

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL KALKINMA VE KATI
ATIK YÖNETİMİNDE AĞ YÖNETİŞİMİ:
GİRESUN İLİ ÖRNEĞİ**

**DOKTORA TEZİ
Levent MEMİŞ**

Enstitü Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Halil İbrahim AYDINLI

HAZİRAN - 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

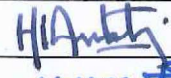
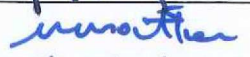
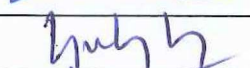
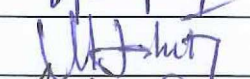
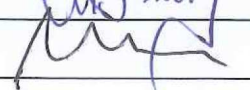
**SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL KALKINMA VE
KATI ATIK YÖNETİMİNDE AĞ YÖNETİŞİMİ:
GİRESUN İLİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Levent MEMİŞ

Enstitü Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

“Bu tez 27/06/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

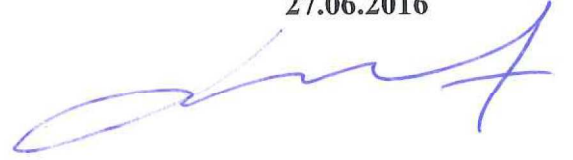
JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Halil İbrahim AYDINLI	BAŞARILI	
Prof. Dr. Musa EKEN	BAŞARILI	
Doç. Dr. Muharrem ES	BAŞARILI	
Doç. Dr. M. Zahid SOBACI	BAŞARILI	
Doç. Dr. Mustafa Cahid ÜNGAN	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Levent MEMİŞ

27.06.2016

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, kentsel katı atıkların sürdürülebilir bakış açısıyla yönetilmesi gibi gündeme gelen karmaşık kamusal sorunların etkin yönetilmesinin bir aracı olarak ağ yönetişimi modelini ele almaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında hiç şüphesiz birçok kişinin katkısı oldu. Öncelikle doktora eğitimim boyunca ve tez yazım sürecinde katkılarından dolayı danışmanım Prof. Dr. Halil İbrahim AYDINLI'ya teşekkürü bir borç bilirim. Tez izleme jürisinde yer alan ve yaptıkları öneriler ile tezin olgunlaşmasına katkı sağlayan, Prof. Dr. Musa EKEN ve Doç. Dr. Mustafa Cahid UNGAN'a teşekkür ederim. Tez yazım sürecinde getirdiği eleştiri ve öneriler ile bilgi birikimlerini paylaşan Doç. Dr. Zafer Savaş ŞAHİN'e ve Doç. Dr. Özer KÖSEOĞLU'na; tez savunma jürimde yer alan, Doç. Dr. Muharrem ES ve Doç. Dr. M. Zahid SOBACI'ya getirdikleri eleştiri ve katkılardan dolayı teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Tezin ortaya çıkmasında, tüm hoşgörüsü ve nezaketi ile kütüphane bürokrasisini aşmamı, bu anlamda birçok kaynakçaya ulaşmamı sağlayan Mustafa MUSAL'a teşekkürü bir borç bilirim. Diğer taraftan örnek olay araştırması kapsamında katkı sağlayan; belediye başkan ve yöneticilerine, STK ve özel sektör temsilcilerine, diğer kamu kurumu görevlilerine ve kişilere teşekkür ederim. Ayrıca elde edilen verilerin analizinde yardımını esirgemeyen Öğr. Gör. Dr. Tevfik UZUN'a, teknik konularda her zaman yanımda olan Öğr. Gör. Melikali GÜÇ'e ve bir şekilde (dinleyerek, mülakatların gerçekleşmesine aracı olarak, öneriler getirerek, kitap tedarik ederek, vb.) tez yazım sürecine dahil olan diğer arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Son olarak, doktora sürecinin uzaması dolayısıyla bazen ciddiyetimi kaybettiğimi düşünsem de, her zaman bana destek olan eşim Elif MEMİŞ'e ve biricik kızım Nehir'e minnettarlığımı sunarım. Ayrıca, maddi ve manevi desteklerini hep yanımda hissettiğim Anne ve Babama şükranlarımı sunarım.

Levent MEMİŞ

27.06.2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	VI
TABLolar	VIII
ŞEKİLLER	X
ÖZET.....	XI
SUMMARY	XII

GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: KARMAŞIK SORUNLAR KARŞISINDA KAMU YÖNETİMİ VE AĞ YÖNETİŞİMİ MODELİ	13

1.1. Kamu Yönetimi Paradigmasında Yaşanan Değişim.....	13
1.1.1. Klasik Kamu Yönetimi.....	15
1.1.2. Yeni Kamu Yönetimi (<i>New Public Administration</i>).....	16
1.1.3. Yeni Kamu İşletmeciliği (<i>New Public Management</i>)	16
1.1.4. Yeni Kamu Hizmeti (<i>New Public Service</i>)	18
1.1.5. Farklı Tarafları Birleştirici Bir Araç Olarak Yönetişim: Kavram ve Arka Planı.....	19
1.1.5.1. Yönetişimin Türleri ve Yaklaşımları	24
1.1.5.2. Yönetişime Getirilen Eleştiriler	26
1.2. Ağ Yönetişimi: Temel Felsefesi, Yapısı ve İşleyişi.....	28
1.2.1. Ağ (<i>Network</i>) Kavramı.....	28
1.2.2. Ağların Yönetimi.....	31
1.2.3. Ağların Kullanım Biçimleri	36
1.2.4. Ortaklık, İşbirliği ve Ağ	38
1.2.4.1. Ortaklık (<i>Partnership</i>):.....	39
1.2.4.2. İşbirliği (<i>Collaboration</i>).....	39
1.2.5. Hiyerarşi, Piyasa ve Ağ.....	43
1.2.6. Ağ Yönetişimi	44
1.2.6.1. Kavramsal Sadeleştirme: Yönetişim Ağı ve Ağ Yönetişimi	48
1.2.6.2. Ağ Yönetişimi İçindeki Aktörlerin Konumu	51

1.2.6.3. Ağ Yönetişimi ve Demokrasi.....	57
1.2.6.4. Ağların Karakteristik Özellikleri	58
1.2.6.5. Ağ Yönetişimin Unsurları	61
1.2.6.6. Ağ şeklinde Örgütlenmenin Başarısını Etkileyen Faktörler.....	68
1.2.6.7. Ağ şeklinde Örgütlenmenin Kazanımları.....	69
1.2.6.8. Ağ Yönetişimi Modelinin Sınırlılıkları ve Getirilen Eleştiriler	71
1.2.6.9. Kamu Yönetimi Kapsamında Ortaya Çıkan Ağ Okulları	75
1.2.6.10.Kentsel Alanda Ağ Yönetişimi: Konular ve Aktörler.....	86

BÖLÜM 2: SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL KALKINMA VE KATI ATIK YÖNETİMİ 92

2.1. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Tarihsel Arka Planı.....	92
2.2. Sürdürülebilir Kalkınma	95
2.3. Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma	98
2.3.4. Uluslararası Düzlemde Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma	107
2.3.5. Türkiye’de Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma	111
2.4. Sürdürülebilirlik Yaklaşımına Getirilen Eleştiriler.....	118
2.5. Kentsel Katı Atık Yönetimi	120
2.5.1. Atık Kavramı.....	121
2.5.2. Kentsel Katı Atık.....	123
2.5.3. Kentsel Katı Atık Türleri.....	127
2.5.4. Kentsel Katı Atık Yönetiminin Yapısı ve Süreçleri.....	129
2.5.4.1. Klasik Açıdan Kentsel Katı Atık Yönetimi	130
2.5.4.2. Sürdürülebilirlik Açısıyla Kentsel Katı Atık Yönetimi	131
2.5.5. Kentsel Katı Atık Yönetiminin Tarafları	142
2.5.6. Kentsel Katı Atık Yönetimine Yönelik Uluslararası Düzenlemeler	145
2.5.7. Türkiye’de Kentsel Katı Atığın Genel Görünümü.....	150
2.5.7.1. Ambalaj Atıkları	158
2.5.7.2. Elektronik Atıklar	161
2.5.7.3. Gıda Atıkları	162

2.5.8. Türkiye’de Kentsel Katı Atık Yönetimi İçinde Yer Alan Aktörler ve Roller	163
2.5.8.1. Uluslararası Resmi Aktörler.....	164
2.5.8.2. Uluslararası Resmi Olmayan Aktörler	170
2.5.8.3. Ulusal Resmi Aktörler	172
2.5.8.4. Ulusal Resmi Olmayan Aktörler	184
2.6. Sürdürülebilir Kent, Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi ve Ağ Yönetişi: Genel Değerlendirme.....	193

BÖLÜM 3: KATI ATIK YÖNETİMİ ve AĞ YÖNETİŞİMİ: GİRESUN İLİ ÖRNEK OLAYI..... 199

3.1. Araştırmanın Amacı	199
3.2. Türkiye’de Öne Çıkan Çalışmalar ve Araştırmanın Önemi.....	201
3.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	205
3.4. Araştırma Verilerinin Elde Edilmesinde ve Analizinde Kullanılan Yöntemler	208
3.5. Araştırma Kapsamında Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar	217
3.5.1. Giresun İlinin Genel Özellikleri.....	217
3.5.2. Giresun’da Sivil Toplum Örgütleri	218
3.5.3. Yerel Gazete İçerik Analizi Bulguları.....	221
3.5.4. Aktör Temsilcileri İle Mülakat Bulguları.....	226
3.5.4.1. Aktörlerin İşbirliğine Yönelik Genel Tutumları ve Uygulamaları	228
3.5.4.2. Aktörlerin Sürdürülebilirlik Tutumları ve Katı Atığa Verilen Önem	243
3.5.4.3. Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi, İşbirliği, Ağlar ve Ağ Yönetişi	254
3.5.5. Araştırma Bulgularının Genel Değerlendirmesi	272

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	279
KAYNAKÇA	288
EKLER.....	330
ÖZGEÇMİŞ.....	336

KISALTMALAR

STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
BM	: Birleşmiş Milletler
UN-HABITAT	: BM İnsani Yerleşimleri Programı
AB	: Avrupa Birliği
SKK	: Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
DB	: Dünya Bankası
ECMT	: Ulaşım Bakanları Avrupa Konferansı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirme
KENTGES	: Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı
REC	: Bölgesel Çevre Merkezi
BGUS	: Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
TÜKÇEV	: Tüketici ve Çevre Eğitim Vakfı
ÇEVKO	: Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı
YKİ	: Yeni Kamu İşletmeciliği
YKY	: Yeni Kamu Yönetimi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
WTO	: Dünya Sağlık Örgütü
TUBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UNEP	: BM Çevre Programı

GEF-SGP	: Küresel Çevre Fonu Küçük Destek Programı
KOK	: Kalıcı Organik Kirletici
KAKAD	: Katı Atık Kirlenmesi Araştırma ve Denetimi Türk Milli Komitesi
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TURÇEK	: Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu
KARDOĞA	: Karadeniz Doğa Koruma Federasyonu
GİRKASIÇ-BİR	: Giresun Katı-Sıvı Atık ve İçme Suları Birliği
TİRDEF	: Tirebolu Dernekler Federasyonu
HES	: Hidro Elktirik Santrali
TSO	: Ticaret ve Sanayi Odası
DOKA	: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
KÜSİ	: Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
KETEM	: Kanser Erken Teşhis, Tarama ve Eğitim Merkezi

TABLÖLAR

Tablo 1 : Klasik ve Ağ Yaklaşımı Çerçevesinde Yönetimin Karşılaştırması	34
Tablo 2 : Örgütlenme Biçimleri ve Karakteristik Özellikleri	44
Tablo 3 : Ağlara Yönelik Tanımlamalar	45
Tablo 4 : Eski ve Yeni Organizasyon Yapısı Arasındaki Karşılaştırma	53
Tablo 5 : Ağ ve Klasik Örgütlenme Yapılarının Karşılaştırılması.....	60
Tablo 6 : Ağda Yer Alan Aktörde Bulunması Gereken Özellikler	65
Tablo 7 : Kamu Yönetimi Ağlarının Farklı Şekillerde Sınıflandırılması.....	77
Tablo 8 : Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma Göstergelerinde Ön Plana Çıkan Başlıklar	103
Tablo 9 : Türkiye'nin Sakin Şehirlerinin Ön Plana Çıkan Değerleri.....	117
Tablo 10: Çöpün Kısa Tarihi.....	122
Tablo 11: Atık Yönetimi Sürecinde Yer Alan Paydaşlar ve Süreç İçinde Üstlendikleri Roller.....	144
Tablo 12: Ülkelerin Belediye Kapsamında Ortaya Çıkan Atıkları, 2010, 2012	152
Tablo 13: Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Atığın Durumu	156
Tablo 14: Bertaraf Yöntemlerine Göre Türkiye’de Belediye Atık Miktarı / Bin Ton (1994-2014).....	158
Tablo 15: Malzemeye Göre Yıllık Geri Kazanım Hedefleri (%).....	159
Tablo 16: 2009 ve 2011 Yılları Karşılaştırmalı Ambalaj Atıkları	160
Tablo 17: Küresel Düzeyde E-Atık Üretim Rakamları	161
Tablo 18: Türkiye’deki Atık Yönetimini Düzenleyen Kanun ve Yönetmelikler.....	175
Tablo 19: Atık Bertaraf ve Geri Kazanım Tesisi Sayıları.....	180
Tablo 20: ÇEVKO’nun İşbirliği Faaliyetlerinden Örnekler	187
Tablo 21: Bertaraf Yöntemine Göre Giresun Belediyesi Atık Miktarı.....	207
Tablo 22: Araştırmanın Aşamaları ve Aşamalarda Yapılan Faaliyetler	211
Tablo 23: Araştırmada Kullanılan Q Dizgisi	214
Tablo 24: Giresun İlinde Faaliyet Gösteren Dernekler	219
Tablo 25: 2008-2014 Yılları Arasında Giresun’da Atık Gündemi	221
Tablo 26: Katı Atık Sorununa Yönelik Çözüm Önerileri	222
Tablo 27: Alınan Kararlar ve Gerçekleştirilen Faaliyetler.....	223
Tablo 28: Alınan Kararlar ve Gerçekleştirilen Faaliyetlere Gösterilen Tepkiler.....	224

Tablo 29: Gerçekleştirilen Görüşmelerin Detayları	227
Tablo 30: Sivil Toplum Örgütleri Faktör Analizi	244
Tablo 31: Belediyelerin Faktör Analizi	245
Tablo 32: Faktörlere Göre Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma İfadelerinin Ortalamaları	248
Tablo 33: Belediye Yöneticilerin Kentte En Az Önem Verdiği Konular ile En Fazla Önem Verdiği Konular	251
Tablo 34: Sivil Toplum Örgütlerinin Kentte En Az Önem Verdiği Konular ile En Fazla Önem Verdiği Konular	252
Tablo 35: STK ve Belediye Yöneticileri Tarafından Katı Atığa Verilen Önem	254
Tablo 36: Giresun Belediyesi'nin Son Üç Yılda Katı Atıkların Yönetilmesine Yönelik Yaptığı Faaliyetler	260
Tablo 37: 2013 Yılı Giresun İli Ambalaj ve Ambalaj Atıkları İstatistik Sonuçları	266

ŞEKİLLER

Şekil 1 : Çıkar Aracılığı Olarak Ağlar	80
Şekil 2 : Ben Merkezli ve Bütün Ağların Karşılaştırması	83
Şekil 3 : Ağ Yönetişimi Aracılığıyla Politika Oluşturma	84
Şekil 4 : Klasik Katı Atık Yönetiminin Süreçleri	131
Şekil 5 : Entegre Katı Atık Yönetimi Bileşenleri ve Sürdürülebilirlik	133
Şekil 6 : Kentsel Katı Atık Yönetiminde Yer Alan Aktörler ve Muhtemel Ortaklıklar	145
Şekil 7 : 2013 Yılı Verilerine Göre Giresun İli Atık Kompozisyonu	206
Şekil 8 : Zoraki Dağılım Şeması	216
Şekil 9 : İçerik Analizi Verileriyle Aktörlere Yönelik Kelime Bulutu	225
Şekil 10: İşbirliklerini Gösteren Ağ Haritası	287

Tezin Başlığı: Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma ve Katı Atık Yönetiminde Ağ Yönetişimi: Giresun İli Örneği	
Tezin Yazarı: Levent MEMİŞ	Danışman: Prof. Dr. H. İbrahim AYDINLI
Kabul Tarihi: 27 Haziran 2016	Sayfa Sayısı: XII (ön kısım) + 336 (tez) + 2 (ek)
Anabilimdalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	
Geleneksel kamu yönetimi yaklaşımı sonrası ortaya çıkan kavramlar incelendiğinde, bazı farklılıklar olmakla birlikte, farklı taraflar arasında işbirlikleri üzerinden ortak noktaların olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle sorunların daha fazla karmaşık hale gelmesiyle işbirliğinin yeni bir türünü yansıtan ağ tarzı örgütlenmeler, teoride ve pratikte ön plana çıkmaktadır. İfade edilenler çerçevesinde bu çalışmanın sorunsalı; kamusal alanda gündeme gelen sorunların daha fazla karmaşık yapıya bürünmesiyle (<i>wicked problem</i>), devlet otoritesi altında hizmet sunan kurumların, piyasada yer alan aktörlerin veya STK'ların, tekil olarak, ortaya çıkan karmaşık sorunlara karşı başarılı olamadıkları, bu yüzden karmaşık sorunların etkin yönetiminin bir aracı olarak, farklı tarafların ağ yapısı içinde hareket etmelerine ihtiyaç duyulmasıdır. Vurgulanan sorunsaldan hareketle çalışmanın temel amacı; sürdürülebilir kentsel kalkınmanın önemli bileşenlerinden biri olarak görülen kentsel katı atıkların yönetimini, yönetim perspektifinden hareketle, örgütlenmenin yeni bir türünü yansıtan ağ yönetişimi modeli çerçevesinde incelemektir. Belirlenen temel amaç çerçevesinde araştırma sürecinde iki temel sorunun cevabı aranmıştır: 1. Bir bağımsız değişken olarak ağ yönetişimi modeli, kamusal sorunların çözülmesine nasıl bir katkı sunmaktadır?, 2. Türkiye’de kentsel atıkların yönetiminde sürdürülebilirlik yaklaşımı ve bu yaklaşıma yönelik taraflar arasında ağlar ne düzeyde kullanılmaktadır? İfade edilen sorular kapsamında çalışmada; eleştirel literatür incelemesi, içerik analizi, Q-Metod ve yarı yapılandırılmış mülakat yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın genel sonuçlarına göre; kamusal politikaların karmaşıklaşması ağ yönetişimi gibi yönetim modellerini gündeme getirmektedir. Bu bağlamda ağlar; açık organizasyon, yatay yapı ve işleyiş, gönüllülük esaslılık, esneklik, tarafların bir birine bağlılığı ve karşılıklı fayda gibi ayırıcı özellikleriyle diğer yönetim ve örgütlenme yaklaşımlarından ayrılmaktadır. Diğer taraftan sürdürülebilir kentsel katı atık yönetiminin, çok aşamalı ve çok taraflı yapısıyla karmaşık bir durumu yansıttığı, bu açıdan ağ yönetişimi modelinin uygulama alanı bulabileceği anlaşılmaktadır. Gerçekleştirilen örnek olay araştırması ile de; belediyelerin ve STK'ların atık yönetimine önem vermekle birlikte, atıkların sürdürülebilir yönetimi açısından taraflar arasında sınırlı işbirliklerinin olduğu, il genelinde atığın vahşi depolama alanı üzerinden gündeme geldiği, bu anlamda merkezi idarenin temsilcisi konumunda bir aktör olarak Vali'nin ön plana çıktığı tespit edilmektedir. Fakat Giresun merkez ilçe düzeyinde ortaya çıkan bayat ekmek ayrıştırma ve değerlendirme deneyimlerinin, ağ yönetişimi modeli özelliklerini barındırdığı, bu anlamda önemli olduğu görülmektedir. Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma, Sürdürülebilir Kentsel Katı Atık Yönetimi, İşbirliği, Ağ Yönetişimi	

Title of the Thesis: Sustainable Urban Development and Network Governance in Solid Waste Management: Giresun Province Case Study

Author: Levent MEMİŞ **Supervisor:** Professor H. Ibrahim AYDINLI

Date: 27 June 2016

Nu. Of pages: XII (pre text) + 336 (main body) + 2 (App.)

Anabilimdalı: Political Science and Public Administration

When the concepts emerged after the traditional public management approach examined, it is understood that common grounds through collaborations between the different parties. Especially problems with becoming more complex (*wicked problem*), network style organizations (theory and empirical) that a new type of collaboration has come to the fore.

The problematic of this study within the framework of what is expressed above: institutions serving under the authority of the state, actors located in the market or NGOs, singular, not successful against emerging issues because take on more complex problems arising in the public domain. Therefore as a means of effective management of the complex problems, there is a need for different parties to act in a network. Highlighting the problematic, the main purpose of the study: management of urban solid waste which is seen one of the important components of sustainable urban development investigate within the framework of network governance model.

In the context of the main objectives, the answer has two basic problems in the research process: 1. How network governance model which independent variable offers a contribution to the solution of public problems?, 2. What level sustainable approach and networks between the parties are used at the urban waste management in Turkey. Under expressed questions, in this study was used from critical review of the literature, content analysis, Q-Method and semi-structured interviews methods.

According to the overall results of the survey: The complexity of public policies is to bring new management model such as network governance. In this context, due to networks that have distinctive; features open organization, horizontal structure and functioning, voluntary, flexibility, interdependence each other of parties and mutual benefit et. al., those are separated from other management approaches and organization. On the other hand, it is understood to find application area of network governance model for sustainable urban solid waste management reflect the complex situation with multilateral and multi-stage structure. Municipalities and NGOs consider important of waste management but there are limited collaboration between the different parties. Also waste come on the agenda with wild storage across the province and governor come forward as an actor in position of the central government's representative. But parsing and evaluation experience of stale bread that used in the central districts in Giresun have network governance model features. For this reason stale bread experience is emphasized important.

Keywords: Sustainable Urban Development, Sustainable Urban Solid Waste Management, Collaboration, Network Governance

GİRİŞ

Dünyada yaşanan değişim; tarım, sanayi ve bilgi toplumu veya modern öncesi, modern ve modern sonrası/post modern şeklinde çeşitli kategorilerde sınıflandırılmaktadır. Jeremy Rıfkın (2014), çalışma ve yaşam koşullarındaki değişimi üç evrede, birinci sanayi devrimi, ikinci sanayi devrimi ve üçüncü sanayi devrimi şeklinde ele almaktadır. 19. yy.'da buhar makinesinin keşfi ile başlayan süreç *birinci sanayi devrimini*; 20. yy. ile birlikte elektrikli cihazlar, içten yanmalı, petrole dayalı (elit enerji kaynakları / fosil yakıtlar) motorlar, iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve bu gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkan merkezileşmiş örgüt yapıları ve işlerin rasyonelleştirilmesi süreci karbon çağı olarak da nitelendirilen *ikinci sanayi devrimini* oluşturmuştur. Bu dönemde ön plana çıkan diğer unsurlar ise; disiplin, çalışkanlık, yukarıdan aşağıya otorite, finansal sermaye, piyasa işleyişi ve mülk sahipliğidir. 21. yy.'da ise; fosil yakıtların azalması ve fosil yakıtlardan kaynaklı karbondioksit emisyonlardan kaynaklı risklerin artması gibi gelişmeler yeni bir evrenin gündeme geldiğinin göstergeleridir. *Üçüncü sanayi devrimi* şeklinde sınıflandırılan bu aşama; yenilenebilir enerji kaynaklarını ön plana çıkarmakta, binaların çift amaçlı (barınma ve enerji depolama) kullanımı ve bu sayede yaratılan mikro elektrik santralleri gündeme getirmektedir. Yenilenebilir enerji kaynakları aracılığıyla merkezi enerji kaynaklarının dağılması, mikro ölçeklerde depolanan enerjinin dağıtımı için akıllı enerji ağlarının oluşturulması ve bu sayede enerji üretimi ve dağıtımının demokratikleştirilmesinin sağlanması, bu dönemin ilgi alanını oluşturmaktadır. Ayrıca yaşanan gelişmelerle, 20 yy.'da geçerli olan merkezi örgütlenme yaklaşımı yerine, çevrim içi ve çevrim dışı biçimleriyle işbirliğine dayalı ağ sistemi yapılarının ortaya çıkması gibi öngörülere yoğunlaşmaktadır. Diğer taraftan, yaratıcı oyun, bire bir karşılıklı etkileşim, sosyal sermaye, açık kaynaklara erişim ve küresel ağlara ulaşma ön plana çıkan unsurlardır. Üçüncü sanayi devriminin ortaya çıkaran bu gelişmeler sayesinde sürdürülebilir karbon sonrası döneme geçileceği öngörülmektedir.

Özetle üçüncü sanayi devriminde gündeme gelen en önemli beş başlık şöyledir (Rıfkın, 2014: 58): a. yenilenebilir enerjiye geçilmesi, b. binaların, yenilenebilir enerji depolayan mikro santrallere dönüşmesi, c. enerji kaynağının kesintisizinin ortaya çıktığı durumu telafi etmeye yönelik hidrojen ve diğer depolama teknolojilerinin uygulanması, d. enerjinin dağıtımını, internet ortamında bilgi paylaşır gibi akıllı şebeke yapısına

kavuşturulması, e. ulaşım araçlarının, enerji dağıtımı için oluşturulan şebeke dağıtım aracılığıyla, elektrikli ve yakıt hücreli araçlar ile değiştirilmesidir. Ayrıca bu değişimin hızlı olmayacağı, tarihsel süreç içinde enerji kaynaklarında yaşanan yarım yüzyıllık geçiş referans gösterilerek ifade edilmektedir. Yaşanan değişimi netleştirmek için Rıfkın tarafından toplumsal ve ekonomik düzlem dikkate alınarak yapılan bu dönemselleştirme, van Dijk ve Winters-van Beek (2009: 243-248) tarafından devlet örgütlenmesi düzleminde ele alınarak; hiyerarşinin egemen olduğu geleneksel devlet, piyasa ve işbirliklerinin önem kazandığı dönüşen/modern devlet ve heterarşinin egemen olduğu ağ devleti şeklinde yapılmaktadır. Yaşanan bu gelişmelerin kent düzlemine yansması ise; rekabet, (sosyal) uyum, yönetim ve sürdürülebilirlik kavramları üzerinden karşılık bulmaktadır. Bu kavramlar kentlerin hayatta kalabilmesi için anahtar hususlar olarak görülmektedir (Gordon ve Buck, 2005: 6; 13).

Çalışmanın Problemi

Sürdürülebilirlik, Dünya’da yaşanan gelişmeler ile; çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda ortaya çıkan sorunlara, kapsayıcı bir tutumla cevap vermek amacıyla gündeme gelen bir kavramdır. Bu kavram kalkınma ile ele alınarak 1972 yılında ilk uluslararası ifadesini bulmuştur. Sürdürülebilirlik kavramı ile gündeme gelen bir diğer husus ise, farklı tarafların birlikteliğinin olmasıdır. Çünkü sürdürülebilirlik yaklaşımı, karmaşık durumuyla, tek bir kalıp içinde gerçekleşebilecek bir yapıyı barındırmamakta, aksine toplumun tüm kesimlerini içine alan geniş kapsamlı bir yaklaşım olarak farklı aktörlerin yer aldığı işbirliği yapılarını gerekli kılmaktadır.

İfade edilenler bağlamında bu araştırmaya konu olan tezin temel sorunsalı; kamusal alanda gündeme gelen sorunların daha fazla karmaşık yapıya bürünmesiyle (*wicked problem*), devlet otoritesi altında hizmet sunan kurumların, piyasada yer alan aktörlerin veya STK’ların, tekil olarak ortaya çıkan karmaşık sorunlara karşı başarılı olamadıkları, bu yüzden karmaşık sorunların etkin yönetiminin bir aracı olarak, farklı tarafların ağ biçimi örgütlenme modeli yapısı içinde hareket etmelerine ihtiyaç duyulmasıdır. Vurgulanan karmaşık sorunlardan biri de kentsel katı atıkların sürdürülebilir şekilde yönetimidir. Türkiye’de, özellikle AB uyum süreci bağlamında atıkların sürdürülebilir ve etkin yönetimine yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Fakat kentsel alandaki uygulamalara bakıldığında, katı atıklar daha çok, kanunen verilen yetki ve

sorumluluklar çerçevesinde belediye örgütleri tarafından sürdürülebilir olmayacak şekilde, atıkların ortaya çıkmasıyla yönetilmeye çalışılmaktadır. Oysa ki sürdürülebilirlik bakış açısı, atıklar ortaya çıkmadan atıkların yönetimine odaklanmaktadır. Atıkların ortaya çıkması kaçınılmaz ise atıklar çevreye en az zarar verecek ve ekonomik anlamda kaynağa dönüştürülebilecek şekilde yönetilmektedir. Bu süreçte kamu otoritesi, kamusal bir sorun alanı olarak atıkların yönetilmesinden birinci derece sorumlu bir aktör olarak karşılık bulmaktadır. Fakat kamu otoritesi, karmaşık bir sorun alanını oluşturan atıkların sürdürülebilir ve etkin yönetilmesinde yeterli bir aktör değildir. Tam da bu noktada, yapılan düzenlemeler çerçevesinde atıkların sürdürülebilir şekilde yönetilmesi için, farklı tarafların atık yönetim süreçlerine katılımı, bu anlamda taraflar arasında ağların oluşturulması önem arz etmektedir. Tespiti yapılan bu durum, kentsel katı atıkların sürdürülebilir şekilde yönetilmemesinin temel nedenlerinden biri olarak görülmektedir.

Çalışmanın Amacı

İlgili literatür incelendiğinde ağlar, üst ölçekte; piyasa ve bürokrasinin yanında üçüncü yaklaşım olarak, toplumsal örgütlenmenin bir türü, ideal bir toplum düzeni, karanlık ilişkilerin bir türü ve yönetişimin yeni bir yaklaşımını yansıtacak şekilde bir birinden çok farklı anlamlarda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada ağlar, yönetişimin yeni bir türü olarak ele alınmaktadır. İfade edilenler kapsamında çalışmanın temel amacı, sürdürülebilir kentsel kalkınmanın önemli bileşenlerinden biri olarak görülen kentsel katı atıkların yönetimini, yönetişim perspektifinden hareketle, örgütlenmenin yeni bir türünü yansıtan ağ yönetişimi modeli çerçevesinde incelemektir. Diğer birliktelik (ortaklık, işbirliği gibi) oluşumların dışında ağ tarzı örgütlenmenin tercih edilmesinin temel gerekçesi, ortaya çıkan kompleks durumlara cevap verecek ayırıcı özellikleri (karşılıklı bağımlılık kaynak değişimi, yatay otorite, esneklik, güven odaklı etkileşim, mekanik olmayan üye yapısı, yenilikçi, müzakereci gibi) taşımasıdır. Çalışma kapsamında ağlar, katı atığa yönelik “*alınan kararlara*” bireysel veya kurumsal düzeyde etki eden aktörlerin ve aktörler arası ilişkilerin tespitine yönelik bir yaklaşımla ele alınmamaktadır. Benzer şekilde, bir aktörün belli politika alanlarındaki kararlara yönelik ilişkilerine de odaklanılmamaktadır. Aksine bu çalışmada ağlar, daha geniş bir açıdan hiyerarşi ve piyasa tarzı örgütlenmelere alternatif yaratan saf ve melez haliyle,

alınan kararların hayata geçirilmesine yönelik yönetişimin bir türü olarak ele alınmakta ve ağ oluşumunun bütününe odaklanılmaktadır. Diğer taraftan alternatif yaratan bir örgütlenme modeli bakış açısıyla, sürdürülebilir kentsel katı atık yönetiminin bir aracı olarak ağ yönetişimi incelenmektedir. Araştırmanın temel dayanakları aşağıda ifade edildiği gibidir.

Gündeme gelen yeni şartlar bağlamında bu çalışmanın iki temel dayanağı bulunmaktadır. Birinci dayanağı, Dünya nüfusunun yaklaşık % 53'ünün¹ yaşadığı kentsel alanlarda doğal kaynakların zarar görmesi ve bunun yarattığı sorunların şiddetini artırması; gelir adaletsizliği, işsizlik gibi ekonomik temelli sorun alanlarının daha fazla gündeme gelmesi; kentsel yoksulluk, kadın erkek eşitliği gibi daha çok ekonomi temelli bu sorunların sosyal alana yansması; doğal çevrede olumsuzlukların ön plana çıkması gibi nedenler, kentsel alanda sürdürülebilirliği gündeme getirmektedir. İlk uluslararası ifadesini Haziran 1972'de İsveç'te gerçekleşen "Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı" sırasında bulan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, sonrasında; 1987'de "Ortak Geleceğimiz" raporu, 1992 "Yeryüzü Zirvesi" ve HABİTAT toplantıları başta olmak üzere, uluslararası yapılan toplantılarda (1993, Viyana Dünya İnsan Hakları Kongresi; 1994, Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı; 1995, Kopenhag Sosyal Kalkınma Konferansı; 2002, Johensburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi; 2012, Rio Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı vb.) ve ortaya çıkan anlaşmalarda (Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, Avrupa Kentsel Şartı vb.) etkisini yoğunlaştırarak devam ettirmiştir. Sürdürülebilirlik ile gündeme gelen, adeta sürdürülebilirliğin tamamlayıcısı olarak görülen, bir diğer kavram ise yönetişimdir. Farklı sektörlerden tarafların bir aradalığını yansıtan yönetişim, 1990'lı yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Tam da burada Leach, Scoones ve Stirling (2010: 65), iki açıdan sürdürülebilirlik ile yönetişimin içi içe geçtiğini vurgulamaktadır. Birincisi, günümüzde ortaya çıkan sorunların farklı bakış açılarıyla çözüm önerilerine açık olması; ikincisi ise, yönetişim süreçleri ve sürdürülebilir yöntemleri arasındaki içsel bağlantıların (politik ve kurumsal süreçler açısından) olmasının kendi içinde çözümleri de kapsamasıdır. Başka bir ifadeyle, sürdürülebilirlik yaklaşımı, aynı zamanda merkezi planlamaya yönelik bir karşı duruşu

¹ Bkz.: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS/countries/1W?display=graph> (20.05.2015)

simgelemekte, çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan yerel değerleri ön plana çıkaran öneriler sunmaktadır.

İfade edilenler bağlamında araştırmanın bir diğer ikinci dayanağını ise, *kompleks* biçimde, bir çok değişkeni bünyesinde barındıran, yukarıda ifade edilen sorunlara çözüm önerisi sunan sürdürülebilirlik yaklaşımının, ne sadece klasik kamu örgütlenmesi modeli içinde [farklı bilgilerin elde edilmesi (ekolojik ayak izi, karbon emisyonları gibi), finansal teşvikler, düzenlemeler ve planlar aracılığıyla (Rydin, 2010: 57)], ne de sadece piyasa yaklaşımı içinde gerçekleşmeyeceği, üçüncü taraf olarak Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın da dahil olduğu tüm sektörlerden biçimsel veya biçimsel olmayan farklı aktörlerin aynı veya farklı ağırlıkta katkı sağlayacağı ağ (*network*) yapılarına ihtiyaç duyulmasıdır. Ağlar, bilgi paylaşma, yeni çözümler bulma ve uygulama potansiyelleri ile sorunları etkin yönetmek için imkanlar sunmaktadır. (Keiner ve Kim, 2007: 1371). Hemen belirtmek gerekir ki ağların, kamu yönetimi ile ilişkilendirilerek iki biçimde ele alındığı tespit edilmektedir. Birincisi, makro ölçekte politika sürecinin çözümlenmesi kapsamında “politika ağı” olarak; ikincisi ise, daha dar alanda bir yönetsel araç olarak “ağ yönetişi” şeklindedir (Üstüner, 2008: 65-66). Fakat kamu yönetimi alanında ağlar kimi zaman politikaların belirlenmesi ve uygulanması sürecini kapsayacak şekilde politika ağları, kimi zamanda ağ yönetişi kavramları altında kullanıldığı anlaşılmaktadır (bkz. Üstüner, 2003: 49). Bu çalışmada ağlara, mikro ölçekte, operasyonel düzeyde sürdürülebilir katı atık yönetiminin bir aracı olarak, ağ yönetişi kavramsallaştırılması altında odaklanılmaktadır. Başka bir ifadeyle bu çalışmada ağlar, elektronik versiyonunda olduğu gibi, mevcut devlet düzeneklerinin dışında, devlet bürokrasisini tek bir düzleme indirgeyerek, diğer aktörler ile aynı düzeyde olan bir yaklaşım şeklinde ele alınmamaktadır. Aksine buradaki yaklaşım, devlet otoritesi altında hizmet sunan kurumların, piyasada yer alan aktörlerin veya STK'ların, ortaya çıkan karmaşık kamusal politikalara karşı tekil olarak başarılı olmadıkları, bu yüzden kamu politikalarının oluşturulması ve yerine getirilmesi sürecinde, birlikte, adeta “*senfonik*” işbirliği içinde hareket etmelerinin gerekliliği varsayımına dayanmaktadır. Bu sayede taraflar sahip oldukları farklı niteliklerin (devlet: en üstün otorite gücü, diplomasi, kamusal çıkar, meşru güç kullanma gibi; STK: insan sermayesi, gönüllülük, kamusal sorunlarda uzmanlık, kamusal çıkarın önceliği, yerel bilgiye sahiplik gibi; özel sektör: sermaye gücü, operasyonel başarı, yenilikçilik, AR-

GE, hızlı işleyiş gibi) birleşimiyle sinerji oluşturacak, karmaşık sorunların çözümüne yeni imkanlar sunulmuş olabilecektir. Burada önemli olan, Klijn, Steijn ve Edelenbos (2010: 1064)'da vurguladığı gibi, tarafların eşitliğinden ziyade, ortaya çıkan sorunlar karşısında tarafların birbirine bağılılığıdır (*interdependencies*). Anlaşılabacağı üzere, çalışma kapsamında ağlar, kamu politikalarının etkin bir şekilde yerine getirilmesinin aracı olarak ele alınmaktadır.

Yukarıda ifade edilen amaç çerçevesinde çalışma dahilinde cevabı aranan iki temel soru altında, beş temel soru geliştirilmiştir:

1. Bir bağımsız değişken olarak ağ yönetişimi modeli, kamusal sorunların çözümlenmesine nasıl bir katkı sunmaktadır?
 - a. Ağ yönetişimini ortaya çıkaran sebepler, diğer örgütlenme ve yönetim modellerinde ayıran özellikler nelerdir?
 - b. Sürdürülebilirlik yaklaşımı kentsel katı atıkların yönetimine nasıl odaklanmakta ve sürdürülebilirlik yaklaşımıyla kentsel katı atıkların yönetilmesi nasıl karmaşık yapıyı oluşturmaktadır?
2. Türkiye’de kentsel atıkların yönetiminde sürdürülebilirlik yaklaşımı ve bu yaklaşıma yönelik taraflar arasında ağlar ne düzeyde kullanılmaktadır?
 - a. Türkiye’de bulunan kentsel aktörlerin sürdürülebilir kentsel kalkınma algıları ve katı atıkların yönetilmesine verilen önem nedir?
 - b. Türkiye’de kentsel katı atıkların yönetiminde gündeme gelen konular ve ön plana çıkan aktörler kimlerdir? Aktörler arasındaki ağların oluşumu, biçimi, kapsamı ve sürekliliği nasıldır?
 - c. Türkiye’de kentsel katı atıkların yönetiminde, aktörler arasında ortaya çıkan ağların rolleri nelerdir? Bu ağların kentin siyasal, toplumsal ve ekonomik bağlamı içindeki anlamı nelerdir?

Yukarıda yer verilen araştırma sorularının birincisine tezin Birinci ve İkinci Bölümü’nde teorik düzeyde, ikincisi ise Üçüncü Bölüm’de örnek olay incelemesi ile cevaplandırılmaya çalışılmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak bazı özgün özellikleri barındırmakta ve bu özgünlüğüyle Türk kamu yönetimi literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Anlaşılabileceği üzere bu çalışma öz olarak sürdürülebilir kentsel katı atık yönetimi ve ağ yönetişimi yaklaşımlarını ele almaktadır. Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma kavramının, özellikle uluslararası alanda gündeme gelmesi ve bazı metinlere yansısıyla, daha çok genel hatlarıyla ele alındığı anlaşılmaktadır. Atık yönetimine yönelik ulusal literatür incelendiğinde de, atık yönetiminin teknik boyutlarıyla, daha çok çevre mühendisliği bilimi içinde incelendiği tespit edilmektedir. Oysa ki atık, teknik içeriğinin yanında ve hatta üzerinde, sosyal, kamusal boyutlarıyla da önem arz etmektedir. Özellikle sürdürülebilirlik bakış açısıyla bu durum daha fazla geçerli olmaktadır. Türkiye’de kamu yönetimi ve kamu politikaları kapsamında, atık yönetimine sınırlı düzeyde (Palabıyık, 2001; Güler, 2001; Yılmaz ve Bozkurt, 2010) ilgi duyulduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ulusal kamu yönetimi literatüründe sınırlı düzeyde ele alınan katı atık yönetimi, bu çalışmada sürdürülebilirlik çerçevesinde kuramsal boyutlarıyla incelenmiş olmaktadır.

Çalışmanın önemi ve özgünlüğü açısından üzerinde durulacak bir diğer kavram ise “ağ yönetişimi”dir. Bu yönetim yaklaşımı, yönetişimin bir türü olarak gündeme gelmektedir. Türkiye’de yönetişim, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi 1990’lı yıllardan itibaren, ulusal kamu yönetimi literatüründe bir çalışma alanı olarak ilgi görmeye başlamıştır. Ulusal hakemli akademik dergi literatürü (1990-2014) üzerinden yapılan bir çalışmada, yönetişim kavramının odakta olduğu yayınlarda 2009 sonrası bir artışın olduğu tespit edilmiştir. Fakat yayınların içeriği incelendiğinde, yönetişim yaklaşımının daha çok genel düzeyde ve teorik olarak ele alındığı, ağ yönetişimi kapsamında yalnızca bir yayının olduğu görülmüştür (Aydınlı ve Memiş, 2015: 129; 133-134). Bunun dışında genel literatür incelendiğinde de sınırlı düzeyde de olsa, kamu yönetimi kapsamında ağ paradigmasını odağa alan farklı alanlarda teorik (Üstüner, 2008; Üstüner, 2003; Sobacı, 2013; Öztaş, 2007; Öztaş ve Acar, 2004; Orhan ve Yalçın, 2015) ve ampirik (Eraydın ve diğerleri, 2008; Şahin ve Söylemez, 2014;) çalışmalar tespit edilmektedir. Diğer taraftan da, ağ yönetişimi ve politika ağları bağlamında uluslararası literatürün (Agranoff, 2007; Kickert, 1994; Kickert ve Koppenjan, 1997;

Klijn, 1997; Koppenjan ve Klijn, 2014; Rhodes, 1997; Sorensen ve Torfing, 2007; Kapucu, Hu ve Khosa, 2014; Klijn, 2008; Klijn ve Koppenjan, 2000; Provan ve Kenis, 2007 vb.) azımsanmayacak kadar bir hacme sahip olduğu gör÷lmektedir. İfade edilenler çerçevesinde ulusal literatürde ağ yönetişimi yaklaşımına sınırlı düzeyde ilgi gösterilmesi, bu çalışmanın ortaya çıkmasını desteklemektedir. Bu haliyle, ağ yönetişimi kavramı üzerinden detaylı ve titiz biçimde yapılan kuramsal inceleme, ele alınan yaklaşımın ulusal literatüre kazandırılmasına katkı sunacaktır.

Özgünlük ve önem açısından değinilmesi gereken bir diğeri husus ise, çalışma içinde farklı kavramların (sürdürülebilir kentsel katı atık yönetimi ve ağ yönetişimi) bir biriyle ilişkilendirilmesidir. Kavramların ayrı ayrı ele alınıp kuramsal anlamda incelenmiş olması önemli katkı sağlarken, kavramların ilişkilendirilerek analiz edilmesi, uygulamadaki karşılığının test edilmesi de önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu durum hem ulusal hem de uluslararası literatür açısından önem arz etmektedir. Ulusal literatüre, kavramsal ilişkilendirme ve içerik olarak benzer bir çalışmanın olmayışı ile; uluslararası literatüre ise, kavramsal ilişkilendirmeye yönelik önemli çalışmalara (Caniato ve diğeri, 2014; Davies, 2007; Lindqvist, 2013; Bjerkli, 2013; vb.) katkı sunacağı kabul edilmektedir.

İfade edilenler çerçevesinde özetle, yürüt÷len bu tez çalışmasıyla, sürdürülebilir kentsel katı atık yönetimi farklı bir yaklaşımla (ağ yönetişimi) ele alınmakta, elde ettiğı bulgular ve öneriler ile literatüre, uygulayıcılara katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasında, kuramsal ve uygulamaya yönelik alan araştırmasını içeren iki temel bölüm ortaya çıkmaktadır.

Tezin Birinci ve İkinci Bölümü'nü yansıtan kuramsal boyutun incelenmesinde, eleştirel literatür incelemesi yapılmıştır. Literatür inceleme sürecinde, özellikle ağ yönetişim kavramının teorik ve pratik düzeyde uluslararası literatürde önem kazanması, daha fazla yabancı literatüre yönelmemize sebep olmuştur. Bu anlamda, detaylı ve titiz bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın bir diğer parçasını oluşturan Üçüncü Bölüm’de ise örnek olay (*case study*) araştırma tasarımı kapsamında araştırma yürütülmüştür. Örnek olay yöntemi, özellikle olgu ve içeriği arasında sınırlar açıkça belirlenmediği durumlarda, teknik olarak çok fazla değişkeni barındıran kendine özgü bir duruma odaklanan, birden fazla veri kaynağına dayalı, verilerin elde edilmesi ve analizi için önceki önermelerden yararlanan ampirik bir araştırma yöntemi olarak ifade edilmektedir (Yin, 2003: 13-14). Çalışma kapsamında örnek olay yönteminin tercih edilmesinin temel gerekçesi, karmaşık bir sorun alanını temsil eden kentsel katı atıkların yönetiminin, aktörler üzerinden detaylı ve derinlemesine bir incelemeyi gerekli kılmasıdır. Bu çalışmada gerçekleştirilen örnek olay araştırması, kuramsal düzeyde tartışılan/ele alınarak kurgulanan sürdürülebilir katı atık yönetiminin etkinliği ve verimliliğinin sağlanmasında, işbirliğinin ve daha da özelde ağ yönetimi yaklaşımının “ne derece” ve “nasıl” etkili olduğunu test etmek amacıyla yapılmaktadır.

İfade edilen gerekçelerle örnek olay yönteminin uygulama alanını Türkiye’de bulunan kentsel yaşam alanları oluşturmaktadır. Bu kentsel alanlar arasından, temelde, zaman ve kaynak sınırlılığı dikkate alınarak Giresun ili tercih edilmiştir. Fakat diğer taraftan uygulama alanının belirlenmesinde temel sınırlılıkların yanında bazı araştırma verileri de dikkate alınmıştır. Bu bağlamda alan araştırmasına dahil edilecek alanın belirlenmesinde; TÜİK kentsel katı atık verileri, Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu, İllerin Sürdürülebilirliği Araştırması, İllerin Yaşam Kalitesi Endeksi, Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması araştırması verileri dikkate alınmıştır. Aynı zamanda yapılan bu tercih ile, ifade edilen araştırma verilerinin gösterdiği katı atık yönetimi konusunda düşük performansın ortaya çıkmasında, biçimsel ve biçimsel olmayan aktörler arasındaki işbirliğinin veya işbirliğinin olmayışının etkisi incelenmektedir.

Yukarıda kısmen değinilen sınırlılıkları detaylandıracak olursak; “mekan”, “konu”, “zaman” ve “kaynak” açısından bir takım sınırlılıklar ön plana çıkmaktadır. Alan araştırması kent ölçeği baz alınarak gerçekleştirilmiş, kırsal alan çalışma dışında tutulmuştur. Oysa ki, bugün kırsal alanda fazlasıyla, endüstriyel ve evsel atıklar üretilmekte, bu durum kent merkezlerini de etkilemektedir. Araştırmaya dahil edilen konu bağlamında da, katı atıklardan belediye atıkları veya evsel atıklar olarak

nitelendirilen atıklar çalışmaya dahil edilmiş, diğerleri dışarda tutulmuştur. Yine zaman ve kaynak, sadece bir il ölçeğinde alan araştırmasının gerçekleşmesine imkan sağlamıştır.

Örnek olay yöntemi ile elde edilen verilerin “*güvenilirliği ve geçerliliğini*” artırmak için birden çok nitel veri toplama ve analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda metin analizi ve mülakat yöntemleri uygulanmıştır. Metin analizi, kentsel düzlemde katı atıkların yönetimine yönelik neler yapıldığı, katı atıkların hangi açılardan gündeme geldiği ve hangi aktörlerin süreç içinde yer aldığını ortaya çıkarmak, gerçekleştirilecek mülakatlar öncesi yapılanlar hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca katı atık odaklı işbirliği faaliyetlerin dışında, genel olarak yapılan işbirliği faaliyetleri de dikkate alınmıştır. Bu çerçevede, kamuoyunda güvenilirliği olan, yerel düzeyde faaliyet gösteren, bir yerel gazete incelenmiş, katı atıkla ilgili yapılan haberler ve köşe yazıları, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Yerel gazete incelenmesi, 2008 ile 2014 yılları aralığında yapılmıştır. Ortalama son beş yıl baz alınarak, yerel gazete incelenmiştir. Aynı zamanda bu tarih aralığı, iki yerel seçimleri kapsamaktadır. Diğer taraftan, kurumların bazı yayınları (rapor, bülten gibi) da incelenmiştir.

Çalışma kapsamında kullanılan bir diğer veri toplama yöntemi ise mülakattır. Bu yöntemin, örnek olay çalışmalarında en yaygın yöntem olarak tercih edildiği anlaşılmaktadır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu (kapalı ve açık uçlu sorular) ile aktörlerin; genel olarak işbirliği tavırları, katı atık odaklı gerçekleştirdikleri işbirliği faaliyetleri, bu faaliyetlerin ne derece ağ özelliklerini yansıttığı, gerçekleştirilen işbirliği faaliyetlerinden nasıl faydalar elde edildiği, işbirliği sürecinde ne gibi sınırlılıklar ve zorlukların ortaya çıktığı, bu zorlukların üstesinden gelinmesi için ne gibi çözüm önerilerinin getirildiği gibi konulara odaklanılmaktadır. Ayrıca mülakat sürecinde aktörlerin kentsel sürdürülebilirlik algılarını ölçmek ve atığa ne derece önem verdiklerini tespit etmek amacıyla, *Q-Metod* yönteminin sunduğu olanaktan yararlanılarak bir uygulama gerçekleştirilmiştir.

Örnek olay için belirlenen ilde, ilin bütünü dikkate alınarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yerel aktörlerden hareketle, kartopu örnekleme yöntemi (Saruhan ve Özdemirci, 2005: 121) aracılığıyla aktörlere ulaşılmıştır. Hemen belirtmek gerekir ki, bu çalışmada görüşmelerin odağını yerel aktörler oluşturmaktadır.

Yerel aktörler üzerinden, bölgesel, ulusal ve uluslararası aktörler tespit edildiğinde dikkate alınmış, analize dahil edilmiştir. Görüşme yapılan aktörler; kamu, özel ve STK (biçimsel ve biçimsel olmayan) yöneticilerinden oluşmaktadır. Kamu sektörünü temsilen belediyeler, İl Özel İdaresi ve Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü; STK'ları temsilen kurulum amacı (doğrudan veya dolaylı olarak) çevre odaklı olan dernekler ve vakıflar; özel sektörü temsilen Ticaret ve Sanayi Odası ve özellikle ambalaj atığının ortaya çıkmasına aracı olan seçilmiş işletmelerin temsilcilerinden oluşmuştur. İfade edilen STK'ların tespit edilmesinde İl Dernekler Müdürlüğü'nden, görüşme yapılacak işletmelerin belirlenmesinde ise Ticaret ve Sanayi Odası'ndan bilgi alınmıştır.

Alan araştırmasından elde edilen niceliksel verilerin analizinde, Q-Metodoloji yöntemiyle elde edilen veriler için *PQMethod 2.0* programından yararlanılmaktadır. Ayrıca aktörler arasındaki bağlantıların/ilişkilerin görselleştirilmesi için de *Edraw Mind Map* programı kullanılmıştır.

Çalışmanın İçeriği

İfade edilenler çerçevesinde tez: 1) Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kentsel kalkınma ve sürdürülebilir katı atık yönetimi, 2) Yönetişim ve ağ yönetimi ve 3) Örnek olay araştırmasının yer aldığı üç bölümden oluşmaktadır.

Yönetişim ve ağ yönetimini kapsayan birinci bölümde, öncelikle kamu yönetimi paradigmasında yaşanan değişim ve değişime yol açan nedenler değerlendirilmektedir. Diğer taraftan çalışmamızda yönetişimin sağlayıcıları olarak nitelendirilen; ortaklık, işbirliği ve ağ kavramları üzerinde durulmaktadır. Sonrasında ise kamu yönetimi alanında süreç içinde literatüre yansıyan ağ yaklaşımları ele alınarak incelenmektedir. Bu bağlamda iki temel yaklaşımın üzerinde durulmaktadır: yönetim bağlamında ağları gündeme getiren kamu yönetimi ağları (*public management network*) ve yönetişim bağlamında ağlara odaklanan ağ yönetimi (*network governance*)'dir. Ayrıca ortaya çıkan ağ okullar incelenmektedir. Ağ yaklaşımını kullanan farklı alanlardaki farklı çalışmalardan örnekler sunulmaktadır. Son olarak ise, ağ örgütlenme modelinin Türkiye'deki kamu yönetimi alanına olan yansıması, ampirik ve teorik araştırmalar üzerinden incelenmektedir.

İkinci bölümde, genel olarak sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kentsel kalkınma kavramları hakkında, ortaya çıkışı ve gelişimi bağlamında bilgi verilmektedir. Bu bölümde asıl odaklanılan husus ise sürdürülebilir kentsel kalkınma yaklaşımı ve onunda önemli bir alt bileşeni olan katı atık yönetimidir. Öncelikle teorik düzlemde sürdürülebilir kentsel kalkınma kavramı ele alınmış ve farklı ülkelerde ortaya çıkan önemli araştırmalara yer verilmiştir. Daha sonra Türkiye'deki kentlerin sürdürülebilirlik görüntüsü, önemli konu başlıkları üzerinden ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ayrıca, ön plana çıkan sürdürülebilirlik odaklı çalışmalara yer verilmiştir. Devamında ise, kentsel katı atık yönetimi; kavram, atık türleri, sürdürülebilir katı atık yönetiminin süreçleri, ulusal ve uluslararası düzenlemeler, süreçte yer alan taraflar ve rolleri kapsamında incelenmektedir. Ayrıca Türkiye'deki kentlerde ortaya çıkan atık ve atığın yönetilmesi hususundaki durum netleştirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, örnek olay araştırmasının gerçekleştiği alana yönelik bilgilere, elde edilen bulgulara, analizlere, değerlendirmelere yer verilmekte ve bir takım öneriler getirilmektedir. Bu kapsamda; detaylı olarak yapılan araştırmanın amacına, ayırıcı yönlerine ve önemine yer verilmekte, cevabı aranan sorular aktarılmakta, kapsam ve sınırlılıklara yer verilmekte, verilerin elde edilmesi ve analizinde kullanılan araçlar tanıtılmakta, bulgular, literatüre yansıyan farklı araştırma sonuçları da dikkate alınarak yorumlanmakta ve elde edilen bilgiler çerçevesinde bir takım öneriler getirilmektedir.

Bu çalışmayla, sürdürülebilir katı atık yönetimi yaklaşımları ve ağ yönetişimi yaklaşımları incelenmekte olup, bu çerçevede tercih edilen örnek alan bağlamında saf veya melez ağ yapılarının varlığı ortaya çıkarılmaktadır. Buradan elde edilen bulgular çerçevesinde bir takım öneriler getirilmektedir. Bu sayede günümüzde çok daha önemli hale gelen sürdürülebilirlik katı atık yönetimi gibi tek bir kuruma indirgenemeyecek hususlarda, mevcut ve yeni oluşturulacak işbirliği çalışmalarının niteliğini artıracak bilgiler sunulmaktadır. Bu durum araştırmanın temel faydası olarak görülmektedir.

BÖLÜM 1: KARMAŞIK SORUNLAR KARŞISINDA KAMU YÖNETİMİ VE AĞ YÖNETİŞİMİ MODELİ

Çalışmanın bu birinci bölümünde, temel düzeyde, zaman içinde kamu yönetimi paradigmasındaki yaşanan değişim ve bu değişime yol açan sebepler incelenmektedir. Sonrasında ise, araştırmamızın asıl odak noktasını oluşturan, kamusal sorunların karmaşıklaşmasıyla ağ teorisinden hareketle yönetişime yeni bir boyut kazandıran ağ yönetişimi yaklaşımı üzerinde etraflıca durulmaktadır. Ayrıca uluslararası literatürde ortaya çıkan bu gelişmelerin, Türkiye’de hangi çalışmalarla karşılık bulduğu ele alınmaktadır.

1.1. Kamu Yönetimi Paradigmasında Yaşanan Değişim

Kamu yönetiminin özerk bir yönetim alanı ve bir disiplin olarak yer edinmesinden itibaren, uygulama alanında ortaya çıkan bazı nedenler (beklentilerin değişmesi, hizmet alanlarının çeşitlenmesi ve farklılaşması, yapısal olarak yeni ihtiyaçların ortaya çıkması gibi) ile teorik altyapısına yönelik üretimler, yeni yaklaşımları gündeme getirmiştir. Kamu yönetimi alanında değişimi ortaya çıkaran şartlar: Farklılıkların daha fazla ön plana çıkması, hiyerarşik ve baskıcı örgütlenmenin meydana gelen farklılıklara karşılık verememesi (Övgün, 2010: 1), belirsizliklerin artması, dayanışma bilincinin yükselmesi (Hajer ve Wagenaar, 2003: 9-11) küresel ekonomik değişimle birlikte kaynakların etkin ve verimli kullanılması gerekliliği, işletmecilik (*managerialism*) yaklaşımının yükselişe geçmesi, nüfusta yaşanan değişim, vatandaşın kamu hizmetlerinden beklentilerinin değişmesi, kamu hizmetlerinin sunulmasında devletin sahip olduğu hegemonyaya karşı paradigmatik politik değişimin yaşanması [merkezi planlama anlayışından, kurumsal stratejik planlama anlayışına geçiş gibi (Övgün, 2010: 9-10)], ortaya çıkan kompleks durumlara yönelik çok düzlemli ilişkilerin yer aldığı yaklaşımlara ihtiyacın artması şeklinde ifade edilmektedir (Osborne ve Brown, 2005: 4-5). Yaşanan bu gelişmeler ile birlikte; “yönetişim”, “ağlar”, “karmaşıklık”, “güven”, “müzakere” ve “dayanışma” kavramları ön plana çıkmaya başlamıştır (Hajer ve Wagenaar, 2003: 1) .

En genel bir sınıflandırmayla kamu politikalarının belirlenmesi ve kamu hizmetlerinin sağlanmasında, tarihsel süreç içinde yaşanan gelişmelerle, Osborne (2006: 377) göre; kamu yönetimi (*public administration*), yeni kamu işletmeciliği (*new public management*) ve yeni kamu yönetişimi (*new public governance*)’den oluşan üç

paradigma bulunmaktadır. Koliba, Meek ve Zia (2011: 33) ise, biraz daha detaylandırarak, kamu yönetiminde ortaya çıkan yönetim yaklaşımları, yapısal ve yönetsel bağlamda; klasik kamu yönetimi (*public administration*), yeni kamu işletmeciliği (*new public management*), işbirliğine dayalı kamu işletmeciliği (*collaborative public management*) ve yönetişim ağı yönetimi (*governance network administration*)’den oluşan dört paradigma altında sınıflandırmaktadır. Öz olarak incelediğinde, klasik kamu yönetiminde, kamu bürokrasisi altında yönetim yapısı oluşmakta, yönetsel olarak “komuta ve kontrol” dinamikleri merkezi konuma sahip olmaktadır. Yeni kamu yönetiminde, kamu bürokrasisi veya özel işletmeler tarafından yönetim yapısı oluşmakta, rekabet, fikir birliği ve uzlaşma temel yönetsel özellikleri olarak öne çıkmaktadır. İşbirliğine dayalı kamu yönetiminde de (*collaborative public management*), yönetim yapısını özel işletmeler, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve vatandaşlar ile gerçekleştirilen ortaklıklar; işbirlikleri oluşturan yönetsel özelliklerini ise, işbirliği ve dayanışma, fikir birliği ve uzlaşma oluşturmaktadır. Yönetişim ağı yönetimi (*governance network administration*) yaklaşımında ise, yönetişim ağlarının karışık biçimleri yönetim yapısını oluşturmakta, yönetsel özelliklerini; komuta ve kontrol, rekabet, fikir birliği ve uzlaşma, işbirliği ve dayanışma ile koordinasyon kapsamaktadır. Bu süreçte ön plana çıkan çözüm önerilerinin en önemlilerinden biri, çeşitli yöntemler kullanarak, devlet dışında yer alan aktörlerden² yararlanmaktır (Posner, 2009: 233). Bu sayede kamu yönetiminin daha fazla etkin, verimli, hesapverebilir ve şeffaf hale geleceği öngörülmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki, ağ yönetişimi bağlamında burada vurgulanan kimi özelliklerin, öncesinde ortaya çıkan korporatizm ve sistem yaklaşımlarına dayanması sebebiyle, yeni bir paradigmayı yansıtıp-yansıtmadığı da tartışmalıdır (Orhan ve Yalçın, 2015: 189-190).

Yaşanan süreçle ilgi ifade edilenlerden anlaşıldığı üzere, devletin yerine getirmesi gereken rolleri karşılayacak; “kapasite”, “kaynak” ve “meşruiyet” sorunlarının gündeme gelmesi, politika yapımcıları ve kurumları yeni arayışlara sevk etmiştir.

² Aktör kavramı çalışma içinde en fazla kullanılan kavramlardan birini teşkil etmektedir. Aktör ve paydaş kavramları çoğu zaman aynı kullanılsada Şahin (2014b: 18), paydaşın, bir durumu etkileyen veya bir durumdan etkilenme potansiyeli olan tüm tarafları tanımladığı, aktörün ise, bir durumla ilgili; bilgisi, çalışmaları ve etkileme çabaları olan taraflar olduğunu ifade etmektedir. Araştırma boyunca, bir yönetim yapısını, biçimsel ve biçimsel olmayan haliyle oluşturan parçalar aktör kavramı ile nitelendirilmektedir.

1.1.1. Klasik Kamu Yönetimi

Klasik kamu yönetimi, kamu yönetiminin özerk bir uğraşı alanı olarak ortaya çıktığı ilk dönem anlayışını yansıtmaktadır. Yaklaşık yüz yıl (1970’li yılların sonlarına kadar) kamu yönetimini şekillendiren bu anlayış, Frederick Taylor, Woodrow Wilson ve Max Weber’in görüşlerinin etkisi altında gelişmiştir (Sobacı ve Köseoğlu, 2015: 233). Süreç içinde ortaya çıkan bu görüşlerden bürokrasi, kamu yönetimini yapı ve işleyiş açısından daha fazla etki altına almıştır. Bürokrasi modeli, klasik kamu yönetimini yansıtan en temel unsurdur. İlk uygulamalarının eski Mısır’da görüldüğü sanılan (Kalagan, 2010: 19), modern manada ise Fransa’da ilk defa gündeme getirilen (Eryılmaz, 2008: 5) bir yönetim modeli olarak bürokrasi, sanayileşme ve ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla, kamu yönetimlerinin en temel örgütlenme araçlarından biri haline gelmiştir. Devletlerin sorumluluk alanı artıkça, bürokrasi genişlemiştir. Özellikle Alman sosyal bilimci Max Weber’in (1864-1920) bilimsel çalışmaları bürokrasiye olan ilgiyi artırmıştır. Ayrıca bürokrasi, devletlerin sorumluluk alanının genişlemesi ve büyümesiyle, sadece iş yapmanın bir biçimi olarak ele alınmamış, bunun yanında farklı açılardan (siyasal ve sosyal) gündeme getirilmiştir (Eryılmaz, 2008: 3; 6). Zaman içinde bürokrasiye yönelik ortaya çıkan farklı bakış açıları; rasyonel örgüt, verimsizlik ve kötü yönetim, kamu yönetimi, memurlar tarafından yönetim, büyük yapıli örgütler ve modern toplum başlıkları altında toplanmaktadır (Eryılmaz, 2008: 7).

Bürokratik model, kamu yönetimin yapı ve işleyişinin tasarlanmasında, uzun yıllar hakim olmuştur. Bir mekanik örgüt modeli olarak bürokrasi, kitlesel fordist üretim anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Bu örgüt yapısında verimliliğin aracı olarak uzmanlaşma önemslenmekte, koordinasyon, direkt olarak hiyerarşik yapı tarafından sağlanmakta, organizasyon yapısı merkeziyetçi bir yapıya karşılık gelmektedir. Bu yaklaşımda gerçekleştirilen performansların, örgütlerin ulaşmak istediği amaçları nasıl etkilediği dikkate alınmaksızın, rutin görevlerin yerine getirilmesine odaklanılmaktadır. Ayrıca merkezi planlama ve hiyerarşik operasyonel kontrolün sağlanmasıyla, bürokrasi artış göstermektedir (Ansell, 2000: 306).

Zaman içinde çevresel şartların değişim göstermesi ve çoğu politik liderin de ortaya çıkan şartlara bürokrasinin çözüm üretmediği kabulüne varmasıyla, temel bir takım değişimlerin gerekliliği ön plana çıkmaya başlamıştır (Peters, 2010: 36). Kamu

yönetimi sürecinde gündeme gelen ihtiyaçlar, yeni arayışlara sebep olmuştur. Bu bağlamda gündeme gelen sorunları giderici yöntemler, farklı kavramlar ve bakış açıları çerçevesinde kurgulanmıştır. Temel düzeyde, şu yaklaşımlar ve kavramlar ilgili literatürde ön plana çıkmaktadır: Yeni Kamu Yönetimi (*New Public Administration*), Yeni Kamu İşletmeciliği (*New Public Management*), Yeni Kamu Hizmet (*New Public Service*) ve Yönetişim (*Governance*).

1.1.2. Yeni Kamu Yönetimi (*New Public Administration*)

YKY, 1960'lı yıllarda ABD'de yaşanan sorunlar üzerine ortaya çıkmış, sonrasında belirtilen ülke odaklı yaşanan gelişmelerle bir "harekete" dönüşmüştür. Hareketin temelleri 1968 yılında ilki gerçekleşen Minnowbrook (I) Konferansı'nda atılmıştır. Kamu yönetimi disiplininin 1960'lara kadar geçen sürede, statükocu, rasyonalist ve pozitivist anlayışından rahatsızlık duyan ABD'li akademisyenlerin arayışı içinde gündeme gelen YKY hareketinin, klasik kamu yönetimi ile bağlantılarının yüksek olması sebebiyle yeniliği tartışılmakla birlikte, klasik kamu yönetiminin odaklandığı; etkililik, ekonomiklik ve etkinlik kavramların yanında, sosyal adalet/eşitlik kavramını da yönetim sürecine dahil etmektedir (Özgür, 2003:183-185). Diğer taraftan bu yeni kamu yönetimi hareketi, benimsediği ilkeler ile, hem pozitivist görüşe, klasik yönetime ve davranışçı anlayışa, hem de işletme ve siyaset biliminin kamu yönetimi üzerindeki hakimiyetine karşı durmaktadır (Özgür, 2003: 193). Ayrıca bu hareket, ABD dışında farklı ülkelerde gündeme gelmiş olsa da, çok fazla bir ilgi görmemiştir (Özgür, 2003: 211).

1.1.3. Yeni Kamu İşletmeciliği (*New Public Management*)

Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ) ise, YKY hareketine kıyasla, farklı ülkeler (İngiltere, ABD, Fransa, Kanada, Kore, Fransa, Avustralya gibi) tarafından daha fazla ilgi duyulan, pratiğe aktarılma çabası güdülen ve uygulamalar üzerinde geliştirilen bir kavramdır. Ayrıca kavramın kamu yönetimine vaat ettiği "yeni" olarak vurgulanan argümanlar eleştirilmektedir (bkz. Üstüner, 2000: 24-29; Ateş, 2008: 189-190). YKİ'nin çıkış noktası, 1970'li yılların sonunda gündeme gelen "kamu işletmeciliği" yaklaşımına yönelik getirilen eleştirilere dayandırılmaktadır (Üstüner, 2000: 20). YKİ, ekonomik, mali, sosyal ve siyasal alanda yaşanan gelişmelerin etkisiyle (Bilgiç, 2008: 34), teoriden ziyade daha çok tek tek örneklerden yola çıkarak (Al, 2007: 151)

kavramsallaştırılmaktadır. Kamu yönetiminde, özel sektörle işbirliği, piyasa mekanizmaları ve değerlerinin ağırlık kazanmasıyla yaşanan bu değişim, birinci reform dalgası olarak nitelendirilmektedir (Bevir, 2009: 13; Bevir, 2010: 67). Kamu işletmeciliği (*public managerialism*), girişimci devlet (*entrepreneurial government*), piyasa temelli kamu yönetimi gibi çeşitli şekillerde de kavramsallaştırılmaktadır (Kickert, 2002: 186; 202; Bilgiç, 2008: 31). Kavram 1990'lı yılların başında Christopher Hood (1991)'un kullanımı ve Osborne ve Gaebler (1992)'in çalışmaları ile popüler hale gelmiş olsa da (Üstüner, 2000: 22-23), yönetsel bağlamda “yeni” ifadesinin ilk kullanımının (ABD) 1920'lere kadar geri gittiği ifade edilmektedir (Lynn, 2010: 105). Daha çok ABD, İngiltere ve diğer Anglo Sakson ülkelerinde geçerli olan (Kickert, 2002: 202) bu kamu yönetim modelinde; kamu sektöründe etkinlik ve verimliliğin artırılması için özel sektör yöntemlerinin kamu kurumlarına uyumlaştırılması, kamu sektörünün kendi içinde ve dışında rekabete açılması (Peters, 2010: 39), kamu-özel sektör işbirliğini artırma ve özelleştirme konularına odaklanılması³ (Bevir, 2009: 3; Torfing ve diğerleri, 2012: 11) kamu hizmeti sunan örgütlerde girişimci liderliğe yer verilmesi, girdilerin ve çıktıların kontrolü, performans yönetiminin dikkate alınması, temel birimlere göre kamu hizmetlerinin sınıflandırılması ve onların maliyet yönetimine odaklanması, kamu hizmetlerinin sağlanmasında piyasalar, rekabet ve sözleşmeler ön plana çıkmaktadır. İfade edilen özellikleri ile bu paradigmanın bir disiplin olarak kamu yönetimini, yönetim (*management*) ve iş okulunun (*business school*) içine yerleştirdiğinin altı çizilmektedir (Osborne, 2006: 379).

Kamu yönetimine, özel sektörde başarıları ispatlanmış yöntemlerin aktarılması ve uygulanması, zaman içerisinde bir takım eleştirileri de gündeme getirmiştir. Bu bağlamda Kickert ve Koppenjan (1997: 39), modern toplumda, kamu yönetimi için geliştirilen bir yaklaşımda sadece tekil olarak kurumların içsel etkinlik ve verimliliğine odaklanılarak⁴ beklentilerin karşılanamayacağı vurgulanmaktadır. Buarada üzerinde

³ YKİ yaklaşımı çerçevesinde kamu yönetimi reformlarına odaklanan; Avusturalya, Belçika, Kanada, Almanya, Hong Kong, Hollanda, İtalya, Norveç, İngiltere, İsviçre ve Macaristan örneğinde; uzmanlaşma ve farklılaşma, özerklik ve kontrol, koordinasyon ve kompleksite, uygulama ve sonuçlar bağlamında tarihsel süreç içinde yönetişime doğru yaşanan dönüşümün kapsamlı bilgisi için bkz. Lægreid ve Verhoest, 2010.

⁴ Örneğin, Francis Fukuyama (2008), “*Devlet İnşası*” isimli eserinde, öz olarak daha çok devletin içsel örgütlenmesinin yeniden gözden geçirilmesiyle etkin ve güçlü olacağına vurgu yapmaktadır.

durulan husus, devletler için kompleks politika belirleme ve yerine getirme faaliyetlerinin, dar bir “*administration*” bakış açısıyla içsel örgüt faaliyeti olmadığı, farklı aktörler aracılığıyla dış kaynaklardan yararlanılarak yönetilmesidir (Kickert, 1994: 191; Weber ve Khademian, 2008: 336). Benzer şekilde Alford ve O’Flynn (2012: 255-256)’de “kamusal hizmet sunumunun yeni dünyasında (*new world of public service delivery*)”, yalnızca çıktılara (*outputs*) odaklanarak, uzun vadede kompleks, çok düzlemli problemlerin üstesinden gelinemeyeceğini belirterek, istenilen sonuçların ortaya çıkması için devletin çevresinde yer alan örgütler ve vatandaşlardan yararlanması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Buradaki vurgu, kamu yönetimlerinin, politika geliştirme ve uygulama sürecinde, iç kaynaklara odaklandığı kadar, kendi dışında potansiyel oluşturan kaynaklardan da fazlasıyla istifade etmesine yöneliktir.

Özetle temelleri kamu tercihi teorisi ve yönetim (*management*) çalışmalarına dayanan bu yaklaşım, kamu yönetimi paradigmasından gelen köklü bürokratik geleneklerden, sonrasında ortaya çıkan çoğulcu gelenekleri yansıtan *yeni kamu yönetişimi* paradigmasına geçişi sağlayan bir ara dönem olarak nitelendirilmektedir. Bu paradigmada devlete, düzenleyici görevi yüklenmekte, örgütsel performansa ve kaynakların yönetilmesine odaklanılmaktadır (Osborne, 2010: 1-5).

1.1.4. Yeni Kamu Hizmeti (*New Public Service*)

YKH, Denhardt ve Denhardt (2000, 2007)’ın kavramsallaştırmasıyla gündeme gelmiştir. Bu yaklaşım, daha çok YKİ’nin gündeme getirdiği hususlar ve uygulamaları kapsamında geliştirilen eleştirilere dayanmaktadır. Demokratik değerlere ve geleneksel kamu yönetimi anlayışına ağırlıkla vurgu yapan YKH, güçlü ve istikrarlı bir demokrasinin gerçekleştirilmesi için, devletin vatandaşla yakın ilişkiler kurması ve beklentilere cevap veriyor olmasının gerekliliğini önemle vurgulamaktadır. Burada yer verilen vatandaş vurgusu ile bu yaklaşım, YKİ’nin bulanıklaştırdığı “müşteri” ve “vatandaş” ayrımını tekrardan yapmaktadır (Genç, 2010: 149; 151). Denhardt ve Denhardt (2007)’ın “*The New Public Service: Serving, Not Steering*” ismi ile yayınladıkları kitapta genişçe yer verdikleri, YKH ilkeleri şunlardır: 1) Vatandaşlara hizmet sunmak, müşterilere değil, 2) Kamu yararını aramak, 3) Girişimcilikten ziyade, kamu yararı çerçevesinde, vatandaşın değerlerini dikkate alarak kamu hizmetine odaklanmak, 4) Stratejik düşünüp, demokratik eylemde bulunmak, 5)

Hesapverebilirliğin basit bir şey olmadığının farkına varmak, 6) Dümen tutmak yerine vatandaşların ortak beklentilerini dikkate alarak hizmet sunmak, 7) Sadece rasyonel kriterler ile verimliliğe değil, insani değerleri de dikkate almaktır.

İfade edilen ilkelerinde dikkat çektiği üzere, bu kamu yönetimi yaklaşımında, yalnızca etkinliği, verimliliği ve ekonomikliği esas alan bir tutum sergilenmemekte, bunların üzerinde; vatandaş, kamu yararı, işbirliği, katılım gibi demokratik değerler daha fazla ön plana çıkarılmaktadır.

1.1.5. Farklı Tarafları Birleştirici Bir Araç Olarak Yönetişim⁵: Kavram ve Arka Planı

Genel olarak incelendiğinde, dünyada bir biriyle ilişkili; sanayi toplumundan bilgi toplumuna, fordist üretimden esnek üretime, ulus devletlerden küresel dünyaya, modernist düşünceden post-modernist düşünceye geçişi simgeleyen çeşitli dönüşümlerin gerçekleştiği kabul edilmektedir (Aydınlı, 2004; Bıçkıcı ve Sobacı, 2011: 222-224). Yaşanan bu dönüşümle, “*iktidarın tek elde toplanması ve yönetimde katı merkezileşimin esas alınması*” yaklaşımı, gündeme gelen beklentileri karşılayacak şekilde sorgulanmaya başlanmıştır (Toprak, 2008: 330). Tekeli (2003: 12) de gerek kalkınma, gerekse de diğer kamusal hizmet alanlarında, tüm ülkeyi kapsayacak şekilde, yalnızca merkezi otorite tarafından kararların alınması ve yerine getirilmesinin, yaşanan değişimlerle birlikte önemini yitirmeye başladığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kamusal politikaların belirlenmesi/karar verilmesi ve uygulanmasında katılımı/işbirliği/ortaklığı sağlayan yöntemler daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. Burada vurgulanan temel nokta, kamusal alanın sadece siyasal güç tarafından belirlenmemesidir. Siyasal gücün yanında sivil toplumun da yaratılan oydaşma aracılığıyla kamusal politikalara katılmasıdır. Yaşanan gelişmeler kapsamında “*araçsal rasyonelite*”den “*iletişimsel rasyonelite*”ye (Tekeli, 2009: 199-201) veya “*multi rasyoneliteye*” (Kickert, 1994: 192) doğru bir eğilimin ortaya çıktığı görülmektedir.

⁵ “*co-regulation*”, “*co-production*”, “*co-management*” gibi kavramlar ile eş zamanlı (Güler, 2003), uluslararası literatürde yaygın olarak “*governance*” şeklinde kullanılan kavramın, Türkçe karşılığı konusunda bir takım tartışmalar olmakla birlikte, yaygın olarak “*yönetişim*” şeklinde kullanıldığı (Çukurçayır, 2005: 217-218), hatta yönetim şeklinde Türkçe’de kullanılmasının kavramın kısa sürede yerleşmesine yardımcı olduğunun altı çizilmektedir (Toksöz, 2007: vii). Yönetişim kelimesinin yerine, benzer anlamlara gelecek kelimelerin karşılığı olarak; birlikte düzenleme, birlikte üretim, birlikte yönetim gibi alternatif kullanımlar geliştirilebilir. Fakat bu çalışmada da “*governance*”ın karşılığı olan “*yönetişim*” kavramının kullanımı tercih edilmektedir.

İfade edilenler bağlamında, farklı sektörlerin birlikteliğini, kolektif üretimi (Hill ve Hupe, 2009: 13), görüşme/müzakere, ortaklık, etkileşim, diyalog ve çatışmayı (Evans ve diğerleri, 2005: 3) yansıtan bir kavram olarak “yönetişim” gündeme gelmiştir. Bu yaklaşımın gündeme gelmesinde, kamu hizmetinin tasarlanması, yerine getirilmesi ve yönetilmesinde ortaya çıkan kompleks durumlara, daha önceki yaklaşımların cevap vermemesinin etkili olduğu gösterilmektedir. Yönetişim yaklaşımında çoğulcu bakış açısıyla örgütler çevresi ile birlikte ele alınmakta, müzakereye (*negotiation*) önem verilmektedir. Bu yaklaşımın yeni normatif bir paradigma olmadığı, günümüzde ortaya çıkan kompleks yapıların ve kamu yöneticilerinin iş yaşamındaki gerçeğin anlaşılmasına yardımcı olan kavramsal bir araç olduğu belirtilmektedir (Osborne, 2010: 6; 10). Burada yönetişimin bir paradigma olmadığına dair vurgu, daha çok devletin klasik konumunu korumasıyla ilişkilendirilmektedir. Fakat yönetişim kavramı üzerine yaşanan gelişmeler, yeni kamu yönetişiminin sahip olduğu değerler ve kurallar itibariyle, potansiyel olarak yeni bir yönetim paradigmasını yansıttığı kanaati oluşmaktadır.

Yaşanan bu gelişmeler, devlet odaklı bir kamu yönetimi anlayışına (*state-centered public administration*) alternatif olarak, toplum odaklı bir devleti (*society-centered state*), yani yönetişim anlayışına doğru bir değişimi yansıtmaktadır. Bu kapsamda devlet, çeşitli düzeylerde özel aktörler ile işbirliği ve müzakere içinde sosyal yönetim yapılarını ortaya çıkarmaktadır. Ortaya çıkan işbirlikleri yapısıyla, devlet ve toplum arasında sınırlar bulanıklaşmakta, kamu ve özel aktörler arasında dengeli ilişkiler, az veya çok kurumsallaşmış biçimler gündeme gelmektedir (Pierre, 2011: 18; Sorensen, 2006: 100). Hatta Cullinan (2014: 86), doğal çevreyi de bir aktör olarak dikkate alarak, her şeyin bir biriyle ilintili olduğu dünyada, yeryüzü odaklı sosyal yönetime ihtiyaç duyulduğunun altını çizmektedir. Zira kırsal yaşamdan kentsel yaşama doğru toplumların evrilmesiyle, doğal çevre bir aktörden ziyade, hükmedilen, kontrol altında tutulabilen bir değişken olarak ele alınmıştır. Benzer şekilde Leach, Scoones ve Stirling (2010: 2-3; 43)’de kompleks ve dinamik dünyada sorunların üstesinden gelinebilmesi için sosyal, kurumsal, teknolojik ve ekolojik süreçlerin bir “sistem” bakış açısıyla bir biriyle etkileşim halinde olmasını gerekli görmektedirler.

İlgili literatür (Kahraman, Vurgun ve Öztıp, 2012; Gündoğan, 2010: 23; Çevik, 2010: 35) incelendiğinde, yönetim kavramının modern manada yeniden keşfi, 1989 yılında Dünya Bankası (WB)’nin raporundaki “*iyi yönetim*” şeklinde gösterilmesine dayandırılmakta ve yönetimin siyasal-yönetisel bir projeye dönüşerek yaygınlaşmasında, WB’nin birinci derece rol aldığı belirtilmektedir (Güzelsarı, 2003: 18; Zabcı, 2002: 154). Ekonomik kaygılardan gündeme geldiğinin altı çizilen iyi yönetim ile amaçlananın; rüşvet, israf, yetersizlik ve karşılık verememe gibi unsurlardan oluşan kötü yönetimin telafi edilerek, kalkınmanın sağlanması olduğu ifade edilmektedir (Bevir, 2009: 93). WB’nin yayınladığı rapor sonrasında yönetimin yaygınlık kazanmasında, Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi uluslararası kuruluşlar (bkz. Delice, 2013) geliştirdikleri modeller ve standartlar, ortaya çıkardıkları iyi uygulamalar, anlaşmalar, toplantılar ve öneriler ile katkı sağlamışlardır (Pal, 2012: xvii; Zabcı, 2002: 157). Hatta BM İnsan Yerleşimleri Programı HABITAT II Uluslararası İstanbul Konferansı’nda da yönetim kavramı çokça dile getirilmiş ve ‘*Kentsel Yönetimde Küresel Kampanya*’ başlığındaki çalışmada da iyi kentsel yönetim ilkeleri yayınlanmıştır (UN-HABITAT, 2002: 19-29). Ayrıca Avrupa Konseyi de 2007 yılında iyi yönetim ilkeleri benimsemiş, yine Konsey yönetime ilişkin bir “Beyaz Kitap” yayınlamıştır. Pratikte yaşanan gelişmeler ile birlikte akademik çevreler tarafından da kavram teorik açıdan ele alınmaya başlanmıştır (Keleş, 2010: 62-64).

Genel olarak kamu yönetimi çerçevesinde ele alındığında, Kamu Yönetimi Sözlüğü (2008: 274)’nde yönetim; ‘*bir toplumsal-politik sistemdeki ilgili bütün aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturulduğu yapı ya da düzen*’ olarak tanımlanmaktadır. Toprak (2013: 7) yönetimi, ilgili paydaş ve aktörlerin bir plan veya eylem çerçevesinde işbirliği ve ortaklık içinde olması, diyalog kurması, katılım sağlaması şeklinde açıklamaktadır. Eryılmaz (2009: 27)’a göre yönetim, kamu yönetimi, özel sektör ve STK’ları içine alan kompleks bir sistem ve bunların kendi aralarındaki ilişkiler ağı ve karşılıklı etkileşimleridir. Bovaird ve Löffler (2009: 6) ise yönetimi, bir organizasyonun kamu politikalarını etkilemek amacıyla ortaklar, paydaşlar ve ağlar ile nasıl çalıştığını gösteren bir kavram olarak ifade etmektedir. Pierre (2011: 5) yönetimi, kamu ve özel kurumlardan kaynakların birlikteliği

aracılığıyla projelerin gerçekleştirilmesi sağlayan, devlet ve toplum arasında etkileşimi yansıtan bir yapı olarak belirtmektedir. Rhodes (1997: 53) ise, biraz daha ileri taşıyarak yönetişimi, kendi kendine organize olan yapılar, örgütler arası ağlar olarak nitelendirmektedir. Seyle ve King (2014: 29) de, daha geniş bir bakış açısıyla, insanların kararlarını vermek ve uygulamak için her türlü sistemi kapsayan bir kavram olarak yönetişimi ele almaktadır. Başka bir ifadeyle yönetim, kompleks mekanizmaları, süreçleri, ilişkileri ve kurumları kapsayan nötür bir kavram olarak nitelendirilmektedir (Cheema, 2005: 5). İfade edilen farklı açıklamalar çerçevesinde yönetim, alınacak kararlardan etkilenen tarafları, karşılıklı müzakere ve diyalog içinde bir araya getiren, bu birlikteliğin sonucu karar alınmasını ve işbirliği içinde uygulamaları sağlayan bir yönetim modeli olarak görülmektedir.

Aynı zamanda yönetim yaklaşımı, kamu yönetiminde yaşanan değişimin önemli bir simgesi haline gelmiştir. Bu bağlamda Tekeli (2009: 202) yönetimden yönetişime geçen süreci şöyle ifade etmektedir:

*önceden belirlenen bir ortak amacı gerçekleştirmek için, tek özneli, merkezi, hiyerarşik bir iş bölümü içinde, araçsal rasyonelliği ön plana alarak, yapan, üreten bunun için kaynakları ve yetkileri kendilerinde toplayan **yönetimden (government)**, önceden belirlenen bir iyiye doğru değil, insan haklarına dayalı performans ölçütlerini gerçekleştirerek, çok aktörlü, desantralize, ağsal ilişkiler içinde, iletişimsel bir rasyonellik anlayışında, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilir klan, yönlendiren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran **yönetişim (governance)** anlayışına geçilmektedir.*

Ayrıca belirtilmektedir ki, bir toplumda bir birinin varlığını kabul eden aktörler arasındaki etkileşimin, yönetişimin varlık bulması için hayati olduğu, aksi bir durumda, yani toplum içinde radikal farklılıklar bulunuyor ve bu durum çatışma yaratıyorsa, yönetim pratiğinin gerçekleşemeyeceği ifade edilmektedir (Tekeli, 2009: 205). Anlaşılabacağı üzere bu yeni yönetim yaklaşımının iyi işlemesi için kendine has bir kültürü gerekli kılmaktadır.

Yönetişim kavramı aynı zamanda, neo-liberal yaklaşımla, 1980 ve 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen kamu yönetimi reformları ile devletlerin rolü ve doğasındaki değişimi

sorgulayan bir terim olarak gündeme gelmiştir⁶. Bu süreçte yönetişimin yaygınlaşmasında özellikle kurumsal yönetişim (*corporate governance*) ve yerel yönetişim (*local governance*) alanındaki gelişmelerin öncülük ettiği vurgulanmaktadır (Bovaird, 2005: 218). Yapılan kamu yönetimi reformları ile refah devleti paradigması altında şekillenen hiyerarşik bürokrasi örgütlenmesinden daha çok (Le Grand, 2002: 10), piyasa mekanizmalarının, piyasa-benzeri (*quasi-market*) yapıların⁷ ve ağların (*networks*) daha fazla kullanılmasına yönelik dönüşüm gerçekleşmeye başlamıştır (Bevir, 2009: 3-5; Torfing ve diğerleri, 2012: 11). Yaşanan bu süreçte özellikle farklı sektörlerin birliktelik eğilimleri ile; kamu-özel ortaklıklar, stratejik anlaşmalar, diyalog grupları, organizasyonlar arası ağlar, danışma komiteleri, çok aktörlü yönetişim yapıları gibi uygulamalarla önemli hale gelmektedir (Sorensen ve Torfing, 2007a: 2; Conteh, 2013: 502). Devletin yerine getirdiği hizmetlerin diğer paydaşlara (yerel yönetimler, il yönetimleri, merkezi yönetimin birimleri, özel sektör, gönüllü kuruluşlar, gönüllüler, yararlanıcılar ve düzenleyiciler) da yer verecek şekilde yerine getirilmesi, onlara bağlı olması (Milward ve Provan, 2002: 26), dışa yönelme/dış kaynaklardan yararlanma (*externalization*) şeklinde de ifade edilmektedir (Alford ve O'Flynn, 2012: 5; 11; Mandell, 2014: 4). Yaşanan bu gelişmeler çerçevesinde gündeme getirilen bir kavramda, 1980'lerden itibaren popüler hale gelen “yönetişim”dir (Kjaer, 2004: 19).

Anlaşılabacağı üzere, yönetişim kavramının temelini, ele alındığı düzleme göre değişmekle birlikte, aynı amaca katkı sağlayacak parçaların/aktörlerin, kendi aralarında kurdukları işbirliği örüntüsü/örüntüleri oluşturmaktadır. Kamusal konularla ilgili yapılan çalışmalarda aktörlerin konumu dikkate alınarak yönetişimin farklı şekillerde kavramlaştırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Seyle ve King (2014: 30-35), yönetişimin, “herkese uyan bir ölçüsü” olmadığını vurgulayarak, yönetişimi tanımlamaya çalışmanın bir yararı olmadığı, bunun yerine iyi yönetişimin nasıl gerçekleşebileceğe üzerine durmanın daha fazla önemli olduğunu belirtmektedir. Belirtilenler çerçevesinde iyi yönetişimin; insan haklarını gözetiyor olması, yönetilenlerin veya katılımcıların rızasının olması, uzun dönemde kaynakların

⁶ Kamu politikalarında reforma yol açan, politik, ekonomik/finansal, sosyal, teknolojik, çevresel ve yasal dış faktörler için bkz. Bovaird veLöffler, 2009b: 14-16.

⁷ Bu modelde devlet doğrudan hizmetlerin sunumunu ve finansörlüğünü yapmamakta, bunun yerine rekabet şartları altında özel sektörden, gönüllü kuruluşlardan ve kamusal hizmet sağlayıcılardan hizmetleri satın almaktadır (Le Grand, 2002: 10).

sürdürülebilirliğini sağlaması, uzmanlığa yer veriyor olması gibi unsurları barındırması gerektiğinin altı çizilmektedir.

1.1.5.1. Yönetişimin Yaklaşımları ve Türleri

Yönetişim kavramının ilk ortaya çıktığı zamandan günümüze, farklı disiplinlerde (uluslararası ilişkiler, kalkınma, kentsel politikalar, ekonomi, sosyoloj gibi), farklı kıtalarda, farklı devletlerde, farklı birliktelik ilişkilerinde, farklı ihtiyaçlara göre şekillendiği ve bu çerçevede de; “katılımcılık”, “kaynak transferi”, ‘işbirliği’, ‘ortaklık’, ‘ağ’, “dahil etme (*joined-up*)”, “dümen tutma (*steering*)” gibi temel ortak özellikleri kapsamında çeşitliliğinin arttığı görülmektedir. Örneğin; Batı Avrupa’da yönetim yaklaşımı bağlamında kamu ve özel sektör işbirliğine odaklanırken, Afrika’da ekonomik kalkınma, AB’de çok düzlemli yönetim, Kuzey Amerika’da kamu hizmetlerinin üretimi ve sunumu içinde özel sektörün rolüne odaklanılmıştır (Torfing ve diğerleri, 2012: 25-26; Huxham, 2000’den aktaran Gianoli, 2009: 43). Farklı uygulamaları olmakla birlikte yönetim; devlet gücünün sınırlandırılmasını, “government” yapısından ziyade “governing” sürecini, devlet içinde yaşanan bir değişimi ve çıktıların daha fazla önemsenmesini yansıtmaktadır (Klijn, 2008: 508). Diğer taraftan yönetim konusunda; her alanda geçerli olmayacağı, yeni kamu yönetiminin bir getirisi olduğu, kendi kendini yöneten ağlardan oluştuğu ve bir politika veya teknokratik bir araç olduğu gibi yanlış bilinenlerin de olduğu vurgulanmaktadır (Klijn, 2008: 509-510).

Yönetişim kavramının ortaya çıktığı ilk günden bugüne geliştirilen yönetim türlerinden bazıları şunlardır: Minimal devlet, kurumsal yönetim, yeni kamu yönetimi, iyi yönetim, sosyo-sibernetik sistem, kendi kendini organize eden ağlar (*self-organizing networks*) (Rhodes, 1997: 47), kurumsal/işletme yönetimi (*corporate governance*) , küresel politika yönetimi (çevre sorunları, ticaret ilişkileri, vergi gibi alanlarda), iyi yönetim, verimlilik ve etkinlik temelli kamu yönetimi (piyasa yönetimi), uzlaşya dayalı sosyal yönetim (birlikte yönetim) / ağ yönetimi (*network governance*) (Fawcett ve Daugbjerg, 2012) (kent, bölge, sektör, çeşitli karar verme ve politika üretimi gibi alanlarda), kamu sektörü örgütlerinin yönetimi (*governance of public sector organizations*) (Laegreid ve Verhoest, 2010), prosedürel (hiyerarşik) yönetim (Uçkan, 2003, 11; Considine ve Lewis, 2003:133’den aktaran

Eroğlu, 2010a: 206), iletişimsel yönetim (*communicative governance*) (Van Vliet, 1994: 106-111), (kentsel bağlamda) yönetimsel (*managerial*) yönetim, korporatist yönetim, ekonomik (*pro-growth*) yönetim, refah (*welfare*) yönetimi (Pierre, 2011: 29-103) gibi. İfade edilenler bağlamında Klijn ve Koppenjan (2000: 136) da, yönetim şekillerini iki grupta toplamaktadır. Birinci grupta; devletin rolünün azalması, yönetim (*government*) ve yönetim (*governance*) arasındaki ayrımı yapmak için, ikinci grupta ise; kamu, özel ve yarı özel aktörlerin karşılıklı bağımlılıklarını vurgulamak için teorik ve pratik düzeyde yönetim kavramı kullanılmaktadır.

2000'li yıllara gelindiğinde modern toplumda farklılaşmış, parçalanmış ve çok merkezli kompleks yapıların ortaya çıkması, devlet ve toplum arasındaki bölünmüş çizgilerin belirsizleşmesi, daha çok ağ temelli (Sorensen, 2006: 100), melez yönetim (*hybridity governance*)⁸ modellerinden oluşan (bkz. Lindqvist, 2013) yeni yönetim yaklaşımlarını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda kamu yönetimi, yalnızca yeni kamu yönetimi yaklaşımı ile gündeme gelen, örgüt içi etkinlik ve verimlilik kavramlarına değil, bunun yanında örgütlerin çevresini sarmalayan karmaşıklığı da kapsayan bir yapıyı yansıtmaya gerekliliği ortaya çıkmıştır (Kickert ve Koppenjan, 1997: 39). Yaşanan gelişmelerle günümüz kamu yönetimleri, çok faktörlü aktörlerden (ulusal, yerel yönetimler, politik ve sosyal gruplar, baskı grupları, özel örgütlenmeler gibi) oluşan kompleks ağların yönetimi olarak tanımlanmaktadır (Kickert, 1994: 191). Başka bir ifadeyle yeni yönetim yaklaşımıyla kamusal hizmetlerin, devletin kompleks permitasyonları aracılığıyla sunulacağı belirtilmektedir (Bevir ve Richards, 2009a: 5). Ortaya çıkan bu yönetim yapısında devlet, yukarıdan aşağıya yönlendiren baskın bir aktör değildir (Kickert ve Koppenjan, 1997: 39). Bu yapıda kamu yöneticilerinin örgütler çalışmalarının verimliliğine odaklandığı kadar, diğer örgütlerin de yer aldığı geniş düzeyde kamu politikalarını oluşturma ve yerine getirme sürecinde de bir aktör olarak çaba göstermesi gereği vurgulanmaktadır (Metcalf, 1994: 174). Yapılan diğer çalışmalarda ise, yeniliği, performansı (Kapucu, Yuldashev ve Bakiev, 2009: 45) işbirliğini, çoğulculuğu, katılımı ve ağ yapılarını öne çıkaran demokratik uygulamalarla şekillenen en son yönetim yaklaşımının, yeni yönetim (*new governance*) (Bevir,

⁸ Hibrit yönetimin, temsili yönetimden daha dinamik ve esnek olduğu ifade edilerek, seçilmiş politikacıların ve kamu yöneticilerinin rollerinin yeniden şekillendiği belirtilmektedir (Skelcher, Sullivan ve Jeffares, 2013: 1-2;4; Lindqvist, 2013: 144).

2010: 75), yeni kamu yönetişimi (*new public governance*) (Osborne, 2010), kamu yönetişimi (*public governance*) (Kickert, 2002: 186; Bovaird ve Löffler, 2009a: 8), inter-aktif yönetişim (*interactive governance*) (Torfing ve diğeri, 2012), üçüncü taraf yönetişimi (*third-party governance*) (Posner, 2009) veya politika ağıları (*policy network*) (Common ve Acevedo, 2006) şeklinde nitelendirildiğı anlaşılmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler, ikinci reform dalgası (Bevir, 2010: 75) ve post-yeni kamu işletmeciliğı çağı (*post-NPM age*) (Löfgren ve Ringholm, 2009: 506; Sobacı ve Köseoğlu, 2015: 232) şeklinde de ifade edilmektedir. İkinci reform dalgasıyla, politika yapım sürecinde organizasyonlar arası koordinasyon ve arabuluculuğı odaklanan ağlar ve ağ yönetimleri daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır (Klijn ve Koppenjan, 2000: 136) . Pozitif bir bakış açısıyla ağlar, vatandaşların ve ilgililerin katılabileceğı organizasyonlar ve işbirliğı aracılığıyla kapasite sağılamaktadır (Koliba, Meek ve Zia, 2011: 25). Çalışmanın kapsamı itibariyle ilerleyen bölümlerde ağ yaklaşımı detaylı olarak ele alınmaktadır.

Yeni yönetişim, kompleks ağların yönetimi olarak da ifade edilmekte (Kickert, 2002: 189), yeni kamu yönetimi stratejileri için alternatif oluşturduğı (Common ve Acevedo, 2006: 401) belirtilmektedir. Eski yönetişim ise, planlarını topluma dayatmaya çalışan bir bürokratik devlet olarak açıklanmaktadır (Bevir, 2009: 22). Anlaşıldığı üzere, yeni yönetişim yaklaşımı, yalnızca etkinlik ve verimlilik odaklı özel sektör tekniklerinin kamu sektörüne aktarılmasından, taklit edilmesinden (Metcalf, 1994: 173) daha geniş bir anlamı yansıtmakta, örgüt dışına odaklanma bakış açısıyla, yasallık ve meşruiyeti (*legality ve legitimacy*) dikkate alan, toplum kesimleri ile kurulan etkileşim hayati öneme sahip olmaktadır (Kickert, 2002: 186). Bu sayede belirlenen amaçlara ulaşmaya çalışılmaktadır.

Diğeri taraftan gündeme gelen farklı yönetişim modelleri ile birlikte, yönetişime yönelik eleştiriler de gündeme gelmeye başlamıştır.

1.1.5.2. Yönetişime Getirilen Eleştiriler

Yönetişim yaklaşımlarının olumlu çıktılarının yanında karar verme, koordinasyon ve hesapverebilirlik başlıkları altında ele alabileceğimiz bir takım olumsuz sonuçlar da bulunmaktadır. Karar verme açısından bürokrasinin, biçimsel kurallar ile karar verme yetkisini bünyesinde toplamasıyla hızlı hareket etmeyi sağılamaktadır. Diğeri taraftan

farklı kesimlerin katılımını yansıtan yönetim yapısında, güçlü biçimsel kuralların olmayışı karara varılmasına veya kaliteli kararlar alınmasını zorlaştırabilmektedir. Ayrıca yönetim yapısı içinde toplum kesimlerinin görüşlerinin daha fazla temsil edileceğinin açık bir göstergesinin bulunmadığı iddia edilmektedir. Koordinasyon açısından da, bir takım reformlar (ajans tarzı örgütlenmelere gidilmesi gibi) gerçekleştirilerek kamu yönetiminde koordinasyonu artırılmaya çalışılmaktadır. Fakat devletin kapasitesinin zayıflatılması, yönetim uygulamaları ile birlikte değişen hesapverebilirlik yapısıyla da devletin kontrol kapasitesinin azalması, ortaya çıkan hataların hataların telafisini sınırlandırmaktadır (Peters, 2010: 40-43).

Yukarıda ifade edilenlerin yanında, ilgili literatür incelendiğinde farklı türlerdeki yönetim uygulamalarıyla birlikte, “meşruiyet” (Çevik, 2010: 36; Üstüner, 2008: 84-85; Aarsaether, Nyseth ve Bjorna, 2011), temsil ve hesapverebilirlik (Çoşkun, 2008: 77) özel sektör ve sermaye (Koç, 2009: 267; Sözen, 2009: 315-317; Güler, 2003: 115; Ökmen ve Parlak, 2010: 335; Çoşkun, 2008: 77), uluslararası örgütler (Ökmen ve Parlak, 2010: 336), kararlarda gecikme, verimsizlik, maliyetlerin artması ve eylemsizliğe yol açması (Çoşkun, 2008: 77) gibi açılardan bazı eleştiriler ve karşı görüşler ortaya çıkmaktadır⁹. Diğer taraftan, getirilen eleştirilerin yanında, yönetime, belli örgütler arası ilişkilere indirgenerek bakılmaması, bunun ötesinde daha geniş açıdan; ekonomide, toplum yapısında, siyasette, uluslararası ilişkilerde, yönetimde ve kuramsal yapıda köklü değişiklik gerektiren bir yöntem olarak görülmesi gerektiği ifade edilmektedir (Keleş, 2010: 68).

⁹ Belirtilen noktalar bağlamında Tromso (Norveç) kentinde 2005-2008 yılları arasında iki yönetim ağı üzerinde yapılan araştırmanın genel sonuçlarına göre, ağların uygulama ve sonucunda, demokratik standartların (açıklık, katılım gibi) uygulanmasının önemi vurgulanarak, bu standartların uygulanmasıyla da kent politikalarına karşı meşruiyet sorununun azalacağı ileri sürülmektedir (Aarsaether ve diğerleri, 2011: 317-318).

1.2. Ağ Yönetişimi: Temel Felsefesi, Yapısı ve İşleyişi

Ağ yönetişimi, yönetişimin yeni bir türünü yansıtmakta olup, YKİ yaklaşımında geliştirilen önerilerin ve politikaların, bu modelin ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında etkili olduğu bilinmektedir (Orhan ve Yalçın, 2015: 191). Ağ yönetişimi modelinin sahip olduğu ayırıcı yönleriyle diğer yönetişim türlerinden farklılaşmaktadır. Bu kapsamda bu bölümde öncelikle ağ yönetişiminin çok önemli bir parçası olan ağ kavramı üzerinde durulmaktadır. Sonrasında ise, ağların karakteristik özellikleri, ağ şeklinde örgütlenmenin getirileri, ağların kullanım biçimleri, unsurları, sınırlılıkları, eleştirildiği noktalar gibi konular, farklı başlıklar altında irdelenmeye çalışılmaktadır.

1.2.1. Ağ (*Network*)¹⁰ Kavramı

Genel olarak bakıldığında, günümüz dünyasında gerek bireysel gerekse de örgütsel olarak, taraflar arasında geçişkenliğin arttığı bir dönemin yaşandığı görölmektedir. Bu çerçevede yaşanan toplumsal ve ekonomik gelişmeleri Castells (2008), sanayi sonrası enformasyon toplumu şeklinde tanımlamakta, ortaya çıkan enformasyon teknolojilerinin kendi tekil varlığını aşarak, üretimden tüketime, özelden kamusal, iş yapma ve örgütlenme biçimlerine etki ettiği, yeni bir “ağ toplumunun” gündeme geldiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde Ansell (2000: 303) de, modern devleti, ağlar ile örölmüş bir devlet (*networked polity*) şeklinde ifade etmektedir. Ağlar, 1980’lerin sonuna doğru, post-modern veya yeni örgütlenme yaklaşımı olarak ortaya çıkmaktadır (Bogason ve Toonen, 1998: 206). Toplumsal yaşamın farklı alanlarında (Rice, 2014: 104); sosyal ağlar, üreticilerin ağları, dijital ağlar, kamusal amaçları gerçekeştirmek için aktörler arası ağlar, enerji dağıtım ağları, genetik ağları, araştırma ağları, göç ağları, kendi kendine işleyen bir toplum yapısı olarak ağlar gibi farklı şekillerde, yönetimsel bir araç olarak gündeme gelmektedir (Agranoff, 2007: 1-2; Agranoff ve McGuire, 2001: 296; Üstüner, 2008: 65). Kavramsal olarak incelendiğinde; *network* ve *networking* şeklinde kullanımının olduğu anlaşılmaktadır. *Network*, sosyal aktörler arasında bağlılığın bir durumu yansıtmakta olup, yapı odaklı bir kullanım sergilemektedir. *Networking* ise,

¹⁰ Türkçe literatür incelendiğinde *Network* kavramının Türkçe’ye, ağ (şahin ve Yıldız, 2013; Üstüner, 2003 ve 2008), şebeke (Aygöl, 2006; Koçel, 2007) ve ağbağ (Öztaş ve Acar, 2004; şahin ve Yıldız, 2009) şeklinde çevrildiği görölmektedir. Bu çalışmada yerleşik kullanımından hareketle ağ şeklindeki Türkçe kullanımı tercih edilmektedir.

ağın davranışını kapsamakta, burada daha çok ağın işleyişine (paydaşların işbirliği, ağın performansı gibi) odaklanıldığı anlaşılmaktadır (O'Toole ve diğerleri, 2007: 403-404).

İfade edilenler bağlamında değerlendirildiğinde, belirli amaçların gerçekleştirilmesi amacıyla ağların ortaya çıkmasında; karmaşık sorunların, bu sorunların sonucu örgütsel ihtiyaçların, toplumsal değişimlerin, demokrasi anlayışındaki yeni bakış açılarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Örgütsel açıdan bakıldığında ise ağlar, birliktelik eylemi bir kuruma indirgenemeyecek kadar geniş kapsamlı konularda çok daha fazla önem arz etmektedir. Bu nedenle, kamu yönetimi açısından, geniş kapsamlı konularda politika belirleme ve uygulama sürecine vatandaşların ve aktörlerin katılmasını gerekli kılmaktadır (Felie ve diğerleri, 2011: 308). Ağlar, çeşitli belirsizliklerin etkisiyle (Koppenjan ve Klijn, 2004: 2-5), çok yönlü, yalnızca devlet aracılığıyla çözülemeyen, bu haliyle bir çok kurumu ve organizasyonu gerekli kılan (Leach ve Percy-Smith, 2001: 186-187), farklı kesişimleri barındıran (problemler arasında bağlantıların olması gibi), yapılandırılmamış ve bir anda çözüme kavuşturulmayan, uzun süreli çaba gerektirmesi açısından inatçı (*relentless/intractable*) özellikleri ile (Weber ve Khademian, 2008: 336; Jenks, Burton ve Williams, 1996: 2) gündeme gelen geniş kapsamlı ve kompleks/karmaşık/çetrefilli¹¹ kamusal problemlerin (*wicked/cross-cutting problem*)¹² (Kettl, 2009: 12; Sandström, 2008: 10; Huppe ve Creech, 2012: 3; Morçöl, 2012: 7; Linden, 2002: 9; Ferlie ve diğerleri, 2011: 308; Hill ve Hupe, 2009: 71) yaygınlaşması, sayısı ve öneminin artış göstermesi (O'Toole, 1997: 46) ile daha fazla gündeme gelmektedir.

Diğer taraftan yukarıda ifade edilen karmaşık sorunlara ek olarak örgütlerin sınırlarının belirsizleşmesi, otoritenin dağılması (*diffusion of authority*), hızlı teknolojik gelişmeler (Linden, 2002: 9), toplum içinde fonksiyonel farklılaşmanın sonucu olarak

¹¹ “Çetrefilli” ifadesi ODTÜ, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nden Doç. Dr. Mustafa Kemal BAYIRBAĞ’ın kullanımını yansıtmaktadır.

¹² Küresel ısınma, doğal kaynakların kirliliği, sera gazı etkisi, iklim değişikliği, kentsel dönüşüm, altyapı, yangın, su kaynaklarını koruma ve yönetme (içme suyu, nehir suyu gibi), kentsel sürdürülebilirlik, ülke güvenliği/terör saldırıları, çevrenin bozulması, çevrenin ve toprağın korunması, doğal afetler, HIV/AIDS, obezite gibi sağlık sorunları, suçla mücadele, nüfusun yaşlanması, gıda güvenliği, istihdam politikaları, su havzalarının yönetimi gibi (Lownders ve Skelcher, 1998:316; Welp, Kasemir ve Jaeger, 2009: 21; Klijn, 2010: 306; Alford ve O’Flynn, 2012: 199; Van Vliet, 1994: 106; Bouckaert, 1994: 153; Kapucu, Yuldashev ve Bakiev, 2009: 46; Hicklin ve diğerleri, 2009: 97; Bekkers, 2011: 29; Moore, 2009: 224; Torfing, 2007: 24-25; Koppenjan ve Klijn, 2004: 2; Bodin ve Crona, 2009; Stein, Ernstson ve Barron, 2011: 1085; Morçöl, 2012: 22; Taşdöven ve Kapucu, 2011; Robins, Bates ve Pattison, 2011; Lubell ve Fulton, 2007; Nijkamp, 2007: 107)

parçalanmanın (*fragmentation*) artış göstermesi ve yeni sosyal dinamiklerin gündeme gelmesiyle (Sorensen ve Torfing, 2007a: 5; Torfing, 2007a: 23) problemlerin çözümlenmesinde geleneksel yöntemlerin yeterli olmayacağı, bu nedenle tek bir kurumun veya bir sektörün dışında (Kapucu, Yuldashev ve Bakiev, 2009: 40; Graddy ve Chen, 2009: 53), sorunlara yenilikçi çözümler getiren (Bekkers, 2011: 29-30) kollektif eylemlere, farklı tarafların bir aradalığına, yönetim faaliyetlerine (Provan ve Kenis, 2007: 231; Koppenjan ve Klijn, 2004: 14), paydaş diyaloglarına (Cuppen ve diğerleri, 2010: 579), kapsamlı işbirliği faaliyetlerine ve ağlara ihtiyaç duyulacağı vurgulanmaktadır (Agranoff, 2007: 222; Agranoff, 2012:8; Löffler, 2003:163; Gilchrist, 2009:121; O'Toole, 1997: 46; Klijn, 2010: 306; Koppenjan ve Klijn, 2014: 157; Weber ve Khademian, 2008: 336).

Castells (2008: 225), *çok hızlı değişen bir ortamda hem yenilenmeyi hem de sürekliliği sağlamak amacıyla esneklik ve koordinasyon becerilerini birleştiren yatay örgütlenmelere ihtiyaç duyulduğunu* belirtmektedir. İfade edilen kompleks biçimde ortaya çıkan sorunların giderilmesinde, hiyerarşinin veya piyasanın yeterli olmayacağı, etkin sonuçların elde edilmesi için ağların önemi ön plana çıkmaktadır (Provan ve Lemaire, 2012: 641). Görüldüğü gibi kamu politikalarının gerçekleşmesi bağlamında ağların ortaya çıkmasında en genel olarak üzerinde uzlaşılan husus, gündeme gelen sorunların daha fazla karmaşık hale gelmesidir. Bu karmaşık sorunların yanında, ağların ortaya çıkmasında, O'Toole (1997: 46), liberal politikalar kapsamında doğrudan devlet müdahalesinin sınırlandırılması yaklaşımının etkili olduğunu, Bogason ve Musso (2006: 4-5) ise demokratik katılımı sağlayacak yeni kanalların gelişmesinin etkili olduğunu, diğer taraftan da, yönetim ağlarının yaygınlaşmasının klasik temsili demokrasiden daha fazla müzakereci modellere doğru hareketliliğe katkı sağladığı ifade edilmektedir.

Yaşanan gelişmeler ile sosyal sorunlara çözüm üretmek için farklı aktörlerin bağımsız hareket etmesinden ziyade bir birine bağımlı (*interdependence*) olarak görülmesi, ortaya çıkan bağlantıların, kaynakların (fiziksel, finansal, zamansal, moral vb.) akışkanlığı için kanal oluşturması, ağ yapılarının önemini artıran diğer bir nedendir (Wasserman ve Faust, 1995: 4; Bevir, 2009: 114). Ayrıca ağların ortaya çıkışını, toplum içinde çoğulcu yapının yaygınlaşması ve kendi kendine yeterlilik (*self-referentiality*) eğiliminin artması gündeme getirmiştir (Bruijn ve Heuvelhof, 1997: 122-123). Ağların ortaya çıkmasına

zemin oluşturan önemli hususlardan bir diğeri de, kriz yönetimi kapsamında, doğal afetler (deprem, sel, büyük fırtına ve yangınlar) ve terör saldırısı gibi acil durumlardır (Kapucu, 2012: 36). Doğal afetler, bir çok politika alanlarına ve eş zamanlı devlet sorumluluklarına ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden bir çok alandan organizasyonların birlikte hareket etmesini zorunlu kılmaktadır (Hicklin ve diğerleri, 2009: 97; Alford ve O'Flynn, 2012: 1; Kapucu, 2006: 206). 2005 yılında gerçekleşen Katrina kasırgası örneği üzerinden yapılan araştırmada, kasırganın öncesi ile sonrası arasında kıyaslama yapıldığında işbirliği faaliyetlerinin arttığı görülmüştür (Hicklin ve diğerleri, 2009: 107; bkz. Kapucu, Arslan ve Collins, 2010). Benzer şekilde 2001 yılında ABD'de yaşanan terör saldırısından sonrada, en büyük dilimini kar amacı gütmeyen kuruluşların (1196 adet) oluşturduğu farklı kesimlerden 1607 aktörün işbirliği içinde yer aldığı tespit edilmekte (Kapucu, 2006: 213) ve saldırı sonrası işbirliği çalışmalarının çok daha fazla gündeme geldiği, buna yönelik çeşitli düzenlemelerin yapıldığı bilinmektedir (Waugh, 2009: 157). Anlaşılacağı üzere ağ tarzı oluşum, ortaya çıkan kompleks problemlerin giderilmesinde, farklılıkların dikkate alınmasında ve yerel bilginin elde edilmesinde işbirliği alternatiflerinden birini yansıtmaktadır (Gianoli, 2009: 50).

Görüldüğü gibi karmaşık sorunların yönetimin bir aracı olarak ağlar ön plana çıkmaktadır. Çalışmamızın odağı açısından ele alındığında, genel düzeyde, belirli sınırlara sığdırılamayan, etkileme alanı açısından geniş bir unsur olarak çevresel sorunlar, daha da özelde atıkların yönetilmesi karmaşık özellikleri bünyesinde barındırdığı kabul edilmektedir. Bu nedenle atıklar, ağ örgütlenmesinin karşılık bulduğu temel sorun alanı olarak görülmektedir.

1.2.2. Ağların Yönetimi

Bilindiği üzere ağ paradigmasının en genel mantığı, her türlü otoriteler (kamu, özel ve STK) arasında hiyerarşik bir mekanizma oluşturmaktan öte, otoriteler arasında yatay birliktelik oluşumlarını yansıtmasıdır. Tam da bu noktada, klasik anlamda ayırıcı özelliklere sahip devlet otoritesinin, ağ oluşumu içinde diğer paydaşlar ile aynı düzleme indirgenmesi, kuralsız bir ortam yaratmadığı ve bu durumu öngörmediği, ağ oluşumlarının sürdürülebilirliği için etkileşimleri düzenleyen kuralların (oyunun kuralları) ve koruma mekanizmalarının varlığının hayati olduğu ifade edilmektedir (Üstüner, 2008: 83). Ağ yönetişimi bağlamında gündeme gelen, ağın başarısını

etkileyen en önemli bir hususlardan biri de; tutarlılık için ortak amaçların belirlenmesi, kazan kazan çözümünün sağlanması, *iç bağlantıların sağlamlığını* sağlamak amacıyla yapının ve etkileşim süreçlerinin düzenlenmesi kapsamında ağın yönetilmesidir (Castells, 2008: 237; Alford ve O’Flynn, 2012: 204-205).

Ağların yönetilmesi bağlamında Provan ve Kenis (2007: 233-236), genel düzeyde yapısal olarak ağları iki şekilde ele almaktadır: 1) Katılımcı-yönetilen ağlar (*participant-governed networks*) veya kendi kendini yöneten ağlar (*self-governed network*), 2) Bir örgütün öncülüğünde yönetilen ağlar veya ağı yönetmek için oluşturulan organizasyon aracılığıyla ağın yönetilmesi şeklindedir. Katılımcı yönetilen ağlar, ağ üyelerinin kendi kendilerini yönetmesine dayanmakta, biçimsel ve biçimsel olmayan bağlantılardan oluşmakta, yüksek düzeyde yerelleştirilmiş, yönetim süreçlerinde aktörler arasında etkileşimin yoğun olduğu bir yapıyı yansıtmaktadır. Bir örgütün öncülüğünde yönetilen ağlarda ise, ağ içinde gerçekleştirilen faaliyetler ve önemli kararlar öncü bir örgüt tarafından yerine getirilmekte olup, bu örgütün ağın yönetilmesini kolaylaştırmakla birlikte, asimetrik güç ilişkileri içinde yüksek düzeyde merkezileşme eğiliminde olduğu ayrıca vurgulanmaktadır.

Üst seviyede (*meta level*) yerine getirilen bir faaliyet olarak ağ yönetimi, ağların içindeki işbirliği stratejilerinin gerçekleşmesine katkı sağlayacak faaliyetleri yerine getirmektedir. Vurgulanan amaç kapsamında ağ yönetiminin şu üç faaliyeti yerine getirdiği belirtilmektedir: Ağ ilişkilerine aracılık etmek, işbirliği için olması gereken koşulları sağlamak, uzlaş/konsensüs oluşturmak ve ortak problemleri çözmek (Kickert ve Koppenjan, 1997: 44; 46).

Kamu politikalarının belirlenmesinin ve hizmetlerin yerine getirilmesinin karmaşık yapısı ağın yönetimini en önemli konu haline getirmektedir (Klijn, Steijn ve Edelenbos, 2010: 1067). Burada hiyerarşik mekanizmaların uygulanmasından ziyade, liderlik yaklaşımıyla, ikna, müzakere gibi dolaylı etkileyici yöntemleri kullanarak ağın yönetilmesi, başarılı sonuçların elde edilmesi için önemli görülmektedir (Alford ve O’Flynn, 2012: 204-205). Tam da bu noktada ağ yöneticisi konumunda olan aktörün bir takım özelliklerinin (teknik bilgi, deneyim, analitik düşünme gibi) ağın başarılı olması için önemli görülmektedir (Klijn ve Edelenbos, 2007: 211-212). Benzer şekilde ağların etkin yönetilmesi için de bazı şartların olması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu şartlar:

oluşturulan ağ yapısı ile eylemlerin etkin koordinasyonunun sağlanması, güvenin ve işbirliğinin gelişmesinin desteklenmesi, amaçlar ve eylemler hakkında ağ aktörleri arasında büyük oranda mutabakata varılmış olmanın gerekliliğidir (Robins, Bates ve Pattison, 2011: 1295). Bu bağlamda ağın yönetimi, klasik hiyerarşik yönetimden; örgütsel yapı, amaçlar, yöneticinin rolü, yönetimin görevleri ve yönetim faaliyetleri açılarından farklılaşmaktadır (bkz. Tablo 1) (Kickert, Klijn ve Koppenjan, 1997: 12). Katalonya bölgesindeki 119 kentsel yenilenmeye yönelik politika (eylem) ağları üzerinden yapılan bir araştırmada, yönetim stratejilerinin ağın çıktıları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu, güven düzeyinin yükselmesine katkı sağladığı tespit edilmiştir (Ysa, Sierra ve Esteve, 2014: 636). Meta düzeyde aktörlerin karşılıklı bağımlılığı altında amaçların gerçekleştirilmesine odaklanan ağ yönetiminin (Kickert ve Koppenjan, 1997: 43-44; Klijn ve Edelenbos, 2007: 199-200) üzerine düşen görev ve davranışlar olarak şu hususların önemi ön plana çıkmaktadır: ağ yapısının oluşturulması, etkinleştirilmesi, işbirliği ve etkileşim ortamının yaratılması, etkileşimin yönetimi, katılımcı liderliğin sergilenmesi, konsensusun sağlanması, kaynakların akışının sağlanması, ilginin yönetimi, bilgi paylaşımının kolaylaştırılması, çatışmaların yönetimi, hesapverebilirliğin yönetimi, meşruiyetin ve gerilimlerin yönetilmesi, ağın öğrenme düzeyinin yükseltilmesi (Popp ve diğerleri, 2014: 47- 48; Milward ve Provan, 2006: 19). Diğer bir çalışmada (Kickert ve Koppenjan, 1997: 46-53) da ağın yönetim stratejisi “yapısal” ve “işleyiş” şeklinde iki açıdan ele alınmaktadır. Oyun yönetimi (*game management*) şeklinde de metaforik olarak nitelendirilen etkileşimin yönetimi açısından; ağın aktif hale getirilmesi, etkileşimlerin düzenlenmesi, problemlerin, çözümlerin ve aktörlerin eşleştirilmesi, etkileşimin kolaylaştırılması, arabuluculuk ve hakemliğin altı çizilmektedir. Ağ yapısının oluşturulması bağlamında ağın yönetimi açısından ise; biçimsel politikalar, değerler, normlar ve algılar, yeni koalisyonların hareketliliği ve kaosun yönetimi vurgulanmaktadır. Provan ve Lemaire (2012: 643-645) tarafından bütün ağ (*whole network*) bağlamında etkili ağ yönetimi için; çok düzlemli katılımın, ağın tasarımının, uygun yönetim yapısının oluşturulmasının, meşruiyetin yaratılması ve sürdürülmesinin ve esnekliğe sahip olmakla birlikte belli dengelerin sağlanması önemli görülmektedir. Ayrıca emek yoğun ve yönetilmesi kolay olmayan (Koppenjan ve Klijn, 2004: 11) ağ yönetiminin başarısı için; ağ genişliği/aktör sayısı, aktörlerin çeşitliliği, ağların kapalı yapısı, ilişkilerin çatışması, ağ yönetiminin maliyeti,

politikacılar ve sosyal çevre, liderlik, sorumluluk ve (geçmiş) başarılar, farklı ağların entegre olması gibi faktörlerin dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir (Milward ve Provan, 2003: 13-17; Kickert ve Koppenjan, 1997: 53-58).

Tablo 1
Klasik ve Ağ Yaklaşımı Çerçevesinde Yönetimin Karşılaştırması

	Klasik Yönetim Yaklaşımı	Ağ Yaklaşımı
Örgüt Yapısı	Tek otorite yapısı	Bölünmüş otorite yapısı
Amaçlar	Faaliyet, problemlerin iyi tanımlanması ve açık biçimde amaçların belirlenmesiyle gerçekleşmekte.	Problemlerin ve amaçların tanımlanması farklılaşmakta ve değişmekte.
Yöneticinin Rolü	Sistemsal kontrol	Arabulucu, süreç yöneticisi ve ağ geliştiricisi
Yönetimin Görevleri	Örgütsel süreçlerin planlanması ve yönetilmesi	Etkileşimin yönetilmesi ve fırsatların elde edilmesi
Yönetim Faaliyetleri	Planlama, Tasarım ve önderlik	Ağa etki eden aktörlerin ve kaynakların belirlenmesi ve stratejik karışıklıklarla mücadele etmek

Kaynak: Kickert, Klijn ve Koppenjan, 1997: 12.

Bevir ve Richards (2009a: 6) ise, ağ yönetimi için; araçsal, etkileşimli ve kurumsal olmak üzere üç temel yaklaşımın altını çizmektedirler. Araçsal yaklaşım, yukarıdan aşağıya yönlendirmeyi; etkileşimli yaklaşım, hiyerarşik kontrol yapısından uzaklaşmayı, aktörlerin karşılıklı bağımlılıklarına, kolektif eylemlere, müzakere ve diplomasiye; kurumsal yaklaşımın ise, kurallara ve yapısal öğelere odaklandığı ortaya çıkmaktadır. Klijn ve Koppenjan (2000: 141) de, ağ yönetim stratejisi olarak; süreç yönetimi ve ağ yapısı (*network constitution*)’dan oluşan iki yaklaşımın olduğu belirtilmektedir. Süreç yönetimi stratejisinde; aktörlerin seçilmesi ve etkinleştirilmesi, soruna veya çözüme yönelik ortak algının geliştirilmesi, örgütler arası modern antlaşmaların geliştirilmesi ve süreç içinde etkileşimin kontrol edilmesi ve iyileştirilmesi bağlamında politika alanında aktörler arası etkileşimin geliştirilmesine odaklanılmaktadır. Yapısal olarak ağların ele

alındığı stratejide ise; aktörlerin ağ içi pozisyonundaki değişim, kuralların değişmesi ve ağ yapısının güncellenmesi bağlamında ağ içinde gerçekleşen değişimlere odaklanılmaktadır. Diğer taraftan Bruijn ve Heuvelhof (1997: 126-132)'de ağ yönetimi için, aktör ilişkilerinin ve kurumsal düzeyde doğrudan ve doğrudan olmayan biçimleriyle düzenleyici, finansal ve iletişimsel araçların önemini vurgulamaktadır. İfade edilenler bağlamında Hollanda'da çevre projeleri içinde yer almış kişiler üzerinden yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, ağın yönetim stratejileri (*arranging, exploring content, connecting, process agreements*) ile sonuçları arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca düzenlemelerin ve süreç anlaşmalarının ise sonuçları çok az etkilediği görülmüştür (Klijn, Steijn ve Edelenbos, 2010: 1075; 1077).

Ağın yönetilmesi sürecinde önemli olan bir husus da ağ yöneticisinin konumunun ne durumda olacağı ile ilgilidir. Koppenjan ve Klijn (2004: 11), ağ yönetiminin emek yoğun olduğu ve kolay olmadığını vurgulayarak, ağ yöneticisinin rolünün, etkileşimin arabulucusu ve teşvik edicisi konumunda olması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca bu rolün, bir aktör için öncelikli olmadığı, çeşitli aktörler tarafından gerçekleştirilebileceği, hatta bazen birden fazla aktörün bu rolü üstlenebileceği ifade edilmektedir.

Ağın yönetimi konusunda göz ardı edilmemesi gereken bir diğer husus ise, ağ performansının ölçülmesidir. Ağ etkinliğinin ölçülmesiyle kamu politikalarının düzenlenmesi, fonlanması ve kaynakların verimli bir şekilde kullanılması mümkün olabilecektir. İlgili alan yazında ağların etkinliğini ölçmeye ve değerlendirmeye yönelik çok fazla bir eğilimin olmadığı ifade edilmektedir (Provan ve Milward, 2001: 415). Fakat diğer taraftan ağ performansının değerlendirilmesine yönelik, literatürden hareketle bazı soruların geliştirildiği bilinmektedir (bkz. Popp ve diğerleri, 2014: 77). Bu çerçevede yerel düzeyde (belediye) toplum odaklı kamusal hizmetlerin sağlanması için gerçekleştirilen kurumlar arası ağlar dikkate alınarak, ağ etkinlik değerlendirme kriterleri belirlenmeye çalışılmıştır. İfade edilen çalışmada kriterler; “toplum”, “ağ” ve “organizasyon/katılımcı düzeyleri” dikkate alınarak oluşturulmuştur. Toplum bağlamında; topluma maliyeti, sosyal sermaye oluşturma, sorunun çözüldüğüne yönelik kamusal algılar, sorunun tekrarlama düzeyinde yaşanan değişim, yararlanan kitlenin refah düzeyindeki toplam göstergeler yer almaktadır. Ağ bağlamında; ağın üye

sayısındaki artış, sağlanan hizmetlerin çeşitliliği, ilişkinin gücü (*multiplexity*), ağ yönetim organizasyonunun oluşturulması ve sürdürülmesi, hizmetlerin entegrasyonu/koordinasyonu, ağı muhafaza etmenin maliyeti, ağ amaçlarının gerçekleştirilmesi için üye taahhüdü, hizmet tekrarlamasının yokluğu (*absence of service duplication*) belirlenmektedir. Organizasyon/katılımcı bağlamında ise; kurumun devamlılığı, meşruiyet, kaynak edinme, hizmet maliyeti, hizmete erişim, yararlananların geri bildirimleri, organizasyonlar arasında minimum çatışma öne çıkarılmaktadır (Provan ve Milward, 2001: 416). Ayrıca ağların etkinliği için ifade edilen üç düzeyin bir biri ile ilişkisinin önemli olduğunun altı çizilmektedir (Provan ve Milward, 2001: 421). Benzer şekilde Popp ve diğerleri (2014: 81) de ağ performansının değerlendirilmesinde çok düzlemli bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca Aarsaether, Nyseth ve Bjorna (2011: 310-311) ve Nyseth (2008: 500)'de ağ performansının değerlendirilmesinde: paydaş temsiliyeti, vatandaş katılımı, kapsayıcılık, açıklık, hesapverebilirlik, meta-yönetişim (dolaylı yönlendirme sorumluluğu bağlamında), çıktılar ve öğrenme kriterlerini öne sürmektedirler.

Yukarıda ifade edilenlerin dışında ağların performanslarını değerlendirmek için kullanılan yaygın araçlardan birini de ağ analizi yöntemi oluşturmaktadır. Ağ analizi ile; ağın yapısı, katılımcıların karakteristik özellikleri, bağlantıları, ağ katılımcıları arasındaki çeşitliliği, haritalar, tablolar ve grafikler aracılığıyla tanımlayıcı sonuçların elde edilmesi gibi çeşitli faydalar sağladığı bilinmektedir (Kapucu ve Demiröz, 2011: 555). Son yıllarda yazılımların gelişmesiyle daha fazla gündeme gelen ağ analizi, bireysel ve örgütsel düzeyde çeşitli şekillerde ortaya çıkan ilişkilerin analizi için kullanılan bir araç haline gelmiştir. Bu araç sayesinde gerçekleştirilen ilişkilerin durumu tespit edilmektedir.

1.2.3. Ağların Kullanım Biçimleri

Genel olarak ele alındığında, kolektif bir eylem olarak (Klijn, 2010: 309) görülen ağların farklı şekillerde nitelendirildiği görülmektedir. Ağlar, post-modern¹³ şartlarda ortaya çıkan bir örgütlenme modeli olarak görüldüğü gibi, bütün organizasyonları kapsayan, biçimsel yapılar etrafında ve içinde, biçimsel olmayan ilişkilerin kompleks

¹³ Politika ağları kapsamında, ağların postmodernite ilişkisi üzerine yürütülen bir tartışma için bkz. Üstüner, 2008: 71-77.

bağlantıları şeklinde de değerlendirilmektedir (Gilchrist, 2009: 53). Diğer bir açıdan ağlar ideal tip bağlamında (Rice, 2014: 104-108); yapısal (*structuralist*), fonksiyonel (*functionalist*) ve kurumsal (*institutionalist*) açılardan incelenmektedir. Yapısal olarak, ağdaki güç ilişkileri, entegrasyon derecesi ve ağların genişliği; fonksiyonel olarak, amaçlara ulaşmada, piyasa ve hiyerarşiye alternatif olarak, ağların etkinliği ve verimliliğine; kurumsal olarak ise, toplumun mikro, meso ve makro düzeylerde, ilişkilerin nasıl sağlanacağına odaklanılmaktadır.

Başka bir sınıflandırmaya göre ise ağlar; araçsal, etkileşimci ve kurumsal olarak üç farklı açıdan incelenmektedir. Araçsal bakış açısında, ağ içinde merkezi konuma sahip olarak diğer aktörleri etkileyen temel aktöre odaklanılmaktadır. Burada ağ yöneticisi arabulucu (*conductor*) rolünü görmektedir. Etkileşimci bakış açısında, kolektif eylem aracılığıyla ortak amaçlara ulaşmak öncelik verilen konudur. Bu bakış açısında ağ yöneticisi, aracı ve kolaylaştırıcı işlev görmektedir. Kurumsal bakış açısında ise, ağ çevresi ile birlikte bir bütün olarak ele alınmakta, ağ yöneticisi, problemlerin çözülmesi ve politikaların geliştirilmesine uygun ortam (yapısal, kültürel vb. açılardan) yaratmak için çaba sarf etmektedir (Kickert, 2002: 192-195).

Diğer taraftan, yukarıda ifade edilenlere benzer şekilde, kamu yönetimi kapsamında ağlar üzerine çalışan bilim insanları tarafından da ağlar farklı şekillerde, farklı düzeylerde (bireysel, örgütsel vb.); bir metafor, politikaların formülasyonunu etkileyen bir model, politika ve yönetim konularında aktörler arasındaki bağlantıların durumunu analiz için analitik bir araç (Lewis, Considine ve Alexander, 2011: 107; Bogason ve Zolner, 2007: 5; Börzel, 1998: 255; Üstüner, 2008: 66; O'Toole ve Meier, 2011: 245-246; Shiroma, 2014) sosyal yapının analizi için bir yöntem ve ideal bir yapıyı simgeleyen gösterge (Börzel, 1998: 254; Koliba, Meek ve Zia, 2011: 41; Kjaer, 2004: 57;), kamusal amaçların gerçekleştirilmesinde aktörlerin kapasitelerinin bir sembolü (Koliba, Meek ve Zia, 2011: xxviii) şekillerinde ele alınmaktadır. Siyaset bilimi ve kamu yönetiminde, daha çok çağdaş politika süreçlerini, devlet ve toplum etkileşiminin karmaşıklığını açıklamak için kullanılan metaforik bir kavram olarak ele alınan ağlar (Lewis, 2011: 1222; Kurt, 2009: 85; Keast, 2014: 16; Common ve Acevedo, 2006: 397; Klijn ve Koppenjan, 2000: 142), birbirine bağlı ve birbiriyle ilişkili aktörlerin yer aldığı bir grup olarak (Peterson, 2003: 1), vatandaşların ve ilgililerin katılabileceği

organizasyonlar ve işbirliği aracılığıyla kapasite sağlamaktadır (Koliba, Meek ve Zia, 2011:25). Bunların dışında diğer taraftan ise ontolojik olarak, farklı aktörler arasındaki spesifik bir tipi ve yönetişimin yeni bir türü olarak ağların kullanımı sınıflandırılmaktadır.

Ağlar, kamu politikası sürecinde, biçimsel kurumların yer aldığı bağımsız bir değişken olarak da ele alınmaktadır (Kapucu, Yuldashev ve Bakiev, 2009: 43). İfade edilen farklı ele alışlara rağmen bütün ağ oluşumlarının ortak özellikleri şöyledir: Sosyal etkileşim, ilişkiler, işbirliği, kolektif eylem, güven, dayanışma ve bağlantılılık şeklinde ifade edilmektedir (Provan, Fish ve Sydow, 2007: 481). Bu farklı kullanımlardan kaynaklanan karışıklığı, kamu yönetimi literatüründe yapılan inceleme çerçevesinde üç şekilde sınıflandırılarak sadeleştirilmektedir. Birincisi, bir metafor olarak ağların kullanılmasıdır. Daha çok Avrupa ve Asya literatüründe görülen bu kullanımda ağların yapısı ve işleyişinden ziyade, sosyal bir durumu daha fazla anlamlı kılmak için ağ kavramına başvurulduğu anlaşılmaktadır. İkincisi, bir metodolojik paradigmayı ve yöntemleri (sosyal ağ analizi gibi) yansıtmak amacıyla ağlar kullanılmaktadır. Alman Okulu'nda görülen bu kullanımda ağların yapılarına ve yapıyı oluşturan dinamiklerin ölçülmesine odaklanılmaktadır. Üçüncü kullanım biçimi ise, farklı ele alışlar (hizmet yerine getirme, yerel işbirliği yönetişimi gibi) olsa da, sunulan kamu hizmetini anlamak amacıyla bir araç veya bir yaklaşım olarak ağlar (biçimsel ve biçimsel olmayan şekliyle) ele alınmaktadır (Isett ve diğerleri, 2011: i160-i161). Görüldüğü gibi kamu yönetimi açısından ağlar; bir metafor olarak, bağlantıları tespitine yönelik analitik bir araç ve bir model olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise ağlar, araştırmanın içeriği itibariyle üçüncü kullanıma uygun olarak bir yönetim modeli şeklinde kullanılmaktadır.

1.2.4. Ortaklık, İşbirliği ve Ağ

Ağ kavramıyla birlikte, yönetişim aracı olarak çeşitli kavramların da ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar: Ortaklık, işbirliği, dayanışma, birlikte üretim (*co-production*), katılım gibi kavramlardır (Poocharoen ve Ting, 2013: 2)¹⁴. İfade edilen kavramların kimi zaman bir birinin yerine kullanılması (Huxham ve Vangen, 2005: 3) veya farklı

¹⁴ Benzer biçimde organizasyonlar arası çerçevede ağları ele alan bir çalışmada da, ağ kavramı yerine, kimi zaman; ortaklıklar (*partnerships*), stratejik işbirlikleri (*strategic alliances*), organizasyonlar arası ilişkiler (*interorganizational relationships*), koalisyonlar (*coalitions*), işbirliğine dayalı anlaşmalar (*collaborative agreements*), konsorsiyum (*consortium*) kavramlarının kullanıldığı belirtilmektedir (Provan, Fish ve Sydow, 2007: 480; Mandell, 2014: 3; Milward ve Provan, 2003: 8).

ilişkileri yansıtan araçların birlikte kullanılması (Poocharoen ve Ting, 2013: 9) gibi uygulamalara rağmen, kullanım amacına göre kavramlar kendi içinde farklılıkları barındırmaktadır. Burada, ağ örgütlenmesinin ayırıcı yönünü daha fazla ön plana çıkarmak için “ortaklık” ve “işbirliği” kavramları üzerinde durmak yerinde olacaktır.

1.2.4.1. Ortaklık (*Partnership*): Daha çok formal organizasyonlar arasında (*multi-organizational partnership*), (Lowndes ve Skelcher, 1998: 313) operasyonel düzeyde, öncesinde tekil organizasyonlar tarafından karar verilmiş ortak bir amacı gerçekleştirmek için, az sayıdaki diğer kurumlar ile gerçekleştirilen birliktelik eylemlerinin bir biçimi olarak görülmektedir. Bu ortaklıklar çeşitli şekillerde [devlet, özel sektör veya STK girişiyle ortaya çıkan, kent ve kır arasında, kaynaklar aracılığıyla, kentler arasında (Newman ve Jennings, 2008: 171)] ortaya çıkabildiği gibi, en yaygın görülen ortaklık türü, ‘kamu-özel kesim ortaklıkları (*public-private partnership*)’dır (Lowndes ve Skelcher, 1998: 314). Yeni kamu yönetişiminin bir parçası olarak gündeme gelen kamu-özel ortaklıkları ile devlet, bazı zorlukların (alt yapının sağlanması, atık yönetimi gibi) aşılmasına katkı sağlamak, oluşan riskleri paylaşmak, yenilik kazanmak, kamusal amaçlara ulaşmak gibi katkıları öngörmektedir (Greve ve Hodge, 2010: 150; 153). Bu birliktelik biçiminde öne çıkan ve bu nedenle diğer birliktelik eylemlerinden farklılaşmasını sağlayan husus, buradaki ilişkilerin bir anlaşma (*agreement*) aracılığıyla gerçekleştirilmesidir (Ansell ve Gash, 2007: 548). Çeşitli biçimlerde kurulan ortaklıklar ile, kamu örgütleri tarafından sunulan hizmetlerin daha etkin, verimli ve adilane sunulacağı öngörülmektedir (Baud, 2004: 8).

1.2.4.2. İşbirliği (*Collaboration*)¹⁵: Ortaklıklardan daha kapsayıcı olan, daha çok farklı veya benzer amaçları gerçekleştirmek için oluşturulmuş biçimsel yapılar arasında gerçekleşen bir birliktelik oluşumdur. Toprak (2013: 7) işbirliğini, amaç ve çıkarları bir olanların kişisel ve sektörel olarak bir araya geldikleri bir nevi iş ortaklığı olarak tanımlamaktadır. İşbirlikleri sayesinde rekabetten daha fazla problemlerin çözümüne imkan sunulacağı ifade edilmektedir (Newman ve Jennings, 2008: 171). Linden (2002: 7) ise işbirliğini, farklı organizasyonlardan insanların, bazı şeylerin (ürün veya hizmet)

¹⁵ Kapucu (2012: 32), “collaboration”ın Türkçe karşılığı olan “işbirliği” kelimesinin, toplum tarafından olumsuz algılanmasından dolayı ‘dayanışma’ kelimesini ve türevlerini kullanmayı tercih etmiştir. Bu çalışmada, collaboration’ın karşılığını daha iyi yansıttığı düşünülerek ‘işbirliği’ kelimesinin kullanımı tercih edilmiştir.

ortaya çıkarılması amacıyla; karar vermenin, kaynakların ve performansın birlikte gerçekleştirildiği ve ortaya çıkan şeylerde ortak sorumluluğun olduğu faaliyetler olarak tanımlamaktadır. Özetle, diğer birlikte hareket etme eylemlerinden (*cooperation* veya *coordination*) ayırıcı özellikleriyle işbirliği; paydaşların bağımsızlığını, farklılıkların yapıcı bir biçimde birleştirme yeteneğini, kararlara ortak katılımı ve ortaklığın geleceği için kolektif sorumluluğu (Gray, 1989'dan aktaran O'Leary ve diğerleri, 2009: 5) yansıtmaktadır.

ABD'de gerçekleştirilen çeşitli işbirliği uygulamaları üzerinden yapılan incelemelerde kamu örgütlerinin diğer aktörler ile işbirliği içinde olmasının; verimlilik, bilgi, meşruluk ve kaynak bağlamında en önemli dört sebebinin olduğu tespit edilmektedir (Donahue ve Zeckhauser, 2011: 35-36). Yine ABD'de yapılan topluluğa dayalı polis çalışmasında, suçlular konusunda semt sakinlerinin sahip olduğu bilgi ile polisin sorunları çözmek için sahip olduğu donanım arasında işbirliği kurularak, polisin tek taraflı yaptığı çalışmalara göre suçlar büyük oranda azaltılmıştır (Benkler, 2012: 87). Benzer şekilde Belçika'da yangın hizmetleri bağlamında yapılan bir araştırmada da, kamu, özel sektör ve vatandaş arasında kurulan işbirliği aracılığıyla sunulan yangın hizmetlerinde, kaynakların kullanımı, kalite vb. açılardan verimliliğin, etkinliğin ve meşruiyetin artırıldığı tespit edilmiştir (Bouckaert, 1994: 156-157). İngiltere'de de işbirliği yaklaşımı, kamusal politikaların bir aracı olarak 1990'dan itibaren ağırlığını korumakta olduğu bilinmektedir (Sullivan ve Skelcher, 2002: 14).

Sullivan ve Skelcher (2002: 36), Challis ve diğerleri (1988)'den hareketle işbirliği faaliyetlerinin gündeme gelmesini; iyimser açıdan paylaşılan ortak vizyonun olmasına, kötümser açıdan bir durumun devam etmesi veya yükseltilmesi isteğine ve realist açıdan ise, ortaya çıkan yeni çevresel şartlara bir tepki olmasına dayandırmaktadır (Graddy ve Chen, 2009: 53). İşbirliğini etkileyen çeşitli faktörlerin olduğu vurgulanmaktadır. Bu faktörler; bireysel [öz yeterlilikler (iletişim, öngörü, müzakere, kendi-kendini yönetme, problemlerin ve çatışmaların çözümü gibi), güven, liderlik] ve organizasyonel (işbirliği kültürü, öğrenme, örgütsel liderlik, organizasyonlar arası güven ve uzlaşılan ilkeler) açılardan ön plana çıkarılmaktadır (Sullivan ve Skelcher, 2002: 100-110). Diğer taraftan işbirliği kapasitesinin şu beş aşamada geliştirilebileceği belirtilmektedir; stratejik kapasite (işbirliği vizyonunun ve anahtar temaların belirlenmesi), yönetim

kapasitesi (hesapverebilirlik yapısının kurulması), operasyonel kapasite (yeni faaliyetleri sağlayacak organizasyon yapısı ve süreçleri), pratik kapasite (katılımcılar arasında beceri ve özelliklerin geliştirilmesi), toplumsal ve vatandaş kapasitesi (kültür, meteryal ve insan kaynağı açısından) (Sullivan ve Skelcher, 2002: 112).

Bu çalışmada yönetim aracı olarak konumlandığımız ağ (*network*), özünde işbirliğini barındırmakla birlikte, klasik işbirliği bakış açısının ötesinde, daha fazla aktörü kapsamaktadır. Bilinmektedir ki her işbirliği, ağı yansıtmamaktadır. İki aktör arasında gerçekleştirilen ilişkiler bir işbirliğini yansıtmakla birlikte, bir ağ yapısını oluşturmamaktadır (Provan ve Lemaire, 2012: 640). Çünkü bir birliktelik oluşumunu ağ olarak nitelendirmek için üç ve üzeri aktörler arası bağlantıların olması gerekir. Agranof (2007: ix), işbirliğinin bir türü olarak ağları nitelendirmektedir. Tekil varlığın dışında, birden fazla birlikteliği yansıtan çatı bir kavram olarak işbirliği genellikle ele alınmaktadır. Fakat Keast ve Mandell (2014: 33-35) “ağ” ile “işbirliği” kavramlarının ayırıcı yanlarının olduğunu altını çizmektedir. Bu bağlamda, kamusal konularla ilişkilendirilerek, ağların, kamusal politika ve programların nasıl başarılabileceğine odaklandığı (görev/sorun odaklı), işbirlikçi ağların ise, sistematik değişikliklere ulaşmaya yönelik çalışma ve davranışların farklı yollarına odaklandığı vurgulanmaktadır. Başka bir ifadeyle, işbirlikçi ağlar, temel olarak, diğerleri ile daha verimli nasıl çalışabilirize odaklanmaktan ziyade, davranışların değişmesi için katılımcılar arasında ilişkilerin yeni biçimini nasıl oluşturabilirize odaklanmaktadır. Ve işbirlikçi ağlar içindeki bağlılığın diğer ağlara göre daha kapsamlı olduğu belirtilmekte olup, karşılıklı bağımlılık (*reciprocal interdependence*) olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca liderlik ve ağ yönetimin, işbirlikçi ağların işlevsel olması için önemli olduğu ifade edilmektedir.

Alford ve O’Flynn (2012: 195; 198) tarafından, diğer dış örgütlerden yararlanma araçlarından (sözleşme, ortaklık, düzenleme, gönüllülük, yararlanıcılık ile birlikte üretim gibi) farklı olarak ağların, bire bir ilişkilerden ziyade, devlet ile diğer örgütler ve ağda bulunan örgütlerin kendi aralarında dağınık ve katmanlı kompleks ilişkiler durumunu yansıttığı vurgulanmaktadır. Ortaya çıkan farklı özelliklerin kimi zorlukları olsa da, diğer dış aktörlerden yararlanma alternatiflerine göre bir takım fırsatlar barındırmaktadır. Benzer şekilde Koliba, Meek ve Zia (2011: 164) de yönetim

ağlarını, sistem teorisinden hareketle, kompleks sistemler (girdiler, yapısal ve işleyişe yönelik yönetim ağları, çıktılar ve geri bildirim yapısıyla) olarak nitelendirmekte ve ağların büyük oranda sistem teorisi ile örtüştüğü belirtilmektedir. Yine Morçöl (2012: 50)'de kompleksite teorisi ile ağ teorisinin en önemli ortak özelliklerinin, sistem ve ağ olduğunu vurgulayarak, sistemlerin ağlar olduğu, aynı zamanda ağlarında sistemler olduğunu ifade etmektedir.

Çok biçimli, çok yönlü ve adaptif sistemler (Agranoff, 2014: 193) olarak ağın doğası gereği farklı şekillerde; yukarıdan aşağıya-aşağıdan yukarıya, biçimsel-biçimsel olmayan, organizasyonlar içinde-arasında, açık-kapalı, güçlü bağlantıları olan-bağlantıları zayıf olan, kısa-uzun ömürlü, sektör içinde-sektörler arasında, sektör odaklı-toplumun genelini ilgilendiren, politika belirleme-politika uygulamalarına yönelik (Sorensen ve Torfing, 2009: 236-237) farklı mekansal/coğrafi düzlemlerin içinde ve arasında (her düzlemde aktörler de değişiklik göstererek), uluslararası, federal, ulusal, bölgesel ve yerel/kentsel olarak ortaya çıkmaktadır (Koliba, Meek ve Zia, 2011:7 6; Isett ve diğerleri, 2011: 1167). Torfing ve diğerleri (2012: 16-17) ağları, parçalanmış ve karmaşık sorunlara, müzakere ve kaynak değişimi yoluyla çözüm üreten olarak nitelendirirken; Sorensen ve Torfing (2009: 236) ise bağımsız aktörler arasında karşılıklı bağımlılığın bir denge durumunun sağlandığı, paylaşılan bilgilerin, kurallar ve normlar çerçevesinde şekillenen kurumsallaşmış bir yapı içinde çatışmalı etkileşimlerin gerçekleştiği, hiyerarşinin dışında kendi kendine düzenlemesiyle politika üreten, geniş bir perspektiften problemlerin tanımlanması, vizyon ve planların belirlenmesiyle kamusal değer üretilmesine odaklanan bir model olarak yönetim ağlarını nitelendirmektedirler.

Yönetişim, farklı yöntemler ile gerçekleştirilen yapısal ve işleyiş olarak bir sonucu yansıtmaktadır. Bu bağlamda yönetişimin bir aracı olarak ortaklık, daha çok biçimsel örgütler düzleminde, kamu-kamu veya kamu-özel sektör arasından gerçekleşen bir yöntemdir. Bir anlamda ortaklık bir birine bağlı veya bağımsız tarafların bir araya geldiği bir karışımı yansıtmaktadır. Yönetişimin diğer bir aracı olarak işbirliği de, daha çok farklı sektörlerden, yine biçimsel düzeyde birlikteliktir. Ağ ise, farklı sektörlerden biçimsel ve biçimsel olmayan aktörler arasında, biçimsel ve biçimsel olmayan bağlantılarla oluşan bir birlikteliği yansıtmaktadır. Bu haliyle ağlar, aynı zamanda,

piyasa ve hiyerarşik örgütlenme modelinden ayrılmaktadır. Diğer bir ifade ile ortaklıkta olduğu gibi farklı tarafların karışımını yansıtmamakta, ayırıcı özellikleri ile biçimsel ve biçimsel olmayan farklı tarafların işbirliği zemininde bir “sentezini” oluşturmaktadır.

1.2.5. Hiyerarşi, Piyasa ve Ağ

Ağlar, kamu yönetimi açısından yönetişimin bir aracı olduğu gibi, üst ölçekte klasik olarak toplumları şekillendiren piyasa ve hiyerarşinin yanında yeni bir ideal örgütlenme türü olarak da ortaya çıkmaktadır. Ağlar, Tablo 2’den de görüleceği gibi, farklı açılardan hiyerarşi ve piyasa mekanizmalarından ayrılmaktadır (Powell, 1990: 300). Yapılan bu sınıflandırma van Dijk ve Winters-van Beek (2009: 241) tarafından yönetim açısından ele alınarak, yönetişimin üç ideal türü olarak da nitelendirilmektedir. Piyasa ve ağların her ikisinde de kendi kendini kontrol etmeleri açısından benzer özellikleri bulunsa da, kurdukları ilişkinin doğası, sosyal içerik ve diğer açılardan farklılaştığı ifade edilmektedir (Ansell, 2000: 307). Piyasada; aktörler arası ilişkilerin odağını mülkiyet hakları, taraflar arasında değişimin aracını ücretler, ortaya çıkan sorunların çözümü için, pazarlık ve mahkemeler kullanılmakta ve rekabet kültürü egemen olmaktadır. Hiyerarşik örgütlenme modelinde; aktörler arası ilişkilerin odağını çalışan ilişkileri, taraflar arasında değişim aracını otorite, ortaya çıkan sorunların çözümünde, emir ve kurallar ve itaat kültürü işlev görmektedir. Ağ tarzı örgütlenme modelinde ise; aktörler arası ilişkilerin odağını kaynakların değişimi, taraflar arasında değişimin aracını güven, ortaya çıkan sorunların çözümünde, dayanışma, müzakere/diplomasi ve karşılıklılık kültürü öne çıkmaktadır (Bevir, 2009: 139; Lewis, 2011: 1222). Ayrıca ağ modelinde, işbölümüne dayalı her türlü hiyerarşik yapılanma olasılığının azaldığını varsayarak ve tüm paydaşları eşit kabul ederek kararlar belirlenmektedir. Ağ yapılanması içinde yönlendirme işlevi (dümen tutma), ağa katılan paydaşların kendi aralarında uzlaşacağı bir paydaşa verilmektedir (Üstüner, 2003: 52). Özetle ağlar; sorunların daha fazla kompleks ve dinamik hale dönüştüğü dünyada, katı hiyerarşik koordinasyonun aksine, kamu ve özel aktörlerin katılımına eşit fırsat vermesi ve hiyerarşik olmayan bir koordinasyonu yansıtmaması sebebiyle diğer örgütlenme modellerinden ayrılmaktadır. Bu yapıda devlet, klasik konumundan kaynaklı bazı ayırıcı özelliklere sahip olmakla birlikte, bu ayrıcalıklarının geri planda tutarak, diğer taraflarla çeşitli şekillerde (kaynak, bilgi, deneyim vb.) değişim içine girmektedir. Hatta ağ içinde devletin varlık bulması için bu yeni tutum gerekli görülmektedir (Börzel ve Panke, 2007: 155-156).

Tablo 2
Örgütlenme Biçimleri ve Karakteristik Özellikleri¹⁶

	Boyutlar	Piyasa	Hiyerarşi	Ağ
Powell, 1990: 300	Normatif yapısı	Sözleşme	İstihdam ilişkisi	Tamamlayıcı güç
	İletişimin anlamı	Fiyatlar	Rutinler	İlişkisel
	Çatışmaların çözüm yöntemleri	Pazarlık	Yönetimsel talimat	Karşılıklılığın kuralları
	Esneklik düzeyi	Yüksek	Düşük	Orta
	Taraflar arasında eleştirinin durumu	Düşük	Orta	Orta
	İklim / Ortam	Hassas	Bürokrasi	Karşılıklı fayda
	Aktör seçimi	Bağımsız	Bağımlı	Birbirine bağlı

1.2.6. Ağ Yönetişi

Kamusal politika belirleme ve uygulama süreçlerinin kompleks bir durumu yansıtması, dar bir çerçevede biçimsel aktörlerin bir araya geldiği yaklaşımdan ziyade, biçimsel grupların yanında biçimsel olmayan grupları da kapsayan, yönetişimin daha fazla ağlaşmış özelliklerini yansıtan modelleri gündeme getirmiştir. Bu bağlamda ağ yönetişimi, yasal bir zorunluluğa dayanmamakla birlikte, hiyerarşik örgütlenmenin dışında, etkinliğin ve verimliliğin sağlanması için biçimsel ve biçimsel olmayan örgütler arasında kurulan bağlantıları yansıtmaktadır (Provan ve Kenis, 2007: 231). Ağ tarzı yönetim oluşumları yerel düzeyde karşılık bulabileceği gibi, ulusal ve uluslararası düzeyde de varlık bulabilmektedir (Torfing, 2007b: 1).

Ağ çalışmalarının kökleri sosyoloji (1930'lardan itibaren), siyaset bilimi (1970'lerden itibaren), siyasa (*policy*) bilimi (özellikle organizasyonlar arası ağlar) ve kamu yönetimi (1980'lerden itibaren)'ne dayanmakla birlikte, son zamanlarda bir çok bilim alanında (örgüt teorisi, stratejik yönetim, sağlık hizmetleri, iletişim bilimi, fizik, psikoloji, ekoloji, bilgisayar, ekonomi, işletme yönetimi, uluslararası ilişkiler gibi) ağ yaklaşımına yönelik bir ilginin olduğu, farklı biçimlerde kullanım pratiğinin ortaya çıktığı söylenebilir (Börzel, 1998: 253-254; Berry ve diğerleri, 2004: 540; Isett ve diğerleri, 2011: 1160; Provan, Fish ve Sydow, 2007: 479-480; Hafner-Burton, Kahler ve Montgomery, 2009; Keast, 2014:17; Felie ve diğerleri, 2011: 312). Yönetişim

¹⁶ Daha detaylı bir karşılaştırma için bkz. Meuleman, 2008: 45-50.

bağlamında da teorik ve pratik düzeyde ağlara olan ilgi son yıllarda artmıştır¹⁷ (Klijn, 2008: 515).

Yapılan bu çalışmalar ilgili alan yazını zenginleştirmekle birlikte, bir yandan da kavram kargaşasına da yol açabilmektedir (Sobacı, 2013: 133). Tablo 3’de farklı yazarların ağlara yönelik ele aldıkları tanımlardan örneklere yer verilmektedir.

Tablo 3
Ağlara Yönelik Tanımlamalar

Yazarlar	Tanımları
O’Toole (1997: 45)	Ağlar, yalnızca formal hiyerarşi ve piyasayı dışlamanın aksine, birden çok organizasyonu içeren birbirine bağlı geniş boyutlu yapılardır.
Provan ve Kenis (2007: 231)	Ağlar, üç ya da daha fazla yasal olarak özerk kuruluşların kendi amaçlarını ve birliktelikten gelen kolektif amaçları gerçekleştirmek için oluşturdukları yapılardır. Bu ağlar kendi kendine, ağ üyeleri tarafından, zorunlu veya sözleşmeler aracılığıyla ortaya çıkabilmektedir.
Börzel (2011: 49)	Ağ, devlet-toplum ilişkisinin bir tipolojisi ve yönetişimin ayrı bir türüdür.
Popp ve diğerleri (2014: 18)	Kamu sektörü açısından örgütler arası işbirliği ağları bağlamında ağlar, ortak bir amacı gerçekleştirmek için üç ya da daha fazla örgütün birliktelik eylemidir.
Koliba, Meek ve Zia (2011: xxviii)	Ağlar, kamusal konular ile ilişkili amaçların başarılması, faaliyetlerinin koordinasyonu, organizasyonların, grupların ve bireylerin kapasitelerinin bir sembolüdür.
McGuire ve Agranoff (2011: 266)	Ağ, sınırları aşan işbirliği faaliyetleri üzerinde yürütülen, organizasyonlar ve kurumlar arasında çoklu bağlantıların ve düğümlerin olduğu bir yapıdır.
Agranoff (2007: 2)	Ağ, ortak çıkarlar/endişeler bağlamında kamu örgütlerinden ve sivil toplum kuruluşlarından temsilcilerin oluşturduğu bir işbirliği yapısıdır.
Agranoff ve McGuire (2001: 296)	Ağlar, tekil organizasyonların üstesinden gelemeyeceği problemlerin çözülmesi için örgütler arasında gerçekleştirilen çeşitli anlaşmalar/düzenlemelerdir.

¹⁷ Çalışmanın ekinde “Ek 1: Farklı Alanlarda Ortaya Çıkan Ağ Araştırmaları” başlığında yer verilen Tablo’da özellikle ampirik olarak farklı alanlarda ön plana çıkan çalışmalara; odaklandığı sorular, kullanılan yöntem ve ulaşılan temel sonuçlar kapsamında yer verilmektedir. Tabloda yer verilen çalışmalar genel olarak incelendiğinde; ağların, yeniliklerin ortaya çıkmasına katkı sağladığı, ağların başarısında amaç birliğinin ve ağ yönetiminin önemli rolü olduğu, ağların ortaya çıkmasında devlet teşviklerin önemli olduğu, oluşturulan ağların sürdürülebilirliği için bilişim ve iletişim teknolojilerinin önemli işlev gördüğü, ağın yapısının (açık ve kapalı olma durumu) ve aktörlerin çeşitliliğinin ağın başarısı ile doğru orantılı olduğu tespit edilmektedir.

Tablo 3'ün devamı...

Yazarlar	Tanımları
Kapucu (2012: 36)	Ağlar, koordinasyonun gayri-resmi sosyal sistemler tarafından gerçekleştirildiği işbirliği yapılarıdır.
Bevir (2009: 137-138)	Ağ, çeşitli şekillerde bir birlerine bağlı olan, kimi zaman insan, kimi zaman da devletleri veya uluslararası şirketleri temsil eden aktörlerin topluluğudur.
Orhan ve Yalçın (2015: 193)	Ağlar, farklı sektörlerden tarafların eşit olduğu, kendine has normları ve standartları olan ve bu anlamda devletten otonom yapılardır.

İfade edilen farklı tanımlar dikkate alınarak, bu çalışmada ağlar; kamusal düzeyde ortaya çıkan karmaşık sorunların çözülmesinin bir aracı olan, farklı sektörleri karşılıklı bağımlılığın (maddi kaynak, bilgi, deneyim vb. hususlarda) gereği olarak bir araya getiren, örgütlenmenin yeni bir türünü/modelini yansıtan işbirliği çabaları olarak tanımlanmaktadır.

Kamu yönetimi bilim dalı içinde ağların yönetimi ve yapısı üzerine çalışmaların 1980'lerin başlarında başladığı belirtilse de, 1990'ların ortalarından itibaren ilgi yoğunluğu artmıştır¹⁸ (Berry ve diğerleri, 2004: 542; Kapucu, Hu ve Khosa, 2014: 12; Lecy, Mergel ve Schmit, 2014: 645; Sorensen ve Torfing, 2007a: 3). Kamu politikaları bağlamında ilk kez ağın, 1978 yılında Hugh Heclo tarafından konu ağları (*issue network*) şeklinde ele alındığı anlaşılmaktadır (Rhodes, 1997: 39; Koliba, Meek ve Zia, 2011: 44). Bu kavram özellikle Amerikan siyasal yaşamında ortaya çıkan; devlet, ilgili kongre alt komitesi ve ilgili çıkar grubu örgütlenmesi arasında, özel çıkar odaklı ilişkilere karşı geliştirilmiştir. Konu/Vaka ağları ile kamu çıkarlarının ön plana alındığı, özel kesim ve sivil toplum arasındaki ilişkilere odaklanılmaktadır (Üstüner, 2008: 67). 1990'lı yıllara gelindiğinde ağ yönetişimine yönelik çalışmaların odak noktasını, hiyerarşi ve piyasadan ayırıcı yönlerinin neler olduğunu tanımlamak oluşturmaktadır. Ayrıca ilk ağ çalışmalarının daha çok kavramsal ve sınırlı düzeyde olduğu vurgulanmaktadır (Provan ve Lemaire, 2012: 638). 2000'li yılların ortasından itibaren ise, yönetişim ağlarının demokrasiye etkisine yoğunlaşıldığı anlaşılmaktadır.

¹⁸ 81 ağ araştırması üzerinden kamu yönetimi alanında ağ araştırmalarının metodolojik gelişmesi ve kamu yönetimi alanında sosyal ağ analizinin nasıl kullanıldığını inceleyen bir çalışma için bkz. Kapucu, Hu ve Khosa, 2014.

Günümüzde ise daha çok karşılaştırmalı, eleştirel ¹⁹(Skelcher ve diğerleri, 2013: 15-16), araştırma verilerine odaklı (Provan ve Lemaire, 2012: 638), disiplinler arası, problem odaklı, çok düzlemli ve teşvik edici etkileşim (*stimulates interactive research*) çalışmalarının ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Sorensen ve Torfing, 2007a: 6). Ayrıca Üstüner (2008: 66; 82) de günümüzde, kamu yönetimi alanında ağlara, genellikle kamusal politikalar bağlamında odaklanıldığı, mikro düzeyde yönetsel-örgütsel yapı ile ilgili bir yönetim modeli olarak incelemelerin ve tartışmaların çok olmadığı değerlendirilmektedir.

Kamu yönetiminde ağ tarzında yönetim yapılarının ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında; dış kaynaklardan yararlanma eğilimindeki artışın, birbirini tamamlayıcı/ortaklaşa kamusal hizmet sunma anlayışına doğru eğilimin başlamasının ve iletişim teknolojilerindeki yaşanan önemli gelişmelerin etkili olduğu belirtilmektedir. Başka bir çalışmada ise, özellikle devletler üstü (*transgovernmental*) ve devletler arası (*intergovernmental*) yapılan ağ çalışmaları incelenerek, ağ yapılı örgütlenmelerin “niçin” ve “nasıl” kurulduğunun cevapları şöyle sıralanmıştır: hükümet girişimleri, fonksiyonel bağımlılığın artması (teknolojik gelişim ve kompleks yapıların ortaya çıkmasıyla), özerkliklerin korunması, verimlilik ve başarının sağlanması, sorumlulukları paylaşma isteği (özellikle devletin yetkisi dahilinde olduğu alanlarda), ortaya çıkan sorunlara hızlı cevap verilme istendiği (örn: terör eylemlerinde), belirsizliklerin ortaya çıkması, fırsat maliyeti sağlama isteği gibi (Sikkink, 2009: 232-234).

Diğer taraftan kamu yönetimi alanında ortaya çıkan ağlarda şu iki sorunun ön plana çıktığı görülmektedir: Birincisi, ağlar, kamusal hizmetlerin verimli sunulmasını nasıl etkilemektedir?, ikincisi ise, yöneticilerin eylemleri ağları ve onların performanslarını nasıl etkilemektedir? (Berry ve diğerleri, 2004: 546). Ayrıca kamu yönetimi içinde ağ yapı ve işleyişine dair çalışmaların artmasına rağmen, hala çok erken bir aşamada olduğu belirtilmekte olup (Popp ve diğerleri, 2014: 16), daha çok statik ağların üzerine odaklanıldığı, dinamik ağlara ise fazla yer verilmediği tespiti yapılmaktadır (Isett ve diğerleri, 2011: i160; i167-i168).

¹⁹ 1990'dan bu yana yönetim ağları teorisi içinde yaşanan gelişmelerin kronolojik bir şekilde gösteren tablo için bkz. Koliba, Meek ve Zia, 2011: 51.

Agranoff (2012: 134), aşağıdaki gibi durumlar ortaya çıktığında ağların gelişmesine olanak yaratıldığını öne sürmektedir.

- Problemler karmaşık ve potansiyel çözümleri, birçok kamu kurumları, organizasyonlar, programlar ve hizmetler ile bağlantılıysa,
- Yöneticiler ve karar vericiler farkında oldukları problemlerin karmaşık yapısına karşılık gelecek kaynakları ödünç vermeye hazırlarsa,
- Karşılaşılan problemler, hiç veya açık olmayan çözüm önerilerine sahipse,
- Problemlere yeni yaklaşımlar geliştirilebilecek potansiyel ortaklar, öğrenme ve uyum için fırsat görünüyorsa,
- Problemlere çözüm üretebilecek farklı kurumların kaynaklarının(zaman, para, bilgi, statü gibi) elde edilme potansiyeli olması,
- Problemlere yönelik yeni çözümlerin riskini ve maliyetini paylaşma isteği,
- Karşılıklı destek, güven, sinerji ve uyumlu çalışma ilişkilerini geliştirmek için bir fırsat,
- Yeni teknolojileri kullanıma sokma ve değişim istekleri için hızlı ve etkin tepkiler geliştirme için bir fırsat,
- Diyalog içinde, yeni fırsatların gelişmesine yol açacak katılım istekliliğinin olması,
- Potansiyel olarak çatışma üreten sorunlar ile yüzleşmek ve yönetmek için katılımcıların istekliliği gibi.

1.2.6.1. Kavramsal Sadeleştirme: Yönetişim Ağı ve Ağ Yönetişimi

Burada, ilgili literatürdeki farklı kavramsallaştırma üzerinde durulması gerekli görülmektedir. Kamu yönetimi literatürü incelendiğinde ağ ve yönetim kavramının birleşiminden, ağlaşmış yönetim (*networked governance*), “ağ yönetişimi” (*network governance*) ve “yönetişim ağı” (*governance network*) şeklinde kavramların türetildiği görülmektedir (Orhan ve Yalçın, 2015: 182). Yine bazı çalışmalarda da yönetim ve yönetim ağları arasında bir ayrıma gitmenin gereksiz olduğu vurgulanarak, yönetimin, yönetim ağları ile gerçekleşen bir süreç olduğu ifade edilmektedir (Klijn, 2008: 510). Yapılan bir incelemede, yönetim ağı ve ağ yönetişimi kavramlarının farklı durumları yansıttığı sonucuna ulaşılmıştır (Rice, 2014: 103). Buna göre, yeni bir melez

örgütlenme modeli olarak ele alınan yönetim ağı, belirli devlet yapısı içinde (Börzel, 1998: 265'den aktaran Rice, 2014: 110), kamu politikalarının oluşturulması ve yerine getirilmesi sürecinde kamu, özel ve sivil toplum kurumları arasındaki biçimsel bağlantılarına odaklanmaktadır. Ağ yönetimi ise, sosyal örgütlenmenin yeni bir biçimini yansıtan, üst düzey konsept olarak ele alınmakta, piyasa ve hiyerarşik örgütlenme modeline, melez örgütlenme yapısıyla alternatif olarak düşünülmektedir (Klijn ve Skelcher, 2007: 587-588; Rice, 2014: 103; Bogason ve Zolner, 2007: 5). Benzer şekilde Bevir (2009: 138)'de ağlar, sosyal örgütlenmenin ayırıcı bir türü olarak ele almakta, hiyerarşi ve piyasa tarzı örgütlenmeden farklı olarak en ayırıcı özelliğinin yapılacak faaliyetlerde aktörler arası karşılıklı bağlılığın olmasını göstermektedir. Üstüner (2003: 50-51) de, ağ yönetimi kuramının, önceki kuramlardan farklı olarak özgün bir yanının olup-olmadığının tartışmalı olduğunu vurgulayarak, ağ yönetiminin, yönetim kuramında olduğu gibi homojen bir yapıdan oluşmadığını, ağ oluşturan aktörlerin kendi içinde alt ağlardan oluşabileceğini belirterek, yönetim ağları ile ağ yönetimi arasındaki farklılığı vurgulanmaktadır. Ağ yönetimi yaklaşımı ile yönetimin, ağ teorisi çerçevesinde yeni bir boyuta taşındığı ifade edilmektedir (Huys ve Koppenjan, 2010: 366). Diğer taraftan Provan ve Kenis (2007: 231), ağ yönetimi kavramını, yönetim perspektifinden organizasyonlar arası gerçekleştirilen ağlar olarak tanımlamaktadır. Kimi zaman da her iki kavramın bir birinin yerine kullanıldığı anlaşılmaktadır (bkz. Sorensen ve Torfing, 2007a: 6; Löfgren ve Ringholm, 2009: 506; Bogason ve Musso, 2006: 3-4; Robins, Bates ve Pattison, 2011: 1293; Torfing, 2007b; Kurt, 2009: 86). Yapılan inceleme sonucunda, yukarıda belirtildiği gibi, kimi zaman aynı anlamda kullanılsa da, yönetim ağı kavramının klasik yönetim yaklaşımını yansıttığı; ağ yönetimi kavramının ise ağ teorisinden hareketle yönetimin yeni, farklı bir modelini yansıttığı kanaatine ulaşılmıştır (bkz. Orhan ve Yalçın, 2015: 182-185. Bu kapsamda çalışmada “ağ yönetimi” kavramı kullanılmakla birlikte, farklı araştırmalardaki yazarların kullanım şekline sadık kalınmaktadır.

Klasik anlamda yönetim, olabildiğince hiyerarşinin azaltılarak, devletin yönlendirme (*steering*) misyonu çerçevesinde, kamu kurumları önderliğinde özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında etkileşimi yansıtmaktadır. Burada son kararı devlet vermekte, diğer paydaşlar alınan kararlara sadece katkı sağlamaktadır (Üstüner, 2003: 51-52; Orhan ve Yalçın, 2015: 179). Diğer bir ifadeyle eski (klasik) yönetim,

planlarını topluma empoze etmeye çalışan bir bürokratik devletin uzantısı olarak açıklanmaktadır (Bevir, 2009: 22). Klasik yönetim yapısı içinde yer alan üyeler, genellikle görevleri yerine getirmek için yasal bir yükümlülüğe sahiptirler. Üyeler, kural dışı bir davranış sergilediklerinde sorumlu kılınmaktadır (Provan ve Kenis, 2007: 230). Diğer taraftan ağ yönetimi ise; farklılıklara ve yönetimin değişen mekanizmalarına atıf yapılmakta (Löfgren ve Ringholm, 2009: 506), örgütler arası gerçekleşen bir durumu yansıttığının altı çizilmektedir (Kim, 2006: 23). Ayrıca yönetimin, hiyerarşi azaltmayı; ağ yönetiminin ise, hiyerarşiyi tamamen ortadan kaldırmayı hedeflediği bilinmektedir. Ve ağ yönetiminin temel varsayımları; bireysel katılımı tanımlanmış bir grup oluşumu üzerinden tanımlayarak, ağa katılan taraflar arasında güç dengesizliğinin dağıtılması ve azaltılmasına çaba sarf edilmesi, güç yoğunlaşmasının engellenmesi, bütün aktörlerin belli özerkliğe sahip olması, toplumsal barış ve uzlaşma ortamı içinde, müzakere süreçleriyle sürdürülebilir politikaların belirlenmesinin sağlanması olarak belirtilmektedir (Üstüner, 2003: 51-52; Kickert, 1994: 192; Üstüner, 2008: 83). Böylece tüm aktörler nezdinde kazan-kazan durumunun (*win-win situation*) gerçekleşebileceği vurgulanmaktadır (Kjaer, 2004: 205). Görüldüğü gibi yönetim, ağ teorisinden hareketle, devletin yönlendirmesi ve teşvikiyle ortaya çıkan bir anlayıştan, kendi kendine ortaya çıkan, devletin de diğer aktörler gibi paydaş olarak yer aldığı, daha fazla bireysel ve toplumsal katılımı ortaya çıkaran, vatandaş odaklı (*Citizen-centred governance*) (Barnes ve diğerleri, 2008: 1-2), interaktif/etkileşimci [*(interactive governance* (Kooiman, 2010: 73)] bir yapıya dönüşmektedir.

Buradaki ifade edilenlerin ötesinde ağ yönetimine yönelik farklı yaklaşımlar da zaman içinde gündeme gelmiştir. Bevir ve Rhodes (2006: 6) tarafından pozitivist bakış açısıyla ifade edilen ağ yönetimine alternatif olarak, birliktelik eğiliminin ortaya çıktığı topluluğun ayırıcı özellikleri bağlamında yerleştirilmiş ağ yönetimi (*decentred theory of network governance*) kavramsallaştırılması yapılmaktadır. Mikro bir teori olarak nitelendirilen yerleşmiş ağ yönetimin odağını, kuralların, kurumların ve politikaların alternatiflerini irdelemek ve eylemlerin, öncesinden belirlenmiş belli kalıplar aracılığıyla şekillenmesinden ziyade, aşağıdan yukarıya bir tutumla, ağdaki katılımcıların inanışları kapsamında biçimlenmesi oluşturmaktadır. Ayrıca geliştirilen alternatif yaklaşımda, etnografik analizlerden yararlanılmaktadır (Bevir ve Rhodes, 2006: 6; Bevir ve Richards, 2009b: 132-133).

1.2.6.2. Ağ Yönetişimi İçindeki Aktörlerin Konumu

Ağ yönetişimi açısından dikkate alınması gereken bir husus ise, yönetim yapısı içinde biçimsel ve biçimsel olmayan yapısıyla yer alan aktörlerin (kamu, özel sektör ve STK), nasıl yerleşeceği ve hangi rollere sahip olacağıdır. İlk etapta, klasik kamusal alan yönetiminde öncü ve egemen rolü üstlenen devletin, ağ oluşumu içinde nasıl bir rol üstleneceği sorusu ön plana çıkmaktadır. Ağlar, bir yönüyle, devletin eski bir sorun alanı olarak görülen hiyerarşik bürokrasinin tedavi amacını gütmektedir (Bevir, 2009: 137-138). Fakat ağlar, bürokrasiyi mutlak şekilde dışlayan bir tutum sergilememektedir. Bu tedavi sürecinde, oluşturulan yönetim yapısının gündeme gelen sorunlar üzerinde ihtiyaç duyduğu bilgiyi elde etmesinde, sürecin bir parçası olarak sahip olduğu bilgi birikimiyle kamu bürokrasisine önemli roller düşmektedir (Torfing ve diğerleri, 2012: 80). Diğer taraftan yapılan çalışmalarda, aktörlerin etkin şekilde ağ içinde işbirliklerinin sağlanması için, aktörlerden birinin öne çıkarak, kolaylaştırıcı, arabulucu, koordinatör veya strateji belirleyici gibi rollere sahip olarak, ağı yönetmesinin altı çizilmektedir. Burada kolaylaştırıcı (*gateway*) rolünde öne çıkan aktör, iletişim kurulmayan taraflar arasında direkt ilişkileri kolaylaştırmaya ve sağlamaya çaba sarf edecektir (Ansell, 2000: 310). Tam da bu noktada, kamusal alanlara yönelik yerine getirilecek hizmetlerde, kamu kurumları, sahip oldukları bilgi birikimi ve demokratik işleyişteki meşruiyetleri açısından, oluşturulan ağların kolaylaştırıcısı/arabulucusu rolünü üstlenebilirler. Diğer taraftan kamu örgütleri ağ yapılanması içinde arabulucu rolünün dışında şu alternatif rolleri de yerine getirebileceği vurgulanmaktadır (Kickert ve Koppenjan, 1997: 59): Ağ süreçlerine katılmadan kaçınma ve diğer aktörler gibi taraflardan biri olarak katılmak. Anlaşılacağı üzere, ağ içinde arabulucu rolü devlet üstlenebileceği gibi, ağ içinde yer alan diğer taraflardan biri de üstlenebilmektedir (Hill ve Hupe, 2009: 71).

İngiltere (İskoçya ve Galler), Almanya ve İspanya ülkelerinde bölgesel kalkınma bağlamında örgütler arası kurulan ağların incelenmesi sonucu şu özelliklerinin olduğu tespit edilmiştir: Devlet, bölgesel kalkınmanın aktif oyuncusu olarak, bir çok proje kapsamında kamu ve özel sektörden çok sayıda aktörü bir araya getirmiştir. Hizmetlerin sunulması veya koordinasyonunun sağlanmasında olabildiğince, yerleşme eğilimine gidilmiştir. Yapılan işbirliği ağlarında devlet, yönlendirici veya koordinatör olarak değil, aktif biçimde üçüncü taraf aktörler olarak ağların geliştirilmesine çaba sarf

etmiştir. Bölgesel kalkınma ajansları veya diğer kurumlar, çok sayıda farklı işbirliği çalışmasının bağlayıcısı/aracısı konumunda rol oynamıştır (Ansell, 2000: 318).

Yönetişim ağlarının etkinliği ve demokratikliği için gündeme getirilen başka bir husus ise, “meta-yönetişim”dir. “Yönetişimin yönetişi” şeklinde de ifade edilen bu yaklaşımın yerine getirilmesinde, kamu ve özel aktörlerin bir ağı tarafından veya meşru ve yetenekli bir özel aktör tarafından rol üstlenebileceği belirtilmektedir. Meta yönetim aracılığıyla, ağlaşmış politika yapmanın amaçları, süreçleri ve çıktıları yönlendirmek ve kontrol etmek için, kamu ve özel aktörlerin enerjisini, kaynaklarını, bilgisini harekete geçirmeye kamu otoritelerine/seçilmiş temsilcilere imkan sağlanacağı ifade edilmektedir (Sorensen ve Torfing, 2009: 246). İnteraktif yönetim çerçevesinde yapılan bir çalışmada, politikacıların ve kamu yöneticilerinin yönetim sürecine biraz mesafeli durarak; siyasi, mali ve yasal çalışmalarıyla yönetenlerin yönetimi (*meta-governor*) olarak (Torfing ve diğerleri, 2012: 153-155), yönetim süreçlerinin kolaylaştırıcısı ve yöneticisi konumunda, geleneksel görevlerinin yanında, düzenleme esnekliği, diyalog ve yasalar üzerinde etkililik sağlaması beklenmektedir. Ayrıca, kamu yöneticileri, politikacılardan ayrı olarak, yönetim yapısının özelliklerini ve kurumsal yapısını düzenlemektedir (Torfing ve diğerleri, 2012: 156; Sorensen ve Torfing, 2009: 246-247). Benzer biçimde diğer bir çalışmada da gelişen şartlar çerçevesinde, kamu yöneticisinin rolünün, doğrudan hizmet sağlayan olmaktan ziyade, işbirliği ağları arasında koordinasyonu sağlayan ve kolaylaştıran, kamu, kar amacı gütmeyen organizasyonlar ve işletmeler arasında işbirliğini gerçekleştiren konumuna dönüştüğü ifade edilmektedir (Graddy ve Chen, 2009: 53). Diğer taraftan kamu yöneticileri ve politikacıların, “yöneticilerin yönetimi” olarak yönetim ağlarının performansını yükseltmek için; ağ tasarımcısı, ağın yapısını oluşturan, ağ yöneticisi ve ağ katılımcısı rollerinden birini üstlenebileceği vurgulanmaktadır (Sorensen ve Torfing, 2009: 246-247).

Ayrıca günümüzde kamu kurumlarının her kademesinin, klasik yapısından sıyrılarak, daha fazla dışa dönük, tarafların bir araya gelmesini sağlayan olması önemsenmektedir²⁰(Agranoff, 2012: 53). Bu çerçevede kamu kurumlarının yapı ve işleyişlerini “yeni” bir boyuta taşıması gereği ortaya çıkmaktadır. Yeni kamu örgütleri

²⁰ Örnek için bkz.: Iowa Eyaleti Ekonomik Kalkınma Departmanı (Agranoff, 2012: 55-56).

sadece etkin ve verimli hizmete değil, bunun yanında diğer kurumlarla birlikte yönetim yapısı içinde kendilerini şekillendirmesinin altı çizilmektedir. Bu yeni bakış açısının karşılık bulması için, kamu örgütleri; hızlı hareket edebilen, yöneticilerin içsel veya yasal dirençlerinin en iyi şekilde üstesinden gelebilmek için caba sarf eden ve hızlı ve etkili iletişim kurabilen hale dönüşmesi gerekmektedir (Agranoff, 2012: 186). Yukarıda ifade edilmeye çalışılan yeni yaklaşım “Organizasyon 2.0” olarak da nitelendirilmektedir. Eski ve yeni organizasyon yapısı Tablo 4’de karşılaştırılmaktadır²¹.

Tablo 4
Eski ve Yeni Organizasyon Yapısı Arasındaki Karşılaştırma

Özellik	Organizasyon 1.0	Organizasyon 2.0
Organizasyon yapısı	Bölümlendirilmiş	Bölümlendirilmeyen, işbirliği çalışmaları ile oluşan
Organizasyon yönetimi	Kapalı hiyerarşi	Esnek işbirlikleri
Operasyonel dayanaklar	Yasal otorite	Katılımcı kuruluşlar tarafından kısmi otorite devri
Profesyonellik	Büroya dayalı uzmanlık	Paylaşılan değerlere dayalı epistomolojik ortaklıklar
Operasyonların planlama ve organizasyonu	Tek bir birim içinde planlanması ve projelendirilmesi	Farklı organizasyonlar arasında interaktif olarak belirlenmesi
Problem çözme ve karar verme	Birim içinde, ileriye dönük	Birimler arası, karmaşık ve özel
Etkileşimleri kapsayan stratejiler	Kurum stratejileri ve yerleşik kurumlar arası	Birden fazla kurum tarafından ortak stratejiler setleri
Operasyonlar	Bölümler ve departmanlar tarafından yürütülen işler	Birlikte çalışabilirlik
Hesapverebilirlik	Dolaylı, sınırlı göstergeler	Birden fazla doğrudan göstergeler
Meşruluk	Büro ve programların yasal yetkisi	İletişim sürdürülmesiyle kendiliğinden oluşması

Kaynak: Agranoff, 2012: 192.

Yönetişim yapısı içinde yer alan en önemli taraflardan biri de, üçüncü sektör, gönüllü kuruluşlar, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar veya STK olarak ifade edilen aktörlerdir (Pestoff ve Brandsen, 2010: 223; Alford ve O’Flynn, 2012: 10). “Sivil Toplum” kavramı 18. yy.’da Batı Avrupa’da analitik bir araç olarak (Sarıbay, 2009: 646)

²¹ Bu karşılaştırma Columbus/Ohio/ABD şehrinde faaliyet gösteren Metro High School deneyimlerinden hareketle geliştirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Agranoff, 2012:187-191.

geliştirilmesini takiben kavrama yönelik kuramsal tartışmalar, demokrasinin yönetim modeli olarak yaygınlaşması ve siyasetin kurumsallaşması ile yoğunluk kazanmaya başlamıştır (bkz. Erdoğan, 1998; Erdoğan Tosun, 2003). Günümüz açısında da, hem siyaset bilimi bağlamında hem de diğer farklı disiplinlerde önemli çalışma alanlarından birini teşkil etmektedir. Sivil toplum denildiğinde, genel olarak, daha çok devletin dışında kalan kâr amacı gütmeyen oluşumlar akla gelmektedir (Erdoğan, 1998: 207). Diğer bir açıklamaya göre de, sivil toplum, gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi mali kaynaklara sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında köprü görevi gören örgütlü bir sosyal oluşum olarak nitelendirilmektedir (Diamond, 1994'ten aktaran Sarıbay, 2009: 647). Sivil toplum oluşumlarına, farklı işlevler yüklenmekle birlikte, liberal demokrasi açısından odaklanıldığında, en temel işlevinin; *modern siyasi yapının tepesinde yoğunlaşan gücün kötüye kullanılması ihtimaline karşı bir savunma* aracı olmasıdır (Erdoğan, 1998: 224). STK'lar; dernek, vakıf, birlik, platform gibi çeşitli biçimlerde, insan yaşamında önem arz eden ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel açıdan çeşitli konularda; yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası boyutta karşılık bulmaktadır (Erdoğan Tosun, 2003: 241-245).

STK'lar sahip oldukları bilgi ve deneyim ile kamu politikalarının belirlenmesi sürecinde önemli olduğu kadar, belirlenen politikaların hayata geçirilmesi açısından da önemli işlevlere sahip olmaktadır. Hatta, eleştiri konusu olsa da, uluslararası alanda işbirliklerinin geliştiriyor olması, STK'lara güçlü konumlar sağlamaktadır (Şahin ve Yıldız, 2009: 42). Bu bağlamda bakıldığında, Türkiye'de proje odaklı gerçekleştirilen faaliyetlerde, kaynak sağlayan kurumlar tarafından STK'ların katılımının teşvik edildiği görülmektedir. Kamu politikası sürecine, eş yönetici (*co-governor*) olarak vatandaşların ve STK'ların katılmasıyla en temel düzeyde, bir üretim ortağı olarak hizmet sağlama sürecine doğrudan vatandaşın katılımıyla süreçlerin demokratikleştirilmesi ve hizmet sağlama sürecinde etkinliğin, verimliliğin ve yeniliklerin ortaya çıkması öngörülmektedir (Pestoff ve Brandsen, 2010: 227; Torfing ve diğerleri, 2012: 160). Bir örnek ile anlatılanları sadeleştirecek olursak; bir kentin tanıtımı için ihtiyaç duyulan, o kentte ait fotoğraflar, belediyenin bürokratik yapısı aracılığıyla üretilmeye çalışıldığında beklenen iyi sonuçlar ortaya çıkmayacaktır. Çünkü verilen bir emir ve talimat üzerine o iş gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Oysa ki, tamamen sanat sever gönüllüler aracılığıyla ortaya çıkan fotoğraf sanatı dernekleri ile gerçekleştirilecek işbirlikleri, beklenen

sonuçlara daha fazla cevap verecektir. Çünkü, bu sivil oluşum altında bir araya gelenler, tamamen kendi iradeleri ve isteklerinden oluşan güdüleriyle fotoğraf çekmektedirler. Bu sayede daha özgün eserler ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir işbirliğinde, hem belediye istediği faydayı sağlayacak, hem de fotoğraf sanatı ile uğraşanlar, eserlerini daha fazla görünür kılarak kendilerine fayda sağlamış olacaklardır.

Ağ yönetişimi modelinin diğer bir tarafını da, sahip olduğu sermayeyi kişisel çıkarları için faydaya dönüştürme arzusu duyan özel sektör temsilcileri, yani işletmeler oluşturmaktadır. Genel olarak ele alındığında insanların yerleşik hayata başlaması, tarımsal faaliyetlerin ve teknolojinin gelişmesi, yeni üretim-tüketim ilişkilerini ortaya çıkarmıştır. Özellikle 18. ve 19. yy.'da yaşanan gelişmeler aynı zamanda üretim-tüketim/üretim-çalışma ve bunların yarattığı toplumsal ilişkilere odaklanan kuramsal (Liberalizm, Kapitalizm, Sosyalizm, Marksizm gibi) gelişmelere de zemin hazırlamış, üretilen kavramlar üzerinden; siyaset, sosyoloji, psikoloji, iktisat gibi bilim dalları aracılığıyla çok ciddi tartışmalar yürütülmüş, yürütülmeye de devam etmektedir. Bu tartışmalarda öz olarak üzerinde durulan temel nokta; insanlığın ortak çıkarlarına yönelik fayda sağlaması için kurgulanan devlet ile tamamen özel çıkarları için hareket eden kişi veya örgütlerin nasıl bir ilişki içinde olması gerekliliğidir. Hiç şüphesiz toplumun iyiliğini sağlamak adına en üstün otorite olarak devlet bulunmakta, piyasa onun denetimi ve kontrolü altında işlemektedir. Devlet, seçilmişlerin kontrolü ve yönlendirmesi altında, hiyerarşik kademeler şeklinde dizayn edilen bürokrasi aracılığıyla işlemekte; piyasa ise, arz-talep, rekabet, 'görünmeyen bir el' gibi temel unsurlar aracılığıyla işlemektedir. Bu çerçevede klasik anlamda kamu politikaları, seçilmişler aracılığıyla üretilmekte, hesap verme açısından bir sonraki seçimler seçilmişleri motive etmektedir. İşletmeler ise, ayakta kalmak ve kârlarını çoğaltmak için müşteriyi daha fazla dinleme gereği duymakta, rakiplerden iyi olmak için de sürekli gelişmeye, yeniliğe, daha iyiye ulaşmaya önem vermektedir.

Yukarıda özet olarak aktarmaya çalıştığımız, kendine has özellikleriyle karşılık bulan toplumsal örgütlenme sistemleri, uzun tarihsel süreç içinde (birinci ve ikinci dünya savaşları, soğuk savaş, ekonomik krizler vb.) farklı konumlar elde etmişlerdir. Kimi zaman devlet, özel sektörü sınırlandırarak kendi alanını, her anlamda genişletmiş (*refah devleti*); kimi zaman ise özel sektörün alanı genişletilmiş, devlet sınırlandırılmıştır

(*sınırlı/minimal devlet*). İfade edilenler çerçevesinde günümüzdeki durum genel düzeyde incelendiğinde, neo-liberal ekonomi politikaları çerçevesinde devletler, çeşitli yöntemleri (özelleştirme, kamu-özel sektör ortaklıkları gibi) kullanılarak, özel sektör temsilcilerine, daha fazla rol verdiği görülmektedir. Ancak devlet ve özel sektör temsilcileri arasında kurulan ilişkilerde, kimi zaman, kamu çıkarından çok özel çıkarların daha fazla ağırlık kazanıyor olması, çok ciddi eleştirileri beraberinde getirmektedir. Hiç şüphesiz, özel sektör amaçlarını gerçekleştirme sürecinde, operasyonel düzeyde; etkinlik, etkililik, verimlilik, kalite, hızlilik, yenilik, performans, gibi kavramlar üzerinden gerçekleştirdiği uygulamalar ile başarılı kabul edilmektedir (Şaylan, 2003; Demir, 2003).

Toplumsal örgütlenme sürecinde özel sektörden ortaya çıkan başarılar, gündeme gelen beklentilere devletlerin uyum sağlaması için referans alınmaya başlanmış, bu gelişmeler Yeni Kamu İşletmeciliği şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Belirtmek gerekir ki, genel olarak, özel sektörün iki şekilde kamu sektörü ile ilişkisi anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki, başarılı uygulamaların kamu sektörüne taşınması ve bazı hizmetlerin özel sektöre devri; ikincisi ise, bir aktör olarak, özellikle karmaşık sorunları çözüme kavuşturma sürecinde devlet ve sivil oluşumlar ile işbirliği içinde hareket etmesidir. Bu kapsamda özellikle son yıllarda artış eğilimi gösteren, işletmelerin “sosyal sorumluluk” projelerinde, vurgu yapılan işbirlikleri gözlemlenmektedir. Bu gerçekleştirilen çeşitli işbirliği oluşumlarında, işletmeler bir eş aktör olabileceği gibi, oluşan ağın arabulucusu, yöneticisi konumunda da yer alabilir. Karmaşık sorunlarda işletmelerin önemini, katı atık sorunu üzerinden somutlaştırmamız faydalı olacaktır. Çalışmamızın diğer önemli bir dilimini oluşturan katı atıkların yönetimi, tipik bir karmaşık durumu yansıtmaktadır. Katı atıklar, işletmeler tarafından üretilmekte, tüketiciler tarafından tüketildikten sonra kamusal bir soruna dönüşmektedir. Bu süreçte atıkların çevreye olan zararını olabildiğince minimize edecek şekilde etkin bir atık yönetimi için, işletmelerin bir aktör olarak kabul edilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Diğer taraftan kamu otoritesi de gerçekleştirdiği düzenleme ve denetimlerle, atık yönetiminin diğer bir kısmını oluşturmaktadır. Bunların yanında, özellikle, tüketiciler açısından farkındalık, bilgilendirme, denetim, kamuoyu oluşturma gibi işlevleriyle STK'lara önemli görevler düşmektedir.

Burada son olarak değinmemiz gereken diğer bir husus ise, belirlenen amaçlar kapsamında, farklı işbirliklerin oluşma sürecinde, aktörlerin belirlenmesi ve verimli kılınmasında bazı faktörlerin etkili olmasıdır. Bu faktörler: kaynak ihtiyaçları, organizasyonel meşruluk ve işlem maliyetlerini azaltmak şeklindedir. Sosyal hizmetler özelinde; kapasitenin artırılması, spesifik hizmetlerde uzmanlık, coğrafi kapsayıcılık, yerel bilgiye ve hizmet sunulacak taraflara erişim ve kültürel ve dilsel yetkinlik gibi gerekçelerle dış kaynak ihtiyacının ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Organizasyonel meşruluk için; kurumun ihtiyaçlarının karşılanması, organizasyonun itibarının yükselmesi ve geleceğe yönelik ilişkilerin geliştirilmesinden hareketle ortaya çıkmaktadır. Fırsatçılığın tehditlerini azaltmak için güvenilir partnerlerin (ortak vizyon ve misyonun paylaşıldığı, ihtiyaca göre deneyime sahip olması gibi) seçilmiş olması da, işlem (izleme/takip etme gibi) maliyetlerini önemli derecede azaltmaktadır (Graddy ve Chen, 2009: 55-57). Los Angeles kentinde sosyal hizmetler bağlamında oluşturulan bir işbirliği/ağ (kamu, STK, inanç temelli ve kar amaçlı 139 aktörlü) ölçeğinde yapılan bir araştırmada, paydaş seçiminde sırasıyla; spesifik hizmet uzmanlığı, itibarı güçlendirme ve paylaşılan ortak vizyonun etkili olduğu tespit edilmiştir (Graddy ve Chen, 2009: 61-62).

1.2.6.3. Ağ Yönetişimi ve Demokrasi

Ağ yönetişimi bağlamında değinilmesi gerekli görünen bir diğer husus ise, üst ölçekten bakıldığında, ağ modelinde kamusal örgütlenmenin, demokrasi açısından da bir takım etkileri olduğudur. Klasik liberal demokrasi çerçevesinde odaklanıldığında, yönetim ağlarının devlet ve toplum arasındaki sınırları aşındırdığı için, hesapverebilirlik mekanizmasını aşındırdığı ve bu sayede demokrasiye tehdit oluşturduğu ifade edilmektedir. Yine liberal demokrasinin toplayıcı (*aggregative*) ve bütünleştirici (*integrative*) yaklaşımları kapsamında da, yönetim ağları demokrasiye yönelik bir tehdit olarak görülmektedir. İfade edilenler bağlamında, yönetim ağlarının kompleks kamusal sorunların çözülmesinde etkin olabileceği fakat klasik demokrasi açısından aynı etkiyi sağlamayacağı değerlendirilmesi yapılmaktadır (Sorensen ve Torfing, 2007b: 235; Esmark, 2007: 278). Diğer taraftan klasik demokrasinin aksine, demokrasiye yönelik ortaya çıkan yeni yaklaşımlar [rekabet edebilen (*competitive*) demokrasi, sonuç (*outcome*) demokrasisi, topluluk (*community*) demokrasisi ve görüşmeci (*agonistic*) demokrasi], aynı zamanda post-liberal demokrasi şeklinde de nitelendirilmekte, ile

yönetişim ağlarına yönelik pozitif bir tutumun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu bakış açısıyla yönetim ağları, demokratik kurumların esnekliğini artırmakta, politik karar alma süreçlerine daha fazla vatandaş katılımını sağlama potansiyeli taşımaktadır (Sorensen ve Torfing, 2007b: 236-245). Yine son yıllarda daha fazla gündeme gelen katılımcı demokrasi açısından ele alındığında da, yönetim ağları, toplum ve devlet arasındaki keskin ayrımı azalttığı, diğer taraflarla etkileşimi artırarak öğrenmeyi sağladığı için, demokrasiye pozitif yönde katkısının altı çizilmektedir (Hansen, 2007: 248).

1.2.6.4. Ağların Karakteristik Özellikleri

Ağların yaygın karakteristik özellikleri şöyle sıralanmaktadır: hiyerarşik olmayan otorite yapısı, biçimsel ve biçimsel olmayan yapısı ile açık organizasyon, klasik örgütlenme yapı ve işleyişinden (*POSDCORB*) farklı yatay düzlemde yapı ve işleyiş (Agranoff, 2007: 229-231; Bruijn ve Heuvelhof, 1997: 122), ortak anlayıştan oluşan kolektif bir eylem olması (Bogason ve Zolner, 2007: 5; Börzel, 1998: 260), diğer bir ifadeyle heterarşik²² yapıya sahip olması (Ansell, 2000: 306), diplomasi (müzakere) (*negotiation*) (Rhodes, 2013: 5; Bogason ve Zolmer, 2007: 5; Powell, 1990: 322), gönüllülük esaslı yapısı ve ayrılma imkanı, bilgi ve öğrenmenin merkezi rolü, aktörler arasında güven odaklı iletişim, esneklik ve adapte olabilirlik (Sikkink, 2009: 230; Provan ve Kenis, 2007: 244), çok aktörlü/çok taraflı/çok düzlemli (multilateral) (Ansell, 2000: 307; Koliba, 2014: 85; Bogason ve Musso, 2006: 4; Provan ve Lemaire, 2012: 640) yapısıyla kendi kendini kontrol edebilmesi /düzenlemesi (Kickert, 1994: 195; Koliba, 2014: 87; Bogason ve Zolmer, 2007: 5; Tolkki ve diğerleri, 2011: 315), kaynakların [finansal, doğal, fiziksel, insan, sosyal, politik, kültürel ve entelektüel/bilgi (Koliba, Meek ve Zia, 2011:86-92)]²³ değişimi (Börzel, 1998: 254) ve eylemlerde koordinasyon, hemen hemen bütün politika alanlarında uygulanabilirliği (Koliba, 2014: 85), bireyler, gruplar ve organizasyonlar içinde ve arasında oluşturulabilirliği, belirli

²²Birlikte hareket etme ve çeşitliliğin hâkim olduğu bu örgütlenme yapısı içinde yer alan unsurların (aktörlerin), yatay düzlemde, serbest etkileşim kurmasına dayanmaktadır (Özdoğan, 2012).

²³ Ağ aktörleri tarafından paylaşımı sağlanarak sistemin girdisini oluşturan kaynaklar; finansal (nakit, menkul ve krediler), doğal (su havzaları, tarım arazileri, hava, yaban hayatı, rekreasyon alanları), fiziksel (binalar, ofis alanı, ekipmanlar ve eşyalar), insan (deneyim, beceriler ve işgücü), sosyal (sosyal bağların bir sonucu olarak ortak normlar, güven dayanıklılığı), politik (destek, ikna gücü), kültürel (kültürel değerler, alışkanlıklar, ritüeller, sanatsal gelenek) ve entelektüel/bilgi olarak ifade edilmektedir (Koliba, Meek ve Zia, 2011: 86-92).

politika araçlarının seçiminin sonucu olarak ağların şekillenmesi, daha fazla politik fonksiyon (Koliba, Meek ve Zia, 2011:46) ilişkisellik, ağı oluşturan üyelerin çeşitliliği, karşılıklılık, tarafların birbirini tamamlaması ve birbirine bağımlı olması, özgöndergelilik (*self-referentiality*), dinamikler (yaşanan değişimler, ortaya çıkan yeni fırsatlar gibi) (Powell, 1990: 300; Klijn, 1997: 29; Bruijn ve Heuvelhof, 1997: 122; Van Vliet, 1994: 107; Bogason ve Zolmer, 2007: 5; Klijn ve Koppenjan, 2000: 139), diğer örgütlenme biçimlerine göre kompleks bir yapıyı oluşturmaları (Provan ve Kenis, 2007: 231; Koliba, 2014: 86), ağ içindeki etkileşimin dinamik ve polisentrik olması (Klijin, 2010: 306; 308; Gilchrist, 2009:49), ağların doğası gereği komuta ve kontrolünün zor olması nedeniyle dengesiz bir örgütlenme biçimini yansıtmaları (Milward ve Provan, 2003: 10), ağda yer alan örgütlerin mekanik değil, organik olması (Ansell, 2000: 308), sosyal problemlere karşı farklı aktörlerden ortaya çıkan bilgilerin kombinasyonu çerçevesinde yenilikçi çözümler ve uygulamalar geliştirmesi (Kilijn, 2010: 306; 309), ağ aracılığıyla geliştirilen işbirliğinin ayırıcı özelliği nedeniyle daha fazla sürdürülebilir olması (Powell, 1990: 323)'dır. (Ağların karakteristik özellikleri üzerine yürütülen bir tartışma için bkz. Agranoff ve McGuire, 2001).

Diğer taraftan Koliba, Meek ve Zia (2011: 45-46) tarafından, kamu yönetimi ve politika alanında yapılan çalışmalardan hareketle organizasyonlar arası ortaya çıkan ağların fonksiyonel ve yapısal olarak şu karakteristik özelliklerinin ön plana çıktığı belirtilmektedir: Ağlar, aktörler arasında kaynakların değişimi ve eylemlerin koordinasyonunu kolaylaştırmakta; ağın üyeleri kamu, özel ve kâr amacı gütmeyen aktörlerin farklı kombinasyonunda ortaya çıkabilmekte; birden fazla fonksiyonu barındırabilmekte; her türlü politika alanında gündeme gelebilmekte; örgütler arası versiyonuyla ele alınmakla birlikte, bireysel, gruplar ve organizasyonlar düzeyinde de ortaya çıkabilmekte; politika araçlarının seçiminin sonucu olarak şekillenmekte ve öncü organizasyon rolü dışında kamu kurumlarına hizmet sunumu için fırsatlar sunmaktadır.

Yukarıda vurgulandığı gibi ağlar diğer klasik örgüt yapısından farklılıkları aşağıdaki Tablo 5'de gösterilmektedir.

Tablo 5
Ağ ve Klasik Örgütlenme Yapılarının Karşılaştırılması

	Ağ	Organizasyon
Organizasyon Yapısı	Merkezi olmayan, bölümlendirilmiş	Genellikle yukarıdan aşağıya, tekil otorite yapısı
Üyeler	Belirsiz, katılım ve etkileşime bağlı	Açıkça belirlenmiş
Düğüm	Bireyler/organizasyonların birimleri	Roller/iletir/birimler/takımlar
Yöneticinin rolü	Moderatör, süreç yöneticisi ve ağ yapıcısı	Sistemin kontrol edilmesi
Yönetimin görevleri	Etkileşimin gerçekleşmesi için fırsatların oluşturulması	Planlama ve yol gösterme
Yönetimin faaliyetleri	Ağ şartlarını etkileyecek aktörlerin ve kaynakların seçimi	Planlama, tasarlama ve rehberlik etme
Sınırları	Belirsiz, geçirgen	Bir protokol veya anlaşma ile belirlenen ve sürdürülen
Etkileşim şekli	Kişisel geçmiş, karşılıklı ilgi ve geleneklere dayalı	Kurallar ve düzenlemeler
Değişimin dayanağı	Güven ve hoşgörü	Anlaşmalar ve direktifler
Ortak bağ	Paylaşılan ilgi ve değerler	Anlaşılan amaç ve hedefler

Kaynak: Gilchrist, 2009: 54; Kickert, Klijn ve Koppenjan, 1997: 12.

Ağların etkili olabilmesi için; “güven”, “katılımcıların sayısı”, “amaç birliği” ve “ağa duyulan ihtiyaç” gibi faktörlerin önemli olduğunun altı çizilmektedir (Provan ve Kenis, 2007: 237). Daha çok ABD kaynaklı 137 araştırma üzerinden gerçekleştirilen meta analizde, başarılı sonuçlara ulaşmak için işbirliği yönetişimi (*collaborative governance*) sürecinde; güven oluşturma, süreçlere yönelik sorumlulukların paylaşılması, tarafların uzlaştığı ortak değerlerin (misyon gibi) olması, stratejik plan gibi somut çıktılarının olması, yüz-yüze diyalogun kurulması ve tüm bunları amaca ulaştıracak kolaylaştırıcı bir liderin (*facilitative leadership*) önemli olduğu tespiti yapılmaktadır (Ansell ve Gash, 2007: 548-550). Benzer biçimde Hollanda’da hizmet sunma ağları bağlamında yapılan araştırmada (Schalk, 2013: 869-870) ve demokrasi ve insan hakları konusunda çalışan STK’lar tarafından uluslararası düzlemde kurulan işbirlikleri üzerine yapılan araştırmada da (Şahin ve Yıldız, 2009: 52) amaç birliğinin önemi ön plana çıkmaktadır. Hizmetlerin yerine getirilmesi ve ağ etkililiğinin değerlendirilmesi, politika belirleyiciler için önemli görülmektedir (Provan ve Milward, 2001: 414-415).

1.2.6.5. Ağ Yönetişimin Unsurları

Ağların yapısını ve işleyişini etkileyen bazı unsurların ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde ağ yönetişiminin başarısını etkileyen unsurlar; güven, hesapverebilirlik, meşruiyet, diyalog ve müzakereyi kapsayan iletişim, sosyal sermaye ve risk paylaşımı başlıkları altında incelenmektedir.

1.2.6.5.1. Güven

Güven unsurunun, sık sık ağların öz koordinasyon mekanizmasını oluşturduğu belirtilmektedir. Ayrıca yenilikçi çözümlerin üretilmesi sürecinde aktörler arasında bilginin ve etkileşimin akışkanlığını sağlama açısından da güven, ağ içinde çok önemli bir parça olarak konumlandırılmaktadır (Klijn, 2010: 305). Ağ içinde oluşturulan güven sayesinde; işlem maliyetleri azalmakta, aktörler arası işbirliğinde koordinasyon ve istikrar kolaylaşmakta, bilgi paylaşımı, öğrenme ve yeniliğin teşviki sağlanmakta, performans yükselmektedir. Ayrıca dikkati çekilen bir hususta, ağ içinde önemli bir unsur olan güvenin, kendiliğinden ortaya çıkmayacağı, aktif olarak ağın yönetilmesiyle inşaa edileceğidir (Klijn, 2010: 313-317; Edelenbos ve Klijn, 2007: 30). Tayvan, İspanya ve Hollanda örneğinde yapılan bir araştırmada, genel anlamda, oluşan ağdan istenilen performans sonuçlarının elde edilmesi için güvenin önemli olduğu tespit edilmiştir (Klijn, ve diğerleri, 2013: 15). Yapılan bir değerlendirmeye, klasik kamu yönetimi, yeni kamu yönetimi ve politika (*policy*) biliminde güven hususunun, ilgili literatürden hareketle, yeterince ele alınmadığı ifade edilmektedir. Günümüz kapsamında bakıldığında ise, kompleks karar verme süreçleri olarak yönetişimin yatay biçimlerinin daha fazla ön plana çıkmasıyla güven konusunun daha fazla önemli hale geldiğinin altı çizilmektedir (Edelenbos ve Klijn, 2007: 27).

1.2.6.5.2. Hesapverebilirlik

Devletin hiyerarşik örgütlenme yapısında önemli olduğu gibi, ağ yapılanması açısından da hesapverebilirlik önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak geleneksel liberal demokrasi açısından bakıldığında hesapverebilirliğe yönelik, yönetim ağlarının yapısı ve işleyişinden kaynaklı endişeler gündeme getirilmektedir. Bu endişelerin başında yönetim ağı içinde yer alan aktörlerin sorumluluk üstlenmemesi veya sorumluluktan kaçınması gelmektedir. Bir diğeri ise, hesapverebilirlik ilişkisinin

seçilmiş temsilciler ve onların seçmenleri arasında ortaya çıkmasından ziyade ağıların oluşumu ile gündeme gelmesidir (Esmark, 2007: 277-278).

İfade edilen endişelerden hareketle yönetim ağıları içinde klasik prosedüre dayalı hesapverebilirlik yaklaşımlarından ziyade, çıktılardan duyulan memnuniyete dayalı performans hesapverebilirliğinin önem kazandığı belirtilmektedir (Bevir, 2009: 35). (Ayrıca hesapverebilirliğe katkı sağlayan açıklık önemlidir). ABD’de faaliyet gösteren *Corporation For National and Community Service (CNCS)*’den elde edilen deneyimler çerçevesinde, ağılardan istenen sonuçların elde edilmesine katkı sunan etkili ağı hesapverebilirliğini sağlamak için, sırasıyla birbirini tamamlayan şu model geliştirilmiştir: Birincisi, amaçların belirlenmesi (üretilecek ve sunulacak mal veya hizmetin belirlenmesi, vatandaşları/tüketicileri dinlemek), değerlerin sıralanması, güven inşa etmek; ikincisi, teşvikleri düzenlemek ve risk (finansal, performans ve politik) paylaşımı yapmak; üçüncüsü, ağı performansının ölçülmesi (yapılan faaliyetler ve tüketici memnuniyetini kapsayan veri tabanı); dördüncüsü ise, değişimi yönetmektir [uyarlanabilir yönetim (*adaptive management*) yaklaşımı çerçevesinde hesapverebilirlik ve esneklik dengesi önemli görülüyor] (Goldsmith ve Eggers, 2004: 124-125). Anlaşıldığı üzere ağı hesapverebilirliğinin sağlanmasında performans ölçümü ve yönetimi uygulamaları öne çıkmaktadır (Koliba, Meek ve Zia, 2011: 278). Etkili performans yönetimi ile ağıın hesapverebilirliğine katkı sağlanacak ve böylece ağıın meşruiyeti artırılarak, devamlılığı sağlanmış olacaktır.

Diğer taraftan ağılar, hesapverebilirlik ve demokratik etkileme açısından da yeni imkanlar sunmaktadır (Nyholm ve Haveri, 2009: 112). İki büyük İskandinav projelerinin (*The Fehman Belt Network* ve *The Tromso 2014 Winter Olympics Network*) demokratik hesapverebilirliği üzerine yapılan araştırmada, büyük projelerdeki hesapverebilirliğin sağlanmasındaki zorluklar vurgulanarak, hesapverebilirlik için kamu otoriteleri, paydaşlar ve vatandaşlar arasında yakın ilişkilerin kurulması gerektiği ifade edilmektedir (Aarsæther ve diğerleri, 2009: 593). Diğer taraftan üç Finlandiya belediyesinin yerel düzeyde yaptıkları işbirliği üzerinden yapılan alan araştırmasında da, yerel düzeyde temsili demokrasi açısından, yönetim ağılarının bir takım sorun alanlarının olduğu tespit edilmiştir. Bunlar; yönetişimin farklı seviyeleri arasındaki demokratik kontrol ve koordinasyon mekanizmalarının yokluğu, aktörlerin farklı ilgi

alanlarına sahip olması ve farklı ağ aktörlerinin rollerinin açık olmamasıdır (Nyholm ve Haveri, 2009: 116).

Aarsæther ve diğerleri (2009: 582-583) ele aldıkları çalışmalarında, aşağıda yer verildiği üzere yönetim ağlarının demokratik hesapverebilirliğini değerlendirmek için bir takım kriterler önermekte ve belirlenen kriterlerin nasıl uygulanması gerektiğini ortaya koymaktadır:

- a. Politikacılar (*Politicians*):** Burada politikacıların hesapverebilirliğin sağlanması için, meta-yönetişim yöntemlerinin (*hands-off ve hand on*) bir kombinasyonunun sağlamanın önemi vurgulanmaktadır. Ve ağ sahiplerinin tüm düzeylerde politikacılar ile diyalog halinde olması gerekliliği öne sürülmektedir. Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç bölgesel ve yerel ağ yapılanmaları ölçeğinde yapılan araştırmada, genel olarak, meta yönetim uygulamaları ile demokratik meşruluğa katkı sağlandığı tespit edilmiştir (Fotel ve Hanssen, 2009: 568).
- b. İlgili Paydaşlar (*Relevant Stakeholders*):** Paydaş etkileşimi, karşılıklı iletişim ve bilgi değişimini desteklediği için, yönetim ağı içerisindeki paydaşlar, birbirleriyle ilişki içerisinde olması gerekmektedir.
- c. Geniş Vatandaş Kitleleri (*Larger Citizenry*):** Bir yönetim ağı, demokratik hesapverebilirlik açısından, geniş kitleler tarafından kamusal eleştiriye açık olması gerekmektedir. Örneğin; faaliyet raporlarının hazırlanması ve ilanı, uygulanan politikaların gerekçelerinin bildirilmesi, gelen eleştirileri cevaplandırabilmek gibi.

1.2.6.5.3. Meşruiyet (*Legitimacy*)

Meşruiyet kavramı, kamusal konular gündeme geldiğinde ön plana çıkan temel hususlardan biri haline gelmektedir. Meşruiyet kavramı üzerinde, özellikle siyaset bilimi literatüründe, siyasal iktidar bağlamında önemle durulmaktadır. Burada, farklı tarafları bir araya getiren yeni bir model olarak ağ yönetişiminin başarısını etkileyen önemli unsurlardan biri (Börzel ve Panke, 2007: 153) olarak, meşruiyet konusuna değinilecektir. Ağ yönetişimin meşruiyeti konusunda, katılımcılar arasında gündeme gelen içsel meşruluk ve birliktelik oluşumunun dışında kalanlar (tüketiciler, fon

sağlayanlar, devlet gibi) tarafından söz konusu olan dışsal meşruluk şeklinde ayrımı yapılmaktadır. İçsel meşruiyet, ağa katılım sağlayan aktörler arasında gerçekleşen etkileşimin kabul edilebilirliği açısından önemli görülmektedir. Eğer içsel etkileşimlerin aktörler tarafından algılanan meşruiyet düzeyleri düşükse, istenen amaç ve çıktılara ulaşılamayacaktır. Diğer taraftan, ağın ayakta kalması ve iyi işlemesi için, ağın dışındaki çevreler tarafından, ağın kendi başına bir varlık olarak kabul edilmesi önem arz etmektedir. Bu manada meşruiyetin güçlü olması, aynı zamanda ağdaki aktörlerin bağlantılarını da güçlendirmektedir. Burada altı çizilen önemli bir hususta, iki meşruiyet arasında belli bir dengenin sağlanmasıdır. Bu iki meşruiyet arasında farklılıklar ortaya çıkıyorsa, çatışmalar ortaya çıkabilecek ve bu da ağın işleyişine zarar verecektir. Bu dengenin sağlanması adına, ağı bir bütün olarak kavrayan, ağı yöneten bir organizasyonun önemi vurgulanmaktadır (Human ve Provan, 2000'den aktaran Provan ve Kenis, 2007: 243-244).

Ayrıca ağların etkinliğini, demokratik kontrolünü ve hesapverebilirliğini artırmak için, biçimsel demokratik kurumlar aracılığıyla seçilenlerin (merkezi ve yerel düzeyde), ağlara katılımlarının önemi vurgulanmaktadır. Meclis üyelerinin katılım ve ilgi eksikliğinin olması, önemli politik süreçlerde, beklenen etkiyi göstermeyeceği vurgulanmaktadır (Aars ve Fimreite, 2005: 248). Norveç'in Kristiansand kentindeki üç ağ oluşumu [mahalle ağları (*neighbourhood networks*), belediyeler arası işbirliği ve kamu-özel sektör ortaklıkları şeklinde] , üzerindeki yapılan incelemede, her bir ağın oluşumunda ve süreçlerin kontrolünde, belediye meclis üyelerinin aktif yer aldığı tespit edilmiştir (Aars ve Fimreite, 2005: 242; 246; 248).

1.2.6.5.4. Diyalog ve Müzakere

Ağ yönetişiminin işleyiş sürecinde önemli bir husus ise, birlikte hareket etme sürecinde aktörler arasındaki diyalog ve müzakeredir. Müzakere, kamusal alanla ilişkili konular bağlamında, son karara varmadan önce, ağ içinde yer alan katılımcıların konu hakkında bilgi sahibi oldukları, tartışmak için teşvik edildiği ve imkan sağlandığı ve katılımcıların fark görüşlerinin dikkate alındığı süreç olarak ifade edilmektedir (Demir, 2013: 220). Burada ağa katılan aktörlerin tutumları son derece önem arz etmektedir. Bu kapsamda iyi bir ağ üyesinin; elde ettiği bilgileri yorumlayan ve çevresi ile paylaşan, esnek ve biçimsel olmayan, çeşitli yöntemler aracılığıyla etkili iletişim kurma, diğerlerine dönük

olma, bağlantıları keşfetmeye odaklanma gibi özellikleri taşıması gerektiğinin önemi vurgulanarak, iyi işleyen bir ağ için, ağ üyesinin Tablo 6'deki nitelikleri taşıması gerekliliğinin altı çizilmektedir (Gilchrist, 2009: 85-88). Asya bölgesinde eski bir C2C uygulaması olan *CITYNET* üzerinden yapılan incelemede de, ağların başarısı için; bilginin kolay paylaşımı, liderlik, karşılıklılık ve anlayıştan oluşan dört unsurun önemli olduğu tespit edilmiştir (Tjandradewi ve Marcotullio, 2009: 166-169).

Tablo 6
Ağda Yer Alan Aktörde Bulunması Gereken Özellikler

Alçak Gönüllülük (<i>Affability</i>)	Empati, insanilik, girginlik, yanıt verme, özen gösterme, sıcaklık
Doğruluk (<i>Integrity</i>)	Kendinin farkında olma, güvenilir, dürüst, başkaları ile iletişimde açık, gizliliğe saygılı
Girişkenlik (<i>Audacity</i>)	Değişim ve yeniliklere açık olmak, otoriteye karşı durma, riske girme, kuralları yıkma
Adapte Olabilirlik (<i>Adaptability</i>)	Eleştiriye açık, esnek, farklılıklara saygılı, kültürel farklılıklardan hoşlanan, ön yargısız
Kararlılık (<i>Tenacity</i>)	Belirsizliklere ve strese dayanıklı olma, azimli, sabırlı

Kaynak: Gilchrist, 2009: 85-88

Diyalog bakış açısı, ortak iyinin aktörler arasında gerçekleşen paylaşımlar sonucu oluşabileceğini öngörmektedir (Coenen, 2009: 5). Böylece, ortaya çıkan kamusal problemlere/ihtiyaçlara, geniş toplum kesimlerinin katılımı ile çözüm bulmaya çalışılacak ve aynı zamanda “sosyal öğrenme” gerçekleşecektir. Çünkü kamusal problemlerin, objektif ve rasyonel ortak iyinin oluşturulmasında doğrudan ilgili kişi ve grupların katılımını tehdit gören, izole edilmesi gerektiğini öngören yönetsel bakış açısının yansıttığı gibi (Coenen, 2009: 4-5) yalnızca uzmanların çözüm üreteceği teknik konular olmadığı belirtilmektedir (Bevir, 2009: 24-25). Bu eksikliği giderici “yerel bilgi” için, vatandaşların ve kullanıcıların, sorunları, ihtiyaçları ve öncelikleri kendi deneyimleri çerçevesinde aktarması ve böylece alınacak kararlara katkı sağlaması önem arz etmektedir. İstenildiği düzeyde yerel bilgi akışının sağlanması için, vatandaşlar ve profesyoneller, yöneticiler ve politikacılar arasında açık, biçimsel olmayan ve müzakereci iletişimin altı çizilmektedir (Barnes ve diğerleri, 2008: 5; Aars ve Fimreite, 2005: 242). Ve önemle, işbirliğinde hiçbir şeyin iletişim kadar belirleyici rol oynamadığı, iyi yürütülen işbirliği çalışmalarında mutlaka iyi işleyen bir iletişimin var

olduğu ve insanların birbiri hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukça işbirliği düzeylerinin arttığının altı çizilmektedir (Benkler, 2012: 79; 104).

1.2.6.5.5. Sosyal Sermaye

Ortak amaçların ve kolektif çıktıların elde edilmesi amacıyla birlikte hareket etme eylemlerinin gerçekleştirilmesinde, ağların önemli bir unsuru olarak öne çıkan, yönetim ağlarının tüm aşamasında (ağın tasarımı, ağ altyapısının dizaynı, işbirlikçi vizyonun geliştirilmesi ve ağın işleyişinde) etkili olduğu vurgulanan (Huppe ve Creech, 2012: 6-7) “*sosyal diyalog*” (Önalan ve Rychly, 2007) veya “*sosyal sermaye*” (Öztaş, 2007; Karakurt, 2008) konusudur. Ekonomik sermayenin aksine sosyal sermaye, bireyler arası gerçekleştirilen ilişkilere odaklanmaktadır. Bir kişi yüksek düzeyde sosyal sermayeye sahipse, bilgiye, kaynaklara, desteğe, vb. faydalara erişimin de kolaylaşacağını altı çizilmektedir (Provan ve Lemaire, 2012: 639). Ağ yapısı içinde aktörler arasında sosyal diyalogun güçlendirilmesiyle birlikte, sinerji sağlanacak, sorunlara ortak çözüm bulunacak, karşılıklı güven duygusu sağlanmış olacak, birliktelik eylemi içerisinde bulunan aktörlerin adaptasyonu da artmış olacaktır²⁴. Böylece, bağlantısı iyi olan aktörlerin (kullanıldığı disipline göre, birey, takım, örgüt, topluluk gibi) yalnız başlarına gerçekleştiremeyecekleri veya daha zor/maliyetli gerçekleştirecekleri faaliyetlerle, daha başarılı (performans, sosyal dayanışma, yenilikçilik, kârlılık, ekonomik kalkınma ve benzeri ölçütler) sonuçlar vereceği kanaati taşınmaktadır (Önalan ve Rychly, 2007: 5; Şenkal, 2008: 122; Çetin, 2006: 17; Huppe ve Creech, 2012: 3). Diğer taraftan sosyal sermayenin yeterince oluşturulmaması durumunda ise, işbirliği süreçleri boşa gidecek, kaynakların kötüye kullanılmasına yol açacak ve belki de zarar verici fırsatlara dönüştürülebileceği ifade edilmektedir (Kuppe ve Creech, 2012: 7). Sosyal sermayenin birleşenleri; güven, karşılıklı olma (*mutuality*) ve karşılıklılık (*reciprocity*) şeklinde ifade edilmektedir (Kuppe ve Creech, 2012: 7). Bu bağlamda Türkiye’nin Düzey 2 bölgeleri ölçeğinde yapılan araştırmanın temel bulgularından biri, bölgelerin genel gelişmişlik düzeyleri ile sosyal sermaye düzeyleri arasında yüksek bir ilişkinin olduğudur (Tüysüz, 2011). Benzer şekilde, İtalya ve Finlandiya ülkelerindeki, yönetim ağları üzerine yapılan araştırmanın önemli

²⁴ Ağ örgütlenmesi bağlamında sosyal sermaye düzeyinin ölçülmesi amacıyla, Canada Politika Araştırma Girişimi (PRI - Policy Research Initiative) tarafından sosyal sermaye göstergeleri geliştirilmiştir. Bkz. Franke, 2005: 46-47.

sonuçlarından biri de, ağ yapılarına adaptasyonun artmasıyla, yönetim yapılarının başarılı sonuçlara katkı sağlayacağı ve böylece sistemin esnekliğinin yükseleceğidir (Juhola ve Westerhoff, 2011: 245).

1.2.6.5.6. Risklerin Paylaşımı

Özellikle risk paylaşım konusunda, hangi risklerin oluşabileceği, bu risklerin kimler tarafından ve nasıl paylaşılacağı gibi soruların cevaplandırılması, ağın başarısı için önem arz etmektedir. Bu bağlamda ağ yapısı içinde ortaya çıkan başlıca riskler aşağıdaki şekilde belirtilerek, risklerin azaltılması için çözüm önerileri sunulmaktadır (Goldsmith ve Eggers, 2004, 141-142):

- Başarısız performans: Çözüm mekanizmaları kurulmalı, hizmet düzeyinde anlaşmalar ve cezaların belirlenmesi vd.
- Sürekliliğin sağlanamaması: Ağdan ayrılanların yerini doldurabilecek alternatifleri belirlemek.
- Önem düzeyi yüksek olan yeteneklerin ve bilginin ağa transferi: Hangi deneyim ve bilgilerin öncelikli olduğunu anlamak ve buna göre tarafları belirlemek.
- Yapılan faaliyetlerin zarar görmesi: Operasyon kanallarının dönüşümü için hazırlıklı olmak ve ortaklara başarılı dönüşümün için sorumluluk vermek.
- Kapasitenin yetersizliği: Kapasite için plan yapmak ve hizmete olan talep artışlarını tahmin etmek.
- İtibar kaybı: İlişkinin başında tüketici memnuniyetini ve itibarı yükseltecek ağ faaliyetlerini belirlemek
- Maliyet aşırıları ve zaman kayıpları: Cezaların ertelenmesi ve maliyet artışlarının ortaklar tarafından karşılanmasına yönelik teşvikler belirlemek.

Riskler, bazı belirsizlikleri de beraberinde getirerek olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bunun için, risklerin olabildiğince belli öngörüler çerçevesinde kontrol altına alınarak yönetilmesi gerekir. Bu bağlamda ağ yönetişimi sürecinde ortaya çıkan riskler tespit edilerek, aktörler arasında dağıtımı yapılan sorumluluklar çerçevesinde yönetilmesi gerekecektir.

1.2.6.6. Ağ Şeklinde Örgütlenmenin Başarısını Etkileyen Faktörler

Ana temeli, işbirliğine dayalı ağ tarzı örgütlenmelerinin başarı veya başarısızlığını etkileyen²⁵, birbiriyle ilişkili bir takım hususlar vurgulanmaktadır. Bunlar: paydaş katılımı, öğrenme, üye yapısı, iş süreçleri, kaynaklar ve dağılımı, amaçlarda uyum veya ayrışmalar, güven veya güvensizlik, güç²⁶ ve güç dengesizliği, hesapverebilirlik, liderlik, kültür, risk, demokrasi ve eşitlik, bağlılık, karar verme, bir öncü organizasyon tarafından dizayn edilmesi veya edilmemesi (Vangen ve Huxham, 2010: 164; Vangen, Hayes ve Cornforth, 2014: 4-5), ortak kimlik, aidiyetlik, doğrudan ve dolaylı karşılıklılık, işbirliğine dayalı sosyal öğrenme²⁷, itibar, şeffaflık, empati, adalet (niyetlerin, süreçlerin ve sonuçların adil olması), normlar, dışlanma etkisinin oluşmaması için çeşitliliğe göre inşa etme (Benkler, 2012: 71; 199-205), organizasyonlar arası bilgi teknolojileri kullanımı, bilgi paylaşımı, yatay liderlik (Fellie ve diğerleri, 2011: 308-310), iletişim kayıplarının önlenmesi (özellikle biçimsel olmayan iletişim kanallarının açık olması gerekli görülmekte ve iletişimin teknoloji ile güçlendirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır), gözetimin sağlanması (*providing oversight*) (kamu ve özel sektör ortaklıklarında), aktörler arasındaki koordinasyon (ilişkilerin yönetilmesi), aktörler arasında işbirliği ve rekabet arasındaki gerilimin yönetilmesi/uzlaşma, veri açığının giderilmesi (doğru ve yeni bilgilerin sağlanması) ve kapasite eksikliğidir (aktör ve katkı sunacak bireylerin eksikliği) (Goldsmith ve Eggers, 2004: 40).

Diğer bir açıdan, hizmet sağlama sürecinde; işbirliği, siyasetten uzak tutulması (*depolitize*), profesyonellik, yerelleştirme ve özelleştirme (beklentilere göre karşılık verme) sağlandığı sürece ağların başarılı olacağı ifade edilmektedir (Rhodes, 2013:7). Ve ayrıca ağın başarısının devamlılığının sağlanması için, aşağıdan yukarıya örgütlenme, organizasyonel bileşenler (yönetim kültürü gibi), oyunun kuralları, işbirlikçi liderlik ve “ne” ve “niçin” yapıldığının senaryosunun paylaşılması gibi hususların altı çizilmektedir (Rhodes, 2013: 13). Özellikle çok fazla farklı aktörlerin yer

²⁵Ağ tarzı oluşumlardan istenen sonuçların elde edilmesi için ağ dizaynının nasıl olması gerekliliği için bkz. Goldsmith ve Eggers, 2004: 56.

²⁶Choi ve Kim (2007: 198-199) ağ içinde ortaya çıkan gücü şu beş şekilde sınıflandırmaktadır: yapısal kaynaklı güç, kaynak odaklı güç, politik kaynaklı güç, aktör kaynaklı güç ve bilişsel (meşruiyet) tabanlı güç.

²⁷Burada, kişinin çevresindeki insanlar işbirliği yapma eğilimi taşıyorlarsa, o kişinin de işbirliği yapma olasılığının fazla olduğu belirtilmektedir (Benkler, 2012: 71).

aldığı ağ yapısı içinde çıkar çatışmaların ortaya çıkmayarak, uzlaşının sağlanması için oyun metaforuyla, oyunun kurallarının ağı oluşturan aktörler tarafından uzlaşa ile önceden belirlenmesi ve taraflara aktarılmasının altı çizilmektedir (Üstüner, 2003: 59). Oyunun çıktıları, oyun içinde yer alan farklı oyuncuların stratejilerinin etkileşiminin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu stratejiler, ağı kuralları, aktörlerin bakış açıları ve ağ içindeki kaynaklara ve güce bağlı olarak etkilenmektedir (Klijn ve Koppenjan, 2000: 140). Bu sayede, insanların özerklik duyguları korunarak, işbirliği düzeyinin artırılmış olacağı belirtilmektedir (Benkler, 2012: 136).

Başka bir çalışmada (Klijn ve Koppenjan, 2000: 146) da ağ içinde politika süreçlerinin başarısı ve başarısızlığını ortaya çıkaran önemli noktaları; etkileşim ve ağ yapısı bağlamında iki açıdan incelenmektedir. Aktörler arasında etkileşim açısından; aktörlerin birbirine karşılıklı bağımlı olduklarının farkındalık derecesi, ortak bir ilgi içinde ilgi çatışmalarının ve ayrışmalarının giderilmesinin başarıma derecesi, etkileşimin algılanan sonuçları ile etkileşim maliyetlerinin karşılama ve karşılamama derecesi, kimi aktörlerin sınırlılıkları kapsamında süreç içinde etkileşim riskinin derecesi ve öngörülerin derecesidir. Ağ yapısı bağlamında; aktörlerin veto etme gücüne sahip olması, aktörlerin veto etme gücünden yararlanma derecesi, aynı ağda bir politikaya ait aktörlerin derecesi ve ağ içinde kuralların geliştirilmesini karşılayarak problemlerin ve çözümlerin tanımlanma derecesidir.

İfade edilenler çerçevesinde görülmektedir ki, ağı yapısında ve işleyişinden kaynaklı bir çok faktörün istenen sonuçlara ulaşmayı etkilemektedir. Özellikle aktörler tarafından ikna olunmuş ortak bir amacın olması (bkz. Schalk, 2013), bu amaç bağlamında karşılıklı fayda edinilmesi ve işleyiş sürecinde düzeni sağlayan belirli kuralların dikkate alınması, temel düzeyde ağların başarısını etkilemektedir.

1.2.6.7. Ağ Şeklinde Örgütlenmenin Kazanımları

Ağ yönetişiminin en temel getirileri; yenilik, hız, esneklik ve uzmanlaşma (asıl işe odaklanılması) olarak öne çıkmaktadır (Goldsmith ve Eggers, 2004: 28). İstenen politika çıktılarının gerçekleşmesi ve kalite düzeyi yüksek kamu hizmetlerinin sunulması için elzem görülen (Löffler, 2003: 163) kamu yönetimi ağları genel olarak ele alındığında ise; problemlerin tespiti/bilgi paylaşımı, kullanılmakta olan teknolojilerin tanınması, teknolojilerin adapte edilmesi, bilgi alt yapısının sağlamlaştırılması,

kapasitenin geliştirilmesi, karşılıklı strateji ve programların belirlenmesi ve politika yapım süreçlerine katılım açısından değer yarattığı vurgulanmaktadır (Agranoff, 2007: 222-229).

Gilchrist (2009: 61), Popp ve diğerleri (2014: 33), Alford ve O'Flynn (2012: 200) ve Castells (2008: 236) tarafından ağların, ortaya çıkan sorunların giderilmesinde; iletişim kanalları sağlama, kollektif faaliyete olanak sağlamak, kurumlar arası ortaklıkları destekleme, vatandaş katılımını destekleme, riskin paylaşılması, toplumsal birleşmeyi yükseltme ve öğrenme için yeni fırsatlar yaratma, bilgi yayılımı (*information diffusion*) ve bilgi değişimi (*knowledge exchange*) fonksiyonlarını yerine getirdiğini belirtilmektedir. Örgütler arası ağlar perspektifinden yapılan bir literatür taramasında da ağların getirileri; kaynaklara erişim, risklerin paylaşılması, verimlilik, hizmet kalitesi ve koordinasyon, öğrenme ve kapasite geliştirme, yenilik, hesapverebilirliğin paylaşılması, esneklik ve beklenmedik sorunlara karşılık vermesi gibi farklı başlıklar altında toplanmaktadır (Popp ve diğerleri, 2014: 21). Yine diğer taraftan toplum kalkınması (*community development*) bağlamında ağların önemini ele alan bir çalışmada da, toplumsal kalkınma için karar alma süreçlerine katılımın önemli olduğu vurgulanarak, yerel topluluğun farklı bölümleri ve bireyleri arasında kurulan ağların değeri ifade edilemeyen önemli bir kaynak ve fonksiyon olduğunun altı çizilmektedir. Toplum kalkınmasının farklı sektör ve kurumlar arası, bireyler arası, gruplar ve organizasyonlar arasındaki ağların genişletilmesi ve güçlendirilmesiyle mümkün olabileceği vurgulanmaktadır (Gilchrist, 2009: 41). Başka bir araştırmada ise, geleneksel olarak nitelendirilebilecek kamu politikası yaklaşımında, devletin öncülüğünde, bir çok çatışmayı da barındıran çıkar gruplarının etkileme çabası altında şekillendiği görülmektedir. Ağ yaklaşımında ise, farklı aktörler tarafından meydana gelen birliktelik oluşumunun bir amaç veya çıkar kapsamında meydana gelmediği, bu anlamda bir varoluşunun olmadığı, ortaya çıkan kamu politikalarının ağ tarzında gündeme gelen oluşumların bir sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Bu durumda, çatışmaların ortadan kalkacağı, ayrıcalıkların ve güç yoğunlaşmasının engelleneceği, sürdürülebilir politikaların üretileceği öngörülmektedir (Üstüner, 2003: 51).

İfade edilenler dikkate alındığında, kamu yönetimi açısından ağların, genel olarak aşağıda yer verilen noktalarda, pozitif etkiler sağladığı belirtilmektedir (Grasenick,

Wagner ve Zumbusch, 2008: 299; Hoppe ve Coenen, 2011: 236, Posner, 2009: 241-242; Bogason ve Musso, 2006: 5);

- Ağlar, geçmişte taraflar arasında sağlanamayan işbirliğini gerçekleştirme potansiyeli taşımakta olup, taraflar arasında daha iyi koordinasyonun oluşmasına katkı sunmaktadır.
- Ortaya çıkan çok boyutlu problemlerin çözüme kavuşturulmasında, aktörlere, koordineli ve işbirlikçi bir araç sağlamaktadır.
- İşbirliği içinde çalışmaya katkı sağlayacak, sosyal sermayenin ve güvenin oluşmasına katkı sağlamaktadır.
- Ortak amaçlara ulaşma sürecinde motivasyon ve teşvik sağlamaktadır.
- Ağ, potansiyel olarak, etkinliği ve verimliliği artırmaktadır.
- Geliştirilmiş iletişim süreçlerini hızlandırarak, öğrenme kapasitesini artırmakta ve kalite güvencesine katkı sağlamaktadır.
- Bölgesel düzeyde, yenilik üretme kapasitesini güçlendirerek, daha fazla rekabet edebilirliği sağlamaktadır.
- Farklı ülkelerden aktörler ile etkileşimin (bilgi ve deneyim paylaşımı) gerçekleşmesiyle, yerel bir otorite sağlama potansiyeli oluşturmaktadır.
- Kamu yönetiminin meşruiyeti ve cevap verebilirliğini (*responsiveness*) yükseltmektedir.

1.2.6.8. Ağ Yönetişimi Modelinin Sınırlılıkları ve Getirilen Eleştiriler

1.2.6.8.1. Sınırlılıklar

Diğer yönetim modellerinde olduğu gibi ağ yönetişimi modeli de, bazı sınırlılıkları taşımakta ve çeşitli açılardan eleştirilmektedir. Bu bağlamda McGuire ve Agranoff (2011: 267-280) tarafından, ağ tarzı örgütlenmesinin taşıdığı sınırlılıklar; operasyonel sınırlılıklar [güç dengesizlikleri, politika engelleri ve oluşumun kompleks yapısından kaynaklı işlemlere dayalı engeller (süreçlerin yavaş olması, olumsuz deneyimlerin yaşanması, başarının olmayışı gibi)], performans sınırlılıkları (sonuçlara karşı süreçlerin ön plana çıkması ve performansın çok boyutlu olması) ve bürokratik devlet geleneğinden gelen sınırlılıklar (düzenleme, sözleşme, mal ve hizmetlerin standartlarının belirlenmesi, ortaklıklar vb. araçların ağların dışında devlet tarafından

kullanılıyor olması) çerçevesinde üç şekilde sınıflandırmaktadır. Başka bir çalışmada da ilgili literatürden hareketle, ağların, ifade edilen getirilerin yanında; aktörler arasında uzlaşının sağlanması, kültür çatışması, özerklik kaybı, koordinasyon zorluğu ve maliyetler, güven sağlama, hesapverebilirlik ve performans için engeller, yönetim karmaşası, güç dengesizliği ve çatışma, işbirliği için örgütsel kapasitenin yokluğu ve sürdürülebilirlik açılarından bir takım zorlukları barındırdığının önemi vurgulanmaktadır (Popp ve diğerleri, 2014: 24-25; ayrıca bkz. Alford ve O'Flynn, 2012: 231-237).

Ağların bozulmasına yol açan etmenler veya taşıdığı riskler ve bu anlamda oluşan sınırlılıklar (Grasenick, Wagner ve Zumbusch, 2008: 300) şöyle sıralanmaktadır:

- Geniş ağ yapılarında çatışmaları yönetmek ve ortak etkinlikler düzenlemek fazla zor olmaktadır.
- Ağ üyelerinin kısa vadeli faydalara daha fazla odaklanması, uzun-vadeli eğilimlerin göz ardı edilmesine sebep olabilir.
- Ağların taşıdığı biçimsel olmayan yapısı kaynak ve gücün yeniden dağıtılmasında fazla zorluk oluşturabilir.
- Ağ içerisinden oluşan yüksek düzeydeki içsel baskılar, dış çevreye karşı kapalı bir davranışa dönüşebilir. Böylece yeni üyelerin, özellikle farklı görüşlere sahip olanların, entegrasyonu güçleşecektir.
- Ayrıca Klijn (2010: 309), aktörler arasında paylaşılan bilginin, ağ içinde yer alan aktörün kendi çıkarına kullanabilmeye yol açabileceği belirtmektedir.

Diğer taraftan ağların; zaman ve fırsat kaybı, insan ilişkileri, caydırıcılık riski, güç ilişkileri, kaynakların kısıtlanması ve politika engelleri bağlamında bir takım maliyetleri de ardı sıra taşıdığı ifade edilmektedir. Zamanlama açısından, tekil hareket etmeye göre işbirliği daha fazla zaman almakta; insan ilişkileri açısından, ağ içinde farklı kültürlere mensup organizasyonların yer alması güven ve konsensüs açısından karar alma süreçlerini uzatabilmekte; caydırıcılık/bezdiricilik riski açısından, süreçlerin uzamasıyla aktörlerin motivasyonun düşmesi; güç ilişkileri açısından, karar ve eylemlerin arkasına gizlenmiş bir takım güç ilişkilerinin işbirliğinin yapısına zarar verebilmekte;

kaynakların kısıtlanması açısından, ağ içine kullanılan kaynakların istenen çıktılara yol açmaması; politika angelleri açısından ise, özellikle ağ kapsamında bir probleme yönelik çözüm bulunduğu ortaya çıktığı belirtilmektedir (Agranoff, 2007: 178-181).

1.2.6.8.2. Eleştiriler

İfade edilen sınırlılıklardan hareketle, ağ yönetişimine karşı bir takım eleştiriler de getirilmektedir. Bu eleştirilerden öne çıkanlar: Ağların istikrarlı olmayışı (Milward ve Provan, 2002: 27), diğerine olan bağlılığın oluşması (Barnes ve diğerleri, 2008: 70), özel sektör temsilcilerinin ağ içinde daha fazla ön plana çıkarak ağı kendi lehine yönlendirmesi (Orhan ve Yalçın, 2015: 199), devletin egemenlik alanı içinde kolektif karar gücünün ortadan kaldırılması, seçilmişlerin egemenlik alanlarının zayıflatılması, belli kesimlere yararının ön plana çıkması, yalnızca analitik bir araç olması (Üstüner, 2008: 78-79; 84), devletin sınırlarının değişmesi (Agranoff, 2007:192), “devletin içinin boşaltılması” (*hollow state*) ve ‘kamu yönetimsiz yönetişime yol açması (Üstüner, 2008: 69), ağın etkinliği, ağ oluşumuyla ortaya çıkan yönetsel faaliyetlerin anonim olması nedeniyle hesapverebilirliği, demokratikliği, güç dengesizliği²⁸ ve gücün kötüye kullanımı, ortak yarardan çok özel çıkarların ön plana çıkması (Ansell, 2000: 323; Bogason ve Musso, 2006: 14; Üstüner, 2008: 78; 84; Aygöl, 2006: 149), hızlı karar verme sürecinde yavaşlatıcı, hantallaştırıcı etkisi (Peters, 2010: 40; Üstüner, 2008: 85), karanlık ağlar (*dark networks*) (terör örgütleri gibi gizli ve illegal oluşumlara sebep olması) (Milward ve Raab, 2009: 169), yetersiz demokratik destek, manipüle edilme potansiyeli, düşük performansı (Kenney, 2009; Koliba, Meek ve Zia, 2011: 26), klasik demokratik kurumları tehdit etmesi (Üstüner, 2008: 82; Nyseth, 2008: 499), seçilmiş temsilcilerin dışarda tutulmasıyla gündeme gelen ağın meşruiyeti (Bevir, 2009: 28-29; Aarsaether, Nyseth ve Bjorna, 2011: 307), piyasa ve hiyerarşik örgütlenme yapısından ayırım çizgilerinin net olmaması, çoğu zaman diğer örgütlenme oluşumlarıyla birlikte

²⁸ Bu dengesiz durumun, güçsüz konumda olan aktörün aleyhinde işlememesi için veto etme gücünün önemi vurgulanmaktadır. Veto etme aracılığıyla, ağ işlemez hale getirilebilmektedir. Bu sayede ağ oluşumunun ayırıcı özelliği olarak aktörler arası bir denge durumu ortaya çıkabilmektedir (Klijn ve Koppenjan, 2000: 147). Ayrıca politikaların belirlenme ve uygulanma süreçlerinde aktörler arasında farklı ilgi ve amaçlardan dolayı çekişme olması durumunda faaliyetlerde uyumluluğun nasıl sağlanacağı gündeme gelmektedir. Uyumluluğun sağlanması için, kaynakların dağılımı, kurallar ve ağ içinde dengelerin önemi vurgulanmaktadır. Ve ağ yönetiminin , süreç yönetimi ve ağ yapısı bağlamında elzem olduğu belirtilmektedir (Klijn ve Koppenjan, 2000: 140-142; Milward ve Provan, 2002: 31).

işlemesi, örgütlenmelerin küçüldüğü iddiasının aksine büyüme eğiliminde olması (Aygül, 2006: 149) gibi hususlardır.

Ağ yaklaşımına yönelik getirilen eleştiriler Klijn ve Koppenjan (2000: 137) beş kategoride derlenmektedir. Bunlar: 1. Teorik alt yapısının yokluğu ve kavramların net olmayışı; 2. Açıklayıcı gücünün olmayışı; 3. Ağ içinde oluşan gücün, güç farklılıklarının ve bir takım gerilimlerin göz ardı edilmesi; 4. Net olarak belirlenmiş değerlendirme kriterlerinin olmayışı; 5. Ağlar ve ağların içinde yer alan kamu aktörlerine karşı getirilen normatif itirazlardır.

Yukarıda getirilen eleştirilere yönelik bazı karşılıklar gündeme getirilmektedir. Teorik alt yapısı bağlamında, aşağıdan yukarıya yaklaşım (*bottom-up approach*), etkileşimli politika yaklaşımı (*interactive policy approach*) ve yönetimler arası ilişkiler (*intergovernmental relations*) teorilerine dayandığı, işbirliği ve etkileşim bağlamında kavramın net olduğu belirtilmektedir. Bir açıklayıcı model olarak da, kurumsal ve etkileşime dayalı karakteristik özelliklerinin olduğu, başarı ve başarısızlığın değerlendirilmesine yönelik bir takım kriterler vurgulanmaktadır. Güç ilişkileri ve güç gerilimi/çekişmeleri bağlamında ise, kaynak bağımlılığı nedeniyle işbirliğinin zorunlu kılınması, bazı ağ kurallarının olması, aktörlerin veto etme gücünün olması, ağ yönetiminin gerçekleştiriliyor olması gibi nedenlerle güç yoğunlaşmasının ve farklılaşmasının yaşanmayacağı, aktörler arasında farklı algıların ve amaçların olması ise ağın doğası gereği ortaya çıktığı, etkileşim ve işbirliği aracılığıyla çekişmelerin azaltılabildiği ifade edilmektedir. Ağların değerlendirmesi bağlamında ise, aşağıdan yukarı bir yaklaşımla politika süreçleri ve çıktılar çerçevesinde bir takım kriterlerin geliştirildiği öne sürülmektedir. Devletin ve kamu yönetimlerinin ağ içindeki konumları bağlamında ise, devletler, geniş personel ve bütçe imkanları, sahip olduğu güçler, kitle iletişim araçlarına erişim, meşru güç kullanma yetkisi ve demokratik meşruiyet gibi ayrıcalıklara sahip olmakla birlikte, bazı sınırlılıklarla karşılaşmaktadırlar. Bu yüzden devletin de diğer aktörlerden biri gibi aynı düzeyde ağ içinde yer aldığı, baskın bir rol almadığının altı çizilmektedir (Klijn ve Koppenjan, 2000: 138-154).

Meşruiyet eleştirilerinin giderilmesi için ise, demokrasi ile yönetim yaklaşımlarının uzlaştırılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bunun için demokratik politika sürecine (görüşme/tartışma, karar verme, uygulama, ölçme ve gözden geçirme) vatandaş

katılımının sağlanması çok önemli görülmektedir. Vatandaşlar, kurullarda görev alarak, gazetelerde yazarak ve değerlendirme ölçeklerini oylayarak katılabilirler. Ayrıca farklı amaçlara karşılık gelebilecek katılımın sağlanması için; uzlaşi konferansları, odak gruplar, vatandaş panelleri, mobil demokrasi olanakları, toplumsal ihtiyaç analizleri, öncü araştırmalar, gelecek araştırmaları/arama konferansları, yuvarlak masa toplantıları, kamuya açık oturumlar, forumlar, referandumlar, müzakere anketleri, komisyonlarda vatandaş temsilcilerine yer vermek, vatandaş jürileri gibi²⁹ araçlardan yararlanılabileceği ifade edilmektedir (Bevir, 2009, 28-29; Coenen, 2009: 14). Ayrıca memnuniyete dayalı performans hesapverebilirliğine önem verilmesi gerekliliği ifade edilmektedir (Aars ve Fimreite, 2005: 248). Diğer bir çalışmada da, yönetim uygulamalarının devleti aşındırmadığı, devletin, uluslararası, ulusal ve yerel bir çok politika alanında ve uluslararası ilişkiler de önemli bir aktör olarak varlığını koruduğunun altı çizilmektedir (Giddens, 2013: 15; Kjaer, 2004: 204;). Sonuç olarak toplumun geniş kesimlerini ilgilendiren faydalar ve sonuçlar elde edildikçe yönetişimin meşruiyetinin yükseleceği bildirilmektedir (Barnes ve diğerleri, 2008: 6).

İfade edilen zayıf yönlerine rağmen, toptancı bir yaklaşımla ağlara karşı durmanın ötesinde, yönetsel bir metafor ve güçlü bir yol gösterici araç olarak, kamu yönetimi için ağ oluşum ve kuramlarının dikkate alınması, bir takım fırsatları yaratacağının altı çizilmektedir (Üstüner, 2008: 87).

1.2.6.9. Kamu Yönetimi Kapsamında Ortaya Çıkan Ağ Okulları

Kamu yönetimi literatürü incelendiğinde ağ kavramının, kamusal konularla ilişkilendirilerek; ağ yönetişimi (Ansell, 2000; Provan ve Kenis, 2007; Kickert, 2002; Tolkki, ve diğerleri, 2011; Bogason ve Zolner, 2007; Agranoff, 2014) kamu yönetimi ağları (*Public Management Networks*, PMN) (Agranoff, 2007; Milward ve Provan, 2006), kamu sektörü ağları (*public sector networks*) (Agranoff, 2007), yönetimler arası yönetim ağları (*intergovernmental governance network*) (Sorensen, 2014), yönetimler arası ağlar (*intergovernmental networks*) (O'Toole ve Meier, 2004; Popp, ve diğerleri, 2014; Agranoff ve McGuire, 1998), yönetim ağları (*governance network*) (Sorensen

²⁹ Burada ifade edilen araçlardan; odak grup, vatandaş danışma komiteleri, planlama odaları, vatandaş jürisi, düzenleyici müzakereler, arabulucuk, uzlaşma konferansı, kamuya açık oturumlar, kamu araştırmaları ve referandum yöntemlerinin çevre konularında alınan kararlara olan etkisini ele alan uygulamalar için bkz. Coenen, 2009.

ve Torfing, 2009; Klijn, 2010; Milward ve Provan, 2007; Klijn ve Skelcher, 2007; Koliba, Meek ve Zia, 2011; Koppenjan ve Klijn, 2014; Torfing, 2007; Klijn, ve diğlerleri, 2014) veya ağ odaklı yönetim (*network-based governance*) (Robins, Bates ve Pattison, 2011: 1294), çok taraflı ağlar (*multiparty networks*) (Alford ve O'Flynn, 2012) / (*multi-stakholder networking*) (Bovaird ve Löffler, 2009b: 18), organizasyonlar arası ağlar (Kjaer, 2004) sektörler arası işbirliği, ittifak ve ortaklıklar (Acar, 2003), politika ağları (*policy network*) (Börzel, 1998; Kickert, 1994), ağlar ile örölmüş devlet (*networked government*) (Moore, 2009: 191) kavramlaştırması altında ele alındığı ve incelendiğı görölmektedir.

İfade edilen kavramsallaştırmalar, Tablo 7'den de görölebileceğı gibi, ağların farklı yaklaşımlarla ele alındığını göstermektedir. Ayrıca kamu yönetimi alanındaki çalışmalarda farklı ölkeleri temsilen farklı yaklaşımların ortaya çıktığı bilinmektedir. Ağ alanında da ölkeler arasında farklı yaklaşımlar ilgili literatüre yansımaktadır (Bogason ve Toonen, 1998: 208). Örneğın Güney ve Doğı Avrupa ölkelerinde yönetimi barındıran ağ oluşumlarına; yozlaşma, patronaj ilişkileri (*clientelism*) gibi negatif hususları çağrıştırdığı için şüpheyile bakıldığı ifade edilmektedir. Diğler taraftan Kuzey ve Batı Avrupa ölkelerinde ise ağlar, kamusal politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında etkili ve meşru bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Torfing, 2007b: 2). Bu bağlamda, Tablo 7 incelendiğinde, farklı amaç ve yaklaşımlarla ağların gündeme geldiğı anlaşılma ile birlikte, gündeme gelen ağların; çıkar aracılığı ağları, kurumlar arası ağlar ve yönetim ağları şeklinde üç temel düzeyde sınıflandırıldığı, Sullivan ve Skelcher (2002), Rhodes (2006) ve Kapucu, Hu ve Khosa (2014)'nın çalışmalarına da dayanarak, anlaşılmaaktadır. İfade edilen bu üç sınıflandırma dikkate alınarak ağ okullarına bu çalışmada yer verilmektedir.

Tablo 7
Kamu Yönetimi Ağlarının Farklı Şekillerde Sınıflandırılması

Yazarlar/Yıl	Ağ Türleri
Lecy, Mergel ve Schmitz, 2014	Politika Belirleme Ağları Yönetişim Ağları Politika Uygulama Ağları
Mandell ve Keast, 2009	Dayanışma Ağları (<i>Cooperative Networks</i>) İşbirliği Ağları (<i>Collaborative Networks</i>) Koordinasyon Ağları (<i>Coordination Networks</i>)
Rhodes, 1997	Çıkar Aracılığı Olarak Ağlar Bir Yönetişim Aracı Olarak Ağlar Kurumlar Arası Ağlar
Bevir, 2009	Politika Ağları Kamu Kurumları Arası Ağları
Börzel, 1998; Keast, 2014 ve Adelle ve Jordan, 2008	Çıkar Aracılığı Ağları Yönetişim Ağları
Klijn, 2008	Politika Ağları Örgütler Arası Hizmet Sunumuna ve Politika Uygulamalarına Yönelik Ağlar Yönetim Ağı (<i>Governing Network</i>)
Isett ve diğerleri, 2011	Politika Ağları İşbirliği Ağları Yönetişim Ağları
Berry ve diğerleri, 2004	Siyaset Ağları ³⁰ (siyaset bilimi) Sosyal Ağlar (sosyoloji) Kamu Yönetimi Ağları
Mandell, 2014	Ağ yönetişimi Kurumlar Arası Ağlar
Milward ve Provan, 2006	Hizmet Sağlayıcı Ağlar Bilgi Yayma Ağları Problem Çözücü Ağlar Toplumsal Kapasiteyi Geliştirme Ağları
Agranoff, 2007	Bilgi Ağları (Kapasite) Geliştirme Ağları Yardım (<i>Outreach</i>) Ağları Eylem Ağları
Considine ve Lewis, 2003b	Kamu Ağları (<i>Public Networks</i>) Sivil Ağlar (<i>Civic Networks</i>) Temel Ağlar (<i>Basic Networks</i>)
Laking, 2005	Saf Ağlar (<i>Pure Network</i>) Melez Ağlar (<i>Hybrid Network</i>)

³⁰ Amerikan siyaset biliminde üç şekilde ağların üzerinde durulduğu görülmektedir. Bunlar: politika (*policy*) yeniliği, politika değişimi ve gündem belirleme (*issue networks*), ağların kolektif eylemleri ve politika sonuçlarını nasıl etkilediğine odaklanan (Berry ve diğerleri, 2004: 541).

Tablo 7'nin devamı...

Provan ve Kenis, 2007	Katılımcı Paydaşlar Tarafından Yönetilen Ağlar (<i>Participant-Governed Networks</i>) Öncü Bir Kurum Tarafından Yönetilen Ağlar (<i>Lead Organization-Governed Networks</i>) Oluşturulan Bir Kurum Tarafından Yönetilen Ağlar (<i>Network Administrative Organization</i>)
Koliba, Meek ve Zia, 2011	Organizasyonlar Arası Ağlar İlgi Grupları Koalisyonu Düzenleyici Alt Sistemler Hibe ve Sözleşmelere Yönelik Anlaşmalar Kamu-Özel Ortaklıkları
Kim, 2006: 28	Yönetimler Arası (Merkezi Düzeyde) Ağlar Yönetimler Arası (Yerel Düzeyde) Ağlar Sektörler Arası Politika Ağları Endüstriyel Politika Ağları Üretime Yönelik Politika Ağları

1.2.6.9.1. Çıkar Aracılığı Ağ Okulu

Kamu yönetimi alanında ortaya çıkan ilk ağ araştırmaları kapsamında kategorize edilen Çıkar Aracılığı Okulu (*Interest Intermediation School*)'nu oluşturan ağ yaklaşımı, daha çok Amerikan çoğulculuğu bağlamında ortaya çıkmış (Rhodes, 2006b: 427), Anglo-Sakson (ABD³¹ ve İngiltere³²) bakış açısını yansıtan, ilgi gruplarının koalisyonu (*interest group coalitions*) (Koliba, Meek ve Zia, 2011: 145) şeklinde nitelendirilmektedir. Bu sınıflandırmada ağlar, devlet/toplum ilişkilerinin bir modeli olarak ele alınmakta, çıkar aracılığı okulu teriminin ise, ilgi grupları/baskı grupları ile devlet arasında ilişkilerin farklı biçimlerini yansıtan genel bir terim olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Börzel, 1998: 255). Burada politika ağlarının, politika belirleme sürecinde gücün yapısına göre, meso düzeyde bir yaklaşımla ele alındığı anlaşılmaktadır (Marsh ve Rhodes, 1992'den aktaran Sullivan ve Skelcher, 2002: 45). Farklı taraflar (kongre veya meclis üyeleri, ilgi grupları/lobiciler ve yürütme birimleri) arasında, kamu çıkarlarının ön plana alındığı, daha çok biçimsel olmayan bağlantılardan ortaya çıkan bu

³¹ Önceki uygulamalar ilgili literatüre, demir üçgen (*iron triangle*), alt sistemler veya alt devlet örgütlenmeleri (federe) bağlamında devletler arası ilişkiler (*inter-governmental relations*) şeklinde yansımaktadır (Klijin, 1997: 24). Buradaki gündeme gelen çıkar gurubu örgütlenmesinin özel kesimin çıkarlarını öncelediği vurgulanmaktadır (Üstüner, 2008: 67).

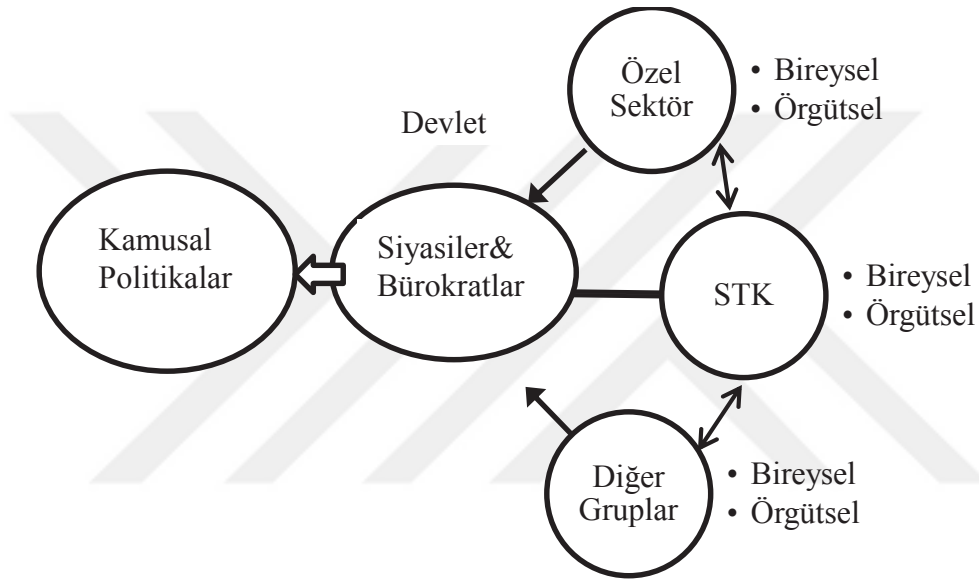
³² Neo-korporatizm ve politika toplulukları (*policy communities*) uygulama öncülleri bağlamında şekillenmiştir (Klijin, 1997: 24).

ağ oluşumunu Hugh Heclo (1972) ilk kez “vaka ağları” (*issue network*) şeklinde kavramsallaştırmıştır. Bu ağlarda, üyeliğin zor şartlara sahip olmadığı, bu nedenle değişkenliğin yoğun olduğu, iletişimin danışma üzerine kurulduğu, anlaşma ve pazarlık gibi uzlaşmaya yönelik araçlardan yararlanma ihtiyacı duyulmadığı gibi bir takım özellikleri bulunmakta ve bu ağ yaklaşımıyla çoğu zaman etkili politika üretilmediği vurgulanmaktadır (Şahin ve Yıldız, 2013: 165-166). Zaman içinde ortaya çıkan bu biçimsel olmayan ağların, biçimsel yapıya doğru evirildiği de görülmektedir (Koliba, Meek ve Zia, 2011: 145-147; Üstüner, 2008: 67). Burada belirli konu alanları (eğitim, sağlık, tarım gibi) üzerinden devlet/toplum ilişkilerine odaklanılmaktadır. Öne çıkan nokta ise, kaynakların değişim sürecinde, devlet ve ilgili gruplar arasında güce bağımlı ilişkilere (*power dependency relationships*) dayalı politika ağlarının şekillenmesidir (Bevir ve Richards, 2009a: 4). Farklı ülkelerde, sektörel düzeyde politika yapım sürecinde yaygın olarak görülmektedir. Genel olarak bu yaklaşımda politika ağları, piyasa, sivil toplum örgütleri ve devlet arasındaki kurumsallaşmış değişim ilişkilerini (biçimsel³³ ve biçimsel olmayan³⁴) ortaya çıkarmak, kompleks politika süreçlerini analiz etmek için *analitik bir araç* olarak kabul edilmektedir (Börzel, 1998: 254-258; Klijn, 1997: 15). Hatta Üstüner (2008: 84), sistem kuramında olduğu gibi, yalnızca işbirliği oluşumlarının analizi için faydalı olacağını, bunun dışında kendi başına bir anlamının olmadığını ifade etmektedir. Bu yaklaşımda devlet altı oluşumlara dikkat çekilerek, geniş çapta çoğulcu bir geleneğin parçası olduğu vurgulanmaktadır. Ve kimi zaman az sayıda alt grupların devlet ile ilişki içine girerek ‘demir üçgen (*iron triangle*)’lerin ortaya çıkabildiği belirtilmektedir (Bevir, 2009: 157). Bu yaklaşımla ortaya çıkan politika ağlarının temel odağını, çoğulculuk (geniş düzeyde bağımsız örgütlerin yer alması) ve korparatizmin (kooperatif örgütlenme biçiminde) oluşturduğu ifade edilmektedir (Ansell, 2000: 308; Börzel, 1998: 256). Çoğulculuk paradigmasında, farklı tarafların çıkar grupları etrafında örgütlenerek politika belirleyicilere ulaşma ve alınan kararları etkileme ön plana çıkmaktadır. Burada geleneksel olarak son sözü söyleyen, egemen olan siyasal otorite ve onun kontrolünde olan bürokrasidir (bkz. Şekil 1).

³³ Kamu yönetimi içinde oluşan biçimsel ağlar, kamu hizmeti üretimi ve sunumu amacıyla kamu yöneticileri tarafından açıkça/görünür (*explicitly*) biçimde oluşturulan çok aktörlü anlaşmalardır (sözleşmeler, mutabakat zaptı, ortak anlaşmalar gibi). Hizmet sağlama ağları, biçimsel ağların örneğini teşkil etmektedir (Isett ve diğerleri, 2011: i162-i163).

³⁴ Problem çözümünde, kapasite geliştirmede ve hizmet sunumunda önemli bir araç olarak görülen biçimsel olmayan ağlar, biçimsel bağlantıları içermeyen ağlardan oluşmaktadır (Isett ve diğerleri, 2011: i165).

Anlaşılabacağı üzere merkezde toplanan güç yoğunlaşması hakimiyetini korumaktadır (Üstüner, 2003: 50-51). İfade edilenler bağlamında ilişkilere odaklanan bu model, kamu sektörünün demokratik meşruiyetini zayıflattığı, politika yeniliklerine engel olduğu ve etkinlik ve verimliliği tehdit ettiği için politika başarısızlıklarının temel sebeplerinden biri olarak görülmekte ve genellikle negatif olarak değerlendirilmektedir (Kickert, Klijn ve Koppenjan, 1997: xvii). Hatta bu anlamda ağların dışı kapalı ve maddi çıkara dayalı yapısıyla, “bürokrasi-siyaset-işadamı üçgeni” olarak da nitelendirilmekte olduğu bilinmektedir (Orhan ve Yalçın, 2015: 174).

Şekil 1: Çıkar Aracılığı Olarak Ağlar

Bu yaklaşımda devlet klasik konumuyla kamusal politikaların üretilmesindeki gücünü korumakta, politika belirleme sürecinde etkileşimleri/bağlantıları önem arz etmektedir. İşte bu bağlamda kullanılan politika ağları, analitik olarak devlet ile diğer (bireysel veya kurumsal) aktörler arasındaki politika ilişkilerini, çıkar ilişkilerini tespit etmeye yönelik bir araç olmaktadır.

1.2.6.9.2. Kurumlar Arası Ağ Okulu

Diğer taraftan yukarıda ifade edilen bireysel ilişkilere odaklanan Amerikan modeli politika ağlarının yanında (Lewis, 2011: 1224), kurumlar arası ilişkilere odaklanan, Avrupa literatürüne dayanan, politika ağı yaklaşımı (*networks as interorganizational analysis*) ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda, kurumlarda çalışan kişiler arası ilişkilerden

ziyade, daha çok, bir politika ağı içinde hayati öneme sahip, siyasi kurumlar, formal organizasyonlar arasındaki yapısal ilişkilere odaklanılmaktadır (Rhodes, 2006b: 428).

1950 ve 1960'lı yıllarda organizasyonları çevreye yönelik artan düzeyde bir ilgi göstermeye başlamışlardır. Bu kapsamda örgütleri çevresi ile etkileşim içinde olan açık yapıda nitelendiren “sistem teorisi” ortaya çıkmıştır. Yaşanan gelişmeler bağlamında organizasyonlar arası teori ise, 1960 ve 1970'lerde örgüt sosyolojisi içinde ortaya çıkan yeni bir yaklaşım olarak gündeme gelmiştir (Klijn, 1997: 19). Organizasyonlar arası teorinin özünü kaynak bağımlılığı teorisi (*resource dependence theory*), değiş-tokuş teorisi (*exchange theory*) ve kurumsal teori (*institutional theory*) oluşturduğu bilinmektedir³⁵.

İlgili literatür incelendiğinde kurumlar arası işbirliği yaklaşımıyla ortaya çıkan birliktelik oluşumlarının farklı şekilde kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Bu kavramsallaştırmalar şöyledir: organizasyonlar arası ağlar (*inter-organizational network*) (Bevir, 2009: 157), çoklu organizasyonlardan oluşan ortaklıklar (*multi-organizational partnership*) (Lownden ve Skelcher, 1998), kamu yönetimi ağları (Agranoff, 2007; Agranoff ve McGuire, 2001), işbirliğine dayalı kamu yönetimi (O'leary ve diğerleri, 2009; Agranoff ve McGuire, 2003; Kapucu ve Demiröz, 2011; Kapucu, Yuldashe ve Bakiev, 2009), yönetimler arası yönetim ağları (Sorensen, 2014), yatay ağlar (*horizontal networks*) (Kim, 2006), yönetimler arası ağlar (*intergovernmental networks*) (O'Toole ve Meier, 2004), organizasyonlar arası işbirliği (*inter-organizational cooperation*) (Conteh, 2013), yönetsel işbirlikleri (*governing collaboration*) (Vangen, Hayes ve Cornforth, 2014), yönetim ağları (*managerial networking*) (O'Toole ve diğerleri, 2007), kamu sektörü kurumları ağları (Provan ve Lemaire, 2012), ortaklık, kamu-STK ortaklıkları (*partnership, public-nonprofit partnerships*) (Kapucu, 2006) gibi.

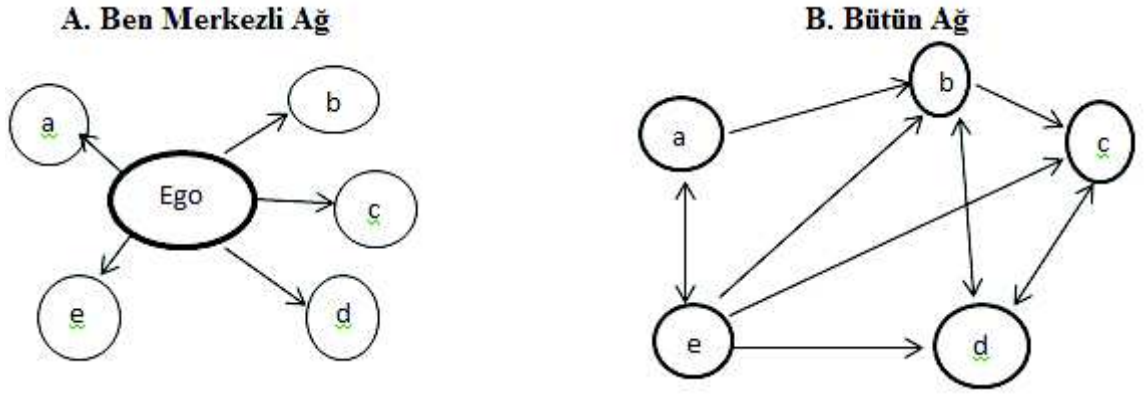
İşbirlikçi kamu yönetimi veya kurumlara arası işbirliği yaklaşımında Agranoff ve McGuire (2003) ve Agranoff ve McGuire (2001)'e dayanarak, biçimsel örgütler arası anlaşmalar üzerinden gerçekleştirilen işbirliği faaliyetlerinin ön plana çıktığı, vatandaşların katılımının göz ardı edildiği belirtilmektedir. Burada klasik kurumlar

³⁵ Adı geçen teoriler hakkında kapsamlı bilgi için bkz. Saruhan ve Yıldız, 2009; Sargut ve Özen (Der.), 2010.

konumunu kaybetmeksizin işbirliği içinde yer almakta, kamu örgütleri kurulan işbirlikleri içinde egemen konuma sahip olmaktadır. Daha çok tekil kamu örgütlerinin tek başına üstesinden gelemeyecekleri problemler ile karşılaşıldığında gündeme gelmektedir. Bu yaklaşım içinde giderek vatandaş katılımı ve ağ yönetimi bakış açısının yansımalarıyla yeni kamu işletmeciliği (*new public management*)'nin bir sonraki aşaması olarak görülmektedir (Kapucu, Yuldashev ve Bakiev, 2009: 40-41; 50). Yönetimsel (*managerial*) bakış açısından gelişen yeni kamu işletmeciliği yaklaşımında aktörlerin karar alma sürecine katılımı dikkate alınmakla birlikte, yine de son sözü kamu kurumları söylemektedir (Ansell ve Gash, 2007:)

İşbirliğine dayalı kamu yönetiminin (*collaborative public management* veya *intergovernmental networks*) kökleri, devlet yapısı içindeki kurumlar arası ilişkilere dayandırılmaktadır (O'Toole ve Meier, 2004: 471). Özellikle ABD federal yapısı içindeki uygulamaların ilk örnekleri teşkil ettiği belirtilmektedir (O'Leary ve diğerleri, 2009: 3). Bu işbirlikleri; kriz yönetimi, ekonomik kalkınma, gençlik hizmetleri, uzun süreli istihdam ve eğitim, kamu güvenliği gibi alanlarda gerçekleştirildiği bilinmektedir (Agranoff, 2012: 23).

Kurumlar arası gerçekleştirilen ağlar; ben merkezli (*egocentric*) ağ ve bütün (*whole*) ağ şeklinde ikiye ayrılmaktadır (bkz. Şekil 2). Ben merkezli ağlar, mikro bakış açısıyla, ağ içinde yer alan tekil aktörlerin, diğer aktörler ile geliştirdiği ikili (*dyadic*) ağ bağlantılarının nedenleri ve meydana gelen çıktılarının ne olduğu üzerine odaklanmaktadır. Bütün ağlar da ise, bir aktörün gerçekleştirdiği bağlantılardan ziyade, bir bütün olarak, makro bir bakış açısıyla, bir ağ içinde yer alan aktörler arası, ortak amaca ulaşmak için çok taraflı gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmeyen bağlantıların bütününe odaklanılmaktadır (Provan ve Lemair, 2012: 639). Provan, Fish ve Sydow (2007: 482) tarafından bütün ağlar, ortak bir amacı gerçekleştirmek amacıyla, çeşitli araç ve yöntemler ile üç veya daha fazla örgütün oluşturduğu bağlantılar grubu şeklinde ifade edilmektedir. Yüksek derecede bir birine entegre olmuş işbirliği yapısını temsil eden (Fleishman, 2009: 31) kurumlar arası oluşan ağlarda, ağ içinde yer alan kurumların diğer kurumlar ile ilişkisi ve tekil aktörlerin, bir parçası olduğu ağın çıktılarına nasıl etkisinin olduğu hususları, bu alanda yapılan araştırmaların odak noktasını oluşturmaktadır (Provan, Fish ve Sydow, 2007: 482-483).

Şekil 2: Ben Merkezli ve Bütün Ağların Karşılaştırması

Kaynak: Provan ve Lemaire, 2012: 639

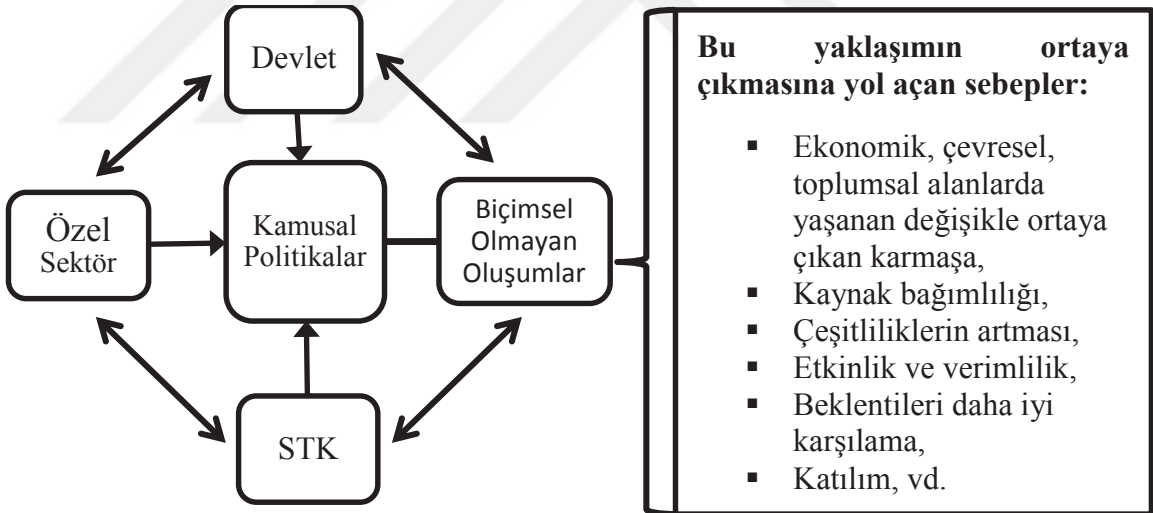
1.2.6.9.3. Yönetişim Okulu

Ağ örgütlenmesi, yeni yönetim yaklaşımı çerçevesinde, daha yoğun olarak, yönetim tartışmaları içinde ele alınmaya başlanmıştır (Goldsmith ve Eggers, 2004: 40; bkz. Kapucu, Hu ve Khosa, 2014: 12). Yönetişim perspektifinden birliktelik oluşumlarının da farklı şekillerde kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Bunlar şu şekildedir: politika ağları (Common ve Acevedo, 2006; Börzel, 1998; Kickert, Klijn ve Koppenjan, 1997), ağ yönetimi, yerleştirilmiş ağ yönetimi (Bevir ve Rhodes, 2006), yönetim ağları (Klijn ve Skelcher, 2007; Koppenjan ve Klijn, 2014; Sorensen ve Torfing, 2007), işbirliği yönetimi (Ansell ve Gash, 2007; Donahue ve Zechauer, 2011), organizasyonlar arası ağlar (Rhodes, 1997; Koliba, Meek ve Zia, 2011; Kjaer, 2004; Popp ve diğerleri, 2014), işbirliği ağları (Keast ve Mandell, 2014), ağ ile yönetim (*governing by network*) (Goldsmith ve Eggers, 2004) gibidir.

Yönetişim Okulu (*Governance School*)’nun ortaya çıkmasında da dünya yüzeyinden farklı ülkelerin veya kıtaların etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bevir ve Richards (2009a: 5), yönetim perspektifinden ağların yaygınlaşmasına katkı sağlayan Anglo-Sakson ülke uygulamalarının [*Anglo-Governance School* (güç bağımlılığına önemle vurgu yapılmakta)] ve Almanya’da ortaya çıkan gelişmelerin [*Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung* (aktör merkezli kurumsallaşmaya ağırlık verilmekte)] altını çizmektedir. Yine İngiltere’de de Margaret Thatcher liderliğinde oluşan yönetimdeki pozitivist bir tutumla politika ağlarının ön plana çıkmaya başladığı ifade edilmekte olup, sonraki dönemlerde de kamusal hizmet sunumuna yönelik ağların yaygınlaştığı

anlaşılmaktadır. Ayrıca anglo-yönetişim yaklaşımında ağlar, hiyerarşi ve piyasadan ayrı şekilde konumlandırılmakta ve hatta piyasa ve hiyerarşinin kesişiminden oluşan melez (*hibrit*) yapının da dışında tutulmaktadır (Bevir ve Rhodes, 2006: 3-4).

Diğer taraftan yerel yönetim ağları bağlamında İskandinav ülkelerinin sahip olduğu ayırıcı özellikleri (yerel özerklik, yerel ağlar ve sivil toplum ilişkileri) sebebiyle farklılaştığı vurgulansa da (Löfgren ve Ringholm, 2009: 508-510; Hall ve diğerleri, 2009: 515; 516-519), ağırlıklı olarak Kıta Avrupa'sının ve daha da özelde Almanların anlayışını gösteren çevresel belirsizlikler ve uluslararası ilişkilerin yükselmesi şartları altında, hiyerarşi ve piyasaya alternatif bir örgütlenme modeli, yönetişimin yeni bir türü olarak ağ yönetişimine odaklanılmaktadır. Bu yaklaşımda ağlar, örgütler arasında kaynakların ve çıkarların karşılıklı bağımlılığı çerçevesinde etkileşime sebep olmaktadır. Burada çıkar aracılığı paradigmasında olduğu gibi oluşan politikaları etkilemekten öte, bizzat farklı şekillerde ortaya çıkan ağların etkileşimi sonucu politikaların kendiliğinden üretilmesi ve yerine getirilmesi esastır (bkz. Şekil 3).

Şekil 3: Ağ Yönetişimi Aracılığıyla Politika Oluşturma

Bu yönetim yapısında, aktörler arasında kaynakların değişimini, aktörler arası etkileşimler, güven ve katılımcıların uzlaştığı kurallar; aktörler arasında karşılıklı bağıllığı, hiyerarşik olmayan bir düzlemde, devletten ayrı bir özerkliğe sahip olarak kamusal ve özel aktörler arasındaki etkileşimi yansıtmaktadır. Modern toplumların koordinasyon problemine bir çözüm olarak (kendiliğinden yatay koordinasyon), yönetim bağlamında politika ağlarının vücut bulduğu ifade edilmektedir (Börzel,

1998: 259-260; Rhodes, 1996: 658-660; Üstüner, 2003: 51). Burada, hiyerarşi ve piyasa yapısının ötesinde, örgütsel aktörlerin çokluğunda ve yüksek düzeyde farklılaşmış politika sektörleri çerçevesinde toplumun yönlendirilmesi ve düzenlenmesine odaklanılmaktadır (Sullivan ve Skelcher, 2002: 48). Yönetişimin bu tarzını Rhodes (1996:660), kendiliğinden örgütlenen ağlar (*self-organizing networks*), Kickert (1994: 199) yönetişimin kompleks ağlar içindeki bir sonraki aşaması olarak kendi kendine organize olan / ağlar aracılığıyla kendiliğinde ortaya çıkan yönetim (*self-organisation/self-governance of networks*) şeklinde nitelendirmekte ve aynı zamanda bir organizasyonlar arası ağlar olarak görmektedir.

Kimi zaman ilgili literatürde politika ağı kavramı ile, yönetim perspektifinden hareketle ağ yönetişimi ve yönetim ağları (Koliba, Meek ve Zia, 2011: XXV; Üstüner, 2008: 67), ağlar ile örülmüş topluluk yönetişimi (*networked community governance*) (Martin, 2010: 337) veya işbirliği yönetişimi (Ansell ve Gash, 2007: 547-548) kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. Yapılan değerlendirmeye, politika ağları kavramı ile, ağ yönetişimi ve yönetim ağları kavramının birbiriyle örtüştüğü belirtilmektedir. Diğer taraftan kavramsal ayrıma gidilerek, politika ağlarının, aktörlerin organize olmasının bir yöntemi olarak, ağ yönetişiminin ise, hiyerarşik düzene karşı, yönetimin yatay bir biçimini ifade ettiği vurgulanmaktadır (Lewis, 2011: 1222). İşbirliği yönetişimi (*collaborative governance*)³⁶ ve politika ağı kavramlarının da, işbirliğine yaklaşımının aynı olduğu, fakat işbirliği yönetişiminde biçimsel kurumlar arasında işbirliğine odaklanırken; politika ağında formal kurumların yanında biçimsel olmayan oluşumların da yer aldığı ifade edilmektedir. Benzer şekilde, Keast (2014: 23)'da

³⁶ İşbirliğine dayalı yönetim yaklaşımında (*collaborative governance*) , ortaya çıkan problemlerin daha fazla karmaşık hale gelmesiyle, yönetim bakış açısından işbirliği faaliyetlerinin önemine dayandırılmaktadır. Farklı sektörlerin birlikte hareket etmesinin yanında, vatandaş katılımı önemsenmektedir. Burada kamu kurumları egemen pozisyonlarını (hiyerarşik anlamda) kaybetmekte, işbirliği içinde yer alan bağımsız bir aktör olarak ön plana çıkabilmektedir (Kapucu, Yuldashev ve Bakiev, 2009: 40-41; 50; Ansell ve Gash, 2007: 544). İşbirliği yönetişimi, kamu politikalarının yapımı veya uygulanması veya kamu programlarının yönetilmesi amacıyla, bir veya birden fazla kamu kurumunun, formal, uzlaşıya dayalı ve müzakere yöntemleriyle, vatandaş grupları ve STK'lar ile doğrudan etkileşim içinde olması şeklinde açıklanmaktadır (Ansell ve Gash, 2007: 544; Bevir, 2009: 47). Burada önemle altı çizilen husus ise, kamu kurumlarının, genellikle işbirliği yönetişiminin öncüsü/başlatıcısı (initiator) olmasına rağmen, devlet dışı aktörlerin katılımının olması, ortaya çıkan çok taraflı işbirliğini zedelememesidir (Ansell ve Gash, 2007: 545). Ayrıca işbirliği yönetişimi kapsamında ortaya çıkan işbirliğinin, sadece danışmadan (consultative) ibaret olmadığı, bunun yanında çift yönlü iletişim içinde kamu kurumlarının ve paydaşların birbirlerini etkilediği, vatandaşların izleyici olmanın ötesinde, karar alma süreçlerine doğrudan katkı sağladığı, karşılıklı öğrenmenin gerçekleştiği, müzakereci ve kolektif bir süreç olduğu vurgulanmaktadır (Ansell ve Gash, 2007: 546; Bevir, 2009: 48).

politika ağıları ve ağ yönetişimi yaklaşımlarının ağ faaliyetleri ve performansının ölçülmesi için farklı odak konuları olduğunun altını çizerek, politika ağıları teorisinin aktörlerin kurumlarından ziyade, aktörlerin etkileşim yapısına odaklandığı, diğer taraftan ağ yönetişimde ise, ağ yöneticilerinin rolü üzerine odaklanıldığı ifade edilmektedir. Common ve Acevedo (2006: 396), modern devlet içinde politika süreçlerinin kompleks hale gelmesiyle yönetişim paradigmasından hareketle politika ağı kavramının kullanılmaya başlandığını ifade etmektedir.

Genel olarak incelendiğinde de, politika ağı, ağ yönetişimi, yönetişim ağı ve işbirliği yönetişimi kavramlarının ilgili literatürde, kimi zaman birbirinden ayrılan net bir çizginin bulunmadığı ve zaman zaman da, bir birinin yerine kullanıldığı görölmektedir. Bu çalışmada politika ağıları, her ne kadar kimi zaman karar verme ve uygulama şeklinde ayrıma tabii tutulsada, politikaların oluşturma/belirlenme durumunu yansıtacak şekilde ele alınmaktadır. Ağ yönetişimi ise, bir örgütlenme aracı olarak, daha çok alınan kararların hayata geçirilmesi için farklı sektörlerden aktörler arasında kurulan işbirlikleri şeklinde ele alınmaktadır.

Burada belirtmek gerekir ki, Koliba, Meek ve Zia (2011: xxviii)'nin de belirttiği gibi, kamu bürokrasisinin sonunun geldiği (*death of the public bureaucracy*) iddia edilmemekte, devletin klasik rolünün (hiyerarşik yapısıyla), ortaya çıkan kompleks yapıların doğasına karşılık yeterli olmayacağı düşünölmektedir. Aynı doğrultuda, Bogason ve Zolner (2007: 5) de, biçimsel sistemlerin kapasitesini zayıflatmaksızın, devletin biçimsel sistemdeki etkileşimin ötesinde, yatay etkileşimin genişletilmesinin altını çizmektedir. Ortaya çıkan sorunlara yönelik geliştirilen ağların, devletin kurumları için akıllı roller ve fonksiyonlar sağlayacağıının önemi belirtilmektedir. Ayrıca ağların, bürokratik yapıya alternatif olarak ortaya çıkan yönetişimin daha iyi bir biçimi olarak henüz gösterilmeyeceği de ifade edilmektedir.

1.2.6.10. Kentsel Alanda Ağ Yönetişimi: Konular ve Aktörler

Tarihsel süreç içinde devletler, önceleri uluslararası düzlemde, devletler arası (*intergovernmental*³⁷/*transnational organization*) şeklinde daha çok ekonomik, askeri,

³⁷ Temel aktörler üniter devletler, hiyerarşik yapıda, prosedürleri ve yükümlölükleri fazla, kural odaklı ilişkiler, kararlar sadece konsensüse dayalı değil, ulusal veya uluslar arası hukuk içinde oluşması için

güvenlik, sağlık gibi nedenlerle kurumsal işbirliği faaliyetlerini (BM, WTO gibi) yürütmeye başlamıştır. Aynı zamanda bu işbirlikleri, global yönetim olarak nitelendirilmektedir (Bevir, 2009: 85; Kjaer, 2004: 81-82). Günümüzde ise, teknolojik değişim, ekonomilerin açık hale gelmesi ve uluslararası politik işbirliği talepleri (Kahler, 2009: 1), daha yoğun olarak, önceki işbirliklerin yanında, devletler üstü (*transgovernmental*³⁸/*supranational*) şekliyle; üretimden ticarete, finansmandan anti tröst düzenlemelere, sosyal-kültürel faaliyetlerden hukuksal konulara [politika ağlarının karanlık tarafını yansıtan suç ağları (*criminal network*) gibi] olarak nitelendirilmekte (Kenney, 2009: 79; Kennett, 2010: 20), terörle mücadele (uluslar arası terörle mücadele ağı örneği; Al Qaeda/ABD)'den (Kahler, 2009, 104) insan haklarına/insani yardıma, eğitimden çevreye küresel hale gelen bir çok alanda, biçimsel ve biçimsel olmayan düzeyde ağ tarzı işbirliği yapılarını ortaya çıkarmıştır (Eilstrup-Sangiovanni, 2009: 195; 197-198). Devletlerin oluşturduğu ağlar, aynı zaman devletin kendisi de bir aktör olarak, kolektif eylem mantığıyla, ulusal politikaları ve uluslar arası sonuçları değiştirmeyi amaçlamaktadır (Kahler, 2009, 5). Ayrıca aktörler arası ilişkiler küreselleşen dünya düzleminde gelişmekte olan ülke kamu yönetimi kapasitelerinin güçlendirilmesi, politika amaçlarının gerçekleştirilmesi ve sonuçların elde edilmesi için önemli parçalardan biri olarak gösterilmektedir (Cheema, 2005: 145; O'Toole, ve diğerleri, 2007: 403). Bu işbirliği çalışmalarının günümüz açısından daha fazla karşılık bulduğu düzlem ise bölgesel ve kentsel alanlardır.

Küresel ve AB düzeyinde sürdürülebilirlik üzerine inşa edilmiş 57 ağ yapılanması; mekansal kapsamı (küresel, bölgeler arası, bölgesel, ulusal ve kentsel boyutta), odak noktası (enerji, çevre, kent, sosyal, kültürel sorunlar, teknolojik transfer gibi), üyeler ve üyelik, kurucular/öncü kuruluşlar ve diğer özellikler çerçevesinde incelenmiştir (Keiner ve Kim, 2007: 1374-1379). Yapılan incelemede; bölgelerarası ve bölgesel ağ oluşumlarının sayısı artmakta ve oluşturulan ağların daha çok çevre, enerji, kent, sosyo-kültürel meseleler ve teknolojik transferler üzerine odaklandığı görülmüştür. Diğer taraftan ağ üyelerinin; yerel yönetimler, üniversiteler/bilimsel kuruluşlar, özel sektör,

zaman ve kaynak, alınan kararlar ulusal politikalara adapte edilmesi, onaylanması gerekiyor (Eilstrup-Sangiovanni, 2009: 198-203).

³⁸ Temel aktörler devletlerin merkezi ve yerel düzeydeki alt birimler, yatay ilişkiler ve yerelleştirilmiş karar alma mekanizmaları, prosedürleri ve yükümlülükleri az, güven odaklı ilişkiler, sadece konsensüs bağlı karar alma, hızlı ve az maliyetli, ölçülebilir ve adapte edilebilir, kapsam ve sınırlılıkları kolayca yeniden tanımlanabilmektedir (Eilstrup-Sangiovanni, 2009: 198-203).

hükümet dışı organizasyonlar ve bireylerden oluştuğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Avrupa içinde AB, üniversiteler ve düşünce kuruluşlarının ağ oluşumlarına öncülük ettiği, destek verdiği görülmüştür (Keiner ve Kim, 2007: 1392-1393). Tjandradewi ve Marcotullio (2009: 166-169)'un Asya bölgesinde eski bir C2C uygulaması olan *CITYNET* üzerinden yaptığı incelemede de, en iyi işbirliği alanları olarak; çevre, sağlık, eğitim, sosyo-kültürel sorunlar ve kentsel altyapı alanları tespit edilmiştir.

Kent ölçeği incelendiğinde bir çok farklı aktörün kent yönetimini etkilediği, katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Türkiye örneğinden hareketle bu aktörler; kentsel, bölgesel, ulusal ve uluslar arası aktörler olarak sınıflandırabiliriz. Kentsel aktörler; belediye, üniversite, il özel idaresi, meslek odaları, sivil toplum örgütleri, diğer kamu kurumları, yerel medya, özel kuruluşlar (Keyman ve Lorasdağı, 2010: 31), bölgesel aktörler; kalkınma ajansı, aktörler arası oluşturulan birlikler ve diğer organizasyonlar (belediye, il özel idare, kalkınma, içme suyu ve katı atık birlikleri gibi), ulusal aktörler; devlet, sivil toplum ve özel sektör temsilcileri, uluslararası/küresel aktörler ise; UNDP, BM, IMF, WB, OECD, AB gibi (Gündoğan, 2007) oluşumlardır.

Kent düzleminde varlık bulan aktörlerin farklı biçimlerde kent içinde ve kentin dışında etkileşim kurdukları bilinmektedir. Agranoff (2012: 201-202) yerel yönetimlerin işbirlikleri için çok çeşitli alternatiflerin olduğunu belirterek, bu alternatifleri şöyle sıralamaktadır; yerel yönetimler arası ortaklıklar/anlaşmalar, özel kuruluşlar ve kâr amacı gütmeyen organizasyonlar ile ortaklık ve ittifaklar, komşu yönetimler arasında hizmetlerin sunulmasına yönelik işbirliği, vatandaş-STK-devlet ağları, piyasa benzeri kuruluşlar-STK'lar arası işbirliği, mahalle meclisleri-STK ortaklıkları, kamu-özel-kâr amacı gütmeyen ortaklıklar, kamu kurumları arasında dikey ortaklıklar, kamu-özel ortaklığındaki tüzel oluşumlardır. Öncesinde de belirtildiği gibi, bu işbirliği oluşumlardan ağlar, son yıllarda diğer düzlemlerde olduğu gibi, yerel düzeyde de daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Gerçekleştirilen uygulama örnekleri incelendiğinde yerel düzeyde işbirliklerin; kentler arası işbirliği (*City-to-City*) (Keiner ve Kim, 2007: 1373; Akbulut ve Demirkıran, 2010; Aydınli ve Memiş, 2011), yine kentler arası bir uygulama olan, belediyeler aracılığıyla gerçekleştirilen, Kardeş Şehir (Town Twinning) (Özcan, 2006), STK'lar arasında (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006), kamu-özel sektör veya kamu, özel sektör ve STK'lar

arasında gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle belediyelerin yetkileri artıkça, sorumluluklarını daha iyi yerine getirilebilmek için, diğer belediyeler ile işbirliğine gitme ihtiyacı duydukları ifade edilmektedir. Belediyeler arası sağlanan işbirliği sayesinde, ölçek ekonomisi, alt yapı ve kamusal hizmetlerin daha iyi sunumu, kentin pazarlanması ve dış fonlara erişim sağlanmış olacağı belirtilmektedir (Belediyeler Arası Yurt İçi İşbirliği El Kitabı, 2010: 5; 15-19). Belediye, kent yönetiminden birinci derece sorumluluk üstlenen/yüklenen aktördür. Belediyenin bu fonksiyonuyla, klasik anlamda kamusal hizmet sunumu yanında, kentin genelini ve geleceğini ilgilendiren alanlarda da sorumluluk üstlenmesi, hem mıknaatı hem de yapıştırıcı (Plamper, 1997: 29-30’dan aktaran ukurayır, 2011: 23) işlevi görmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda, belediyelerin yerel kalkınmayı sağlamak amacıyla, ortaklık bağlantıları kurabilen bir ağ girişimcisi fonksiyonuyla, kentte bulunan aktörlerle kalkınma odaklı koalisyon oluşturarak, tüm üretken gleri harekete geçirmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Göymen, 2010: 130; Toprak, 2011: 307; Laking, 2005: 4). Bu süreçte hem tüzel kişilik olarak belediye, hem de tüzel kişiliği temsilen, bir arabulucu (*interloktr*), lider olarak belediye başkanlarına kentin, mekansal örgütlenmesi ve yönetimi, sürdürülebilir kalkınması, yaşanabilirliği ve birlikte yaşama imkanını sağlaması için büyük rol düşmektedir (Keyman ve Lorasdağı, 2010: 31-32; Sweeting, 2002: 3). Yönetimler arası işbirliğini ele alan bir çalışmada da, kentlerin oluşan ihtiyaçlarının karşılanmasında belediyelerin yetersiz kaldığı, oluşan açığın giderilmesi için sektörler arası işbirliğinin gerekli olduğu vurgulanmaktadır (Başaran ve ifi, 2011: 270). Kırsal kalkınmaya dayalı yönetişim ağları üzerine yürütülen bir başka çalışmada da, belediye temsilcileri ve vatandaşlar üzerinde yapılan odak grup görüşmelerinde, belediye temsilcileri, ana kalkınma etkeni ve organizatörü olarak kendilerini dikkate almışlardır. Vatandaşlar ise, kalkınma sürecinde, özel sektör, sivil organizasyonlar, medya ve gönüllü vatandaşlara vurgu yapmakla birlikte, belediyeyi kolaylaştırıcı ve katılımcı olarak algılamışlardır (Norman ve Mikaela Vasstrm, 2012: 955-958). Türkiye’de “Pendik Yerel Kalkınma Platformu” projesi kent paydaşlarıyla ortak hareket edebilme açısından Türkiye’deki ilk iyi uygulamalardan biri olarak gösterilmektedir (Göymen, 2010: 290-295).

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT) tarafından, 2000 yılında Kentsel Yönetişimde Küresel Kampanya (*Global Campaign on Urban*

Governance) başlığında bir çalışma yayınlanmıştır. Her aşaması detaylı olarak hazırlanan bu çalışmada, belirtilen kampanyanın hedefi, kentsel yönetim aracılığıyla yoksulluğun kaldırılmasına katkıda bulunmak şeklinde belirlenmiştir. İyi kentsel yönetim için yerel yönetimlerin ve diğer paydaşların kapasitesini güçlendirmek ve dünya yüzeyinde iyi kentsel yönetim farkındalığını ve savunuculuğunu artırmak, oluşturulan kampanyanın temel amaçları arasında gösterilmiştir (UN-HABITAT, 2002: 12) . Bu bağlamda belirlenen iyi kentsel yönetim ilkeleri ise; sürdürülebilirlik, yerindelik, verimlilik, açıklık ve hesapverebilirlik, katılım, eşitlik ve güvenlidir (UN-HABITAT, 2002: 19-29).

21. yy'ın yoğunluklu yaşam alanını oluşturan kentler, beraberinde bir çok karmaşık sorunu da gündeme taşımaktadır. Ortaya çıkan bu sorunların giderilmesinde, yalnızca kent içinde bulunan resmi aktörlerle kalıcı çözüme kavuşturulamamakta, resmi aktörlerin yanında özel sektörden ve STK'lerden taraflara ihtiyaç duyulmaktadır. Hatta yaşanan küreselleşme ile birlikte, uluslararası düzeyde resmi ve resmi olmayan aktörler, sorunların çözümü sürecine dahil olmaktadır. Bu çok taraflı birliktelikler ile, günün beklentilerine cevap verebilecek, daha yaşanabilir bir kent inşa etmek mümkün olmaktadır.

Tüm ifade edilenler kapsamında genel olarak değerlendirildiğinde kamu yönetimi açısından ağlar, çeşitli belirsizlikler altında ortaya çıkan, yalnızca kamu bürokrasisi veya piyasa aktörleri kapsamında çözüme kavuşturulamayan, bu nedenle bir çok biçimsel ve biçimsel olmayan oluşumu gerekli kılan karmaşık sorunlar gündeme geldiğinde önem kazanmaktadır. Ortaya çıkan karmaşık sorunlar üzerinden etkilenen/etkileyen bir çok aktörün farklı bağlantılar ile bir araya gelmesinden ağ yönetimi yapıları oluşmaktadır. Bu oluşumlar, belli bir karmaşık sorunun çözümüne bağlı olarak geçici olabileceği gibi, sürekli şekilde de kurgulanabilmektedir. Ağ yönetimini ayıran özellikler ise; açık organizasyon, yatay yapı ve işleyiş, gönüllülük esaslı ve ayrılma imkanı, esneklik, kaynakların değişimi, tarafların bir birine bağlı olması, karşılıklı fayda vb. şeklinde sıralanmaktadır. Belirtilen ayırıcı özellikler kapsamında çeşitli kazanımlar ortaya çıkmaktadır. Bu özellikler çerçevesinde ağın yapı ve işleyişinde temel düzeyde şu unsurlar ön plana çıkmaktadır; güven, hesapverebilirlik, meşruiyet, diyalog ve müzakere, sosyal sermaye ve risklerin paylaşımı. Diğer taraftan,

ağ yönetişimi modeli; karmaşık sorunların yapısından kaynaklı, istikrarlı olmayışı, diğeriine karşı oluşan bağılılığın yüksek olması, seğıilmişlerin egemenlik alanının zayıflatılması, belli kesimlere daha fazla çıkar sağılaması, devletin iğıinin boşaltılması, güç dengesizliğı ve gücün kötüye kullanımı gibi noktalardan ciddi eleştirilere maruz kalmaktadır.

Özet olarak, yaşamın ve örgütlenmenin devingenliğı iğıinde ortaya çıkan yeni şartlara/sorunlara yeni çözüm önerileri ile cevap vermek, belirli düzeni sağılamak iğıin kaçınılmaz görünmektedir. Bu çerçevede karmaşık bir sorun alanı oluşturan katı atıkların yönetimi, önemli bir başlık olarak gündeme gelmektedir. Ağ yönetişimi modeli aracılığıyla katı atıkların yönetimine odaklanmak, hiğı şüphesiz, yeni çözüm önerilerini de beraberinde getirmektir. Bu bağlamdan hareketle, çalışmanın ikinci bölümünde sürdürülebilirlik yaklaşımı kapsamında katı atık yönetimi incelenmektedir.

BÖLÜM 2: SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL KALKINMA VE KATI ATIK YÖNETİMİ

Çalışmanın bu ikinci bölümünde öncelikle kısaca kavramsal zemini oluşturan; “sürdürülebilirlik”, “sürdürülebilir kalkınma” ve “sürdürülebilir kentsel kalkınma” kavramları irdelenmekte, kavramların tarihsel süreç içindeki seyri incelenmektedir. Sonrasında, çalışmanın asıl odak noktası olan katı atık yönetimi, sürdürülebilir kentsel kalkınmanın çevre boyutunun önemli bir bileşeni olarak ele alınmaktadır.

2.1. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Tarihsel Arka Planı

İnsan yaşamını sağlayan kaynakların aşırı kullanımı ve buna dayalı olarak kaynakların azalması, bir takım olumsuz sonuçlar ile karşılaşılmasına yol açmış, ortaya çıkan bu durum yeni arayışlara sebep olmuştur. Yaşanan bu süreçte, kaynakların devamlılığına aracı olmayı öngören sürdürülebilirlik kavramı gündeme gelmiştir. Uzun dönemli bir bakış açısını yansıtan (Newman ve Kenworthy, 2000: 109), soyut ve geniş konsept bir kavram olarak (Portney, 2003: 3) sürdürülebilirlik, Latin kökeninden gelen “*sub*” ve “*tenere*” kelimelerinin birleşimden oluşan “*sustain*” (sürdürmek, muhafaza etmek anlamında) fiili ile 1290’dan bu yana kullanılmaya başlanmıştır. Oxford İngilizce sözlüğünde yapılan incelemede, kavramın 1400’lü yıllarda “*sustainable*” şeklinde, 1611’de ise, “*sustainable*” şekliyle kullanıma girdiği tespit edilmektedir (Wheeler, 1996: 1). Hatta kavramın ilk kez 1712 yılında (*Sylvicultura Oeconomica*) bir Alman (Hans Carl von Carlowitz) ormancı tarafından, ormanların sürdürülebilirliği kapsamında gündeme getirildiği ifade edilmektedir (Scoones, 2007: 590; Leach, Scoones ve Stirling, 2010: 37). Bu veriler göstermektedir ki sürdürülebilirlik yaklaşımı, çevresel sorunlar ile ilişkilendirilerek dikkate alındığında, bilim ve teknolojinin egemen olduğu modern dünya öncesi gündeme gelmiştir. Bu durumda, çevresel sorunların sanayileşme ile birlikte ortaya çıkmadığını, öncesinde çeşitli çevre sorunlarının gündeme geldiğini göstermektedir (Foster, 2008: 39). Daha sonraki süreçte, kullanıldığı alana göre (sürdürülebilir toplum, sürdürülebilir tüketim, sürdürülebilir iş, sürdürülebilir petrol gibi) (Rydin, 2010: 2) sürdürülebilirlik yaklaşımı şekillenmiştir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik, bir biyolog için doğal kaynakların kendilerini yenileyebilecek fırsatı vererek kullanılması şeklinde ele alınırken, ekolojistler için ekolojik çeşitliliğin devamı şeklinde kullanılmaktadır (Aykan, 2014: 247). Farklı alanlarda ilgi yoğunluğunun artış

göstermesiyle (bkz. Wheeler, 1996: 2-8), adeta sürdürülebilirlik kavramının ağızlarda sakız olduğu bir çağın içinde olduğumuzda, ayrıca belirtilmektedir (Engelmen, 2013: 3).

İlk gündeme geldiği günlerden bu zamana sürdürülebilirlik yaklaşımının yaygınlaşmasında çeşitli faaliyetler etkili olmuştur. Maczulak (2010: 5) tarafından çevrecilik hareketinin tarihsel süreci dikkate alınarak yapılan sınıflandırmada, ilk sırada, nüfus artışının potansiyel sorunlarını gündeme getiren 1798 tarihli Thomas Malthus'un çalışması yer almaktadır. Sonrasında ise sürdürülebilirlik kavramının daha fazla popüler hale gelmesine 20. yy. başlarından itibaren gerçekleştirilen yayınlar [*The Outermost House* (1928); *Sessiz Bahar* (1962); *Uygunsuz Gerçek* (2006) vb.], STK faaliyetleri, toplantılar, özel gün (*Eart Day*) kutlamaları, çevrecilik akımlarının yaygınlaşması, ekolojik yaklaşımlar, insan eylemlerinin sınırlandırılmasına yönelik çalışmalar ve 1973 yılında gerçekleşen petrol ambargosu gibi olaylar etkili olmuştur. Diğer taraftan nüfusta yaşanan artışla birlikte; sosyal eşitsizliklerin artması, kentleşme sürecinin devam etmesi, kaynaklara (enerji, su, materyaller gibi) olan talebin artması, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam alanlarının yok olması, iklim değişikliğinin yaşanması, endüstri ve tarım alanlarında fazla enerji ve materyal tüketen üretim yöntemlerinin devam etmesi gibi değişen şartların da etkili olduğu bilinmektedir (Lehmann, 2012: 105). Yaşanan gelişmeler kapsamında ilk çevre odaklı gündeme gelen sürdürülebilirlik yaklaşımı, bilim adamları ve uygulayıcılar tarafından çevresel değişimi teşvik etmek için yaygınlaştırılmıştır (Portney, 2003: 3). Ayrıca, 19. yy. sürdürülebilir alan yaklaşımı çerçevesinde, Almanlar tarafından geliştirilen orman yönetimi konsepti, diğer ülkelerin de (ABD, Fransa ve İsviçre) referans alacağı sürdürülebilirlik uygulaması olarak ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilirlik kavramının modern anlamda ilk kez 1974 yılında gerçekleştirilen bir konferansta "sürdürülebilir toplum" (*sustainable society*) şeklinde kullanıldığı görülmüştür (Wheeler, 1996: 1-2).

Tarihsel süreç içinde ortaya çıkan gelişmeler ile birlikte sürdürülebilirlik, ekonomik ve politik yapı içinde gücünü giderek artırmış, "doğa ve toplum" için iyiye temsil eden yeni bir ahlaki değerler silsilesi ortaya çıkarmıştır (Aykan, 2014: 244). Gündeme gelen bu değerler; bireysel yaşamdan örgütsel yaşama, üretimden ticarete, kamusal perspektiften özel alana, kırdan kentte gibi bir çok alanda iş yapma biçimini, bireylerin yaşamını etkilemektedir. Diğer taraftan sürdürülebilirliğin, tek bir değişkene veya tek bir düzleme

indirgenerek gerçekleştirilmeyeceği önemle vurgulanmakta, bir çok değişken ve düzlem arasındaki etkileşim/bağlantılar aracılığıyla mümkün olacağı öngörülmektedir. Sürdürülebilirlik için kentsel düzeyde; ulaşım, meslekler, sağlık, eğitim, barınma gibi hususlar, bölgesel düzeyde; erişilebilir kaynaklar ve toplumların çevresi, ulusal ve uluslararası düzeyde ise; enerji, gıda, sağlık, vergi gibi konular hükümet politikalarında önemli rol oynamaktadır (Edwards, 2005: 29). Anlaşılmaktadır ki, sürdürülebilirliğin karşılık bulabilmesi için; yerelden ulusala, ulusaldan küresel düzleme, farklı düzeylerdeki faaliyetlerin etkileşimi son derece önem kazanmaktadır.

Günümüz açısından sürdürülebilirliğin daha çok, çevresel ekonomi içinde yerini koruyan popüler bir kavram olduğu görülmektedir (Mori ve Christodoulou, 2012: 95). Ayrıca sürdürülebilirliğin tanımlanmasının zor olduğu belirtilerek, sürdürülebilirliğin iki ana bileşenden oluştuğu yapılan literatür taraması sonucu ifade edilmektedir. Bu bileşenlerden birincisi; çevresel, sosyal ve ekonomik süreçlerden oluştuğu, ikincisi ise; kuşaklararası eşitlik veya uzun süreli korumaya sahip olmasıdır. Uzun vade de, birinci ile ikinci arasındaki ilişkinin sağlıklı bir biçimde sürdürülmesidir. Bu durum aynı zamanda sürdürülebilirliğin temel şartı olarak görülmektedir (Mori ve Christodoulou, 2012: 96)

Sürdürülebilir yaklaşımın ortaya çıkması ve benimsenerek yaygınlaşmaya başlaması sürecine genel olarak bakıldığında; endüstrileşmenin, kentleşmenin ve teknolojinin yarattığı çevresel etkilerin, 1960'larda gerçekleşen çevresel hareketlerin ortaya çıkmasına kadar önemli derecede fark edilmediği, bu nedenle "ekonomik ve çevresel sistemler" arasındaki ilişkiye dair her hangi bir vurgunun yapılmadığı görülmektedir. Ancak 1970'li yıllara gelindiğinde, politik ve kurumsal değişimler gerçekleşmeye başlamıştır. Sürdürülebilirlik yaklaşımı, Stockholm Zirvesi ve BM Çevre Programı'nın 1972 yılında oluşturulmasıyla uluslararası düzeyde ifadesini bulmuştur (Fiorino, 2010: 581). Bu bağlamda daha fazla dengeli bir sürdürülebilirlik için 3E: "Çevre, Ekonomi ve Adalet" (*tree "Es": Environment, Economy ve Aguity*) kavramlarının altı çizilmektedir (Saha ve Paterson, 2008: 22; Edwards, 2005: 21-23). Burada sürdürülebilirliğin, ne sadece ekonomiye odaklanarak, ne de sadece çevresel unsurlara odaklanarak ortaya çıkmayacağı vurgulanmakta, sürdürülebilirliğin ifade edilen 3E kavramları arasında bağlantı ve bağlılık oluşturularak ortaya çıkacağı öne sürülmektedir (Saha ve Paterson,

2008: 26). Bu sayede uzun süreli, gelecek kuşakları dikkate alan bir toplumsal yapı ortaya çıkabilecektir.

İfade edilenler çerçevesinde sürdürülebilirlik en genel ifadesiyle, bir yaşam biçiminin kesintiye uğramaksızın devam ettirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Öztok ve Tapu, 2012: 12). Diğer bir yazar (Cohen, 2011: 2) ise sürdürülebilir yönetimi, basitçe, ekonomik üretim ve tüketim pratiği içinde kaynakların korunması ve yenilenmesinin maksimizasyonu ve çevreye etkisinin minimizasyonu olarak ifade etmektedir. Görüldüğü gibi kavram adı üzerinde bir yaşam alanının kesintiye uğramaksızın, kendi doğal döngüsü içinde devamlılığını esas almaktadır.

2.2. Sürdürülebilir Kalkınma

1970’li yılların başlarından itibaren ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilen kurul, konsey, konferans gibi etkinlikler ile; *sürdürülebilir kalkınma*, *sürdürülebilir gelişme*, *sürdürülebilir insan yerleşimleri*, *sürdürülebilir şehir* gibi farklı kavramsallaştırmalarla, sürdürülebilirlik gündemde tutulmaya devam ettirilmiştir (Alptekin, 2012: 169). Öncesinde geniş kapsamlı, topyekûn farklı bir paradigmayı yansıtan bir kavram olarak sürdürülebilir toplum (*sustainable community*) kavramının kullanıldığı anlaşılmaktadır (Portney, 2003: 3). Süreç içinde uluslararası oluşumların da etkisiyle sürdürülebilir kalkınma kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı; küresel, ulusal ve ulus altı düzlemde, konvansiyonel kalkınma (*conventional development*) (Eley, 2008: 43) veya büyüme odaklı/GSMH’ye odaklı ekonomik (Kılınç, 2011: 12) yaklaşımdan farklı bir zihniyet değişimini simgeleyen popüler bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Harmon, 2008: 94). Sürdürülebilir kalkınma, klasik kalkınma yaklaşımında ortaya çıkan sorunların (yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı eşitsizliği, doğal çevrenin tahribatı gibi), özellikle az gelişmiş ülkelerde giderilmesi vaadiyle insan merkezli bir anlayışı benimsemektedir (Zafir, 2014: 244-245). Bu bağlamda sürdürülebilirlik paradigmasıyla birlikte “*exojen kalkınma yaklaşımı*”dan, kendine özgü yerel üretim sistemleri, kent sistemleri ve yenilikçi çevresiyle “*endojen kalkınma yaklaşımı*”na bir dönüşüm gündeme gelmektedir (Çetin, 2005: 4-10). Geniş kapsamlı toplumsal bir dönüşümü simgeleyen bu yeni kalkınma yaklaşımının (sürdürülebilir veya endojen kalkınma) gerçekleşmesinde Agranoff ve

McGuire (2003: 143)'nin de vurguladığı gibi, bir çok aktör ile işbirliği ve iletişim halinde olmanın gerekliliği belirtilmektedir.

Sürekli ve dengeli (sürdürülebilirlik) kalkınma şeklinde de ifade edilen sürdürülebilir kalkınma kavramı; ekonomi, toplum ve çevre arasında kurulmak istenen dengenin bir ifadesi olarak kurgulanmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 169). Çevre odaklı bir bakış açısıyla sürdürülebilir kalkınma, *doğal kaynakları tüketmeden, çevreye zarar vermeden, gelecek nesillere yaşayabilecekleri bir çevre bırakarak ekonomik gelişmenin sağlanması* olarak tanımlanmaktadır (Dinler, 2014: 181). Zafir (2014: 251), sürdürülebilir kalkınmanın iki nokta üzerinde durması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlardan birincisi, büyümenin nimetlerinden yararlanmayan ve aşırı yoksulluk içinde olan toplum kesimleri, [aynı zamanda u durum bir hakkaniyet sorunu olarak da nitelendirilmekte (Kılınç, 2011: 16)]; ikincisi ise, gelecek kuşaklara yaşanabilir bir dünya bırakmaktır. Anlaşılacağı üzere sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, yaşamı şekillendiren ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel alanlarda (Stilwell, 2000: 206-207); uyumlu (kazan-kazan/üçlü kâr hanesi), geleceği dikkate alan, korumacı ve paylaşımcı özellikleriyle yer etmeye çalışmaktadır (Aykan, 2014: 247; Van Bueren, 2009:1; Brown ve diğerleri, 1987: 717). Ayrıca zaman içinde farklı sürdürülebilir kalkınma modellerinin (bkz. Rydin, 2010: 3-4; Scoullos, 2010: 53) ve yorumlarının (bkz. Banister, 2005: 37; Kasemir, Jaeger ve Jöger, 2003: 3) da ortaya çıktığı bilinmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere sürdürülebilirlik kavramı 1972 yılında ilk uluslararası ifadesini bulmuştur. Daha sonraki süreçte ise, kavramın yaygın olarak kullanılmaya başlanması, BM Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan ve 1987 yılında yayınlanan, sürdürülebilir kalkınma kavramının ilk tanımlandığı “*Ortak Geleceğimiz*³⁹” adlı yazanakla gerçekleşmiştir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 169; Demir, 2013: 69; Kılınç, 2011: 17). Bu gelişmeler daha çok çevre sorunsalı kapsamında ortaya çıkmıştır (Tosun, 2010: 379). Bu rapor ile doğal çevre, sürdürülebilir kalkınma kavramı altında ilk defa politik öncelikler arasına girmiştir (Breheny, 1996: 10). Yaşanan bu gelişmelerle birlikte, sürdürülebilir kalkınma kavramı; çevre sorunları, az gelişmişlik, nüfus artışı gibi politikalarda merkezi konuma gelmiştir (Zafir, 2014: 250).

³⁹ Sürdürülebilirliğe odaklanan bir çok çalışmada (Tanguay ve diğerleri, 2010, 407; Mori ve Christodoulou, 2012, 95; Rana, 2009: 507; Portney, 2008: 580; Portney ve Berry, 2010: 2; Fiorino, 2010: 579; Cohen , 2011: 1, Rydin, 2010: 2 , vb.) kavramın çıkış noktası olarak verilen bu eser gösterilmektedir.

Sürdürülebilirlik konsepti, “geniş kapsamlı”, “analitik”, “normatif” ve “esnek” özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik, sahip olunan ayırıcı özelliklerle, kamu yönetimi alanını yönlendirmek ve rehberlik etmek için de bir takım ölçütler sunmaktadır. Modern toplumların yüz yüze olduğu her bir sorunun; doğal kaynaklardan finansal kurumların düzenlemelerine, yerel imarlardan yönetim kapasitelerine kadar sürdürülebilirlik kapsamına dahil edilebildiği için geniş kapsamlılığı ifade edilmektedir. Normatif değerlerin bir seti olarak, sürdürülebilirlik önerilmektedir. Fakat beraberinde bir takım eleştirileri de getirmektedir. Bu bağlamda, büyüme ne kadar imkan dahilinde olacaktır?, büyümenin biçimi ne olacaktır? gelişmekte olan ülkelerin beklentilerini karşılayabilecek midir? gibi sorulardan hareketle sahip olduğu kimi belirsizliklerin altı çizilmektedir. Bu eleştirilere karşılık olarak ise, sürdürülebilir kalkınma için bir teoremin olmadığı belirtilerek, sürdürülebilir konseptinin karar vericiler için bir yapı/iskelet/çerçeve sunduğu ifade edilmektedir. Normatif açıdan kamu yöneticilerinin sahip oldukları konum itibarıyla, davranış analizleri, göstergelerin hazırlanması, fırsatların değerlendirilmesi ve politika yapıcılara tavsiyeler sunulması için daha iyi konuma sahip olacaklarının altı çizilmektedir. Ayrıca onlar daha geniş bir perspektiften olaya bakabilmektedirler. Sürdürülebilir konseptinin esnekliği ise, yönetimin her bir alanında (yerel, bölgesel, ulusal ve global) kullanılıyor olmasından gelmektedir (Fiorino, 2010: 583).

Diğer taraftan sürdürülebilirliğe yönelik bir çok gerekçe öne sürülmekle birlikte, Maczulak (2010: 175-177), sürdürülebilir bir topluluğun oluşturulmasının kolay olmadığını vurgulayarak, sürdürülebilirlik sürecinde şu güçlüklerin olduğunu ifade etmektedir: Biyo çeşitliliği koruma çalışmalarını gerçekleştirmek, yoksulluğu azaltmak için geçerli yöntemler geliştirmek, atıkların ve kirliliğin azaltılması ve önlenmesini sağlamak, fosil yakıtlara bağlılığın azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarına bağlılığın artırılması, aşırı tüketimi azaltarak, yaşam tarzlarının basitleştirilmesi, nüfusun genişleme ve büyüme oranını kontrol altına almak, kaynakları yok etmek yerine, kaynakların sürdürülebilirliği için ekonomik sistemin yönlendirilmesini sağlamak. Bu belirtilen güçlükler aşıldığı oranda sürdürülebilir bir toplumun temelleri sağlamlaştırılacaktır.

2.3. Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma

Ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel bileşenlerinin yanında sürdürülebilirlik için vurgulanan diğer bir husus da mekânsal boyuttur (Dinler, 2014: 181). Bu bağlamda gündeme gelen mekânsal alan ise kentlerdir. Kentler, teknolojik gelişmenin etkisi altında, özellikle 20. yy.'ın ikinci yarısından itibaren sanayinin gelişmesiyle, daha iyi yaşama arzusu veya zorunlu sebeplerle, nüfus yığınlarının yaşama alanı olarak tercih ettiği yerler şeklinde öne çıkmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle kentler, kırsal yaşamdan farklı olarak, yeni bir toplumsal işbölümü ile ekonomik, politik ve dinsel düzeni sağlayarak uygarlığın merkezine konumlandırılmaktadır (Bumin, 2010: 5-6). İfade edilenler çerçevesinde kent denildiğinde, üretim ve tüketim biçimlerinin farklılaştığı, nüfusun yoğunlaştığı ve heterojenleştiği, farklı kültürel değerlerin ve bireyin daha fazla önem kazandığı yaşam alanları akla gelmektedir. Başka bir ifadeyle kentsel alanda; tarihi, coğrafi, sosyolojik, kültürel, ekonomik ve idari yönlerin ön plana çıktığı belirtilmektedir (Taşcı, 2014: 29).

Kentler, çeşitli alt sistemlerden (yol, materyaller, barınma, taşıma, enerji, hava kalitesi, ekonomi, kültür, eğitim, sağlık, eğlence kurumları gibi) oluşan yaşam alanı olarak işlev görmektedir (Cohen, 2011: 106-107), bünyesinde barındırdığı sakinlerine daha iyi yaşam beklentisini giderici; refah, küresel ekonomik fırsatlara erişim ve diğer bir takım olanaklar vaat etmektedir. Diğer bir ifadeyle 21. yy. kentleri; ekonomik, sosyal ve kültürel imkanlarıyla yaşamı kolaylaştıran, yaşayan mekanlar olarak önemini korumaktadır (Keivani, 2010: 6). Bu olumlu taraflarının yanında, artan nüfus artışıyla birlikte, kentsel alanda ortaya çıkan niceliksel ve niteliksel değerlerin bir birini tamamlayacak şekilde yerine getirilmemesi, kentlerin ekonomik gelişmesi ve buna bağlı olarak kentleşmenin yoğunlaşması, kentsel alanın varlığından ve işleyişinden kaynaklı bazı sorunların ortaya çıkması, bireysel ve toplumsal düzeyde ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla ciddi negatif sonuçlara yol açmaktadır (Rydin, 2010: 9-11). Diğer bir ifadeyle gündeme gelen kentsel sorunlarla birlikte *kentsel gelişmenin maliyeti* yükselmektedir (Dinler, 2014: 170). Bu bağlamda kentsel alanda ortaya çıkan *sosyal sorunlar*; büyük sosyal eşitsizlikler, yabancılaşıma ve kentsel yoksulluklar (gelir yoksunluğu, suç, sosyal dışlanma, anti sosyal davranışlar gibi) şeklinde görülmektedir. *Ekonomik sorunlar*; küreselleşmenin hız kazanmasıyla kentlerin büyük sanayi kuruluşlarını ve önceki ekonomik özelliklerini kaybetmesi, girişim ve gelir

adaletsizliğin artması, belediyelerin finans ihtiyacının artması, temel alt yapı ve kamusal hizmetlere erişimin azalması olarak karşılık bulmaktadır. *Çevresel sorunlar ise; yetersiz sağlık önlemleri ve kirliliğin (atık, hava, gürültü, toprak ve su) halk sağlığını etkilemesi, küresel ısınma ve sera gazı oluşumunda kentlerin birinci derecede etkili olması, iklim değişikliği ile birlikte ortaya çıkan olumsuz durumlar (sera gazı, tarım alanlarının yok olması, kirlilik gibi), bilinçsiz arazi kullanımı, mikro klima etkisi, ısı adalarının ortaya çıkması, yeşil alanların yetersizliği, daha fazla enerji ihtiyacının duyulması, yağış miktarı ve sıcaklığın değişmesi, kentsel düzlemden küresel ısınmayı etkileyen faktörler olarak ortaya çıkmaktadır* (Keivani, 2010: 7-13; Rydin, 2010: 11-12; Çetinkaya, 2013: 13). Ayrıca geçmişe kıyasla modern insanın, doğa ile etkileşim halinde yaşamını şekillendirmekten ziyade, doğadan ayrı olarak kendini konumlandırıyor olması, endüstrinin ve nüfusun artmasıyla ekolojik dengelerin bozulmasına daha fazla yol açmaktadır (Maczulak, 2010: 10). İşte tüm bu gerekçelerle, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi için en önemli alanlar olarak kentler önemini korumakta olup (Jenks, Burton ve Williams, 1996: 3), sürdürülebilirlik bağlamında kentlerin planlanması ve organizasyonun derinden düşünülmesi gereken bir husus olduğu ifade edilmektedir (Hiremath ve diğerleri, 2013: 555). Ayrıca, gelecek açısından, kentsel nüfus artışının gelişmemiş Asya ve Afrika ülkelerinde yaşanacağı öngörülerini dikkate alındığında da, yaşam kalitesi yüksek kentlerin oluşturulması için sürdürülebilir kent yaklaşımının önemi vurgulanmaktadır (Özgül, 2015: 111).

Sürdürülebilirlik paradigmasının kentlere uyarlanmasıyla geliştirilen sürdürülebilir kentsel kalkınma (SKK) yaklaşımı, kentsel alanda ortaya çıkan sorunları giderici/azaltıcı öneriler sunmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde; sürdürülebilir kent (*sustainable city*), sürdürülebilir toplumlar (*sustainable communities*), yaşanabilir topluluklar (*livable communities*), kentsel sürdürülebilirlik (*urban sustainability*), sürdürülebilir kentsel kalkınma (*Sustainable Urban Development*), yeşil kentleşme (*Green Urbanism*), ekolojik kent (*eco-city*) gibi sürdürülebilirlik yaklaşımının kentsel düzlemde farklı şekillerde kavramsallaştırıldığı görülmektedir (Portney, 2003: 1; Rana, 2009: 507-508; 510; Beatley, 2000: 5). İfade edilen kavramlaştırma çabaları çoğu açıdan ortak yönleri vurgulasa da, kavramlar arasında bazı farklılıkların olduğu gündeme getirilmektedir. Bu bağlamda Maclaren (1996: 185), kentsel sürdürülebilirlik ile SKK kavramlarının kimi zaman birbirinin yerine kullanılıyor olsa da, bir birinden

farklı şeyleri yansıttığını belirtmektedir. Kentsel sürdürülebilirliğin, ideal olanı, arzulanan bir durumu yansıtırken; sürdürülebilir kentsel kalkınmanın, bir süreci yansıttığı ifade edilmektedir. Ravetz (2000: 216)'de; kentsel çevresel sürdürülebilirlik (insan davranışlarında kaynaklara yönelik uzun dönemli eğilimin olması) + kentsel kalkınma (fiziksel ve beşeri sistemlerin yeniden yapılandırılması) = sürdürülebilir kentsel kalkınma (çevresel hassasiyetlerden hareketle kalkınmaya yönelik eylemler) + sürdürülebilir kent biçimi (fiziksel ve fiziksel olmayan biçimler) şeklinde, farklı bir açıdan, bir birini tamamlayıcı şekilde kavramları formüle etmektedir. Bu çalışmada sürdürülebilir kent vizyonundan hareketle süreç odaklı bir yaklaşım benimsendiği için sürdürülebilir kentsel kalkınma kavramının kullanımı tercih edilmektedir.

İlk kez 1996 HABITAT II Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde yan yana getirildiği ifade edilen (Tosun, 2010: 380) sürdürülebilirlik ve kent kavramları, ilgili literatürde bazı ortak kesişim noktaları üzerinden farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. 2000 yılında URBAN 21 başlığında Berlin'de yapılan konferansta, sürdürülebilir kentsel kalkınma kentsel mekanda; ekolojik, kültürel, politik, kurumsal, sosyal ve ekonomik bileşenleri içeren politikalarla, kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Karakurt, 2008: 81). Hiremath ve diğerleri, (2013: 556) ise sürdürülebilir kentsel kalkınmayı, kentsel alanlarda; temel hizmetler, gelir, sosyal alt yapı, iş, ulaşım, barınma gibi hususlarda adaleti gözeterek, kentsel kalkınma ile çevresel koruma arasında bir dengenin sağlanması şeklinde tanımlamaktadır. Post-modern dönemde bir kent modeli olarak gündeme gelen (Newman ve Kenworthy, 2000: 119) kentsel alanda sürdürülebilirlik Aykan (2014: 241) tarafından, *karar alma süreçlerinde ekonomik göstergelerin yanında ekolojik ve toplumsal göstergelerin de kullanıldığı, ekonomik büyümenin yaşamın diğer alanları üzerinde yarattığı baskıların en aza indirildiği bir süreç* olarak ifade edilmektedir. Heberle (2008: 1), SKK için, yerel düzeyde yaşam kalitesini güçlendirebilecek kalkınma çözümleri için güçlü bir yapıya sahip olduğu vurgusunu yaparak, küresel çevresel sorunlara cevap verecek önemli bir bileşen olabileceği ifadesinde bulunmaktadır. Wheeler (1996: 55) ise, evrende yer alan insanın ve ekolojik sistemlerin uzun ömürlü yapısına zarar vermeden, kentlerin ve kasabaların oluşturulması biçimde SKK'yı açıklamaktadır. İfade edilenler bağlamında kentlerin sürdürülebilirliği söz konusu olduğunda; kentsel planlama, ekonomik

kalkınma, sivil katılım ve çevresel inisiyatiflerin ön plan çıktığı anlaşılmaktadır (Zeemering, 2009: 250).

Belirtmek gerekir ki, kentlerin sürdürülebilirliğine yönelik iki temel görüşün ön plana çıktığı görülmektedir. Tekilci görüş şeklinde kavramsallaştırılan birinci yaklaşım, daha çok teknik özelliklere indirgenen, önceden belirlenmiş ideal ilke ve ölçütler bağlamında ulaşılması gereken bir hedef olarak kentlerin sürdürülebilirliğine odaklanmakta, karar alma süreçlerinde katılımcılığa fırsat vermemektedir. Çoklu görüş şeklinde kavramsallaştırılan ikinci yaklaşım ise, kentlerin sürdürülebilirliğinin teknik özellikler üzerinden kurgulanacak bir çaba olarak görmemektedir. Bunun yerine kentsel sürdürülebilirliğin sağlanmasında, yerel değerleri ve kentsel yönetimi önceleyen bir anlayışı kabul etmektedir (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2007'den aktaran Özgül, 2015: 113). Yer verilen bu ikinci görüşe dayanılarak bu çalışmada sürdürülebilir kentsel kalkınma ve sürdürülebilir kentsel katı atık yönetimi ele alınmaktadır.

Gana kıyılarındaki aşırı avlanma ve büyük cüsseli hayvanlar üzerinde yapılan araştırma bulguları *üçlü kâr hanesi* (ekonomik, çevresel ve sosyal kazanımlar) yaklaşımın önemini tespit etmektedir (bkz. Aykan, 2014: 248). Bu kapsamda kentle ilişkili kararların hayata geçirilmeden önce; sosyal, ekonomik ve çevresel alanlarda yaratacağı etki detaylıca incelenerek eyleme geçilmesinin altı çizilmektedir. Bunun sağlanması için de; kentteki aktörlerin üzerinde uzlaştığı sürdürülebilirlik tanımının yapılması, ilke ve hedeflerin belirlenmesi, bunları dikkate alan politikaların üretilmesi, göstergelerin oluşturulması, belli periyodlar ile ölçümlerin yapılarak kamuoyu ile paylaşılması/bilgilendirilmesi ve katılımın sağlanması önemli görülmektedir (Aykan, 2014: 248-249). ORTEE (*Ontario Round Table on Environment and Economy*) prensiplerine göre de, yerel düzeyde sürdürülebilir bir yapının oluşturulması için; çevrenin taşıma kapasitesini aşmayacak büyümenin farkında olunması, kültürel çeşitliliğin dikkate alınması, değerlerin toplum üyeleri arasında paylaşılması, diğer yaşam biçimlerine saygı duyulması ve biyolojik çeşitliliğin desteklenmesi, ekolojik unsurları dikkate alarak karar verilmesi, belli bir denge içinde kararların ve planların gerçekleştirilmesi, yerel kaynak ve performansların en ideal biçimde kullanılması, güvenli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi, doğal çevreye zararı en aza indirmek için çaba sarf etmek ve geri dönüşüm malzemelerinin

kullanımını teşvik etmek gerekmektedir (Edwards, 2005: 32). Bu bağlamda kentlerin sürdürülebilirliği veya sürdürülebilir kentsel kalkınma konusunda öncü ve iyi örnekler olarak, ABD'den; Austin, Olympia, San Francisco, Santa Monica, Willapa Bay, Seattle vb⁴⁰, Avustralya'dan Melbourne, İsveç'ten Stockholm, Malmö gibi dünyada bazı kentlerin ön plana çıktığı görülmektedir.

2.3.1. Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma Göstergeleri

Sürdürülebilir kentsel kalkınma göstergeleri, kentlerin sürdürülebilirliğini ölçmeye/değerlendirmeye yönelik en fazla tercih edilen bir yöntem olarak kabul görmektedir. Küresel düzeyde kentlerde yaşanan bazı değişimler⁴¹ arası karşılaştırmaların yapılması ve kaynakların kullanımı üzerinden kentlerin performanslarını ölçmek ve izlemek için, artan oranda sürdürülebilir kalkınma göstergeleri üzerinden çeşitli çalışmalar yapılmaktadır (Tanguay ve diğerleri, 2010: 407). Ortak göstergelerin belirlenip-belirlenmeyeceğine yönelik bazı tartışmalar (Rana, 2009: 510-517; Furuseth ve Lord, 1999: 7; Scerri ve James, 2010) olmakla birlikte, sürdürülebilirlik odaklı amaç ve programların uygulanması için, sürdürülebilirlik göstergeleri önemli bir araç olarak düşünülmektedir (Harmon, 2008: 94). Bu bağlamda kentsel sürdürülebilirlik göstergelerine odaklanan araştırmalarda⁴² aşağıdaki Tablo 8'de görülen ana ve alt başlıklar ön plana çıkmaktadır. Tablo 8'de görüldüğü gibi, klasikleşen sürdürülebilirlik göstergeleri (ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel) ile birlikte yönetim ve kurumsal göstergelerin de önem kazandığı anlaşılmaktadır. Çünkü sürdürülebilir toplumun, ancak farklı sektörlerin ortak çabasıyla mümkün olabileceği kaçınılmaz bir gerçekliktir (Fredericksen ve Lourich, 2001: 61).

⁴⁰ Belirtilen kentlerin sürdürülebilirlik konusunda yaptığı/yapacağı faaliyetler hakkında detaylı bilgi için bkz. Venetoulis, 2001: 12-23; Portney, 2003.

⁴¹ Kentler arasında rekabetin artması, nüfusun değişimi, kent ve kırsal ayrımının ortadan kalkması, kontrolsüz büyümenin ortaya çıkardığı sorunlar, gittikçe artan çeşitlilik, kentlerin politik olarak anahtar oyuncularından biri haline gelmeleri, iklim değişikliğinin birincil düzeyde hissedildiği mekanlar olması gibi (Hoonweg ve diğ., 2007 : 6-7).

⁴² *European Common Indicators (ECI): Towards a Local Sustainability Profile*, Ambiente Italia Research Institute, 2003; *Indicators Of Urban Sustainability In Mexico*, Hernández-Moreno ve De Hoyos-Martínez, 2010; *Sustainable Urban Development Indicators For The United States*, Lynch ve diğ., 2011; *Urban Sustainable Index (USI) (China)*, Xiao, Xue ve Woetzel, 2010; *International Urban Sustainability Indicators List (IUSIL)*, Shen, Ochoa, Shah ve Zhang, 2011; *Sustainability Indicators for Minneapolis*, Minnesota (2005), Harmon, 2008; *Taking Sustainable Cities Seriously* (<http://ourgreencities.com/>), Portney⁴², 2003; *PROPOLIS Model for Assessing Urban Sustainability*, Spiekermann ve Wegener, 2007; Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması, Mastercard ve Boğaziçi Üniversitesi, 2011; *ARCADIS Sustainable Cities Index*, <http://www.sustainablecitiesindex.com/>; Türkiye'de İllerin Sürdürülebilirlik Boyutları Açısından Değerlendirilmesi, Gazibey, Keser ve Gökmen, 2014; vb.

Tablo 8
Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma Göstergelerinde Ön Plana Çıkan Başlıklar

Ekonomik Göstergeler	Sosyo-Kültürel Göstergeler	Çevresel Göstergeler
Gelir dağılımı Çalışanların oranı İş imkanları İşletmelerin yaşam süresi Yeşil işletmelerin sayısı Yeşil mesleklerin sayısı Yenilik (<i>innovation</i>)	Eğitim Sağlık Güvenlik Suç oranı Barınma Yaşam süresi Mutluluk Sosyal sermaye Dezavantajlı gruplar ve entegrasyonu Eğlence/rekreasyon Gönüllülük Sanatsal faaliyetler Sosyal adalet Sosyal bütünleşme Sosyal dışlanma	Enerji Yeşil alanlar Hava Kirliliği Gürültü kirliliği Koku kirliliği Ulaşım ve çeşitliliği Katı ve sıvı atıklar Trafik Binalar Toprak kullanımı Biyolojik çeşitlilik Gıda güvenliği İklim koruma
Yönetişim ve Kurumsal Göstergeler		
Politikalara ve seçimlere katılım Açıklık ve hesap verebilirlik Yönetim Kurumsal sürdürülebilirlik		

Sürdürülebilirliğe yönelik göstergelerin; sürdürülebilirlik odaklı politikaların beklenen ve beklenmeyen etkilerinin değerlendirilmesi ve süreçlerin takip edilmesine yardımcı olması, son gelişmeler hakkında eğitici bir role sahip olması, geçmişte yapılanları doğrulamak/değerlendirmek için bir araç olması, ayrıca devletin açıklık ve hesap verebilirliğinin yükselmesine katkı sağlaması, karar alma sürecine doğru bilginin aktarılması gibi konularda hayati öneme sahip olduğunun altı çizilmektedir (Harmon, 2008: 96). Diğer taraftan yararlanılan sürdürülebilir kentsel kalkınma göstergeleri; giderilmesi gereken problemlerin anlaşılması, karşılaştırmaların yapılmasında (Mori ve Christodoulou, 2012: 96-97), politika uygulamalarının güçlü ve zayıf yönlerinin objektif olarak değerlendirilmesinde, ilgili görevlilere bir araç sunmaktadır (Furusetth ve Lord, 1999: 19). Ayrıca belirlenen sürdürülebilirlik göstergelerinin, aşağıdan yukarıya bir yaklaşımla, yerel paydaşların katılımıyla ölçümlerin yapılması ve çözüm önerilerinin geliştirilmesine katkı sağlamakta olduğu da görülmektedir. Aynı zamanda göstergeler, sürdürülebilirliğe giden süreçte, belli periyotlar ile elde edilen veriler çerçevesinde zaman içindeki değişimin anlaşılmasını da kolaylaştırmaktadır (Mori ve Christodoulou, 2012: 97).

2.3.2. Sürdürülebilir Kentsel Kalkınmayı Etkileyen Faktörler

Diğer taraftan altı çizilen önemli bir noktada sürdürülebilir kentsel kalkınmanın, farklı çevresel, sosyo-ekonomik, yerleşimsel (kır ve kent) nedenlerden dolayı gelişmiş, gelişmekte ve dönüşüm sürecinde olan ülkelerde farklı şekillerde anlaşılmasıdır. Bu bağlamda SKK'yı etkileyen faktörler; mikro, makro ve meso düzeyinde ele alınmaktadır. SKK'yı doğrudan etkileyen mikro çevresel faktörler; hane halkları, firmalar, projeler, çalışanların beceri düzeyi, finansman kaynakları, ekipmanlar, sözleşme tipleri vb. şeklindedir. Meso çevresel faktörler; kentsel düzenlemeler, kentsel altyapı, kentsel dönüşüm, kentsel çevrenin kalitesi, enerji ve toprak kullanımı, kent sakinlerinin tutumu, uygun ve nitelikli konut stoku gibi hususlar. Dolaylı etkileyen makro çevresel faktörler ise; işsizlik, gelir, vergiler, enflasyon, ekonomik kalkınma, eğitim, kültür, çevresel sorunlar, küreselleşme, yoksulluk, mevzuat, demografik değişkenler, kayıt dışı ekonomi, hükümet müdahalesi gibi konulardan oluşmaktadır. Başka ülkelerde başarılı olmuş SKK stratejilerinin diğer ülkelerde aynı doğrultuda başarı getirmeyeceği, her ülkenin kendi politik, ekonomik, sosyal, kültürel, kurumsal, teknolojik, çevresel, yasal ve eğitim durumunu dikkate alarak SKK stratejilerinin geliştirilmesi gerekliliği önemle vurgulanmaktadır (Zavadskas ve diğerleri, 2004: 219-221). Ayrıca kamunun elindeki kaynakların sınırlı olması sebebiyle sürdürülebilir kentsel kalkınmaya dayalı stratejilerin belirlenmesi ve uygulanması sürecinde, farklı yerel ve bölgesel paydaşlar ile işbirliğine gidilmesi, yapılan faaliyetlerin etkinliğini artıracak kabul edilmektedir. Ayrıca özel sektör ve diğer paydaşların katılımıyla oluşan ortaklıkların daha fazla *know-how*'a izin verdiği de ifade edilmektedir. Bu bağlamda, çeşitli aktörler ile bir çok ortaklıklar kurulmakla birlikte, özel sektörün girişimci *know-how*'u ve yerel *know-how*'un, kamusal siyasi *know-how* ile birleşmesiyle özel bir değer ortaya çıkabilmektedir. Ek olarak planlama ve uygulama sürecine insanların katılımıyla, güçlü bir sahiplik ve sorumluluk değeri oluşturulmasına yardımcı olacağı da bilinmektedir (Zavadskas ve diğerleri, 2004: 224; *Promoting Sustainable Urban Development in EUROPE*, 2009: 38-39). Fakat paydaşların katılımıyla oluşan sürdürülebilir kentsel kalkınma uygulamaları ile her zaman tarafların memnuniyeti sağlanamayabileceği, çeşitli çatışmaların ortaya çıkabileceği ve sürdürülebilir kentsel kalkınmaya yönelik farklı bakış açılarının olabileceği de not edilmektedir. Oluşabilecek bu problemleri en aza indirmek için, verimli bir sürdürülebilir kentsel kalkınma

süreçlerinin rasyonelliğe dayanması gerekliliğinin önemi vurgulanmaktadır (Zavadskas ve diğerleri, 2004: 223).

2.3.3. Sürdürülebilir Kentsel Kalkınmanın Temel Unsurları

SKK'nın en yaygın bilinen anahtar ögeleri olarak aşağıdakiler sıralanmaktadır (*Promoting Sustainable Urban Development in EUROPE*, 2009: 43; Harmon, 2008: 96; Portney, 2008: 583; Dinler, 2014: 182);

- Bir yerel sürdürülebilirlik forumunun oluşturulması ve katılım araçlarının geliştirilmesi (kent sakinlerinin katılımıyla biyolojik-fiziksel çıktıların çoklanması),
- Toplumun geleceğini yansıtan geniş çaplı kent vizyonunun geliştirilmesi (kısa-orta ve uzun vadedeki amaçlar, stratejiler, öncelikler ve projelerin geliştirilmesi),
- Yerel sürdürülebilirlik eylem planının hazırlanması,
- Bir katma değer olarak entegre bir yaklaşımın benimsenmesi (fiziksel kentsel yenilenme ve kentsel dönüşümün yatay, sektörler arası koordinasyonu),
- Kalıcı etkiye ulaşmak için yatırım ve finansman sağlanması (seçilen alanlardaki fonlara ve kaynaklara yoğunlaşma),
- Güçlü yerel ve bölgesel ortaklıkların oluşturulması (özel sektör dahil, yerel ve bölgesel düzeyde paydaş katılımını yükseltmek, sorumlulukları paylaşmak, kentsel yönetim için yeni sistemler kullanmak),
- Bilgi sermayesine odaklanmanın, deneyim ve *know-how* değişiminin sağlanması (*benchmarking, networking*),
- Enerji kullanımını azaltmak ve bileşik ısıtma ve enerji sistemlerinin geliştirilmesi,
- Kaynaklara olan talebin azaltılması ve yeşil alanların geliştirilmesi,
- Atık üretimini azaltarak, üretilen atıkların tekrar kullanımının sağlanması,
- Sürdürülebilirlik göstergelerinin geliştirilmesi, süreçleri izlemesi ve raporların hazırlanmasıdır.

İfade edilenler bağlamında ele alındığında Melbourne kenti özelinde, sonrasında uluslararası kabul gören bir nitelik kazanan, on sürdürülebilir kent ilkesi

belirlenmiştir⁴³. Bu ilkeler şöyledir: öncelikle bir sürdürülebilirlik vizyonunun belirlenmesi; uzun dönemde gerçekleşecek ekonomik ve sosyal güvencelerin sağlanması; biyolojik çeşitliliğin ve doğa ekosistemin farkında olunması, korunması ve restore edilmesi; ekolojik ayak izinin minimize edilmesi; kalkınma sürecinde ekosistemin dikkate alınması; kentlerin kendine özgü tarihi, doğal, kültürel özelliklerinin dikkate alınması ve geliştirilmesi; vatandaşları dahil edici bir yaklaşım benimsemek; işbirliği ağları oluşturmak ve genişletmek; sürdürülebilir üretimi ve tüketimi teşvik etmek; hesapverebilirlik, açıklık ve iyi yönetim hususunda sürekli iyileştirmelerde bulunmak (ilkelerin hayata geçmesine yönelik detaylı bilgi için bkz. Newman ve Jennings, 2008).

Zaman içerisinde sürdürülebilir kentsel kalkınmayı ele alan farklı yaklaşımlar [(*teknolojik paradigma, güven odaklı model*) (Rydin, 2010: 131-139)] ve modeller [kendine güvenen kent, yeniden tasarlanan kent, dışa bağımlı kent, adil paylaşımlı kent, (Haughton, 1997: 190-193), akıllı kent, ekolojik kent (Maczulak, 2010), sıkıştırılmış/kompakt kent (Burgess, 2000), sakin kent (Mutdoğan, 2010) gibi] geliştirilmiştir. Kendi içinde farklı bakış açılarını yansıtan bu modellerin hayata geçirilmesiyle, kentlerin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanacaktır. Dünya yüzeyinde bu modellerin karşılık bulduğu farklı kentlerin olduğu bilinmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kentsel kalkınmanın iki temel boyutu ortaya çıkmaktadır (Tosun, 2010: 384): Birinci boyut; ekonomik, çevresel, sosyal, mekânsal vb. faktörler üzerinden teknik bileşenleri kapsamakta olup, daha çok şehir plancıların ele aldığı şekliyle, mekânsal/fiziksel sürdürülebilirliği yansıtmaktadır; ikinci boyut ise katılımcılığın gerçekleştirilmesi gibi yönetsel bileşenleri kapsamaktadır. İşte tamda bu noktada yönetim devreye girmektedir. Çünkü alt bileşenleriyle karmaşık bir yapıyı yansıtan sürdürülebilir kentsel kalkınma, sadece teknik uzmanlıklarla üstesinden gelinebilecek bir konu olarak kabul edilmemekte, gerçekleştirilmesi için farklı sektörlerden tarafların karar verme ve uygulama aşamalarında çeşitli biçimleriyle işbirliği içinde olması ve aşamalarda örgütlü-örgütsüz vatandaşların da dahil edilmesinin son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır. Diğer taraftan yeni çalışmalara ilham kaynağı olmak ve teşvik etmek için farklı coğrafyalarda gerçekleştirilmiş iyi

⁴³ Bkz.: <http://www.unep.or.jp/ietc/Focus/MelbournePrinciples/English.pdf> (20.08.2015)

örnek uygulama deneyimlerinin aktarılması da önemli görülmektedir (Van Vliet, 2000: 191).

2.3.4. Uluslararası Düzlemde Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma

Özellikle çevre sorunlarının gündeme gelmesi ve sınırları aşan ortak bir sorun olarak kabul edilmesiyle, uluslararası örgütler, AB veya ülkelerin kendi girişimleriyle çeşitli organizasyonlar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Uluslararası düzlemde sürdürülebilirlik kavramının, daha yoğun olarak sürdürülebilir kalkınma kapsamında ele alındığı anlaşılmaktadır. İlk kez, Haziran 1972’de İsveç’in Stockholm kentinde yapılan “*Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı*” sırasında uluslararası alanda karşılık bulan sürdürülebilirlik yaklaşımı (Edwards, 2005: 15), 1987 yılında yayınlanan “*Ortak Geleceğimiz*” raporuyla önemini zirveye taşımıştır. Stockholm’de, çevre koruma alanında ilk kez uluslararası bir işbirliği gerçekleşmiş (Kaplan, 1999: 9) bu girişimde, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanılmış, gelecek nesiller için çevrenin önemine değinilmiş ve sürdürülebilirlik kavramının temelleri atılmıştır (Zafir, 2014: 247). Yine 1974 yılında Meksika Cocoyoc’da BM Çevre Programı (UNEP) ve BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)’nın işbirliğiyle “*Kaynak Kullanım Biçimleri, Çevre ve Kalkınma Stratejileri*” konulu toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda, özellikle ekonomik kaynakların küresel paylaşımı ve çevrenin korunması ilişkileri ele alınmıştır (Zafir, 2014: 249).

Daha sonraki süreçte, sürdürülebilir kalkınma, 1992 Rio “*Yeryüzü Zirvesi*”nde BM üyesi ülkeler tarafından 21. yy. küresel hedefi olarak belirlenmiştir (Emrealp, 2005: 13-14). İfade edilen hedefi gerçekleştirmek için “Gündem 21” başlığını taşıyan Eylem Planı kabul edilmiştir (Eroğlu, 2009: 66). Gündem 21 Eylem Planı’nın, *tüm program alanlarına yönelik finansman politikalarının belirlenmesi, yeni kaynakların yaratılması, uygulanabilir teknik ve ekonomik araçların belirlenmesi, merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinin “yerinden yönetim” anlayışı doğrultusunda güçlendirilmesi, hükümetler ve hükümet-dışı kuruluşlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve halkın etkin katılımının sağlanması* gibi konular üzerine önceliğini vermekte olduğu görülmektedir (Emrealp, 2005: 16). Görüldüğü üzere, Gündem 21 Eylem Planı ile sürdürülebilirlik yaklaşımı

daha fazla yerel düzeyde somut hale getirilerek uygulaması kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.

Sürdürülebilirliği kapsayan başka bir faaliyet ise, 17-19 Mart 1992’de Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı’dır. Şart, gelecekte kentsel haklar antlaşmasının temelini oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır (Tekeli, 2011: 186). Şart’a eklenen Kentli Hakları Bildirgesi’nde kentli hakları; güvenlik, kirletilmemiş sağlıklı bir çevre, istihdam, konut, dolaşım, sağlık, spor ve dinlence, kültür, kültürlerarası bütünleşme, kaliteli bir fiziksel ve mimari çevre, kentsel işlevler arasında uyum, katılım, ekonomik kalkınma, sürekli ve dengeli kalkınma, mal ve hizmetler, doğal zenginlikler ve kaynaklar, kişiliğin geliştirilmesi, belediyelerarası işbirliği, mali mekanizmalar ve kuruluşlar, eşitlik başlıkları altında ele alınmıştır. Şart 2008 yılında gözden geçirilerek, *Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto* adını taşıyan belge ile yeni ilkeler eklenmiştir (Keleş, 2014: 52-54).

Gündem 21 Eylem Planı’nın kabul edilmesini takip eden yıllarda, ele alınan konu başlıkları çerçevesinde, küresel zirve ve toplantılar yapılmaya devam etmiştir. Bu etkinliklerden biri, *Avrupa Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar Konferansı*’dır. Bu konferans ilk kez 24-27 Mayıs 1994 tarihinde Danimarka’nın Aalborg kentinde düzenlenmiş olup, bu toplantı sonucunda uzlaşılan noktalar “Aalborg Şartı” olarak yayınlanmıştır. İlk toplantının ardından sırasıyla, Ekim 1996’da Lizbon’da (Lizbon Eylem Planı), 2000 yılında Hannover’de, Haziran 2004’te Aalborg’de [(Aalborg Taahhütleri (Aalborg+10)⁴⁴] ve 2007 yılında Sevilla’da son konferans gerçekleştirilmiştir. Sürdürülebilirlik kapsamında uluslararası düzeyde yapılan başka bir etkinlik ise, temelleri 1990 yılında atılan, Uluslararası Eğiten Kentler Birliği (*International Association of Educating Cities-IAEC*)’dir. Bu son oluşumun temel amacı, bireyin yaşam kalitesini artıracak, kentli ruhu ve katılımcı demokrasi değerlerini geliştirmek amacıyla işbirliği içinde politika ve eylemler geliştirmektir (Mimarlar Odası, 2009).

⁴⁴ Şart; yönetim, sürdürülebilirlik yolunda yerel yönetim, ekolojik müşterekler, sorumlu tüketim ve yaşam tarzı seçimleri, kent mekanının planlanması ve tasarımı, daha kaliteli ulaşım daha az trafik, sağlık için yerel eylem, canlı ve sürdürülebilir yerel ekonomi, toplumsal adalet ve eşitlik, yerelden globale ana başlıkları altında toplanmaktadır (Kuban, 2014: 33-35).

Diğer bir önemli organizasyon ise, ilki 1976 yılında Vancovor'da, ikincisi ise 1996 yılında İstanbul'da gerçekleşen BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (HABITAT II)'dir. HABITAT II'de iki konu ön plana çıkmıştır: “herkes için eşit konut” ve “kentleşmenin devam ettiği dünyada, sürdürülebilir insani yerleşimlerin geliştirilmesi”dir⁴⁵. Kent Zirvesi olarak da nitelendirilen bu konferans sonrası, Türkiye'nin de dahil olduğu daha geniş düzeyde ülkelerin katılımıyla Yerel Gündem 21 uygulamaları desteklenmeye başlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmaya odaklanan bir başka uluslararası etkinlik ise, 1992 yılında Rio'da alınan kararların ardından geçen beş yıl içinde ne derece ilerlemenin olduğunu değerlendirmek için, 23-27 Haziran 1997'de New York'da BM Genel Kurulu'nun bir özel oturumu şeklinde, “Gündem 21 Uygulanmasının Gözden Geçirilmesi ve Değerlendirilmesi” başlığı altında gerçekleştirilen toplantıdır⁴⁶. Daha sonra gerçekleştirilen başka bir etkinlik ise yine Rio'da gerçekleştirilen konferansın onuncu yılında, 26 Ağustos – 4 Eylül 2002 tarihlerinde Johannesburg'ta düzenlenen *Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi* (Rio+10)'dir. Zirve'nin sonucu olarak iki belge ortaya çıktığı görülmektedir. Birincisi, Uygulama Planı, ikinci ise, siyasi bildiridir (Johannesburg Bildirisi). Uygulama planı on başlık altında 153 maddeden oluşmakta ve bir takım hedefler yer almaktadır. Siyasi Bildiri de ise, sürdürülebilirlik için ortak sorumluluk, Uygulama Planı için kararlılık ve çevrenin korunması vurgusu yapmaktadır (Ağca, 2002).

Yukarıda yer verilen BM toplantılarında alınan kararlar ve yapılan sözleşmeler çerçevesinde, 2000 yılında yayınlanan *Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi* ile birlikte *Binyıl Kalkınma Hedefleri* (BKH) belirlenmiştir (Eroğlu, 2009: 67). Sekiz ana başlık altında toplanan hedefler incelendiğinde, sürdürülebilir kalkınmaya yoğun bir şekilde odaklanıldığı görülmektedir. Diğer taraftan, yine 2000 yılında URBAN 21 başlığında Berlin'de yapılan konferansta, sürdürülebilir kentsel kalkınma; kentsel mekanda, ekolojik, kültürel, politik, kurumsal, sosyal ve ekonomik bileşenleri içeren politikalarla kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Karakurt, 2008: 81).

Sürdürülebilirlik çerçevesinde en son gerçekleştirilen uluslararası organizasyonlardan biri ise, Rio+20'dir. 20-22 Haziran 2012 tarihinde Rio'da, sürdürülebilir kalkınma ve

⁴⁵ Bkz.: <http://www.un.org/en/development/devagenda/habitat.shtml> (04.09.2015)

⁴⁶ Bkz.: <http://www.un.org/esa/earthsummit/> (04.09.2015)

yoksulluğun azaltılması çerçevesinde yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınmanın kurumsal çerçevesi konularına odaklanan, 1992 yılında yine aynı kentte, aynı konuda gerçekleştirilen ilk toplantının 20. yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'dır⁴⁷.

Küresel düzeyde BM tarafından gösterilen çabalar AB tarafından da önemsenmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede AB düzeyinde ilk kez 5. Çevre Eylem Planı'nda sürdürülebilirlik kavramına yer verilmiş olup, sonraki zaman diliminde ise; plan, strateji, deklarasyon, şart, mutabakat gibi farklı araçlarla sürdürülebilirlik yaklaşımını önemini korumuştur. AB düzeyinde sürdürülebilirlik yaklaşımının karşılık bulduğu alanlar olarak kentler ön plana çıkmaktadır. AB, gönüllülük çerçevesinde kentsel düzeyde sürdürülebilirliğin sağlanması için; mali fonlardan (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu gibi), sözleşme/şart/bildirgelerden ve organizasyonlardan yararlandığı anlaşılmaktadır (Özgül, 2015: 116-117). İfade edilenler bağlamında AB ölçeğinde kentsel sürdürülebilirliğe katkı sağlamayı amaçlayan kentsel girişimler şunlardır (Özgül, 2015: 117; Tağmat, 2009; Kuban, 2014: 31):

- Sürdürülebilirliğe Doğru Avrupa Kentler ve Kasabalar Şartı (Aalborg Şartı) (1994)
- Lille Deklarasyonu (2000)
- Urbact (2003)
- Rotterdam Şartı (2004)
- Sürdürülebilir Toplumlar Üzerine Bristol Mutabakatı (2005)
- Sürdürülebilir Avrupa Kentleri için Leipzig Şartı (2007)
- Marsilya Bildirgesi (2008)
- AB Belediye Başkanları Sözleşmesi (2008)
- Toledo Bildirgesi (2010)
- Akıllı Kentler ve Topluluklar Alanında Avrupa İnovasyon Ortaklığı (2011)
- Avrupa Sürdürülebilir Kentler Platformu (2013)

Görüldüğü gibi, sürdürülebilirlik yaklaşımı, çok boyutlu ve çok düzlemli bileşenleri barındırması nedeniyle uluslararası oluşumları zorunlu kılmaktadır. Başta BM ve AB

⁴⁷Bkz.: <http://www.surdurulebilirlikkalkinma.gov.tr/Rio+20.portal>, (22.10.2012).

olmak üzere, adı geçen oluşumlar, aldıkları kararlar ve gerçekleştirdikleri faaliyetler ile sürdürülebilir bir toplumun veya kentin oluşması için çaba sarf etmektedirler. Tamda bu noktada Cullinan (2014: 40) tarafından, tek başına ulusal mevzuatın ve uluslararası anlaşmaların gerçekleştirilmesinin sürdürülebilir bir toplum için yeterli olmadığını vurgulamakta ve yeryüzündeki topluluklar arasında karşılıklı olarak geliştirilen yeni bir anlayış temelinde düzenlemeler yapıldığında sürdürülebilir bir toplumun mümkün olacağı öne sürülmektedir.

2.3.5. Türkiye’de Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kentsel/Bölgesel Kalkınma

Türkiye’de, 19. yüzyılın başından İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar çok yavaş bir kentleşmenin yaşandığı ifade edilmekte, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hızlı bir kentleşmenin yaşandığı bilinmektedir. 1960-2000 yılları arasında kentsel nüfus 6,9 milyondan 44 milyona yükselerek altı kat artmıştır. Avrupa ülkelerinin kentleşme süreçleri ile kıyaslandığında, bu yıllarda Türkiye’de iki kat daha hızlı kentleşme süreci yaşanmıştır (Tekeli, 2014: 49; Tekeli, 2011: 41; Keleş, 2008: 62). Nüfus hareketliliğinde yaşanan hızlı değişim ile aynı orantıda karşılık bulmayan; mal, emek, üretim araçları ve insan kaynağının eksiklikleri nedeniyle (Çavuşoğlu, 2014: 41), kentlerde alt ve üst yapıların inşa edilememesi ve sanayi alanında yatırımlarla istihdam yaratılamamış olması beraberinde bir çok sorunu gündeme getirmiştir (Tekeli, 2014: 49). Gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin kentleşme sürecine bakıldığında, kırsal alanda tarımın yapısı ve verimliliği, kentlerde işleyim (işletme) kesiminin ortaya çıkmasına aracı olmuş ve kentleşmenin, genellikle kalkınma ile birlikte yürüdüğü tespit edilmiştir (Keleş, 2014: 74).

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına yönelik uluslararası örgütler ve Dünya kamuoyunda artan oranda bir ilginin ortaya çıkmasıyla, Türkiye’de de kamusal konularla ilişkili alınan kararlarda, birazda daha fazla kabul edilebilir kılma adına (pratikte gerçekleşenlerin çok sınırlı olmasına dayanarak), sürdürülebilirlik, söylemsel düzeyde olduğu gibi, yazınsal düzeyde de, gerek siyasi metinlerde (seçim bildirgelerinde) ve planlarda, gerekse de geliştirilen kamu politikalarına yönelik metinlerde sık sık atıf yapılır konuma sahiptir. Çalışmanın bu bölümünde ulusal ve yerel düzeyde Türkiye’de sürdürülebilir kalkınmaya yönelik kararlar ve uygulamalar inceleme konusu yapılmaktadır.

2.3.5.1. Ulusal Kalkınma Planlarında Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma

Genel olarak ele alındığında, liberal ekonomi politikalarının serbest piyasa anlayışı içinde başarısız sonuçlar vermesi (1929 dünya ekonomik krizi gibi), serbest piyasa ekonomisine yönelik alternatif ekonomik sistemlerin (sosyalizm gibi) gündeme gelmesi gibi, farklı gerekçelerle ülkeler planlamaya yönelmiştir (Dinler, 2014: 80-81). Dünyada yaşanan gelişmeler çerçevesinde Türkiye’de Devlet Planlama Teşkilatı’nın 1960 yılında kurulmasıyla, planlı kalkınma dönemine geçilmiş ve ilk beş yıllık kalkınma planı 1963-1967 yıllarını kapsayıcı biçimde hazırlanarak yürürlüğe girmiştir (Eryılmaz, 2009: 108). Sonrasında ise kalkınma planları beş yıllık periyotlarla güncellenerek Türkiye’nin geleceğine yönelik geliştirilen politikalarda yol gösterici en temel referans kaynaklarından biri olmuştur. Bilindiği gibi sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, ilk kez 1972 yılında uluslararası ölçekte gündeme gelmiştir. Yaşanan bu gelişmeye paralel şekilde, sürdürülebilir kalkınma kavramının, Türkiye’de hazırlanan kalkınma planlarına yansımaları, dördüncü kalkınma planından itibaren artan oranda görülmeye başlanmıştır.

Hazırlanan kalkınma planları kentsel sürdürülebilirlik bağlamında incelendiğinde, özetle, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)’da doğal çevrenin korunmasına yönelik politikalara; Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)’nında kentsel alt yapının geliştirilmesi ve çevre sorunlarına yer verilmiştir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990–1994)’nında, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak, sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak temel ilke olarak yer verilmektedir. Bu temel ilke ile sürdürülebilirlik kavramı telaffuz edilmeksizin, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının ilk kez kalkınma planında yer verildiği anlaşılmaktadır (Güler ve diğerleri, 2001: 21). Bu palanda da ağırlıklı olarak kentsel alt yapıya ve çevre sorunlarına odaklanılmıştır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), kentsel altyapı ve çevrenin korunması ve geliştirilmesi konularını daha fazla detaylı şekilde ele alınmıştır. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)’nda, bir önceki planda olduğu gibi konular ele alınmış olup, ayrıca sürdürülebilir kentsel kalkınma yaklaşımı vurgusu yapılarak, "Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP)"nın hayata geçirilmesi hususuna yer verilmiştir. Dokuzuncu Beş Yıllık

Kalkınma Planı (2007-2013)'nın AB üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dökümanı olarak tasarlandığı belirtilmektedir. Bu plan ile birlikte sürdürülebilirlik vurgusu yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda çevrenin korunması ve kentsel altyapının iyileştirilmesi konularına yer verilmiştir. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)'nında ise, kentsel altyapı ve çevre konularına yer vermekle birlikte “yeşil büyüme” anlayışının benimsendiği görülmektedir. Ayrıca bu plan güdümünde *Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS)* (2014-2023) hazırlanmıştır. Bu strateji belgesinin, *bölgesel gelişme alanında ulusal düzeyde genel politikaları ve öncelikleri tayin etmek, sektörel, bölgesel ve yerel düzeylerdeki politika ve planlar arasındaki uyumu güçlendirmek, alt ölçekli plan ve stratejilere genel çerçeve oluşturmak üzere*, onuncu kalkınma planı kapsamında hazırlandığı ifade edilmektedir.

2.3.5.2. Yerelle İlişkili Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma Çabaları

Sürdürülebilirlik yaklaşımı, somut olarak insanların yaşam çevresini oluşturan yerelde (kent ve kırsal alanlarda) karşılık bulmaktadır. Bu yüzden sahip olduğu bileşenleriyle kamusal bir sorun alanı olarak görülen sürdürülebilirlik için, ister üniter isterse diğer devlet şekillerinde olsun, çeşitli oluşumlar içinde diğer sektörleri de içine alan, kamu yönetimlerinin yerelde gerçekleştirdiği faaliyetler önemlidir. Bu bağlamda, Türkiye’de kent düzleminde doğrudan veya dolaylı biçimde sürdürülebilirliğe katkı sağlayan; KENTGES, Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri, Kalkınma Ajansları, Bölge Kalkınma Plan ve Projeleri ile sakin şehir faaliyetleri ön plana çıkmaktadır.

KENTGES: İlk hazırlıklarına Nisan 2007’de başladığı bilinmekte olan Sürdürülebilir Kentsel Gelişme İçin Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı Hazırlama Projesi (KENTGES), kentleşme ve imar konularında merkezi ve yerel idareler için bir yol haritası amacını taşımaktadır. Bu bağlamda KENTGES’in temel amacı, *yerleşmelerimizin yaşanabilirlik düzeyinin, mekân ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi ile ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarının güçlendirilmesine yönelik yol haritasının oluşturulması* şeklinde belirtilmektedir. Bu süreçte gerçekleştirilen en önemli çalışmalardan biri HABITAT II’de ortaya çıkan konular çerçevesinde düzenlenen Kentleşme Şurası (4-7 Mayıs 2009)’dır. Şura kapsamında ortaya çıkan “KENTGES-Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010–2023)” Yüksek Planlama

Kurulu’nda kabul edilerek, 4 Kasım 2010’da Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri: 1992 yılında sürdürülebilirlik ve katılımcılığa güçlü şekilde vurgu yapan, “Yeryüzü Zirvesi” başlığıyla Rio de Janeiro’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonucunda, Rio Bildirgesi ve Gündem 21 Eylem Programı ortaya çıkmıştır (Emrealp, 2005: 15). Gündem 21, çevre üzerinde etkisi olan kurum ve kişilere sorumluluk paylaşmakta, katılımcı bir yönetim anlayışını gündeme getirmektedir. Yerel eylem planlarından hareketle ulusal eylem planlarına odaklanılması gerekliliği, Gündem 21’in en önemli önerisi olarak ifade edilmektedir (Toprak, 2006: 288). Gündem 21’in yerel işbirlikleri aracılığıyla, yerel düzeyde eylem planlarına odaklanması, her ülkenin kendi Yerel Gündem 21’lerini yapmasını gündeme getirmiştir. Yerel gündem 21’in özü itibariyle geniş tabanlı katılıma dayalı toplumsal uzlaşma sağlayıcı mekanizmalar ile “çevre ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi”ne odaklandığı anlaşılmaktadır. 2005 yılı itibariyle yerel katılıma odaklanan uygulamalar, Yerel Gündem 21 veya içeriği benzer olmakla birlikte farklı adlar altında 135 ülkede, binlerce kentte hayata geçtiği bilinmektedir (Ökmen ve Görmez, 2009: 113; Emrealp, 2005: 29). Türkiye, 1996’da İstanbul HABITAT II Konferansı sonrası Yerel Gündem 21 uygulamalarını desteklemeye başlamış olup, uygulamalar ise UNDP’nin desteğiyle 2000 yılında hayata geçmiştir (Emrealp, 2005: 23; 30). İlk uygulamalar; Bursa (1994 yılında çalışmalarını başlatmış olup, günümüz itibariyle 580 paydaşı bulunmaktadır), İzmir (1996), Antalya (1997), Adana (2000), Manisa (2004) Büyükşehir Belediyeleri kapsamında ortaya çıkmıştır (Çukurçayır ve Eroğlu, 2008: 200-201). Sonrasında ise 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nda yapılan düzenleme ile Yerel Gündem 21 uygulaması, Kent Konseyi’ne dönüştürülmüştür. Yerelde ortaya çıkan bu gibi katılım kanallarından yararlanıldıkça, hem optimal hizmet sunumun gerçekleşeceği, hem de etkileşim aracılığıyla oluşan sosyal sermaye sayesinde güven algısının artacağı öngörülmektedir (Toprak, 2008: 329).

Kalkınma Ajansları: Türkiye’de kalkınma ajansları, AB uyum süreciyle gündeme gelen, daha çok yerel dinamikleri harekete geçirerek kalkınmanın sağlanmasına odaklanan, örgütlenme itibari ile sahip olduğu ayırıcı özellikleri nedeniyle klasik kamu

kurumlarından farklı olan oluşumu simgelemektedir. Bu bağlamda Türkiye’de mevcut kalkınma ajanslarının vizyonları incelendiğinde; sürdürülebilir kalkınma, yenilikçi, rekabetçi, sosyal sermaye, aktörler arası işbirliği, yerel potansiyelin harekete geçirilmesi, kolaylaştırıcılık gibi kavramların ön plana çıktığı görülmektedir (Dinler, 2014: 390-392). İlk örnekleri 1930’larda Kuzey Amerika’da görülen ajanslar, Türkiye’de 2006 yılında 5449 sayılı Kanuni düzenlemeyle ilk kez gündeme gelmiş olup, mevcut haliyle tüm illeri kapsayan 26 Ajansa ulaşılmıştır. 5449 sayılı Kanun’un birinci maddesinde kalkınma ajanslarının kurulum amacı; *“kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak”* şeklinde yer verilmiştir. İfade edilen amaçları gerçekleştirmek üzere, teknik ve mali destek mekanizmalarından, ortaklık ve kümelenme oluşumlarını teşvik etmek üzere uygulanan çeşitli araçlardan yararlandığı belirtilmektedir (Can, 2011: 36).

Kalkınma ajanslarına yönelik bazı eleştiriler getirilmekle birlikte, ajansların şu faydaları sağlayacağı beklenmektedir (Karabulut, 2007: 756-758); yerel kaynakların yerel aktörlerin işbirliği ile etkisini artıracığı, aktörler arasında koordinasyonu sağlayacağı, yerel düzeyde bulunan kurumların yönetim kapasitelerini geliştireceği, kaynakların yerinde etkin kullanılmasına katkı sağlayacağı, aşağıdan yukarı bir anlayışla planlamaların gerçekleşeceği, aktörler arasında dayanışmanın güçleneceği, özel sektördeki girişimleri destekleyeceği, yerel değerlerin daha fazla ön plana çıkmasına katkı sağlayacağı, yerel bilginin üretilmesine aracı olacağı gibidir.

Bölgesel Kalkınma Projeleri: Türkiye’de bölge tabanlı çalışmalarının daha çok planlı dönemle birlikte, bölgesel farklılıkların azaltılması amacıyla başladığı anlaşılmaktadır. Belirtilen amaç kapsamında, dönemin DPT ve İmar ve İskan Bakanlığı çeşitli projeler hazırlamıştır. Ön plana çıkan projeler şöyledir: Köyceğiz-Dalaman Projesi (1957), Antalya Bölgesi Projesi (1959-1965), Ege Bölgesi Bölgesel Gelişme Projesi (1963-1969) Marmara Bölgesi Projesi, Zonguldak Bölgesi Projesi, Çukurova Bölgesi Projesi, Keban Projesi, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Yeşilırmak Havzası Gelişim Projesi (Dinler, 2014: 217-223; 227-229; Karabulut, 2007: 746-749),

hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Gerçekleştirilen bu ilk bölgesel çalışmalarla olumlu-olumsuz bir çok deneyim elde edilmiş, bu deneyimler sonraki çalışmalara referans olmuştur.

Mevcut haliyle Kalkınma Bakanlığı'na bağlı kuruluşlar olarak toplamda dört adet olarak kurulan idari birimlerden ilki, 1989 yılında kurulan Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Projesi'dir. İlk etapta su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine yönelik bir program olarak gündeme geldiği ifade edilen projenin, daha sonra tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık gibi alanları da kapsayan entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür (Açıkgöz, Güven ve Yenigün, 2010: 85). 2011 yılında çıkarılan kanun hükmünde kararnameyle Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi, Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi ve Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi kurulmuştur. Kalkınma idarelerinin yasal görevleri olan eylem planlarının 2014-2018 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlandığı görülmektedir. Bundan sonraki süreçte kalkınma idarelerinin, Plan'ın uygulama sürecinde izleme ve değerlendirme görevi üstleneceği ifade edilmektedir. Eylem planlarının hazırlanmasında, günümüzde çokça önemsenen; *katılımcılık, çok sektörlülük, sürdürülebilir kalkınma, kurumlar arası ortaklık ve işbirliği* gibi hususların ön plana çıkarılması, ayrıca dikkat çekmektedir⁴⁸.

Sakin Şehirler: Sakin Şehir kavramı, İtalyanca *Cittá* (şehir) ve İngilizce *Slow* (sakin / yavaş) kelimelerinin birleşmesinden (*Cittáslow*, sakin / yavaş şehir) oluşmaktadır. Bu alternatif kent yaklaşımının ilk kıvılcımları 1986 yılında Roma'da, *insanlar arasında iletişimi ve paylaşımı azaltan* uluslararası hızlı tüketim (*fast food*) ürünleri üzerine kurulmuş şirkete karşı, yavaş yemek (*slow food*) biçiminde ifade edilen bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Süreç içinde küresel bir harekete dönüşen (150 ülkeden temsilcisi bulunmakta) ve sonrasında birliğe dönüşen yavaş yemek, “iyi gıda (*good*) + temiz gıda (*clean*) + adil gıda (*fair*) = sürdürülebilir kaliteli gıda” şeklinde formüle edilmektedir. Yavaş yemek hareketi, yerel gıdaları ve tüketim alışkanlıkların korumayı, doğaya saygı göstermeyi, doğal ve sağlıklı beslenmeyi, yemekle sosyalleşmeyi temel amaçları arasında yer vermektedir (Petrini, 2001'den aktaran Nilsson ve diğerleri, 2011: 374; Günerhan, Erdem ve Günerhan, 2010: 33). Yaşanan bu ilk girişiminin devamında,

⁴⁸ Bölgesel idareler için kapsamlı bilgi için bkz.: <http://www.dokap.gov.tr/Default.aspx>; <http://www.dap.gov.tr/index.php?lang=tr&page=1>; <http://www.gap.gov.tr/>; <http://www.kop.gov.tr/sablonyeni.asp> (09.07.2015).

yine İtalya’da, 1999 yılında Chianti-Greve kentinde, sakin şehrin temelleri atılmıştır (Ekinci, 2014: 180). Zaman içinde dünyada bulunan diğer kentler tarafından da katkı sağlanmış, çeşitli oluşumlarla etkisini sürdürmüştür. Yavaş yemek hareketini içinde barındıran sakin şehir yaklaşımının temel felsefesi; *insanların birbirleriyle iletişim kurabilecekleri, sosyalleşebilecekleri, kendine yeten, sürdürülebilir, el sanatlarına, doğasına, gelenek ve göreneklerine sahip çıkan ama aynı zamanda alt yapı sorunları olmayan, yenilenebilir enerji kaynakları kullanan, teknolojinin kolaylıklarından yararlanan kentler* şeklinde ifade edilmektedir⁴⁹.

Dünyada alternatif yaşam imkanı sunan kent yaklaşımı olarak ortaya çıkan sakin şehir hareketi ağına Türkiye’den de ilk olarak katılan (29.11.2009), belirlenen kriterlerin yüzde yetmişini sağlayan, İzmir’in Seferihisar ilçesi olmuştur. Seferihisar’la birlikte; 2011’de Yenipazar-Aydın, Akkaya-Muğla, Gökçeada-Çanakkale ve Taraklı-Sakarya; 2012’de Perşembe-Ordu, Yalvaç-Isparta, Vize-Kırklareli; 2013’de Halfeti-Şanlıurfa; 2015’de Şavşat-Artvin; 2016’da ise Uzundere-Erzurum sakin şehir ağına dahil edilmiş, salyangoz amblemini şehirlerine asmışlardır. Aşağıdaki Tablo 9’da Türkiye’nin sakin şehirlerinin ön plana çıkan değerleri yer almaktadır.

Tablo 9
Türkiye’nin Sakin Şehirlerinin Ön Plana Çıkan Değerleri

Sakin Şehirler	Ayırıcı Özellikleri
Seferihisar	Mavi bayraklı plajlar ve koruma alanları
Akyaka	Biyolojik çeşitlilik ve özel çevre koruma alanları
Yenipazar	Göçebe geleneklerinin korunması ve geleneksel yemekler
Gökçeada	Mavi bayrak ve organik tarım
Taraklı	Geleneksel Osmanlı evleri ve termal suları
Perşembe	Balık merkezi ve sarp dağları
Yalvaç	Geleneksel el sanatları
Vize	Tarihi alanları ve su kaynakları
Halfeti	Baraj suyu altında kalan yerleşim yeri ve siyah gülü

⁴⁹ Bkz.: <http://cittaslowturkiye.org/cittaslow/> (22.04.2015)

Tablo 9'dan görüldüğü gibi, yereldeki özgün değerler, uluslararası oluşan bir ağın gücüyle korunarak ön plana çıkarılmakta, bu değerleri deneyimlemek isteyen kişilere sunulmaktadır. Bu sayede yereldeki değerlerin sürdürülebilirliği üzerinden kalkınmaya katkı sağlaması öngörülmektedir.

2.4. Sürdürülebilirlik Yaklaşımına Getirilen Eleştiriler

Toplumların, ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürler alanlarda ortaya çıkan sorunları azaltıcı bir çözüm önerisi olarak geliştirilen sürdürülebilir yaklaşıma, aynı zamanda çeşitli eleştiriler getirilmektedir. Bu eleştirilerden biri, kapitalist sistemin yarattığı olumsuzlukları giderme vaadi ile gündeme gelen bu yaklaşımın, mevcut kapitalist sistem içinde bir katkı sağlamayacağı, ancak toplumsal sistemde gerçekleşecek bir değişimle katkı sağlayacağıdır (Foster, 2002: 35). Ayrıca sürdürülebilirliği temel alan yeşil ekonomi, yeşil büyüme gibi kavramların kapitalist sistemin (yeşil kapitalizm) yeniden üretim aracı olarak geliştirildiği vurgulanmaktadır (Talu, 2015: 98; 102). Diğer bir eleştiri sürdürülebilir kalkınma ideolojisinin kimi zaman, ortaya çıkan sorunların meşrulaştırılmasında bir araç olarak kullanılmasına yöneliktir. Bu kapsamda, 2009 yılında İstanbul'da Ayamama Deresi'ndeki taşkın sonucu Büyükşehir Belediye Başkanı'nın, meydana gelen olayı küresel ısınmaya atıfta bulunarak açıklaması, yukarıda verilen duruma örnek olarak sunulmaktadır (Perouse, 2014: 237). İfade edilen bu durum "yeşil aklama" (*greenwashing*), yeşil göz boyama (*greenwashing*) gibi kavramlar ile de karşılık bulmaktadır. Bu yaklaşımın, 1960'lı yıllardan sonra artan oranda gündeme gelen, bugünde etkisini sürdüren, çevresel hassasiyet ile birlikte doğaya zarar veren endüstrilerin, bilinçli tüketicilerin gönlünü kazanmak için geliştirdiği bir tutundurma stratejisi olarak kullanıldığı iddia edilmektedir (Aykan, 2014: 242). Diğer taraftan getirilen önemli bir eleştiri de, büyüme ekonomisine alternatif vaadiyle öne sürülen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının esasında, mevcut kapitalist düzenin devamlılığını önceleyen, piyasa mantığını tek geçerli mantık olarak sunan, bu anlamda göz boyayan bir kavram olarak nitelendirilmesidir. Yani çevreyi gözetir gibi yaparak aslında çevreye daha fazla zarar veren, hamaset yüklü bir yaklaşım olarak görülmektedir (Kılıç, 2011: 12-13; 15). Burada asıl sorgulanması gerekenin büyümenin kendisi olduğu vurgulanmaktadır (Kılıç, 2011:20).

Sosyolojik bir bakış açısıyla gündeme getirilen diğer bir eleştiri de, BM'nin bir alt kurumu olan HABITAT (*United Nations Centre for Human Settlements*/Dünya İnsan Yerleşimleri Merkezi) toplantıları (1976, Vancouver/Kanada; 1996, İstanbul/Türkiye; 2016, Ekvator) üzerinden yapılmaktadır. Bu kurumun yaptığı çalışmalarda şehirleşme ile ilgili bir çok ilke ortaya çıkmıştır. Gündeme gelen ilkelerden (yaşanabilirlik, fakirliğin azaltılması, ailenin güçlendirilmesi, hemşehrilik bilinci oluşturma, yapabilir kılma, adalet üzere olma ve yönetim) biri de sürdürülebilir gelişme (kalkınma)'dır. Tam da bu noktada şu sorular dile getirilmektedir: Sürdürülebilir kalkınma ilkesi neden Batılı ülkeler şehirleşip gelişirken değil de bugün gündeme getirilmektedir?, Neden durup dururken kaynakların eşit kullanma kaygısı duyulmuştur?, HABITAT'ın karar organları neden gelişmekte olan ülkelerin birinde değildir? vb. Bu sorulardan hareketle, bugün yapılan bu çalışmaların tesadüfi olmadığı belirtilerek, gelişmekte olan ülkelere Batı dışı bir şehirleşmenin ortaya çıkmaması, hızlı şehirleşmenin kontrol edilmesi ve geleceğin belirlenmesi amacıyla HABITAT kurumunun işletildiği ifade edilmektedir. Böylece Batı için sürpriz sayılabilecek gelişmeler engellenecek, *şehirleri planlayıp biçimlendirmek süratiyle o şehirde yaşayan toplumlari şekillendirmek ve onların üreteceği dinamizmi belirlemek mümkün olacaktır* (Alptekin, 2012: 1-9; 173-179).

İstanbul kenti özelinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerine yönelik yapılan bir değerlendirmede de, yapılan dönüşüm çalışmalarında sıklıkla sürdürülebilir kavramı kullanılmakla birlikte, sürdürülebilirliğin muğlaklığını kaldıracak, somut göstergeler üzerinden ölçümlerin yapılmaması, kavramın “boş-gösteren” durumuna dönüştüğü ifade edilmektedir (Aykan, 2014: 254). Ayrıca yine aynı kentsel alanda yapımı planlanan ve devam eden 3. Köprü, 3. Havalimanı, Kanal İstanbul gibi etkileme alanı geniş olan projeler sürdürülebilirlik bağlamında ciddi eleştirilere maruz kalmaktadır (Aykan, 2014: 249; Akbulut ve Candan, 2014: 285-286; İlhan ve Yüce, 2012).

Eleştirilerden biri de, kentlerin çevresi (*hinterland*) ile bağlı olduğu için hiçbir zaman sürdürülebilir olamayacağıdır. Bu eleştiriye yönelik, kentsel alanı bölgesel bağlamda ele alan “*bio-bölgesel teori*” ileri sürülmektedir (Rydin, 2010: 10).

Yukarıda ifade edilenler kapsamında Kılınç (2011: 22-23), sürdürülebilir kalkınma söyleminin iki zıt yönü olduğunu vurgulamaktadır. Bunlardan birincisi; çevre sorunlarını gündeme getiriyor olması ve çevre ve insanın barışık olacağı yeni toplumsal

düzen öngörmesidir. İkincisi ise, çevre ve insan arasında daha barışık bir düzen öngörülürken, diğer taraftan da mevcut ekonomik düzenin devamlılığının sağlanmasının istenmesidir. Yani özetle, *siz yeter ki tüketin ben sizin çöpleriniz ile de ilgilenirim, çevrenizi dikkate alırım ve gerekirse çöpten de kârımı elde ederim* söyleminin ortaya çıktığı ifade edilmektedir.

Görüldüğü gibi eleştirilerin yoğunlaştığı konulardan biri, gerçekleştirilen faaliyetlerin içeriği olmaksızın bir kamuflaj aracı olarak sürdürülebilirlik yaklaşımının gündeme gelmesidir. Diğer yoğunlaşılan alan ise, mevcut serbest piyasa ekonomisinin top yekûn sorgulanmaksızın sürdürülebilir bir yaklaşımın gerçekleştirilemeyeceğidir.

2.5. Kentsel Katı Atık Yönetimi

Oldukça kompleks ve dinamik günümüz dünyasında; su, toprak ve diğer ekolojik sistemlerde çevresel şartların hızlı değişim göstermesi (Leach, Scoones ve Stirling, 2010: 1) ve çeşitli olumsuz sonuçlarla karşılaşılması, çevresel açıdan sürdürülebilirliğin önemini daha da artırmıştır. Son yıllarda sürdürülebilirliği de içine alan, çevresel odaklı bir çok kent yaklaşımının (*resourceful city, green city, garden city, ecological city, edge city, virtual city* vb.) gündeme geldiği görülmektedir (Nijkamp, 2007: 99). Bu bağlamda kentsel düzlemde sürdürülebilirlik için çevre ile doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili bir çok unsur [biyolojik çeşitlilik, su kalitesi, ulaşım, sağlık, atık yönetimi, enerji, gıda, gibi (Pinderhughes, 2008: 12-16; Banister, 2005: 3; Ravetz, 2000: 217)] bulunmaktadır. İfade edilen başlıkların her biri ayrı ayrı araştırmaların konusu olabilir. Bu çalışmada sürdürülebilir kentsel kalkınmanın çevre boyutu kapsamında kentsel katı atıklar incelenmektedir.

Çevresel açıdan bakıldığında sürdürülebilirliğin önemli unsurlardan birini atıklar oluşturmaktadır. Çeşitli şekillerde (katı, sıvı ve gaz haliyle) ortaya çıkan atıklar, iyi yönetilmediğinde birinci derecede çevre üzerinde sorun oluşturmaktadır. Özellikle tüketim fonksiyonunun ağırlıkta olduğu kentsel yaşamda atıklar, çevresel ve ekonomik açılardan çok daha fazla önemli olmaktadır. Bu bölümde öncelikle atık kavramı genel olarak ele alınmakta, kentsel düzlemde atık ve çeşitleri incelemekte, klasik ve sürdürülebilir bakış açısıyla atıkların yönetimine odaklanılmaktadır. Ayrıca kentsel katı atık yönetimine odaklı uluslararası faaliyetler, atık yönetiminin tarafları ve son olarak da Türkiye'deki durum hakkında bilgi verilmektedir.

2.5.1. Atık Kavramı

Dünya nüfusunun artması ve serbest piyasa şartları altında ekonomik faaliyetlerin devam etmesi ile atık üretiminin yaygınlaştığı görülmekte ve atık yönetiminin yokluğunda ortaya çıkan olumsuz durumlar (insan sağlığına ve refahına, çevre sağlığına ve kalitesine, ekonomik kalkınmanın kısıtlanması) atık konusunu önemli hale getirmektedir (ABD-Çevre Koruma Ajansı, 2002; Abas ve Wee, 2014: 14-15). Atıklar yönetilmediğinde oluşabilecek sonuçlara örnek teşkil eden bir durum olarak, 1997 yılında Pasifik Okyanusu'nun kuzey batısında keşf edilen, % 90'ı plastiklerden oluşan 3,5 milyon kilometrekarelik çöp adasını gösterebiliriz (Kılınç, 2011: 24). Bu bağlamda atık, sürdürülebilir kalkınmanın en önemli araçlarından biri olarak görülmektedir (Adıgüzel, 2011: 58). Hemen belirtmek gerekir ki, tüketim sonrası ortaya çıkan maddeler, daha çok konuşma dilinde, çöp olarak tanımlanmaktadır. Kimi yazarlar (Kılınç, 2011: 25; 29) atığı, çöpün allanıp pullanmış hali, çöpün ekonomik olarak değerlendirildiğini gösteren kavram olarak nitelendirirken, bazı çalışmalarda (Çöp-Atık El Kitabı, ? : 4) ise atık, insan ve çevre sağlığına zarar verecek maddeler için, çöp ise ortaya çıktıktan sonra hiçbir şekilde işe yaramayan maddeler için kullanılmaktadır. Bu çalışmada, atıf yapılan yazarların kullanımına sadık kalarak, sürdürülebilirlik bakış açısından hareketle atık kavramının kullanımı tercih edilmektedir.

En genel ifadesiyle atık, her hangi bir ihtiyacın giderilmesi (bireysel veya örgütsel) sonucu kaçınılmaz olarak ortaya çıkan, genellikle bulunduğu çevreye zarar verme potansiyeli taşıyan, değeri olmayan (McDougall ve diğerleri, 2001: 1; 15) maddeler şeklinde ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle atık, *meydana getirenin üretim, dönüşüm ya da tüketim amaçlarıyla artık ihtiyacının kalmadığı ve bu sebeple atıldığı ya da atması gerektiği maddeler* olarak tanımlanmaktadır (Steiner ve Wiegel, 2009: 6). Kriton Curi ise atığı (çöpü), *arzu edilmeyen yerde bulunan kıymetli maddedir* şeklinde ifade etmektedir⁵⁰. Kılınç (2011: 32-33) da, çöpün farklı yönlerinin olması ve göreceli bir kavram olması nedeniyle tanımlama yapılmasının zor olduğunu vurgulayarak, bazı özelliklerini şöyle sıralamaktadır: atığın tüketim ve alışkanlıklara bağlı olması, nüfus ve kentleşme ile ilişkili olması, tarihe, teknolojiye ve kültüre bağlı olması, yok olmasının belli bir süre alması ve iklime bağlı olarak değişebilmesidir.

⁵⁰Bkz.: <https://eksisozluk.com/kriton-curi--286261> (11.12.2015)

Yapılan bir çalışmada da, çöpün bir insan buluşu olduğu belirtilerek, çöpün tarihi dört dönem şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu dönemleştirme, ayırıcı özellikleri ile birlikte aşağıdaki Tablo 10’da özetlenmektedir (Kılınç, 2011: 60-63). Tablo 10’dan görüldüğü gibi atık, XIX. yy.’dan itibaren, hem çevresel, hem de ekonomik anlamda değer kazanmaya başlamıştır.

Tablo 10
Çöpün Kısa Tarihi

Dönemler	Özellikleri
İlk Dönem (III. yy.)	Kaos egemendir, çöp yönetilmemektedir. Roma ve Yunan uygarlıklarında çöpler kent dışına çıkarılmaya başlanmıştır. 1348 yılında Büyük Veba Salgını’nda çöplerin rolünün önemi vurgulanmaktadır.
İkinci Dönem (XIII. yy.)	Toplayıcılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Yönetim ve toplayıcılar arasında çatışma gündeme gelmektedir.
Üçüncü Dönem (XVI. yy.)	Çevre ve insan sağlığı önem kazanmaya başlıyor. Bürokrasinin eşgüdümünde çöp yönetmelikler ortaya çıkmaya başlıyor.
Son Dönem (XIX. yy.)	Nüfus artışı ve tüketimin yoğunlaşmaya başlıyor. Daha fazla özel sektör ön plana çıkmaya başlıyor., Çöpler, ortaya çıktığı alanlarda düzenli biriktiriliyor. Basel Sözleşmesi (1989) ile çöplerin sınırlar ötesi aktarımının düzenlenmesi gerçekleşiyor. Çöp kaçakçılığı ortaya çıkmaya (Örneğin, 2006 yılında Fildişi Sahillerine 400 tonluk zehirli çamur bırakılmıştır) başlıyor. Çöp ekonomik olarak değer kazanmaya başlıyor. İllegal otoriteler gündeme gelmeye başlıyor. Geri kazanım gündemi yoğunlaşmaya başlıyor. Çöplerin yönetimi uygarlık düzeyinin göstergeleri arasına dahil ediliyor.

Atıkların; fiziksel durumu (katı, sıvı ve gaz), özgün kullanımı (ambalaj atığı, yemek atığı gibi), materyal tipi (cam, kâğıt, plastik gibi), fiziksel özellikleri (yanıcı, kompostlanabilir, geri dönüşümlü gibi), kökeni (ticari, tarımsal, endüstriyel, tüketici gibi) ve güvenlik düzeyi (tehlikeli, tehlikesiz gibi) kriterleri kapsamında sınıflandırıldığı görülmektedir (McDougall ve diğerleri, 2001: 2; Kılınç, 2011: 46-48). Diğer bir ayrıma göre ise atıklar; belediye atıkları, endüstri atıkları, tarım ve hayvan atıkları ve tehlikeli atıklar şeklinde de sınıflandırılmaktadır (Nag ve Vizayakumar, 2005: 12-13). Farklı bir

sınıflandırmada Kılınç (2011: 39) tarafından; dünya çöpleri ve uzay çöpleri şeklinde yapılmaktadır. Christensen (2011) tarafından, atığın ortaya çıkmasında; zaman, bulunulan yer, durum (fiyat, yaş, isteğin türü gibi), gelir seviyesi ve kişisel tercihlerin etkili olduğu vurgulanmaktadır. Yapılan bir tahmine göre dünya çapında ortaya çıkan yıllık atık miktarı 4 milyon ton civarındadır. Ayrıca meydana gelen bu atığın ancak % 20'sinin dönüştürüldüğü ifade edilmektedir. Bu nedenle dünya çapında atık yönetimi büyük bir sorun olarak gündeme gelmektedir (Lehmann, 2012: 106).

Doğal kaynakların kıtlığı ve buna dayalı olarak kaynakların rasyonel kullanım gerekliliği, katı atık yönetimini de; teknik, ekonomik, toplumsal, yönetsel, bilimsel ve yasal yönleriyle sistematik bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır (Palabıyık, 2001: 397; Toprak, 2012: 326; Kılınç, 2011: 77). Pratiğe bakıldığında ise atık konusunun daha çok teknik boyutları dikkate alınarak (çevre) mühendislik biliminin ilgi alanı içinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Fakat atık, üretildiği özel alanın dışına taşarak aynı zamanda kamusal bir nesneye dönüşmektedir. Bu çerçevede atıklar yönetsel-siyasal bağlamda kamu yönetimi disiplinin de ilgi alanına dahil olmaktadır (Güler ve diğerleri, 2001: 7). Üstelik atık kompleks özellikleriyle, teknik boyutlarının yanında bir yönetim unsuru da kapsamaktadır (Davies, 2007: 52; Lindqvist, 2013: 145). Burada belirtilen yönetim unsuru çalışmamızın odağını ortaya çıkarmaktadır. Giriş bölümünde de vurgulandığı gibi, çalışmamızdaki temel iddia, farklı taraflar bir araya gelmeksizin, sadece teknik boyutuyla atıkları ele alarak; etkin, çevreye en az zarar verecek şekilde atıkların yönetilemeyeceğidir.

İfade edilenler çerçevesinde çalışmamızda sadece “kentsel katı atıklar/belediye atıkları” kapsama dahil edilmektedir.

2.5.2. Kentsel Katı Atık

En yalın ifadesiyle katı atıklar; Gündem 21 belgesinde de ele alındığı gibi (Chapter 21.3), tehlikeli olmayan, evsel, ticari, endüstriyel, sokak süprüntüleri ve inşaat molozları gibi çeşitli maddelerden meydana gelen, bir değeri olmayan, düzenli şekilde bertaraf edilmesi gereken maddeler olarak açıklanmaktadır (Toprak, 2012: 332). 2872 Sayılı Çevre Kanunu'na göre ise katı atık: *Üreticisi tarafından atılmak istenen ve toplumun huzuru ile özellikle çevrenin korunması bakımından, düzenli bir şekilde bertaraf edilmesi gereken maddeler* olarak nitelendirilmektedir. Katı atıklar, ihtiyaçların

giderilmesi sonucu somut olarak karşılık bulan maddelerden oluşmaktadır. Dünya nüfusunun büyük diliminin kentsel alanlarda yaşaması, buna bağlı olarak endüstriyel ürünlerin, üretim ve kullanım yoğunluğunun artması, halk sağlığı ve güvenliğinin korunması adına katı atık yönetiminin önemini artırmaktadır. Bu durum özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde daha fazla önem arz etmektedir. Endüstri dönemi öncesine uzanan katı atık problemi, endüstrileşmeyle birlikte, nitelik ve nicelik (yeni materyallerin üretimi, kimyasalların kullanılması gibi) bakımından dönüşüme uğramıştır (Chandrappa ve Das, 2012: 1-4; Unnisa ve Rav, 2012: XIII; Christensen, 2011a: 3). Bu nedenle, ülkelerin sosyo-ekonomik, teknik, demografik ve coğrafi koşullarına göre ulusal katı atık yönetim politikalarının geliştirilmesi ve uygulamaya yönelik düzenlemelere gidilmesi önem kazanmaktadır (Toprak, 2012: 325).

Kamusal alanda ortaya çıkan bir problem olarak katı atık, kent düzleminde 19. yy.'ın ortasından itibaren, kentleşmenin hız kazanmasıyla birlikte belediyelerin sorumluluk alanına dahil olmuştur (Chandrappa ve Das, 2012: 13; 65; Christensen, 2011a: 3). Fakat zaman içinde tüketim biçimi ve alışkanlıklarıyla ilintili olarak atıkların artması, sektörlerin (ticaret, eğitim, sağlık, vb.) çeşitlenmesi, atıkların yönetimi için belediye kaynaklarının sınırlı olması ve atığı üretenlerin sorumluluğunun yokluğu nedeniyle katı atıkların yönetilmesi, belediyeler için kompleks bir hale dönüşmüştür (Vega ve diğerleri, 2012: 16; Lehmann, 2012: 111). Bu bağlamda tek bir aktör olarak kentsel katı atıkların yönetiminde belediyenin yeterli olmadığı (Wilson, Velis ve Rodic, 2013: 61), bu nedenle sürdürülebilirlik yaklaşımını da dikkate alan, disiplinler arası bir bakış açısıyla farklı sektörlerden aktörlerin yer aldığı işbirliklerine, daha genel ifadesiyle yönetim yapılarına ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmektedir (Post, 2004: 23; Joseph, 2006: 864; Öztürk ve diğerleri, 2015: 2; Palabıyık, 2001: 399). Diğer taraftan yerel yönetimlerin üzerinde yer alan ulusal meclisin ve merkezi idarenin; uygun politikaların geliştirilmesi ve düzenlemelerin yerine getirilmesinde, kurumsal altyapının güçlendirilmesinde, etkin bir katı atık yönetiminin gerçekleştirilmesinde önemli rollere sahip olduğunun da göz ardı edilmemesi gerektiği de önemle vurgulanmaktadır (Memon, 2012: 140). Belirtilenler bağlamında katı atıkların etkin ve verimli yönetilmesinde, farklı bileşenlerin (bkz. Palabıyık, 2001: 44-52) yanında, farklı tarafların işbirliği içinde olması da önemli olmaktadır. Çeşitli biçimlerde gerçekleştirilen işbirliği çabalarıyla, kompleks bir durumu yansıtan atıkların

yönetilmesi, çevresel açıdan negatif etkisini azaltacak, ekonomik açıdan kayıpların azalmasına ve değerinin yükselmesine katkı sağlayacaktır.

UN-HABITAT'ın bir çalışmasında (2009: 2), 1990'lara kadar katı atık yönetiminin yalnızca teknik boyutlarına ağırlık verildiği belirtilerek, günümüz itibariyle çok boyutlu ele alınması gerekliliği üzerine bir uzlaşının olduğu ifade edilmektedir. Yalnızca teknik bileşenlerden oluşmayan, bunun yanında; coğrafi, politik, sosyo-kültürel, ekonomik ve yasal bir çok unsuru bünyesinde barındıran katı atık yönetimi, öncesinde ifade edildiği gibi kompleks bir durumu yansıtmaktadır. Bu bağlamda Yanpeng ve diğerleri, (2008) de çoğu kent için oluşan zorlukların giderilmesi, entegre katı atık yönetiminin gerçekleşmesi ve sürdürülebilir kentsel kalkınmanın sağlanması amacıyla toplum odaklı katılımcı katı atık yönetimi ağlarının geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadırlar. Katı atık yönetimi kapsamında oluşan ağlarda; belediye katı atık yönetimi sistemi ve diğer alt sistemler arasında, katı atık ile ilişkili faaliyetlerde, katı atık işlemek için geliştirilen politikave teknolojilerde, katı atığın çeşitli kaynaklara dönüşmesindeki süreçlerde ve teknolojiler arasında etkileşimlerinin olmasının altı çizilmektedir.

Katı atığın yönetilmesine yönelik getirilen bir diğer öneri ise, sektöre özel atık yönetimidir. Buradaki temel vurgu, belirtilen sektörlerden ortaya çıkan katı atıkların bir birinden ayırıcı özelliklerinin olması nedeniyle, ayrı ayrı yönetilmesinin, etkin ve verimli bir katı atık yönetimini ortaya çıkaracağı öngörüsüdür (Vega ve diğerleri, 2012: 16-17). Yani ortaya çıkan atık maddelerin türü üzerinden atıkları yönetmenin ötesinde, ihtiyaçların giderilmesi için varlık bulan işletmelerin oluşturduğu kümeler dikkate alınarak atıkların yönetilmesidir.

Bir başka açıdan bakıldığında, yaşanan teknolojik gelişmeler de katı atıkların yönetimine katkı sunmaktadır. Daha çok teknolojik imkanlara sahip gelişmiş ülkelerde kayıt sistemleri aracılığıyla atıkların takip edilmekte olduğu bilinmekte, gelişmekte olan ülkelerde ise aynı performansın yaşanmadığı ifade edilmektedir (Chandrappa ve Das, 2012: 3). Bu nedenle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde katı atık yönetiminin önemi daha fazla ön plana çıkmaktadır. Katı atık yönetiminin iyi gerçekleştirilmemesi halinde; su ve hava kirliliği, kötü kokunun yayılması ve çeşitli canlılardan kaynaklı problemlerin yaşanması, sera gazının artması, toplanma alanlarında ortaya çıkan yangın, erozyon gibi problemlerin yaşanması kaçınılmaz olmaktadır (Chandrappa ve Das, 2012:

4). Görüldüğü gibi katı atıkta ortaya çıkan sorunlar, bir çok çevre problemlerin ortaya çıkmasının da nedeni olmaktadır.

Diğer taraftan kentsel katı atık yönetiminde önem arz eden bir durum ise yapılan faaliyetlerin sürdürülebilirlik ile ilişkisidir (Baud, 2004: 14). Sürdürülebilir bir katı atık yönetim sisteminin; a) olabildiğince atıkların azaltılmasıyla *çevresel olarak etkin*, b) toplum için kabul edilebilir/katlanılabilir maliyetinin olması bağlamında *ekonomik olarak hesaplı*, c) bilgi, eğitim, güven ve destek sağlamak için toplumun farklı kesimleri ile geniş kapsamlı diyalogların geliştirilerek *sosyal olarak kabul edilebilir* olmasının önemi vurgulanmaktadır (McDougall ve diğerleri, 2001: 18). Ayrıca sürdürülebilir bir atık yönetim sisteminin; entegre bir sistem olması, piyasa odaklı olması (materyallerin etkili geri dönüşümü, enerji üretimi ve kompostu gibi nedenlerle), esnek olması, belli bir ölçeğe sahip olması ve sosyal olarak kabul edilebilir olmasının önemi vurgulanmaktadır (McDougall ve diğerleri, 2001: 18-21). Sürdürülebilir katı atık yönetimi konusunda dünya lideri olmayı amaçlayan Malmö’de, sürdürülebilir kentsel kalkınmanın bir bileşeni olarak kentsel katı atık yönetimi planlamasının yapıldığı görülmektedir (Saraiva Schott ve diğerleri, 2013: 1). Malmö’de 1999-2012 yılları arasında katı atık yönetimi bağlamında gerçekleştirilen dört projenin en önemli çıktılarından biri; akademi, endüstri ve devlet birimlerinden oluşan başarılı üçlü işbirliği (*triple helix*) için yöntemlerin geliştirilmesi ve uygulanması gösterilmektedir. Üçlü işbirliği yapısıyla, taraflar arasında etkin iletişim kurulmakta, farklı bakış açıları aracılığıyla yeniliklerin ortaya çıkmasının sağlandığı vurgulanmaktadır (Saraiva Schott ve diğerleri, 2013: 17). Üniversiteler ile gerçekleştirilen işbirliği ile; depolamaya dayalı gıda atık bertaraf sistemleri, evsel alanda ayrıştırılmanın gerçekleşmesi için altyapının güçlendirilmesi, e-atıklar ve tehlikeli atıkların ayrıştırılarak toplanması için dolaplar ve kafeslerin yapılması gibi çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yine üniversite ile sağlanan işbirliği ile gerçekleştirilen faaliyetlere bilimsel temel oluşturulduğunun (yaşam döngüsü analizi örneğinde olduğu gibi) altı çizilmektedir (Saraiva Schott ve diğerleri, 2013: 70; 73).

Sürdürülebilirlik ve katı atık yönetiminin kesişim noktasındaki önemli bir unsur da, bireylerin farkındalıklarını yükselterek katılımını sağlayan eğitim amaçlı faaliyetlerdir (Steiner ve Wiegel, 2009: 129-132). Bu bağlamda gündeme getirilen bir yaklaşımda,

sürdürülebilir katı atık yönetimine yönelik bilgilendirme ve davranış değişikliğinin gerçekleşmesi için “*toplum odaklı sosyal pazarlama*”dır. Bu yöntem kapsamında yapılan uygulamalar ile toplumun çevreye yönelik bilinç düzeyi yükseltilmeye çalışılmaktadır (Vega ve diğerleri, 2012: 18-19). Böylece bireyden hareketle atıkların kaynağında azaltılmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Atık konusunda farkındalığın ve bilinç düzeyinin artırılması söz konusu olduğunda, kamu otoritelerinin gösterdiği çabanın üzerinde, toplumsal fayda yaratmaya odaklanan STK’ların rolü göz ardı edilmemelidir. Aşağıdan yukarıya bir tavırla gerçekleştirilen çeşitli faaliyetler ile STK’lar, atık konusunda, bireylerin ve kurumların farkındalıklarını yükseltecek, bu yönde eylemde bulunmayı teşvik edecektir.

2.5.3. Kentsel Katı Atık Türleri

Kentsel alanda ortaya çıkan katı atıklar, tüm atıkların % 10’nunun altında olduğu ifade edilmektedir (Öztürk ve diğerleri, 2015: 1). Kentsel düzlemde ortaya çıkan tehlikeli ve tehlikesiz olarak sınıflandırılan (Toprak, 2012: 332) katı atıklar, ortaya çıkışına aracı olan kaynaklar bağlamında çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmaktadır (Chandruppa ve Das, 2012: 49-50; Tchobanoglous ve diğerleri, 2002: 3; İnce, 2011: 2; Karpuzcu, 2014: 143-144; Steiner ve Wiegel, 2009: 4-6; Toprak, 2012: 333). Burada katı atıklar, Christensen (2011: 19)’in ele aldığı şekliyle; *yerleşimsel atıklar*, *ticari atıklar*, *kurumsal atıklar*, *endüstriyel atıklar* ve *inşaat ve yıkıntı atıkları* başlıkları altında sınıflandırılmaktadır.

- **Yerleşimsel (Belediye Atıkları):** Ülkelerin gelişmişliği ve gelire göre değişmekle birlikte, günlük evsel atıklar; yiyecek atıkları, kağıt, cam ve plastikten oluşan ambalaj malzeme atıkları, hacimli (*bulky*) evsel atıklar; elektronik eşyalar (bilgisayarlar, telefonlar, tv⁵¹, beyaz eşya gibi), mobilya, evsel tehlikeli atıklar; yağlar, boyalar, çözücüler, piller, oje şişeleri, böcek ilacı, losyon gibi, biyomedikal atıklar; tekstil atıkları ve diğer malzemelerden (küller gibi) oluşmaktadır (Christensen, Fruergaard ve Matsufuji, 2011: 85-86).

⁵¹ Avusturalya’da 2008-2009 yılları arasında 16,8 milyon televizyonun atık haline geldiği aktarılmaktadır (Lehmann, 2012: 108).

- **Kurumsal:** Sağlık merkezleri, eğitim, mezbahana, cezaevi, belediye gibi kamusal veya yarı kamusal örgütlerin iş yapma sürecinde ortaya çıkan çeşitli (yiyecek, ambalaj gibi) atıklardır (Christensen ve Fruergaard, 2011: 97-99).
- **Ticari:** Yapılan faaliyetler ve işlem hacmine göre değişmekle birlikte ticari faaliyet (perakende, otel, restoran, banka, sigorta, lojistik gibi) sürecinde ortaya çıkan atıklar; yiyecek atıkları, kağıt, cam ve plastikten oluşan ambalaj malzeme atıkları; piller ve çeşitli kimyasallardan oluşan atıklardan oluşmaktadır (Christensen ve Fruergaard, 2011: 97-99).
- **Endüstriyel:** Üretilen ürünün türü (ahşap, gıda, baskı ve yayın, metal, elektronik vb⁵².) ve miktarına göre değişmekle birlikte, kullanılan hammadde ve yarı mamul atıkları, paketlenme malzemeleri ve tehlikeli kimyasal atıklar, en temel endüstriyel atık bileşenini oluşturmaktadır (Christensen, 2011: 100-101).
- **İnşaat ve moloz:** Temel atık bileşenlerini; beton, asfalt, tuğla parçaları, toprak, ahşap, metal ve diğer enkaz malzemeleri oluşturmaktadır. Belirtilen atıklar, inşaat yapımında var olan yapıların yenilenmesi ve onarılmasından ortaya çıkmaktadır (Christensen ve Andersen, 2011: 104-109).

Özellikle tıbbi atıklar ve tehlikeli atıklar başlığı altında yer verilen endüstriyel atıkların etkin bir şekilde yönetilmediğinde çok ciddi sağlık problemlerini (solunum hastalıkları, enfeksiyonlar gibi) ortaya çıkardığı, doğal çevrenin yaşam dengesine zarar verdiğinin önemi vurgulanmaktadır (Chandrappa ve Das, 2012: 147; 178). Diğer taraftan genel olarak da ele alındığında meydana gelen atıkların etkin şekilde yönetilmemesinin ekolojik ve fiziksel etkileri olmakta, halk sağlığını tehdit etmektedir (Karpuzcu, 2014: 145). Ekolojik bağlamda ortaya çıkan etkiler; atıkların kontrolsüz depolandığı alanlarda atıklardan meydana gelen sızıntı sularının temiz su kaynaklarını ve toprağı kirletmesi, oluşan koku ve açıkta yakma nedeniyle hava kirliliğinin oluşması şeklinde görülmektedir. Fiziksel bağlamda ise atıklar; depo alanlarından kirletici ve bulaşıcı maddelerin besin zincirine dahil olması, hastalıkların bulaşması gibi sonuçlara yol açmaktadır (Steiner ve Wiegel, 2009: 11-16). İfade edilen bu olumsuzluklar insan sağlığını doğrudan tehdit etmektedir. Bunun için kaçınılmaz olarak ortaya çıkan

⁵² Endüstriyel atıklara yönelik detaylı bir sınıflandırma için bkz. Christensen, 2011b.

atıklardan oluşan olumsuzlukları, olabildiğince en aza indirecek kapsayıcı ve etkin bir atık yönetimi gerekmektedir.

2.5.4. Kentsel Katı Atık Yönetiminin Yapısı ve Süreçleri

Atığın üretimi ile tüketimi arasında geçen zaman diliminde, etkin bir atık yönetimi için farklı aşamalardan oluşan bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Kentsel katı atık yönetimi söz konusu olduğunda; yönetsel birimlerin rolü, yetki ve sorumlulukları bağlamında siyasal; sahip olunan kapasite ve özellikler ile kurumsal; kalkınmışlık açısından ekonomik; işlem maliyetleri çerçevesinde mali; toplumların atıkları algılayışı bağlamında sosyo-kültürel; atıkların yönetim sürecinden kaynaklı ortaya çıkan unsurlar açısından çevresel ve sahip olduğu ayırıcı bilgi ihtiyacıyla teknik bileşenleri ön plana çıkmaktadır (Palabıyık, 2001: 44-52; ayrıca bkz. Guerrero, 2013: 228; Contreras ve diğerleri, 2010: 77). Görüldüğü gibi atık yönetiminde dikkate alınması gerekenler; siyasal, kurumsal, ekonomik, mali, sosyo-kültürel, çevresel ve teknik bir çok değişken altında gruplandırılmaktadır. Bu bağlamda atık yönetimi, ortaya çıkan atıkların ekosistemlerin kapasitesini aşmasıyla, kamu ve özel sektör için önemli bir ilgi odağı haline gelmiş (Zurbrügg, 2013: 1) ve farklı katı atık yönetim sistemleri geliştirilmiştir (Christnsen, 2011: 9). Ayrıca STK'lar da yaşanan bu gelişmelere duyarsız kalmamakta, çeşitli faaliyetler ile atık yönetimine katkı sağlamaktadır.

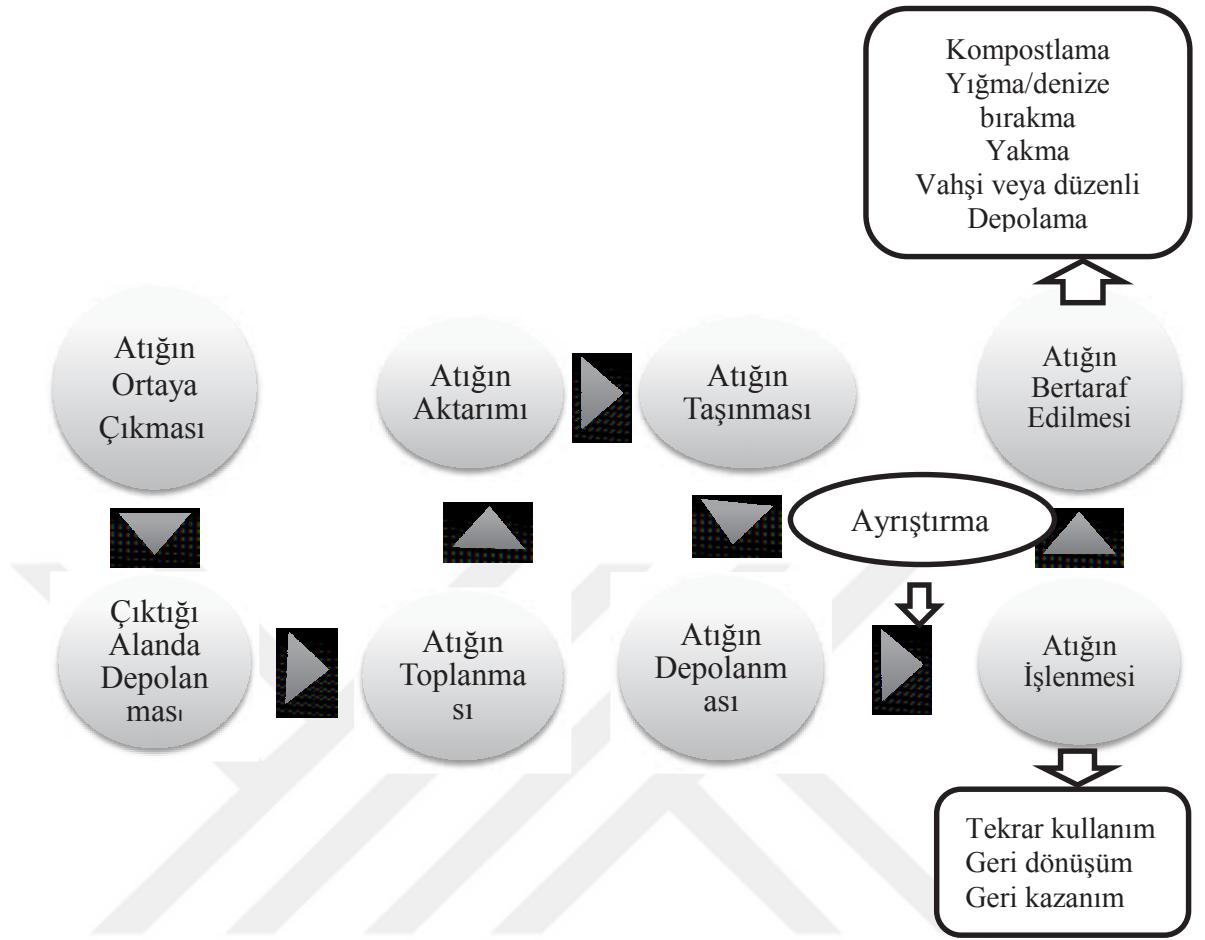
Diğer taraftan atık yönetiminin gerçekleştirilme sürecinde yukarıda ifade edilen genel unsurların altında bazı değişkenlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Zurbrügg (2013: 83)'ün yaptığı derlemeye göre, küresel düzeyde önem derecelerine göre atık yönetimi sürecinde şu hususlar ön plana çıkmaktadır: a) insan kaynaklarının yokluğu veya kapasite zayıflığı, b) kaynakların yokluğu veya etkili gelir toplayamama, c) kamusal farkındalığın ve işbirliğinin yokluğu, d) yasal düzenlemelerin ve yaptırımların zayıflığı, e) uygunsuz veya yetersiz altyapı ve ekipman, f) etkin olmayan kurumsal yapılar, g) nüfusunun hızlı artışı ve yaşam biçimlerinin değişmesi, h) planlama eksikliğinden kaynaklı kontrolün ve verinin olmayışı. Bu çalışmada kentsel alana odaklanılarak katı atık yönetimi ele alınmaktadır. Teknik düzeyi ağır basan, sürdürülebilirlik yaklaşımı dışındaki atık yönetimi klasik bakış açısı olarak nitelendirilerek incelenmektedir. Diğer taraftan daha geniş kapsamlı farklı değişkenleri ve süreçleri dikkate alan atık yönetimi

yaklaşımı ise sürdürülebilirlik kavramı ile ele alınmaktadır. Bir sonraki bölümde her iki yaklaşımın farklılıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

2.5.4.1. Klasik Açıdan Kentsel Katı Atık Yönetimi

Üretim araçlarının gelişmesi ve buna dayalı olarak tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve yoğunlaşması, atıkların sorun haline gelmesine neden olmuştur. Oluşan olumsuzlukları gidermek amacıyla, ilk olarak daha çok teknik çözümler üretilmeye çalışılmıştır. İşte atığın ortaya çıkmasıyla atıklarının yönetilmesine odaklanan bu uygulamalar, klasik kentsel atık yönetimi şeklinde nitelendirilmektedir. İfade edilenler çerçevesinde yerel yönetimler perspektifinden kentsel katı atık yönetimi, klasik biçimiyle; evsel katı atıkların toplanması, taşınması ve katı atıkların bertarafı aşamalarından oluşmaktadır (Baud, 2004: 6). Farklı teknoloji ve bilim dalları ile ilişkisi nedeniyle kompleks bir yapıyı barındıran katı atık yönetimi aşamalarının farklı şekillerde dizayn edildiği anlaşılmakla birlikte (Tchobanoglous ve diğerleri, 2002: 3-4), mühendislik bakış açısıyla atık yönetimi sisteminin şu aşamalardan oluştuğu belirtilmektedir (Christensen, 2011c: 18):

- **Atığın ortaya çıkma aşaması:** Bu aşamada, kategoriye ayrılması (evsel, endüstriyel gibi), kategoriler içinde türlere ayrılması (yerleşimsel atıkları: evsel, bahçe, hacimli atıklar gibi), kalitesine ve bileşenlerine göre ayrılması işlemleri gerçekleşmektedir.
- **Toplama ve taşıma aşaması:** Bu aşamada, kaynağın ayrıştırılması, ev içinde toplanması, toplama merkezlerine götürülmesi, toplanması, taşınması, transfer istasyonuna getirilmesi işlemleri yapılmaktadır.
- **İşleme aşaması:** Bu aşamada, mekanik işleme (manyetik ayırma), termal işleme (yakma gibi) ve biyolojik işleme (kompostlama gibi) türlerinden yararlanılmakta.
- **Değerlendirme aşaması:** Nihai olarak atıkların geri dönüşüm, atıktan yararlanma (gübre, enerji, yakıt vb. olarak yararlanma) ve depolama işlemlerine tabii tutulmaktadır.

Şekil 4: Klasik Katı Atık Yönetiminin Süreçleri

Kaynak: Chandrappa ve Bhusan Das, 2012: 66.

Biraz daha mevcut uygulanış hali dikkate alınarak yukarıda gösterilen şekildeki gibi klasik katı atık yönetimi süreçleri ifade edilebilmektedir.

2.5.4.2. Sürdürülebilirlik Açısıyla Kentsel Katı Atık Yönetimi

Atığın ortaya çıkmasıyla atığa odaklanan klasik atık yönetimi yaklaşımı, zaman içinde atık yönetiminde istenilen başarıyı sağlayamamıştır. Bu yüzden klasik bakış açısının ötesinde, atık ortaya çıkmadan, atığın doğaya en az zararlı olabilecek şekilde yönetilmesine odaklanan sürdürülebilirlik bakış açısı önem arz etmeye başlamıştır.

Katı atık yönetiminde sürdürülebilir bir sonuç elde etmek için iki önemli kritik faktör ön plana çıkmaktadır. Bunlar: kaynakların korunması/atığın önlenmesi ve kaynakların geri kazanılmasıdır (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1993: 161). Tam da bu noktada, atık sektörünün

yeşil hale dönüştürülmesi şeklinde de ifade edilen (Modak, 2011: 292), 3R (önleme, tekrar kullanım ve geri dönüşüm) yaklaşımı, atığın ortaya çıkmasından bertarafına ve atığın minimizasyonuna odaklanmaktadır. Bu sayede atık etkin biçimde yönetilirken, çevrede ve kamu sağlığı üzerinde oluşan riskler azaltılmaktadır.

Katı atığın sürdürülebilirlik bakış açısıyla yönetilmesinde gündeme gelen önemli bir yaklaşım ise, Entegre Katı Atık Yönetimi'dir. Önleme, tekrar kullanım ve geri dönüşüm (3R) unsurları üzerinde, şemsiye bir atık yönetim sistemi olarak kurgulanan Entegre Katı Atık Yönetimi [*Integrated Solid Waste Management* (ISWM)] ile, farklı sektörlerden meydana gelen katı atıkların, ilişkili tüm paydaşların (atık üretenler, hizmet sağlayanlar, düzenleyiciler, devlet ve toplum) katılımıyla yönetiminin optimizasyonunu amaçlamaktadır (Memon, 2012: 133-135). Ayrıca tüm ilgili paydaşların dahil edilmesinin yanında, atık yönetimi sürecinde finansal sürdürülebilirlik ile kurumsal düzenlemeler ve iyi yönetişimin de gerekliliği vurgulanmaktadır (UN-HABITAT, 2009: 2). Bu yaklaşımla, klasik olarak uygulanan katı atık yönetimi kapsamındaki aşamalar, daha etkin şekilde sonuç vermesi için bir birini tamamlayacak biçimde kurgulanmaktadır (Memon, 2012: 134; Chandrappa ve Das, 2012: 17). Öztürk ve diğerleri (2015: 25), entegre katı atık yönetimi ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkileri aşağıda Şekil 5'deki gibi ifade etmektedirler. Atık sektörünün yeşil hale gelmesiyle; doğal kaynakların ve enerjinin korunması, yeni iş alanlarının ve mesleklerin ortaya çıkması, kompost üretiminin yapılması, atıktan enerji üretiminin gerçekleştirilmesi, sera gazı emisyonlarının (GHG) ve yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlaması elde edilecek faydalar olarak sıralanmaktadır (Modak, 2011: 305-311).

Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde kaynakların sınırlılığı ve atık yönetim altyapısının yokluğu, entegre katı atık yönetimini istenilen hale getirmektedir⁵³ (McDougall ve diğerleri, 2001: 15; 26). Entegre katı atık yönetimi sisteminin temel özellikleri; bütüncül bir sistem olması, ekonomik değer oluşturma, esnek ve bölgesel planlama esaslı olması şeklinde sıralanmaktadır (Öztürk ve diğerleri, 2015: 26). Aşağıda yer verilen Şekil 5'de genel olarak atık, entegre atık yönetimi ve sürdürülebilirlik

⁵³ Katı atık yönetiminde önem arz eden bir husus da, ekonomik gelir düzeyi ile atık yönetimi arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Ülkelerin gelir grubu ile atık yönetimi aşamalarına verdikleri tepkiler veya gösterdikleri hassasiyetleri özetleyen tablo için bkz. Altuntop, Bozlu ve Karabıyık, 2004: Evsel Atıkların Ekonomiye Kazandırılması: TR62 (Adana, Mersin) Bölgesi, http://www.cka.org.tr/dosyalar/evsel_atik_raporu.pdf (04.06.2015).

arasındaki ilişki görselleştirilmektedir. Şekil incelendiğinde, atıkların bir birini tamamlayan entegre bir yaklaşımla yönetilmesi, kaçınılmaz olarak ortaya çıkan atıkların amaca uygun bir kaynağa dönüştürülmesi ve bu sayede sürdürülebilirliğe giden yolun oluşturulması görülmektedir.

Şekil 5: Entegre Katı Atık Yönetimi Bileşenleri ve Sürdürülebilirlik

Kaynak: Öztürk ve diğerleri, 2015: 25.

Kamu sağlığı, çevre ve kaynak yönetimine odaklanan (UN-HABITAT, 2009: 2) entegre katı atık yönetiminin uygulanma sürecinde, ilişkili tüm paydaşların katılımının sağlandığı, aşağıda yer verilen bir birini tamamlayan aşamalar ön plana çıkarılmaktadır. Bu aşamalar şöyle sıralanmaktadır (Memon, 2012: 141):

- Çeşitli kaynaklardan ve geleceğe dair öngörülerden elde edilen verilerden hareketle atığın miktarı ve özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak,
- Mevcut katı atık yönetim sistemi ve eksikleri hakkında gelişmeler için bilgi toplamak ve analizler yapmak,
- Yerel paydaşların katılımını da sağlayarak belediyeler tarafından entegre katı atık yönetimi için amaçların belirlenmesi,
- Entegre katı atık yönetiminin finansal, teknik, çevresel ve sosyal yönleri dikkate alınarak paydaşların sorunlarının tespit edilmesi,
- Entegre katı atık yönetim planının geliştirilmesi,
- Entegre katı atık yönetimi için bir uygulama stratejisinin geliştirilmesi,
- Entegre katı atık yönetimi için izleme ve geri besleme sistemlerinin geliştirilmesidir.

Benzer şekilde ABD Çevresel Kalkınma Ajansı (2002) da, entegre katı atık yönetim süreci için şu aşamaların takip edilmesi gerektiğini ifade etmektedir: Atıkların türünü de dikkate alarak ihtiyaçların belirlenmesi, mevcut atık sisteminin incelenmesi, mevcut yasal düzenlemelerin incelenmesi, karar verme yapısının organizasyonu, kısa ve uzun vadeli amaçların belirlenmesi, potansiyel atık yönetimi bileşenlerin incelenmesi, imkanların karşılaştırılması, entegre katı atık yönetim planının hazırlanması, planın uygulamaya konulması, atık yönetim sisteminin değerlendirilmesidir. Burada öne çıkarılan bir husus ise, atık yapısının, türünün ve miktarının insan topluluklarına göre değişebileceği varsayımından hareketle, bölgelere/yaşam alanlarına göre oluşan bu farklılıklara cevap verebilecek katı atık yönetim planının hazırlanması gerekliliğidir (Akdoğan ve Güleç, 2005: 56). Ortak bazı katı atık yönetim standartları olmakla birlikte, toplulukların tüketim alışkanlıklarının dikkate alınmasıyla atık yönetim planının oluşturulması önem arz etmektedir.

Cointreau (2001)⁵⁴ tarafından yayınlanan deklarasyonda ise, sürdürülebilir ve entegre bir katı atık yönetimi için belirlenen prensipler şöyledir: iyi yönetim, hizmetlerin ekonomik olarak sunulması, maliyet kurtarma mekanizmalarının oluşturulması, doğal kaynakların korunması, katılımın sağlanması, çevre dostu teknolojilerin desteklenmesi, kaynakların ayrıştırılması, geri dönüşümü ve geri kazanımının sağlanması, stratejik planlamanın yapılması, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve özel sektörün dahil edilmesidir. Modak (2011: 316-321) da atık sektörünün yeşil hale gelmesi için olması gereken şartları; özel yatırımlar, uluslararası fonlar, kullanıcıya yansıtılacak ücretler ve diğer yenilikçi yöntemler ile finansman sağlanması, ekonomik teşviklerin ve bir takım caydırıcı önlemlerin alınması, politikalar ve düzenlemelerin yapılması, biçimsel ve biçimsel olmayan sektör arasında kurumsal anlaşmaların yapılması şeklinde ifade etmektedir. Benzer şekilde Chandrappa ve Das (2012: 32) tarafından ideal bir katı atık yönetim sisteminin aşağıda yer verilen eylemlerden bir kısmını veya tamamını taşıması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu eylemler şöyledir:

- Politikaların belirlenmesi
- Yasaların oluşumu ve uygulanması

⁵⁴ Bkz.: <http://siteresources.worldbank.org/INTUSWM/Resources/siswm.pdf> (30.05.2015).

- Faaliyetlerin planlanması ve değerlendirilmesi,
- Toplam, taşıma, ayrıştırma, atıkların bertarafı ve materyallerin piyasada değerlendirilmesi,
- Katı atık yönetimi yapısı içinde yer alanların eğitimi,
- İlişkili tüm paydaşlar için farkındalık yaratmak,
- Teşvikler oluşturmak,
- Katı atıktan etkilenen insanların yaşam alanını korumak,
- Acil durumlar için hazırlıklı olmak

Zaman içinde atık yönetimine yönelik çeşitli yaklaşımların geliştirildiği görülmektedir. Bu yaklaşımlar; fayda-maliyet analizi, maliyet verimliliği analizi, atık üretim eğiliminin tahmini, malzeme akış analizi, yaşam döngüsü analizi⁵⁵, risk, çevresel etki, stratejik çevre, sosyo-ekonomik ve sürdürülebilirlik değerlendirmelerinin yapılması, entegre bir yaklaşımla katı atık yönetiminin planlanması gibidir (Chandrappa ve Das, 2012: 18; Hauschild ve Barlaz, 2011: 114-115). Diğer bir sınıflandırmaya göre ise geliştirilen atık yönetimi yaklaşımları; sağduyu yaklaşımı (*Common Sense Approach*), atık hiyerarşisi, sürdürülebilirlik, yaşam döngüsü ve çevresel ekonomi şeklinde sıralanmaktadır. Bu yaklaşımlardan sürdürülebilirlik bağlamında en fazla ön plana çıkan model ise “atık hiyerarşisi”dir. Atık yönetiminin hiyerarşik bir yaklaşımla ele alınması, Batı ülkelerinde ve bazı Asya ülkelerinde 1980’den bu yana kullanılarak yaygınlaşmıştır. Katı atık yönetim hiyerarşisi çeşitli akademik yayınlarda, uygulamaya yönelik plan⁵⁶, program ve yönergelerde⁵⁷ bazı farklılıklarla belirlense de, temel olarak; en tepede kaçınma (*avoid*)/ önleme (*waste prevention*) ve minimize etme/azaltma (*reduce*), sonrasında ise sırasıyla;

⁵⁵Beşikten mezara bir tutumla ürünlerin veya hizmetlerin yaşam sürecini anlamak ve karşılaştırma yapmak için kullanılan, ISO tarafından standartları belirlenen bir çevresel yönetim aracıdır (Özkaya, 2013: 43). Ayrıca bkz. Demirel, Göksel N. (2011): Yaşam Döngüsü Analizi, http://www.rec.org.tr/dyn_files/20/5928-I-YASAM-DONGUSU-ANALIZI.pdf (08.03.2015).

⁵⁶ Hong Kong’da 2005-2014 yıllarını kapsayan bir politika planında atık hiyerarşisi üç aşamada (1. Kaçınma ve minimizasyon, 2. Tekrar kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım, 3. Toplu azaltma ve bertaraf) ele alınmıştır. Bkz. Environmental Protection Department: A Policy Framework for the Management of Municipal Solid Waste (2005-2014), p. 23. http://www.epd.gov.hk/epd/msw/htm_en/content.htm (08.03.2015)

⁵⁷ AB Atık Yönergesi’nde bu aşamalar; önleme, geri kazanım (yeniden kullanım, geri dönüştürme ve enerjinin yeniden kullanımını kapsayıcı biçimde) ve bertaraf şeklinde ele alınmıştır (Güler ve diğerleri, 2001: 17).

tekrar kullanma (*reuse*), materyallerin geri dönüşümü (*recyle*)⁵⁸ (ayırıştırma, toplama, depolama, nakliye), geri kazanım (*recovery*), işleme (*treat*) ve bertaraf (*disposal*) aşamalarından meydana geldiği ifade edilmektedir (Lehmann, 2012: 108). Aynı zamanda bu yaklaşım daha öncesinde belirtildiği üzere, sürdürülebilir katı atık yönetiminin bir aracıdır (Christensen, 2011a: 11-13; Unnisa ve Rav, 2012: XIII; McDougall ve diğerleri, 2001: 7; Zurbrüagg, 2013: 4). Hiyerarşik yaklaşımın benimsenmesiyle atıkların olabildiğince azaltılması sağlanacak, ortaya çıkması kaçınılmaz ise, çevreye en az zarar ile bertarafı gerçekleştirilecektir.

Hiyerarşinin ilk iki basamağında yer alan atığın önlenmesi ve minimizasyonu, atığın toplanması ve bertarafı sürecinde; katılan maliyet, çevresel etki gibi ortaya çıkan durumlar dikkate alındığında, katı atığın sürdürülebilir yönetim stratejilerinde en temel öncelikler arasında yer almaktadır (Memon, 2012: 137; McDougall ve diğerleri, 2001: 16). Çünkü katı atığın yönetilmesi sürecinde başvurulmuş diğer yöntemler, bazı zararlı maddelerin ortaya çıkmasına sebep olmakta, atığın önlenmesi yaklaşımında ise, atığın kaynağa engellenmesi veya azaltılmasına odaklanılmaktadır. Bu bağlamda atığın önlenmesi için; atıkları temizleyici teknoloji, temiz üretim teknolojisi, temiz üretim ve atığın minimizasyonunun altı çizilmektedir (Salhofer, Unger ve Bilitewski, 2011: 183-185; Memon, 2012: 137). Özellikle gelişmiş ülkelerde atık miktarının artması sonucu gündeme gelen bir husus ise, “sıfır çöp politikası”dır. ABD, Avustralya, Yeni Zelanda ve Avrupa ülkelerinde uygulamaya geçilen veya dikkate alınan bu politikanın temel amacı, kaçınılmaz olarak ortaya çıkan çöpün, bertarafına (yığılması ve yakılması gibi) yol açmadan yeniden kullanımını veya geri kazanımını sağlamak olarak ifade edilmektedir (Kılınç, 2011: 86-87).

Atığın azaltılmasını sağlayan sürdürülebilir tüketim anlayışının yaygınlaşmasında tüketicinin katılımının önemi de vurgulanmaktadır. Bu sayede çevreye dost olmayan ürünler engellenecek ve çevre dostu alternatiflerin ortaya çıkması için talep oluşturulacaktır. Bu kapsamda yapılan örnek olay incelemelerinde, hizmetlerden yararlananların karar alma süreçlerine katılımıyla; sorunların tespiti, farklı alternatiflerin geliştirilmesi, bilgi sağlama ve böylece alınan kararların niteliğinin artırılması gibi hususlarda katkı sağlandığı tespit edilmiştir (Coenen, Huitema ve Woltjer, 2009: 91-92;

⁵⁸ Kağıt, plastik, Cam, metal gibi evsel atıkların geri dönüşümünden elde edilebilecek tasarruf bilgileri için bkz. http://www.cka.org.tr/dosyalar/evsel_atik_raporu.pdf (04.06.2015).

106). Uygulamaya bakıldığında ise, atık yönetimi sürecinde, atığın kaynağa azaltılmasına hem hukuki düzenlemelerde hem de fiili durumda, çok fazla önem verilmediği ifade edilmektedir. Bu bağlamda AB'ye üye ülkeler incelendiğinde; Güney Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Yunanistan, İtalya, Malta, Polonya, Romanya gibi ülkeler ortaya çıkan çöpün %95'ini depolamakta; Almanya ortaya çıkan atığın % 45'ini geri dönüştürmekte; Danimarka çöpün % 55'ini yakmakta ve Hollanda ise çöpün % 30'unu kompostlamaktadır (Kılınç, 2011: 88).

Sürdürülebilir atık yönetiminin üçüncü basamağı, ortaya çıkan atıkların, küçük düzenlemelerle/onarımla ya da hiç müdahale etmeksizin *tekrardan kullanımının* sağlanmasıdır⁵⁹. Çeşitli biçimlerde ortaya çıkan (ambalaj) atığı hiçbir işleme tabi tutmaksızın ekonomik ömrünü tamamlayana kadar, birden fazla kullanılması, yeniden kullanım şeklinde tanımlanmaktadır (Armağan ve diğerleri, 2006: 16; Karpuzcu, 2014: 154). Bu sayede enerji tasarrufu sağlanarak, fosil yakıtların tüketilmesi azaltılmış olmaktadır (Kışlalılıoğlu ve Berkes, 1993: 209). Bu bağlamda ikinci el piyasasının gelişmesi ve takas yönteminin önemi ön plana çıkmaktadır. Bir kişi veya kurum için fayda sağlamayan ürünler, ihtiyaç sahibi taraflara satılabilir, ya da ihtiyaç duyulan başka bir ürün ile değiştirilebilir. Bu aşamada “hurdacı” ve “eskici” olarak nitelendirilen kişilerin önemi vurgulanmaktadır (Kılınç, 2011: 89). Diğer taraftan da, farklı tarafları bir araya getirmeye kolaylık sağlayan internet kullanımının yaygınlaşması, takas uygulamalarının yaygınlaşmasına da, atıklar için fırsatlar sunmaktadır. Buna yönelik çeşitli web uygulamalarının ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.

Sürdürülebilir atık yönetiminin dördüncü basamağı atıkların geri dönüşümüdür. Geri dönüşüm, atıkların fiziksel ve kimyasal herhangi bir işleme tabii tutmadan üretim sürecine dahil edilmesidir (Armağan ve diğerleri, 2006: 17). Geri dönüşüm süreci beş basamakta şu şekilde sınıflandırılmaktadır: kaynağa ayırma (atık kumbaraları, atık toplama merkezleri gibi alanlara), değerlendirilebilir atıkları ayırma, toplama, sınıflama, değerlendirme ve yeni ürün olarak ekonomiye kazandırma (Armağan ve diğerleri, 2006: 41; Öztürk ve diğerleri, 2015: 64:65). Burada en önemli hususun kaynağa ayırma olduğunun altı çizilmektedir. Atık, ortaya çıktığı ortamda, daha fazla kirlenmeden ve zarar görmeden ayrıldığında, geri dönüşüm maliyetleri ve bertaraf

⁵⁹ Örneğin, bir yoğurt üretici firmanın kullandığı ambalaj malzemesini aynı zamanda bir çiçek saksısı olarak da kullanılabilecek şekilde tasarlamasıdır (EkoIQ, 2016: 8).

edilecek atık miktarı azalacaktır. Kaynakta ayrıştırılan çöpler, ya belediyelerin araçları ve personelleri tarafından ya da belediyelerin işi devir ettiği özel sektör tarafından toplanmaktadır. Bu toplama işlemi kaynakta ayrıştırma yapılmayan yerlerde de geçerlidir. Diğer taraftan öncesinde belirtilen biçimsel yapının dışında, daha çok az gelişmiş ülkelerde (tahmini olarak Bangladeş, 65.000; Hindistan, 250-300.000; Endonezya, 40.000; Mısır, 100.000 ve Arjantin, 80.000 kişi) kişiler kendi bireysel veya örgütsel çabalarıyla değerli bulunan atıkları toplamaktadırlar (Kılınç, 2011: 97-99). Biçimsel oluşumun dışında ortaya çıkan bu durum ve atığın hukuki olarak sahipliğinin tartışmalı olması (Kılınç, 2011: 30-31), yasadışı oluşumları da gündeme getirmektedir⁶⁰. Atıkların geri dönüşümünde biçimsel yapının dışında (kaynakta ayrıştırma), bir takım sağlık riski barındırmasına rağmen, atıkların biriktirildiği alanlarda, atık toplayıcıların katkısının olduğu vurgulanarak, var olan risklerin azaltılması için biçimsel yapının içine dahil edilmesi gerekliliğinin altı çizilmektedir. Sürdürülebilir kentler oluşturma sürecinde atık toplayıcıların (*waste pickers, waste collectors veya recyclers*) önemi bir çok kentte gerçekleştirilen belediyeler ile işbirliği çalışmalarından anlaşılmaktadır. Atık toplayıcılar, Latin Amerika ülkelerinde (Nikaragua, Brezilya, Meksika gibi) belediyelerin atık yönetimi yapısı içinde biçimsel olarak yer almakta, bu entegrasyon ile; meslek yaratılarak gelir sağlanması, çevresel zararlar ve depolama giderlerinin azaltılması, pahalı olmayan bir yöntemle kentin daha fazla “yeşil” hale dönüştürülmesi gibi faydaların elde edildiği vurgulanmaktadır. Ayrıca finansal açıdan Dünya Bankası ve Amerikalılar Arası Kalkınma Bankası (*Inter-American Development Bank, IDB*) gibi kurumların, atık toplayıcılarının dahil edildiği projeleri destekledikleri bilinmektedir. Geri dönüşüm yöntemleriyle birlikte gelir sağlanmakta, atıklar azalmakta ve sera gazı emisyonlarının azalmasına katkı sunmaktadır (Wilson, Velis ve Cheesemon, 2006 ve Scheinberg, 2011’den aktaran Marelllo ve Helwege, 2014: 1-4;19; ABD-Çevresel Koruma Ajansı, 2002). Geri dönüşüm sürecinde gündeme gelen önemli bir hususta, gerçekleştirilen işlemlerin maliyetidir. Kaynakta ayrıştırma ve geri dönüşüm işlemlerinin gerçekleştirilmesinde, bu işlemleri gerçekleştiren işletme veya belediye için belli bir ölçeğin oluşması gerekir. Aksi takdirde elde edilen fayda, maliyetleri karşılamadığı için geri dönüşüm işlemi gerçekleşmeyecektir. Ayrıca yapılan geri

⁶⁰ Bu durumun somut örneği İtalya’nın Napoli kentinde yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Tunçer ve Saray, 2015.

dönüşüm işlemlerinin çevre ve insan sağlığı açısından da fayda-maliyet analizi yapmak gerekecektir (Kılınç, 2011: 101).

Yukarıda ifade edilen dört aşama sürdürülebilir katı atık yönetiminin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu süreçler aynı zamanda üreticiler ve tüketiciler açısından belli bir bilinç düzeyini gerekli kılmaktadır. Bu noktada Zurbrügg (2013: 5), ifade edilen hiyerarşik katı atık yönetimi yaklaşımının özellikle ilk üç aşamasının bireylerin farkındalığına ve davranışlara bağlı olduğunu vurgulamakta olup, bu konuda gerçekleştirilecek eğitimlerin önemini belirtmektedir. Özellikle biçimsel eğitimlerin dışında, örnek oluşturarak bir davranışın yaygınlaşmasını sağlayacak biçimsel olmayan eğitimleri de fazlasıyla önemsemek gerekecektir.

Sürdürülebilir atık yönetiminin beşinci basamağı atıkların işlenmesi ve geri kazanımıdır. Ayrıştırılarak toplanan atıklar işlenerek yeni bir üretim sürecinin parçası haline gelirler (Kılınç, 2011: 101). Geri kazanım, atıkların işlenerek ikinci hammadde olarak, aynı veya farklı bir ürün yapısında tekrar üretim sürecine dahil edilmesidir (Armağan ve diğerleri, 2006: 17; Karpuzcu, 2014: 155). Bu sayede değersiz olarak nitelendirilen maddeler (kağıt, plastik, cam, ambalajlar, alüminyum, demir ve çelik, tekstil gibi) ekonomik değer haline dönüştürülmektedir (Armağan ve diğerleri, 2006: 44-45). Örneğin, kâğıdı ağaç yerine atık halindeki kâğıt mamullerden üretmek, hava kirliliğini %74, su kirliliğini %35, işleme sürecindeki su kullanımını %58 oranında azaltmaktadır (Kışlalıhoğlu ve Berkes, 1993: 209). İfade edilen geri kazanım gerçekleştirildiğinde, üretici tasarruf sağlanmakta ve yeni kaynak ihtiyacını azalttığı için çevreye olan zararı düşürmektedir (Kılınç, 2011: 102). Ayrıca vurgulanan bir diğer husus ise geri kazanım zincirini etkileyen çeşitli etmenlerin olmasıdır. Bu etmenler şöyledir: ulusal politikalarda yaşanan değişim, piyasa, hammadde fiyatlarındaki değişim, maliyetlerin elde edilen faydadan daha yüksek olması, rekabet ve teknik (bazı maddelerin çabuk bozulması gibi) sınırlılıklardır (Kılınç, 2011: 113-114).

Sürdürülebilir atık yönetiminin altıncı basamağı atıkların çeşitli yöntemler ile bertaraf edilmesidir. Belediyeler tarafından gerçekleştirilen katı atık yönetimi sürecinde en yaygın kullanılan bertaraf etme aracı olarak; gübre veya kompostlama, enerji kazanım için yakma, açık alana yığma, gömme ve düzenli depolama yöntemi kullanılmaktadır (Chandrappa ve Das, 2012: 17; Toprak, 2012: 339-341). Havalı/oksijenli biyolojik

arıtma şeklinde de ifade edilen kompostlama⁶¹, *organik esaslı katı atıkların oksijenli ortamda ayrıştırılmasıyla yüksek verimli toprak düzenleyicisi-gübrenin ortaya çıkarılması* işlemidir. Kompostlama yöntemi, ortaya çıkan kent çöplerinin organik ağırlığının fazla olması sebebiyle, gübre için önemli potansiyel taşımaktadır. Küçük, büyük farklı ölçeklerde uygulanan bu yöntemlerin iyi örnekleri, Keskin (1996) tarafından İskenderiye (Mısır) ve İzmir (Türkiye)'de gösterilmekte ve ayrıca Toronto (Kanada) kentinde de yapılan faaliyetlere dikkat çekilmektedir (Kılınç, 2011: 96). Geri dönüşüm veya kompostlanamayan atıkların bertarafı için kullanılan bir diğer yöntem ise, kontrollü yakma işlemidir. Enerji için yakma yönteminin kapsamı, kentsel katı atıkların kontrollü şekilde yakılarak, buhar veya elektrik üretilmesi işlemidir (Toprak, 2012: 339-340). Yakma uygulaması, atıkların ortaya çıkmaya başlamasıyla gündeme gelen ilk yöntemlerden biri olarak ifade edilmektedir. XIX. yy. başında Avusturya, İngiltere ve ABD'de yaygın olarak yakma yönteminden yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Günümüz açısından ise İsviçre, Hollanda, Fransa, İtalya gibi AB ülkelerinde yakma yönteminin kullanıldığı, ABD'de de öncesine kıyasla düşük seviyelere indiği, Türkiye'de ise %1-2 seviyelerinde olduğu ifade edilmektedir. Atıkların yakılmasıyla enerji üretilmektedir. Fakat diğer taraftan atıkların yakılmasıyla ortaya çıkan gazlar ile çevreye ve insan sağlığına başka bir zarar oluşmakta, atmosfer kirlenmekte, işletme maliyeti artmakta ve gübre olarak kullanılabilecek çöpler boşa gitmektedir (De Silguy, 2009 ve Bertolini, 2005'den aktaran Kılınç, 2011: 93-95).Klasik bertaraf etme yöntemlerinden biri olarak yararlanılan gömme yöntemi de, belli alanların kazılarak veya zeminin mevcut doğal yapısı dikkate alınarak atıkların boşaltılması ve üzerine toprak kapatılması ile uygulanmaktadır.

Atık yönetim sürecinin diğer önemli parçası ise; kaçınılmaz olarak ortaya çıkan atığın etkin bir şekilde yönetilmesi için, yukarıda ifade edilen tüm süreçleri kapsayıcı fonksiyonuyla, farklı taraflar arasında işbirlikleri ve ağları barındıran bir sistemin oluşturulmasıdır (McDougall ve diğerleri, 2001: 15). Bir sonraki bölümde detaylandırıldığı gibi, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeydeki aktörler arasında oluşturulacak bu ağlar ile en temel düzeyde; atığı üretenlerin ve tüketenlerin, atığın oluşturduğu zararlar hakkında farkındalığının ve bilinç düzeyinin artırılması, kaynağında azaltma, yeniden kullanım, ayrıştırma, geri dönüşüm ve geri kazanım

⁶¹ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. : Öztürk ve diğerleri, 2015: 108-188.

uygulamalarının gerçekleştirilmesi, son noktada ise denetleme işlemlerinin yapılmasına katkı sağlanacaktır.

Diğer taraftan da tüm ifade edilenlerin yanında, hiyerarşik atık yönetimi yaklaşımının bazı sınırlılıklara sahip olduğunun altı çizilmektedir. Bu sınırlılıklar; bilimsel veya teknik dayanaklarının az olması, entegre atık yönetimi sisteminde olduğu gibi atık yönetim süreçlerin kombinasyonunun az kullanılması, ekonomik boyutuyla katlanılan maliyetlere vurgu yapılmaması ve çeşitli yerel spesifik durumların (küçük ada, nüfusun dağınık yaşadığı yerler gibi) dikkate alınmamasıdır (McDougall ve diğerleri, 2001: 24). Ayrıca özellikle atığın ortaya çıkmasını azaltan yeni teknolojilerin kullanılmasının yerel ve bölgesel yönetimler için, sahip olunan yetersiz imkanlar dikkate alındığında, zor olacağının altı çizilerek, bu sorunların giderilmesinde devletlere veya devletlerarası oluşumlara ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir (Chandrappa ve Das, 2012: 99). Burada vurgulanan temel sınırlılıklar daha çok ekonomik tabanlıdır. Özellikle atık yönetimi sürecinde katlanılabilir maliyetlerin oluşması için ölçek konusu önemli olmaktadır. Ölçeğin oluşturulması açısından ise, yukarıda ifade edilen taraflar ve yerleşim birimleri arasında gerçekleştirilecek işbirlikleri ön plana çıkmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, klasik anlamda atık yönetimi atığın ortaya çıkmasından itibaren devreye girerken; sürdürülebilirlik bakış açısıyla atığın yönetimi, daha atık oluşmadan/ortaya çıkmadan gündeme gelmektedir. Ayrıca sürdürülebilir atık yönetimi doğrusal bir çizgide, tek bir otoritenin yetki ve sorumluluğu altında değil, aksine doğrusal olmayan bir düzlemde, farklı tarafların, farklı birliktelikleriyle mümkün olabilmektedir. Bu noktada Guerrero (2013: 221), sürdürülebilir bir atık yönetiminin gerçekleşmesi için çevresel, teknik, hukuki, sosyo-kültürel, ekonomik-finance vb. faktörlerin dışında en temel hususlardan birinin de farklı paydaşların birlikteliği/katılımı olduğunun altını çizmektedir. Yine Christensen (2011: 13-15) de, geniş kapsamlı bir problem olarak gördüğü katı atık yönetimi sürecinde; bölgesel, ulusal ve uluslararası bir çok paydaşın katılımının zorunluluğunu vurgulamaktadır. Ayrıca unutulmaması gereken bir hususta, her kentin; kurumsal, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, coğrafi, demografik, belediye kapasitesi, finansal kaynaklar vb. açılardan farklı özelliklere sahip olmasından dolayı etkin bir katı atık yönetimi için tek bir çözümün olmadığıdır (Caniato ve diğerleri, 2014: 938). Boston ve Yokohama örneğinde olduğu gibi, her kent belirtilen

farklılıklardan dolayı kendi örgütsel oluşumunu ve atık yönetim süreçlerini düzenlemesi gerekecektir (Contreras, 2010: 76).

2.5.5. Kentsel Katı Atık Yönetiminin Tarafları

Atık yönetiminin karmaşıklaşması ve maliyetlerinin yükselmesi, buna bağlı olarak yerel yönetimlerin etkin ve verimli şekilde atık yönetimini gerçekleştirmesinin zorlaşması, sürdürülebilirliği esas alan çevre odaklı hiyerarşik biçimde kentsel katı atık yönetiminin ele alınmasında, farklı paydaşların rolü önemli görülmektedir (Baud, 2004: 6; 9). Ulusal ölçekte; atık üreticileri, yerel yönetimler, özel atık işletmeleri, yerel yönetim çalışanları ve özel atık yüklenicileri, yerel, bölgesel ve ulusal yönetimler, STK'lar, toplum odaklı diğer organizasyonlar, geri dönüşüm endüstrileri, ticari kuruluşlar, atık toplayıcıları, hurdacılar, danışmanlar, finansal kuruluşlar, medya, vatandaşlar, atık işleyen ve bertaraf eden kuruluşlar paydaş olarak sıralanmaktadır. Uluslararası düzeyde ise; uluslararası organizasyonlar, uluslararası donör kuruluşlar ve kredi kuruluşları, uluslararası atık işleme şirketleri, uluslararası STK'lar, hurda ithalatçıları ve ihracatçıları, medya ve uluslararası danışmanlar (Chandrappa ve Das, 2012: 34-35) tarafları oluşturmaktadır. Malezya örneğinde yapılan bir araştırmada etkin olmayan bir katı atık yönetim uygulamasının nedenleri olarak; zayıf yönetişim, paydaşlar arasında bağlantıların yokluğu, uygulama ve izlemede etkinsizlik ve yalnızca teknik boyutuna odaklanarak sosyal boyutunun göz ardı edilmesi tespit edilmektedir (Abas ve Wee, 2014: 13-14). Anlaşılabacağı üzere atıkların yönetiminde, atıkların karmaşık yapısıyla farklı tarafların birlikteliği kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır.

UNEP (2009: 29-30) de atık yönetimi sürecinde yer alan altı aktör sınıflandırması yapmış, aktörlerin temsilinin; STK, fikir liderleri, kurumların veya şirketlerin temsilcileri aracılığıyla gerçekleştirildiğini belirtmiştir. İfade edilen aktörlere aşağıda yer verilmektedir.

A. Atık Üreticileri

- Haneler: Yerleşikler tarafından oluşturulan STK gibi örgütlenmeler aracılığıyla.
- İşletmeler: iş dernekleri, ticaret odaları gibi örgütlenmeler aracılığıyla.
- Sağlık merkezleri: İlgili kurumların yöneticileri aracılığıyla.
- Endüstri kuruluşları: Endüstri dernekleri, Endüstriyel Alan Yönetimleri (Organize Sanayi Bölgesi yönetimleri gibi) gibi örgütlenmeler aracılığıyla.
- Atık su Arıtma Tesisleri: Yönetimleri aracılığıyla.
- Diğerleri

B. Hizmet Sağlayanlar

- Kamu kurumları: Atık toplanması, atıkların depolanması gibi konularla ilişkili olarak farklı kurumlar tarafından temsil edilmekte.
- Özel şirketler: Dernekleri ve fikir liderleri aracılığıyla.
- STK'lar: Dernekler ve fikir liderleri aracılığıyla.
- Diğerleri

C. Düzenleyiciler: Düzenleme yapan birimler

D. Kamu otoritesinin ilgili kurumları: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı gibi.

E. (Bıçimsel ve bıçimsel olmayan haliyle) Geri dönüşüm sektörü

- Atık toplayıcıları: Dernekler ve STK örgütlenmesi aracılığıyla.
- Geri dönüşüme aracı olan işletmeler: Dernekler vb.
- Atıklardan kaynak (kompost ve biyo gaz gibi) oluşturma sürecinde yer alan işletmeler: dernekler, fikir liderleri vb. örgütlenmeler aracılığıyla.
- **Geri dönüşüm malzemelerini kullanan endüstriler**

F. Atıkların döküldüğü alandan birinci derecede etkilenen mahalleler veya topluluklar: Dernekler, fikir liderleri aracılığıyla.

Yapılan bu aktör sınıflandırmasından da görüldüğü gibi, kompleks bir durumu yansıtan katı atık yönetimi, farklı tarafları bünyesinde barındıran bir süreçtir. Aşağıda yer verilen grafikte de, Zurbrügg (2013: 9), Rouse ve Ali (2008)'den uyarlayarak atık yönetim sürecinde hangi aktörlerin nasıl rollere sahip olduğu ve ne derece önemli olduğu gösterilmektedir.

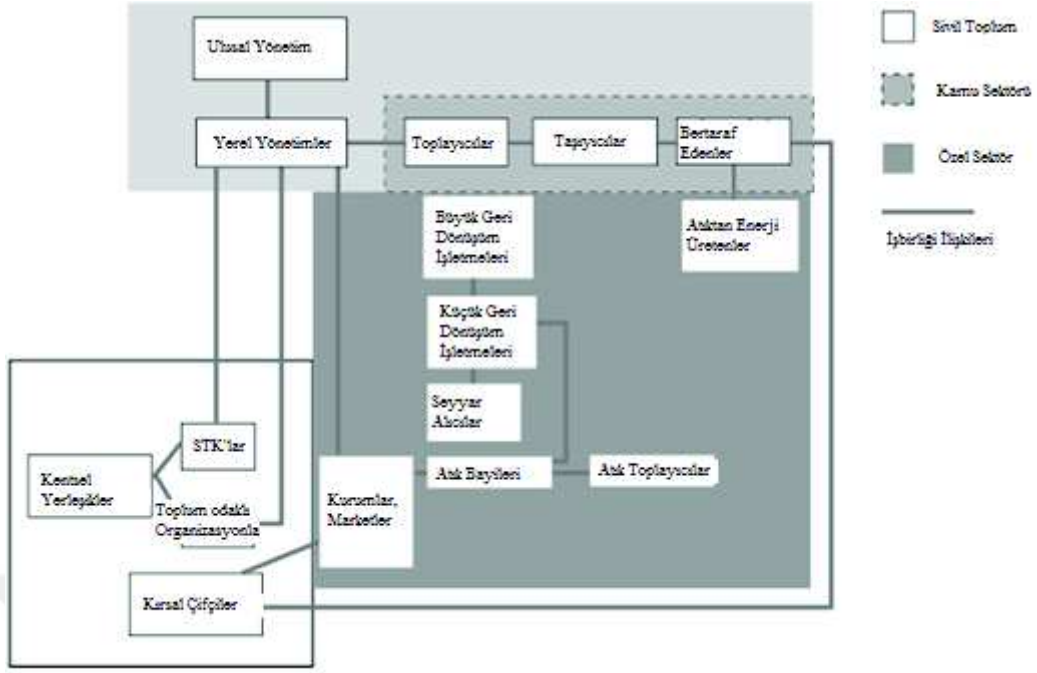
Tablo 11
Atık Yönetimi Sürecinde Yer Alan Paydaşlar ve Süreç İçinde Üstlendikleri Roller

Aktörler	Farkındalık	Atık Üretimi	İlk Toplama	Biriktirme	İkinci Toplama	İşleme-Geri Dönüşüm	Bertaraf	İzleme	Politika
Haneler ve Atık Üreticileri									
Biçimsel Olmayan Özel Sektör									
Biçimsel Özel Sektör									
Belediye Otoritesi									
Devlet Otoritesi									
STK'lar									
Uluslararası Kurumlar									

Siyah: Birinci derece role sahip
Gri : Nadiren role sahip

Kaynak: Zurbrügg, 2013: 9.

Tablo 11 incelendiğinde, en önemli rolün belediyelere ait olduğu görülmektedir. Özel sektöre, daha çok işleme ve geri dönüşüm hususunda roller düşmektedir. STK'lar ve uluslararası kurumlar açısından bakıldığında ise, izleme ve politika üretme, sorunlara çözüm bulma noktasında önemli roller düşmektedir. Adı geçen aktörlerin, tekil olarak üstlendikleri roller çerçevesinde faaliyetlerini yürütmenin yanında, aktörler arası ilişkilerde önemli görülmektedir. Bu bağlamda Baud (2004: 10) ise, kentsel katı atık yönetimi kapsamında kurulabilecek potansiyel ortaklıkları aşağıdaki şekilde ifade etmektedir.

Şekil 6: Kentsel Katı Atık Yönetiminde Yer Alan Aktörler ve Muhtemel Ortaklıklar

Kaynak: Baud, 2004: 10.

Sürdürülebilir kentsel katı atık yönetiminde farklı aktörlerin ve onların rollerine yönelik yukarıda yer verilen UNEP (2009), Zurbrügg (2013) ve Baud (2004)'ün odaklandığı aktörler ve yüklenen roller incelendiğinde, kamu sektörünün yanında özel sektöre ve STK'lara da son derece önem verildiği görülmektedir. Bir kez daha anlaşılmaktadır ki, sürdürülebilirlik çerçevesinde karmaşık bir yapıyı ve süreçleri barındıran atık yönetimi, sadece tek bir sektörün veya aktörün uhdesi altında yürütülmemektedir. Bu anlayış doğrultusunda atık yönetiminin farklı aşamalarında, farklı tarafların çeşitli şekillerde kurabilecekleri birliktelikler gerekmektedir.

2.5.6. Kentsel Katı Atık Yönetimine Yönelik Uluslararası Düzenlemeler

Yerel, bölgesel ve ulusal sınırları aşan bir husus olarak çevre sorunları ile mücadelede uluslararası oluşumların aldığı kararların (sözleşme, protokol ve bildirge şekilleriyle) birinci derecede etkili olduğu bilinmektedir. İfade edilen uluslararası örgütlerden, çevre sorunları konusunda en fazla ön plana çıkan BM olmakla birlikte; Avrupa Konseyi, OECD, AB, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİK), WB gibi kuruluşlar da yer

almaktadır (Güler ve diğerleri, 2001: 9). Bu bağlamda uluslararası sözleşmeler ve protokoller, AB gibi yapılanmalar birinci derecede kentsel katı atık yönetimini etkilemektedir. Çalışmanın bu kısmında katı atığa yönelik uluslararası düzenlemeler kapsamında, sözleşme ve protokollere ve AB'nin çevre ve atık yönetim politikalarına yer verilmektedir.

2.5.6.1. Uluslararası Sözleşme ve Protokoller

Atık konusu, 1992 yılında BM üyesi devletlerin katılımıyla Rio'da gerçekleştirilen “*Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı*”nın çıktısı olarak ortaya çıkan Rio Deklerasyonu’nda “*Atıklarda İşbirliği*” başlığında, Gündem 21 belgesinde ise “*Çöp, Katı Atık ve Kanalizasyon Yönetimi*” konu başlıkları altında ele alınmıştır (Keating, 1993: 82-87’den aktaran Toprak, 2012: 325). Gündem 21’de, atıkların geri kazanılması veya güvenli şekilde imha edilmesinin ötesinde, atıkları önleme ve azaltma anlayışının geliştirilmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır. Ve atık yönetiminde; a) atıkların minimizasyonu, b) atıkların geri kazanımı ve geri dönüşümü, c) atıkların arıtılması/işlenmesi ve bertarafı, d) atık hizmetlerinin kapasitelerinin genişletilmesi aşamalarından oluşan hiyerarşik bir yaklaşımın benimsenmesi önerilmektedir. Hiyerarşik yaklaşımla atık yönetimini gerçekleştirmek için ise; devlet, STK, tüketici grupları, halk, endüstri temsilcilerinin işbirliği içinde, uluslararası kuruluşların (BM Çevre Programı, BM HABITAT, Dünya Sağlık Örgütü gibi) düzenlemeleri de dikkate alınarak bir takım programların, standartların geliştirilmesi, izleme sistemlerinin oluşturulması önerilmektedir. Ayrıca atık hizmetlerine yönelik kurumsal kapasitenin geliştirilmesi için ise, finansman mekanizmalarının oluşturulması, katı atık yönetim süreçlerine toplumun katılımının kurumsallaşmasının desteklenmesi önerilmektedir. Bunun için entegre yaşam döngüsü yönetimi konseptinin, çevrenin korunması ile kalkınmanın bağdaştırılması adına önemli fırsatlar sunduğu vurgulanmaktadır (Agenda 21, 1992: Chapter 21).

Başka bir düzenleme ise 1989 yılında kabul edilen ve 1992 yılında yürürlüğe giren “*Tehlikeli Atıkların Sınır Aşırı Taşınması ve Bertaraf Edilmesinin Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi*”dir. Sözleşme, bilhassa gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere, tehlikeli ve diğer atıkların sınır aşırı taşınması, bertaraf edilmesi ve geri dönüşümünden doğabilecek tehlikeleri ortadan kaldırmak amacıyla oluşturulan bir anlaşma niteliği

taşımaktadır. Sözleşmenin en temel çıkış noktası, devletlerin, ülkesinde meydana gelecek çevresel zararlara izin vermeme hakkına sahip olmasıdır⁶². Türkiye, Sözleşme’yi 1993 yılında onaylayarak⁶³, 30 ülkenin içinde yer aldığı taraflardan biri olmuştur. ABD ve diğer önemli gelişmiş ülkeler ise Sözleşme’yi henüz imzalamadıkları anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Basel Sözleşmesi’ni takiben; 1998 yılında Bamako Sözleşmesi, 1996 yılında Londra Protokolü, 1998 yılında Rotterdam Protokolü ve 2001 yılında Srockholm Protokolü imzalanmıştır (Kılınç, 2011: 78).

Atık sorunu bağlamında gerçekleştirilen diğer sözleşme ise *Montreal Protokolü*’dür. Bu Protokol, aynı zamanda çevre konusunda oluşturulmuş en başarılı çok taraflı anlaşma olarak da nitelendirilmektedir. İlk girişimleri 1976’da başlayan ve 1987’de Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Montreal Protokolü başlığında kabul edilen belgenin odağını, ozon tabakasını incelten maddelerin azaltılması oluşturmaktadır. Sonraki yıllarda periyodik olarak gerçekleştirilen teknik ve bilimsel toplantılarla, salınımların azaltılmasını sağlayacak çalışmalar yapılmıştır. Türkiye Protokol’e 19 Aralık 1991 tarihinde taraf olmuştur ve tüm değişikliklerini kabul etmiştir⁶⁴.

Katı atık sorununu da kapsayan diğer uluslararası gelişme Aralık 1997 yılında Kyoto’da gerçekleştirilmiştir. Kyoto’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) 3. Taraflar Konferansı’nda *Kyoto Protokolü* kabul edilmiştir. Protokol ile sanayileşmiş ülke taraflarına bağlayıcı sera gazı salım sınırlama ve azaltım yükümlülükleri getirilmiştir. Türkiye Ağustos 2009 tarihinde Protokol’e taraf olmuştur⁶⁵. Diğer bir düzenleme ise “Çevre Konularında Bilgiye Erişim, Karar Vermeye Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi” kısa adıyla *Aarhus Sözleşmesi*’dir. Sözleşme, Danimarka’nın Aarhus kentinde Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (ECE) tarafından imzaya açılmış ve Kasım 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, çevresel konularda bilgi ve belge edinme, karar verme süreçlerine halkın katılımı ve yargıya erişim hususlarında düzenlemeleri kapsamaktadır.

⁶² Tehlikeli Atıkların Sınır Aşırı Taşınması ve Bertaraf Edilmesinin Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi, <http://www.mfa.gov.tr/tehlikeli-atiklarin-sinir-asiri-tasinmasi-ve-bertaraf-edilmesinin-kontrolune-iliskin-basel-sozlesmesi.tr.mfa> (29.01.2015).

⁶³Bkz.:

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21935.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21935.pdf> (29.01.2015).

⁶⁴Bkz.: <http://iklim.cob.gov.tr/iklim/AnaSayfa/montrealptotokolu.aspx?sflang=tr> (29.01.2015).

⁶⁵Bkz.: <http://iklim.cob.gov.tr/iklim/AnaSayfa/Kyoto.aspx?sflang=tr> (29.01.2015)

İfade edilen kapsamı itibariyle ilk uluslararası düzenleme olması, Sözleşme'nin önemini ortaya çıkarmaktadır. Zaman zaman gündeme gelmekle birlikte, henüz Türkiye'nin Aarhus Sözleşmesi'ni imzalayarak taraf olmadığı bilinmektedir (Güneş, 2010: 301).

Bu bölümde ön plana çıkan uluslararası sözleşmelere ve protokollere yer verilmiştir. Uluslararası ölçekte yapılan bu düzenlemeler, taraf olan devletlerin genel olarak çevre politikalarını daha da özelleştirerek katı atık yönetim politikalarını şekillendirmektedir. Tam da bu noktada bazı eleştiriler gündeme gelmektedir. Gelişmiş ülke perspektifinden düzenlemelere gidilmesi ve alınan bu kararlar ile gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasının yavaşlaması, egemenlik alanlarının zayıflaması, devlet otoritesinin (uluslararası veya ulusal) şirketler ile paylaşılması gibi hususlarda eleştiriler öne sürülmektedir (Güler ve diğerleri, 2001: 9).

2.5.6.2. AB'nin Çevre ve Atık Yönetimi Politikaları

AB kapsamında atık yönetimi konusunun, 1970 ve 1980'lerde yaşanan büyük çevresel felaketler nedeniyle, çevre politikaları içinde öncelikli odaklanılan konu olarak ön plana çıkmaya başladığı bilinmektedir (CPS, 2012a: 4). AB'nin, çevre politikalarına yönelik ilk düzenleme olarak, *tehlikeli maddelerin sınıflandırılması, ambalajlanması ve etiketlenmesine ilişkin* 1967 yılında çıkarılan 67/548/EEC sayılı Yönerge gösterilmektedir. 1972 yılında Devlet Başkanları Konferansı'nda ilk kez çevreye yönelik bir takım ilkeler kabul edilmiştir. Bu ilkeler: kirliliğin kaynağında önlenmesi, çevreye yönelik geliştirilen politikaların ekonomik ve sosyal yapı ile uyumlu olması, planlama süreçlerinde çevrenin dikkate alınması ve kirlitenin ödemesidir. Daha sonra Birlik kapsamında ortaya çıkan önemli belgelerde [Avrupa Tek Senedi (1986), Avrupa Birliği Antlaşması (1992), Amsterdam Antlaşması (1999), Lizbon Antlaşması (2009)] çevre konusuna yer verilmiştir (CPS, 2012b: 13).

AB kapsamında 1975 yılında kabul edilen *Atık Çerçeve Yönergesi* ile atık konusunda çevre politikaları içinde ilk kez bir alt başlık olarak düzenlemeye gidilmiştir. Sonrasında ise iki kez değişikliğe uğramıştır. 1991 yılında yapılan güncellemeyle “*sürdürülebilir katı atık*” yaklaşımı benimsenmiş ve bunun gerçekleşmesi için ise; önleme, geri kazanım ve yeniden kullanım, güvenli bertaraf aşamalarından oluşan hiyerarşik yöntem ile uygulamaya geçirileceği ifade edilmiştir. 1996 yılında da, çöpün artışına yönelik önceden geliştirilen stratejilerin etkisini güçlendirmek amacıyla değişikliğe gidilmiştir.

Yapılan değişiklik ile, önceden geliştirilen hiyerarşik atık yönetimine tekrardan vurgu yapılmış ve ayrıca üreticinin sorumluluğu ilkesi (kirleten öder) benimsenmiştir. Bir ürünün yaşam sürecinde bir çok kişi ve kurumun sorumluluğu olmakla birlikte, sürdürülebilir bir atık yönetiminde, birinci önceliğin atığın ortaya çıkmaması politikası dikkate alındığında, üreticinin sorumluluğu çok daha fazla ön plana çıkmaktadır (Güler ve diğerleri, 2001: 15-20). Sonrasında 1994 yılında AB Komisyonu tarafından Ambalaj Atıkları Direktifi kabul edilmiştir. Bu Direktif ile, ambalaj atıklarının çevreye olan etkisini minimize etmek, firmalar için bir takım zorunluluklar getirmek ve bu yapılacaklar ile uluslararası ambalaj atıkları yönetimi esaslarını oluşturmak hedeflenmiştir. Yine AB Komisyonu tarafından 1999 yılında Düzenli Depolama Direktifi kabul edilmiştir. Buradaki temel amaç ise, atıklardan kaynaklı emisyonların insan sağlığına zararını azaltmak amacıyla düzenli depolama alanlarına olan ihtiyacı minimize etmek amaçlanmıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için üye devletlerin yerine getirmesi gereken hedefler belirlenmiştir (Öztürk ve diğerleri, 2015: 301-31).

AB, mevcut katı atık politikalarının yeterli olmamasını dikkate alarak, atığın kaynağında önlenmesi yaklaşımından hareketle, atık yönetimini *Altıncı Çevre Eylem Planı (2002-2012)*'nin öncelikleri arasında yer vermiştir (CPS, 2012a: 4). Eylem Planı'nda, *Atıkların Önlenmesi ve Geri Dönüşümü*, yedi tematik stratejiden biri olarak belirlenmiştir. Belirlenen strateji ile; *atığın önlenmesi, geri dönüşüm-geri kazanım-atık yakma ve düzenli depolama* aşamalarından oluşan hiyerarşik bir atık yönetimi benimsenmiştir. Atık yönetiminde benimsenen hiyerarşik yaklaşım, 2006 yılında *Atık Çerçeve Yönergesi*'nde yapılan değişiklik ile desteklenmiştir (CPS, 2012a: 9-10). 2008 yılında da *Atık Çerçeve Yönergesi*'nde düzenlemeye gidilmiş, burada, daha önce benimsenmiş hiyerarşik yapının çok parçalı ve verimsiz olduğu kabulünden hareketle, daha kapsamlı atık politikaları, çevre ve insan sağlığına yönelik spesifik tedbirler gündeme getirilmiştir (CPS, 2012a: 12). Ayrıca *Altıncı Çerçeve Eylem Planı*'na dayanarak, *Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımının İlerletilmesi – Atığın Önlenmesi ve Geri Dönüşümü Tematik Stratejisi* adıyla bir tebliğ yayınlanmıştır. Bu Strateji'de atık, hem kirletici bir madde, hem de yararlanılması gereken bir madde olarak ele alınmış olup, atığın yaşam döngüsü süresince çevreye olan zararını en aza indirmek için geri dönüşüm işlemlerine odaklanılmıştır (CPS, 2012a: 11).

Atık yönetimini ele alan AB kapsamında yapılan diğer düzenlemeler ise; *Toksik ve Tehlikeli Atık Hakkında Konsey Yönergesi* (1978), *Tehlikeli Atıkların Sevkiyatı* (1984), *Atık Yakma Yönergesi* (2000), *Düzenli Depolama Yönergesi* (2001)'dir.

İfade edilenler çerçevesinde AB'nin atık yönetimi yaklaşımının üç noktada odaklandığı görülmektedir: Birincisi, atığın önlenmesi; ikincisi, geri dönüşüm ve yeniden kullanım; üçüncüsü ise, bertaraf ve izlemenin iyileştirilmesidir. Özetle Birlik kapsamında, daha çok yönetmelik ve yönergeler ile yapılan düzenlemelerle, atık yönetim anlayışı yaygınlaştırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (CPS, 2012a: 13).

Yapılan düzenlemeler açıkça göstermektedir ki, atık sorunu sınırları aşan bir özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda bir yaşam alanında atıklardan kaynaklı ortaya çıkan çevresel sorunlar sadece ortaya çıktığı alanı değil, atmosferde bulunan tüm yaşam alanlarını etkilemektedir. Bu yüzden uluslararası düzeyde gerçekleştirilen çabalar, atıklardan kaynaklı zararların azaltılmasında ve daha etkin yönetilmesinde etkili olmaktadır. Uygulamalara bakıldığında uluslararası yaklaşımlar çerçevesinde devletlerin atık yönetimini şekillendirdiği görülmektedir. Bu çerçevede bir sonraki başlıkta Türkiye'deki kentsel katı atığın durumu, daha çok niceliksel veriler üzerinden inceleme konusu yapılmaktadır.

2.5.7. Türkiye'de Kentsel Katı Atığın Genel Görünümü

Türkiye'de kent nüfusu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1960-2000 yılları arasında 6,9 milyondan 44 milyona yükselerek altı kat artmıştır. Nüfusun kentsel alanda artış göstermesiyle atık sorunu da gündeme gelmeye başlamıştır (Tekeli, 2014: 49; Tekeli, 2011: 41; Keleş, 2008: 62). Bu bağlamda ulusal politikalara yön veren kalkınma planlarına bakmak gerekecektir. Kalkınma planları incelendiğinde, ilk beş planda bazı çevre konularına atıf yapılmakla birlikte, katık atık konusunun ayrıca ele alınmadığı tespit edilmektedir (Güler ve diğerleri, 2001: 121). Atık konusuna ilk kez Altıncı Kalkınma Planı'nda (1990-1995) yer verilmiş olup, bu bağlamda doğrudan katı atık odaklı ilk düzenleme ise *Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği* ile 1991 yılında gerçekleştirilmiştir (Akdoğan ve Güleç, 2005: 57). Katı atığın, hiyerarşik yaklaşımla yönetilmesine odaklanılan bu yönetmelikte, atık üretiminin azaltılması, geri kazanılabilir atıkların kaynağında ayrıştırılması ve değerli atıkların tekrar ekonomiye kazandırılması teşvik edilmektedir. Bu düzenleme ile tehlikesiz olarak nitelendirilen

atıkların (evsel ve sınai-ticari faaliyetler sonucu oluşan) toplanması, taşınması, geri kazanılması, değerlendirilmesi, bertaraf edilmesi ve zararsız hale getirilmesi işlerine ilişkin standartlar getirilmiştir (Güler ve diğerleri, 2001: 47). Sonraki süreçte yapılan düzenleme çalışmalarının ise daha çok AB'ye uyum programları kapsamında, entegre atık yönetimi yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştiği bilinmektedir (Akdoğan ve Güleç, 2005: 58; Atık Sektörü Mevcut Durum Değerlendirmesi Raporu, 2010: 3). Bu bağlamda yedinci kalkınma planında, atık yönetim hiyerarşisinin işletilmesi, atıkların ülkeye girişinin engellenmesi ve atıkların yönetilmesi sürecinde merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında işbölümü ve koordinasyonun sağlanmasına odaklanılmıştır. Sekizinci kalkınma planında, atık konusu ayrı bir komisyon kurularak incelenmiş; atıkların azaltılması, atıkların kaynaktan ayrıştırılması (organik ve inorganik biçiminde), geri dönüşümünün sağlanması, bertarafın bölgesel ölçekte gerçekleşmesi, Katı Atık Master Planı'nın hazırlanması ve uygulanması, bertarafın yap-işlet-devret yöntemiyle gerçekleştirilmesi önerileri getirilmiştir (Güler ve diğerleri, 2001: 121-22). Dokuzuncu kalkınma planında, sanayide çevre dostu teknolojinin kullanılmasıyla atıkların azaltılması, kentsel altyapı ana planı, ileri teknolojiye yararlanarak atıkların düzenli depolama ve bertaraf tesislerinin oluşturulması gibi hususlar genel hatlarıyla ön plana çıkmaktadır. Onuncu kalkınma planında ise, atık konusunda bir önceki dönemde gerçekleştirilen ve gerçekleştirilemeyen hedeflere atıfta bulunarak, hiyerarşik atık yönetimi anlayışının geliştirileceği, geri dönüşüm malzemelerinin üretim süreçlerinde kullanılmasının özendirileceği, atıkların ekonomiye kazandırılması için hurda toplama, ayrıştırma ve işleme merkezlerinin destekleneceği gibi hususlara yer verilmektedir.

Niceliksel veriler üzerinden farklı ülkeler ile karşılaştırma yapmak Türkiye'deki atık durumunu daha iyi ortaya çıkaracaktır. Bu bağlamda aşağıda yer verilen Tablo 12'de 2010 ve 2012 yılları dahilinde, başta AB ülkeleri olmak üzere diğer bazı ülkelerin de, belediye sınırları kapsamında kişi başına düşen atık miktarına yer verilmekte ve ayrıca ortaya çıkan atığın nasıl işlendiğinin göstergelerine yer verilmektedir. Tablo incelendiğinde, AB katı atık üretim/ortaya çıkış ortalamasının yıllar itibarıyla azaldığı, ülkelerin geri dönüşümüne verdiği ağırlığın oransal olarak arttığı, Makedonya Cumhuriyeti, Sırbistan, Bosna-Hersek ve Hırvatistan'da olduğu gibi Türkiye'nin de üretilen atığı yalnızca depoladığı, diğer işleme araçlarından yararlanmadığı görülmektedir. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin atık yönetimi göstergeleri dikkate

alınarak yapılan değerlendirmede karşılaşılan engeller; modern altyapının olmayışı, ülkelerin kendi iç düzenlemelerinin ve politikalarının olmayışı, atık konusunda siyasetin olmayışı, kent merkezlerinin dışında farkındalığın yokluğu ve vergi oranlarının (*landfill tax rates*) çok düşük veya hiç olmayışı şeklinde ifade edilmektedir (Sheridan, 2013: 14). Ayrıca yapılan başka bir değerlendirmede Türk Plastik Sanayicileri Araştırma, Geliştirme ve Eğitim Vakfı (PAGEV) Yönetim Kurulu Başkanı Yavuz Eroğlu (2015: 48-49); Almanya, Danimarka, Avusturya ve İsviçre gibi ülkelerde atık gömmenin yasaklandığı veya çok az oranda bu işlemin yapılıyor olmasının, geri kazanım mekanizmasını işlettiğinin altını çiziyor. Yine Eroğlu (2015: 49), Türkiye’de, tüm paydaşların katılımını sağlayan etkin bir atık yönetim sisteminin olmayışının, yerel yönetimlerin çeşitli zorluklarla karşılaşmasına yol açtığını vurgulanmaktadır

Tablo 12
Ülkelerin Belediye Kapsamında Ortaya Çıkan Atıkları⁶⁶, 2010⁶⁷, 2012⁶⁸

Ülkeler	Kişi Başına Düşen Belediye Atık Üretim Miktarı (kg),		Kişi Başına Toplam Belediye Atık İşleme Miktarı (kg)		Farklı Yöntemler ile Belediye Atık İşleme Oranları							
					Depolama		Yakma		Geri Dönüştürme		Kompostlama	
	2010	2012	2010	2012	10	12	10	12	10	12	10	12
AB27/AB28	502	492	486	480	38	34	22	24	25	27	15	15
Belçika	466	456	434	458	1	1	37	42	40	36	22	21
Bulgaristan	410	460	404	433	100	73	-	-	-	24	-	3
Çek Cumhuriyeti	317	308	303	308	68	57	16	20	14	21	2	3
Danimarka	673	668	673	668	3	3	54	52	23	32	19	13
Almanya	583	611	583	610	0	0	38	35	45	47	17	18
Estonya	311	279	261	220	77	44	-	16	14	34	9	6
İrlanda	636	570	586	570	57	39	4	16	35	37	4	8
Yunanistan	457	503	457	493	82	82	-	0	17	16	1	2

⁶⁶ Yunanistan, İtalya, Avusturya, Birleşik Krallıklar ve İzlanda ülkelerine ait veriler, Eurostat (*Statistical Office of the European Union*) tarafından tahmini üzerine yer verilmiştir.

⁶⁷ http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-12-48_en.htm?locale=en (26.02.2015).

⁶⁸ Almanya, İzlanda, İspanya, Fransa, İtalya, Kıbrıs, Litvanya, Lüksemburg, Avusturya, Polonya, Romanya, Birleşik Krallıklar, Türkiye ve Bosna-Hersek’in verilerinin tahmini olarak yer verildiği ifade edilmektedir. http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-14-48_en.htm (26.02.2015).

Tablo 12'nin devamı...

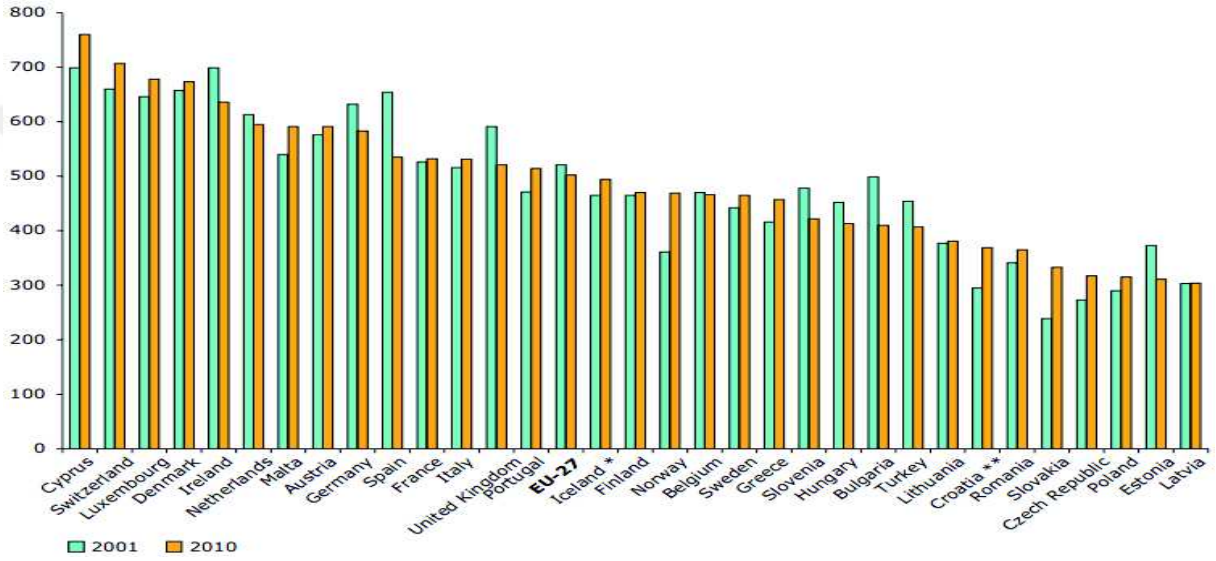
Ülkeler	Kişi Başına Düşen Belediye Atık Üretim Miktarı (kg),		Kişi Başına Toplam Belediye Atık İşleme Miktarı (kg)		Farklı Yöntemler ile Belediye Atık İşleme Oranları							
	2010	2012	2010	2012	Depolama		Yakma		Geri Dönüştürme		Kompostlama	
	2010	2012	2010	2012	10	12	10	12	10	12	10	12
İspanya	535	464	535	464	58	63	9	10	15	17	18	10
Fransa	532	534	532	534	31	28	34	33	18	23	17	16
İtalya	531	529	502	523	51	41	15	20	21	24	13	14
Kıbrıs	760	663	760	663	80	79	-	-	16	12	4	9
Letonya	304	301	304	301	91	84	-	-	9	14	1	2
Litvanya	381	469	348	458	94	79	0	1	4	19	2	2
Lüksemburg	678	662	678	662	18	18	35	36	26	28	20	19
Macaristan	413	402	413	402	69	65	10	9	18	21	4	5
Malta	591	589	562	559	86	87	-	-	7	9	6	4
Hollanda	595	551	499	551	0	2	39	49	33	24	28	26
Avusturya	591	552	591	528	1	3	30	35	30	28	40	34
Polonya	315	314	263	249	73	75	1	1	18	13	8	12
Portekiz	514	453	514	453	62	54	19	20	12	12	7	15
Romanya	365	389	294	313	99	99	-	-	1	1	0	0
Slovenya	422	362	471	301	58	51	1	2	39	42	2	5
Slovakya	333	324	322	313	81	77	10	10	4	6	5	7
Finlandiya	470	506	470	506	45	33	22	34	20	22	13	12
İsveç	465	462	460	462	1	1	49	52	36	32	14	15
Birleşik Krallıklar	521	472	518	465	49	37	12	17	25	28	14	18
İzlanda	572	338	531	338	73	50	11	7	14	36	2	6
Norveç	469	477	462	467	6	2	51	57	27	26	16	14
İsviçre	707	694	708	694	-	-	50	50	34	35	17	15
Türkiye	407	390	343	329	99	99	-	-	-	-	1	1
Makadonya Cumhuriyeti		381		381		100		-		-		-
Sırbistan		364		254		100		-		-		-
Bosna-Hersek		346		284		100		-		-		-
Hırvatistan		391		381		85		0		14		2

Tablo 12'deki veriler Türkiye özelinde incelendiğinde, belirtilen yıllar itibariyle atıkların tamamının depolandığı görülmektedir. Gerçekleştirilen depolama işlemlerinin yıllar itibariyle azalma olsa da, büyük oranda vahşi şekilde gerçekleştiği, daha az oranda düzenli yöntemin kullanıldığı bilinmektedir. Atıkların işlenmesinde kullanılan diğer bir yöntem ise yakmadır. Bu Tablo 12'de görülmemekle birlikte, yakma işlemi organik atıkların ağırlığı nedeniyle çok yaygın olmasa da; İstanbul, Antalya, Sivas, Muğla, İzmit illerinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Geri dönüşüm açısından belirtilen Tabloda bir işlemin olmadığı görülse de, günümüz açısından, yapılan düzenlemeler, gelişen teknoloji ve bir piyasanın oluşması bağlamında ilerlemenin olduğu görülmektedir. Bu noktada geri dönüşüme konu olan atığın yaygın olarak iki şekilde ayrıştırıldığı vurgulanmaktadır. Birincisi, sokak toplayıcıları tarafından atığın sokağa çıkmasıyla; ikincisi ise, atıkların döküldüğü vahşi depolama alanında (Kılınç, 2011: 145-149). Bunların dışında çok fazla yaygın olmamakla birlikte, özellikle büyükşehirlerde, belediyeler veya belediyelerin işbirliği içinde olduğu işletmeler atıkları sokakta veya hanelerde ayrıştırarak toplamaktadır. Diğer taraftan kompostlama açısından bakıldığında, Türkiye'de çöpler içinde organik madde miktarının %40-60 düzeyinde olmasına rağmen kompost yönteminin gelişmediği ifade edilmektedir (Kılınç, 2011: 145).

Aşağıda yer verilen Grafik 1'de de 2001-2010 yılları arasındaki ülkelerin kişi başına düşen katı atık durumundaki değişim görselleştirilmektedir. Yapılan bir derlemede (Kılınç, 2011: 123) Türkiye'de kişi başına düşen atık konusunda farklı çalışmalarda farklı rakamların ortaya çıktığı görülmektedir. Yine diğer bir çalışmada da mevcut durumda Türkiye'de kişi başına günlük 1.38 kg katı atığın düştüğü tahmin edilmektedir (Toprak, 2012: 331). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)⁶⁹ ise 2014 yılı verilerini baz alarak; 1391 belediyeden 28 milyon ton atık toplandığını, bu bağlamda kişi başı günlük ortalama atık miktarının ise 1,08 kg olduğunu tespit etmektedir. Bu noktada belediye sınırları içinde toplanan çöp miktarına ve türüne yönelik verilerin önemi vurgulanmakta, bu konuda net bir verinin olmadığı, bu nedenle kişi başına düşen günlük çöp miktarının ortalama 1-2 kg. arasında değiştiği ifade edilmektedir (Kılınç, 2011: 123). Ayrıca yine aynı çalışmada belediye, imalat sanayi, organize sanayi bölgeleri, tıbbi ve tehlikeli çöp

⁶⁹ Belediyelerde Günde Ortalama 77 Bin Ton Atık Toplandı, Basın Odası Haberleri, http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2015_74_20151231.pdf (28.01.2016).

türleri bağlamında ortaya çıkan TUIK ve Bakanlık verileri üzerinden yapılan değerlendirmede, farklı yıllarda veya farklı kurumlar tarafından yayınlanan aynı çöp türünde farklı verilerin söz konusu olduğu, verileri oluşturan çöp kapsamının ve türünün net olmadığı veya yıllar arasında, sebebi açıklanmayan, veri sapmalarının büyük oranda olduğu tespit edilmektedir. Ayrıca tarım ve hareketsiz çöp olarak nitelendirilen harfiyat ve molazlara ait verilerin olmayışına da dikkat çekilmektedir. Bu durumda sağlıklı bir çöp yönetimi için engel teşkil ettiği, öncelikle çöp türlerine yönelik tutarlı ve detaylı verilerin olması gerekliliğinin altı çizilmektedir (Kılınç, 2011: 124-128).

Grafik 1: 2001-2010 Yılları Arasındaki Kişi Başına Düşen Belediye Atık Miktarı

Kaynak: European Environment Agency Report, 2013, 11.

Yine aşağıda yer verilen Tablo 13’de de, kaynağı itibariyle Türkiye’de ortaya çıkan atığın değişimi ve geleceğe yönelik beklentilere yer verilmektedir. Tablo 13 incelendiğinde, kentsel alanda ortaya çıkan atıkların, hem geçmişte hem de gelecekte birinci sırada ağırlığını koruduğu ve koruyacağı görülmektedir. Bu anlamda kentsel katı atıkların yönetimi, miktarı itibariyle, öncelikler arasında yer alması kaçınılmaz olmaktadır. Diğer taraftan ortaya çıkan atığa ikinci düzeyde ticari işletmelerin ve kurumların kaynaklık ettiği görülmektedir. Ayrıca nüfusun azalmasıyla eşgüdümlü olarak, kırsal alanda ciddi bir artışın beklenmediği anlaşılmaktadır. Fakat diğer yandan endüstri alanında ortaya çıkan atıklarda yaşanan artış dikkat çekmektedir.

Tablo 13
Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Atığın Durumu

Atık Kaynağı	2003 (ton)	2010 (ton)	2020 (ton)	2023 (ton)
Kentsel Yerleşim	12.152.366	15.087.209	18.854.323	19.913.958
Ticari&Kurumsal	5.419.099	7.946.504	13.805.801	16.283.167
Endüstri	3.557.994	5.031.798	8.080.831	9.311.489
Kırsal Yerleşim	6.099.800	6.521.337	6.775.735	6.782.885
Toplam	27.229.259	34.586.848	47.516.690	52.291.499

Kaynak: ENVEST, 2005’den Aktaran Türkiye’nin Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı’nın Geliştirilmesi Projesi Atık Sektörü Mevcut Durum Değerlendirmesi Raporu, 2010: 13.

Türkiye bağlamında çevre sorunlarını ele alan ve bu sorunlar içinde atığın konumunu tespit eden bir diğer çalışma Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2012 verilerine dayanarak, “*Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu*” başlığında yayınlanmıştır (2014: 15; 31-33). Rapora göre, illerin belirttiği *birinci öncelikli* çevre sorunları sıralamasında; %39 (32) su kirliliği, %33,3 (27) hava kirliliği, %23,5 (19)⁷⁰ atık kirliliği, %2,5 (2) gürültü kirliliği ve %1,2 (1) erozyon kirliliği yer almaktadır. Görüldüğü gibi, su kirliliği Türkiye’de en temel çevre sorunu olarak gündeme gelmektedir. Atık kirliliği ise üçüncü sırada yer almaktadır. Diğer taraftan atık sorununu birinci, ikinci ve üçüncü öncelik sıralamasına koyan illerin sayısı da 64 olarak ortaya çıkmaktadır. Anlaşılabileceği üzere Türkiye’de bulunan illerin büyük çoğunluğunda birinci, ikinci veya üçüncü derecede atık sorunu gündeme gelmektedir. İfade edilen illerdeki atığın sorun haline gelmesinin nedenleri incelendiğinde, büyük çoğunluğunda evsel atıkların *düzensiz (vahşi) depolanmasından* kaynaklandığı görülmekte, bunun dışında kapasite yetersizliği, geri dönüşüm yetersizliği gibi nedenlerde azda olsa, gündeme gelmektedir. Bu bağlamda klasik katı atık yönetimi bakış açısıyla en önemli sorun olarak, düzenli depolama ve işleme alanları karşımıza çıkmaktadır.

⁷⁰ Bu iller: Afyonkarahisar, Ağrı, Bilecik, Bolu, Burdur, Düzce, Elazığ, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, İzmir, Karaman, Kayseri, Muş, Ordu, Sakarya, Tokat, Uşak ve Yalova’dır. (http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/cevre_sorun_2014.pdf, 26.02.2015).

Diğer taraftan da düzenli depolama alanlarının oluşturulmasında yıllar itibariyle bir artışın olduğu görülmektedir. 2003 yılında Türkiye genelinde 15 adet bulunan düzenli depolama tesisleri, 2008’de 38, 2009’da 41, 2010’da 46, 2011’de 59 ve 2012’ye gelindiğinde ise 69’a yükselmiştir. Bu en son artışla birlikte, düzenli depolama alanları ile birlikte, 44,5 milyon kişiyi barındıran, 903 belediyeyi kapsayacak biçimde hizmet sunulmaktadır. Ayrıca 2013 verilerine göre, inşaat ve inşaat ihalesi aşamasında olan 32, plan-proje aşamasında olan ise 55 adet düzenli depolama tesisinin olduğu ifade edilmektedir. TÜİK tarafından en son yayınlanan 2014 yılı verilerine göre de; belediyeler tarafından yıllık toplanan toplam 28 milyon atığın % 64’ünün düzenli depolama alanlarına gönderildiği tespit edilmektedir. Diğer taraftan 2014 yılında yayınlanan AB İlerleme Raporu (2014: 68)’nin “Çevre ve İklim Değişikliği” başlığı altında, Türkiye’nin düzenli depolama tesislerinin AB standartlarına uyumlaştırma çalışmalarına devam ettiği; ayırma, geri dönüşüm ve tıbbi atıkların arıtılmasına yönelik kapasitenin geliştirildiği; fakat atık yönetim planlarının hazırlanması ve uygulanmasına yönelik gerekli çalışmaların henüz yapılmadığı ve Maden Atıkları Direktifi’ne yönelik mevzuatın oluşturulmadığı hususlarının altı çizilmektedir.

Aşağıda yer verilen Tablo 14’de de belediye sınırları içinde üretilen atıkların hangi yöntemlerle bertaraf edildiği gösterilmektedir. Tablodaki veriler dikkate alındığında yıllar itibariyle düzensiz alanlara dökülen çöp miktarı azalırken, düzenli depolama sahalarına gönderilen çöp miktarında bir artışın olduğu görülmektedir. Ayrıca dikkat çeken bir husus ise, 2014 yılı itibariyle açıkta yakma ve gömme yöntemiyle bertarafın ciddi derecede azaldığıdır.

Tablo 14
Bertaraf Yöntemlerine Göre Türkiye’de Belediye Atık Miktarı / Bin Ton (1994-2014)

Bertaraf Yöntemleri	1994	1998	2002	2006	2010	2012	2014
Belediye Çöplüğüne Dökülen	14 479	16 853	16 310	14 941	11 001	9 771	9 936
Düzenli Depolama Sahalarına Gönderilen	809	5 258	7 047	9 428	13 747	15 484	17 807
Kompost Tesisine Gönderilen	192	166	383	255	194	155	126
Açıkta Yakılan	442	386	221	247	134	105	4
Dereye ve Göle Dökülen	558	375	197	70	44	33	16
Gömülen	523	852	500	144	34	94	7
Diğer	753	1 039	716	195	122	202	114
Toplanan Belediye Atık Miktarı	17 757	24 945	25 373	25 280	25 277	25 845	28 011

Kaynak: Bertaraf Yöntemlerine Göre Belediye Atık Miktarı İstatistikleri, TUIK, 2015.

Bu bölümde üzerinde duracağımız başka bir husus ise, atıkların türlerine göre dağılımıdır. Bu çerçevede; Türkiye’de üretilen ambalaj, elektronik ve gıda atıkları incelenmektedir.

2.5.7.1. Ambalaj Atıkları

Ambalaj, ürünün korunması ve taşınmasının kolaylaştırılması ile pazarlamanın bir aracı olarak iki önemli fonksiyona sahip olmaktadır. Ürünlerin kullanım sonucu ortaya çıkan, kağıt, metal, cam, kompozit, plastik gibi malzemelerden oluşan ambalaj atıkları (bkz. Tablo 15), katı atıkların ağırlıkça % 30’unu, hacimce ise % 50’sini oluşturduğu belirtilmektedir. Ambalaj atıkları iki yönden sürdürülebilirlik süreçleriyle ilişkili olmaktadır. Bir taraftan ambalaj pozitif anlamda, üretilen gıdaların uzun süre saklanmasını sağlayarak sağlıklı tüketime katkı sağlamakta (Öztürk, 2011: 67), diğer taraftan negatif anlamda, ürünlerin kullanımı sonucu ortaya çıkmasıyla çevresel bir sorun haline dönüşmektedir. Ambalaj atıklarının etkin yönetimi için, AB’ye uyum sürecinin etkisiyle çıkarılan *Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği* ile düzenlemeye gidilmiştir. Yönetmelikte “kirleten öder” yaklaşımından hareketle, belirli kotalar (bkz.

Tablo 15) ve depozito uygulamaları ile ambalaj atıklarının toplama maliyetlerini karşılama sorumluluğu, ürünleri üreten işletmelere verilmiştir. Bu çerçevede işletmelerin kayıt altına alınmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yönetmelikten doğan, işletmelerin sorumluluklarını etkin şekilde yerine getirmesinin sağlanması için, Tüketici ve Çevre Eğitim Vakfı (TUKÇEV) (2010), Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO) (2005) ve Türk Plastik Sanayi Araştırma Geliştirme ve Eğitim Vakfı Geri Dönüşüm İktisadi İşletmesi (PAGÇEV) (2014) yetkilendirilmiştir. Diğer taraftan ambalaj atıklarının doğru verilerden hareketle yönetilebilmesi için bir dijital veri tabanı oluşturulmuştur (Türkiye’de Atık Yönetimi, 2013: 11-14; Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2014: 31).

Tablo 15
Malzemeye Göre Yıllık Geri Kazanım Hedefleri (%)

Yıllar	Cam	Plastik	Metal	Kâğıt/Karton	Ahşap
2005	32	32	30	20	-
2006	33	35	33	30	-
2007	35	35	35	35	-
2008	35	35	35	35	-
2009	36	36	36	36	-
2010	37	37	37	37	-
2011	38	38	38	38	-
2012	40	40	40	40	-
2013	42	42	42	42	5
2014	44	44	44	44	5
2015	48	48	48	48	5
2016	52	52	52	52	7
2017	54	54	54	54	9
2018	56	56	56	56	11
2019	58	58	58	58	13
2020	60	60	60	60	15

Kaynak: Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği

Yönetmelik, ambalaj atıklarının yönetiminin çevre ile uyumlu şekilde gerçekleşmesi ve yapılacak çalışmaların; kimler tarafından, ne şekilde ve ne zaman yapılacağını gösteren, ilçe belediyelerine hazırlama yetkisi ve sorumluluğu verilen *ambalaj atıkları yönetim planı*'nın hazırlanmasının düzenlemesini yapmaktadır. İlçe belediyeleri tarafından hazırlanan ambalaj atıkları yönetim planı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na onaylatılmaktadır. Bakanlıkça uygun görülen planlar uygulamaya konulmaktadır. Bu kapsamda ambalaj atıkları yönetim planı uygun bulunan belediyeler 2012 yılında 379'iken, 2013 yılında 438'e yükselmiştir. (Türkiye'de Atık Yönetimi, 2013: 15; Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2014: 31). Diğer taraftan AB Katı Atık Direktifleri çerçevesinde Türkiye ambalaj atıklarının (cam, plastik, kağıt/karton ve metal) geri dönüşümünde hedef olarak; 2015 yılında % 48, 2018 yılında % 56 ve 2020 yılında ise % 60 oranının belirlendiği görülmektedir (Bakas ve Millios, 2013: 9).

Tablo 16
2009 ve 2011 Yılları Karşılaştırmalı Ambalaj Atıkları

Ambalajın Cinsi	Üretilen Ambalaj Miktarı (ton)		Piyasaya Sürülen Ambalaj Miktarı (ton)		Geri Kazanılan Miktar (ton)		Gerçekleşen Geri Kazanım Oranı (%)	
	2009	2011	2009	2011	2009	2011	2009	2011
PLASTİK	723.436	1.223.783	478.112	706.082	229.084	307.549	51	44
METAL	248.093	246.861	1.157.559	137.764	59.775	74.669	61	54
KOMPOZİT	90.285	91.001	60.107	68.756	47.103	70.715	78	103
KAĞIT KARTON	1.437.906	2.389.201	762.955	996.076	2.033.240	1.573.511	300	158
CAM	403.540	477.559	428.727	601.962	151.513	198.532	42	33
TOPLAM	2.903.262	4.428.408	1.845.657	2.510.642	2.520.715	2.224.977	153	89

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ambalaj ve Ambalaj Atıkları Bültenleri, <http://www.csb.gov.tr/gm/cygm/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=376>, 26.02.2015.

Tablo 16 incelendiğinde, en yüksek geri kazanım oranının kâğıt/karton'da olduğu görülmektedir. Bu bağlamda geri dönüşümde kâğıt/karton en başarılı sektör olarak gösterilmektedir (Kılınç, 2011: 156). Diğer taraftan yine Tablo'ya göre; kompozit ikinci

sırada, metal üçüncü sırada, plastik dördüncü sırada ve cam ise geri dönüşüm oranları açısından son sırada yer almaktadır.

2.5.7.2. Elektronik Atıklar

Elektronik atıklar (e-atıklar), kullanıcıları tarafından terk edilen elektrik ve elektronik ekipmanların ve onların parçalarının bütününe kapsayan bir kavram olarak kullanılmaktadır. E-atıklar, altı kategoride toplanmaktadır. Bunlar: dondurucu, buzdolabı, klima gibi iklimlendirme araçları; monitörler; aydınlatma lambaları; bulaşık, çamaşır makinesi, fotokopi makinesi gibi geniş ekipmanlar; mikro dalga, tost makinesi gibi küçük ekipmanlar; mobil telefon, kişisel bilgisayar, yazıcılar gibi küçük bilişim ve telekomünikasyon araçlarıdır (Balde ve diğerleri, 2015: 12-13). BM Üniversitesi tarafından 2014 verileri üzerinde yapılan araştırmaya göre, dünya genelinde yıllık 41,8 milyon e-atık üretiminin gerçekleştiği tespit edilmektedir (ayrıca önceki yıllara ait veriler ve geleceğe yönelik tahminler için bkz. Tablo: 17).

Tablo 17
Küresel Düzeyde E-Atık Üretim Rakamları

Yıllar	E-Atık Üretimi (milyon ton)	Nüfus (milyon)	E-Atık Üretimi (kg/kışı)
2010	33.8	6.8	5.0
2011	35.8	6.9	5.2
2012	37.8	6.9	5.4
2013	39.8	7.0	5.7
2014	41.8	7.1	5.9
2015	43.8	7.2	6.1
2016	45.7	7.3	6.3
2017	47.8	7.4	6.5
2018	49.8	7.4	6.7

Kaynak: Birleşmiş Milletler Üniversitesi, Global E-Atık İzleme Raporu, 2014, <http://i.unu.edu/media/unu.edu/news/52624/UNU-1stGlobal-E-Waste-Monitor-2014-small.pdf> (16.11.2016).

Yine aynı araştırmaya göre, Türkiye’de kişi başına düşen atık miktarı (2014) 6,5 olarak tespit edilmiş ve Türkiye, yıllık üretilen 503 bin ton e-atıkla dünyada 17. sırada yer almıştır. Kişi başına atık üretiminde ilk sırada 28.4 kg ile Norveç; ikinci sırada, 26,3 kg ile İsviçre ve üçüncü sırada ise, 26 kg ile İzlanda yer almaktadır.

İfade edilen elektrikli ve elektronik atıklar doğru şekilde toplanarak işlenmediğinde, sahip oldukları zararlı gazlar, kurşun, kadmiyum, cıva gibi zehirli metallerin insan sağlığına zarar verecek şekilde ortaya çıkmasına fırsat verilmiş olacaktır. Örneğin, civalı bileşenlerin toprağa ve yer altı sularına zarar vermesi gibi. Bunun için hem sahip oldukları ekonomik değer potansiyelinden yararlanmak, hem de çevreye olabilecek olumsuzluklarını azaltmak ve ortadan kaldırmak için belirlenen standartlar çerçevesinde geri dönüştürülmesi, geri dönüştürülmeyenlerin ise uygun yöntemler ile bertaraf edilmesi önem taşımaktadır. Bu atıkların çevreye zarar vermeyecek şekilde yönetilmesi için Türkiye’de, 2008 yılında “*Elektrikli ve Elektronik Eşyalarda Bazı Zararlı Maddelerin Sınırlandırılmasına Dair Yönetmelik*” yürürlüğe konulmuştur. Yönetmeliğin uygulanmaya başlamasıyla, 2010 yılında 5.000 ton elektrikli ve elektronik atığın kayıtlı olarak geri kazanımının sağlandığı ifade edilmektedir ⁷¹. Yapılan bir değerlendirmeye göre, Türkiye’de e-atık konusunda en önemli sorunun atık getirme merkezlerinin oluşturulması gösterilmekte olup, 1900 atık getirme merkezinin kurulması gerektiğinin altı çizilmektedir (Akay, 2015d: 50).

2.5.7.3. Gıda Atıkları

Kentsel alanda ortaya çıkan önemli atıklardan biri de, haneler, yemek fabrikaları, lokantalar, oteller gibi yaşam alanlarından ortaya çıkan, büyük çoğunluğu doğada çözümlenebilen bitki ve hayvansal maddelerden oluşan gıda atıklarıdır. Gıda atıklarının aynı zamanda gıda kayıpları (*food losses*) şeklinde de ele alındığı görülmektedir (Gustavsson ve diğerleri, 2011: 2-3). Ortaya çıkan gıda atıkları içinde de, 2009 verilerine göre en fazla hububat ve sebze-meyve atıklarının ön plana çıktığı bilinmektedir (Gustavsson ve diğerleri, 2011: 4). Yine başka bir veriye göre, Türkiye’de bir yıl içinde 2,1 milyar ekmeğin atık olarak çöpe gittiği ifade edilmektedir (Akay, 2015d: 80). Yapılan inceleme sonucunda Türkiye özelinde gıda atıklarına yönelik

⁷¹ Bkz.: <http://www.csb.gov.tr/dosyalar/images/file/elektronikatiklar.pdf> (06.07.2015)

bilgileri yansıtan, 2005 yılında Ankara örnekleminde yapılan araştırmanın (Pekcan ve diğerleri, 2006) dışında, güncel içeriği olan bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Gıda atıklarının gündeme gelmesiyle bir birini tetikleyen iki durum ortaya çıkmaktadır. Birinci olarak, gıda üreticilerinin kaynaklarının boşa gitmesi; ikinci olarak ise, atıkların çevresel anlamda yarattığı zararlardır. Tam da bu noktada, “sosyal sorumluluk” anlayışının da yaygınlaşmasıyla, *Unilever Food Solutions* tarafından ev dışında gerçekleştirilen gıda tüketimine yönelik, “Gıda Atığını Önleyelim (2013)” projesi hayata geçirilmiştir. Bu projenin temel amacı, *ev dışı tüketim sektöründeki gıda atığını azaltarak hem profesyonel mutfakları daha verimli hale getirmek hem de doğaya olan olumsuz etkiyi azaltmak* olarak ifade edilmektedir. Bu proje kapsamında ilk etapta, gıda atığının en fazla ortaya çıktığı konaklama sektöründen bir otel ile, gıda atığının azaltımına yönelik işbirliği geliştirilmiştir. Gerçekleştirilen işbirliği ve gıda atığının azaltımına yönelik yapılan çalışmalar ile; tabaktan dönen atıklarda günlük % 10-12 civarında azalma olduğu, misafirlerin tüketim alışkanlıklarının daha iyi netleştirildiği, atıkların ayrıştırılma işleminin gerçekleştirildiği, çöp torbası tüketiminin otel başına günlük olarak 40-50 civarında azaldığı sonuçlarına ulaşılmıştır⁷².

2.5.8. Türkiye’de Kentsel Katı Atık Yönetimi İçinde Yer Alan Aktörler ve Roller

Ekonomik sistemler fark etmeksizin ortaya çıkması kaçınılmaz olan atıkların kamusal alana yansması sebebiyle, temel aktör olarak devlet ve yerel yönetimler ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda kamu otoritesi; çıkardığı kanun ve yönetmelikler, getirdiği vergiler, harçlar, cezalar ve teşvikler ile atık yönetimini yönlendirici bir etkiye sahip olmaktadır (Kılınç, 2011: 73). Diğer taraftan özel ve kamusal ihtiyaçlardan ortaya çıkan atıkların, karmaşıklığı ve kapsama alanı itibarıyla, yalnızca bir kurumun uhtesi altında etkin yönetilmesi mümkün olmamakta, üretim ve tüketim sürecinde yer olan bir çok aktörün (kamu, özel ve sivil) aktif rol almasına ihtiyaç duymaktadır. İfade edilen taraflar arasında gerçekleştirilecek etkileşimler, sürdürülebilir bir atık yönetiminin belirleyicilerinden olacaktır. Ayrıca atık konusu yerel bir husus olmakla birlikte, farklı ölçeklerde, farklı sektörlerden aktörlerin etkisi altında şekillenmektedir. Türkiye

⁷²Yapılan faaliyetler hakkında detaylı bilgi için bkz. http://www.unileverfoodsolutions.com.tr/biz-kimiz/news/detail-1917.Unilever_Food_Solutions_ve_Paloma_Hotels.html (20.06.2015)

bağlamında bakıldığında, ölçek açısından; uluslararası, ulusal, bölgesel, kentsel alanlardan, sektör itibariyle; özel, kamu ve kâr amacı gütmeyen sektörlerin, katı atık yönetim sürecinde önemi öne çıkmaktadır. Gerçekleştirilen bir araştırmada (Şahin, 2014b) Türkiye'nin iklim politikalarının belirlenmesinde rol alan aktörler; kamu kesimi, özel sektör, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum⁷³ (gruplandırma yapalım: politika oluşturmaya etki edenler ve daha çok uygulamada yer alanlar), akademi ve medya şeklinde belirlenmiştir. Bu kapsamda ilgili literatürden hareketle (Şahin, 2014b; Toprak, 2012: 342-344; Güler ve diğerleri, 2001: 51; Palabıyık, 2001: 52-55) Türkiye'de katı atık yönetiminin uygulama sürecinde etkili olan aktörler; uluslararası resmi aktörler (BM, DB ve AB), uluslararası resmi olmayan aktörler (REC), ulusal resmi aktörler [TBMM, merkezi yönetim aktörleri (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İller Bankası), yerel ve bölgesel aktörler (belediyeler, yerel yönetim birlikleri ve üniversiteler); ve ulusal resmi olmayan aktörler (STK'lar, medya kuruluşları, atık toplayıcıları ve işletmeler) şeklinde yapılan sınıflandırma ile aşağıda kısa kısa yer verilecektir. Yapılan sınıflandırma çerçevesinde atık yönetimi sürecinde devlet, düzenleme yapma ve kolluk gücüyle; özel sektör, ekonomik ve finansal imkanlarıyla; üniversite, araştırma ve yenilik ortaya çıkarma rolüyle; sivil toplum ise kamusal farkındalık, kamu sağlığı ve çevresel koruma fonksiyonlarıyla, atık yönetimi sürecinde yer almaktadır (Caniato ve diğerleri, 2014: 941-942).

2.5.8.1. Uluslararası Resmi Aktörler

Dünya tarihine bakıldığında, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra gündeme gelen bazı sorunlar (güvenlik, ekonomi, sağlık, insan hakları, çevre vb.), uluslararası veya ulusların üzerinde, çoğu zaman, ulus devletlerin bir araya gelmesiyle, insanlığın ortak iyiliğine katkı sağlamak amacıyla ulus devletlerin eksikliklerini gündeme getirmek ve telafi etmeye katkı sunmak için küresel veya bölgesel⁷⁴ çeşitli oluşumlara gidildiği

⁷³ Şahin (2014b), iklim politikaları bağlamında STK'ları beş grupta sınıflandırmakta. Birinci grup: ağlar, platformlar ve girişimler (iklim ağı, küresel eylem grubu gibi), ikinci grup: uluslararası çevre STK'ları (Greenpeace, WWF Türkiye gibi), üçüncü grup: Türkiye çevre STK'ları (TEMA, Doğa Koruma Merkezi, Ekolojik Kolektif Derneği, Yeşiller ve Yeşil Düşünce Derneği gibi), dördüncü grup: düşünce kuruluşları, beşinci grup: mesleki ve uzmanlık STK'ları.

⁷⁴ Küresel düzeyde en etkili aktör olarak BM yer almaktadır. Bölgesel düzeyde ise daha fazla bir çeşitlilik görülmekte, farklı oluşumlar ön plana çıkmaktadır. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü), AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı), AB (Avrupa Birliği), ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği), SACEP (Güney Asya Çevre İşbirliği Programı), JAARC (Güney Asya Bölgesel İşbirliği),

görülmektedir. İfade edilen alanlarda ortaya çıkan uluslararası aktörlere tanınan yetkiler ve sağlanan imkanlarla önemli katkılar ortaya çıkmaktadır (Toprak, 2012: 81-84). Çalışmamızın odak noktası açısından ele alındığında, toplumu etkileyen çok çeşitli konularda düzenlemeler yapan ve uygulamaları teşvik eden farklı oluşumlar olmakla birlikte, doğrudan ve sadece çevre sorunları ile ilgilenen ve çevrenin korunmasına odaklanan uluslararası bir örgütün olmadığı vurgulanmaktadır (Sönmezoğlu ve Erler Bayır, 2012: 250). Bu bağlamda, atık konusu da göz önünde bulundurularak, kapsadığı etki alanı açısından çevre sorunlarına ve çevrenin korunmasıyla da ilgilenen üç temel uluslararası resmi aktörün ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, BM; ikincisi, AB ve üçüncüsü ise bölgesel bir oluşum olarak REC'dir.

2.5.8.1.1. Birleşmiş Milletler

Bilindiği gibi çevre koruma konusu 1970'li yıllardan sonra uluslararası alanda gündeme gelmeye başlamıştır. Bu süreçte askeri, ekonomik ve insani koruma sorunlarına yönelik gösterdiği çabanın yanında, çevre koruma konusunda da gerçekleştirdiği etkinlikler, aldığı kararlar (sözleşmeler ve protokoller)⁷⁵, sağladığı fonlar ve uzman kuruluşları (Toprak, 2012: 88) ile 1945 yılında kurulan BM önemli bir rol oynamaktadır. Belirtmek gerekir ki, günümüz itibarıyla 193 üyesi⁷⁶ bulunan BM, hem üye devletlerin bir araya gelerek ortak sorunları müzakere ettiği bir ortam hem de, bağımsız bir aktördür (Ritzer, 2011: 171-172). BM, uluslararası düzeyde çevre konusunu kapsamlı şekilde ele alan ilk kuruluş olarak nitelendirilmektedir (Güler, 2001: 10). BM'ye bağlı çevre konusunda sorumluluk dağıtılan farklı uzmanlık kuruluşları [Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO), Dünya Bankası (WB)] (Öztunç, 2006: 111-124) ve UNDP, UNEP gibi organizasyonları bulunmaktadır. Bunlar arasından çevre konusunu doğrudan gündeme alan uzmanlık kuruluşu UNEP'dir. Yapılan bir

HELCOM (Helsinki Komisyonu), REC (Bölgesel Çevre Merkezi), vd. (Sönmezoğlu ve Erler Bayır, 2012: 253-260)

⁷⁵ 1972'de Stockholm'de Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı; 1976 İnsan Yerleşmeleri Konferansı (Vancouver/Kanada), 1982 Sistem Çapında Orta Vadeli Çevre Programı; 1983 BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu ve 1987 Ortak Geleceğimiz Raporu; 1992 Birleşmiş Milletler Rio "Yeryüzü Zirvesi" (İşbirliği ve katılım çerçevesinde Gündem 21 çıktısıyla); 1996 BM İstanbul HABITAT II Konferansı (Kent Zirvesi); 2000 New York Liderler Zirvesi (BM Binyıl Bildirgesi); 2002 Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi; 2012 Rio Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı

⁷⁶ Birleşmiş Milletler, https://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler (29.01.2016)

değerlendirmede BM'nin katı atık konusunda, atığın önlenmesine önem vermekle birlikte, daha çok ortaya çıkan atığın bertarafına odaklandığı ifade edilmektedir (Güler ve diğerleri 2001: 12). Bu bölümde katı atık yönetimi ile ilişkili olduğu tespit edilen; WB, UNDP ve UNEP'e yer verilmektedir.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP): BM, çevre koruma konusunda çalışmalarını etkin yönetebilmek için, Stockholm'de gerçekleşen İnsani Çevre Konferansı'nda ortaya çıkan öneriler çerçevesinde, 1973 yılında bir uzmanlık kuruluşu olarak UNEP'i kurmuştur (Toprak, 2012: 95-96). UNEP, çeşitli çevre sorunlarına yönelik; politika önerileri geliştirmekte, uluslararası işbirliklerinin gerçekleşmesine çaba sarf etmekte, eylemlerin başlamasına ve koordinasyonuna aracılık etmekte ve genel olarak çeşitli birimleriyle izleme ve değerlendirme işlevini yerine getirmektedir (Öztunç, 2006: 29; Sönmezoğlu ve Erler Bayır, 2012: 251). UNEP'in atık konusunu ele alan iki önemli düzenlemesinin olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan biri, daha önce bir bölümde bilgi verildiği üzere, yasaklayıcı olmayan düzenleyici (Sönmezoğlu ve Erler Bayır, 2012: 248) özelliği ile '*Basel Sözleşmesi*'dir. Diğeri ise, '*Kalıcı Organik Kirleticiler ve Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stockholm Sözleşmesi*'dir. 2004 yılında yürürlüğe giren Stockholm Sözleşmesi'nin temel amacı, doğada yok olmaya karşı dirençli olan atıkların (kalıcı organik kirleticiler) üretiminin ve kullanımının ortadan kaldırılması şeklinde belirlenmiştir. Türkiye, Sözleşmeyi 2009 yılında onaylayarak⁷⁷, sözleşmenin taraflarından biri olmuştur.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP): Program, ilk kez 1965 yılında oluşturulmuş olup, 1971 yılında BM Kalkınma Programı adını almıştır. 177 ülke ve bölgede faaliyet gösteren Programın temel amacının sürdürülebilir kalkınmaya odaklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu temel amaç çerçevesinde, UNDP, 2000 yılında New York'da gerçekleşen "Binyıl Zirvesi"nde resmiyet kazanan Binyıl Kalkınma Hedefleri⁷⁸'nin gerçekleştirilmesinde önemli roller üstlenmiştir. Belirtilen hedefler içinde bir başlık olarak yer verilen çevresel sürdürülebilirlik alanında ön plana çıkan

⁷⁷Bkz.: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090730-2.htm>, 29.01.2016.

⁷⁸ İfade eden hedefler sekiz başlık altında şöyle sıralanmaktadır: Mutlak Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak, Herkesin Temel Eğitim Almaşım Sağlamak, Kadınların Durumunu Güçlendirmek ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamak, Çocuk Ölümelerini Azaltmak, Anne Sağlığını İyileştirmek, HN/AIDS Sıtma ve Diğer Salgın Hastalıkların Yayılımını Durdurmak, Çevresel Sürdürülebilirliği Sağlamak ve Kalkınma İçin Küresel Ortaklıklar Geliştirmek (Eroğlu, 2009: 67-69).

konulara bakıldığında; çevresel kaynakların yok oluşunu önlemek, güvenli içme suyu ve temel atık sistemleri geliştirmek ve gece kondu yaşamını iyileştirme çalışmaları görülmektedir. Türkiye bağlamında ise; biyolojik çeşitliliğe, orman yönetimi ve kimyasal atıkların önlenmesi ve yönetimi konularına önem verildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda çeşitli projelerin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Burada belirtilmesi gerekli görülen bir önemli hususta 1992 yılında UNDP çatısı altında oluşturulan Küresel Çevre Fonu (GEF), Küçük Destek Programı (SGP)'dır. GEF-SGP aracılığıyla çeşitli çevre sorunları ile mücadele edilmesinde STK'lara ve yerel yönetim birimlerine finansman ve tecrübe desteği verildiği belirtilmektedir (Eroğlu, 2009: 68; Öztunç, 2006: 131; <http://www.tr.undp.org/>, 01.02.2016)

Türkiye'de ortaya çıkan atıkların yönetilmesi bağlamında UNDP'nin çalışmalarını desteklediği çalışmalar incelendiğinde iki proje ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yürütücülüğünde gerçekleşen Kalıcı Organik Kirlenici (KOK) Kalıntıların Ortadan Kaldırılması ve KOK Salınımlarının Azaltılması Projesi⁷⁹'dir. Bu proje ile, KOK'ların belirlenen standartlara yönelik yönetilmesi, KOK stoklarının sonlandırılması ve KOK faaliyetlerinin ulusal kimyasal yönetim esaslarına entegrasyonu hedeflemiştir. Diğer bir proje ise, Suriye'den Türkiye'ye gelen mültecilerin yoğun olarak yaşadığı sınır illeri olan Gaziantep (Büyükşehir Belediyesi) ve Kilis (Belediyesi)'in atık yönetimi ve rehabilitasyonu alanında kapasitesini güçlendirmeyi hedeflemiştir⁸⁰.

Dünya Bankası (WB): WB, 1947 yılında, BM'nin özerk bir uzmanlık kuruluşu olarak kurulmuştur. Özellikle yayınlanan "Ortak Geleceğimiz" raporundan sonra Banka, çevre koruma konularına ağırlık vermeye başlamıştır. Bu bağlamda Banka, büyük yatırımlar öncesi Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) uygulamasını hayata geçirmiştir. Ayrıca 1988 yılında Akdeniz Çevre Programı'nı başlatmıştır (Toprak, 2012: 120-121). 1995 yılında Dünya Bankası'nın finansman desteğiyle "*Türkiye Cumhuriyeti Katı Atık Yönetimi Uygulama Çalışması*" başlığı altında Türkiye Ulusal Katı Atık Stratejisi ve Trabzon ve Rize Atık Bertaraf Stratejisi'nden oluşan iki çalışma gerçekleştirilmiştir.

⁷⁹ Bkz.: http://www.csb.gov.tr/db/chemicals/editor/dosya/Project%20Document_En.pdf (01.02.2016).

⁸⁰ Bkz.: Etkin kentsel atık yönetimi, http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/operations/projects/poverty_reduction/effective-urban-waste-management.html (01.02.2016)

Geliştirilen Ulusal Katı Atık Stratejisi ile; katı atık kontrol idaresinin ve katı atık istişare kurulunun kurulması, katı atık yönetim finansman programının geliştirilmesi, bölgesel atık idarelerinin kurulması, belediye ve belediye birliklerinin kentin ölçeğine göre rol alması, katı atık hizmetlerinin belediye bünyesinde kurulan şirketler veya özelleştirmelere gidilmesi ve hizmet sunumunda özel sektörün katılımını sağlayacak yöntemlerin kullanılması öngörülmüştür. Ayrıca atık hizmetlerinin örgütlenmesi dışında teknik olarak da bir takım öneriler geliştirilmiş, Çevre Bakanlığı'nın bilgilendirici yayınlar yapması ve kent düzeyinde de teknik personelin eğitilmesi ve halkın bilinçlenmesi için çalışmaların yapılması önemsenmiştir (Güler ve diğerleri, 2001: 23-26).

Dünya Bankası finansman desteğinde yürütülen, 1998 yılında rapor olarak yayınlanan diğer bir proje ise, “*Ulusal Çevre Stratejisi Eylem Planı (UÇEP⁸¹)*”dır. Atık konusuna bir alt başlık olarak yer verilen bu planın, daha önce hazırlanan Ulusal Katı Atık Stratejisi ile temelde farklılığının olmadığı değerlendirilmektedir. Bu çalışmada atık yönetimi hususu sırasıyla şu şekilde ele alınmaktadır: 1. Önleme ve geri kazanım, 2. Var olan tesislerin iyileştirilmesi ve 3. Düzenli depolama ve tehlikeli atıkların bertarafına önem verilmesidir (Güler ve diğerleri, 2001: 26).

2.5.8.1.2. Avrupa Birliği

2016 yılı itibarıyla 28 üye ve beş yüz milyonun üzerinde nüfusu kapsayan AB, ekonomik ve sosyal kaygıların tetiklemesiyle 1992 yılında imzalanan bir anlaşma ile uluslararası bir oluşum olarak kurulmuştur. Sonraki süreçte birliğin oluşumu ve ayakta kalmasını, ekonomik ve sosyal nedenler yanında siyasi nedenler de eklenmiştir. Üye devletlerin bazı yetkilerini devir ettiği üst bir oluşum olarak AB, ekonomik, sosyal ve çevresel konularda aldığı kararlar ve gerçekleştirdiği düzenlemeler ile üye ülkelerin politikalarını şekillendirmektedir. Belirtmek gerekir ki, AB'nin ortaya çıkmasında etkili olan en önemli faktör ekonomik nedenler olmuştur. Süreç içinde diğer konu başlıkları AB'nin gündemine dahil edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda çevre konusunda ilk

⁸¹ Plan'da; politikalar, örgütlenme, yasal düzenlemeler, ekonomik ve mali tedbirler, eğitim-öğretim, katılım ve teknikler başlığı altında yedi eylem alanına yer verilmiş olup, 43 adet eylem belirlenmiştir. Tezin odak noktası bağlamında *Katılım* başlığı altında; gönüllü kuruluşların izleme ve projeli çalışmalarının desteklenmesi, tehlikeli atıkların depolanması, işlenmesi ve yok edilmesinde yöresel düzeyde referandumların yapılması, kaynakta sınıflandırma yapan kişi ve kuruluşların özendirilmesinden oluşan eylemlere yer verildiği görülmektedir (Güler ve diğerleri, 2001: 39-40).

girişim, 1973 yılında “Avrupa Toplulukları Çevre Eylem Programı” ile gerçekleştirilmiştir. Mevcut durumda AB’nin geliştirdiği çevre politikaları; doğal kaynaklarının çevrenin ekolojik dengesine zarar vermeyecek biçimde kullanılması, kirliliğin önlenmesi, azaltılması ve ortadan kaldırılması, çevre koruma konusunda sektörler arasındaki entegrasyon çerçevesinde şekillendiği ifade edilmektedir (AB Sürecinde Çevre Faslı, 2013: 1). İfade edilen alanlarda AB, benimsediği, “kirleten öder” ve “sorunu kaynakta önleme” ilkeleri kapsamında kurallar ve standartlar belirlemektedir. Bunların hayata geçmesi açısından da ayrı bir bütçe (*LIFE, Çevre İçin Mali Araç*) uygulamasına sahip olmaktadır. Ayrıca AB bünyesinde, daha etkin bir çevre yönetimi gerçekleştirmek için, 1994 yılında çalışmalarına başlayan “Avrupa Çevre Ajansı” kurulmuş, ilki 1973 yılında ortaya çıkan, günümüz itibariyle yedincisi yürürlükte olan “*Çevre Eylem Programları*” geliştirilmiştir (Sönmezoğlu ve Erler Bayır, 2012: 254-257).

Çalışmamız açısından odaklanıldığında AB’nin katı atık konusunda çeşitli direktifleri⁸² bulunmakta olup, atık yönetiminde yedi üst ilkenin belirlendiği görülmektedir. Bu ilkeler şöyledir: Atık hiyerarşisi, kendine yeterlilik, en iyi mevcut tekniklerin kullanımı, yakınlık ilkesi, ihtiyatlılık ilkesi, üreticinin sorumluluğu ilkesi ve kirleten öder ilkesidir. AB’ye aday olan bir ülke olarak Türkiye çevre konusundaki müzakerelere 2009 yılında başlamıştır. Müzakere sürecinde Türkiye, AB müktesebatına uyum çerçevesinde ulusal mevzuatta çeşitli düzenlemelere gitmiştir. Bu bağlamda şu düzenlemeler ön plana çıkmaktadır: “*Ömrünü Tamamlanmış Araçların Kontrolüne ilişkin Yönetmelik*, 2009; *Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik*, 2010; *Eysel ve Kentsel Arıtma Çamurlarının Toprakta Kullanılmasına Dair Yönetmelik*, 2010; *Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği*, 2011; *Madeni Yağların Ambalajlanması ve Piyasaya Sunumu Hakkında Tebliğ*, 2011 ve *Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyaların Kontrolü Yönetmeliği*, 2012 (AB Sürecinde Çevre Faslı, 2013: 26). Ayrıca gerçekleştirilen düzenlemelerin uygulamada karşılık bulabilmesi için çeşitli hibe destekleri verilmektedir. Örneğin,

⁸² 2008/98/AT sayılı Atık Çerçeve Direktifi; 2006/12/AT sayılı Atık Çerçeve Direktifi; 91/689/AET sayılı Tehlikeli Atıklar Direktifi; (AT) 1013/2006 sayılı Atıkların Taşınması Tüzüğü; 99/31/AT sayılı Düzenli Depolama Direktifi; 75/439/AET sayılı Atık Yağlar Direktifi; 94/62/AT sayılı Ambalaj & Ambalaj Atıkları Direktifi; 2006/66/AT sayılı Atık Piller & Akümülatörler Direktifi; 96/59/AT sayılı PCB’ler & PCT’ler (poliklorinebifeniller ve poliklorineterifeniller) Direktifi; 2000/53/AT sayılı Ömrünü Tamamlamış Araçlar Direktifi; 2002/96/AT sayılı Elektrikli ve Elektronik Ekipman Atıkları Direktifi ve 006/21/AT sayılı Maden Endüstrisinden Kaynaklanan Atıklar Direktifi (<http://www.cevrekorumadairesi.org/solidwaste/tr-pages.php?no=64>, 29.01.2016)

Buğday Ekolojik Destekleme Derneği, Belçika merkezli Geri Dönüşüm ve Atık Yönetimi için Şehirler ve Bölgeler Birliği (ACR+) ortaklığında gerçekleştirdiği “Türkiye Çöpünü Dönüştürüyor” projesini AB Sivil Toplum Diyalogu IV Çevre Hibe Programı desteği ile gerçekleştirmektedir (EkoIQ, 2016: 10).

Anlaşılmaktadır ki, Türkiye’nin AB’ye adaylık süreci, atık yönetimi politikalarının da şekillenmesinde büyük oranda etkili olmuştur.

2.5.8.1.3. Bölgesel Çevre Merkezi (REC)⁸³

1990 yılında ABD, Avrupa Komisyonu ve Macaristan Hükümeti tarafından kurulan, merkezi Macaristan’da bulunan kurum (Şahin, 2014b: 136), kar amacı gütmeyen, bağımsız ve tarafsız bir kuruluş olarak kendisini konumlandırmaktadır. 2004 yılından itibaren Türkiye’de, mevcut haliyle toplamda ise 17 ülkede ofisi bulunan merkez, genel olarak *sürdürülebilir kalkınmanın çeşitli alanlarında çalışarak, paydaşlara çevre politikaları, biyoçeşitlilik, iklim değişikliği, yenilenebilir enerji, çevresel bilgi ve atık yönetimi gibi konularda etkin çözümler üretmeleri için destek vermek* amacıyla faaliyetlerini yürüttüğü anlaşılmaktadır. Türkiye özelinde merkezin amacı ise, AB çevre müktesebatının uyumlaştırılmasının sağlanması için; hukuki, kurumsal, teknik ve yatırım alanlarına yönelik kapasitesinin güçlendirilmesine odaklanmaktadır. Yine bu STK’nın da önem verdiği bir husus, yapılan faaliyetlerde farklı taraflar arasında işbirliği faaliyetlerinin önemsenmesidir. Türkiye’de gerçekleştirilen faaliyetlere bakıldığında, sürdürülebilirlik konusunda en aktif STK’lardan biri olduğu anlaşılmaktadır⁸⁴. REC Türkiye’nin finansman kaynağı, büyük oranda Avrupa Birliği fonları oluşturmaktadır (Şahin, 2014b: 136).

2.5.8.2. Uluslararası Resmi Olmayan Aktörler

Çevre sorunlarının artış göstermesiyle birlikte uluslararası düzeyde devletlerin birlikteliğinden ortaya çıkan oluşumların yanında, küresel veya bölgesel düzeyde bir takım sivil veya yarı sivil oluşumlar⁸⁵ da ortaya çıkmaya başlamıştır. Fakat, sadece

⁸³ Şahin (2014b: 67), çevre kuruluşları arasında yer alması gereken, işlevsel olarak sivil topluma yakın bir kuruluş olarak nitelendirmektedir.

⁸⁴ Daha fazla bilgi için dernek web sayfası ziyaret edilebilir: <http://www.rec.org.tr/index.php> (09.07.2015)

⁸⁵ Küresel düzeyde; Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN), Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF), Doğal Hayatı Koruma Derneği (WCS), Greenpeace, Yeryüzü Dostları, Uluslararası Çevre ve Gelişme

atığın yönetilmesini gündemine alan sınırlı düzeyde sivil oluşumun olduğu anlaşılmaktadır. Sönmezoğlu ve Erler Bayır (2012: 261) çevre sorunları ile mücadele sürecinde resmi aktörlerin yanında resmi olamayan aktörlerin de yer almasının gerekliliğini şöyle ifade etmektedirler:

“Çevre sorunlarını çözme süreci sadece gerekli politikaların belirlenmesi ve çevre rejimlerinin oluşturulması ile bitmemektedir. Rejimler oluşturulduktan sonra uygulamaya ve daha da önemlisi sürecin denetlenmesine ilişkin çeşitli boşluklar oluşmaktadır. Bu türden rejimlerin genellikle denetim mekanizmalarının olmaması veya olsa da yeterli etkinlikte işleyememesi sorun teşkil etmektedir. Çünkü devletleri temsil eden hükümetleri önlem almaya ve belirli politika veya uygulamalarından gerekirse vazgeçmeye veya belirli kısıtlamalara gitmeye ikna edecek yaptırımlar olmazsa, onlar da bu önlemleri almakta veya uygulamakta gönülsüz davranmaktadırlar. Bu noktada çevre rejimlerinin aktörleri olarak hükümetlerdışı örgütler devreye girmektedirler. Zira bu türden gönüllü kuruluşlar bir an lamda baskı grubu şeklinde hareket etmekte ve kamuoyu üzerinde istenilen yönde bir etki oluşturabilmektedirler”.

Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de atık yönetimi konusunda etkisi olan aktör olarak *Uluslararası Katı Atık Birliği*’ne yer verilmektedir.

2.5.8.2.1. Uluslararası Katı Atık Birliği [(International Solid Waste Association) (ISWA)]

1970 yılında kurulan Uluslararası Katı Atık Birliği, uluslararası düzlemde sahip olduğu üye bileşeniyle, katı atık yönetiminin sürdürülebilir şekilde yürütülmesi için çaba sarf eden, kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. Birliğin yaptığı çalışmalar incelendiğinde, işbirliklerinin geliştirilmesi, deneyimlerin paylaşılması ve sürdürülebilir katı atık yönetimi için yeni önerilerin getirilmesi ve teşvik edilmesi gibi noktalar ön plana çıkmaktadır. Birlik üyeliği; ulusal, platin, gold ve gümüş şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma çerçevesinde Türkiye’den ulusal kategoride KAKAD, gold kategorisinde AKARMAK A.Ş., gümüş kategorisinde ise, Alpler LTD. ŞTİ., ÇEVKO, GEKSANDER ve ISPET yer almaktadır. Diğer taraftan birlik belirlediği amaç ve vizyon çerçevesinde farklı bölgesel kalkınma ağlarının oluşumuna katkı sağlamakta olduğu ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren örgütler ile işbirliği içinde olduğu

Enstitüsü, Doğal Kaynaklar Savunma Konseyi, Transatlantik Çevre Diyalogu, İklim Eylem Ağı, Uluslararası Çevre İrtibat Merkezi, Yabanıl Hayatı Koruma Topluluğu, Çevreyi Savunma Fonu, Alternatif Yaşam Derneği, Sierra Club, Ulusal Yabanıl Hayat Federasyonu gibi. Bölgesel düzeyde; Avrupa Çevre Bürosu, Avrupa Milli Parklar ve Doğa Parkları Federasyonu, Avrupa Doğa Koruma Merkezi, Avrupa Okyanus Gözlem Ağı gibi (Sönmezoğlu ve Erler Bayır, 2012: 262-263).

anlaşılmaktadır. Ayrıca farklı çalışma grupları üzerinden çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir (Detaylı bilgi için bkz. <http://www.iswa.org/>) .

2.5.8.3. Ulusal Resmi Aktörler

Türkiye üniter devlet yapılanması çerçevesinde merkezi yönetim ve yerel yönetim birimlerinden oluşmaktadır. Bu kapsamda atık yönetimi konusunda resmi aktör sınıflandırması içinde, merkezi düzeyde, diğer bazı bakanlıkların da rolü olmakla birlikte, doğrudan çevre ve atıkla ilgili düzenleme ve denetleme işlevini yürüten Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve bu bakanlığa bağlı ilgili birimlerdir. Yerel düzeyde ise, birinci derecede belediyeler temel aktör olarak yer almaktadır. Belediyelerin dışında ise, yerel yönetim birlikleri ve üniversiteler önemli aktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Tüm bu yönetim birimleri üzerinde ise, siyasal anlamda düzenlemelerin yapıldığı tek karar merkezi olarak TBMM bulunmaktadır. Resmi olmayan aktör sınıflandırması çerçevesinde ele alındığında ise; medya kuruluşları, STK'lar, atık toplayıcıları ve işletmeler yer almaktadır. Bu bölümde ifade edilen aktörler hakkında atık yönetimi bağlamında kısa kısa bilgiler verilmektedir.

2.5.8.3.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)

Hiç şüphesiz TBMM, kamu politikalarının oluşturulması ve belirlenen politikaların yasal dayanağa kavuşmasında tek yetkili organ olarak en önemli aktörlerden birini teşkil etmektedir (Çevik ve Demirci, 2012: 36). Bu kapsamda TBMM, genel olarak çevre politikalarının, özel olarak da atık politikaların şekillenmesinde ve karara bağlanmasında en üst otorite konumuna sahiptir. Ayrıca uluslararası bağlamda taraf olunan anlaşmaların, Türkiye’de geçerlilik bulması için de TBMM önemli bir aktördür. Kabul edilen anlaşmalar ve yasalaşarak belirlenmiş olan politikalar, yürütme aracılığıyla hayata geçirilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye’de kentsel alanda ortaya çıkan atıklar, tıp ki aynı zaman dilimindeki konut üretiminde de dikkate alındığı gibi (Tekeli, 2012: 37), ilk etapta halk sağlığı yönünden ele alınmış, buna bağlı olarak hukuksal düzenlemelere gidilmiştir (zaman içinde gerçekleştirilen düzenlemeler Tablo 18’de toplu halde verilmektedir). Bu bağlamda ilk düzenlemenin 1930 yılında yürürlüğe giren 1593 Sayılı *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (Kamu Sağlığı Yasası)* ile yapıldığı görülmektedir. Kanun, halk sağlığını etkileyen,

atıkları da kapsayan (Md. 248, Md. 266 ve Md. 277) geniş bir yelpazede belli standartlar getirmekte ve kamu kurumları arasında görev paylaşımları yapmaktadır. Kanun kapsamında, şimdiki ismiyle, Sağlık Bakanlığı yetkilendirilerek, belediye sınırları içinde atıkların yönetimini standart hale getirmek, yol göstermek amacıyla, *Belediye Sıhhi Zabıta Yönetmeliği Rehberi* hazırlamış, belediyelerin bu rehberi dikkate alarak kendi yönetmeliklerini hazırlaması istenmiştir. Rehberine dayalı yönetmeliklerin çıkarılarak uygulanması sürecinde de, gerekli takibin yapılması için Sağlık Bakanlığı yetkili kılınmıştır (Güler ve diğerleri, 2001: 41-43).

İfade edilen gelişmeler ile eş güdümlü olarak yine 1930 yılında yürürlüğe giren başka bir düzenleme ise 1580 Sayılı Belediyeler Kanunu'dur. Kanun'un 15. Maddesinde, temizlik hizmetleri kapsamında atıkların toplanması, kaldırılması ve bertaraf edilmesi işlemleri belediyelerin sorumluluğuna verilmiştir. Sonrasında ise, 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile, büyükşehir belediyeleri, üst ölçekte⁸⁶, katı atığın yönetilmesine dahil edilmiştir (Güler ve diğerleri, 2001: 44-45). Benzer bir eğilimin, 5216 Sayılı yeni Büyükşehir Belediyesi Kanunu⁸⁷ (2004) ve 5393 Sayılı yeni Belediye Kanunu⁸⁸ (2005)'nda da sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

Sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte 1980 sonrası çevre sorunlarına bakış açısının değişmesiyle, atık yönetimi hususunu da içinde barındıran çeşitli düzenlemelere gidilmiştir (Adıgüzel, 2011: 59). Katı atık yönetimi konusunda, farklı kanunlarda çeşitli düzenlemeler olmakla birlikte, en temel düzenlemelerden biri, 1983 tarihli 2872 Sayılı Çevre Kanunu'dur. Kanun'un, çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi konusunda temel ilkeleri belirlediği, bu haliyle bir çerçeve metin niteliği taşıdığı ve uygulamada daha çok yönetmeliklere ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır (Güler ve diğerleri, 2001: 45-46). Bu yüzden Çevre Kanunu dikkate alınarak bir çok yönetmelik

⁸⁶ 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun md. 6/j'sinde; Çöplerin ve sanayi atıklarının toplanma yerlerini belirtmek, değerlendirilmesi ve imhası için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işletletmek, şeklinde yer verilmiştir.

⁸⁷ Md. 7/i: büyükşehir katı atık yönetim plânını yapmak, yaptırmak; katı atıkların kaynaktan toplanması ve aktarma istasyonuna kadar taşınması hariç katı atıkların ve hafriyatın yeniden değerlendirilmesi, depolanması

ve bertaraf edilmesine ilişkin hizmetleri yerine getirmek, bu amaçla tesisler kurmak, kurdurmak, işletmek veya işletletmek; sanayi ve tıbbî atıklara ilişkin hizmetleri yürütmek, bunun için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işletletmek; deniz araçlarının atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak.

⁸⁸ Bkz.: Md. 15/g: Katı atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, geri kazanımı, ortadan kaldırılması ve depolanması ile ilgili bütün hizmetleri yapmak ve yaptırmak.

çıkarılmıştır. Kanun'da ilk yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir çok değişiklik (1986, 1988, 1989, 1990, 1991) yapılmakla birlikte, 2006 yılında 5491 Sayılı Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Çevre Kanunu'nun, neredeyse tamamı değişikliğe uğramıştır⁸⁹. Kanun'da; atıklar, tehlikeli ve tehlikesiz olarak ayrı ayrı ele alınmıştır (md. 2). Ve genel olarak incelendiğinde, atığın önlenmesine yönelik tedbirlere yer vermekle birlikte, daha çok “*kirleten öder*” yaklaşımından hareketle, ortaya çıkan atığın çevreye zarar vermeyecek şekilde bertarafına odaklanıldığı anlaşılmaktadır (md. 11). Kanun ve Yönetmeliklerde çöpten oluşan negatif dışsallıkları (koku yayması, ağır metal ve dioksit içermesi gibi) azaltmak veya içselleştirmek için gündeme gelen “*kirleten öder*” yaklaşımında, atığın zararsız halde bertaraf edilmesi için öncelikle atığı ortaya çıkaranlara ve kamu otoritelerine belli sorumluluklar yüklenmektedir. Sorumluluklar yerine getirilmediğinde ise, belirli cezai yaptırımlar gündeme gelmektedir (Kılınç, 2011: 67; 73). Diğer taraftan “*kirleten öder*” yaklaşımının, işletmelerin atık üretiminde çok etkili olmayacağı, sermaye sahiplerinin kirlettikçe ödeyerek veya atıkların yönetimine yönelik sınırlılıkların az olduğu ülkelere atıkları taşıyarak işin içinden çıkacakları gibi endişelerle eleştirilmektedir (Kılınç, 2011: 81).

Bu yönetmelikler incelendiğinde, atıkların çevreye en az zarar verecek şekilde yönetilmesi için çeşitli taraflara (üreticilere, tüketicilere, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı merkez teşkilatına, İl Çevre ve Şehircilik müdürlüklerine, belediyelere, tedarikçilere, yetkilendirilmiş kuruluşlara, depolama tesislerine, satış noktalarına vb.) görev ve sorumlulukların yüklendiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Yönetmelikler, çok taraflı ilişkilerin olduğu bir sorun alanı olarak atıkların yönetiminde, taraflar arasında işbirliklerine yönelik düzenlemelere de yer vermektedir. Çalışmamızın odağı itibariyle ambalaj atıklarını düzenleyen, *Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği* incelendiğinde ilgili maddelerde taraflar arasında işbirliği şu şekilde düzenlenmiştir;

⁸⁹ Bkz.: <http://www.hukukimevzuat.com/?x=kanun&id=770> (17.02.2015); Özkan, Noyan (2006): Yeni Çevre Kanunu: Bir adım ileri iki adım geri, http://www.rightsagenda.org/index.php?option=com_content&view=article&id=116:takmayeni-cevre-kanunu-bir-adm-ileri-iki-adm-geri&catid=45:takmacevrehakki&Itemid=73 (17.02.2015)

Md. 8-ğ. Ambalaj atıkları yönetimi kapsamında, bu Yönetmelikle sorumluluk verilen **tarafarla birlikte** eğitim faaliyetleri yapmak ve katkıda bulunmakla,
Md. 8-I. Ambalaj atığı yönetimi konusundaki sorumluluklarını, gerekli görmesi halinde, yetkilendirilmiş kuruluşla **işbirliği** içerisinde yürütmekle,

Yapılan düzenlemelerin amacına uygun hizmet etmesi, daha fazla uygulamaya aktarılması için; bazı aşamaların belirlenmesi, caydırıcı ve teşvik edici çalışmaların yapılması ve bir takım cezayı yaptırımların hayata geçirilmesi önem arz etmektedir (Kılınç, 2011: 7).

Tablo 18
Türkiye’deki Atık Yönetimini Düzenleyen Kanun ve Yönetmelikler⁹⁰

Kanunlar	1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (Kamu Sağlığı Yasası) 2872 Sayılı Çevre Kanunu 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu 5393 Sayılı Belediye Kanunu 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu (Md. 181-182) 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu
Yönetmelikler	Atık Yönetimi Genel Esaslarına İlişkin Yönetmelik (05.07.2008-26927) Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (14.3.1991-20814) Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (14.03.2005-25755) Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (22.07.2005-25883) Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği (24.08. 2011-28035) Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği (30.07.2008-26952) Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği (31.08.2004-25569) Bitkisel Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği (19.04.2005-25791) Ömrünü Tamamlanmış Araçların Kontrolüne ilişkin Yönetmelik (30.12.2009-27448; 21.12.2010-27792) Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik (26.03.2010-27533) Eysel ve Kentsel Arıtma Çamurlarının Toprakta Kullanılmasına Dair Yönetmelik (3.08.2010-27661) Atık elektrikli ve Elektronik Eşyaların Kontrolü Yönetmeliği (22.05.2012-28300) Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği (1997) Zararlı Kimyasal Madde ve Ürünlerin Kontrolü Yönetmeliği (1993)

⁹⁰ Bkz.: Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü,
<http://www.csb.gov.tr/gm/cygm/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=266> (17.02.2015); AB Sürecinde Çevre Faslı, <http://www.abgs.gov.tr/files/SEPBYayinlarveraporlar/cevrekitap.pdf> (17.02.2015); Türkiye Belediyeler Birliği (2011): Çevre Kanunu ve Katı Atık Yönetimi ile ilgili Yönetmelikler, http://www.tbb.gov.tr/online/yayinlar/cevre_kanunu_ve%20katı_atikyönetimi/files/publication.pdf (26.02.2015); Türkiye’de Atık Yönetimi, III. Atık Yönetimi Sempozyumu, 14-18 Nisan 2013, Antalya, <http://www.cevresehirkutuphanesi.com/basili-yayinlar/detay/turkiye-de-atik-yonetimi> (26.02.2015); Keleş, 2013: Güler ve diğerleri, 2001: 47-50; Toprak, 2012: 330-331.

Tablo 18'in devamı...

Yönetmelikler

Radyoaktif Madde Kullanımından Oluşan Atıklara ilişkin Yönetmelik (02.09.2004-25571)
Radyoaktif Maddelerin Güvenli Taşınması Yönetmeliği (08.07.2005-25869)
Özel İşlem Gerektirmeyen Radyoaktif Atıklara İlişkin Yönetmelik (15.01.2000-23934)
Atıkların Yakılmasına İlişkin Yönetmelik (06.10.2010-27721)
Elektrikli ve Elektronik Eşyalarda Bazı Zararlı Maddelerin Kullanımının Sınırlandırılmasına Dair Yönetmelik (30.05.2008-26891)
PCB ve PCT'lerin Kontrolü Hakkında Yönetmelik (27.12.2007-26739)
Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (18.03.2004-25406)
Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği (25.11.2006-26357)
Çevre Kanununca Alınması Gererken İzin ve Lisanslar Hakkında Yönetmelik (29.04.2009-27214)
Tehlikeli Maddelerin Su ve Çevresinde Neden Olduğu Kirliliğin Kontrolü Yönetmeliği
Zararlı Kimyasal Madde ve Ürünlerin Kontrolü Yönetmeliği (1993)
Radyoaktif Madde Kullanımından Oluşan Atıklara ilişkin Yönetmelik (02.09.2004-25571)
Radyoaktif Maddelerin Güvenli Taşınması Yönetmeliği (08.07.2005-25869)

2.5.8.3.2. Merkezi Yönetim Aktörleri

Türkiye'nin merkezi örgütlenme düzeyinde çeşitli bakanlıkların ve kurumların çevre üst başlığı altında ürettiği politikalar ve uygulamaları olmakla birlikte, katı atık yönetimi de dikkate alındığında, doğrudan yetki ve sorumluluk verilen birim Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'dır. Bu bağlamda katı atık yönetimi konusunda merkezi yönetim aktörü olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na ve bu bakanlığın ilgili bir kuruluşu olan, sunduğu finansal imkanlarla katı atık yönetimine katkı sağlayan İller Bankası'na, bu bölümde yer verilmektedir.

2.5.8.3.2.1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Türkiye'de çevre odaklı ilk bakanlık örgütlenmesi (Çevre Bakanlığı) 1991 yılında gerçekleştirilmiştir. Sonraki yıllarda Bakanlık örgütlenmesi değişikliğe uğramış olup, en son 2011 yılında yapılan düzenleme ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ismini almıştır. Bakanlık bünyesinde çevre ile ilgili üç müdürlüğün oluşturulduğu görülmektedir (Şahin,

2014b: 93). Bakanlık, çevre politikalarının geliştirilmesi ve hayata geçirilmesinde, merkezi düzeyde örgütlenmiş en önemli aktör olarak yer almaktadır. İfade edilen yapısıyla Bakanlık; AB ile uyumlu katı atık ana planı ve katı atık eylem planı, iklim değişikliği ulusal eylem planı hazırlamak, uygulamaları izlemek, atık bertaraf/arıtma tesisleri ile ilgili ÇED ve işletme izin sürecini yönetme görevlerini üstlenmektedir (Öztürk ve diğerleri, 2015: 50). Tablo 18’de yer verilen yönetmelikler aracılığıyla gerçekleştirilen düzenlemelerin dışında, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından aşağıda yer verilen; proje, plan ve strateji çalışmalarının yürütüldüğü görülmektedir.

I. Yüksek Maliyetli Çevre Yatırımlarının Planlanması Projesi (2003-2005): Bu proje kapsamında AB ile uyumlu Entegre Katı Atık Yönetim Planı hazırlanmıştır. Hazırlanan planda, belli bölgelere ayrılması ve Atık Birlikleri’nin oluşturulması öne sürülmüş, buna dayalı olarak da, katı atık yönetimi hizmetlerinin verimli şekilde sürdürülmesi için nüfus yoğunluğu dikkate alınarak 3 ana ve 11 alt bölgeye ayrılmıştır. Katı atık yönetiminin optimum şekilde gerçekleşmesi için AB kapsamında 500.000 kişi olan nüfus yoğunluğu, çeşitli farklılıklar dikkate alınarak Türkiye için 300.000 olarak düşünülmüştür. Proje kapsamında AB Düzenli Depolama Direktifleri de dikkate alınarak Atık toplama sistemleri, düzenli depolama sahaları ve arıtma yöntemleri uygulamaları farklı bölgelerde hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca atık su çamurunun yönetimi ile ilgili bir plan hazırlanmıştır. Bu projenin 2005 yılında tamamlanmasının ardında, devamı niteliğinde Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından, büyükşehir dışındaki belediyelere bölgesel katı atık yönetimi açısından öncülük etme adına bir Katı Atık Ana Planı hazırlandığı görülmektedir. Bu Plan’ın birinci aşaması 2006’da, 2008 yılında başlatılan ikinci aşamasında ise atık birliklerine odaklanarak, mevcutların revizyonu ve yeni birlik (136 adet) kurulumu için öneriler getirilmiştir (Atık Sektörü Mevcut Durum Değerlendirmesi Raporu, 2010: 15; 16-18; 24).

II. Atık Yönetimi Eylem Planı (2008-2012): Bu planda temel problem olarak, her bir belediyenin atık işleme yapısını kurmaya çalışması görülmektedir. Bu yaklaşımın etkin ve ekonomik olmadığı altı çizilerek, katı atıkların işlenmesi sürecinde bölgesel düzeyde belediyeler arası gerçekleştirilecek işbirliklerinin önemi vurgulamaktadır. Bazı araştırmalara dayanılarak etkin ve ekonomik katı atık yönetimi için en az 500.000 kişilik nüfus ifade edilmektedir. Bu kapsamda Katı Atık Yönetim Sistemi’nin

oluşturulması, AB uyum sürecinde mevcut veya yeni oluşturulacak yönetmeliklerde yaşanan/yaşanması muhtemel sorunlar için bu eylem planı hazırlandığı ifade edilmektedir. Plan’da, önleme, kaynakta azaltma, yeniden kullanım, geri kazanım/geri dönüşüm, ön işleme (yakma dahil) ve bertaraf aşamalarında oluşan, uluslararası düzlemde de kabul gören entegre katı atık yönetimi yaklaşımı benimsenmiştir.

III. Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010–2020): Bu belgenin odaklandığı hususlardan biri, atıklardan kaynaklı sera gazı emisyonlarını azaltmak için kısa, orta ve uzun vadede bir takım hedeflerin gerçekleşmesini öngörmesidir (Atık Sektörü Mevcut Durum Değerlendirmesi Raporu, 2010: 26-27). İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu bünyesinde atık konusunu da barındıran çalışma gruplarından oluşmaktadır. Kurul kapsamında yapılan çalışmalar ile katı atıkların enerjiye dönüştürülmesini sağlayarak, sera gazı emisyonlarını azaltmaya odaklanılmaktadır (Atık Sektörü Mevcut Durum Değerlendirmesi Raporu, 2010: 29).

Merkezi yönetimin, temel düzeyde ulusal amaç ve ilkelerin belirlenmesinde, yerelde gerçekleşen uygulamalara bir takım desteklerin sunulmasında, bilimsel araştırmaların yürütülmesi gibi faaliyetlerde önemi vurgulanmaktadır. Diğer taraftan, endüstri kuruluşlarının atığın ortaya çıkmadan azaltılmasında ve ortaya çıktıktan sonra çevre sağlığına zarar vermeyecek şekilde yönetilmesinde önemli görevler düştüğünün altı çizilmektedir. Bireysel bazda da katı atığa dayalı çevre kirliliğine yönelik çevre bilincinin gelişmesi, “kirleten öder” ilkesinin yanında “kirletmeyen de mağduriyeti” ve “varlıkların haklarının önceliğini” dikkate alan bir takım etik ilkelerin benimsenmesi, atık yönetim sürecinin önemli bileşenleri olarak görülmektedir (Toprak, 2012: 344).

IV. Ulusal Geri Dönüşüm Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2017): Atıkların ekonomik anlamda önemli bir girdi olduğundan hareketle, geri dönüşüm potansiyeli olan atıkların değerlendirilmesi için bu eylem planının hazırlandığı ifade edilmektedir. Planda, geri dönüşüm konusunda mevcut durum değerlendirilmesi yapılmakta (GZFT analizi), geleceğe dönük yapılması gereken çalışmalarla ilgili yol haritalarına yer verilmektedir. Ayrıca planda, geri dönüşüm faaliyetlerinin çok taraflı paydaşların katılımını gerekli kıldığının önemi vurgulanmaktadır. Planın uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bırakılmıştır. Plan kapsamında 2017 yılına kadar ulaşılacak istenen beş hedef belirlenmiştir. Belirlenen hedefler şunlardır: Toplumun tüm

kesimlerinde geri dönüşüm bilincini oluşturmak, ilgili mevzuatı geri dönüşüme yönelik olarak geliştirmek, atıkların etkin bir şekilde geri dönüştürülmesi için gerekli alt yapıyı oluşturmak, geri dönüşüm konusunda finansal destek sağlamak ve atık üretimini kayıt altına alarak etkin bir denetim sistemi kurmaktır. Belirlenen bu hedeflere ulaşmak için farklı zamanlarda gerçekleştirilecek 54 eylem belirlenmiştir.

Anlaşılabacağı üzere, gerek kanuni düzenlemeler ile, gerekse de plan ve programlar ile devlet yol gösterici, yönlendirici ve denetleyici rolünü yerine getirmektedir. Belirlenen plan ve programların hayata geçirilmesi için operasyonel anlamda, daha çok yereldeki paydaşlara iş düşmektedir.

İller Bankası: İller Bankası, kentlerin gereksinimlerinin artış göstermesiyle, yerel yönetimlere; kredi, finansman ve teknik yardım sağlama amacıyla oluşturulmuştur (Ulusoy ve Akdemir, 2013: 405). İlk defa 11.06.1933 tarihinde 2301 sayılı Kanun ile “Belediyeler Bankası” adıyla kurulmuştur. 1945 yılında yapılan düzenlemeyle, diğer yerel yönetim birimlerini de kapsayacak şekilde, İller Bankası adını almıştır. En son düzenleme ise 2011 yılında ‘İller Bankası Anonim Şirketi Hakkında Kanun’ ile yapılmıştır. İller Bankası’nın ilgili olduğu Bakanlık, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olup, ortakları ise, il özel idareleri ve belediyelerdir (Toprak, 2014: 435-436). Bankanın amacı; *il özel idareleri, belediyeler ve bağlı kuruluşları ile münhasıran bunların üye oldukları mahalli idare birliklerinin finansman ihtiyacını karşılamak, bu idarelerin sınırları içinde yaşayan halkın mahalli müşterek hizmetlerine ilişkin projeler geliştirmek, bu idarelere danışmanlık hizmeti vermek ve teknik mahiyetteki kentsel projeler ile alt ve üstyapı işlerinin yapılmasına yardımcı olmak ve her türlü kalkınma ve yatırım bankacılığı işlevlerini yerine getirmektir* (6107 Sayılı K. Md. 3) şeklinde ifade edilmektedir.

Yukarıda ifade edilen amaç çerçevesinde Banka’nın kentsel alanda odağında olan bir hususta atık konusudur. Banka, özellikle atıkların işlenmesi ve bertaraf edilmesi aşamasında, yerel yönetimlere sağladığı finansman desteğiyle önemli rol üstlenmektedir. Bu kapsamda Banka’nın ve ayrıca AB hibe fonlarının da finansman desteğiyle yıllar itibariyle, lisanslı veya geçici faaliyet belgeli, lisansı olmayıp belediyeler tarafından işletilen veya belediyeler adına işletilen, katı atık düzenli depolama ve işleme tesis sayılarında artış olduğu (bkz. Tablo 19) görülmektedir.

Tablo 19
Atık Bertaraf ve Geri Kazanım Tesisi Sayıları

Tesis Türleri	2012	2014
Toplam Tesis Sayısı	672	985
Atık Bertaraf Tesisleri	83	117
Düzenli Depolama Tesisi	80	113
Yakma Tesisi	3	4
Atık Geri Kazanım Tesisleri	589	868
Kompost Tesisi	6	4
Beraber Yakma (co-insinerasyon) Tesisi	32	39
Diğer Geri Kazanım Tesisleri	551	825

Kaynak: Atık Bertaraf Ve Geri Kazanım Tesisi Sayısı Arttı, TUIK Basın Odası Haberleri, http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2016_4_20160113.pdf (06.01.2016).

2.5.8.3.3. Yerel ve Bölgesel Aktörler

Yerel olarak vurgulanan alan, üretim ve tüketimin gerçekleştiği, insanların fiili olarak yaşamlarını sürdürdüğü mekanlardır. Aynı zamanda bu alanlar, atıkların fiili olarak oluştuğu ve yönetildiği alanlardır. Bu bağlamda Türkiye’de yereli oluşturan en önemli yaşam alanı olan kentlerde, atık yönetiminden birinci derece sorumlu olan aktör belediyelerdir. Belediyelerin yanında; farklı hizmet alanlarında belirli ölçeğin oluşturulması amacıyla birlikler, sahip olduğu bilgi ve insan sermayesi ile üniversiteler ve üniter devlet yapılanması altında oluşturulan kamusal, yarı kamusal veya özel statüde, bölgesel ölçekte oluşturulan birimler bulunmaktadır. Bu bölümde bu aktörlere yer verilmektedir.

2.5.8.3.3.1. Belediyeler

Öncesinde belirtildiği gibi kentsel düzlemde atık yönetiminden birinci derece sorumlu olan yerel yönetim birimi belediyelerdir. Büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde, atık yönetimi, büyükşehri oluşturan ilçe belediyeler ile yetki bölüşümü çerçevesinde yürütülmektedir. Bu bağlamda, en açık ifadesiyle, 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 15. Maddesinin g bendinde; *Katı atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, geri kazanımı, ortadan kaldırılması ve depolanması ile ilgili bütün hizmetleri yapmak ve yaptırmak* şeklinde düzenlemeye gidilmiştir. Diğer taraftan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun 7. Md. i bendinde; *sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak ... büyükşehir katı atık yönetim plânını yapmak, yaptırmak; katı atıkların*

kaynakta toplanması ve aktarma istasyonuna kadar taşınması hariç katı atıkların ve hafriyatın yeniden değerlendirilmesi, depolanması ve bertaraf edilmesine ilişkin hizmetleri yerine getirmek, bu amaçla tesisler kurmak, kurdurmak, işletmek veya işletletmek; sanayi ve tıbbî atıklara ilişkin hizmetleri yürütmek, bunun için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işletletmek; deniz araçlarının atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak biçiminde düzenlenmiştir. Yine aynı kanunda, ilçe belediyelerinin görev ve yetkileri başlığı altında; Büyükşehir katı atık yönetim plânına uygun olarak, katı atıkları toplamak ve aktarma istasyonuna taşımak şeklinde düzenlemeyle görev paylaşımına gidilmiştir.

Ancak atığı hiyerarşik yönetim zeminine dayandırarak, sürdürülebilir kentsel kalkınmanın sağlanmasına aracı olan entegre bir yaklaşım benimsendiğinde, ortaya çıkan kompleks yapıya yalnızca belediyelerin karşılık vermesi mümkün görünmemektedir. Bunun için ilişkili tüm paydaşların; başta Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olmak üzere merkezi idare, yerel yönetimler, iş çevreleri, meslek örgütleri, STK'lar, yüksek öğretim kurumları ve bireylerin (Toprak, 2012: 342-343) süreç içinde yer alması etkin bir katı atık yönetimi için önemli görülmektedir. Bu sayede belediyeler, diğer aktörler ile birbirlerini tamamlayarak ve birbirlerine karşılıklı fayda sağlayarak sürdürülebilir bir atık yönetimi ortaya çıkarabileceklerdir.

2.5.8.3.3.2. Yerel Yönetim Birlikleri

Yerel yönetim birimleri incelendiğinde, hizmet sunum alanları coğrafi olarak sınırlandırıldığı görülmektedir. Bu sınırlılık olmakla birlikte, bazı hizmet alanlarında [içme suyu, atıklar (katı ve sıvı), kalkınma, turizm vb.], belirlenen coğrafi alanda yetersiz kalan, yeterli ölçeği oluşturamayan yerel yönetim birimleri kendi aralarında veya farklı yerel yönetim birimleri arasında işbirliğini yansıtan birlikler oluşturabilmektedir. Türkiye'de birliklere Anayasanın 127. maddesinde yer verilmekte olup, belirli kamu hizmetlerin görülmesi amacıyla birliklerin kurulması için Bakanlar Kurulunun onayına tabii tutulmaktadır (Şahin, 2014: 251).

2014 yılı itibarıyla var olan birliklerin niceliksel görünümüne bakıldığında; Köylere Hizmet Götürme Birlikleri (443), İçme Suyu Birlikleri (92), Belediye Hizmet Birliği (57), Turizm Birliği (53), Çevre Altyapı Hizmet Birliği (99), Özel İdare-Belediye Hizmetleri Birliği (12), Ulusal Düzeyde Birlikler (2), Kalkınma Birliği (11), diğerleri

(15). Çevre Altyapı Hizmet birliklerinin 55'ini ise katı atığın yönetilmesi amacıyla kurulmuştur⁹¹. Daha çok büyükşehir belediyelerin dışındaki yerleşim alanlarında, yerel yönetim birimleri tarafından katı atık özelinde oluşturulan birlikler ile, atıkların ayrıştırılarak bertaraf edilmesine yönelik, yüksek maliyet gerektiren ve belli işleyim ölçeğine sahip olması gereken tesislerin kurulumu kolaylaşmaktadır.

Atık Yönetimi Birlikleri'nin, üyelerinin bulunduğu kapsama alanı içinde (genelde il düzeyinde) şu görevleri yerine getirdiği anlaşılmaktadır:

- Hizmet alanı kapsamı itibariyle atık yönetimi planı hazırlayıp uygulamak,
- Aktarma merkezlerinin yapımı ve işletimini yapmak,
- Aktarma merkezleri ile nihai bertaraf ve arıtma tesisleri arasında taşıma yapmak,
- Düzenli depolama ve atık arıtma tesislerinin yapımı ve işletimini yapmak,
- Maddesel geri kazanım tesisleri için yer belirleme işlemini yapmak.

Atık birliklerine üye olan belediyelerin görevleri ise;

- Atık yönetim planlarını ilçe ölçeğinde uygulamak,
- Atık toplama ve aktarma merkezlerine veya düzenli depolama tesislerine taşımak,
- Ambalaj atıkları geri dönüşümünü ve yerel kompost faaliyetlerini yürütmek şeklinde sıralanmaktadır.

2.5.8.3.3.3. Üniversiteler

Genel olarak ele alındığında, yüksek öğretim kurumlarını temsil eden günümüz üniversitelerinin doğrudan faaliyet alanı eğitim-öğretim ve araştırma hizmetleri olmakla birlikte, dolaylı olarak üniversiteler bulunduğu çevreye ve daha geniş düzeyde topluma, bireysel, ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan çok çeşitli faydalar sağlamaktadır (Görkemli, 2011: 29). Bu bağlamda, bilimsel bilginin temel üretim noktaları olarak üniversiteler, katı atığın yönetilmesi sürecinde de hem tekil tüzel kişilik olarak hem de bilim dalları bağlamında kentsel düzlemde önemli rollere sahip olmaktadır. Ayrıca

⁹¹ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.migm.gov.tr/IstatistikiBilgiler.aspx?DetayId=6> (09.07.2015).

vurgulanması gereken başka bir hususta, üniversitelerin, sahip olduğu sosyal sermaye yapısıyla, bir çok faaliyetlerin gönüllülük esasına göre yapılmasına imkan sunmasıdır. Türkiye’de Haziran 2015 itibariyle, en az her ilde bir devlet üniversitesi olmak şartıyla, 114 devlet üniversitesi ve 76 vakıf üniversitesi bulunduğu bilinmektedir (<http://www.yok.gov.tr/>).

İfade edilenler çerçevesinde Boğaziçi Üniversitesi’nin girişimleriyle oluşturulan Komite dikkat çekmektedir. Katı Atık Kirlenmesi Araştırma ve Denetimi Türk Milli Komitesi (KAKAD), 1989 Tarih ve 20136 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan yönetmelik ile, merkezi Boğaziçi Üniversitesi’nde kurulan Komite’nin genel olarak amaçları, katı atıkların yönetilmesine yönelik alanlarda; araştırma ve denetim kapsamında çeşitli faaliyetler yürütmek, resmi ve özel kuruluşlarla işbirliği içinde olmak, bilgi ve tecrübe alış-verişinde bulunmak, *Uluslararası Katı Atık Birliği*’nin üyesi olarak Türkiye’yi temsil etmek ve Birlik üyesi kişi ve kuruluşlar ile işbirliği yapmak şeklinde sıralanmaktadır. İfade edilen amaçlar çerçevesinde KAKAD, 2009 yılından bu yana, her yıl “Ulusal Katı Atık Yönetimi Kongresi” düzenlediği anlaşılmaktadır. KAKAD ‘ın ifade edilen Kongre’nin yanında, oluşturulan çeşitli çalışma gruplarıyla⁹² da katı atık yönetimi konusunda araştırmalara ve bilgi üretimine katkı sağlamaya çaba sarf ettiği görülmektedir.

2.5.8.3.3.4. Bölgesel Örgütlenmeler⁹³

Türkiye üniter yapısıyla, merkezi ve yerel yönetimlerden oluşmakta, bölgesel yönetimleri bulunmamaktadır. Fakat merkezi idareye bağlı/ilişkili veya özel statülü bazı istisnai bölgesel birimler bulunmaktadır. Sözü edilen bölgesel oluşumlar: kalkınma ajansları ve bölgesel kalkınma idareleridir. Türkiye’de bulunan 26 Kalkınma Ajansı, proje odaklı sağladığı mali destek ile önemli çalışmaların yapılmasına katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan bölgesel kalkınma idareleri de, bütüncül bir yaklaşımla hazırladığı planlarla yol gösterici olmakta, mali ve teknik destek sağlamakta, aktörler

⁹² Atıkların Biyolojik Arıtılması Çalışma Grubu, İklim Değişikliği ve Atık Yönetimi Çalışma Grubu, Toplama ve Taşıma Teknolojileri, İletişim Çalışma Grubu, Atık Ekonomisi Çalışma Grubu, Enerji Geri Kazanımı ve Alternatif Enerji Çalışma Grubu, Tehlikeli Atıklar Çalışma Grubu, Tıbbi Atıklar Çalışma Grubu, Yasal Mevzuat Çalışma Grubu, Bilinçlendirme Çalışma Grubu, Geri Dönüşüm ve Atık Minimizasyonu Çalışma Grubu, Sürdürülebilir Kalkınma ve Atık Yönetimi Çalışma Grubu, Düzenli Depolama Çalışma Grubu ve Atıksu Çamuru Yönetimi Çalışma Grubu.

⁹³ Bu konudaki detaylı bilgi bu çalışmanın “Yerel Düzeyde Sürdürülebilir Kalkınma Çabaları” başlığı altında yer verilmektedir.

arası koordinasyona katkı sağlayıcı gibi işlevler yerine getirmektedir. İfade edilenler bağlamında, bölgesel örgütlenmeler, sunduğu teknik ve mali imkanlar ile katı atıkların yönetilmesi konusuna da katkı sağlamaktadır.

2.5.8.4. Ulusal Resmi Olmayan Aktörler

Atıklar, ortaya çıktığı alanda, oluşturduğu potansiyel etkilerle kamusal alanın içine dahil olmaktadır. Fakat, daha öncede önemle vurgulandığı üzere, atık, sadece resmi aktörler ile yönetilebilecek bir husus değildir. Bu resmi aktörlerin yanında, atık yönetiminin çeşitli aşamalarında katkı sağlayacak, biçimsel veya biçimsel olmayan haliyle, resmi olmayan aktörlere de ihtiyaç duyulmaktadır. İfade edilenler çerçevesinde, bu bölümde resmi olmayan aktörler olarak; medya kuruluşları, STK'lar, atık toplayıcıları ve işletmeler ele alınmaktadır.

2.5.8.4.1. Medya Kuruluşları

Demokrasi ile yönetilen toplumlarda dördüncü güç olarak tanımlanan medya organları, hem kamusal sorunların gündeme getirilmesi ve buna yönelik kamu politikalarının oluşturulması, hem de oluşturulan politikaların yurttaşlara ve kamuoyuna aktarılması için önemli iletişim araçlarıdır (Şahin, 2014b: 67). İfade edilen medyanın işlevleri, geleneksel medya kanallarında geçerli olduğu gibi, web teknolojisinin gelişmesiyle ortaya çıkan ve yeni medya (Facebook, Twitter gibi) olarak nitelendirilen iletişim kanalları için de geçerlidir. Katı atık yönetimi kapsamında ele alındığında medya, atıktan kaçınma sürecinden başlayan sürdürülebilir bir yaklaşımın gelişmesi için bireylerin farkındalığının sağlanmasında ve bilinçlenmesinde büyük ölçüde etkili olduğu bilinmektedir. Keza atık sorunlarının kamuoyunun gündemine taşınarak, karar vericilere baskı oluşturması, medya organlarının diğer bir işlevini göstermektedir.

2.5.8.4.2. Sivil Toplum Örgütleri

Burada çevreci oluşum bağlamında STK'lar ele alınmaktadır. *Türkiye, çevreci STK oluşumunun neresindedir?* sorusundan hareketle, Türkiye'nin STK geçmişine bakıldığında, sürecin 1970'lere kadar geri gittiği anlaşılmakta, o tarihten itibaren artış göstermeye başladığı görülmektedir (Duru, 1995: 56). 1980'den sonra ise, çevreci düşünceler çevreci hareketlere doğru dönüşüm sağlayarak bir çok örgütsel oluşumun içinde yer almaya başlamıştır (Aygün ve Şakacı, 2011: 144). Çevreye yönelik ortaya

çıkan oluşumlar; çevre korumacılar, çevreciler ve yeşil toplumcular kategorilerinde sınıflandırılmaktadır (kapsamlı bilgi için bkz. Duru, 1995). Doğrudan ilişkili STK'ların tespitine yönelik 2007 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada; Tarih Vakfı'nın verilerine göre 86, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi ve Derneği göre ise, 342 çevre hareketinin (dernek, vakıf, vd.) olduğu tespit edilmektedir (Aygün ve Şakacı, 2011: 149)⁹⁴. Literatür incelendiğinde genel düzeyde doğanın bozulması ve çevre kirliliği, erozyon, su ürünleri, hayvan, orman, nükleer santral, eğitim vb. konularda çevre derneklerine ilgi yoğunluğu görülmekte, bunun yanında atık odaklı çevre oluşumlarının çok sınırlı düzeyde kaldığı tespit edilmektedir (Duru, 1995: 98-117). Ayrıca genel olarak da değerlendirildiğinde, çevre odaklı sivil hareketlerin sayısı yıllar itibarıyla artış gösterse bile, *toplumda bıraktığı toplam etki* dikkate alındığında sayılarının oldukça az olduğu ifade edilmektedir (Aygün ve Şakacı, 2011: 159)⁹⁶. İfade edilen sınırlılıklar aşarak atık odaklı STK'ların atık yönetimi süreci içinde yer alması ile; kamu ve özel sektörün hizmet sağlama kapasitesinin tamamlanması ve genişletilmesi, atık yönetimine yönelik farkındalığın yükseltilmesi, gönüllülük kapasitesinin geliştirilmesi için yeni fırsatların yaratılması, toplum odaklı düşük maliyetli ve sürdürülebilir üretimin gerçekleşmesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir (Davies, 2007: 64).

Çalışmanın bu bölümünde, ulusal ölçekte katı atık yönetimini çalışma kapsamı içine alan çevre dernekleri ve vakıflarından ön plana çıkanlar ve yaptıkları faaliyetler hakkında özet bilgi verilmektedir.

I. Tüketici ve Çevre Eğitim Vakfı (TÜKÇEV)⁹⁷: Merkezi Ankara'da bulunan Vakfı'n kuruluş amacı incelendiğinde; tüketici hakları ve çevrenin korunmasını birlikte ele alması, bireysel ve toplumsal haklar konusunda bilgilendirme, AB ve diğer gelişmiş

⁹⁴ Buradaki rakamlar birincil kaynaktan farklılık arz etmekte, Aygün ve Şakacı, 2011: 149'ın yaptığı gözden geçirme ile güncellenen rakamlara yer verilmektedir.

⁹⁵ Çevre konusunda bilinçlendirme ve eğitim faaliyetleri bağlamında Türkiye'deki etkin STK'lar şöyle sıralanmaktadır (Karataş, 2014: 860-865): Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı (FEE), Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV), Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Deniz Temiz Derneği (TURMEPA), Türkiye Çevre Vakfı (TÇV), Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO), Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı (ÇEVKOR), Tüketici ve Çevre Eğitim Vakfı (TÜKÇEV), Çevre Kuruluşları Dayanışma Derneği (ÇEKÜD), Yeşil Adımlar Çevre Eğitim Derneği (YAÇED) ve WWF Türkiye – Doğal Hayatı Koruma Vakfı.

⁹⁶Bu noktada sürdürülebilir kentlerin inşasında STK'ların rolünün önemini gösteren örnek, Amsterdam'ın bisiklet kenti olma sürecinde yaşanmıştır (Çakır, 2015: 78-81).

⁹⁷ TÜKÇEV ile ilgili bilgiler kurumun web sayfasından derlenmiştir (<http://www.tukcev.org.tr/>, 28.09.2015)

Ülkelerin standartlarına yükselme hususları ön plana çıkmaktadır. TÜKÇEV İktisadi İşletmesi, 2010 yılında, Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği kapsamında, evre ve Orman Bakanlığı tarafından, piyasaya ambalaj süren işletmelerin ambalaj atıkları konusundaki yükümlülüklerinin yerine getirilmesi amacıyla tüm ambalaj atıkları için yetkili kılınmıştır. Verilen yetki çerçevesinde Vakfı’n, Türkiye’nin farklı illerinden 51 belediye ile işbirliği içinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca meslek odaları, niversiteler, ilköğretim okulları ve işletmeler nezdinde; ambalaj atıkları, evre sağlığı, geri kazanım, geri dönüşüm gibi konularda çeşitli eğitim çalışmalarının, projelerin, tüketicilerin bilinçlenmesini sağlayacak faaliyetlerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Vakıf tarafından yapılan işbirliği (belediyeler ve işletmeler ile) ve eğitim faaliyetleri çerçevesinde 2014 yılında 450 bin ton ambalaj atığının geri dönüşümünün sağlandığı ifade edilmektedir.

II. evre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO)⁹⁸: Bu Vakıf, 1 Kasım 1991 yılında 14 sanayi kuruluşunun öncülüğünde kurulmuştur. Vakfın amacı, *Türkiye’de ambalaj atıklarının ekonomik ve düzenli geri kazanımı için sanayi, yerel yönetim ve tüketicilerin katkı ve katılımları ile sürdürülebilir bir geri kazanım sisteminin kurulmasına katkıda bulunmak* şeklinde ifade edilmektedir. “Entegre Atık Yönetimi” yaklaşımı çerçevesinde çalışmalarını yrten Vakıf, ifade edilen amacı gerçekleştirmek için, iletişim, bilinçlendirme (kamu spotları, belgesel, çevreci kedi ŞEVKİ gibi) ve eğitim çalışmalarına ağırlık verdiği anlaşılmaktadır. Vakıf, “*Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği*” kapsamında 2005 yılında, evre ve Orman Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiştir. Sahip olduğu bu yetki ile Vakıf, ambalajın ortaya çıkmasına aracı olan işletmeler adına, ambalajların kaynağında ayrıştırılması için yerel yönetimler ve lisanslı firmalar ile işbirliği gerçekleştirmektedir. 2013 itibariyle bin beşyz aşan yesi olduğu bilinen Vakfı’n aynı zamanda, çeşitli uluslararası kuruluşlar (*Packaging Recovery Organization Europe - PRO Europe⁹⁹, Extended Producer*

⁹⁸ ÇEVKO ile ilgili bilgiler, <http://www.cevko.org.tr/> uzantılı kurumun web sayfasından elde edilmiştir.

⁹⁹ Bkz.: <http://www.pro-e.org>, Bu kurumun, ambalaj atıklarında kullanılmaya başlanan “Yeşil Nokta” uygulamasının yaygınlaştırılması için oluşturulduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda Yeşil Nokta uygulamasının Türkiye’de kullanım hakkını ÇEVKO elde etmiştir.

*Responsibility Alliance-EXPRA*¹⁰⁰ ve *The International Solid Waste Association-ISWA*¹⁰¹) ile işbirliği içinde faaliyetlerini desteklemektedir.

Tablo 20
ÇEVKO'nun İşbirliği Faaliyetlerinden Örnekler

İşbirliği Yapılan Kuruluşlar	Gerçekleştirilen Faaliyetler
Zeytinburnu Belediyesi	Evlerden Evlere Çevre Bilinci Projesi
Buca Belediyesi, Anadolu Cam ve Lisanslı Atık Toplama İşletmesi	Cam Atıkların Kaynakta Ayırıştırılması Projesi
Konak Belediyesi	Ambalaj Atıklarının Kaynakta Ayırıştırılması (Ayrıca kağıt toplayıcıları bir dernek altında birleştirilerek bu çalışmanın parçası haline getirilmiş)
Unilever, İTÜ ve Ataşehir Belediyesi	Çöpler Çiçek Olsun
Beykoz Belediyesi	Sıfır Atık (organik atıkların kaynakta ayrıştırılmasına odaklanılmış)
TAP Derneği ve İstanbul Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü	Öğretmenlere Çevre Eğitimi
Yıldız Teknik Üniversitesi	Yaşam Döngü Analizi
Çankaya, Yenimahalle, Konak ve Çiğli Belediyeleri	Cam Ambalaj Atıklarının Kaynağında Ayrı Toplanması İşbirliği
Ataşehir Belediyesi	Yeşil Pota, Temiz Doğa
Doğuş Üniversitesi, Kadıköy Belediyesi	Gelecek İçin Geri Dönüşüm Projesi (İlköğretim okullarına yönelik)
Ege Çağdaş Eğitim Vakfı	Yerel Kutu Toplama Kampanyası
Keçiören Belediyesi ve Lisanslı Atık Toplama İşletmesi	Ambalaj Atıkları Planı

Kaynak: ÇEVKO Dönüşüm Dergisi'nin 12-17. Sayıları.

III. Türk Plastik Sanayicileri Araştırma, Geliştirme ve Eğitim Vakfı (PAGEV):

PAGEV, 1989 yılında kurulmuştur. Vakıf bünyesinde, Türk Plastik Sanayicileri Araştırma Geliştirme ve Eğitim Vakfı Geri Dönüşüm İktisadi İşletmesi (PAGÇEV), ambalaj atıklarını kaynakta ayrı toplayarak geri dönüşüme kazandırılması amacıyla kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak kurulmuştur. PAGÇEV, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 3 Ocak 2014 tarihinde yetkilendirilmiştir. PAGÇEV, piyasaya ambalaj atığı süren firmalar, belediyeler ve toplama-ayırma tesisleri gerçekleştirdiği işbirlikleri ile atık yönetimi sürecine katkı sağlamaktadır. PAGÇEV, alınan yetki belgesiyle birlikte ambalaj atıklarının fiili olarak geri dönüşümüne katkı sağlamanın

¹⁰⁰Bkz.: <http://www.expra.eu>

¹⁰¹ Bkz.: <http://www.iswa.org>

yanında; geri dönüşüm atölyeleri, eğitim, bilinçlendirme ve farkındalık faaliyetleri ile kıyı temizliği (İstanbul) çalışmalarını gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır¹⁰².

IV. Elektronik Atıkların Geri Dönüşümünü Destekleme Derneği: 2012 yılında kurulan, merkezi İstanbul'da olan derneğin amacı; *elektronik ekipmanların hayat döngüleri boyunca doğaya verdikleri zararın en aza indirilmesini sağlayıcı çalışmalar yapmak ve bu konularda çalışma yapan kişi ve kuruluşlara destek vermektir* şeklinde ifade edilmektedir. Dernek tüzüğünde, belirlenen amaç çerçevesinde şu faaliyetlerde bulunduğu ifade edilmektedir: E-atıklarla ilgili politikaları ve yaklaşımları analiz etmek, geri dönüşüm ve geri kazanım odaklı çalışmaları desteklemek, bilinçlendirme ve eğitim çalışmaları yapmak, amaca uygun olarak diğer paydaşlar ile işbirliği yapmak, projeler üretmek, danışmanlık yapmak. Gerçekleştirilen faaliyetlerde ise şu konular öne çıkmaktadır: Kullanılmayan bilgisayar parçalarını tedarik ederek ihtiyaç sahibi köy okullarına ulaştırmak, atıkların kaynağında ayrıştırılması, ilköğretim okullarında ve üniversitelerde eğitim çalışmalarının yapılmasıdır¹⁰³.

V. Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Derneği: 2013 yılında, kamu, özel sektör ve üniversiteden tarafların bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Derneğin temel hedefi; sürdürülebilir üretim ve tüketim olgusu konusunda bilgi ve kapasite oluşturarak, konunun farkındalığını artırmak, ulusal ve uluslararası etkinliklerle yaygın etki yaratmak şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca yapılan faaliyetlerde farklı sektörler ile işbirliği içinde olmanın önemi vurgulanmaktadır. Belirlenen hedef çerçevesinde kurulmasından bu yana geçen kısa sürede, Elektrikli ve Elektronik Atık Zirvesi (Mart 2015), I. (2014) ve II. İstanbul Karbon Zirvesi (2015) etkinlikleri düzenlemiştir. Yine benzer etkinlikler çerçevesinde destekleyici ve katılımcı olduğu ulusal ve uluslararası etkinliklerin de olduğu bilinmektedir. Altı uluslararası ve ulusal organizasyon ile işbirliği içinde olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁴.

2.5.8.4.3. Yurttaş İnisiyatifleri

Kimi zaman vatandaşların, bir önceki başlıkta belirtildiği üzere biçimsel bir STK'nın dışında, herhangi bir biçimsel yapıya bürünmeden, bazen biçimsel bir yapının ön

¹⁰² Daha fazla bilgi için dernek web sayfası ziyaret edilebilir: http://www.pagev.org.tr/index_TR.asp ve <http://www.pagcev.org/> (04.05.2016).

¹⁰³ Daha fazla bilgi için dernek web sayfası ziyaret edilebilir: <http://www.eagd.org.tr/> (09.07.2015).

¹⁰⁴ Daha fazla bilgi için dernek web sayfası ziyaret edilebilir: <http://www.sut-d.org/> (09.07.2015)

hazırlığı olarak, bazen hızlı hareket etmenin gereği olarak veya bazen de bilinçli bir tercihin yansıması olarak süreklilik arz edecek şekilde, yurttaş inisiyatifleri şeklinde nitelendirilen sivil örgütlenmeyi gerçekleştirdikleri görülmektedir. Oluşturulan yurttaş inisiyatiflerinin, özellikle çevreyi etkileyecek kararların alınması ve alınan kararların uygulanmaya başlanması sürecinde; eksiklikleri ortaya çıkarmak, mevzuattan kaynaklı hukuki süreçleri harekete geçirmek, çevrede oluşabilecek olumsuzluklara dikkat çekmek, bu bağlamda kamuoyu oluşturarak alınan kararın değiştirilmesine etki etmeye yönelik çabaları olmaktadır. Bu biçimsel olmayan sivil örgütlenme yaklaşımının, kentleşme ile birlikte ortaya çıktığı bilinmekte (Akkoyunlu Ertan,1999: 122-123), kentsel alandan gelen bir deneyim olarak kırsal alana yansıdığı anlaşılmaktadır. Yapılan bir çalışmada (Akkoyunlu Ertan,1999: 125) Türkiye’de yurttaş inisiyatiflerinin gelişimi, 1970’li yıllarda gerçekleşen belediyeçilik, gecekondu ve çevreci toplumsal hareketlere dayandırılmaktadır. Günümüz açısından, kabaca herhangi bir arama motoru üzerinden bir tarama yapıldığında, çevreyi kapsayan konularda [sahillerin korunması (Anamur Çevre İnisiyatifi), atıklar (Çavuşlu Çöplük Olmasın Platformu), HES (Fırtına İnisiyatifi, Derelerin Kardeşliği Platformu), ekolojik yaşamın korunması (Çukurova Ekolojik Yaşam İnisiyatifi) gibi) çeşitli yurttaş inisiyatiflerin olduğu tespit edilmektedir.

2.5.8.4.4. Atık Toplayıcıları (Hurdacılar, Kâğıt Toplayıcıları, vb.)

Atık toplayıcıları; *kâğıt, cam, metal gibi geri dönüştürülebilir ürünleri çöplerden toplayarak atık depolarına satan ve böylelikle geçimlerini sağlayan insanlar* olarak tarif edilmektedir (Özsoy, 2012: 107). Özellikle ekonomik anlamda değerli olan atıkların toplanması ve geri dönüşümünün veya geri kazanımının sağlanmasında hurdacıların ve toplayıcıların katkısının büyük olduğu görülmektedir. Fakat yapılan bu işlemler bilinçli yapılmadığında, hem işlemi gerçekleştiren çalışana hem de çevreye yansıyacak şekilde çeşitli zararlara yol açabilmektedir (Halaç, 2015¹⁰⁵).

Türkiye’deki durum incelendiğinde¹⁰⁶, atıkların kaynak olarak değerlendirilmeye başlanması, kendi içinde bir piyasanın oluşması, gelir yetersizliği, işsizlik ve atık

¹⁰⁵ Bkz.: <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/28794563.asp> (06.07.2015)

¹⁰⁶ Bkz.:

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sokak/257851/Hasbelkader_mahalle_solcusu_bilincli_bir_cop_toplayicisi.html (02.02.2016); Geri Dönüşüm İşçileri; Kağıt İşçilerini Kimse Görmezden Gelmemeli, <http://www.haberport.com/ekonomi/geri-donusum-iscileri-kagit-iscilerini-kimse-gormezen-gelmemeli->

materyallerinin ekonomik olarak önemli hale gelmesiyle maddi bir çıkarın ortaya çıkması gibi nedenlerle, sokakta ayrıştırma yaparak atık toplayan yüz bini İstanbul'da olmak üzere beş yüz bin kişinin olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'de ortalama olarak yılda toplanan üç milyon ton ambalaj atığının 1-1,5 milyon tonunu atık toplayıcılarının biriktirdiği ve geri dönüşüme katkı sağladığı tespit edilmektedir. Özellikle son yıllarda farklı ülkelerden gelen göçmenler ve mülteciler ile sayının arttığı vurgulanmaktadır. İstanbul merkezli atık toplayıcılarının bir araya gelmesiyle bir dernek (Geri Dönüşüm İşçileri Derneği) kurulmuştur. Türkiye'deki oluşum ile sokak toplayıcıları/geri dönüşüm işçileri, daha çok bir dayanışma aracı olarak bir dernek çatısı altında bir araya gelmiş olsalar da, farklı ülkelerde ve kentlerde farklı şekillerde ortaya çıkmasına yol açtığı görülmektedir. Ayrıca atık toplayıcılarının, kentlerin atık yönetimi sistemi içine dahil edilip-edilmeyeceği, edilecekse nasıl bir sistem içinde konumlandırılacağı tartışmasının sürdüğü anlaşılmaktadır¹⁰⁷. İfade edilenler bağlamında Türkiye'de ambalaj atıklarının yönetilmesini düzenleyen 2011 yılında revize edilen Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği incelendiğinde, atık toplayıcılarına yönelik bir düzenlemenin yapılmadığı, hatta en son uygulamalarla sürecin dışında tutulmaya çaba sarf edildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Sultan Gazi Belediyesi/İstanbul örneğinde olduğu gibi, atık toplayıcılarını, atık yönetim sistemine dahil eden uygulamalar da gerçekleştirilmektedir.

Atık toplayıcılarına yönelik farklı ülke deneyimleri incelendiğinde, daha çok atık yönetim sistemine dahil edici uygulamaların olduğu görülmektedir. Bu bağlamda altı milyonu aşan nüfusu ile Rio de Janeiro kentinde, kooperatif biçiminde sınırlı düzeyde örgütlü olanlar olsa da, daha çok biçimsel olmayan şekliyle beş bin civarında atık toplayıcısı (*Urban Miners, Catadores veya Carrinheiros*) olduğu belirtilmekte ve atıkların geri dönüşümüne katkı sağlayarak kentsel sürdürülebilirliğe çok önemli katkıları olduğu vurgulanmaktadır (Tirado-Soto ve Zamberhan, 2013: 1004; Gutberlet,

h104149.html (02.02.2016), "Devlet Bu Çöpün Altından Kalkamaz", <http://bianet.org/bianet/toplum/171459-devlet-bu-copun-altindan-kalkamaz> (02.02.2016).

¹⁰⁷ Bu tartışmalar incelendiğinde, ÇEVKO ve İGEDDER (İstanbul Geri Dönüşümcüler Derneği), atık toplayıcılarının atık yönetimi sistemi içine dahil edilmesi gerekliliğini savunurken, örneğin Bağcılar Belediyesi/İstanbul, sokak toplayıcılarının sorun oluşturduklarını belirterek, izin verilmemesi gerektiğini beyan etmektedir [Detaylar için bkz. ÇEVKO, Sokak Toplayıcılarının Ambalaj Atıklarına Etkileri Semineri Düzenledi, http://www.cevko.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=564&Itemid=229 (02.02.2016)].

2015: 23-25). Birezilya genelinde ise, atık toplayıcıların 500 bin ile 800 bin arasında olduğu tahmin edilmekte (Basen, 2008 ve MNCR, 2012'den aktaran Gutberlet, 2015: 25). Birezilya'nın farklı kentlerinde veya bölgelerinde ise atık toplayıcıların; ekonomik olarak etkin, daha fazla fonksiyonel, rekabet edebilir amaçlar çerçevesinde farklı kooperatifler/birliktelikler altında örgütlendiği görülmektedir (Tirado-Soto ve Zamberhan, 2013: 1005). Sao Paulo kentinde atık toplayıcıların çalışma koşullarını ve gelir durumunu iyileştirmek için COOPCENT-ABC (2008) adıyla işbirliği ağı oluşturulmuştur. Bu oluşumla birlikte kağıt ve plastik ambalajlarının toplanan miktarında, yıllar (2007-2013) itibarıyla, bir artışın (2012 yılı hariç) olduğu görülmektedir (Gutberlet, 2015: 26; 28). Benzer şekilde kooperatifler arasından, RECICLARIO, kendiliğinden ortaya çıkan ağ yapısıyla, ağ yönetimi açısından örnek teşkil etmektedir. Diğer taraftan etkin bir geri dönüşümün sağlanması için, atık toplayıcıları ile birlikte, meteryallerin kaynakta ayrıştırılması için vatandaşlara, bir takım teşviklerin sağlanması açısından devlete, daha iyi erişebilirlik açısından geri dönüşüm endüstrisine, araştırma ve fon sağlanması açısından kurumlara (üniversite ve finansal kuruluşlar) önemli rollerin düştüğü vurgulanmaktadır (Tirado-Soto ve Zamberhan, 2013: 1005-1007).

İfade edilenler çerçevesinde değerlendirecek olursak, esasında sürdürülebilir atık yönetiminde kaynakta ayrıştırma önceliklidir, ideal olan budur. Fakat bunun için belirli bir teknik kapasite ve kültür gerekmektedir. Bu dönüşümün sağlanması, ancak belli bir süreç içinde gerçekleşebilmektedir. Bir anda gerçekleşmesi beklenmemelidir. Tam da bu noktada atıkların geri dönüşüm sürecinde, özellikle kâğıt ambalaj atıkları noktasında, kaynakta ayrıştırma eksikliğini önemli ölçüde telafi edenler sokaktaki atık toplayıcılarıdır. Atık yönetiminin sürdürülebilir şekilde gerçekleştirme sürecinde, gerekli bilinçlendirme çalışmalarını yürüterek, adı geçen aktörlerin, atık yönetimi sistemi içine profesyonel biçimde dahil edilmesi önemli katkı sağlayacaktır. Bu konudaki öncü çalışmalardan birini Sultan Gazi Belediyesi / İstanbul gerçekleştirmiştir. Belediye'nin Toplama ve Ayırma Lisansı bulunan firma ile yaptığı işbirliği aracılığıyla kâğıt toplayıcıların durumu iyileştirilmiş, daha güvenceli ve hijyenik hale getirilmiştir¹⁰⁸.

¹⁰⁸ Bkz.: <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/uniformali-kagit-toplayicilari> (06.07.2015)

2.5.8.4.5. İşletmeler

Serbest piyasa modeline dayalı ekonomik sistemde, tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayan en temel birim işletmelerdir. Bu bağlamda “kirleten öder ilkesi” çerçevesinde işletmeler, atık yönetimi süreci içinde atığın üretimi ve ortaya çıkan atığın toplanması, ayrıştırılması, işlenmesi, geri dönüşümü, geri kazanımı ve bertaraf edilmesi aşamalarında önemli roller üstlenebilmektedir. İşletmeler, atık yönetimi sürecinde sahip oldukları bu konumlarıyla önemli bir aktör olarak ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan, daha önce bir yerde daha değinildiği gibi, tüketicinin tüketim bilincinin yükselmesinin oluşturduğu baskı ile, işletmelerin çevreye olan hassasiyetleri yükselmekte ve daha fazla çevrenin korunmasına yönelik sürdürülebilir faaliyetlere¹⁰⁹ önem vermektedirler.

Türkiye’deki ambalaj atıklarının yönetimine yönelik mevcut duruma genel olarak bakıldığında, işletmelerin üç şekilde atık yönetimi süreci içinde yer aldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, belediyeler tarafından hizmet satın alım yoluyla atık işlerinin özel sektöre devir edilmesidir. Bu yöntem atık ortaya çıktıktan sonra yönetilmesi çerçevesinde belediyeler tarafında yoğun şekilde tercih edilmektedir. İkincisi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından atık ile ilişkili olan, öncesinde belirlenen şartları taşıyan işletmelere, “yetkilendirmeler ve lisanslar”¹¹⁰ vererek atık yönetim sürecine işletmeler dahil edilmektedir. Bu yöntemde de atık ortaya çıktıktan sonra çevreye zarar vermemesi için düzenli şekilde toplanmasına, işlenmesine ve bertarafına odaklanılmaktadır. Üçüncüsü ise, daha çok gönüllülük esaslı, işletmelerin kamu kurumları ve STK’lar ile, atığın ortaya çıkmasını engellemekten, atığın bertarafına kadar uzanan geniş yelpazede gerçekleştirdikleri işbirliği faaliyetleridir.

Çalışmanın odağı bağlamında, özellikle gönüllülük çerçevesinde işletmelerle kurulan işbirliği faaliyetlerine yönelik örneklerin verilmesi yerinde olacaktır. “Yeşil Nesil Restoran Hareketi”¹¹¹ kapsamında gıda atıklarının geri kazanımının sağlanması

¹⁰⁹ Bazı şirketlerin sürdürülebilirlik raporları için bkz. <http://www.kurumsalsurdurulebilirlik.com/tr-tr/rapor-arama.aspx> (08.07.2015)

¹¹⁰ Bu hakkında detaylı bilgi için bkz.:

<http://www.csb.gov.tr/gm/cygm/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=418> (07.07.2015).

¹¹¹ Bu hareket, yeme-içme sektörüne bilinçli bir tüketim anlayışı kazandırmak, atık miktarını azaltırken oluşan atığı dönüştürmek ve enerji verimliliğini sağlamak amacıyla, WWF-Türkiye ve Boğaziçi Üniversitesi öncülüğü ile başlatılmış, Beşiktaş Belediyesi ve Turizm Restoran Yatırımcıları ve İşletmecileri Derneği (TURYİD) işbirliği ve Unilever Food Solutions’ın desteğiyle hayata geçirilmiştir. İlk etapta İstanbul’da altı işletmenin bu hareketin özelliklerini yansıtan sertifikayı almaya hak kazandığı

amacıyla, Beşiktaş Belediyesi / İstanbul ilk etapta pilot bir uygulama olarak, bir restoran ile geliştirdiği işbirliği aracılığıyla kentin belli noktalarına kompost cihazı yerleştirilmiştir¹¹². Diğer örnekler ise, Arçelik firması tarafından kurulan buzdolabı geri dönüşüm tesisi ve Koçtaş ve Anel Doğa firmalarının işbirliği ile elektronik atıkların toplanmasına yönelik geliştirilen “*geri dönüşüm iyi gelecek*” projesidir (EkoIQ, 2015b: 8).

2.6. Sürdürülebilir Kent, Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi ve Ağ Yönetimi İlişkisinin Genel Değerlendirmesi

Dünya nüfusunun artması ve sanayileşmenin hız kazanmasıyla doğada sınırlı düzeyde bulunan doğal kaynaklardaki azalma, kaynakların kullanılmasıyla çevre üzerinde gündeme gelen tahribatlar, 1970’li yıllardan itibaren, gelişmiş ülkelerden hareketle dünyada bulunan devletleri yeni çözüm arayışlarına götürmüştür. Zaman içinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin işbirliği içinde çözüm olanakları geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda alınan kararlar, ülkelerin içsel çevresel politikalarını şekillendirmiş, şekillendirmeye de devam etmektedir. Bu süreçte gündeme gelen ve farklı eleştirileri barındırmakla birlikte, üzerinde uzlaşa sağlanan en önemli yaklaşım sürdürülebilirlik olmuştur. Klasik bakış açısıyla sürdürülebilirlik, sınırlı düzeyde bulunan kaynakların gelecekteki kuşakları da dikkate alarak kullanmasıdır. İlk etapta sadece çevresel sorunlardan hareketle gündeme gelen sürdürülebilirlik, çevre ile doğrudan ve dolaylı ilişkili olan, bir birini tamamlayan, ekonomi ve sosyo-kültürel boyutlarıyla da kapsayıcı şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Bu yaklaşımın uygulanmasıyla, doğaya daha az zarar verilecek, ekonomik ve sosyo-kültürel olarak daha adil politikalar hayata geçebilecektir.

Günümüz açısından Dünya nüfusunun yaklaşık % 50’sini bünyesinde barındıran kentler, sürdürülebilirlik yaklaşımının somut olarak karşılık bulduğu en önemli alanlardır. Yaşanan süreç içinde, daha çok uluslararası oluşumların etkisiyle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke kentlerin sürdürülebilirliğe yönelik farklı uygulama ve yaklaşımları benimseyerek hayata geçirmeye çaba sarf ettikleri ilgili literatürden anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de de, son yıllarda gerek ulusal politika

aktarılmakta ve 2015 yılı sonuna kadar işletme sayısının 100’e çıkacağı tahmin edilmektedir (Akay, 2015d: 80-81).

¹¹²Bkz.: <http://cevre.besiktas.bel.tr/Menu/SubContent/organik-atiklar> (07.07.2015).

kapsamında, gerekse de STK ve özel sektör kapsamında kentsel alanda sürdürülebilirliğe katkı sağlayacak çalışmaların gerçekleştirildiği görülmektedir.

Kentsel alanda sürdürülebilirliğin sağlanmasında çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel başlıklar altında bir çok unsur olmakla birlikte, çalışmanın odağını kentsel katı atıklar oluşturmuştur. Katı atıklar, sanayi üretiminin ve tüketiminin yaygınlaşmasıyla kentsel yaşamda odaklanılması gereken önemli konulardan biri haline gelmiştir. Burada sürdürülebilirlik bakış açısının önemsendiği husus ise, atıkların ortaya çıkmadan, daha bütüncül bir bakış açısıyla atık yönetiminin ele alınmasıdır. Bu sayede atıkların azaltımı sağlanacak, atıkların ortaya çıkması kaçınılmaz ise; tekrar kullanımı, geri dönüşümü, geri kazanımı, işlenmesi ve bertaraf edilmesi gerçekleşmiş olacaktır. Buradan da anlaşılacağı üzere, farklı aşamalardan oluşan karmaşık yapısıyla sürdürülebilir atık yönetiminin, yalnızca kamu otoritesinin öncülüğünde gerçekleştirilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu ifadeyi destekleyen, katı atık yönetimini yalnızca belediyeden ibaret gören, bu anlamda da başarısız olan bir çok kent örneği bulunmaktadır.

Atık konusu, büyüme temelli ekonomik bakış açısıyla gelişmişliğin bir sonucu olarak gündeme gelmektedir. Sahip olunan maddi imkanlar arttıkça daha fazla tüketim gerçekleşmekte, bunun sonucu olarak da daha fazla atıklar ortaya çıkmaktadır. Tam da bu noktada günümüzde fazlaca ortaya çıkan, etkin biçimde yönetilmediğinde çeşitli problemlere yol açan, ekonomik açıdan kayıplar barındıran atığın, etkin yönetilmesi için sürdürülebilirlik bakış açısı gündeme gelmektedir. Bu yaklaşımın hayata geçmesinde ise, vatandaşın bilgisi ve farkındalığı kadar, kent yöneticilerinin, STK'ların ve işletmelerin de en az vatandaş kadar bilgisi ve farkındalığı önem arz etmektedir.

Genel olarak ele alındığında günümüz açısından atık yönetimi bağlamında şu belirtilen hususların ön plana çıktığı görülmektedir (Modak, 2011: 290-291):

- Ekonomik büyüme ile ilintili olarak atık karmaşık hale gelirken, ekonomik değeri yükselmektedir. Diğer taraftan da ekosistem açısından ciddi riskler barındırmaktadır.
- Atık piyasasının gittikçe büyüyor olması, kaynak kıtlığının artıyor olması ve atık sektörünün yeşil hale gelmesi için yeni teknolojiler yeni fırsatlar sunmaktadır.

- Atık sektörünün yeşil hale dönüştürülmesi için, bazı ortak ulusal veya yerel standartlar olmakla birlikte, her yerde geçerli olabilecek bir model bulunmamaktadır.
- Atık sektörüne yönelik yatırımların gerçekleştirilmesiyle, çok taraflı ekonomik faydalar ortaya çıkabilmektedir.
- Geri dönüşüm faaliyetleri yeni mesleklerin ortaya çıkmasına katkı sağlamakta, bu bağlamda Brezilya, ABD ve Çin’de 12 milyon çalışanın geri dönüşüm sektöründe çalıştığı ifade edilmektedir.
- Atık sektöründe çalışan koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir.
- Atık sektörünün yeşil hale gelmesi için; finansal, ekonomik, politik düzenlemelere ve kurumsal anlaşmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Atık yönetiminin geliştirilmesi ile, çevresel ve sağlık harcamalarında tasarruf sağlanabilecek, bu sayede devlet üzerinde finansal baskıların azaltılmasına yardımcı olacaktır.
- Atık yönetim sürecine özel sektörün dahil edilmesiyle, hizmet sunumunun iyileştirilmesinin yanında, maliyetlerin azaltılması açısından da katkı sağlanacaktır.

Dünyada yaşanan gelişmeler çerçevesinde Türkiye’de de, gerek taraf olunan anlaşmalar, gerekse de ulusal ve uluslararası kamuoyunun çevre konusunda daha yoğun gündemi meşgul etmesiyle, sürdürülebilirlik yaklaşımı planlara ve uygulamalara yansımaktadır. Türkiye’deki kentlerin katı atık yönetimi bağlamında ele alındığında ise, sürdürülebilirlik bakış açısıyla düzenlemelerin yapıldığı, fakat uygulamaya aktarılmasında bir takım sorunların olduğu belirtilmektedir. Bu noktada altı çizilmesi gereken önemli husus ise, bir kamusal sorun olarak atıkların etkin yönetilmesi için, klasik kamu yönetimi örgütlenmesinin yanında ve hatta üzerinde, ilişkili olan tarafların birlikteliğini yansıtan farklı oluşumlara ihtiyaç duyulmasıdır. Türkiye’nin etkin bir katı atık yönetiminin gerçekleştirebilmesi için Toprak (2012: 345) tarafından şu öneriler getirilmektedir:

- Katı atık hususunda kurumsal-toplumsal işbirliğinin geliştirilmesi,
- Rasyonel ulusal atık yönetimi politikasının belirlenmesi,
- Geliştirilecek rasyonel kriterlere göre belediyeleri sınıflandırarak, katılımcılığın gerçekleşmesini de teşvik edecek biçimde katı atık yönetimi programlarının desteklenmesi,
- Belediyelerin bütünsel katı atık yönetimi yaklaşımının uygulanmasını desteklemek,
- Farklı sektörlerden aktörlerin yer aldığı işbirliği modelleri ile pilot projeler gerçekleştirilerek, elde edilen sonuçlara göre yaygınlaşmasını sağlamak.

Çalışmamızın odağı olmamakla birlikte, sürdürülebilir atık yönetimine katkı sağlayan, atıkların daha etkin yönetilmesini motive eden önemli bir husus da, atığın ekonomik olarak değer kazanması ve kendine has bir piyasasının oluşmasıdır. Ekonomik açıdan “negatif fiyatlı” ve “bilerek ve isteyerek” üretim konusu olmayan bir madde olarak nitelendirilen çöp, “kirleten öder” mantığından hareketle, üreticisi tarafından çevreye zarar vermeyecek şekilde yönetilmesi gerekir. Bu bağlamda bir hizmet bedeli ortaya çıkmaktadır. Fakat diğer taraftan kaynakların azalması, geri dönüşüm ve geri kazanım teknolojilerinin gelişmesi gibi etkenlerle, atıkların daha fazla toplanması ve işlenmesi sonucu, ayrıca çöpün negatif değerinden ayrılan bir “yarı mamul” söz konusu olmaktadır. Bu sayede hammadde savurganlığının önlenmesi, tasarruf sağlanması ve üretim etkinliklerinin artmasına katkı sağlayacak bir atık piyasası (160 milyar dolar olarak belirtilmekte) oluştuğu anlaşılmaktadır (Kılınç, 2011: 67-72; 83). Yani bütüncül olarak bakıldığında, bir ekonomik düzenin çıktısı olarak atıkların sürdürülebilir şekilde etkin yönetmek için, ‘*kullan ve at*’ şeklinde formüle edilebilecek doğrusal ekonomiden, ‘*kullan ama atma, yeniden değerlendir*’ şeklinde formüle edilebilecek döngüsel ekonomiye geçişin¹¹³ gereği ortaya çıkmaktadır (Yaraç, 2016: 64). Yaşanan bu gelişmelerle çöp, çeşitli sebeplerle, daha çok gelişmiş ülkelerden (Almanya, Hollanda, İngiltere, ABD ve Avustralya) gelişmekte olan ülkelere (Afrika, Orta ve Güney

¹¹³ Bu konuda öncü ülkelerden biri olarak Hollanda ön plana çıkmaktadır. Gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında, en önemli girişimlerden biri olarak 2012’de kurulan “*Circle Economy*” yer almaktadır. Bu girişim kapsamında, işletmelerin geri dönüşüm odaklı üretim yapmasına odaklanılmıştır. İlk olarak da, tekstil sektörüne odaklanılmıştır (Yaraç, 2016: 64-68).

Amerika, Asya ve Doğu Avrupa) yönelik uluslararası ticaretin de gündemine taşınmıştır (Kılınç, 2011: 77-78). Yine ileri teknoloji sahipliği ile Kuzey Avrupa ülkelerinin, atığı fazla olan ülkelere atık olarak enerjiye dönüştürdüğü bilinmektedir (Tunçer ve Saray, 2015: 772).

Gündeme gelen sürdürülebilirlik yaklaşımı, kentlerin yönetiminden sorumlu olan birimlerin; vatandaşlar, STK'lar ve diğer yönetim kurumları ile ilişkilerinin yeniden ele almasına yol açmaktadır. Kurumlar arası iletişim ve bilgi paylaşımı, sürdürülebilirlik tartışmalarında önemli bir konuma sahip olmaktadır (Manzi ve diğerleri, 2010: 14; Perouse, 2014: 236). Yerel sürdürülebilirlik alanında yürütülen politikaların, tekil bir organizasyon tarafından yürütülerek etkili sonuç alınmasının çok sınırlı kaldığı, yeterli olmadığı bilinmektedir. Bu yüzden, yerel yönetimlerin sürdürülebilirlik alanındaki başarısının, diğer yerel aktörler ile işbirliğine ve kaynak değişimine bağlı olduğu vurgulanmaktadır (Hoppe ve Coenen, 2011: 236). Bu bağlamda sürdürülebilirliğe yönelik geliştirilecek amaçlar ve eylemler de daha fazla kent içinden ve kent dışından (çevre kentler veya uluslararası oluşumlar) aktörler ile ilişki kurmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Zeemering, 2014: 119). Bu durum Keiner ve Kim (2007: 1375-1379)'ın çalışmalarıyla doğrulanmaktadır. Benzer şekilde sürdürülebilir kalkınmanın doğası gereği, kolektif eylemler tarafından gerçekleştirilecek ortak amaçları teşvik ettiği için, sürdürülebilir kalkınmanın yönetim uygulamaları aracılığıyla gerçekleşeceğinin altı çizilmekte, hatta bunun kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır (Zeijl-Rozema ve diğerleri, 2008: 411- 413). Benzer biçimde “katılım” kapsamında yapılan bir değerlendirmede de, kompleks sürdürülebilirlik sorunlarının değerlendirilmesi, farklı çözümlerin üretilmesi, uzun süreli ve nitelikli sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesi için kentsel katılımın (*civic engagement / public participation / stakeholder dialogues*) ayrılmaz bir parça olduğu ve katılım süreçlerinin gerekliliği ifade edilmekte olup, kentsel katılımı artıracak politikalara ihtiyaç duyulduğunun altını çizmektedirler (Portney, 2008: 583; Kasemir, Jaeger ve Jöger, 2003: 3; 11). Katılım ile kentin farklı katmanlarında gizli kalmış bilgi açığa çıkacak ve çok boyutlu bir yaklaşım olan sürdürülebilirlik politikalarını besleyecektir (Aykan, 2014: 249). Yine benzer şekilde sürdürülebilirliğin çevresel boyutunun önemli bileşeni olan iklim değişikliği ile mücadele için, vatandaşların beklenti ve vizyonlarının sürece dahil edilmesinin, üretilen

politikaların başarısı için hayati öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır¹¹⁴ (Kasemir, Jaeger ve Jöger, 2003: 7). Banister (2005: 3) de, yaygın olarak kabul gören ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik bileşenlerine ek olarak, dördüncü unsur olarak ilgili tüm aktörlerin sürdürülebilirlik sürecine katılımı ve yönetişimin rolüne yer vermektedir. Bu durumun gerçekleşmesi için, yerel kamu yönetimlerine ve kar amacı gütmeyen örgütlere fazla sorumluluk düştüğünün/düşeceği önemi vurgulanmaktadır (Opp ve Osgood, 2013: 101). Kamusal sorunların karmaşık hale gelmesi ve buna dayalı olarak çoklu paydaşların önem kazanması, Lindqvist (2013: 145) tarafından üçüncü nesil politika alanı olarak nitelendirilmektedir. Birinci nesil politikaları, temsili demokrasi; ikinci nesil politikaları ise, refah devleti anlayışı şekillendirmiştir. Özetle vurgulayacak olursak yönetişim, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesinde zorunlu bir ön şart olarak görülmektedir (Evans ve diğerleri, 2005: 7).

Tüm ifade edilenler kapsamında, karmaşık yapıyı barındıran sürdürülebilir bir kentsel katı atık yönetiminin gerçekleşmesi için kamu otoritesi dışında, STK'ların ve özel sektör içinde yer alan işletmelerin süreç içinde bulunması bir zorunluluk haline dönüşmektedir. Farklı taraflardan aktörler çeşitli şekillerde bir araya gelerek katı atık yönetimi sürecine katkı sağlayabilmektedirler. Fakat burada biçimsel organizasyonlar ile kurulan işbirliklerinin de üstünde, devletin veya belediyelerin de diğer aktörler ile yer aldığı, biçimsel kurumların yanında, biçimsel olmayan oluşumları ve bireyleri de dahil eden ağ oluşumlarına ihtiyaç duyulduğunun önemi vurgulanmaktadır. Ortaya çıkan ağ yönetişimi yapıları ile, etkin biçimde yerel toplulukların katılımı için bir alan yaratılmış olmaktadır (Majale-Liyala, 2012). İşte bu çalışmada sürdürülebilir bakış açısıyla kentsel atık yönetiminin gerçekleştirilmesinin bir aracı olarak, uygulamaya yönelik politika ağlarına, başka bir ifadeyle ağ yönetişimine odaklanılmaktadır.

¹¹⁴ Barselona, Frankfurt, Stockholm, Zurih, Atina, Venedik ve Manchester kentlerinde iklim değişikliği konusu özelinde vatandaş katılımını sağlayan odak grup görüşme, vatandaş panelleri gibi uygulamalar için bkz. *Public Participation in Sustainability Science*, edt. Kasemir, Jager, Jaeger ve Gardner, 2003.

BÖLÜM 3: KATI ATIK YÖNETİMİ ve AĞ YÖNETİŞİMİ: GİRESUN İLİ ÖRNEK OLAYI

Bu araştırma, sürdürülebilir kentsel kalkınma yaklaşımından hareketle kentsel katı atıkların yönetiminin kompleks bir sorun alanı olduğu, bunun için ağ yönetişi tarzi örgütlenmelere ihtiyaç duyulduğu tezine dayanmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde ağ yönetişi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde de, sürdürülebilir kentsel kalkınma ve bu bakış açısıyla kentsel katı atık yönetimi incelenmiştir. Bu kısımda ise, elde edilen bilgi ve bulgular ışığında, katı atık yönetimi açısından Giresun İli özelinde Türkiye’de katı atık yönetiminin uygulamadaki durumu etraflıca tespit edilmeye çalışılmaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı

Günümüzde yereli meşgul eden iki konunun ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Bunlar: “sürdürülebilirlik” ve “katılımcılıktır”. Bu iki konu, bilindiği üzere, çalışmamızın alt zeminini oluşturmaktadır. Özellikle Türkiye açısından bu iki konunun ön plana çıkması, daha çok Gündem 21 çalışmaları ile olmuştur. Yürütölen Gündem 21 çalışmalarının etkisiyle hem teorik (daha çok genel olarak), hem de pratik çalışmalara ilgi artmaya başlamıştır (bkz. Varol, Erçoşkun ve Gurer, 2011). Araştırmamızın konusunu oluşturan ağ yönetişi, işbirliklerini barındıran, uygulamaya yönelik katılımcılığı ve birlikte hareket etmeyi kapsamaktadır. Tam da bu noktada, çalışmamızın konusunu destekleyen şekilde, literatürde geleceğe yönelik, politika belirleme, uygulama veya yönetim süreçleri üzerinde işbirliği ağlarının etkisinin veya yönetim ağları üzerinde yönetim ağları ve politikalarının etkisinin ne düzeyde olduğunu inceleyen araştırmalara dikkat çekilmektedir (Kapucu, Hu ve Khosa, 2014: 23-24). Ayrıca yalnızca bir ağın alt bileşenlerine odaklanmanın yetersiz olduğu, bunun yerine çok düzlemli ağ araştırmalarına ihtiyaç duyulduğu, karma araştırma (*mixed method*) yöntemlerinin kullanılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Diğer taraftan, doğrudan çalışma ile ilgili olmamakla birlikte, Şahin ve Yıldız (2013: 168) da Türkiye’de ampirik politika ağ çalışmalarının çok az olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde, Sobacı (2013: 143)’da çeşitli alanlarda oluşturulan politikaların, politika ağı yaklaşımıyla incelenmesinin, Türkçe literatürde ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır.

Bu alan araştırmasında teorik kısımda ele alındığı üzere, ağ yönetişimi ile, politika uygulama ağı (*policy implementation network / service implementation networks / action networks*) olarak katı atık yönetimine odaklanılmaktadır. Yerine getirilecek faaliyetlerin karmaşıklaşmasıyla gündeme gelen uygulama ağıları (Hill ve Hupe, 2009: 67), ortaya çıkan problemler ile ilişkili aktörlerin performansını ve enerjisini mobilize eden, birleştiren bir araç olarak ele alınmaktadır (O'Toole, Hanf ve Hupe, 2002: 354). Uygulamaya yönelik ağıların karakteristik özelliklerini, Milward ve Provan (2003: 8) şöyle sıralamaktadır: Hizmetlerin sağlanması devlet dışı kaynaklardan yararlanma, iki veya daha fazla organizasyonun katılımıyla hizmetlerin yerine getirilmesi, dikey yönetişimden ziyade, yatay yönetişimin kabulü, işbirliği, planlama, sözleşme gibi temel araçlar üzerinden katılımcı organizasyonlar tarafından kaynakların sağlanması, dengesiz paylaşılmış güç yapısı, örgütlenme biçimlerinin karışımını yansıtmaması ve program niteliğinde yapıların olmasıdır.

Çalışma kapsamında, öncelikle, kentsel katı atığın yönetilmesi bağlamında, mevcut düzen içinde yer alan farklı sektörlerden kurumlar arası gerçekleştirilen bağlantılar üzerinden işbirliği yapısı/örüntüsü çözümlenmeye çalışılmaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki, bu çalışmada katı atık ile ilişkili kentsel düzlemde yer alan aktörler arası işbirliği örüntüsüne bir bütün (*whole*) olarak odaklanılmaktadır. Yani belediye gibi tek bir aktör üzerinden işbirliklerine odaklanılmamaktadır¹¹⁵. Elde edilen mevcut işbirliği oluşumlarından hareketle, biçimsel veya biçimsel olmayan yapısıyla, Mesudiye İlçe Kurultayı (Aydınlı ve Memiş, 2014a), ABD'deki Hizmet İyileştirme Bölgeleri (Morçöl ve Al, 2014), Tromsø 2014 Kış Olimpiyatları Ağı (Aarsaether ve diğerleri, 2009), Florida Delta Bölgesi Acil yönetim ağı (Choi ve Kim, 2007), Los Angeles sosyal hizmet ağı (Graddy ve Chen, 2009) örneklerinde olduğu gibi ağı tarzı örgütlenmeyi yansıtacak yapılara odaklanılmaktadır. Bu kapsamda yürütölen alan araştırmasının temel amacı, Türkiye'de yer alan kentlerin sürdürölebilir kentsel katı atık yönetimine yönelik politikaları yerine getirme sürecinde; il, bölge, ölkö ve uluslararası düzlemde yer alan aktörler ile (belediye, valilik, üniversiteler, il özel idaresi, kent konseyi ve kent konseyi bünyesinde oluşturulan meclisler ve çalışma grupları, merkezi idareye bağlı ilgili birimler, odalar, birlikler, çevre odaklı faaliyetlerini yüröten STK'lar, vatandaş

¹¹⁵ Katı atığın yönetilmesinde belediyeden hareketle, aktörler arasında gerçekleştirilen işbirlikleri için bkz. Soltani, 2015.

inisiyatifleri, işletmeler vb.) ne düzeyde, hangi şekilde işbirliği içinde olduğunu ortaya çıkarmaktır. Diğer taraftan tespit edilen işbirliklerinin ne derece ağ yönetişimi özelliklerini barındırdığı incelenmektedir.

3.2. Türkiye’de Öne Çıkan Çalışmalar ve Araştırmanın Önemi

Özellikle son yıllarda uluslararası literatürde kamu politikalarını belirleme ve hayata geçirme bağlamında “ağları” konu alan çalışmaların sayısında bir artışın olduğu bilinmektedir. Türkçe literatüre bakıldığında ise, aynı derece de bir ilginin olmadığı anlaşılmaktadır. Burada ağ yönetişimi kapsamında ulusal literatürde öne çıkan araştırmalara yer verilmektedir.

Bu alanda ulusal literatür de yer alan temel ampirik çalışmalardan biri, Eraydın ve diğerleri (2008) tarafından Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TUBİTAK) destekli proje olarak yürütülen, “*Kentsel Bölgeler için Yeni Örgütlenme Modelleri ve Gelişme Stratejileri: Türkiye’de Yeni Dönemde Ortaya Çıkan Kentsel Bölgelerde Rekabetle Sosyal Bütünleşmeyi Uzlaştıran Çok Katmanlı Yönetişim Modellerinin Geliştirilmesi*” başlığındadır. Bu çalışmanın alan araştırması İzmir ve Antalya kent bölgeleri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında öncelikle, incelenen kent bölgelerin nitelikleri ve gelişme dinamikleri, ayrıca bölgelerde yaşanan ekonomik ve sosyal dönüşüm ile mekansal örgütlenmedeki değişimler üzerine odaklanılmıştır. İkinci etapta ise, kent bölge olarak ifade edilen alanlardaki, yerleşimler arası aktör ilişkileri, ağ yönetişimi ve politika ağları çerçevesinde ele alınmıştır. Diğer taraftan yerleşkeler arası kurulan ağlar, kentlerin rekabet gücünü artırmaları açısından incelenmiştir. Şahin (2014b: 20; 187)’in, *Türkiye’nin İklim Politikalarında Aktör Haritası* başlığını taşıyan çalışmasında, Türkiye’nin iklim politikalarının belirlenmesinde rolü olan aktörleri, yatay bir düzlemde ele almakta, sahip olduğu rolleri, etki güçlerini ve aralarındaki ilişkiler incelenmektedir. Yapılan araştırma sonucunda, iklim politikalarının büyük oranda hükümet ve ilgili bürokrasi tarafından belirlendiği, özel sektör, sivil toplum ve akademinin süreç içinde doğrudan yer almadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan Şahin ve Yıldız (2009), “uluslararası yandaşlık ağı” kavramı üzerinden Türkiye’de demokrasi ve insan hakları konusunda faaliyet gösteren STK’lar ile uluslararası STK’lar arasında gerçekleştirilen işbirliklerine; nasıl ortaya çıktığı, nasıl işlediği, ortaya çıkan bu birlikteliğinin doğası, nasıl sonlandığı gibi hususlar üzerinden

odaklanmaktadır. Erkuş-Öztürk (2008) ise, Antalya örnek olayı çerçevesinde küresel ve yerel işbirliği ağlarının (kurumlararası ağlar) turizm kalkınmasındaki rolünü incelemiştir. Benzer şekilde Sertesin (2009) da, Antalya kent bölgesi örneğinde, küreselleşme etkisi altında yerleşimlerin ekonomik performansları yükseltmek için, yerleşimler arası gerçekleştirilen ağ ilişkilerini niceliksel veriler üzerinden incelemiştir. Yine Ateş-Özalp (2015), turizm faaliyetlerini çok paydaşlı bir sektör kabulünden hareketle, ağ yönetişimi yaklaşımını, turizmin çok paydaşlı yapısına karşılık gelebilecek bir örgütlenme yöntemi olarak ele alarak, Türkiye örneğinde incelemektedir. Kurt (2008) da, araştırmasında Türkiye’de faaliyet gösteren Alman siyasi vakıflarından biri olan Konrad Adenauer Derneği’nin Türkiye’deki faaliyetlerini ağ yönetişimi kapsamında incelemiştir. Aydın ve Memiş (2014a) ise, 23 yıldır sürdürülen Mesudiye İlçe Kurultayı’nı sürdürülebilir kentsel kalkınmaya katkı sağlayan bir ağ yönetişimi bakış açısıyla incelemiştir.

Teorik düzeyde ağlara odaklanan öncü çalışmalardan biri, Üstüner (2003), *Siyasa Oluşturma Sürecinde Ağ Yönetişim Kuramı* başlığındadır. Bu çalışmada ağların, politika belirleme sürecinde yararlanılan bir araç kabulünden hareketle, kavramsal boyutuyla, başka kuram ve okullarla ilişkisi incelenmektedir. Üstüner (2008) tarafından kaleme alınmış diğer bir çalışmada *Kamu Yönetimi ve Ağ Yaklaşımları* başlığı altında toplanmıştır. Bu çalışmada, ağ yaklaşımlarını kamu yönetimine olası olumlu katkıları incelenmekte, ayrıca bir yönetsel metafor ve analitik bir araç olarak da yönetsel sürecin bütününde önemli olduğu savunulmaktadır. Ayrıca ağlar, post-modernite ve demokrasiye etkisi bağlamında tartışılmaktadır. Öztaş ve Acar (2004)’da ele aldıkları çalışmalarında ağ yapılı oluşumların yaygınlaşmasıyla, bu oluşumların analizi için kullanılan temel kavramlar ve yöntemler hakkında bilgi vermektedir. Öztaş (2007), “*Sosyal Sermayenin Ağbağ Kuramları: Dayanımcı ve Aracı Sosyal Sermaye*” başlığı altında odaklandığı çalışmada, sosyal sermayenin aktörler arası ilişkilerden meydana geldiği ön kabulünden hareketle ağları, sosyal sermayenin alt yapısı olarak incelemiştir. Üstüner, Öztaş ve Acar’ın yer aldığı çalışmalar ağ ve ağ yönetişimi kavramları açısından Türkçe literatürde öncü nitelik taşımaktadır. Aygöl (2006), “*Şebeke Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım*” çalışmasında, yönetim ve küreselleşme çalışmalarının yaygınlaşmasıyla şebeke (ağ) kuramının daha fazla gündeme geldiğinin altını çizerek, bu kuramın piyasa ve hiyerarşiden bağımsız olduğunu, demokrasi

açısından sağladığı katkısının ve örgütlenmelerin küçülmesiyle yaygınlaştığı iddialarının kanıtlanmadığı eleştirisini getirmektedir. Şahin ve Yıldız (2013), “*Kamu Politikasında Politika Ağları*” ve Sobacı (2013), “*Politika Ağları: Aktörler Arası İlişkiler Üzerinden Kamu Politikasını Anlamak*” başlıklarındaki çalışmalarda da, politika ağları kavramından hareketle; kavramın gelişimi, teorik alt yapısı, ortaya çıkan yaklaşımları, tipolojileri ve Türkiye’ye yansımaları incelemiştir. Araştırmada özellikle politika ağları ile demokrasi ilişkisinin tartışılmasının önemli olduğunun altı çizilmektedir. Bu araştırmanın yazımı sürecine yayınlanan çalışmalardan biri de, Orhan ve Yalçın (2015) tarafından kavramsal düzeyde ağ yönetişimine odaklanan “*Ağlar, Yönetişim ve Ağ Yönetişimi: Tarihsel ve Kavramsal Bir Değerlendirme*” başlığını taşımaktadır.

Bir diğer çalışma ise Karacadağ Kalkınma Ajansı (Diyarbakır ve Şanlıurfa) tarafından, TRC2 Bölge Planı kapsamında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada “*bölgesel kalkınma için kurumların birlikte çalışabilme yeteneği ve isteğinin düzeyi, gelişme potansiyelinin harekete geçme hızını etkileyen bir faktördür*” argümanından hareketle kurumlar arası işbirliğinin anlaşılması ve mevcut olan engellerin ortaya çıkarılmasına odaklanmaktadır. Merkezi idarenin yerel birimleri, yerel yönetimler, meslek odaları ve birlikler, sendikalar, diğer sivil toplum örgütleri ve benzeri kuruluşlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde sosyal ağ analizi yönteminden yararlanılmıştır (Delil, 2013: 6-7).

Yine 1990-2014 yıllarını kapsayan, Türkiye’de yayın yapan hakemli dergiler (İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyasal Bilgiler ve İşletme Fakülteleri ve Sosyal Bilimler Enstitüleri, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) dergileri gibi) üzerinden yapılan bir literatür çalışmasında, son yıllarda yönetim araştırmalarına ağırlık verilmekle birlikte, bu araştırmaların daha çok genel ve teorik düzeyde olduğu, ağ teorisinden hareketle yönetişimi ele alan yalnızca bir araştırmanın bulunduğu tespit edilmiştir (Aydınlı ve Memiş, 2014b). Sobacı (2013: 143)’nın da ifade etmesiyle, ağ modelinden hareketle kentsel kamusal politikalara odaklanan çalışmaların çok sınırlı düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan atık yönetimi bağlamında ulusal literatür incelendiğinde, kamu yönetimi kapsamında, yönetsel anlamda atığın çok fazla ele alınmadığı görülmektedir. Katı atığa

yönetmel bağlamda ilk odaklanan çalışmalardan biri, “*Belediyelerde Kentsel Katı Atık Yönetimi: İzmir Büyükşehir Belediyesi Örneği*” (Palabıyık, 2001)’dir. Bu çalışmada İzmir Büyükşehir Belediyesi kapsamında alan araştırması gerçekleştirilmiş olup, kentsel düzlemde katı atıkların daha etkin ve verimli yönetilmesi için İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde idari bir birim olarak “Katı Atık Genel Müdürlüğü” önerisi getirilmiştir. Burada daha çok katı atığa yönelik politikaların geliştirilmesi/planlanması bağlamında Yerel Gündem 21 oluşumu üzerinden diğer paydaşlar ele alınmakta ve sorumlu birim olarak belediye kurumu ön planda tutulmaktadır. Öne çıkan bir diğer çalışma ise, TODAİE Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi tarafından yürütülen bir proje kapsamında ortaya çıktığı belirtilen “*Çöp Hizmetleri Yönetimi*” (Güler ve diğerleri, 2001)’dir. Bu kitapta da, bir durum saptaması yapılarak, izlenilen politikalar aktarılmakta ve bir takım öneriler getirilmektedir. Doğrudan yönetmel olarak atığı ele almamakla birlikte Türkçe literatüre bu konuda önemli bir katkı sunan çalışma ise “*Çöp Ekonomisi ya da Atık Dedikleri*”dir. Kılınç (2011) tarafından kaleme alınan kitapta, eleştirel bir dille sürdürülebilirlik yaklaşımından hareketle, kapitalist sistem içindeki çöpün mevcut durumu, nicel veriler üzerinden ele alınmakta, ortaya çıkan çöpün ekonomik anlamda yarattığı değer ve oluşan piyasası incelenmekte ve son tahlilde ise Türkiye’deki duruma odaklanılmaktadır.

İfade edilenler kapsamında atık yönetimini daha etkin hale getirecek ağ yaklaşımlarına yönelik ulusal literatürde ilgi duyulmadığı tespit edilmektedir. Buna karşılık ise, uluslararası literatürün azımsanmayacak kadar bir hacme sahip olduğu görülmektedir. Dünyadaki genel eğilimlere paralel olarak Türkiye’de de kalkınmaya yerelden hareketle sürdürülebilirlik çerçevesinde odaklanılması ve yerel/mikro düzeyde örgütlenme ve yönetim aracı olarak aktörler arası ilişkilerin öneminin daha fazla vurgulanması (bkz. Üstüner, 2003: 63), pratiğe dayalı yeni bilgilerin ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Tam da bu noktada, yürütülen bu tez çalışmasıyla, endüstriyel atıklara kıyasla daha fazla farklı taraflar ile ilintili olan, ambalaj atığı ve evsel atıklar bağlamında kentsel katı atığın yönetimi, ağ yönetişimi modeli ile ele alınmaktadır. Elde edilen bulgular ve öneriler ile literatüre, uygulayıcılara katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bu durum da, çalışmanın özgünlüğünü ve önemini ortaya çıkarmaktadır.

3.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

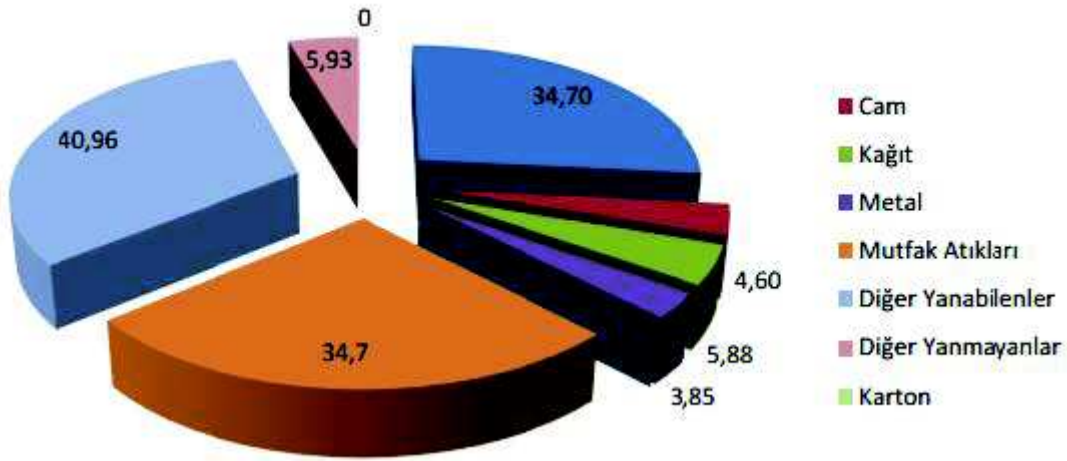
Bu araştırma kapsamında kent alanı tercih edilmiştir. Kent olgusu üzerine farklı açılardan [iktisadi, siyasi, yönetsel, demografik ve sosyolojik (Şahin, 2010: 5; Özdoğu ve diğerleri, 2004: 486)] tanımlamalara gidildiği görülmektedir. Genel olarak dünyada belediye sınırları içinde kalan yerler kent, belediye sınırları dışında kalan yerler ise köy olarak nitelendirilir. TÜİK'in yayınlarında, yönetsel ölçüt dikkate alınarak, il ve ilçe nüfusu kentsel nüfus olarak nitelendirilmektedir. Demokratik kriterler açısından da örneğin, Türkiye İstatistik Kurumu ve Devlet Planlama Teşkilatı çalışmalarında, nüfusu 20.000'ni aşan yerleri kent olarak kabul etmektedir (Özdoğu ve diğerleri, 2004: 486). Bu çalışmada demografik ve yönetsel kriterler dikkate alınarak, örnek olay seçimi yapılmıştır. Belirlenen kent düzlemine dayalı olarak, bireysel ve örgütsel yaşamda bir çok atık olmakla birlikte bu çalışmada, belediye sınırları içinde çıkan, “evsel ve ambalaj atıkları” bağlamında katı atıklar ele alınmaktadır¹¹⁶. Bu seçimin temel dayanağı ise, kentsel düzlemde meydana gelen ambalaj atıklarının ve evsel atıkların, ortaya çıkış alanlarının dağınıklığı ve çok farklı türleri barındırması, bu bağlamda da daha fazla farklı tarafların birlikteliğini gerekli kılmasıdır.

Araştırma alanının belirlenmesinde, öncelikle zaman ve kaynak sınırlılığının yanında bazı göstergelerden yararlanılmıştır. Bu bağlamda; TÜİK kentsel katı atık verileri, Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu, İllerin Sürdürülebilirliği Araştırması, İllerin Yaşam Kalitesi Endeksi, Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması araştırması verileri dikkate alınmıştır.

Temel sınırlılıklar ve belirlenen göstergelerden hareketle, alan araştırması için Giresun İli tercih edilmiştir. Yalnızca Giresun merkez ilçesi ele alınmamış, İl, merkez ilçe ve diğer ilçeler ile birlikte bir bütün olarak ele alınmıştır. Çünkü nüfus yoğunluğu itibarıyla küçük ve orta büyüklükteki kentlerde, yapılan işlemlerin belirli bir ölçeği sağlaması için daha fazla birlikte hareket etme gereği ortaya çıkmaktadır. 2012 TÜİK verilerine göre Giresun'da kişi başına ortaya çıkan günlük katı atık miktarı, Türkiye (1,12 kg) ve bölge (TR90) (0,89 kg) ortalamasının üzerinde bir rakamla, 1,19 kg olarak

¹¹⁶ Türkiye'de atık ile gerçekleştirilen araştırmaların daha çok evsel çöpler ve ambalaj artıkları bağlamında katı atıkları odaklanması, çoğu zaman diğer atık türlerinin göz ardı edilmesi Kılınç (2011: 48) tarafından eleştirilmektedir.

hesaplanmaktadır¹¹⁷(ortaya çıkan atık kompozisyonu için bkz. Şekil 7). Gerek Giresun Merkez İlçesinde gerekse de diğer ilçelerin büyük çoğunluğunda, katı atıklar deniz ekosistemine zarar verecek, insan yaşamının çevresini kirletecek biçimde, vahşice depolanmaktadır (bkz. Tablo 21). Bu tespit Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (DOKAP)’nın Giresun İl Raporu’na da yansımıştır (2013: 15). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın “*Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu*”na göre Giresun’da birinci öncelikli sorun olarak katı atık gösterilmektedir. Diğer taraftan gelişmişlik düzeyi ile sosyal sermaye arasında pozitif bir ilişkinin olduğu (Tüysüz, 2011) dikkate alındığında Giresun gelişmişlik düzeyi açısından beşinci grup (homojen alan) içinde 52. sırada yer almaktadır (Dinler, 2014: 281-282). İllerin Sürdürülebilirliği Araştırması (2011) endeksine göre 42¹¹⁸ (Erzan, Kadirbeyoğlu ve Özkaynak, 2014: 294); İllerin Yaşam Kalitesi Endeksi (2013)’ne göre ise, 37,1¹¹⁹ skor ile Artvin ve Aydın ile birlikte 32. sırada bulunmaktadır. Tüysüz (2011)’ün “sosyal sermayenin ekonomik gelişme açısından önemi ve sosyal sermaye endeksinin hesaplanması” başlığını taşıyan araştırmasına göre, Giresun sosyal sermaye endeksinde, dördüncü derece olarak nitelendirilen grup içinde yer almaktadır. Başka bir ifadeyle Giresun 26 grupta toplanan sosyal sermaye endeksi sıralamasında, negatif değerle (2010 yılı için -0,05) 18. grupta yer alan iller arasında yer almaktadır.

Şekil 7: 2013 Yılı Verilerine Göre Giresun İli Atık Kompozisyonu

Kaynak: Giresun İli 2013 Yılı Çevre Durum Raporu, 2014: 42-43.

¹¹⁷ Bkz.: <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/GIRESUN.pdf> (06.07.2015).

¹¹⁸ En yüksek sonuç 69 skor puan ile Ankara, en düşük sonuç 24 skor puan ile Hakkari’dir.

¹¹⁹ En yüksek sonuç 75,3 skor puan ile Ankara, en düşük sonuç 22 skor puan ile Hakkari’dir.

Veriler şunu göstermektedir ki, Giresun İli genelinde katı atıklar uzun yıllardır sorun teşkil etmektedir. Bu durum hem ortaya çıkan atığın kişi başına ortalama miktarı açısından, hem de üretilen atığın ayrıştırması, geri dönüşümü, işlenmesi, geri kazanımı ve bertarafı açısından geçerli olmaktadır. Yine yukarıda belirtilen bazı veriler aktörler arasındaki işbirliğini etkileyen çeşitli unsurların olduğunu göstermektedir. Tam da bu noktada, bu alan araştırmasında, Giresun İli özelinde katı atıkların yönetilmesi bağlamında ortaya çıkan bu olumsuz durumun, katı atık ile ilişkili aktörler arasındaki işbirliğinin varlığı veya yokluğu ile ne düzeyde ilişkili olduğuna odaklanmaktadır.

Tablo 21
Bertaraf Yöntemine Göre Giresun Belediyesi Atık Miktarı

	Yıllar	Toplam	Belediye çöplüğü	Düzenli depolama sahalarına götürülen	Kompost tesisine götürülen	Açıktaki yakma	Dereye ve göle dökme	Gömme	Diğer ¹²⁰
Giresun	2010	85.171	82.483	--	--	358	--	2.330	--
	2012	114.594	111.194	--	--	1.759	--	1.466	175

Kaynak: Seçilmiş Göstergeler İle Giresun, 2013: 162.

Araştırmanın diğer sınırlılıkları ise, çalışmanın belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilmesi ve ağ yönetişimi kapsamında dâhil edilen aktörlerin, gerek mevcut ağ yapılarındaki etkileşim boyutu açısından, gerekse yeni ağ oluşumları oluşturma potansiyeli taşıması açısından dinamik bir durumu yansıtmamasıdır. Bu yüzden daha sonra yapılacak çalışmalardan elde edilen bulgular farklılık arz edebilecektir. Kentsel düzeyde sürdürülebilir kalkınma eksenli ağ yönetişim yapılarının varlığının tespiti ve işleyişine dayalı analizlerin yanında, daha bütüncül bir bakış açısıyla (kentsel, bölgesel, ulusal ve uluslararası), süreçteki yaşanan sorunlar ve aktörlerin ağ oluşumlarına yönelik tutum ve davranışlarının, etkileşimlerinin niteliği de dikkate alınarak detaylı incelenmesi, bu tarz çalışmaların kalitesini artıracak açıktır.

¹²⁰ Dolgu yaparak ve tarımsal araziye dökerek yapılan bertarafı kapsamaktadır.

3.4. Araştırma Verilerinin Elde Edilmesinde ve Analizinde Kullanılan Yöntemler

Aktörler arasındaki bağlantılara odaklanan araştırmalarda genelde niceliksel ve niteliksel yöntemler birlikte kullanılmaktadır. Niceliksel yöntem, seçilmiş kavramlar üzerinden aktörler arasındaki ilişkileri analiz etmektedir. Niteliksel yöntem ise, daha çok süreç odaklıdır. Aktörler arası etkileşimin yapısından ziyade, etkileşimin içeriğine (derinlemesine mülakat vb. araçları kullanarak) odaklanmaktadır (Sciarini, 1996'dan aktaran Börzel, 1998: 255). Morçöl (2012: 194)'de kompleks yapılara yönelik araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlerin her ikisinin de kullanıldığını, fakat nicel yöntemlerin daha fazla yer aldığını belirtmektedir. Ayrıca Morçöl (2012: 197), kompleks yapılara yönelik araştırmalarda; makro (yapı ve süreçlere yönelik: regreasyon ve fraktal geometri; süreçlere yönelik: zaman serisi ve sistem dinamiklerinin modellenmesi), makro-mikro (sosyal ağ analizi, kurum bazlı modelleme ve örnek olay) ve mikro (laboratuvar deneyleri, bilişsel haritalama, Q-metodoloji gibi)] düzeyde nicel ve nitel yöntemlerin kullanıldığını ifade etmektedir. Portney ve Berry (2010: 5) de kentlerin katılımcı karakterleri ile sürdürülebilirlik arasında ilişkiyi analiz etmeye yönelik iki yaygın yaklaşımın olduğunu belirtmektedir. Bunlardan biri, örnek olay çalışması, diğeri ise, kentlerin katılımcı karakterine katkı sağlayan farklı kriterler (seçmen katılımı, ilgi gruplarının sayısı gibi) üzerinden kentlerin karşılaştırılmasına dayanmaktadır.

Diğer taraftan Provan, Fish ve Sydow (2007: 482-483)'un vurguladığına göre, örgütler arası ağlara yönelik yapılan araştırmalarda ağlar; ya bağımsız değişken (örgütler veya ağlar) olarak ele alınmakta ya da çıktılarına odaklanılan (örgütsel çıktılar veya örgütlerin birliktelik eğiliminden ortaya çıkan çıktılar bağlamında) bağımlı değişken olarak ele alınmaktadır. İfade edilen bağımlı ve bağımsız değişken kullanımı altında ağ araştırmalarının şu dört farklı şekilde yapılabileceği belirtilmektedir: örgütlerin etkileşim aracılığıyla diğer örgütler üzerindeki etkisi, tekil örgütler üzerinde bir ağın etkisi, bir ağ üzerinde tekil organizasyonların etkisi ve bütün ağlar / ağ düzeyinde etkileşimler. Ağ düzeyindeki etkileşimler, ağ çıktıları üzerinde, çok düzlemli etkileşimlerin ve yapısal özelliklerin ne derece etki ettiğine odaklanmaktadır. Burada belirtilen başka bir husus da ağ düzeyinde yapılan araştırmalarda, tekil örgütsel düzeydeki araştırmalar tarafından geliştirilen ölçütlerin (*in-degree* ve *out-degree centrality*, *closeness centrality*, *betweenness centrality*, *multipllexity*, *broker*

relationships, cliques) yanında, bazı ek ölçütlerin (*density, fragmentation ve structural holes, governance, centralization, cliques*) dikkate alınması gerekliliğidir.

İfade edilenler kapsamında çalışmada, kentsel sürdürülebilir katı atık yönetimini gerçekleştirilmesi amacıyla, aktörler arası gerçekleştirilen ağlar, ağların oluşumu, biçimi, kapsamı, özellikleri, ağların işleyişleri ve ağ oluşumların beklentileri karşılaması gibi hususlara bütüncül bir yaklaşımla odaklanılması nedeniyle ve ilgili literatür (Tjandradewi, Marcotullio ve Kidokoro, 2006; Lewis, 2011: 1225; Berry ve diğerleri, 2004: 544; Contch, 2013: 507; Poocharoen ve Ting, 2013; Zeemering, 2014; Van Bueren, 2009: 85; Ferlie ve diğerleri, 2011: 311; Turan, 2009: 17-19) de dikkate alınarak, *keşifsel durum çalışması/örnek olayı (case-study approaches)* tercih edilmiştir. Durum çalışması, güncel olayları gerçek yaşam koşullarında (doğal ortamında) birden fazla veri kaynağı kullanarak araştıran, olayların ve olguların “nasıl” ve “niçin” (Yin, 2003: 9) meydana geldiğini, planlanan ile gerçekte ortaya çıkanlar arasındaki farklılıkları inceleyen bir araştırma yöntemidir (Noor, 2008’den Aktaran Moğol ve Şahin, 2010: 7). Nitel durum çalışmasının en temel özelliği, bir ya da birkaç durumun, bütüncül bir yaklaşımla; ortam, birey, olay, süreç gibi unsurları dikkate alarak, ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve nasıl etkilendiklerini ortaya çıkarıyor olmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 77). Örnek olay yöntemi, özellikle olgu ve içeriği arasında sınırlar açıkça belirlenmediği durumlarda, teknik olarak çok fazla değişkeni barındıran kendine özgü bir duruma odaklanan, birden fazla veri kaynağına dayalı, verilerin elde edilmesi ve analizi için önceki önermelerden yararlanan ampirik bir araştırma yöntemidir (Yin, 2003: 13-14). Zeemering (2014: 125), sürdürülebilirlik bağlamında ele aldığı çalışmada, kent yöneticilerinin sürdürülebilirliği nasıl tanımladıkları ve geliştirilen kent politikalarına nasıl yansıdığını daha iyi anlamak için örnek olay yönteminin tercih edildiğini belirtmektedir. Bu çerçevede çalışmada, kentsel sürdürülebilir katı atık yönetiminin sağlanması amacıyla, aktörler arası gerçekleştirilen işbirliğini yansıtan ağ oluşumları (ağların yapısı), ağların işleyişleri, ağ içinde yer alan aktörlerin karakteristik özellikleri, ağ oluşumların beklentileri karşılaması gibi hususlara bütüncül bir yaklaşımla odaklanılması nedeniyle, durum çalışması tercih edilmiştir.

Örnek olay yöntemi ile belirlenen araştırma tasarımı bağlamında, kompleks bir sorun alanı olarak ortaya çıkan biçimsel ve biçimsel olmayan yönetim ağı yapılarının analizi

için yeterli ve zengin verilerin elde edilmesi amacıyla farklı veri toplama yöntemlerinin önemini vurgulanmaktadır (Torfing, 2007: 33-34; Everingham ve diğerleri, 2012: 166). Durum çalışmalarında da, veri toplama aracı olarak farklı yöntemler kullanılmakla birlikte (görüşme, arşiv kayıtları, gözlemler, doküman analizi vb.) (Yin, 2003: 86), bunlar arasından en yaygın veri toplama aracı olarak görüşme yönteminin tercih edildiği bilinmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 127). Fakat araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliğini artırmak, daha geniş perspektifte sonuçlara ulaşmak için çok boyutlu veri toplama yöntemlerinin kullanımı önemsenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 285). Bu çok boyutlu veri toplama durumu yapılan araştırmalara (Vangen, Hayes ve Cornforth, 2014: 8; Zeemering, 2014: 125; Agranoff ve McGuire, 1998: 70-71; Weishaar, Amos ve Collin, 2015; Shiroma, 2014; Yun, Ku ve Han, 2014; Şahin, 2014b; Caniato ve diğerleri, 2014) yansıdığı görülmektedir. Benzer şekilde Sandström (2008: 26), yalnızca görüşme yoluyla rasyonel bilginin elde edilemeyeceğini vurgulayarak, nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılmasının altını çizmektedir. İfade edilenler kapsamında Danimarka, İngiltere ve Fransa örnekleminde ulusal, uluslararası ve yerel düzlemde ele alınan istihdama yönelik yönetim ağlarının analizi için; temel politika aktörleri arasında etkileşimin durumunu tespit etmek ve açıklamak için sosyal ağ analizi; temel ağ aktörlerini tanımak, zaman içindeki değişen konumlarını anlamak, ulusal düzeyde genel bir bakış kazandırmaya katkı sağlaması için doküman incelemesi (uzman görüşleri, raporlar gibi); ağ aktörlerinin algısını tespit etmek, nasıl ve niçin ortaya çıktıklarını, fonksiyonunu, gelişimini, verimliliği gibi durumların tespiti için görüşme; biçimsel olmayan ilişkilerin tespit edilmesi için ise günlükler/bültenler ve odak grup görüşme yöntemlerinin kullanılmasının çalışma sonuçlarının geçerliliğini artıracak ifade edilmektedir (Torfing, 2007: 33-34).

Bu çalışmada ilgili literatürden (Isett ve diğerleri, 2011: 1165; Sandström, 2008: 20-21; Rydin, 2008: 16; Şahin, 2014b: 21) hareketle kartopu örnekleme yöntemi aracılığıyla ağ içinde yer alan aktörlere ulaşılmaktadır. Aşağıda yer verilen Tablo 22’de araştırmada izlenen süreç hakkında bilgi verilmektedir.

Tablo 22
Araştırmanın Aşamaları ve Aşamalarda Yapılan Faaliyetler

Birinci Aşama: Aktörlerin ve işbirliği durumunun tespiti.	Katı atığın sürdürülebilir odaklı etkin yönetilmesine yönelik aktörlerin ve aktörler arası gerçekleştirilen işbirliği durumunun tespiti. Bunun için, belirlenen bir yerel gazetede (Yeşilgiresun Gazetesi) atık haberlerine ve yazılarına odaklanılarak, Haziran 2008 - Haziran 2014 tarihleri arasında yayınlar incelenmiştir. Tespit edilen haberlere içerik analizi uygulanmıştır. Ayrıca bazı aktör temsilcileri ile ön görüşme yapılmıştır.
İkinci Aşama: Belirlenen aktörler ile görüşme.	Bu aşamada aktörlerin genel sürdürülebilirlik algılarını ölçmek için Q-metoloji yöntemiyle hazırlanan anket uygulanmıştır. Bunun yanında sürdürülebilir katı atık yönetimi unsurlarından hareketle aktörlerin gerçekleştirdikleri işbirliklerinin konuları, örüntüsünü, elde edilen fayda ve zorluklar tespit etmeye aracılık edecek yarı yapılandırılmış mülakat uygulaması gerçekleştirilmiştir.
Üçüncü Aşama: Elde edilen verilerin analiz edilmesi.	Bu kapsamda Q-Dizini aracılığıyla elde edilen verilere faktör analizi uygulanmıştır. Diğer taraftan işbirliği örüntüsünün detaylarını ortaya çıkarmak ve görselleştirmek için haritalandırma programlarından yararlanılmıştır. Bunların dışından bir takım basit frekans ve yüzde analizleri yapılmıştır.
Dördüncü Aşama: Elde edilen bulguların yorumlanması.	Bu aşamada özellikle, tespit edilen işbirliklerinin ne derece ağ yönetişiminin özelliklerini taşıdığı üzerinde durulmaktadır. Diğer taraftan araştırmada elde edilen bulgular, diğer araştırmaların verilerinden de yararlanılarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bir takım öneriler getirilmektedir.

İlk aşamada, Giresun ilindeki katı atık konusu çerçevesinde gündeme gelen konular üzerinden, durumun yıllar itibariyle genel bir görünümünü görmek ve aynı zamanda, katı atıkların yönetimi sürecinde aktörlerin nasıl bir rol aldığını tespit etmek amacıyla, 1925 yılından itibaren yayın hayatını devam ettiren Yeşilgiresun gazetesinin günlük sayıları, Haziran 2008-Haziran 2014 tarihleri aralığında inceleme kapsamına alınmıştır. Belirtilen gerekçeler ile bir yerel gazete incelemesi yeterli görülmüştür. Yeşilgiresun gazetesinin tercih edilmesinde; Türkiye’de yayınlanan en eski yerel gazetelerden biri olması, yapılan ön incelemede haber metinlerinin ve köşe yazılarının objektif niteliği, atık haberlerine detaylı şekilde yer verilmesi ve sadece merkez ilçe odaklı olmayıp diğer ilçelerdeki gelişmeleri de dikkate alması gibi faktörler etkili olmuştur. Bu süreçte yapılan taramalar ile öncelikle katı atığı konu edinen haberler ve yazılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonrasında ise, belirtilen amaç kapsamında tespit edilen katı atık haberlerine ve yazılarına içerik analizi uygulanmıştır.

İkinci aşamada, belirlenen İl düzeyinde, katı atık ile ilişkili yerel aktörlerin sürdürülebilir kentsel kalkınma algıları Q-metodoloji yöntemiyle ölçülmesi ve analizi yapılmaktadır (Zeemering, 2009). Q-Metod yöntemiyle aktörlerin, kentleri etkileyen diğer unsurların yanında atık konusuna ne derece önem verdiklerini tespit etmek ve atık konusuna verilen önem ile bu konu kapsamında aktörlerin gerçekleştirdikleri işbirlikleri arasında ilişki kurulmaya çaba sarf edilmiştir. Q-metodoloji yöntemi, ilk kez İngiliz Fizikçi Psikolog William Stephenson tarafından 1935 yılında geliştirilen (Raje, 2007: 467) (daha çok) nitel araştırma yöntemi olarak kullanılan bu yöntem ile, sürdürülebilir kentsel kalkınma araştırmalarında ilk sıralarda yer alan kentlerdeki aktörler ile alt sıralarda yer alan kentsel aktörlerin kentsel sürdürülebilirliğe yönelik algılarını ölçmeye çalışılmaktadır (Akbulut ve Beren, 2012: 276). Aynı zamanda bu yöntem ile toplumun farklı alanlarından, farklı geçmişe sahip vatandaşların, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik algıları/bakış açıları elde edilerek, dahil edici ve sosyal öğrenme yaklaşımlarından biri olarak işlev görebilme potansiyeli taşımaktadır (Doody ve diğerleri, 2009: 1130). Bu yöntem sayesinde sürdürülebilirliğe yönelik kent yöneticilerin bakış açıları sistematik bir şekilde elde edilmekte ve yerel sürdürülebilirlik politikalarının uygulaması için daha iyi bir teorik açıklama getirmenin ilk aşaması olduğu kabul edilmektedir (Zeemering, 2009: 255). Bu yöntemin, bireylerin bir tutum geliştirdiği her bir olay, olgu ve fikir için, bir ölçüm aracı olarak kullanılabilineceği ifade edilmektedir (Demir ve Kul, 2011: 37). Farklı konularda yapılmış Q-metodoloji çalışmalardan örnekler şöyledir: ulaşım ve sosyal kapsayıcılık (Raje, 2007), sürdürülebilir kalkınma göstergelerine yönelik uzman görüşü ve halkın bakış açısını tanımlamak ve değerlendirmek (Doody ve diğerleri, 2009: 1130), feminist kadın hareketlerini medyaya yansımaları (Kara, 2006), sosyal projelerden yararlananların ve yararlanmayanların terörle mücadele algısı (Akbulut ve Beren, 2012), biyomass'dan elde edilen enerji alternatifleri üzerine paydaş diyalogunun aracı olarak (Cuppen ve diğerleri, 2010) ve çevresel sorunlara yönelik bireylerin nasıl düşündüğü üzerinedir (Barry ve Proops, 1999) . Bu yöntem nitel (sübjektif görüş, algı ve davranışlara odaklanması) ve nicel (faktör analizinin uygulanması) özellikleri barındırmasına rağmen (Demir ve Kul, 2011: 29), bir hipotez sınama yöntemi değildir ve 25 ile 75 kişi aralığındaki katılımcıya uygulanabilmektedir (Skelcher, Sullivan ve Jeffares, 2013: 99; 101). Kara (2006: 22) da, bu yöntemin yapısı gereği cevaplayıcıların sayısının ya

soru/cümle sayısı kadar ya da en fazla soru/cümle sayısının iki katı kadar olabileceğini vurgulamaktadır. Burada örneklem belirlenirken kentin toplumsal ve ekonomik kalkınması için çaba sarf eden, bu haliyle kentin büyüme stratejileri, çevresel düzenlemeleri ve toplumsal faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olan aktörler dikkate alınmaktadır (Zeemering, 2009: 12-13). Ayrıca belirtmek gerekir ki, Q-metodoloji'nin subjektif algıları ölçmeye yönelik bir yöntem olması sebebiyle, evrenin tamamını temsil etme kaygısı taşımamaktadır (Akbulut ve Beren, 2012: 276).

Bu çalışmada Q-Metodu kapsamında, aktörlerin sürdürülebilirliğe yönelik bireysel algılarını ve önem derecelerini tespit etmek amacıyla ilgili literatür¹²¹ ve kentlerin yerel özgün özellikleri dikkate alınarak [*yapısal tasarım yöntemi*, (Demir ve Kul, 2011: 42)], sürdürülebilirlik yaklaşımını yansıtan 36 ifadeden/cümleden oluşan Q Dizgisi geliştirilmiştir (bkz. Tablo 23). Katılımcılardan, geliştirilen Q-Dizgisi içinde yer alan ifadelerin önem derecesine göre sıralanması istenmiştir. Sıralama esnasında “*zoraki dağılım*” tekniği tercih edilmiştir. Bu teknikde, araştırmacı tarafından verilen şekle göre, Q-Dizini cümlelerinin dağılımının yapılması istenmektedir (Demir ve Kul, 2011: 48). Bu çalışmada Şekil 8’de gösterilen biçimiyle zoraki dağıtım gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu yöntem aracılığıyla verilen cevapların nedenleri sorgulanmış ve katılımcıların diğer önemli gördüğü hususlar da not edilmiştir. Bu yöntem sayesinde, kentte bulunan ve kentin kalkınmasına katkı sağlayan aktörlerin; kalkınma konusunda hangi alanlara öncelik verdiği, verilen önceliklerin ne derece sürdürülebilirlik yaklaşımına katkı sağladığı ve böylece sürdürülebilirlik algılarının ne olduğu, taraflar dikkate alındığında hangi konularda konsensüs sağlandığı ve hangi konularda farklılıkların ortaya çıktığı, katı atıkların yönetimine ne derece önem atfedildiği tespit edilmiş olmaktadır. Ayrıca aktörler arasında sürdürülebilirlik konusunda bir farklılığın olup-olmadığı da ortaya çıkarılmaktadır.

¹²¹ Özellikle Zeemering, 2009’dan daha fazla yararlanılmıştır.

Tablo 23
Araştırmada Kullanılan Q Dizgisi

Kentsel kalkınmanın sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleşmesine yönelik aşağıda yer verilen ifadeleri, belirtilen sınırlılık çerçevesinde, önem derecelerine göre sıralayınız.

1	Toplu taşıma araçlarını teşvik etmek (14)
2	İşsizlerin istihdam olanağını artırmak için mesleki eğitime destek olmak (10)
3	Dezavantajlı topluluklar ve bireyler (engelliler, yoksullar gibi) için finansman erişimini sağlamak (21)
4	Yeni ürünlerin ve hizmetlerin ortaya çıkmasını teşvik etmek (2)
5	Yerelde üretilen ürünlerin yaygınlaşmasına katkı sağlamak (11)
6	Kent içindeki mevcut iş alanlarını güzelleştirmek, geliştirmek ve yeniden yapılandırmak (22)
7	Bilgi teknolojileri ve telekomünikasyon altyapısının gelişmesini teşvik etmek (3)
8	Yetersiz mahalleler için ulaşım hizmetlerinin genişlemesini sağlamak (12)
9	Kullanılan teknoloji, ürünün içeriği, atığın ortaya çıkmasını azaltan yapısıyla yeşil işletmelerin teşvik edilmesi (4)
10	Mevcut işletmeleri ve çalışanları kaybetmemek için çaba sarf etmek (23)
11	İşletmelerin ve hanelerin enerji verimliliğini teşvik etmek (örn. Yeşil bina anlayışının yaygınlaştırılması gibi) (13)
12	Katı atıkların kaynakta ayrıştırılmasını ve geri dönüşümünü sağlamak (36)
13	Çeşitli şekillerde ortaya çıkan atıkların, çevresel kirliliğe yol açmayacak şekilde çaba göstermek (24)
14	Tarım alanlarının ve su kaynaklarının korunmasına önem göstermek (31)
15	Açık/yeşil kamusal alanların geliştirilmesini sağlamak (6)
16	Yeni girişimlerin ortaya çıkması için finansman fırsatları yaratmak (1)
17	Yaya ve bisiklet yolları için alt yapı geliştirmek ve kullanımı teşvik etmek (7)
18	Okullarda çevresel eğitim için destek olmak (25)
19	Eğitim yaşındaki çocukların ve gençlerin eğitim almalarını sağlamak için destek olmak (15)
20	Biçimsel eğitimin dışında kent içinde eğitime yönelik etkinlikler düzenlemek (16)
21	Kentte meydana gelen hırsızlık gibi olayların giderilmesi ve azaltılması için çalışmalar yapmak (8)

Tablo 23'ün devamı...

Kentsel kalkınmanın sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleşmesine yönelik aşağıda yer verilen ifadeleri, belirtilen sınırlılık çerçevesinde, önem derecelerine göre sıralayınız.	
22	Uygun fiyatlı konutlar için destek olmak (32)
23	Kentsel dönüşümün, mevcut yaşayanlara ve kültürlerine zarar vermeyecek şekilde yapılmasına çaba sarf etmek (9)
24	Mahalleleri geliştirecek programların gerçekleştirilmesi (26)
25	Dezavantajlı topluluklar ve bireylerin sağlıklı yaşamasını ve sosyal hayata katılımını artırmak için çalışmalar yapmak (30)
26	Yerel değerlerin ön plana çıktığı kültürel/sanatsal etkinlikler gerçekleştirmek (27)
27	Sağlığın korunması ve sağlıklı yaşama katkı sağlayacak faaliyetler gerçekleştirmek (33)
28	Kadın-erkek eşitliğinin gerçekleşmesi için çaba sarf etmek (18)
29	Spor organizasyonlarına ve sportif faaliyetler için gerekli alanların oluşturulmasına destek olmak (35)
30	Çocuklar için oyun alanlarının oluşmasına destek olmak (28)
31	Kentte bulunan kurum, kuruluş ve işletmelerin sürdürülebilirlik yaklaşımını benimsemelerine destek olmak (19)
32	Sürdürülebilirlik yaklaşımı kapsamında komşu kentler ile diyalogu ve iletişimi geliştirmek (5)
33	Planlama, kalkınma ve yatırım kararlarına, katılımcı olarak, vatandaşları ve STK'ları dahil etmek (29)
34	Yeniden yatırım için iş temsilcileri ve toplum liderlerini bir araya getirmek (20)
35	Kent ile ilgili karmaşık sorunların giderilmesi için farklı tarafların bir araya gelmesi için çaba sarf etmek (34)
36	İnternet aracılığıyla daha fazla bilgi sağlayarak toplum kalkınması için kamusal erişimi artırmak (17)

En Az Önemli		Nötr						En Fazla Önemli	
-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	
2 Cümle									2 Cümle
	3 Cümle							3 Cümle	
		4 Cümle					4 Cümle		
			6 Cümle	6 Cümle	6 Cümle				

Şekil 8: Zoraki Dağılım Şeması

Araştırmanın ikinci aşamasının bir diğer önemli noktası da, yarı yapılandırılmış mülakattan oluşmasıdır. Gerçekleştirilen mülakatlar ile genel düzeyde aktörlerin işbirliğine yönelik tutumları, atık konusuna yönelik bakış açıları ve işbirlikleri, gerçekleştirilen işbirliklerinden elde ettikleri deneyimler tespit edilmeye çalışılmaktadır. İfade edilenler çerçevesinde, belirtilen aktörlerin başkan veya başkan yardımcısı, şube müdürü veya yardımcısı gibi yönetim kademesindeki kişiler ile son beş¹²² yıldaki faaliyetler dikkate alınarak, 31.09.2015 ile 20.12.2015 tarihleri arasında, bizzat araştırmacı tarafından görüşmeler gerçekleştirilmiştir

Görüşmeden elde edilen verilerin doğru tasnif altında kayıt alınması için, bir görüşme formundan yararlanılmıştır. İlgili literatürden hareketle (Arıkboğa, 2004; Provan, Veazie ve Staten, 2005; Delil, 2013; Considine, Lewis ve Alexander, 2009) görüşme formu hazırlanırken büyük oranda Yıldırım ve Şimşek (2008: 127-147)'in konuyla ilgili altını çizdiği hususlar referans alınmıştır.

Üçüncü aşamada, elde edilen verilerin analizine odaklanılmaktadır. Bu kapsamda, gazete taraması sonucu katı atığı kapsayan haberler ve yazılar; “*atık sorunun gündeme gelmesi*”, “*atık sorununa yönelik çözüm önerileri*”, “*alınan kararlar ve gerçekleştirilen faaliyetler*” ve “*alınan kararlara ve gerçekleştirilen faaliyetlere tepkiler*”

¹²² Önceki yapılan benzer alan araştırmalarında, 12 ay (Reid ve Smith, 2009: 51), 6 ay (Considine, Lewis ve Alexander, 2009:73), 2 yıl (Agranoff ve McGuire, 2003: 68) gibi farklı sürelerin dikkate alındığı görülmektedir. Bu çalışmada daha fazla verinin dahil edilmesi için beş yıllık bir zaman dilimi tercih edilmiştir.

kategorilerinde içerik analizine tabii tutulmuştur. Ayrıca gerçekleştirilen içerik analizi ile hangi aktörlerin ön plana çıktığı da tespit edilmeye çalışılmış, bir yazılım aracılığıyla görselleştirilmiştir. Diğer taraftan Q-Dizini aracılığıyla elde edilen veriler ise, Peter Schmolck tarafından geliştirilen PQ-Metod yazılımı aracılığıyla analiz edilmektedir. Bu yazılım sayesinde ifadeler verilerin ortalamaları belirlenmiş ve faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Veri analizinde ilgili literatürden (Klijn, 2008: 513-514; Stein, Ernstson ve Barron, 2011: 1086; Kapucu ve Demiröz, 2011: 557; Caniato ve diğerleri, 2014) hareketle kullanılmak istenen bir başka yöntem ise “sosyal ağ analizi¹²³”dir. Fakat alan araştırmasından elde edilen veriler sosyal ağ analizinin kullanımını anlamlı kılmadığı için bu yöntemden zorunlu olarak vaz geçilmesine sebep olmuştur. Bunun yerine, yine ortaya çıkan ilişkileri görselleştiren haritalama programlarından yararlanılmıştır.

3.5. Araştırma Kapsamında Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar

3.5.1. Giresun İlinin Genel Özellikleri

Doğu Karadeniz Bölgesi, bulunduğu coğrafi konum ve özellikleri itibarıyla, kentlerin yerleşimi açısından çok fazla imkan sunmamaktadır. Bu bölgede bulunan kentlerin genel özellikleri şöyle sıralanmaktadır: a) Genellikle kentlerin bir akarsu vadisinin ağzında, bir koyun kenarında kurulmuş olması [bu durum bazı kentlere geniş düzlükleriyle fazla imkan sunmuş (Samsun ve Ordu’da olduğu gibi), bazı kentlere ise sınırlı düzeyde yerleşim imkanı sunmuştur (Giresun’da olduğu gibi)], b) Yerleşimlerin topoğrafik özellikleri ile kentlerin gelişimi arasında sıkı bağlantıların olması, c) Genellikle kent yerleşimlerinde küçük veya büyük akarsu vadilerinin bulunması, d) Kentlerin, güney uzantılarının yükseltilerinin fazla olması, e) Doğuya yönelik yamaçların iç bükeylerinin birinci öncelikli olarak yerleşim alanı için tercih edilmesi, f) Kent yerleşimlerinin yoğun bitki örtüsüyle kaplı olmasıdır (Bekdemir, 2007: 34-35). 1923 yılında il olan Giresun, sahip olduğu doğal özellikleri nedeniyle (kale yapımına elverişli bir tepenin ve liman için elverişli iki koya sahip olması gibi), yerleşim açısından her zaman önemini koruduğu vurgulanmaktadır. Fakat, günümüz itibarıyla 21

¹²³ En genel ifadesiyle sosyal ağ analizi, bir grup aktörün ve onlar arasındaki ilişkileri/etkileşimleri analiz etme, sayısal ve/veya grafik olarak tespit etme ve haritalama yöntemidir (Öztaş ve Acar, 2004: 292; Weishaar, Amos ve Collin, 2015: 85-86). Bu yöntem, önemli sosyal oluşumların anlaşılması ve ilişkilerin test edilmesi için belirli bir araç sağlamaktadır (Wasserman ve Faust, 1995: 17; Scoot, 2011: 1).

mahalleyi bünyesinde barındıran Giresun, mevcut olan coğrafi sınırlılıkları (Giresun dağları gibi) itibariyle, diğer bazı Doğu Karadeniz kentleri gibi, fazla nüfusa sahip değildir (Bekdemir, 2007: 16; 50). 1927 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımına göre Giresun'un nüfusu (il merkezi itibariyle), 11.814'dir. 1950 yılına kadar nüfusta fazla bir değişiklik görülmemiştir. 1950'ye kadar 117.251 olan bölge (Samsun-Hopa arası kıyı kesimi) nüfusu, 1955'de 300.000'e, 1980'de de 1.756.226'e yükselmiştir. Bu artışa paralel olarak, Giresun'un il merkezi nüfusu da; 1955'de 15.248, 1980'de 46.068, 2000'de 83.636, 2014'de de 126.172'ye ve il nüfusu ise 429.984'e yükselmiştir (Bekdemir, 2007: 62-82; TÜİK).

3.5.2. Giresun'da Sivil Toplum Örgütleri

Yaşama Dair Vakfı'nın "*Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi*" kapsamında hazırladığı yayında (Eylül, 2014) Türkiye'deki STK'lar; hemşehri (% 17,2), yaptırma, yaşatma ve güzelleştirme (% 11,4), sosyalizasyon (% 10,7), siyasi yönelimli (% 9,8), kulüp (% 8,4), yan kuruluş (% 7,2), meslek/sektör eksenli (% 5,6), hayırsever (% 5,3), öz örgüt (% 5,1), uzman (% 4,7), himayeci (% 4,3) ve savunucu (% 3,3) kategorileri altında sınıflandırılmaktadır. Görüldüğü gibi Türkiye'de ilk üç sırada; "hemşehri", "yaptırma, yaşatma ve güzelleştirme" ve "sosyalleşme" amacıyla kurulan STK'lar ön plana çıkmaktadır. Yine aynı araştırmada Türkiye'de özellikle 2000 sonrasında AB adaylık sürecinin de katkısıyla STK sayısında artışın olduğu görülmektedir. 1994'de 61.000, 2002'de 72.000, 2006'da 79.000 ve 2014 itibariyle ise 101.000 STK'nın bulunduğu ifade edilmektedir.

Giresun ili özelinde STK'lara odaklanıldığında ise, Türkiye'deki durumu yansıtan bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Aşağıda yer verilen Tablo 24'de Giresun'da faal olan derneklere yer verilmektedir. Yine Giresun'da en fazla hemşehri derneklerinin ön plana çıktığı görülmektedir. İkinci sırada ise spor ve dini hizmetlere yönelik dernekler yer almaktadır. Üçüncü sırada da, eğitim ve araştırma dernekleri ön plana çıkmaktadır.

Tablo 24
Giresun İlinde Faaliyet Gösteren Dernekler¹²⁴

Dernek Türleri		Sayısı
Çevre, Doğal Hayat ve Hayvanları Koruma Dernekleri	Çevre, Su ve Doğal Hayatı Koruma	8
	Hayvanları Koruma	2
Çocuk Dernekleri		-
Dış Türkler İle Dayanışma Dernekleri		-
Engelli Dernekleri		8
Eğitim-Araştırma Dernekleri		50
Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri		10
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler		8
Hak ve Savunmacılık Dernekleri		6
İmar, Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri		21
İnsani Yardım Dernekleri		30
Kamu Kurumu ve Personelini Destekleyen Dernekler		17
Kültür, Sanat ve Turizm Dernekleri		41
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri		214 ¹²⁵
Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler		8
Şehit Yakını ve Gazi Dernekleri		2
Spor ve Spor İle İlgili Dernekler		130 ¹²⁶
Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim Dernekleri		13
Uluslararası Teşköller ve İşbirliği Dernekleri		-
Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler		2
Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler		130
Düşünce Temelli Dernekler		10

Çalışmamızın kapsamı itibariyle çevre dernekleri ele alındığında il genelinde yalnızca sekiz derneğin yer aldığı görülmektedir. Bu dernekler şu şekildedir:

- Giresun Çevre Derneği (2013)
- Giresun Çevre ve Kültür Derneği
- Görele Çevre Koruma Derneği (2007)
- Karadeniz Doğa Koruma Federasyonu (KARDOĞA)¹²⁷ (2006)

¹²⁴ Bu tablodaki veriler İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın web sayfasından derlenmiştir (<http://www.dernekler.gov.tr/tr/Anasayfalinkler/illere-gore-faal-dernekler.aspx>, 11.11.2015)

¹²⁵ Bu derneklerin 126'sı hemşehri dernekleridir.

¹²⁶ Bu derneklerin 110'u yaptırma ve yaşatma dernekleridir.

¹²⁷ Giresun'un çevreci STK oluşumu içinde, bir çok STK'nın çalışmalarında büyük katkısı olan Hakan Adanır isminin ön plana çıktığı görülmektedir. 1969 yılı Giresun doğumlu olan Adanır, 1987 yılından itibaren çeşitli şekillerde çevre savunuculuğu içinde yer almıştır. Bu anlamda "çevrecilik zamanı" başlığındaki tiyatro oyununun yazılmasıyla somutlaşan duyarlılığı; Giresun İnsan Hakları Derneği (1988-1992), TEMA Vakfı Giresun İl Temsilciği (1995-2000), Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme

- Karadeniz Orman Köyleri Derneği
- Sarala Yaylası Çevreyi Koruma, Düzenleme ve Güzelleştirme Derneği
- Sarıyakup Köyü Doğal Güzellikleri Koruma ve Yaşatma Derneği
- Yağlıdere Doğa ve Çevre Koruma Derneği (2010)
- Tirebolu Çevre, Kültür ve Turizm Derneği (1994)

Bu biçimsel STK oluşumların dışında geçici veya sürekli ağsal yapılar olarak; *Giresun Havzaları Koruma Platformu*, *Çavuşlu Çöplük Olmasın Platformu*, *Çömlekçi Çevre Platformu*, *Tirebolu Harşit Vadisi Baraj Gölü Platformu* gibi oluşumlar faaliyette bulunmaktadır.

Diğer taraftan yerelde sivil toplum oluşumunun başka bir türünü yansıtan Giresun Kent Konseyi yer almaktadır. Giresun Kent Konseyi, 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nun 76. maddesine dayanarak 2009 yerel seçimleri takiben kurulmuştur. Kurucu başkanlığını (2009-2012) halen Giresun Belediyesi’nin başkanlığını yürüten Kerim Aksu yapmıştır. Ağustos 2014’de yedinci olağan genel kurulda yapılan seçim ile Kent Konseyi başkanlığını, uzun yıllar sivil toplum örgütlerinde yöneticilik yapan ve aktif olarak STK faaliyetlerinin içinde olan Uğur Karaibrahim üstlenmiştir. Konsey bünyesinde; Kadın, Gençlik ve Engelli Meclisleri faal olarak yer almaktadır. Çocuk Meclisi’nin kurulması için ise çalışmaların yürütüldüğü ifade edilmektedir. Giresun Kent Konseyi’nin ağırlıklı olarak son dönemdeki çalışmalarını kapsayan faaliyetlerle ilgili bilgilere “Aktörlerin İşbirliğine Yönelik Tutumları ve Uygulamaları” başlığı altında yer verilmektedir.

Kurumu (TURÇEK) (2001-2012) ve Karadeniz Doğa Koruma Federasyonu (KARDOĞA) (2012-) kapsayan STK’lar ile devam etmiştir. Başkanlığını yürüttü STK’lardaki gerçekleştirdiği faaliyetlerden ön plana çıkan şunlardır: organik fındık tarımının gündeme gelmesine öncülük edilmesi, kuşların üreme alanının olarak ekolojik bir değere sahip olan Giresun Adası’nın koruma amaçlı eko turizm planının yapılması ve gönüllü olarak takipçisi olması, sahil yolunun yapılması sürecinde yapılan faaliyetler ile bir çok kumsalın koruma altına alınması, yapılan yol çalışmaları sırasında sahil kesiminde yeşil alanların ortaya çıkmasına katkı sağlanması, katı atık tesisi için belirlenen yedi yerin iptal edilmesine mücadele ederek, yer belirleme sürecinde dikkatleri, sahil yolu yapımı sürecinde boşaltılan taş ocaklarına çekilmesi ve bu bağlamda sorunun çözülmesine katkı sağlaması, yüz binin üzerinde meşe palamudunun Şebinkarahisar ilçesinde toprakla buluşmasına katkı sağlanması ve yine çeşitli fidan dikme faaliyetlerinin organizasyonunun gerçekleştirilmesi. Adanır, halen, kamu kuruluşlarının çevre alt yapıları için hibe bulmalarına yardımcı olan çalışmalar yaptığını, toplumsal adalet ve her türlü hak mücadelesi alanında elinden geldiğince hizmet vermeye devam ettiğini vurgulamaktadır.

3.5.3. Yerel Gazete İçerik Analizi Bulguları

Örnek olay araştırması kapsamında ilk aşamada yerel gazete taraması yapılmıştır. Bu bağlamda Yeşilgiresun gazetesinin, atık odaklı haberlere odaklanılarak Haziran 2008 - Haziran 2014 tarihleri aralığındaki yayınlar incelenmiştir. Tespit edilen haberlere ve köşe yazılarına içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizine ait verilere aşağıdaki Tablo 25’de yer verilmektedir.

Tablo 25
2008-2014 Yılları Arasında Giresun’da Atık Gündemi

İçerik Analizi Kategorileri	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Sorunun gündeme gelmesi	5	5	2	2	3	2	1
Sorununun çözümüne yönelik politika önerisi	2	6	2	2	5	3	1
Alınan kararlar ve gerçekleştirilen faaliyetler	4	10	4	12	22	15	3
Alınan kararlara ve gerçekleştirilen faaliyetlere tepkiler	2	1	4	10	20	3	-

Atık sorununun hangi çerçevede gündeme geldiğine bakıldığında; vahşi depolama alanındaki çöp yığınları, vahşi depolama alanındaki atık ayrıştırıcılarının durumu, dalgalar ile ambalaj atıklarının kenara sürüklenmesi, harfiyat ve inşaat atıklarının izinli depolanması, hava kirliliği, bir ilçede (Bulancak) vahşi depolama alanından kaynaklı ilçenin içme suyuna zarar verilmesi, yine bir ilçede (Tirebolu) vahşi depolama alanında atıkların yakılması sonucu oluşan çevre kirliliği, özellikle kırsal alandan getirilen çöplerin derelere atılması konuları ön plana çıkmaktadır. Haber ve yazılara, katı atık sorununa yönelik getirilen çözüm önerileri çerçevesinde bakıldığında öne çıkan noktalara Tablo 26’da yer verilmektedir.

Tablo 26
Katı Atık Sorununa Yönelik Çözüm Önerileri

Bir STK (TURÇEK) temsilcisinin özellikle yaz aylarında yayla turizminin artış göstermesiyle ortaya çıkan atıkların çöp depolama alanına getirilmesi, getirenlere çevreci belgesi verilmesi ve bu uygulamanın yaygınlaşması için kamuoyu ile paylaşılması önerisi (2008)
Giresun Çevre ve Orman İl Müdürlüğü tarafından Giresun'un katı atık sorununu içeren bir rapor hazırlanması ve atık sorunun çözüme kavuşturulması için düzenli depolamaya geçilmesi, bunun için ise taş ve ariyet ocaklarından (6 adet) yararlanılması önerilmekte (2008)
Bir siyasi parti temsilcisinin gerçekleştirdiği incelemeler sonucunda atık tesisinin yapımının kolay olduğu, belediye imkanları ile yapılabileceği önerisinde bulunmakta (2009)
Yine TURÇEK il temsilcisi tarafından katı atıkların ayrıştırılması ve bertaraf edilmesi için atıl durumda olan taş ocaklarına dikkat çekmekte ve çeşitli yasal düzenlemelerin gerekliliği vurgulanmakta (2009)
Yerel seçimler öncesi bir belediye başkan adayı, tesise dikkatleri çekerek, seçildiği takdirde Organize Sanayi Bölgesi'nde tesis sorununu gidereceğini belirtmekte (2009)
Bir köşe yazısında ise, çöp sorunun çözümü için geri dönüşümün önemi vurgulanmakta (2010), benzer şekilde başka bir köşe yazısında da çöp sorununun yalnızca belediyenin sorunun olmadığı Çevre ve Orman Bakanlığı'nın çalışmalar yapması gerekliliği ifade edilmektedir (2010)
KARDOĞA başkanı, katı atık yönetiminde önemli olan hususun, bireyler tarafından çöpün az üretilmesi gerekliliğine dikkatleri çekerek, atık tesisinin önemini vurgulamakta (2011)
Atık tesisi için belirlenen alanın birinci ÇED raporunun olumsuz çıkması üzerine, tesisin aynı yerde kurulmasına yönelik, alanın bir kısmının sanayi tesislerine ayrılması gibi çözüm önerileri gündeme getirilmekte (2012)
Bir köşe yazısında, tesis kapsamında yaşananlar özetlenerek, çözümü için iyi uygulama örneklerine bakılması gerektiğinin altı çizilmektedir (2012)

İfade edilen önerilerden de anlaşıldığı gibi daha çok atık tesisi odaklı önerilerin gündeme geldiği anlaşılmaktadır. Fakat sınırlı düzeyde de olsa, atığın kaynağında azaltılması ve geri dönüştürülmesine yönelikde çözüm önerileri getirilmektedir.

Alınan kararlar ve gerçekleştirilen faaliyetler bağlamında incelendiğinde Tablo 27'de yer verilen hususlar ön plana çıkmaktadır.

Tablo 27

Alınan Kararlar ve Gerçekleştirilen Faaliyetler

Bir ilköğretim okulu ve STK arasında gerçekleştirilen işbirliği ile atık kâğıtların geri dönüşümünün sağlanması için kampanya düzenlenmesi (2009)
Belediye tarafından 1. Kent Temizlik Kültürü Öğrenci Çalıştayı'nın düzenlenmesi ve semt pazarında atıkların çevreye yayılmaması için çöp torbalarının dağıtılması (2010)
İyi uygulama örneklerini yansıtan ülkelere, İl Çevre ve Orman Müd., Belediyeler ve GİRKASİÇ-BİR temsilcilerinin katılımıyla teknik gezinin düzenlenmesi (2011)
Giresun Valisi'nin girişimiyle Bağcılar Belediyesinden kırsal alanın çöpünün toplanması için araç bağışının yapılması (2011)
Giresun Valisi tarafından naylon poşetin az kullanımı için ilgililere talimat verilmesi (2011)
Giresun Belediyesi tarafından balık atıklarından yayılan kokuyu önlemek amacıyla, balık atıklarının ayrı toplanması (2011)
Giresun Belediyesi tarafından el sanatları kazandırma kursunda atık poşetlerden çeşitli ürünler geliştirilerek geri kazanımının sağlanması (2012), çöpün etkin yönetilmesine yönelik telefon hattının oluşturulması (2012), soskakilara yerleştirilen ayrıştırma kovaları aracılığıyla atık ekmeklerin ayrıştırılması ve hayvanları olan vatandaşlar tarafından toplanması (2012)
Giresun Valisi, tesisin Çavuşlu'ya yapılmasına kararın Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından verildiğini, seçimin doğru olduğunu (2012), çavuşlunun çöpünden parar alınmayacağını, çalışanların Çavuşlu'dan tedarik edileceğini ifade etmekte (2012), ayrıca dönemin valisinin " <i>valilerin müdehale etmediği noktada idealler eksik kalır</i> " ifadesiyle katı atık yönetimi hususunda önemlerini vurgulamakta (2012)
Giresun Belediyesi ve İl Sağlık Müdürlüğü işbirliğiyle sağlık personellerine atıkların geri dönüşümü ile ilgili eğitim verilmesi (2013)
Giresun Belediyesi tarafından Tıbbi Atık Sterilizasyon Tesisi'nin faaliyete başlaması (2013)

Alınan kararlar ve gerçekleştirilen faaliyetler incelediğinde özellikle vahşi depolama alanından kaynaklanan katı atık sorununun yıllar itibariyle çözüme kavuşturulamamış olması, merkezi yönetimin (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Valilik ve Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü bağlamında) daha fazla sorumluluk üstlendiğini göstermektedir. Bu çerçevede atık konusu yerel bir sorun olmakla birlikte Valiliğin daha fazla ön planda olduğu, bu bağlamda özellikle atık tesisinin hayata geçirilmesi için çaba sarf edildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan özellikle Giresun Belediyesi'nin geri dönüşüm ve geri kazanıma yönelik, kentin dar bir alanında gerçekleştiriliyor olsa da, girişimleri ön plana çıkmaktadır. Tehlikeli içeriğiyle daha fazla önem arz eden bir katı atık olan evsel

pillerin toplanmasında, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi okullar ve Taşınır Pil Üreticileri ve İthalatçıları Derneği arasında gerçekleştirilen işbirliği dikkat çekmektedir.

Yukarıda vurgulanmaya çalışılan merkezi yönetimin temsilcilerinin süreç içinde ağırlık kazanmasının da etkisiyle, alınan kimi kararların tek taraflı olarak alınmasına yol açmış, bunun sonucu olarak da bazı tepkiler gündeme gelmiştir. İfade edilenler bağlamında alınan kararlara ve yapılan faaliyetlere gösterilen tepkiler çerçevesinde içerik analizi yapıldığında Tablo 28'deki noktalar öne çıkmaktadır.

Tablo 28

Alınan Kararlar ve Gerçekleştirilen Faaliyetlere Gösterilen Tepkiler

Mevcut vahşi katı atık depolama alanına yakın semtte oturanların rahatsızlıklarını dile getirmeleri (2008)
Boğacık Vadisi'ne kurulmak istenen tesisin vatandaşlar ve muhtar tarafından protesto edilmesi (2008)
Tesisin Çavuşlu'ya yapılmasına karar verilmesi üzerine yapılan bilgilendirme toplantısında vatandaşların karara itiraz etmesi ve hukuki mücadelenin verileceğini belirtmeleri (2009)
Gerçekleşen bir tv programında çeşitli derneklerin karara tepki göstermesi (2010)
Çavuşlu Belediye başkanı, bölgeyi turizm merkezi yapmayı hedeflediklerini, oldu-bittiye getirilen tesisin yer seçiminin zararlı olacağını belirtmektedir (2010), yine yörenin vatandaşları tesisin çevreye zarar vereceğini belirterek karşı olduklarını ifade etmişlerdir (2010, 2011), çöp depolama tesisine hayır mitinglerinin (birkaç kez) düzenlenmesi (2011, 2012)
Şehir Plancıları Odası il temsilcisi, yapılacak tesisin çevreye zarar verileceğini, Çevre Düzeni Planı ve Turizm Master Planı'na aykırı olduğu belirtmekte (2010)
Bir milletvekili tarafından tesisin yapılacağı yerin, kentsel gelişme planı içinde yer aldığını belirterek, tesis için uygun olmadığını ifade etmekte (2011), farklı siyasi parti temsilcileri tepkilerini göstermekte (2011)
Mahkemenin durdurma kararına uyulmaması üzerine Çavuşlu Belediyesi yetkilileri tarafından inşaatın mühürlenmesi (2012)
Platform sözcüsü tarafından tesisin yapılmak istendiği alanın su kaynaklarına sahip olduğu ve bu yüzden doğru tercih yapılmadığı vurgulanmakta (2012)
Yöre belediye başkanları tesise karşı olmadıkları, fakat yer seçiminin yanlış olduğunu dile getirmekteler (2012)
Platform öncülüğünde, tesisin beldenin imajını ve mülkiyet değerini olumsuz etkileyeceği, su kaynaklarına sızmanın olacağı, çöp araçlarının taşıma esnasında zarar vereceği gibi nedenlere dayanarak imza kampanyası yürütülmüş ve üç bin imza toplanarak Giresun Belediyesi, Valilik e Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na sunmuşlar (2012)
Yörede bulunan belediyelerin başkanları, muhtarlar ve siyasi parti temsilcileri yaptıkları toplantı ile tepkiler dile getirilmiştir (2012)

Genel olarak değerlendirildiğinde yapılan içerik analizi ile; gazetede yer alan atık ile ilgili haber ve yazıların, “alınan kararlar ve gerçekleştirilen faaliyetler” başlığı altında, daha çok atık bertaraf tesisi üzerinde odaklandığı görülmektedir. Burada özellikle merkezi yönetimin aktörleri ön plana çıkmaktadır. Yoğunlaşmanın ise, özellikle 2011-2013 yılları arasında gerçekleştiği görülmektedir. Bu yıllar aynı zamanda atık bertaraf tesisinin yapımının başladığı ve devam ettiği yıllardır. Diğer taraftan hemen hemen aynı yıllar doğrultusunda, gerçekleştirilen faaliyetlere yönelik tepkiler de gündemi meşgul etmiştir. Tepkiler incelendiğinde ise, gerçekleştirilen faaliyetlere yönelik atık bertaraf tesisi için belirlenen yerin doğru olmadığı ve çevre sağlığına zarar vereceği endişesi üzerinde toplandığı anlaşılmaktadır.

Aktörlerden hareketle içeriğe bakıldığında, soruna yönelik çözüm önerilerinin getirilmesinde STK’lar; sorunun giderilmesine yönelik alınan kararlar ve gerçekleştirilen faaliyetlerde Giresun Belediyesi ve Giresun Valisi; alınan kararlara ve gerçekleştirilen faaliyetlere tepkide vatandaşlar, STK’lar ve belediye başkanı (atık bertaraf tesisinin kurulmasına karar verilen beldenin) ön plana çıkmakta olduğu görülmektedir. Şekil 9’da aktörlere yönelik kelime bulutuna yer verilmektedir.

Şekil 9: İçerik Analizi Verileriyle Aktörlere Yönelik Kelime Bulutu

3.5.4. Aktör Temsilcileri İle Mülakat Bulguları

Alan araştırması kapsamında Giresun il geneli baz alınarak katı atık ile ilişkili biçimsel ve biçimsel olmayan taraflara ulaşılmaya çalışılmıştır (bkz. Tablo 29). Görüşme hazırlıkları sürecinde ilk aşamada, aktör temsilcilerine telefon veya yüz yüze ulaşılarak, yapılmak istenen mülakatın içeriği hakkında kısaca bilgi verilmiş, uygun bir zaman diliminde randevu talebinde bulunulmuştur. Bu ilk girişim sonucu, büyük oranda, özel sektör ve STK temsilcileriyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Fakat belediye başkanlarından sağlıklı bir geri dönüş alınamamıştır. Bunun üzerine ikinci aşama olarak, belediye başkanlarına yakın ağlar devreye sokarak belediye başkanlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu girişim sonucunda büyük oranda belediye başkanları ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu süreçte İl Özel İdare ve Üniversite'den ilgili kişiler ile de görüşme gerçekleştirilmiştir. Belediye temsilcileri ile yapılan görüşmelerde, katılımı artırmak ve zamanı etkin kullanmak için Q-Dizini'ni belediye çalışmalarına hâkim, belediye başkanının yönlendirmesiyle belediye başkan yardımcısı veya diğer yetkili bir kişi ile; sürdürülebilir katı atık yönetimi unsurlarından hareketle aktörlerin gerçekleştirdiği işbirliği konularını, örüntüsünü, elde edilen faydaları ve zorlukları tespit etmeye aracılık edecek yarı yapılandırılmış mülakat uygulaması ise belediye başkanları ile gerçekleştirilmiştir. Nihayetinde, STK'lardan yedi temsilci, sekiz belediyeden belediye başkanı ve diğer yetkililer, İl Özel İdaresi, Üniversite, seçilmiş özel sektör temsilcileri, seçilmiş sitelerin yönetici veya sorumluları, hurdacılar ve atık toplayıcıları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bundan sonraki bölümlerde görüşmelerden elde edilen verilerin analizine yer verilmektedir.

Tablo 29
Gerçekleştirilen Görüşmelerin Detayları

	Görüşme Yapılan Kurum	Görüşülen Kişinin Konumu	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi
Sivil Toplum Kuruluşları	Giresun Kent Konseyi (2009) Giresun Çevre ve Kültür Derneği	Başkan	04.11.2015	90 dk.
	Giresun Çevre Derneği (2013)	Başkan	02.11.2015	40 dk.
	Karadeniz Doğa Koruma Federasyonu (2006)	Başkan	31.09.2015 02.11.2015	60 dk. 40 dk.
	Tirebolu Çevre, Kültür ve Turizm Derneği (1994)	Başkan	06.11.2015	80 dk.
	Görece Çevre ve Kültür Derneği (2007)	Başkan	04.11.2015	35 dk.
	Yağlıdere Doğa Koruma ve Çevre Derneği (2010)	Başkan	16.12.2015	15 dk.
	Giresun Ticaret ve Sanayi Odası ¹²⁸	Genel Sekreter Yardımcısı	16.11.2015	90 dk.
Belediyeler	Piraziz Belediyesi	Başkan	17.11.2015	60 dk.
	Doğankent Belediyesi	Başkan	22.12.2015	45 dk.
	Giresun Belediyesi	Başkan Yrd.	10.12.2015	20 dk.
		Tem. İşl. Müd.	24.11.2015	20 dk.
	Bulancak Belediyesi	Başkan	02.12.2015	30 dk.
		Tem. İş. Müd.	24.11.2015	30 dk.
	Tirebolu Belediyesi	Başkan	30.11.2015	60 dk.
		Proje Danışmanı	30.11.2015	30 dk.
	Keşap Belediyesi	Başkan	14.12.2015	40 dk.
		Temizlik İşlerinden Yetkili Kişi	24.11.2015	20 dk.
	Görece Belediyesi	Başkan	27.11.2015	45 dk.
		Başkan Yardımcısı	27.11.2015	25 dk.
		Çevre Koruma ve Kontrol Birimi Müd.	27.11.2015	20 dk.

¹²⁸ TSO'ların sahip olduğu bir takım kamusal ayrıcalıklar ile STK olarak kabul edilmediği ifade edilmekle (Hakyemez, 2011: 54) birlikte, bu çalışmada ayrı bir kategori altında ele alınmamıştır.

Tablo 29'un devamı...

Görüşme Yapılan Kurum		Görüşülen Kişinin Konumu	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi
	Espiye Belediyesi	Başkan	14.12.2015	30 dk.
		Başkan Yardımcısı	14.12.2015	30 dk.
		Temizlik İşlerinden Yetkili Kişi	24.11.2015	10 dk.
Üniversite	Giresun Üniversitesi	AR-GE Koordinatörü/KSÜ Projesi Sorumlusu	03.12.2015	40 dk.
	Giresun İl Özel İdaresi	Genel Sekreter	22.12.2015	20 dk.
Özel Sektör	Freşa (1997)	Yetkili Kişi	18.11.2015	30 dk.
	Fatsu (2000)	Yetkili Kişi	18.11.2015	30 dk.
	AFTA (1998)	Yetkili Kişi	23.11.2015	25 dk.
Siteler	Acarkent Sitesi / Çıtlakkale Mah.	Yönetici	14.12.2015	10 dk.
	Çınar Sitesi/Seldeğirmeni Mah.	Bina Görevlisi	14.12.2015	10 dk.
	Petek Sitesi/Çıtlakkale Mah.	Bina Görevlisi	14.12.2015	10 dk.
	Stad Park Evleri/Seldeğirmeni M.	Bina Görevlisi	14.12.2015	10 dk.
	Ambalaj Atıkları Toptancılığı Yapan Bir İşletme		14.12.2015	25 dk.
Hurdacılar ve Atık Toplayıcıları	Sokak Toplayıcıları (2 Kişi)		14.12.2015	10 dk.

3.5.4.1. Aktörlerin İşbirliğine Yönelik Genel Tutumları ve Uygulamaları

Ortaya çıkan durumların/sorunların gereği olarak daha fazla işbirliklerinin önemseniyor olması, yerel düzeyde bazı kurumlara sorumluluk getirmekte, işbirliklerinin oluşumu teşvik edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de bulunan kalkınma ajanslarının temel görevlerinden biri de, “*kamu, özel sektör ve STK’ları bir araya getirmek*” şeklinde ifade edilmektedir. Proje odaklı sağlanan desteklerde, ifade edilen durumun önemsendiği bilinmektedir. Diğer taraftan AB müzakere süreci ve bu süreç kapsamında aktarılan

fonlardan yararlanmanın temel hususlarından biri de, aktörler arasındaki işbirliği durumudur¹²⁹. Giresun ilinin de içinde yer aldığı Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA)'nın, bölgede bulunan farklı tarafların katılımı ile hazırlanan “*TR 90 Doğu Karadeniz Kalkınma Planı (2014-2023)*”¹³⁰ incelendiğinde, özel sektör arasında, kamu sektörü arasında veya STK'ların da yer aldığı farklı taraflar arasında işbirliğinin önemsendiği anlaşılmaktadır. İfade edilenlerin dışında, yerel düzeyde işbirliklerinin geliştirilmesi için farklı düzenlemelerin [(Kamu-Sanayi-Üniversite (KSÜ) Eylem Planı, 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Doğu Karadeniz Kalkınma Programı (DOKAP) vb.] yapıldığı bilinmektedir. İfade edilenler bağlamında, STK'ların ve kamu sektörü aktörlerinin ne tür işbirliği faaliyetleri yürüttüğü ve aktörlerin bu anlamda nasıl bir tutum sergiledikleri bir sonraki bölümde incelenmektedir.

3.5.4.1.1. Sivil Toplum Örgütleri ve Ticaret ve Sanayi Odası

Yapılan görüşmeler çerçevesinde Giresun Kent Konseyi'nin son dönem çalışmalarının ağırlıklı olarak “*Giresunluluk*” bilincinin oluşturulması hususunda çaba sarf ettiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, yurt içi ve yurt dışı Giresunlu iş adamlarının ve üniversitelerde çalışan Giresunluların envanterinin çıkarılmaya çalışılmaktadır. Yapılan bu çalışma sayesinde Giresunluların farklı illerdeki iş ve işlemlerinin hemşehriler aracılığıyla kolaylaştırılması öngörülmektedir. Yine aynı doğrultuda diğer üniversitelerdeki Giresunlularla ilişkiler geliştirilerek, Giresun Üniversitesi'nin ihtiyaç duyacağı öğretim elemanlarının tedariki düşünülmüştür. Üniversite ile ilgili geliştirilen bu düşünceler dönemin rektörlerine aktarılmıştır. Diğer taraftan Giresunluluk bilincinin artırılması amacıyla, çeşitli kurumlarda terfi eden Giresunlu bürokratlara tebrik mesajı gönderildiği ifade edilmektedir. Benzer hususta dönemin Giresun Valisi'nin bir açıklamasında; *eğer Giresunlular bir araya gelerek ortak konularda tek ses olabilirlerse, ki olmaması için bir neden yok. O vakit çoğu işi çok kolay çözebiliriz. Önemli olan bu birlikteliği temin etmek, benim en büyük projem* ifadesine yer verilmiştir (Yeşilgiresun, 09.10.2013). İfade edilenleri destekleyici şekilde yapılan bir araştırmada, Kayseri kentinde oluşan “*Kayserililik*” bilincinin kentte çok önemli faydalar sağladığı ve bu sayede bir takım engellerin üstesinden gelindiğinin tespiti yapılmaktadır (Keyman

¹²⁹ Bu konuda belediyeleri baz alan, kapsamlı ve detaylı, iyi hazırlanmış bir çalışma için bkz. Akbaş, 2008.

¹³⁰ Bkz.: http://www.doka.org.tr/pdf/#dosyalar/publication/page_8/1443452887-Bolge_Plani_2014-2023.pdf (16.12.2015).

ve Lorasdağı, 2010: 49). Benzer durum İzmir’de de görülmektedir. Oluşan ortak bilinçle; *konu İzmir’in kalkınması ve kentsel rekabeti olduğunda, uzun soluklu, verimli ve etkin stratejiler geliştiriliyor* ifadesinde bulunulmaktadır (Keyman ve Lorasdağı, 2010: 75). Aynı şekilde Konya’da da, “ortak akıl” çerçevesinde farklı tarafların güçlü bir dayanışma ve ilişki içinde olduğu vurgulanmaktadır (Keyman ve Lorasdağı, 2010: 75). Anlaşılabacağı üzere üst ölçekte ortak bir noktada uzlaşa sağlanması ve benimsenmesi, aynı zamanda taraflar arasında işbirliği çalışmalarını kolaylaştırmaktadır.

Giresun Kent Konseyi tarafından Belediye’ye öneri olarak sunulmuş ve somut olarak hayata geçmiş bir çalışma olmamakla birlikte, Giresun Belediyesi, Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Giresun Valili’ğine uzun vadede gerçekleşme potansiyeli olan, daha çok turizm odaklı öneriler sunulmuştur. Konsey tarafından, kentte yaşayanların sesinin duyulması, kentin her köşesinden sorunların gündeme taşınması amacıyla kent konseyinin web sayfasına “*Giresun için bir fikrim var*” ve “*Bence Giresun’un en önemli sorunu*” bölümleri oluşturulmuştur.

Özetle Giresun Kent Konseyi Başkanı, “*Giresun’da öne çıkan aktörler arasında bir birliktelik yok, aktörler daha çok tekil olarak kendi üzerlerine düşen işleriyle ilgileniyorlar. Bu nedenle Giresun’da bir abi eksikliği var. Vali, Ticaret ve Sanayi Odası, Üniversite, Belediye gibi aktörler arasında birlikte çalışmayı sağlayacak bir abi yok. O abi çok önemli. O abi, Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı olabilir. Ticaret ve Sanayi Odası’nın kurumsal, biçimsel politik bir dayanağı olmadığı için, bu durum çok daha mümkündür. Bu durum çok önemlidir, Giresun’un en büyük eksikliğidir. Ticaret ve Sanayi Odası, en etkili sivil toplum örgütlerinden biri olmalıdır*” ifadesinde bulunmaktadır. Anlaşıldığı gibi, kent düzleminde bir aktörün bir adım öne çıkarak, adeta ortaya çıkan ağın yöneticisi olarak, farklı tarafları, farklılıklarını saklı tutarak, ortak bir paydada birleştirmesi son derece önem arz etmektedir. Tam da bu noktada Keyman ve Lorasdağı (2010: 31), yukarıda “abi” olarak nitelendirilen aktörü; çok katmanlı ve çok aktörlü olan günümüz kentlerinde, etkin ve vizyon sahibi bir aktörün önemini vurgulayarak, bir belediye başkanı, güçlü sanayici veya güçlü bir ailenin temsilcisi olabilecek “*interlokütör (kentsel arabulucu)*” kavramı ile nitelendirdiği görülmektedir.

Giresun’da ortaya çıkan çevre sorunları ile mücadele konusunda önemli katkılar sunan KARDOĞA temsilcisi de, sahip olduğu STK deneyimlerinden hareketle, kent düzleminde kamusal konularla ilişkili olarak çok fazla işbirliği faaliyetlerinin gerçekleşmediğinin altını çizerek, işbirliği oluşumlarını engelleyen bazı durumların önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda; teknik bilgiye sahip insan kaynağının sosyal dinamiklerden kopuk olması, mesleki/uzmanlık bilgisinin çok önemsenmesi sebebiyle diğerlerinin dahil edilmesini engellemesi, gündeme getirilen işbirliği konularında politik bir neden aranması ve siyaset üzerinden işbirliklerinin gerçekleşiyor olması gibi nedenleri ifade etmektedir. İfade edilen engellerin kalkması ve işbirliği kültürünün yaygınlaşması için, kent konseyinin önemli role sahip olması gerekliliğini vurgulayarak, konseyin olgunlaşması gerektiğini ifade etmektedir.

Amaçlarından biri de çevrenin temiz tutulması ve korunması olan Tirebolu ilçesinde 1994 yılında kurulan, bu anlamda yaptığı faaliyetler ve çevre mücadeleleri ile ön plana çıkan bir diğer STK ise, Tirebolu Çevre, Kültür ve Turizm Derneği’dir. Derneğin işbirliği faaliyetleri, daha çok merkezi idare tarafından ilçeye yönelik alınan bazı kararlara itiraz edilmesi noktasında ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda; Karadeniz sahil yolunun yapımı sürecinde, ilk yapılan plan çerçevesinde, yolun mevcut eski yol güzergahının genişletilerek, sahilin doldurulmasıyla yapılmak istenmesinde, tersanenin ve limanın ilçenin merkezinin bulunduğu noktaya yapılmak istenmesinde, ilçe sınırlarına yapılmak istenen HES projesinin suyun transfer edilerek yapılmak istenmesine karşı durulması gibi hususlarda işbirliği durumları görülmektedir. Bu noktada merkezi İstanbul’da bulunan *Tirebolu Dernekler Federasyonu (TİRDEF)* ’nun önem arz ettiği anlaşılmaktadır. TİRDEF, ilk önce (2006) Tirebolu Dernekler Birliği biçimiyle gündeme gelmiş olup, Haziran 2008’de Federasyon şeklini almıştır. Daha çok hemşeri derneklerinin bir araya gelmesiyle oluşan Federasyon, İstanbul’da yaşayan Tireboluluların memleketlerine katkı sağlamaya aracı olan bir yapıyı barındırdığı anlaşılmaktadır¹³¹. Örneğin, çevrenin korunmasına yönelik üstlendiği görevler yanında, Tirebolu’ya yapılma kararı verilen İletişim Fakültesi’nin hayata geçirilmesinde de aktif rol üstlendiği bilinmektedir. Ayrıca bir diğer dikkat çeken özellik, karşılaşılan sorunlara yönelik, işbirliğine aracı olan platformların olmasıdır. Bu anlamda sivil toplumun ağırlık kazandığı çeşitli platformlar (Tirebolu Harşit Vadisi Baraj Gölü Platformu gibi)

¹³¹ Bkz.: http://www.tirdef.com.tr/haber_detay.asp?haberID=5#.VkZFcWd_uM4 (13.11.2015).

oluşturulmuştur. Yapılan bu işbirlikleriyle; yolun tünelden geçmesinde, Hidro Elektrik Santrali (HES) projesinin şirketin talep ettiği yöntemle yapılmasından vazgeçilmesinde, Kovanpınar mevkiinde yapılmak istenen katı atık tesisinin yerinin değiştirilmesinde, tersanenin ve liman projesinin alternatif yerler önerilerek, istenilen yere yapılmamasında büyük katkılarının olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca yine oluşturulan bir platform aracılığıyla gerçekleştirilen bir toplantıda “sakin şehir” yaklaşımının Tirebolu için kabul görmesi ve bu durumun Belediye’ye aktarılarak destek görmesinde, gerçekleştirilen birliktelik oluşumunun büyük oranda etkisi olduğu vurgulanmaktadır. Diğer taraftan kardeş kentten gelen misafirlerin konuk edilmesinde belediye tarafından Dernek’ten destek istenmiş, ilgili dernek temsilcisi tarafından; *dernek olarak, belediye ile güzel bir işbirliği yaparak misafirleri ağırladıkları* belirtilmiştir. TİRDEF dışında diğer STK’lar ve kurumlar ile işbirliği yapmadıkları; *böyle bir ihtiyaç duymadık. Ama birisi bizi çağırırsa gideriz. İhtiyaçlarımızı kendi çabalarımızla karşılamaya çalışıyoruz* şeklinde ifade edilmiştir. Dernek temsilcisi, farklı kesimler ile birliktelikleri önemsediklerini belirterek; *insanların farklı siyasi görüşleri olabilir, Tirebolu bir tane, doğa bir tane, bir beyin olmak gerekiyor. Bir taraf, bir tarafı ötelemedikten sonra, birlikteliğe yönelik çalışmaların olması gerekiyor* ifadesinde bulunmaktadır.

Yağlıdere Doğa Koruma ve Çevre Derneği’nin ise, özellikle bulunduğu ilçede gerçekleştirilen HES projeleri ve maden işletmeciliği çalışmalarının doğaya karşı oluşturabileceği zararlara dikkat çekmek ve bu konuda denetleyici bir çaba sarf etmek amacıyla faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Bunların yanında ambalaj atıklarından kaynaklı çevre kirliliğini engellemek amacıyla bilgilendirici ve uyarıcı çabalarının olduğu belirtilmektedir. Bu faaliyetlerde ise gerek ilçe içinden gerekse de ilçe dışından işbirliği içinde olduğu kurumların veya STK’ların olmadığı vurgulanmaktadır.

Kentte ön plana çıkan önemli aktörlerden biri de Giresun Ticaret ve Sanayi Odası’dır. 1898 kuruluş tarihi ile en eski ticaret ve sanayi odalarından biri olan Giresun Ticaret ve Sanayi Odası, ilin ekonomik anlamda gelişmesinde birinci derecede rol üstlenmektedir. Çalışmamız kapsamında gerçekleştirilen görüşmede, işbirliği faaliyetleri ve çabalarını önemsediklerini, fakat finansman ihtiyacı duyan işbirliği taleplerine, sınırlı düzeyde kaynaklara sahip olduğu için olumlu cevap veremedikleri belirtilmektedir. Daha çok

gerçekleştirilen işbirliklerinin çeşitli projeler¹³² üzerinden kurulduğu anlaşılmaktadır. Ekonomik gücü olan farklı illerdeki odaların daha fazla etkili olabildiği de eklenmektedir. Vurgulandığı üzere Oda'nın diğer aktörler ile fiili olarak çok fazla işbirliği gerçekleştirmemekle birlikte, Sultan Selim Mahallesi'ndeki tarihi binanın restorasyon sürecinde “varlıkların tranpası” aracılığıyla Giresun Belediyesi ile işbirliği gerçekleştiği ifade edilmektedir. Ayrıca kimi konularda da farklı tarafları uzlaştırıcı-arabulucu bir aktör olarak yer aldığı belirtilmektedir.

Sonuç olarak Kent Konseyi'nin tarafları bir araya getirme çabası dikkat çekmektedir. Diğer taraftan kent yönetiminde önem atfedilen Ticaret ve Sanayi Odası'nın, fiili düzlemde sınırlı düzeyde işbirlikleri gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Yine çevre STK'ları arasından öne çıkan KARDOĞA ve Tirebolu Çevre, Kültür ve Turizm Derneği'nin de sınırlı düzeyde işbirliklerinde bulunduğu görülmektedir.

3.5.4.1.2. Belediyeler

Kentlerin en temel aktörü belediyelerdir. İlçe belediyelerinin önceliklerini, daha çok alt yapı, bir takım kentsel hizmetlerin sunumunun iyileştirilmesi, hizmet sunumunda ihtiyaç duyulan araç-gereç ve ekonomik anlamda getirisi olabilecek konular oluşturmakta, bunlar üzerinden işbirliklerini geliştirdiği anlaşılmaktadır. Bu tez çalışmasının ön hazırlığı kapsamında Giresun merkez ilçe düzeyinde 2012 yılında gerçekleştirilen araştırmaya göre, sürdürülebilir kentsel kalkınmaya ekonomik düzeyde¹³³ katkı sağlayacak alanlarda, araştırma kapsamında belirlenen 22 aktör arasından, Giresun Belediyesi, sahip olduğu 12 bağlantıyla (oranı 0,571), gerçekleştirilen işbirliği ağı içinde merkezi bir konuma sahip olduğu tespit edilmiştir. İkinci sırada 11 bağlantıyla Valilik (0,524), üçüncü sırada ise, 10 bağlantıyla Üniversite (0,476) geldiği anlaşılmaktadır. Burada belirtilen aktörler dışında ise; İş-Kur, Halk Eğitim Merkezi, Özel Sektör, Ticaret ve Sanayi Odası (TSO), İl Milli Eğitim Müd. ve İş

¹³² BackToNaure Projesi Kasım 2012-Ekim 2014 (Makro Yönetim Geliştirme Danışmanlık Limited Şirketi, BEST Institut für berufsbezogene Weiterbildung und Personaltraining GmbH, Mid Yorkshire Chamber of Commerce and Industry – Branch, Latvijas lauku turisma asociacija "Lauku celotajs" Karadeniz Teknik Üniversitesi Turizm Meslek Yüksek Okulu, Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası ve Türkiye Seyahat Acentaları Birliği-Karadeniz Bölgesel Yürütme Kurulu), Gençlik İstihdamı İçin Sürekli Eğitim ve Mükemmeliyet Merkezi Projesi 2011-2012 (TSO, Üniversite ve özel sektör)

¹³³ Gerçekleştirilen işbirliği faaliyetlerinden bazıları: “Karadeniz Turizm Ağı, “Fındık Ar-Ge Proje Pazarı Günleri (2010), “Fındık Büfe Projesi”, “Giresun Alış-Veriş Günleri (Belediye, Valilik ve özel sektör), “Gençlik İstihdamı İçin Sürekli Eğitim ve Mükemmeliyet Merkezi Projesi” (TSO, Üniversite ve özel sektör).

Hayatı Dayanışma Derneği ön plana çıktığı görülmektedir. Yapılan faaliyetler incelendiğinde ise ağırlıklı olarak turizm başlığının ön plana çıktığı görülmekte. Bu durumda, Doğu Karadeniz Turizm 2023 Stratejisi” ve “Doğu Karadeniz Master Planı” belgelerinden de anlaşıldığı gibi, bölgesel kalkınmanın turizme dayandırılmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Aydınlı ve Memiş, 2014c: 539).

Yukarıda ifade edilen yine aynı araştırmada, aktörler arasında en fazla etkileşimin olduğu tespit edilen sosyo-kültürel düzeyde¹³⁴ katkı sağlayacak alanlarda, 26 aktör arasından 17’si ile gerçekleştirdiği bağlantı ile, bu alanda da Giresun Belediyesi birinci derece merkezi konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. En fazla merkeziliğe sahip olan ikinci sıradaki aktör, Valilik; üçüncü sırada Milli Eğitim Müd. ve dördüncü sıradaki ise Üniversite olduğu tespit edilmektedir. Çevresel düzeyde¹³⁵ katkı sağlayacak alanlar incelendiğinde ise, yine 15 aktör arasından kurduğu 12 bağlantı ile Giresun Belediyesi birinci derecede merkezi konuma sahip olduğu tespit edilmektedir. Ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel düzeyde gerçekleşen işbirlikleri bütün olarak ele alındığında ise, yukarıda aktarılan ayrı ayrı ağ analizlerindeki sonuçlara paralel olarak, gerçekleştirilen 22 bağlantı ile Giresun Belediyesi birinci sırada, 14 bağlantı ile Üniversite ikinci sırada ve 13 bağlantı ile Valilik üçüncü sırada merkezi konuma sahip olduğu tespit edilmektedir (Aydınlı ve Memiş, 2014c: 540-542). Elde edilen veriler kamu sektörünün öne çıktığını göstermektedir. Benzer bir durum Ordu İli’nde de tespit edilmiştir. DOKA’nın Ordu ilinde desteklediği 38 proje (2010-2014) üzerinden gerçekleştirilen bir araştırmada, kamu sektöründe yer alan aktörlerin öne çıktığı görülmekte. Ayrıca proje başına ortalama 1,3 ortak veya iştirakçi ile, çok düşük düzeyde aktör kapsayıcılığı tespit edilmektedir (Aydınlı ve Memiş, 2014d).

Yukarıda merkez ilçe düzeyinde gerçekleşen işbirliği faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir. Burada ise merkez ilçenin dışında gerçekleştirilen işbirliği çalışmalarına odaklanılmaktadır. Bu bağlamda özellikle sahip olduğu bütçe açısından büyük olan

¹³⁴ Gerçekleştirilen işbirliği faaliyetlerinden bazıları: Dumansız Kampüs, iş yeri eğitimleri ve meslek edindirmeye yönelik eğitimler, Kariyer Rehberliği Merkezinin Kurulması ve Kariyer Rehberliği Eğitiminin Verilmesi Projesi, 9 Mayıs AB Günü, Kan ve Kan Bağışı Eğitimi, Giresun İli Özürlü ve Kronik Hasta Haritasının Çıkarılması, Hep Birlikte, Haydi Hanımlar Spora, Öğretmenlere Yönelik Doğal Afet Çalıştayı, Yüksek Öğretime Yönelik Yeteneklerin Geliştirilmesi/Bilinçlendirilmesi Projesi, Engellilere Yönelik Envanter Çalışması gibi.

¹³⁵ Gerçekleştirilen işbirliği faaliyetlerinden bazıları: Giresun Adası Eko-Turizm Planı Projesi, Katı Atık Bertaraf Tesisi gibi.

İstanbul'da bulunan ilçe belediyeleri ile bilgi ve finansal kaynak açısından işbirliği içinde olduğu görülmektedir. İşbirliği kurulan belediyelerin tercih edilmesinde çeşitli etkenlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu etkenlerden biri, hemşeri olan birinin işbirliği için tercih edilen belediyenin başkanı olması veya idari bir görevinin olmasıdır. İkincisi, Tirebolu Belediyesi örneğinde görüldüğü gibi, hemşerilerin yoğun olarak yaşadığı ilçelerin tercih edilmesidir. Burada etkili olan unsur, kanaatimizce, potansiyel olarak hemşeriler üzerinden siyasal bir baskı oluşturulmasıdır. Bu çerçevede Tirebolu Belediyesi; Esenler, Bağcılar ve Beykoz Belediyeleri ile işbirliği gerçekleştirerek finansman ve ekipman (süpürge aracı, çöp konteynırı gibi) desteği almaktadır. Benzer şekilde Keşap ve Espiye Belediyeleri de, İstanbul Büyükşehir, Zeytinburnu ve Eyüp Belediyeleri'nden ekipman desteği aldığı bilinmektedir. Bir diğeri ise, Görele Belediyesi'nde görüldüğü gibi, biçimsel bir işbirliği örneği olan kardeş kent uygulamasından hareketle işbirliklerinin geliştirilmesidir. Bu bağlamda Görele Belediyesi'nin kardeş kentleri olan Beykoz ve Esenyurt Belediyesi ile işbirliği aracılığıyla; bir cadde yenilemesi için Esenyurt Belediyesi¹³⁶'nden 1.500.000 TL, Otogar projesi için Beykoz Belediyesi'nden 500.000 TL finansman sağlanmıştır. Ayrıca finansmanın yanında insan kaynağı açısından da fayda sağlandığı belirtilmektedir. Benzer şekilde Keşap Belediyesi de, Trabzon Büyükşehir Belediyesi ile kardeş kent ilişkisi bulunmaktadır. Fakat çok fazla aktif bir ilişkinin olmadığı belirtilmektedir. Yine görüşme yapılan Piraziz Belediye Başkanı da, ilçenin ekonomik anlamda kalkınması için İstanbul'da bulunan; iş adamları, belediye başkanları ve STK'lar ile deneyimlerin öğrenilmesi, finansman ihtiyacının karşılanması ve yatırımların ilçeye kazandırılması açısından işbirliği içinde olduklarını ifade etmektedirler. Diğer taraftan Tirebolu Belediyesi'nin İstanbul'da bulunan hemşeri dernekleri ile, Tirebolu Kültür ve Sanat Günleri etkinliğinde olduğu gibi, farklı konularda işbirliği içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Ülke dışından kurulan kardeş şehir işbirliklerine bakıldığında ise; Görele Belediyesi'nin Almanya'nın bir kentti ile; Bulancak Belediyesi'nin Belçika'da bulunan bir kent ile; Keşap Belediyesi'nin ise ülke dışında formal düzeyde bir kardeş kentti olmamakla

¹³⁶ Bütçesi itibarıyla il beş ilçeden biri olan Esenyurt Belediyesi'nin tahmini 2015 yılı bütçesinin 470 milyon TL civarında olduğu anlaşılmaktadır [http://www.esenyurthaberleri.com/3625-esenyurta-470-milyonluk-dev-butce-esenyurthaberleri.html (07.12.2015)].

beraber, yurt dışındaki hemşeri dernekleri/STK'ları ile iletişim halinde oldukları ifade edilmektedir.

Bölgesel düzeyde ele alındığında dikkat çeken bir işbirliği çalışması da “*Kent Bilgi Sistemi Projesi*” üzerinden gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu proje için öncesinde bir özel firmadan teklif istenmiş, firma tarafından 600.000 TL maliyet çıkarılmıştır. Bunun üzerine Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ), Harita Mühendisliği Bölümüne işbirliği için gidilmiş ve üniversite ile gerçekleştirilen işbirliği sayesinde proje 120.000 TL maliyet ile gerçekleştirilmiştir. Burada işbirliği içinde olan taraflar, *karşılıklı fayda* sağlayarak iş gerçekleştirilmiştir. Belediye, proje konusu bağlamında ihtiyaç duyduğu bilgiyi elde etmiş, üniversite açısından ise, öğrencilerin edindiği teorik bilginin pratiğe aktarılması için yeni bir stajyerlik alanı elde edilmiştir. Bu işbirliği tecrübesinden hareketle, İlçe’de bulunan fakülte ile işbirliği geliştirme için çaba sarf edileceği belirtilmektedir.

İl düzeyinde Piraziz Belediyesi komşu belediyeler ile, kimi zaman, işbirlikleri (araç-gerek tedarik edilmesinde, operasyonel düzeyde olduğu gibi) yapıldığı aktarılmaktadır. Yine Tirebolu Belediyesi, ilçeye gelen turist sayısını artırmak için GİRTAB (Giresun Turizm Altyapı Hizmet Birliği) ile işbirliği içinde olduğu belirtilmiştir.

İlçe ölçeğinde gerçekleşen işbirliği faaliyetleri incelendiğinde ise, daha çok kamu kurumlarının ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Görele Belediyesi, Görele İlçe Milli Eğitim ile yapılan işbirliği çerçevesinde, okullarda ihtiyaç duyulan teknoloji ağırlıklı ürünler, Belediye’nin İstanbul’da bulunan Hakkı Demir Vakfı ile yapılan anlaşma ile tedarik edilmekte. Bunun dışında Görele Belediyesi, Kamu Hastaneler Birliği ile işbirliği yapılarak, İlçe’de evlerde bakıma muhtaç olan kişilere temizlik hizmeti sağlanmakta. İlçe düzeyinde başka bir işbirliği oluşumunun Tirebolu’nun, “Sakin Şehir” adayı olma sürecinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda siyasi partilerin, derneklerin ve dernek federasyonun süreç içinde yer aldığı bilinmektedir.

Yine ilçe ölçeğinde, Giresun ilinde bulunan diğer belediyelerden Görele Belediyesi’ni farklı kılan, “*Halk Meclisi*” uygulamasıdır. 30 Mart 2014 yerel seçimlerden sonra, Ağustos ayı hariç her ay gerçekleştirildiği belirtilmekte. Bu uygulama ile; *vatandaş birinci ağızdan sorunları dile getirmekte, bir sonraki toplantıda da, bir önceki*

toplantıda gündeme getirilen sorunlara yönelik hesap sormakta, bilgi talep etmektedir. Hatta vatandaş katılamadığı toplantılara, kendi belirlediği temsilciler (kuaförlük yapan ve emekli öğretmen olan iki kişi vurgulanmakta) aracılığıyla sorunları, meclis gündemine taşımakta ifadesinde bulunmaktadır. Ayrıca, *bu toplantıların çok faydasını gördük, artık vatandaş kendine görev edindi* açıklaması yapılmaktadır. Buradaki temel amacın yönetime halkı katabilmek olduğu belirtilmektedir. Bu uygulamayı destekleyen diğer bir çalışma ise, mahalle ölçeğinde vatandaşlar ile bir araya gelmek amacıyla yapılan “Çaylar Başkan’dan” etkinliğidir. Benzer bir çalışma da, Espiye Belediyesi tarafından mahalle düzeyinde toplantıların yapılmasıdır. Bu uygulamalardan bir diğeri ise, Keşap İlçesinde gerçekleşen “Kadınlar Meclisi”dir. Bu meclis, mahalle ölçeğinde çeşitli faaliyetler yapmakta olduğu, ayrıca sorunların yerinde tespit edilerek belediyeye iletilmesi konusunda aracı bir işlev gördüğü ifade edilmektedir. Ve bunu çok fazla önemsedikleri, yapılacak faaliyetleri, buralardan gelen talepler üzerine gerçekleştirdiklerini Başkan tarafından vurgulanmaktadır. Diğer taraftan Bulancak’ta önceden oluşumu gerçekleşen kent konseyinin aktif olmadığı; Piraziz’de sorunların gündeme getirilmesi ve yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermek için bir kez toplandığı anlaşılmaktadır. Yine farklı bir bakış açısıyla Tirebolu bağlamında; *kent konseyini düşünmek, bu gibi küçük yerlerde yürürlüğe koymak çok zor olacaktır... zaten halk günleri gerçekleştiriyoruz* açıklaması getirilmektedir. Benzer şekilde diğer bir belediye (Espiye) başkanı da; *her gün halk ile iç içeyiz, kapımız sürekli açık, bu yüzden kent konseyi gibi bir oluşuma ihtiyaç duymadık* ifadesinde bulunmaktadır.

İlçe ölçeğinde başka bir uygulama ise, Bulancak Belediyesi’nin, Bulancak Fırıncılar Derneği ile işbirliği içinde gerçekleştirdiği “askıda ekmek” projesidir.

Görece Belediyesi, İlçe’de bulunan diğer kurumlardan veya Derneklerden, daha çok gerçekleşen bir faaliyete finansman sağlamak amacıyla gelindiği belirtilmektedir. Bulancak Belediyesi, altyapı düzenlemelerinde ve otopark gibi projelerde meslek birlikleri ve çeşitli STK’lar ile görüş alış-verişinde bulunduğu belirtilmektedir. Keşap Belediyesi ise, daha çok karar almadan önce, konunun ilgili ölçeğine (mahalle veya ilçe) göre farklı taraflar ile istişare edildiği vurgulanmaktadır. Fakat yine Keşap Belediyesi’nin, Üniversite ile gerçekleştirdiği işbirlikleri de dikkat çekmektedir.

Yukarıda ifade edilen işbirliği çalışmaları bağlamında elde edilen deneyimlerden hareketle; bir belediye başkanı, kurumlar arasında gündeme gelen siyasi farklılıkların işbirliği girişimlerinde çoğu zaman engel teşkil ettiği ifade edilmektedir. Benzer nedenden dolayı da diğer kurumlardan işbirliği talebinde bulunulmadığı belirtilmektedir. İfade edilen işbirliği engelleri; öğretmenleri'nin, daha etkin kullanmak amacıyla belediye tarafından geri alınmak istenmesinde, yapılan düzenleme ile kapatılan bir belde belediyesi'nin varlıklarının, hukuken mahalle olarak bağlanan ilçe'ye devir edilmemesi ve hatta kapatılan beldeden diğer bir ilçeye devir edilen eskavatörün ilçeye kazandırılmasında ve kırsal alanda çöp toplanmak istenmesinde ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan başka bir belediye başkanı da, katı atık birliği deneyimini dikkate alarak, çöp gibi ortak sorunlarda siyasal farklılıkların işbirliği sürecinde engel teşkil etmediği vurgusunu yapmaktadır. Bu bağlamda "ortak sorunlara" odaklanmanın birlikte çalışmada önemli olduğunu altı çizilmektedir.

Sonuç olarak, Giresun ili kapsamında bir işbirliği eksikliğinin olduğu vurgulanarak, kurumların yöneticilerinin niteliği ve vizyonunun bu konuda çok önemli olduğu ifade edilmektedir. İstenirse bir yöneticinin çok şey yapabileceği, komşu ilçede görev yapan bir birim müdürü üzerinden, belirtilmektedir. Hatta, *daha fazla işbirliklerin gerçekleştirilmesi için, bu konuyla ilgili bir birimin, bir CEO'nun veya bir bakanlığın olması gerekir. Bu durum bir kez sağlandığında kendiliğinden işleyecektir* önerisi getirilmektedir. Yine diğer bir belediye başkanı da, önceki öneriye kısmen yakın olarak, belediyelerin ve diğer kurumların birlikte çalışmasını sağlayacak, kolaylaştıracak birlik formatındaki yapıların önemli olduğunu ifade etmektedir.

3.5.4.1.3. Üniversite: Kamu-Sanayi-Üniversite İşbirliği Projesi

Üniversiteler, günümüz ketlerinde önemli aktörlerden biri konumundadır. Sahip olunan teknolojik alt yapı, insan ve bilgi sermayesi ile üniversiteler, toplumla ilişkili olan ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel alanlarda ortaya çıkan sorunların yenilikçi yöntemler ile çözümünde önemli potansiyelleri barındırmaktadır. Bu bağlamda özellikle Anadolu kentlerinin sürdürülebilir kalkınmasının sağlanmasında üniversiteler; oluşturdukları alt yapı, gerçekleştirdikleri projeler ve araştırmalar, bilgi paylaşımına dayalı etkinlikler ile önem kazanmaktadır (Aydınlı ve Memiş, 2014c: 539). İfade edilenler çerçevesinde Giresun ili kapsamında gerçekleştirilmeye çaba sarf edilen

çalışmalardan biri de, öncesi (üniversite-sanayi işbirliği şeklinde) olmakla birlikte, 18.06.2015 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan *Türkiye Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği (KÜSİ) Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)*¹³⁷ kapsamında aktif olarak Temmuz 2015 yılında başlatılan “*Kamu-Sanayi-Üniversite İşbirliği (KSÜ)*¹³⁸ Projesi’dir. İfade edilen Eylem Planı’nın yayınlanmasının öncesinde de; Onuncu Kalkınma Planı’nda, 2014-2016 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Plan’da, 2011-2013 yıllarını kapsayan Türkiye Sanayi Stratejisi ve Eylem Planı Belgesi’nde, 2011-2016 yıllarını kapsayan Ulusal Bilim Teknoloji ve Yenilik Stratejisi (UBTYS)’nde, Ulusal Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu Kararlarında da kamu-sanayi-üniversite işbirliklerinin gerçekleşmesi için hedefler belirlenmiş ve bu hedefler çerçevesinde kararlar alınmıştır (KÜSİ Değerlendirme Raporu ve Strateji Belgesi Taslağı, 2014)¹³⁹.

Eylem Planı’nın hazırlık süreci incelendiğinde, adı geçen tarafların çeşitli yöntemler ile katılımını sağlayarak hazırlandığı anlaşılmaktadır. Eylem Planı’nın genel amacı; *Ülkemizde Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği’nde paydaşlar arasındaki sinerjiyi artırmak, ulusal inovasyon ekosisteminde bu işbirliğini geliştirmek, sanayimizi rekabet derecesi ve katma değeri yüksek, yenilikçi ürünler üretebilen ileri teknoloji ağırlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturmak* şeklinde belirlenmiştir. Belirlenen bu amaç çerçevesinde de altı temel hedef (işbirliğinde kurumsal yapılanma, iletişim ve algıyı oluşturmak; hukuki düzenlemeleri yapmak; finansal kaynaklar ve destek mekanizmaları geliştirmek; KÜSİ paydaşlarının idari ve teknik altyapısını geliştirmek; nitelikli insan kaynağını geliştirmek; fikri mülkiyet haklarını korumak ve ticarileştirmek) ve bu hedefler kapsamında da 31 eylem belirlenmiştir. Bu Eylem Planı’nın hazırlık aşamasında yapılan GZFT (Güçlü-Zayıf-Fırsat-Tehdit) analizinde de, kamu-sanayi-üniversite işbirliklerinin geliştirilmesinde güçlü yönlerden biri olarak; *işbirliğinin gerekliliği konusunda paydaşlar arasında güçlü bir görüş birliğinin olması* tespiti yapılmaktadır.

¹³⁷Bkz.: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/06/20150627-16-1.pdf> (16.12.2015).

¹³⁸ ABD, İngiltere, Almanya, Avustralya, İspanya, Arjantin, Çin, Hindistan, Güney Afrika ve Güney Kore ülkelerinden oluşan kamu-sanayi-üniversite deneyimleri için bkz.: http://www.nigde.edu.tr/ckfinder_portal/userfiles/files/K%C3%9CS%C4%B0%20De%C4%9F%20%20Rap%20Str%20%20Belg%20%20Eylem%20Plan%C4%B1%20Tasla%C4%9F%C4%B1.pdf (17.12.2015)

¹³⁹ Detaylar için bkz.: http://www.nigde.edu.tr/ckfinder_portal/userfiles/files/K%C3%9CS%C4%B0%20De%C4%9F%20%20Rap%20Str%20%20Belg%20%20Eylem%20Plan%C4%B1%20Tasla%C4%9F%C4%B1.pdf (17.12.2015).

KSÜ projesinin Giresun ilinde hayata geçmesinde Giresun Üniversitesi'nin öncü bir rol üstlendiği anlaşılmaktadır. Üniversite bünyesinde bu görev Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) Koordinatörlüğü tarafından yürütülmektedir. Koordinatör olarak ise, geçmişte kalkınmaya ve girişimciliğe yönelik yerel işbirliği çalışmaları içinde yer almış, uzun yıllar yurt dışında yaşamış bir öğretim üyesi bulunmaktadır. Bu durumun burada vurgulanmasının temel sebebi ise, farklı tarafları ilgilendiren bu tarz çalışmalarda deneyimin ve yüksek motivasyonun önemli olmasındandır. Bu çerçevede, yapılan görüşmede alınan bilgiye göre, KÜSİ projesinin Giresun'da biçimsel olarak hayata geçmesinden önce, AR-GE Koordinatör'ün geçmişteki tecrübelerinden hareketle, farklı tarafları bir araya getirmeye yönelik girişimler gerçekleştirilmiş. Daha sonra KÜSİ formuyla taraflar arası işbirliği çalışmalarına odaklanılmıştır. Burada belirtilen önemli hususlardan biri de; *işbirliği yapılacak diye sanayinin oluşmasına beklemek gerekmez, yerelde mutlaka işbirliği yapılacak bir şeyler var, biz onu bulmalıyız. İşte tamda bu noktada, üniversitenin rolü ön plana çıkmaktadır* ifadesinde bulunmaktadır.

AR-GE Koordinatörü, önce taraflar arası işbirliği yaklaşımının öneminin algısını oluşturmaya odaklandıklarını ifade etmektedir. Bu kapsamda 6-7 aylık bir zaman diliminde merkez ile ve diğer ilçelerin bazılarında, ilgili tarafların katılımı ile bilgilendirme toplantıları gerçekleştirilmiş. Ayrıca yerel medya organlarından, ifade edilen algının oluşturulması için yararlanılmaya çalışıldığı vurgulanmaktadır. Gerçekleştirilen bu toplantıların dışında da, bizzat kurumlar ziyaret edilerek bilgi paylaşımında bulunulmuştur. Bu kapsamda, Giresun Ticaret ve Sanayi Odası, akademisyenlerinde yer aldığı ve sektör temsilcilerinin de hazır bulunduğu bir günde ziyaret edilmiş, Giresun Kent Konseyi'nde iki toplantı gerçekleştirilmiş, Giresun Belediye Başkanı ve Mali Müşavirler Odası ziyaret edilmiştir. Yapılan bu görüşmelerde; karamsarlığı, olumsuzluğu yansıtan, *“olmaz hocam, burası küçük yer, boşuna kendini yorma hocam”* ifadelerle zaman zaman karşılaşıldığı aktarılmaktadır. Bu olumsuzlara karşı; *büyük kentlere karşı küçük kentlerde iletişimin, işbirliğinin daha kolay olacağı bilgisi, deneyimi ve inancına motivasyonum hep yüksekti”* biçiminde ifadesini bulan tavır sergilendiği ifade edilmektedir. Diğer taraftan taraflar arasında *“çıkar çatışması”* üzerinden oluşan engellerin yüzeysel düzeyde olduğu vurgulanarak, bu durumun giderilebilir bir hastalık olduğu düşüncesi taşınmakta; *farklılıklarımız, ayrılıklarımız kalmak şartıyla, ortak paydayı yakalayacak farklılıklarımız ile zenginlik*

yaratabiliz formülünün taraflara hatırlatıldığı altı çizilmektedir. Ayrıca işbirliklerinin olmamasının bir sebebinin de ilgili tarafların işbirliği içinde hareket edilmesiyle elde edilecek sonuçların farkında olunmaması, bu konuda bilgi eksikliğinin olması gösterilmektedir. Burada öne çıkan önemli bir hususta Eylem Planı'nın genel mantığında olduğu gibi, STK'ların işbirliği süreçlerinin dışında tutulmasıdır. Bu bağlamda; *STK'ların yeterince dahil edilmediği hala bir sıkıntıdır. Bunun için klasik bürokratik bakış açısının aşınması gerekir, bu durum sağlandığında daha üretken bir yapı ortaya çıkacaktır* ifadesinde bulunmaktadır. Fakat klasik bürokratik kültürün bir anda değişmeyeceği, zaman içinde yeni şartlara cevap verecek şekilde evrileceği vurgulanmakta; *her küme yüz yıllardır kendi kulvarında bağımsız yürümüş ve şimdi yeniden kamu-sanayi-üniversite birlikteliğine dayanan bir işbirliği ihtiyacı ortaya çıkmış, bu durum hemen bir anda hayata geçmeyecektir.* Bu çerçevede yaşanan değişimin yönetilmesinin altı çizilmiş olmaktadır. Belirtilen durumu yansıtan bir örnek KÜSİ Planlama ve Geliştirme Kurulu'nun ilk değerlendirme toplantısında yaşanmıştır. Toplantıya Giresun Ticaret Borsası'nın davet edilmemesi üzerine, toplantı esnasında Giresun Ticaret ve Sanayi Odası temsilcisi, ortaya çıkan bu durumdan rahatsızlığını belirtmiştir. Bunun üzerine bir sonraki toplantıda davet edilmesi karara bağlanmıştır. Burada belirtilen diğer bir hususta, kent dışındaki Giresunlu kişilerin (yaklaşık bir buçuk milyon olduğu tahmin ediliyor) yapılan çalışmalara dahil edilmesi yaklaşımıdır. Kent içindeki Giresunlular ile kent dışındaki Giresunlular arasında bağlantıların kurulmasının kentte katkısının büyük olacağı vurgulanmaktadır.

KÜSİ projesi kapsamında araştırmanın yürütüldüğü zamana kadar yapılan çalışmalar;

- KÜSİ Planlama ve Geliştirme Kurulu İl Değerlendirme Toplantısı¹⁴⁰: Giresun Üniversitesi'nde Giresun Vali yardımcısı başkanlığında gerçekleştirilen toplantıya; Giresun Belediyesi, Giresun TSO, Giresun Bilimi Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü, Giresun Organize Sanayi Bölgesi, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, Bulancak TSO ve Giresun Üniversitesi'nden taraflar katılmıştır. Toplantıda, bir yol haritasının belirlenmesi ve insan kaynaklarının oluşturulması noktasında Giresun Üniversitesi ve Giresun Bilim Sanayi ve

¹⁴⁰ “Küsi Planlama ve Geliştirme Kurulu” İlk Değerlendirme Toplantısı Üniversitemizde Gerçekleştirildi <http://www.giresun.edu.tr/tr/duyurular/kusi-planlama-ve-gelistirme-kurulu-ilk-degerlendirme-toplantisi-universitemizde> (18.12.2015).

Teknoloji Müdürlüğü görev paylaşımında bulunmuş, bir sonraki toplantı için tarafların kendi önceliklerinin hazırlıklarının yapılması kararına varılmıştır. Ayrıca kenttin öne çıkan ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla da, giresunblog.com web sayfası üzerinden bir anket başlatılmıştır. Yapılan hazırlık çalışmaları çerçevesinde üzerinde durulacak konular ve bunlara dayalı stratejik başlıklar belirleneceği belirtilmektedir.

- Fiskobirlik Entegre Fındık İşleme Sanayii ve Ticaret A.Ş. ile üniversite akademisyenleri eşleştirilmiş, bu buluşma sonrası bir makine geliştirmek üzerine yoğunlaşmıştır. Burada “*çıkarların buluşturulması*” sağlandığı ifade edilmektedir. Yine aynı firma ile üniversitenin tasarım bölümünde eğitim alan öğrenciler buluşturulmuş, öğrenciler için uygulama yapmaya fırsat yaratılmış, diğer taraftan da ilgili işletme için tasarımda farklı bakış açılarının kazanılması sağlanmaya çalışılmıştır.
- Giresun Üniversitesi Dereli Meslek Yüksekokulu Çağrı Merkezleri Hizmetleri Programı ile İl’de faaliyet gösteren bir çağrı merkezi firması ile bir araya getirilmiş, öğrenciler için ilgili firmada haftada 3 saat uygulamalı ders yapma imkânı sağlanmıştır. Ayrıca programın ders içerikleri hakkında ilgili firma ile görüşülerek, beklentiye yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.
- Yine Giresun Üniversitesi Görele Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu bünyesinde açılması planlanan “Muhasebe ve Denetim” bölümü için, Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası ile işbirliği içinde müfredat oluşturulmuştur.

Yukarıda ifade edilen taraflarla birlikte yapılan çalışmalarda, farklı siyasi görüşlerin ön plana çıkabildiği, fakat engel teşkil etmediği tespit edilmektedir. Örneğin, bir toplantıda 100 dk. konuşuyorsak, 5 dk.’nın bahsi geçen siyasi farklılıklara yönelik olduğu belirtilmektedir.

Diğer taraftan genelde bu tarz işbirliklerinin il merkezinde yoğunlaştığı belirtilerek, Giresun özelinde yapılan çalışmalarda merkez ve ilçelerin dikkate alınacağı, bu anlamda, KÜSİ’nin Anadolu kentlerine uygun biçime büründürmeye çalışıldığı, bu sayede “İşbirliğinde Giresun Modeli” çıkarılmaya çalışıldığının altı çizilmektedir.

3.5.4.2. Aktörlerin Sürdürülebilirlik Tutumları ve Katı Atığa Verilen Önem

Bu çalışmanın önemli bir parçasını da Q-Metod yöntemi aracılığıyla kent yönetimine etkisi olan paydaşların, sürdürülebilir kentsel kalkınma algılarının ne düzeyde olduğu ve kentsel alanda ortaya çıkan katı atık konusuna hangi düzeyde önem verildiğinin tespit edilmesidir. Bu kapsamda Giresun örnekleminde, araştırmanın içeriği bağlamında dahil edilen altı STK ve yedi belediyeye, 36 ifade üzerinden Q-Metod yöntemi uygulanmıştır. Ayırıcı özellikleriyle bu yöntemin uygulanması fazla zaman almaktadır. Bu durum dikkate alınarak, alan araştırması esnasında, özellikle belediye yöneticileri ile yapılan görüşmelerde, öncelikle mülakat gerçekleştirilen belediye başkanına q-metod uygulaması da yapılmak istenmiş, fazla zaman alması sebebiyle sağlıklı bir sonuç elde edilememiştir. Bunun üzerine mülakatlar belediye başkanı ile gerçekleştirilmiş, bu yöntem ise yine belediye başkanlarının yönlendirmesiyle, belediyenin yaptığı/yapacağı işlere hâkim diğer bir yönetici (genellikle belediye başkan yardımcısı) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca uygulama esnasında yapılan tercihlerin nedenleri hakkında sorular yöneltilmiş, detaylı bilgi elde edilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen verilerin analizinde Peter Schmolck tarafından geliştirilen PQ-Method yazılımından¹⁴¹ yararlanılmıştır. Önce STK ve belediye yöneticilerinden elde edilen veriler birlikte girilerek analiz edilmek istenmiştir. Fakat analiz neticesinde anlamlı sonuçlar elde edilemediği için STK ve belediye yöneticilerinin verileri ayrı ayrı girilerek analiz edilmiş, elde edilen sonuçlar karşılaştırmalı olarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Verilerin yorumlanmasında; Frantzi, Carter ve Lovett, 2009; Barry ve Proops, 1999; Doody ve diğerleri, 2009 ve Zeemering, 2009 eserleri referans alınmıştır. Elde edilen verilere öncelikle faktör analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen verilerin anlamlılığı, $SE=(1/n)^{1/2}$ formül ile hesaplanmıştır. Yapılan hesaplama ile elde edilen sonuç ve üzerindeki değerler istatistiki olarak anlamlılığı yansıtmaktadır (Demir ve Kul, 2011: 85). Bu çalışmada yapılan hesaplama göre 0,433 ve üzeri değerler istatistiki olarak anlamlı kabul edilmiştir. STK'ları yansıtan faktör analizi Tablo 30'da gösterilmektedir. Yapılan analiz sonucu beş faktör ortaya çıkmış olup, dört STK'nın görüşlerinin toplandığı A faktörü ön plana çıkmaktadır. Diğerlerine

¹⁴¹ Bkz.: <http://schmolck.userweb.mwn.de/qmethod/downpqwin.htm> (15.12.2015)

bakıldığında, daha az bir yoğunlaşma ile; B ve C faktörünü iki STK, D ve E faktörünü ise bir STK'nın görüşlerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 30
Sivil Toplum Örgütleri Faktör Analizi

QSORT	A	B	C	D	E
STK1	0.1939	<u>-0.5453X</u>	<u>0.7616X</u>	0.1733	0.2288
STK2	<u>0.8006X</u>	-0.2479	-0.2374	0.3500	-0.1045
STK3	<u>0.8543X</u>	0.1871	-0.0459	0.2621	-0.1881
STK4	<u>0.6040X</u>	0.3214	<u>0.5282X</u>	-0.3891	-0.2896
STK5	<u>0.7389X</u>	0.3248	-0.1426	-0.1768	<u>0.5446X</u>
STK6	-0.3980	<u>0.7280X</u>	0.3318	<u>0.4324X</u>	0.0690
% Expl.Var.	41	19	17	10	8

Aşağıda yer verilen Tablo 31’de ise Belediyelere yönelik faktör analizi sonuçlarına yer verilmektedir. Analiz sonucunda üç faktör ortaya çıkmıştır. STK'lara kıyasla daha fazla bir yoğunlaşmanın olduğu, ilk etapta anlaşılmaktadır. Elde edilen analiz sonuçlarının içeriğine bakıldığında, altı belediye yöneticisinin görüşlerini yansıtan A faktörü ön plana çıkmaktadır. İkinci (B) grupta dört belediye yöneticisinin ifadeleri toplanmakta, üçüncü grupta ise yalnızca bir belediye yöneticisinin görüşleri etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 31
Belediyelerin Faktör Analizi

QSORT	A	B	C
GBEL1	<u>0.7262X</u>	-0.1272	-0.3870
GBEL2	<u>0.5289X</u>	<u>0.6096X</u>	0.2159
GBEL3	<u>0.6943X</u>	<u>-0.4780 X</u>	0.1587
GBEL4	0.3277	0.0199	<u>0.8371X</u>
GBEL5	<u>0.4484X</u>	<u>-0.6981X</u>	-0.1160
GBEL6	<u>0.8154X</u>	0.1456	-0.0019
GBEL7	<u>0.4847X</u>	<u>0.5975X</u>	-0.3386
% Expl.Var.	36	21	15

Aşağıdaki yer verilen Tablo 32’de, STK ve belediyelerden elde edilen veriler sonucu analiz edilen faktörleri oluşturan ifadeler karşılaştırmalı olarak verilmektedir. Bu tabloda ayrı ayrı, STK ve belediyelerin faktör yüklerini oluşturan ifadeler yer almakta, belediye ile STK’ların uzlaşısı içinde olduğu ve ayrıştığı ifadeler görülebilmektedir. Belediyelerden elde edilen faktör sonuçları incelendiğinde; 5, 7, 13, 14, 23, 25, 27, 28 ve 30 numaralı ifadelerde katılımcılar açısından belli bir uzlaşının varlığı anlaşılmaktadır. İfadeler incelendiğinde; dördünün çevre, üçünün sosyo-kültürel, birer tanesinin ise ekonomi ile yönetim başlığı altında yer aldığı anlaşılmaktadır. İfadeler özelinde bakıldığında ise belediyeler, sürdürülebilirlik kapsamında komşu kentler ile diyalogu kısmen önemli değil olarak görmektedirler (5). Elde edilen bu sonuç, mülakat verilerini desteklemektedir. Gerçekleştirilen mülakatlarda, belediyelerin komşu belde veya ilçe belediyeleri ile daha az etkileşim halinde olduğu, fakat diğer taraftan kardeş kent formuyla ve ekonomik olarak güçlü büyükşehirlerdeki diğer belediyeler ile etkileşim halinde olduğu tespit edilmiştir. Bisiklet kullanımının yaygınlaştırılması için altyapı imkanlarının yaratılması ve teşvik edilmesi (7) ifadesine de tüm belediyeler aynı şekilde karşılık vererek kısmen önemli olduğunu belirtmiştir. İşletmelerin ve hanelerin enerji verimliliğinin teşvik edilmesi (13) ifadesine iki faktörde çok önemli değil, bir faktörde de en az önemli konu olarak karşılık verilmiştir. Yine ele alınan ilin

nüfusu ve yerleşimi dikkate alınarak toplu taşıma araçlarının gereksinimi (14) büyük oranda çok önemli değil şeklinde ifade edilmiştir. Ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak mevcut işletmeleri ve çalışanları kaybetmemek için çaba sarf etmeyi (23), bazı katılımcılar tarafından bu durumun büyük oranda işletmenin kendi performansı ile ilişkili bir husus olduğunun altı çizilerek kısmen önemli değil şeklinde belirtilmiştir. Yine okullardaki çevresel eğitimlerin verilmesi ifadesine (25) ise kısmen önemli değil cevabı verilmiştir. Katılımcıların genellikle zaten okul müfredatlarında çevre eğitimlerinin yeterince olduğu düşünülerek bu karşılık verildiği bilinmektedir. Diğer taraftan yerel değerlerin ön plana çıktığı kültürel/sanatsal etkinlikler (27) tüm faktör düzeylerinde kısmen önemli görülmüştür. En güçlü uzlaşının olduğu konu ise çocuklar için oyun alanlarının oluşturulmasında (28) görülmektedir. İki faktör düzeyinde en önemli konu görülürken, bir faktör düzeyinde de çok önemli olduğu belirtilmiştir. Üzerinde olumlu anlamda uzlaş sağlanan bir başka konu ise dezavantajlı birey ve toplulukların sosyal hayata katılımı (30) konusudur. Burada da iki faktör düzeyinde çok önemli, bir faktör düzeyinde de önemli görülmüştür.

Diğer taraftan yine belediyelerden elde edilen faktör sonuçları incelendiğinde, 12, 4, 17, 21, 24, 31 ve 33 numaralı ifadelerde büyük oranda ayrı düşünüldüğü görülmektedir. Ortaya çıkan bu farklılıkların sebebi sorgulandığında, en önemli unsurun ilçe belediyelerinin nüfus ve yerleşim özellikleri ile il merkezi belediyesinin nüfus ve yerleşim özelliklerinin farklılaşmasından kaynaklandığı kanaatine varılmaktadır. Bu bağlamda yetersiz mahalleler için ulaşım hizmetleri (12) bir faktör içinde *önemli değil* şeklinde görülürken, diğer bir faktör içinde çok önemli görülebilmektedir. Yeşil işletmelerin teşvik edilmesi (4) iki faktörde nötür bir karşılık bulurken, bir faktörde en az önemli şeklinde karşılık bulmaktadır. İnternet aracılığıyla kamusal erişimin artırılması (17) ifadesine bir faktörde çok önemli görülürken, diğer faktörde çok önemli değil şeklinde cevap verilmekte ve bir diğer faktörde ise kısmen önemli olarak belirtilmektedir. Dezavantajlı topluluklar ve bireyler için daha çok yeni girişimlerin ortaya çıkarılması amacıyla finansman erişiminin sağlanması (21) ifadesine bir faktörde en fazla önemli olduğu belirtilmekte, diğer iki faktörde de kısmen önemli değil ve çok önemli değil şeklinde karşılık bulunduğu anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan atıkların çevre kirliliğine yol açamayacak şekilde yönetilmesine çaba sarf etmek (24) ifadesine ise iki faktörde çok önemli ve en fazla önemli şeklinde karşılık verilirken, diğer faktörde çok

önemli değil cevabı ortaya çıkmaktadır. Tarım alanlarının ve su kaynaklarının korunmasına önem göstermek (31) ifadesine de iki faktörde kısmen önemli ve nötür cevap verilirken, bir faktörde ise en az önemli karşılığı verilmiştir. Sağlığın korunması ve sağlıklı yaşama katkı sağlayacak faaliyetlerin yapılması ifadesine ise bir faktörde kısmen önemli değil, bir faktörde kısmen önemli ve diğer faktörde ise en az önemli olduğu açıklanmıştır.

Yukarıda ifade edilenler çerçevesinde belediye verilerinden hareketle elde edilen faktör sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, çevre ana başlığı altında yer alan konularda uzlaşmanın ve farklılaşmanın yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda yeşil işletme, atıkların yönetimi, tarım alanları ve su kaynakları, sağlığın korunması ve sağlıklı yaşam konularında büyük oranda aynı düşünülmediği; bisiklet, enerji verimliliği, toplu taşıma ve çevresel eğitim konularında ise büyük oranda aynı düşünüldüğü tespit edilmektedir.

Tablo 32
Faktörlere Göre Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma İfadelerinin Ortalamaları

Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma İfadeleri	Faktörler							
	A 1	A 2	B 1	B 2	C 1	C 2	D 1	E 1
1. Yeni girişimlerin ortaya çıkması için finansman fırsatları yaratmak	-3	-2	1	-2	-1	0	1	-3
2. Yeni ürünlerin ve hizmetlerin ortaya çıkmasını teşvik etmek	-1	-4	2	-3	-4	2	2	-2
3. Bilgi teknolojileri ve telekomünikasyon altyapısının gelişmesini teşvik etmek	-2	-2	0	0	-4	0	0	-3
4. Kullanılan teknoloji, ürünün içeriği, atığın ortaya çıkmasını azaltan yapısıyla yeşil işletmelerin teşvik edilmesi	2	-4	-1	0	1	0	-1	0
5. Sürdürülebilirlik yaklaşımı kapsamında komşu kentler ile diyalogu ve iletişimi geliştirmek	-1	0	3	-1	3	-1	3	-1
6. Açık/yeşil kamusal alanların geliştirilmesini sağlamak	4	2	0	3	1	-1	0	2
7. Yaya ve bisiklet yolları için alt yapı geliştirmek ve kullanımı teşvik etmek	2	1	-2	1	0	1	-2	3
8. Kentte meydana gelen hırsızlık gibi olayların giderilmesi ve azaltılması için çalışmalar yapmak	-3	0	-2	-4	-2	-4	-2	-4
9. Kentsel dönüşümün, mevcut yaşayanlara ve kültürlerine zarar vermeyecek şekilde yapılmasına çaba sarf etmek	1	-1	-1	2	4	1	-1	-2
10. İşsizlerin istihdam olanağını artırmak için mesleki eğitime destek olmak	-4	2	3	0	-3	-2	3	-3
11. Yerelde üretilen ürünlerin yaygınlaşmasına katkı sağlamak	0	0	2	-2	0	1	2	-1
12. Yetersiz mahalleler için ulaşım hizmetlerinin genişlemesini sağlamak	-1	0	-2	3	0	-2	-2	-1
13. İşletmelerin ve hanelerin enerji verimliliğini teşvik etmek	2	-3	0	-4	-2	-3	0	2
14. Toplu taşıma araçlarını teşvik etmek	0	-3	-1	-2	-1	-3	-1	1
15. Eğitim yaşındaki çocukların ve gençlerin eğitim almalarını sağlamak için destek olmak	0	0	-3	-1	-1	1	-3	1
16. Biçimsel eğitimin dışında kent içinde eğitime yönelik etkinlikler yapmak	-1	-2	1	-1	-3	0	1	0
17. İnternet aracılığıyla daha fazla bilgi sağlayarak toplum kalkınması için kamusal erişimi artırmak	-1	-3	0	1	3	3	0	0
18. Kadın-erkek eşitliğinin gerçekleşmesi için çaba sarf etmek	-2	-1	1	1	-1	-2	1	4

Tablo 32'nin devamı...

Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma İfadeleri	Faktörler							
	A 1	A 2	B 1	B 2	C 1	C 2	D 1	E 1
19. Kentte bulunan kurum, kuruluş ve işletmelerin sürdürülebilir yaklaşımı benimsemelerine destek olmak	-1	0	2	-2	2	-1	2	0
20. Yeniden yatırım için iş temsilcileri ve toplum liderlerini bir araya getirmek	-3	2	4	0	1	-1	4	-2
21. Dezavantajlı topluluklar ve bireyler (engelliler, yoksullar gibi) finansman erişimini sağlamak	-2	-1	0	-3	-3	4	0	-1
22. Kent içindeki mevcut iş alanlarını güzelleştirmek, geliştirmek	0	2	0	-1	2	-1	0	-1
23. Mevcut işletmeleri ve çalışanları kaybetmemek için çaba sarf etmek	-2	-1	3	-1	-2	0	3	-1
24. Çeşitli şekillerde ortaya çıkan atıkların, çevresel kirliliğe yol açmayacak şekilde çaba sarf etmek	1	3	1	4	-1	-3	1	1
25. Okullarda çevresel eğitim için destek olmak	3	-1	-1	0	0	-1	-1	2
26. Mahalleleri geliştirecek programların gerçekleştirilmesi	1	1	-4	2	0	2	-4	3
27. Yerel değerlerin ön plana çıktığı kültürel/sanatsal etkinlikler gerçekleştirmek	0	1	1	1	4	1	1	0
28. Çocuklar için oyun alanlarının oluşmasına destek olmak	2	3	-4	4	0	4	-4	2
29. Planlama, kalkınma ve yatırım kararlarına, katılımcı olarak, vatandaşları ve STK'ları dahil etmek	1	4	4	1	-1	3	4	3
30. Dezavantajlı topluluklar ve bireylerin sağlıklı yaşamasını ve sosyal hayata katılımını artırmak için çalışmalar yapmak	1	3	-3	2	2	3	-3	0
31. Tarım alanlarının ve su kaynaklarının korunmasına önem göstermek	4	1	-1	0	1	-4	-1	4
32. Uygun fiyatlı konutlar için destek olmak	-4	-2	-2	1	1	-2	-2	-4
33. Sağlığın korunması ve sağlıklı yaşama katkı sağlayacak faaliyetler gerçekleştirmek	1	-1	-1	-4	3	1	-1	1
34. Kent ile ilgili karmaşık sorunların giderilmesi için farklı tarafların bir araya gelmesine çaba sarf etmek	3	4	2	2	2	2	2	1
35. Spor organizasyonlarına ve sportif faaliyetler için gerekli alanların oluşturulmasına destek olmak	0	1	-3	-1	1	2	-3	-2
36. Katı atıkların kaynakta ayrıştırılmasını ve geri dönüşümünü sağlamak	3	1	1	3	-2	0	1	1
% Expl. Variance	41	36	19	21	17	15	10	8

*Variance = 4.500 St. Dev. = 2.121

*A1, B1, C1, D1 ve E1 sütundaki bilgiler STK'lara; A2, B2 ve C2 sütundaki bilgiler ise belediyelere aittir.

STK'lerden elde edilen faktör sonuçları incelendiğinde, belediyelere kıyasla STK'ların dağınık bir görüntü sergilediği anlaşılmaktadır. Özellikle uzlaşıya varılmayan ifadelerde bu dağınık durum ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda; 14, 24, 34, 5, 8, 12, 19 ve 22 numaralı ifadelerde büyük oranda bir uzlaşı ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan; 2, 6, 7, 9, 10, 15, 16, 17, 8, 20, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35 ve 36 numaralı ifadelerde ise büyük oranda uzlaşının olmadığı anlaşılmaktadır. Uzlaşılan konularda, daha çok çevre başlığı altındaki ifadeler ön plana çıkarken, uzlaşılmayan konularda ise sosyo-kültürel ana başlığı altındaki konuların ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.

STK ve Belediyelerden elde edilen faktör verilerinin tamamına bakıldığında ise; 1, 14, 8, 32, 27, 29 ve 34 numaralı ifadelerde uzlaşıldığı; bunun yanında 10, 24, 31, 33, 18, 28, 20 ve 17 numaralı ifadelerde ise aynı düşünülmeyeceği, uzlaşılmadığı görülmektedir. Örneğin, kentte meydana gelen hırsızlık olaylarının giderilmesi ve azaltılması (8) konusunda tüm faktör düzeyinde katılımcıların büyük dilimi çok önemli değil ve en az önemli şeklinde ifade etmişlerdir. Diğer taraftan planlama, kalkınma ve yatırım kararlarında farklı tarafların dahil edilmesi (29) ifadesine ise, tüm faktör düzeylerinde katılımcıların büyük oranı çok önemli ve en fazla önemli şeklinde cevap vermişlerdir. Benzer şekilde atık gibi karmaşık sorunların giderilmesinde farklı tarafların bir araya getirilmesine çaba sarf etmek (34) ifadesine de tüm faktör düzeylerinde, büyük oranda önemli, çok önemli ve en fazla önemli karşılığı verilmiştir. Farklı faktör düzeylerinde uzlaşılma sağlanamayan ifadeler incelendiğinde ise, örneğin atıkların çevreye zarar vermeyecek şekilde yönetilmesi (24) ifadesine bir faktör düzeyinde çok önemli değil cevabı verilirken, diğer bir faktörde ise en fazla önemli cevabı verilmektedir. Bu durum bir katılımcı grubu faktörleri arasında görülmektedir. Yine tarım alanlarının ve su kaynaklarının korunmasına önem verilmesi (31) hususunda ise, bir katılımcı grubun oluşturduğu faktörde en fazla önemli denilirken, diğer katılımcı grubun oluşturduğu faktörlerden birinde ise en az önemli ifadesinde bulunmaktadır.

Tablo 33
Belediye Yöneticilerin Kentte En Az Önem Verdiği Konular ile En Fazla Önem Verdiği Konular

	-4	+4
GBEL1	Kentsel dönüşümün, mevcut yaşıyanlara ve kültürlerine zarar vermeyecek şekilde yapılmasına çaba sarf etmek (9) İnternet aracılığıyla daha fazla bilgi sağlayarak toplum kalkınması için kamusal erişimi artırmak (17)	İşsizlerin istihdam olanağını artırmak için mesleki eğitime destek olmak (10) Kent ile ilgili karmaşık sorunların giderilmesi için farklı tarafların bir araya gelmesine çaba sarf etmek (34)
GBEL2	Kentte bulunan kurum, kuruluş ve işletmelerin sürdürülebilir yaklaşımı benimsemelerine destek olmak (19) Kentte meydana gelen hırsızlık gibi olayların giderilmesi ve azaltılması için çalışmalar yapmak (8)	Yetersiz mahalleler için ulaşım hizmetlerinin genişlemesini sağlamak (12) Kentsel dönüşümün, mevcut yaşıyanlara ve kültürlerine zarar vermeyecek şekilde yapılmasına çaba sarf etmek (9)
GBEL3	Toplu taşıma araçlarını teşvik etmek (14) Yetersiz mahalleler için ulaşım hizmetlerinin genişlemesini sağlamak (12)	Katı atıkların kaynakta ayrıştırılmasını ve geri dönüşümünü sağlamak (36) Yeniden yatırım için iş temsilcileri ve toplum liderlerini bir araya getirmek (20)
GBEL4	Kentte meydana gelen hırsızlık gibi olayların giderilmesi ve azaltılması için çalışmalar yapmak (8) Tarım alanlarının ve su kaynaklarının korunmasına önem göstermek (31)	Çocuklar için oyun alanlarının oluşmasına destek olmak (28) Dezavantajlı topluluklar ve bireyler (engelliler, yoksullar gibi) finansman erişimini sağlamak (21)
GBEL5	Kentsel dönüşümün, mevcut yaşıyanlara ve kültürlerine zarar vermeyecek şekilde yapılmasına çaba sarf etmek (9) Uygun fiyatlı konutlar için destek olmak (32)	Tarım alanlarının ve su kaynaklarının korunmasına önem göstermek (31) Spor organizasyonlarına ve sportif faaliyetler için gerekli alanların oluşturulmasına destek olmak (35)
GBEL6	Kullanılan teknoloji, ürünün içeriği, atığın ortaya çıkmasını azaltan yapısıyla yeşil işletmelerin teşvik edilmesi (4) Yeni ürünlerin ve hizmetlerin ortaya çıkmasını teşvik etmek (2)	Kent ile ilgili karmaşık sorunların giderilmesi için farklı tarafların bir araya gelmesine çaba sarf etmek (34) Planlama, kalkınma ve yatırım kararlarına, katılımcı olarak, vatandaşları ve STK'ları dahil etmek (29)
GBEL7	Dezavantajlı topluluklar ve bireyler (engelliler, yoksullar gibi) finansman erişimini sağlamak (21) Yerelde üretilen ürünlerin yaygınlaşmasına katkı sağlamak (11)	Açık/yeşil kamusal alanların geliştirilmesini sağlamak (6) Çocuklar için oyun alanlarının oluşmasına destek olmak (28)

Tablo 34
Sivil Toplum Örgütlerinin Kentte En Az Önem Verdiği Konular ile En Fazla Önem Verdiği Konular

	-4	+4
STK1	Yeni ürünlerin ve hizmetlerin ortaya çıkmasını teşvik etmek (2) Bilgi teknolojileri ve telekomünikasyon altyapısının gelişmesini teşvik etmek (3)	Yerel değerlerin ön plana çıktığı kültürel/sanatsal etkinlikler gerçekleştirmek (27) Kentsel dönüşümün, mevcut yaşayanlara ve kültürlerine zarar vermeyecek şekilde yapılmasına çaba sarf etmek (9)
STK2	Yeniden yatırım için iş temsilcileri ve toplum liderlerini bir araya getirmek (20) Kadın-erkek eşitliğinin gerçekleşmesi için çaba sarf etmek (18)	Okullarda çevresel eğitim için destek olmak (25) Açık/yeşil kamusal alanların geliştirilmesini sağlamak (6)
STK3	İşsizlerin istihdam olanağını artırmak için mesleki eğitime destek olmak (10) Uygun fiyatlı konutlar için destek olmak (32)	Kent ile ilgili karmaşık sorunların giderilmesi için farklı tarafların bir araya gelmesine çaba sarf etmek (34) Açık/yeşil kamusal alanların geliştirilmesini sağlamak (6)
STK4	Bilgi teknolojileri ve telekomünikasyon altyapısının gelişmesini teşvik etmek (3) Kentte meydana gelen hırsızlık gibi olayların giderilmesi ve azaltılması için çalışmalar yapmak (8)	Kent ile ilgili karmaşık sorunların giderilmesi için farklı tarafların bir araya gelmesine çaba sarf etmek (34) Sağlığın korunması ve sağlıklı yaşama katkı sağlayacak faaliyetler gerçekleştirmek (33)
STK5	Uygun fiyatlı konutlar için destek olmak (32) Kentte meydana gelen hırsızlık gibi olayların giderilmesi ve azaltılması için çalışmalar yapmak (8)	Kadın-erkek eşitliğinin gerçekleşmesi için çaba sarf etmek (18) Tarım alanlarının ve su kaynaklarının korunmasına önem göstermek (31)
STK6	Çocuklar için oyun alanlarının oluşmasına destek olmak (28) Mahalleleri geliştirecek programların gerçekleştirilmesi (26)	Planlama, kalkınma ve yatırım kararlarına, katılımcı olarak, vatandaşları ve STK'ları dahil etmek (29) Yeniden yatırım için iş temsilcileri ve toplum liderlerini bir araya getirmek (20)

Yukarıda yer verilen Tablo 33 ve 34 de ise, çalışmamızın odağı da dikkate alınarak katılımcıların bulundukları kentlerde en fazla önem verdikleri/verilmesi gerektiğini düşündükleri konular ile en az önem verdikleri/ verilmesi gerektiğini düşündükleri

konular bir araya derlenmiştir. Tablolar incelendiğinde en fazla önem verilen ölçütte; 9, 6, 29, 31, 34 ve 20 numaralı ifadeler belediye ve STK'lar tarafından aynı derecede karşılık bulmaktadır. Hatta *karmaşık sorunlarda farklı tarafların bir araya gelmesi* (34) iki belediye ve iki STK tarafından cevap verilerek daha yüksek düzeyde bir konuma sahip olmaktadır. Ortak diğer ifadelerin içeriğine bakıldığında, yönetim ve çevre başlığındaki konuların ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Bunların dışında ayrı ayrı bakıldığında belediyelerin en fazla önem verdiği diğer konular; 10, 12, 36, 28, 21 ve 35 şeklinde öne çıkmaktadır. Burada çocuklar için oyun alanları (28) en fazla önem verilen konular arasından iki katılımcının katılımıyla diğerlerinden daha fazla önem kazanmaktadır. Diğer en fazla önem verilen ifadelerin içeriğine bakıldığında; öncelikle ekonomik unsurların görüldüğü, sonrasında ise sosyo-kültürel ve çevre başlıklarının ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. STK'lar açısından en fazla önem verilen konulara bakıldığında da; 27, 25, 33 ve 18 ifadelerinin yer aldığı tespit edilmektedir. Bu ifadelerin içeriği incelendiğinde de, çevre ile sosyo-kültürel başlıkların öne çıktığı görülmektedir. Diğer taraftan en az önemli görülen ölçütte ise; 2, 8 ve 32 numaralı ifadeler belediye ve STK'lar tarafından aynı derecede karşılık bulmaktadır. Yine burada da, hırsızlık (8) ve uygun fiyatlı konut (32) ifadeleri daha yüksek düzeyde konuma sahiptir. Katılımcıların verilerine ayrı ayrı bakıldığında da; belediyelerin en az önemli gördüğü diğer konular; 9, 17, 19, 14, 12, 31, 4, 21 ve 11 numaralı ifadelerde karşılık bulmaktadır. Bu ifadelerin içeriğine bakıldığında; en az önem verilen konular arasında ekonomi ve çevre ön plana çıkmaktadır. STK'lar açısından ise, en az önem verilen konular; 3, 20, 18, 10, 28 ve 26 numaralı ifadelerdir. Bu ifadelerin türü açısından bakıldığında; ekonomi ve sosyo-kültürel unsurlar ön plana çıkmaktadır¹⁴².

¹⁴² Bu noktada belediye web sayfalarında veya yerele odaklanan web sayfalarında inceleme yapılan kentler ile ilgili sorunların tespit edilmeye çalışıldığı anketler hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Bu bağlamda, incelendiği gün (19.12.2015) itibarıyla 1724 kişinin katılım gösterdiği giresunblog.com'da gerçekleştirilen anket sonuçları incelendiğinde, Giresun'un en önemli üç sorununun, sırasıyla; işsizlik ve istihdam, aksu mahallesi çöp sorunu ve turizmin gelişmemesi sonucuna ulaşılmıştır. Piraziz Belediyesi web sayfasında, hangisine daha fazla önem vermeliyiz? başlıklı ankete, incelenen gün (19.12.2015) itibarıyla 217 kişi katılım göstermiş, sonuçlar ise; çevre düzenlemesi %40, turizm %25, ulaşım %12, kültürel faaliyetler % 11 ve sportif faaliyetler %7 şeklinde belirlenmiştir. Yine benzer şekilde, sizce Bulancak ilçesinin sorunları nelerdir? başlığıyla Bulancak Belediyesi web sayfası üzerinden yürütülen anketin 19.12.2015 tarihli sonuçlarına göre de; yol/kaldırım/park %44, aile için sosyal mekanlar %16,8, altyapı eksiklikleri %16,5, spor alanları&tesisler 13,4 ve kültürel etkinlikler %8,4 şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Çalışmamızda Q-Metod’a konu olan sürdürülebilir kentsel kalkınma kriterleri arasında; “Çeşitli şekillerde ortaya çıkan atıkların, çevresel kirliliğe yol açmayacak şekilde çaba sarf etmek” (24) ve “Katı atıkların kaynakta ayrıştırılmasını ve geri dönüşümünü sağlamak” (36) ifadeleri ile atık konusuna yer verilmektedir. Aşağıda hazırlanan Tablo 35 aracılığıyla atık yönetimi odaklı inceleme yapıldığında, hem STK’ların hem de belediyelerin, kaynakta ayrıştırma ve geri dönüşüm dahil olmak üzere atık yönetimi konusuna 1 ile 4 aralığındaki dizilimde önem verdikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 35
STK ve Belediye Yöneticileri Tarafından Katı Atığa Verilen Önem

	36	24	36	24
-4				
-3	STK1			GBEL4
-2		STK1	GBEL5	
-1			GBEL1	
0		STK2	GBEL4	
1	STK5 STK6	STK6 STK5	GBEL6	GBEL3
2		STK3	GBEL7	GBEL6 GBEL1
3	STK2 STK3 STK4	STK4	GBEL2	GBEL2 GBEL5 GBEL7
4			GBEL3	

3.5.4.3. Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi, İşbirliği, Ağlar ve Ağ Yönetimi

3.5.4.3.1. Giresun İli’nin Katı Atık Yönetimi Geçmişi

Bölgenin nüfusunun artış göstermesiyle katı atıklar, toplama açısından değil de, daha çok depolama ve imha açısından (açık alanlara bırakma ve denizin doldurulması şeklinde¹⁴³) sorun oluşturmaya başlamış, atık tesislerinin kurulması ve işletilmesi ön plana çıkmaya başlamıştır (Bekdemir, 2007: 207-208). Bu çerçevede bölgede katı atıkların düzenli depolanması için öncü çalışmanın Trabzon ve Rize illeri arasında gerçekleştirilen işbirliği ile meydana geldiği görülmektedir. Bu işbirliğinin hayata

¹⁴³ Ordu İli örneği için bkz. http://www.csb.gov.tr/db/ordu/duyurular/duyurular1567_1.pdf (04.10.2015), Artvin İli örneği için bkz. Yalçın Çelik ve Demirarslan, <https://openaccess.artvin.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11494/917/DO%4%9EU%20KARADEN%4%B0Z%20B%C3%96LGES%4%B0NDE.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (04.10.2015).

geçmesinde birinci derecede, Çevre Bakanlığı tarafından başlatılan *‘Türkiye Cumhuriyetinde Uygun Katı Atık Yönetimi Uygulamaları Çalışması’*nın pilot uygulama alanı olarak seçilmesinin etkisi büyük olmuştur. Gerçekleşen işbirliği birlik [Trabzon ve Rize İlleri Yerel Yönetimleri Katı Atık Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği (TRAB-Rİ-KAB)] altında formal yapıya kavuşturulmuştur. Birliğin, Rize İl Özel İdaresi ile birlikte iki ilin belediyelerinden oluşan 29 üyesi bulunmaktadır. Tesis, 2007 yılında faaliyete başlamıştır¹⁴⁴. Yine Samsun ili kapsamında da katı atık düzenli depolama çalışmaları 2002 yılında başlamış, 2008 yılında faaliyete geçmiştir. 2010 yılı itibariyle de enerji üretimine başlanıldığı anlaşılmaktadır¹⁴⁵. Ordu ili kapsamında da, katı atık bertaraf tesisinin yapımının tamamlandığı, izin işlemlerinin sürdürüldüğü anlaşılmaktadır¹⁴⁶. Artvin il merkezine karşılık gelebilecek bir atık tesisinin de, Ocak 2015 itibariyle devreye girdiği görülmektedir¹⁴⁷.

İfade edilenler çerçevesinde bölgedeki diğer iller gibi, nüfusun artış göstermesi ve endüstri ürünlerinin tüketiminin artması, Giresun’da da katı atık sorununu gündeme getirmeye başlamıştır. Bu bağlamda son 15-20 yıllık dönemde, Giresun’un (başta il merkezi olmak üzere) katı atık sorunu, atıkların döküldüğü vahşi depolama alanın kentin yerleşim yerine yakın bir noktada olması nedeniyle de, yerel kamuoyunun öncelikli gündem maddesini oluşturmuştur. Süreç içinde atıkla mücadele bağlamında bazı girişimlerin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda gündeme gelen girişimlerden biri, Ordu ve Giresun Belediyeleri işbirliğinde gerçekleştirilmek istenen *“Proliz Kontaktör Sistemi”*dir. 2002 yılında gündeme gelen bu sistemin amacı, atığın ısıya dönüştürülerek bertaraf edilmesidir. Bu işlem sürecinde yakma işlemi gerçekleşeceği ve bu işlemin de çevreye daha büyük zararlara (dioksin ve furan gibi) yol açacağı için, özellikle çevreci sivil toplum örgütlerinin tepkisine yol açmıştır. O dönem bağlamında, Çevre Bakanlığı tarafından çıkarılan; *“Katı Nitelikli Atıkların Bertarafında Temiz Teknolojilerin Kullanılması Genelgesi”* ve farklı ülkelerdeki (ABD,

¹⁴⁴ Trabzon ve Rize İlleri Yerel Yönetimleri Katı Atık Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği, <http://www.trabrikab.org.tr/Haber/Detay.aspx?id=4> (04.10.2015).

¹⁴⁵ Katı Atık Düzenli Depolama Sahası Hizmete Girdi: <http://www.haberler.com/kati-atik-duzenli-depolama-sahasi-hizmete-girdi-haberi/> (04.10.2015); Çöpteki Organik Atıktan Enerji Elde Edilecek; <http://www.milliyet.com.tr/copteki-organik-atiktan-enerji-elde-samsun-yerelhaber-216036/> (04.10.2015).

¹⁴⁶ Çöp tesisi hazır, izin bekleniyor: <http://www.haberunye.com/Haber/Yerel-Haberler/18082015/Cop-tesisi-hazir-izin-bekleniyor-.php> (04.10.2015).

¹⁴⁷ Artvin’de katı atık aktarma ve çöp depolama tesisi açıldı: http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/artvin-haberleri/artvin-de-kati-atik-aktarma-ve-cop-depolama-t_43735 (04.10.2015).

Çek Cumhuriyeti vb.) yakma karşıtı yasalar dayanak gösterilerek; TEMA Vakfı Giresun Temsilciliği öncülüğünde; Karadeniz Çevrecileri, Greenpace Akdeniz Ofisi, Trabzon Çevre Meclisi ve Samsun Doğayı Koruma Meclisi desteğiyle oluşturulmak istenen Proliz yöntemine karşı kamuoyunu bilgilendirici çalışmalar yürütülmüştür (Giresun Ekspres, 5 Ekim 2002; TEMA Vakfı Giresun Temsilcisi Basın Açıklaması, 08.09.2002). Ortaya çıkan tepkiler çerçevesinde Proliz yönteminden vaz geçilmiştir.

Yukarıda ifade edilen gelişmelerin ardından, yatırım sermayesi açısından bir belediyenin kapasitesini aşan, katı atığın kontrollü biçimde bertaraf edilebilmesi için, yasal düzenlemelerin¹⁴⁸ ve yerel kamu oyunun etkisiyle diğer kentlerde olduğu gibi, Giresun ilini kapsayacak şekilde, “*Giresun Katı-Sıvı Atık ve İçme Suları Birliği*” Bakanlar Kurulu’nun 01.02.2006 tarihli resmi gazetede yayınlanan kararı ile kuruluşu onaylanmıştır. Bir belediye başkanının, “*atık sorununun belediye yönetimlerinin tek başına çözümleyemediği bir sorun*” olarak ifade etmesi, birliğin önemini göstermektedir (Yeşilgiresun, 06.11.2008). Birliğin üyeleri, Giresun ili kapsamında olan 17 belediye ve Giresun İl Özel İdaresi’dir. Verilen bir soru önergesine Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın verdiği cevaptan anlaşılabacağı üzere, birlik kurulmadan önce Entegre Katı Atık Bertaraf Tesisi için bazı girişimler (2005) gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda ayrıştırma ve atıkların bertarafı tesisi için belirlenen ilk yerden (Demircili Köyü/Espiye), yöre halkının tepkisi nedeniyle vaz geçilmiştir¹⁴⁹. Sonraki süreçte, 2010 yılında “*Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik*”in getirdiği düzenlemelerinde dayanak oluşturmasıyla, tesis için gündeme gelen alanlar, Karadeniz sahil yolunun yapımı sırasında dolgu malzemesi için boşaltılan “taş ocakları” olmuştur. Geniş ve derin boşluktan oluşan, doğal hayat için bazı tehlikeler barındıran bu taş ocakları, çöplerin ayrıştırılması sonucu bertaraf alanları olarak kullanılacak, böylece

¹⁴⁸ Dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından; Belediyeler Arası Bölgesel Yönetim Birliklerinin oluşturulması, ekonomik olarak sürdürülebilir kapasitede Bölgesel Atık İşleme ve Bertaraf Tesisi Projeleri geliştirilmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda 2005 yılında çalışmaları başlayan Katı Atık Ana Planı 2006 yılında tamamlanmıştır. Plan çerçevesinde, kurulacak atık birlikleri için Türkiye belli bölgelere ayrılmıştır. Katı Atık Ana Planı kapsamında, sürdürülebilirlik bakış açısıyla Giresun Katı Atık Yönetim Sistemi Projesi hayata geçirilmeye çalışılmıştır (http://cavuslu.org/FileUpload/ds48890/File/ced_giresun_7.pdf; 05.10.2015). Ayrıca AB’nin de atıkların bertarafı için belediyeler arası gerçekleştirilecek birlikleri desteklediği ve buna teşvik ettiği anlaşılmaktadır (http://cavuslu.org/FileUpload/ds48890/File/ced_giresun_7.pdf, 2). Bu bağlamda Türkiye genelinde, Ekim 2015 itibarıyla Çevre Alt Yapı Hizmet Birliği başlığı altında 130 birliğin kurulduğu ve bu kurulan birliklerin 56’sının doğrudan katı atık odaklı olduğu anlaşılmaktadır <http://www.migm.gov.tr/Istatistik/Bilgiler.aspx?DetayId=6> (05.10.2015).

¹⁴⁹Bkz.: <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-1101c.pdf> (05.10.2015).

öncesine kıyasla alanın riski azalacak ve atıkların bertarafına katkı sağlamış olacaktır¹⁵⁰. Bu süreçte, mevcut olan 6-7 alternatif taş ocakları arasından, oluşabilecek çevresel riskleri en aza indireyecek tesisin yer seçiminde bazı STK'lar katkı sağlamış olsa da, son kararı Birlik vermiştir. Çavuşlu beldesinde atıl durumda bulunan taş ocağı katı atık tesisinin kurulacağı alan olarak belirlenmiştir. Bir katılımcının dikkati çektiği üzere, bu süreçte iki sorun ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, taş ocaklarının gelişi güzel kullanılması, belli bir amaca katkı sağlayacak şekilde, katı atık tesisi gibi ihtiyaçlar için daha uygun şekilde oluşturulmaması. İkincisi ise, taşıma maliyetleri dikkate alındığında mevcut tesisin bulunduğu yerin, ilin nüfus yoğunluğunun olduğu yerden yaklaşık 50 km uzaklıktaki bir alana yapılmış olmasıdır.

Diğer taraftan TBMM'ye sunulan soru önergesine karşılık verilen cevaba göre, atık bertaraf tesislerinin yer seçiminde; hava ulaşım güvenliği, koruma altına alınmış alanlara mesafesi, su kaynakları, sahanın coğrafik özellikleri, taşkın, deprem gibi doğal riskler, rüzgar yönü ve yağış durumu, kültürel miras gibi hususların dikkate alındığı anlaşılmaktadır¹⁵¹. Yine buranın yer olarak belirlenmesinin ve tesis yapımına başlanmasının ardından, yöre halkının tepkisi¹⁵² olmuştur. Tepkiler daha çok bulunan alanın doğal kaynaklarının zarar görmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Özellikle gerekli mühendislik önlemleri alınmadığında su kaynakları açısından riskler taşıdığı anlaşılmaktadır¹⁵³. Tüm bu karşı eylemler ve hukuki süreçler işlemiş, 2011 yılında başlanan tesis çalışmaları nihayetinde Haziran 2014 itibariyle tamamlanmıştır¹⁵⁴. Henüz tam anlamıyla faaliyete başlamadığı, atık aktarım tesislerinin yapımının devam ettiği bilinmektedir.

¹⁵⁰ İtalya'da, taş ve aden ocaklarının atıkların yönetilmesi sürecinde kullanıldığı anlaşılmaktadır (Kılınç, 2011: 63).

¹⁵¹ Bkz.: <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-13313c.pdf> (06.10.2015)

¹⁵² Katı atık protestosunda arbede; http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/440078/Kati_Atik_protestosunda_arbede_.html (05.10.2015); Giresun'da Katı Atık Bertaraf Tesisi Protestosu, <http://www.cihan.com.tr/tr/giresunda-kati-atik-bertaraf-tesisi-protestosu-852165.htm> (05.10.2015).

¹⁵³ Bkz.: <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-16901c.pdf> (06.10.2015)

¹⁵⁴ Dünya Çevre Günü'nde Çavuşlu Katı Atık Tesisinin Açılışı Yapıldı; <http://www.milliyet.com.tr/dunya-cevre-gunu-nde-cavuslu-kati-atik-giresun-yerelhaber-233419/> (05.10.2015).

3.5.4.3.2. Giresun İli Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi ve Aktörler Arası İşbirliği

Çalışmanın bu bölümünde alan araştırması sürecinde belediyelerden ve STK'lardan elde edilen veriler çerçevesinde katı atık ile gerçekleştirilen fiili çalışmalar ve bu çalışmalar bağlamında gerçekleştirilen işbirlikleri faaliyetlerine, sürdürülebilir atık yönetimine katkı sağlayan hiyerarşik model üzerinden yer verilmektedir.

3.5.4.3.2.1. Kaçınma, Tekrar Kullanım ve Kaynakta Ayırıştırma

Sürdürülebilir bir atık yönetiminin temelini atıkların ortaya çıkmaması için çaba sarfetme/kaçınma almaktadır. Bu durum kaçınılmaz ise, ki atığı pratikte sıfıra indirmek mümkün değildir, ortaya çıkan atığın doğrudan veya dolaylı olarak tekrar kullanımının sağlanması devreye girmektedir. Bu durumda gerçekleştirilemiyorsa, olması gereken, ekonomik olarak değer kaybetmemesi ve çevreye zarar oluşturmaması için, atığın ortaya çıktığı noktada ayrıştırmasını yapmak, bu sayede geri kazanımına aracı olmak gerekecektir. İfade edilenler bağlamında, alan araştırmasından elde edilen verilere göre, kaçınma ve tekrar kullanım konusunda bir çalışma tespit edilememiştir. Bunun yanında azda olsa özellikle Giresun merkez düzeyinde, kaynakta ayrıştırma noktasında bir çabanın olduğu anlaşılmaktadır.

Sahip olduğu 100.000'i aşan nüfusu ile Giresun ilinin en kalabalık kent alanını oluşturan Giresun Belediyesi, atığın azaltılması, tekrar kullanımı, kaynağında ayrıştırma ve geri dönüşümünün sağlanması için eğitim faaliyetlerine ağırlık verdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bilgilendirici çeşitli materyaller¹⁵⁵ [*Geri Dönüşüm Çözümleri Eğitim Kitapçığı, Başkan Amca: Çevremiz* (karikatür destekli görsel ağırlıklı bilgilendirici kitapçık) gibi] hazırlanmış, okullarda uygulamalı eğitimler (2012) gerçekleştirilmiştir. 2014 yılında bir ayrıştırıcı firma ile yapılan protokol ile 365 ton kağıt atığın toplandığı bildirilmektedir. 2015 yılı itibarıyla de başka bir firma ile anlaşma yapılmış ve Ambalaj Atıkları Kontrolü Yönetmeliği gereği Ambalaj Atık Yönetim Planı hazırlanarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na onaylanması için

¹⁵⁵ Vatandaşın farkındalını ve bilgisini artıran bu tarz hazırlanan kitapçıklar veya broşürler kaynakta ayrıştırmayı teşvik edecek ve hızlandıracaktır. Diğer örnekleri için bkz.: kaynakta ayırma için el kitabı, <http://www.rfd.no/ShowFile.ashx?FileInstanceId=b41a8748-9982-4e26-9e84-5a66af3b77ff> (19.12.2015); Ev atıklarını ayırmak için yardımcı liste, [https://www.heidelberg.de/site/Heidelberg_ROOT/get/documents_E1582737024/heidelberg/PB5Documents/pdf/70_PDF_Sortierhilfe_T%C3%BCrkisch%20\(PDF-Datei,%20192%20KB\).pdf](https://www.heidelberg.de/site/Heidelberg_ROOT/get/documents_E1582737024/heidelberg/PB5Documents/pdf/70_PDF_Sortierhilfe_T%C3%BCrkisch%20(PDF-Datei,%20192%20KB).pdf) (19.12.2015); Çevre bilinci bilgilendirme el kitabı, http://www.beyoglu.bel.tr/download/cevre_bilinci_kitapcik.pdf (19.12.2015)

gönderilmiştir. Fakat henüz onaylanmamıştır. Fiili olarak gerçekleştirilen en önemli uygulama ise ekmek atıklarının kaynağında ayrıştırılmasıdır. İlk uygulamasına Giresun Belediyesi'nin girişimi ile ayrıştırma kovalarının, yapılan işbirliği çerçevesinde belli sitelere yerleştirilmesiyle başlanmıştır. Daha sonra diğer sitelerden de talep gelmesi üzerine kent geneline yaygınlaştırılmış, hatta bu uygulama referans alınarak Amasya, Elazığ gibi belediyelere de örnek teşkil etmiştir. Yaklaşık iki yıldır gerçekleştiği anlaşılan bayat ekmeklerin kaynaktan ayrıştırılması uygulaması yerinde incelendiğinde, bina görevlilerinin (kapıcıların) önemli olduğu anlaşılmaktadır. Görüşülen bir bina sorumlusu, bayat ekmeklerin ayrıştırılması için hanelere hatırlattığını ve teşvik ettiğini ifade etmektedir. Diğer bina sorumluları ile yapılan görüşmeler dikkate alındığında, genel olarak, haneler bayat ekmekleri ya bizzat bina girişlerine yerleştirilen bayat ekmek kutularına getirmekte ya da ayrıştırma yaparak bina görevlileri aracılığıyla biriktirilmekte, bu anlamda bir düzene kavuştuğu ifade edilmektedir. Kutularda biriken ekmekler, yine bina sorumlularının bilgi vermesiyle ya belediye çalışanları tarafından ya da, uygulamada daha fazla ön plana çıktığı üzere, hayvan besleyen ve süt üreticisi vatandaşlar tarafından alınmakta olduğu belirtilmektedir. Bu ayrıştırma uygulamasında değinilmesi gereken bir husus da, dini inancın gereği olarak, “*ekmek nimettir lütfen çöpe atmayın*” ifadesinin vurgulanmasıdır. Yapılan bu vurgu ile daha fazla teşvik edici bir durumun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Özetle, ayırıcı özellikleri ile alan araştırmasında ön plana çıkan bayat ekmeklerin kaynaktan ayrıştırılması uygulamasında, Giresun Belediyesi, ayrıştırma kutularını hazırlaması ve dağıtımını yapması ile öncülük etmekte, sonrasında ise, belediyenin doğrudan muhatap olduğu bina görevlilerinin ve hanelerin ayrı toplaması, biriken bayat ekmekleri ise hanelere süt getiren hayvan besleyicilerinin almasıdır. Tespit edilen bu işbirliği örüntüsünün, adeta kendi kendine işleyen bir ağ yapısını ortaya çıkardığı ifade edilebilir.

Diğer taraftan, yukarıda ifade edilen iyi uygulamanın yanında, bir bina görevlisinin aktardığına göre, bir sitede kağıtların ayrı toplanması için bina içine ayrıştırma kutusu konulmuş, fakat haneler tarafından gerekli ilgi gösterilmediği gibi, kağıdın dışında evsel atıkların atıldığı araca dönüştürülmüştür. Bu uygulama gerçekleşmediği için de kağıt ayrıştırma kutuları kaldırılmıştır. Benzer bir durum başka bir sitede de yaşanmıştır. 2008 yılında Giresun Belediyesi öncülüğünde Giresun Valiliği ve TURÇEK Giresun Şubesi desteği ile “*Katı Atık Kaynağında Ayrıştırma Uygulamalı Eğitimi Projesi*”

kapsamında belirlenen sitede kaynağında ayrıştırma yapılmaya çalışılmış, fakat STK temsilcisi ve site yöneticisinin aktardığına göre, hem projeye taraf olanlar hem de haneler gerekli hassasiyeti göstermedikleri için başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Tablo 36
Giresun Belediyesi’nin Son Üç Yılda Katı Atıkların Yönetilmesine Yönelik Yaptığı Faaliyetler

2012	Bayat ekmek ayrıştırma uygulamasına başlanmış olup, ayrıştırılan ekmekler haftada 2 kez toplanarak, özellikle hayvan besleyenlere dağıtılmış. Orta öğretim ve üstü okullarda okuyan öğrencilere bilgilendirici eğitimler yapılmış, kitapçıklar dağıtılmış. Kağıtların kaynakta ayrıştırılması için, kurumlara kutular dağıtılmış Geri dönüşüm için 3 ton atık poşeti dağıtılmış, Alo Çöp Hattı faaliyete başlamış. Bir lisanlı firma ile protokol yapılmış, kentin muhtelif noktalarına kafesler yerleştirilmiş, ambalaj atıkları her gün toplanmıştır.
2013	Bayat ekmeğin kaynakta ayrıştırma uygulamasına devam edilmiştir. Bilgilendirici eğitim çalışmaları gerçekleştirilmiş. 3 ton atık ayrıştırma poşeti dağıtılmış. Kağıt ayrıştırmak için atık kutuları dağıtılmış Lisanslı firma ile yapılan protokolle kenttin belli noktalarına (sayı ?) kafesler konulmuş (daha çok karton amaçlı), ayda ortalama 5 ton geri dönüştürülebilir malzeme toplanmış
2014	Bayat ekmeklerin ayrıştırılmasına ve hayvan besleyen vatandaşlara dağıtılmasına devam edilmiş. Bir firma ile yapılan protokol gereği, 2014 yılında 365 ton atık kağıt toplanmış.

Yukarıda yer verilen Tablo 36’da Faaliyet Raporları üzerinden Giresun Belediyesi’nin üç yıllık zaman dilimi içinde katı atıklarla ilgili gerçekleştirdiği faaliyetlere yer verilmektedir. Faaliyetler incelendiğinde, kaynakta ayrıştırma bağlamında; bayat ekmek ve ofis kâğıtlarının ayrıştırılması ile atık konusunda bilinçlenmeyi artıracak bir takım eğitim çalışmalarının öne çıktığı anlaşılmaktadır. Giresun Belediyesi’nin 2015-2019 yılları arasını kapsayan Stratejik Planı incelendiğinde de, *Çevre, Sağlık, Çevre Sağlığı, Temizlik* stratejik alan başlığı altında, Temizlik İşleri Müdürlüğü’nün sorumluluğu kapsamında belirlenen Hedef 13’de; “*Evsel atıklar ve diğer atıkları toplayarak her mahalle, cadde ve sokakta temiz bir görünüm sağlamak*” şeklinde ifade edilmiş olup, gerçekleştirilen bu işin performans göstergesi olarak ise; bir günde toplanan ortalama

çöp miktarı, yıllık toplanan moloz miktarı (ton) ve haftanın 7 günü süpürülen sokakların oranı belirlendiği görülmektedir.

Yukarıda ifade edilenlerin dışında diğer belediyeler incelendiğinde somut bir takım çalışmalar olmamakla birlikte, bazı girişimlerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Giresun Belediyesi Kent Konseyi Tarafından, Giresun TEMA Vakfı İl Temsilciliği ile katı atığın ayrıştırılması ve bunun bilincinin oluşturulmasına yönelik bir çalışma düşünülmüş, fakat henüz gerçekleştirilmemiştir.

Diğer taraftan Tirebolu Çevre, Kültür ve Turizm Derneği temsilcisi, *çöp sadece Giresun'un, Tirebolu'nun değil, Dünyanın sorunu. Bu sorunun bilinçlenerek çözülmesi gerektiğine inanıyoruz* ifadesinde bulunmuştur. Bu bağlamda gerçekleştirilmeye çalışılan somut girişim, atıkların kaynakta ayrıştırılması bilincinin oluşması ve yaygınlaşması üzerine olmuştur. Bu durum şöyle ifade edilmektedir; *Dernek olarak karar aldık, Belediye'ye gittik, atık konusunda, geri dönüşüm konusunda size yardımcı olalım. Bize bir pilot mahalle gösterin dedik. Belediye olarak bu konudaki malzeme (ayırıştırma poşetleri gibi) teminini yapın. Biz dernek olarak, pilot mahallede insanlara kapı kapı yardımcı olabiliriz. Çöp poşetleri dağıtırız, anlatırız. Ayrıca siz belediye olarak, ayrıştırılan atığın toplanması için toplama deposu/alanı sağlayın dedik.* Bu taleplerin somut olarak henüz karşılık bulmadığını, süreci takip edeceklerini belirtmektedirler. Ayrıca belediyeden destek görülmediğinde, işbirliği yapılmak istenen başka bir kurumun olmadığı ifade edilmektedir.

Piraziz Belediyesi bağlamında da atığın ayrıştırılarak geri dönüşümünün sağlanması ve tüketildiği alanlarda yakılması bağlamında, fiili olarak hayata geçmeyen bir takım girişimler olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda atığın çevreye olan zararını azaltmak ve tüketiciyi bilinçlendirmek için Piraziz Kaymakamlığı ile işbirliği yapılmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan ziraai ilaç kutularının çevreye verdiği tahribata dikkat çekilerek kullanıldığı alanlarda yakılması teşvik edilmiştir. Fiili olarak işbirliği içinde gerçekleştirilen en önemli çalışma ise, kağıt ayrıştırma kutularının kurumlara yerleştirilmesidir. Kutuların üretilmesinde İstanbul'da bulunan bir ilçe belediyesi ile işbirliği gerçekleştirilmiştir. Ayrıştırılan kağıtların toplanarak geri kazanımının sağlanması içinde Giresun Belediyesi ile işbirliği yapılmıştır.

Bulancak Belediyesi yöneticileri de özellikle kaynakta ayrıştırma ve geri dönüşümün yaygınlaşması için vatandaşların bu konudaki bilinç düzeyinin çok önemli olduğunu vurgulamakta, *ayrıştırma alışkanlığının kazandırılması yaptırımla olmaz, eğitim çalışmaları ile çözmek gerekir* açıklaması yapılmaktadır. Bu bağlamda vatandaşların bilinçlendirilmesine yönelik İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ve İlçe Müftülüğü ile işbirliği planlandığı ifade edilmektedir. Burada altı çizilen önemli bir hususta, atık yönetimi konusunda nitelikli insan kaynağı eksikliğidir. Benzer şekilde Keşap Belediyesi yöneticisi de, ayrıştırma konusunda bilinç düzeyinin önemine vurgu yapmakta, mevcut durumda, tam anlamıyla sokakta düzenli toplama işlemi yapılmazken, şimdilik böyle bir çalışmanın başarılı olacağı düşünülmektedir. Yeni nesiller yaşam içinde yer almaya başladıkça ayrıştırma bilincinin de ortaya çıkacağı öngörülmekte ve eğitim seviyesine vurgu yapılmaktadır.

3.5.4.3.2.2. Toplama

Araştırma kapsamında dahil edilen belediyelerin, yaygın olarak, kentsel alanda ev ve iş yerlerinden ortaya çıkan atıkları özel sektör aracılığıyla vahşi depolama alanına boşaltmak üzere topladığı anlaşılmaktadır. Belediye örgütlenmesi içinde atık hizmetlerinin, Temizlik İşleri Müdürlüğü'nün görev ve sorumlulukları altında yürütüldüğü anlaşılmaktadır. 2007 yılında Türkiye'den 69 belediye örneğinde yürütülen bir araştırmada da katı atık hizmetlerini sunan birim olarak % 78 oranında temizlik işleri müdürlüğü tespit edilmiştir (Akdoğan ve Güleç, 2007: 55). Katı atıkların etkin yönetimi, ayrı bir iş bölümü ve buna yönelik nitelikli insan kaynağının tedarik edilmesiyle, sürdürülebilirlik çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda, atık yönetimi konusunun büyükşehir belediyelerinde ayrı bir birim olarak oluşturulduğu görülmektedir¹⁵⁶.

Giresun Belediyesi tarafından, çevre lisanlı bir geri dönüşüm işletmesi ile yapılan protokol gereği, özellikle kurumlar kapsamında kaynakta ayrıştırılan kâğıtların ve

¹⁵⁶ Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi altında Atık Yönetimi Şubesi şeklinde (İstanbul, Eskişehir, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Gaziantep, Mersin, Sakarya, Samsun, Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi); Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi altında Temizlik İşleri Şube Müdürlüğü şeklinde (Erzurum, Samsun, Aydın, Manisa, Kayseri ve Mardin Büyükşehir Belediyesi); Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi altında Çevre Kontrol ve Koruma Şubesi Dairesi şeklinde (Konya, Kahramanmaraş ve Van Büyükşehir Belediyesi); Atık Yönetimi Dairesi Başkanlığı altında Atık Yönetimi Planlama ve Denetimi Şube Müdürlüğü, Atık Transferler ve İkmal Şube Müdürlüğü, Katı Atık Değerlendirme Tesisleri Şube Müdürlüğü ve İnşaat Atıkları Şube Müdürlüğü birimleri ile İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin uygulamaları yer almaktadır.

karton ambalaj atıklarının ayrı toplandığı tespit edilmiştir. Bunun dışında daha çok vatandaş nezdinde farkındalık yaratmak amacıyla, plajların ve sahillerdeki ambalaj atıklarının toplanması için Giresun Belediyesi Kent Konseyi, TEMA Vakfı İl Temsilciliği ile 1-2 defa çalışma yürütülmüştür. Diğer taraftan Görele Çevre Derneği temsilcisi de; Görele Belediyesi'nin desteğiyle halkı çöp poşetleri kullanımı konusunda bilinçlendirme, yayla şenliklerinde çöp poşetinin vatandaşlara dağıtılması ve çevre günü kapsamında çevre temizliği organizasyonları gerçekleşmesi bağlamında çalışmaların yapıldığını ifade etmektedir.

Bulancak Belediyesi'nin de atık kovalarının kullanımını teşvik etmek amacıyla kısmen de olsa kıraathaneler ile işbirliği yaptığı anlaşılmaktadır. Yine aynı belediye bağlamında atıkların çevreye zarar vermeden düzenli toplanması için bir zaman dilimi belirlenmekle birlikte, bu belirtilen zamana özen göstermeyen, bunun sonucu olarak da, özellikle yaz aylarında çevresel sorunları ortaya çıkaran atıkların bekletilmeksizin toplanması için “Çöp Taksi” uygulamasının gerçekleştirildiği aktarılmaktadır. Espiye Belediyesi tarafından da, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü ile işbirliği içinde dere kenarlarındaki çöplerin toplanması için bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın doğrudan odak konusu olmamakla birlikte, kentsel alandaki katı atıkları etkileyen bir etmen de kırsal alandaki atıklardır. Kırsal alandaki atıklar, özellikle dere yataklarında yağmur sularının birikmesi aracılığıyla kentsel alanlara ve denize ulaşmaktadır. Bu bağlamda İl Özel İdaresi tarafından il kapsamındaki köylerin %50-%60 civarında atıklarının konteynerler aracılığıyla biriktirildiği ve toplandığı ifade edilmektedir. Bu uygulamaya önce, yaz aylarında yoğun şekilde insanların gittiği yaylalarda atıkların toplanması amacıyla başlanmış, daha sonra kentte yakın köyler üzerinden devam edilmiştir. Yapılan bu çalışmalar köy muhtarlarının dikkatini çekmiş ve daha çok köy muhtarlarının talebi üzerine diğer köylere de yaygınlaştırılmıştır. Köylerdeki atıklar İl Özel İdaresi tarafından; kendi bünyesindeki araçlarla, özel sektör aracılığıyla ve Güce ve Çanakçı ilçelerinde olduğu gibi bazı yerlerde de belediyeler ile işbirliği içinde toplandığı belirtilmektedir. Bahsi geçen kırsal alandaki atıklar, herhangi bir ayrıştırmaya tabii tutulmaksızın toplanmaktadır.

Kentlerin katı atıklarının toplama yapısının ülkelerin özelliklerine göre değiştiği görülmektedir. Örneğin, güçlü yerel yönetim yapısıyla İspanya'da belediyelerin

atıkların toplanması işini daha çok özel firmalar üzerinden yürütmekte, buna karşılık sınırlı düzeyde yerel yönetimlerin sayısına ve güçlenmesine ağırlık veren Hollanda'da belediyelerin kendi birimleri ve diğer kamu birimleri, atıkların toplanmasında ön plana çıkmaktadır. Yine Hollanda'ya göre daha fazla az nüfuslu belediye sayısına sahip İspanya'da, özelleştirme ile uyumlu belediyeler arası işbirliklerinin (belediye birlikleri), atıkların toplanmasında yer aldığı anlaşılmaktadır (Bel ve diğerleri, 2010: 483-486).

3.5.4.3.2.3. Geri Dönüşüm ve Geri Kazanım

Elde edilen veriler geri dönüşüm açısından incelendiğinde Giresun merkez düzeyinde, bir lisanslı işletme tarafından kâğıt ve karton ambalaj atığı bağlamında geri dönüşüm işleminin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. İfade edilen biçimsel yapının dışında, Giresun ili genelinde daha çok biçimsel olmayan boyutuyla geri dönüşüm işleminin gerçekleştirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu noktada sokak toplayıcıları ve vahşi depolama alanlarındaki ayrıştırıcılar ön plana çıkmaktadır.

Sürdürülebilir atık yönetimine katkı sağlayacak şekilde ambalaj atıklarının geri dönüşümü konusunda önemli aktörlerden biri de, sokaklarda atık toplayanlar ve hurdacılarıdır. Hurdacı firmalar bünyesinde veya bağımsız çalışan toplayıcılar tarafından ambalaj atıkları toplanarak, hurdacılar getirilmekte veya satılmaktadır. Buradan da ayrıştırılması yapılmış ambalaj atıkları, atık işleme firmalarına satılmaktadır. Görüşme yapılan bir hurda firmasının yetkilisi, Giresun merkez ilçeyi dikkate alarak, kentin coğrafi zorluklarından dolayı yalnızca insan gücüyle kaynakta ayrıştırma yapmanın zor olduğunu vurgulamakta, buna dayalı olarak ambalaj atıklarının az toplandığını, toplamak için motorlu aracın gerekli olduğunu, fakat atık toplayanların gelir durumunun düşük olması sebebiyle de, bunun gerçekleşmediğini belirtmektedir. Bu nedenlerden dolayı da, geri dönüşüm işleminin istenen düzeyde gerçekleşmediğini vurgulamaktadır. Ayrıca atıkların daha düzenli olarak kaynakta ayrıştırılmasına ve bu bağlamda atıkların ekonomik değerinin korunmasına katkı sağlaması amacıyla belediye, toplayıcılar, haneler veya işletmeler ile herhangi bir işbirliği içinde olmadıkları ifade etmektedir.

Diğer taraftan sokak toplayıcılarını, kentlerin atık yönetimine entegre eden, bu anlamda işbirliği içinde olunan, farklı ülke deneyimlerinden iyi örneklerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda altı milyonu aşan nüfusu ile Rio de Janerio kentinde,

sınırlı düzeyde kooperatif biçiminde örgütlü olanlar olsa da, daha çok biçimsel olmayan şekliyle beş bin civarında atık toplayıcısı (*Urban Miners, Catadores veya Carrinheiros*) olduğu belirtilmekte ve atıkların geri dönüşümü noktasında kentsel sürdürülebilirliğe çok önemli katkıları olduğu vurgulanmaktadır (Tirado-Soto ve Zamberhan, 2013: 1004; Gutberlet, 2015: 23-25). Brezilya genelinde ise, sokakta ambalaj atığı toplayanların 500 ile 800 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir (Gutberlet, 2015: 25). Brezilya'nın farklı kentlerinde veya bölgelerinde ise atık toplayıcılarının; ekonomik olarak etkin, daha fazla fonksiyonel, rekabet edebilir amaçlar çerçevesinde farklı kooperatifler/birliklikler altında örgütlendiği görülmektedir (Tirado-Soto ve Zamberhan, 2013: 1005). Sao Paulo kentinde atık toplayıcılarının çalışma koşullarını ve gelir durumunu iyileştirmek için *COOPCENT-ABC* (2008) adıyla işbirliği ağı oluşturulmuştur. Bu oluşumla birlikte kağıt ve plastik ambalajların toplanan miktarında yıllar (2007-2013) itibariyle bir artışın (2012 yılı hariç) olduğu görülmektedir (Gutberlet, 2015: 26; 28). Benzer şekilde kooperatifler arasından, *RECICLARIO*, kendiliğinden ortaya çıkan ağ yapısıyla, ağ yönetimi açısından örnek teşkil etmektedir. Elde edilen deneyimlerden hareketle, etkin bir geri dönüşümün sağlanması için, atık toplayıcıları ile birlikte; meteryallerin kaynaktan ayrıştırılması için vatandaşlara, bir takım teşviklerin sağlanması açısından devlete, daha iyi erişebilirlik açısından geri dönüşüm endüstrisine, araştırma ve fonun sağlanması açısından kurumlara (üniversite ve finansal kuruluşlar) önemli roller düştüğü vurgulanmaktadır (Tirado-Soto ve Zamberhan, 2013: 1005-1007).

Özel sektörü temsilen yerel düzeyde, ambalaj atıklarını piyasaya süren ve ambalaj atıklarının ortaya çıkmasına aracı olan satış noktaları (perakendeciler) ile görüşülmüştür. Ambalaj atıklarını piyasaya süren firmaların daha çok yasal zorunluluklar (bkz. Tablo 37) çerçevesinde ambalaj atıklarının yönetimini gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda lisanslı firmalar ile anlaşma yaparak, doğrudan araştırma yapılan kent ile ilintili olmadan, dolaylı olarak, piyasaya sürülen ambalaj atıklarının yıllık belli oranları toplanmaktadır. Ayrıca yapılan görüşmelerde, üretim noktasında ortaya çıkan atıkların da çevreye zarar vermemesi için ayrıştırıldığı ve geri dönüşümünün sağlanması için çaba sarf edildiği, bu duruma önem verildiği ifade edilmiştir. Hatta bir firma yetkilisi öncesinde ambalaj için 20 gr. Plastik hammaddesinin

kullandıklarını, şimdi ise 10,5 gr.'a indirdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca yasal olarak taraflara yüklenen sorumlulukların etkin bir şekilde yerine getirilmesi için denetimlerin önemli olduğunun altını çizmektedirler. Azda olsa atık yönetimi konusunda firmaların işbirliği çabalarının olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda “mavi kapak” kampanyası kapsamında 2010-2011 yılları arasında Giresun Anadolu Engelli Derneği ile Fatsu işbirliği içinde olmuştur. Diğer taraftan satış noktası konumunda işlerini yürüten firmalar için ise poşet temel atık olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda görüşülen bir perakende yetkilisi, sertifikalı, doğada çözülebilir poşetleri kullandıklarını, poşet kullanımını azaltmak için kasiyerlere yönelik eğitim çalışmaları gerçekleştirdiklerini, işletmeden çıkan karton ambalaj malzemeleri için bir toplayıcı firma ile anlaştıklarını ifade etmektedir. Yine aynı firmanın, doğrudan atık yönetimi ile ilişkili olmamakla birlikte, gerçekleştirdiği tek bir işbirliği faaliyetinin (2015), Kanser Erken Teşhis, Tarama ve Eğitim Merkezi (KETEM)’den gelen talep üzerine alış-veriş poşetlerinin bir yüzünü farkındalık yaratmak amacıyla KETEM ile paylaşmasıdır.

Burada vurgulamak gerekir ki, ambalaj atıklarının geri dönüşümünün etkin hale gelmesi için, onu destekleyen diğer faktörlerin de önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu çerçevede Guerrero (2013: 227) tarafından yapılan bir derlemede, geri dönüşüm faaliyetlerinin gerçekleşmesinde; geri dönüşüm piyasasının desteklenmesi, geri dönüşüm şirketlerinin profesyonelliği, geri dönüşüm için sunulan finansal destekler, düşük maliyetli geri dönüştürülebilir teknolojilerin varlığı, verimli toplama sistemi, toplama alanlarının mesafesi gibi faktörlerin önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 37
2013 Yılı Giresun İli Ambalaj ve Ambalaj Atıkları İstatistik Sonuçları

Ambalaj Cinsi	Üretilen Ambalaj Miktarı (kg)	Piyasa Sürülen Ambalaj Miktarı (kg)	Geri Kazanım Oranları (%)	Geri Kazanılması Gereken Miktar (kg)	Geri Kazanılan Miktar (kg)	Gerçekleşen Geri Kazanım Oranı (%)
Plastik	245.207,2	173.321,7	44	762.615,48		
Metal	606.624	513.755	44	226.052,2		
Kompozit	183.484	128.889	44	56.715,56		
Kağıt Karton	188.637,6	843.306	44	371.054,64		
Cam	367.276,86	302.794,85	44	133.229.734		
Toplam	418.562,42	334.986,62	44	147.394,11		

Kaynak: Giresun İli 2013 Yılı Çevre Durum Raporu, 2014: 44.

3.5.4.3.2.4. Bertaraf Etme

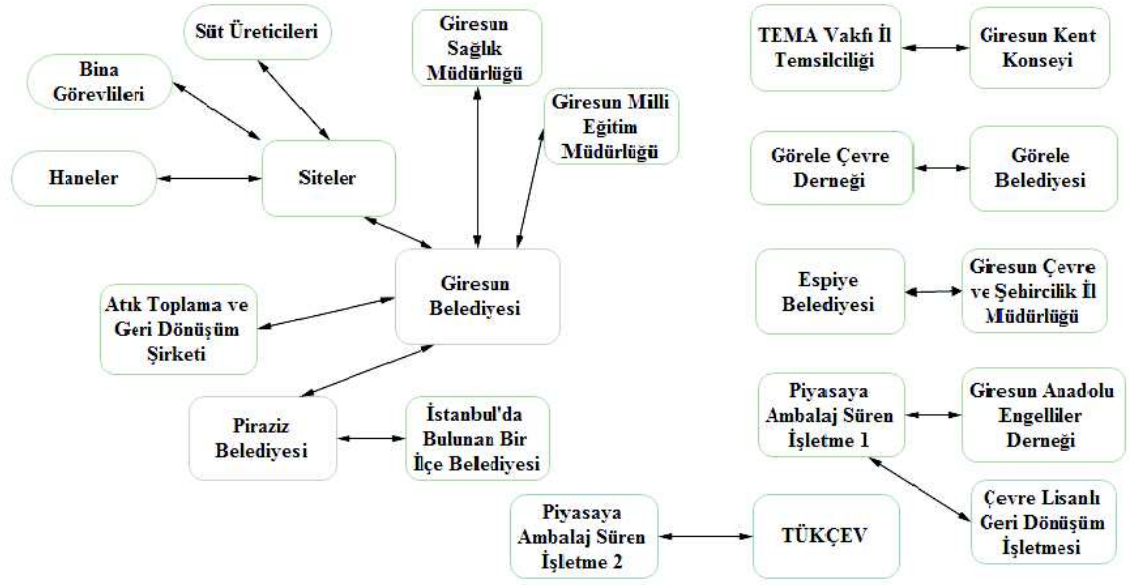
Atıkların bertaraf edilmesi, atıkların yarattığı çevresel olumsuzluklar dikkate alındığında, atık yönetiminin en önemli parçasından birini teşkil etmektedir. Atıklar düzenli şekilde kontrol edilmediğinde, bir çok çevresel sorunlara yol açmaktadır. Daha önce çalışmamızın ikinci bölümde de yer verildiği üzere, sürdürülebilir atık yönetiminin en son basamağını oluşturan atıkların bertaraf edilmesi için; kompostlama, gömme, yakma (vahşi biçimde veya enerji kazanımı kapsamında düzenli biçimde), vahşi depolama, gömme ve düzenli depolama yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Alan araştırması kapsamında bakıldığında, evsel ve ambalaj atıkların, belediyelerin sorumluluğu altında toplanarak, vahşi depolama yöntemi aracılığıyla bertarafının sağlandığı görülmektedir. İlin yerleşim yoğunluğunu oluşturan sahil şeridindeki kentlerde ise bertaraf, daha çok deniz kenarında bulunan toprak dolgu alanlarına yapılmaktadır. Diğer taraftan vahşi şekilde bir alana terk etmenin dışında, az da olsa, gömme yönteminin de kullanıldığı bilinmektedir. Daha öncede vurgulandığı üzere, Giresun ili özelinde atık sorunu, bertaraf yöntemi üzerinden kamuoyunun gündemine gelmektedir. Bu noktada, sorunun çözümü için katı atık ayrıştırma ve düzenli depolama tesisi hayata geçirilmiştir. Çalışmamızın doğrudan konusu olmamakla birlikte, bertaraf açısından, tıbbi atıkların kaynakta ayrıştırılması yapılarak, oluşturulan tesis aracılığıyla düzenli şekilde bertaraf edilmektedir.

3.5.4.3.2.5. Katı Atık Yönetimi Bağlamında Ortaya Çıkan İşbirliklerinin Ağ Yönetişimi Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Bilindiği üzere bu çalışmanın üzerinde önemle durduğu husus, sürdürülebilirlik bakış açısıyla kentsel katı atık yönetiminin karmaşık bir yapıyı barındırması, bunun için ağ yönetişimi tarzı örgütlenmelere ihtiyaç duyulmasıdır. Bu temel dayanaktan hareketle alan araştırması gerçekleştirilmiş, aktörler arası gerçekleştirilen işbirlikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda bir önceki bölümde, Giresun ili özelinde, hiyerarşik atık yönetimi modelinden hareketle, atık yönetimi ve atık yönetimi sürecindeki işbirliklerine yer verilmiştir. Bu bölümde ise, önceki bölümde tespit edilmeye çalışılan işbirliklerine odaklanılmakta ve tespit edilen işbirlikleri arasında, sahip olunan özellikleriyle ağ yönetişimi modelini yansıtanlar incelenmektedir.

İncelenen araştırma alanında tarafların genel olarak, kaynakta ayrıştırma ve geri dönüşüm dâhil olmak üzere atık yönetimine önem verdiği anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 32). Fakat fiili düzeyde incelendiğinde, hukuken birinci derece sorumluluk yüklenen belediyelerin, atıkları ayrıştırmaksızın topladığı ve vahşi depolama alanına döktüğü görülmekte ve sınırlı düzeyde diğer taraflar ile işbirliği içinde olduğu anlaşılmaktadır. Yine STK çerçevesinden bakıldığında, onların da kentte ortaya çıkan atıkların yönetimine önem verdikleri, fakat fiili durumda, çok sınırlı düzeyde atık yönetimi için çaba sarf ettikleri tespit edilmektedir. Diğer taraftan özel sektör temsilcileri de, ambalaj atıkları yönetmeliğinden kaynaklanan zorunluluklar kapsamında geri dönüşüme katkı sağlamaktadır. Aşağıda yer verilen Şekil 10'da sınırlı düzeyde ortaya çıkan işbirlikleri gösterilmektedir. Şekilde yer verilen aktörler incelendiğinde, büyük oranda, kent (ilçe) içindeki aktörler arasında bağlantıların kurulduğu anlaşılmaktadır. Şeklin sağ tarafında gösterilen bağlantılar ele alındığında;

- Ambalaj atıklarının çevreye atılmamasına dikkat çekmek amacıyla, TEMA Vakfı İl Temsilciliği ile Giresun Kent Konseyi ve Espiye Belediyesi ile Giresun Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü arasında,
- Çöp poşetlerinin kullanılmasına yönelik bilincin oluşturulmasına katkı sağlamak amacıyla, Görele Çevre ve Turizm Derneği ile Görele Belediyesi arasında,
- Su ambalajını sağlayan pet şişelerin kapakların toplanarak geri dönüşümün sağlanması amacıyla bir özel sektör temsilcisi ile Giresun Anadolu Engelliler Derneği arasında işbirlikleri gerçekleştirilmiştir.

Şekil 10: İşbirliklerini Gösteren Ağ Haritası

Şeklin sol kısmı incelendiğinde, Giresun Belediyesi'nin temel aktör olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Burada ağ yönetişimi açısından önemli bir veriyi teşkil eden oluşum, bayat ekmeklerin kaynaktan ayrıştırılmasına odaklanan bağlantıların varlığıdır. Bayat ekmeklerin kaynaktan ayrıştırılması ve değerlendirilmesini sağlayacak ağın girişimini Giresun Belediyesi başlatmıştır. İlk aşamada, Giresun Belediyesi tarafından ayrıştırma kovaları hazırlanmış, belirli siteler ile işbirliği yapılarak dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Daha sonra gerçekleştirilen bu faaliyetin yerel medya organlarında yer almasının da etkisiyle, kentte bulunan diğer sitelere de yaygınlaşmıştır. Hatta daha sonrasında, gerçekleştirilen uygulamanın ulusal medya kanallarında yer almasıyla diğer bazı illere de yaygınlaşmıştır. Oluşan bu ağın aktörleri incelendiğinde; ağın girişimcisi olarak birinci derece etkili olan Giresun Belediyesi, ikinci derecede ise etkili olan aktör site yönetimleridir. Bu ağın oluşmasında ve işleminde asıl omurgayı site yönetimleri oluşturmaktadır. Bu site yönetimleri üzerinden; haneler, bina görevlileri ve süt üreticilerinden oluşan diğer aktörler devreye girmektedir. Ağın işleyişi açısından bakıldığında; haneler atık üreticisi konumunda; bina görevlileri, haneleri teşvik edici ve ayrıştırıcı konumunda; sitede oturan hanelere süt getiren süt üreticiler ise ayrıştırılan atıkların değerlendirilmesi, yararlı hale dönüşmesi konumunda işlev görmektedir. Literatürde yer verilen ağ yönetişimi modelinin karakteristik özellikleri üzerinden bayat ekmek ayrıştırma ve değerlendirme ağlarını tahlil etmek yerinde olacaktır. Bu kapsamda

siteler özelinde küme küme ortaya çıkan ağlar incelendiğinde, aşağıda yer verilen özellikleri taşıdığı anlaşılmaktadır;

- Hiyerarşik olmayan otorite yapısı ve yatay işleyiş: Öncesinde vurgulandığı gibi ağların ortaya çıkmasında bir aktör (belediye) öncü rol oynamakla birlikte devamında, yatay düzlemde işleyen bir yapıya bürünmüştür. Kamu sektöründen bir aktörün öncülüğünde başlatılan oluşum, diğer aktörler tarafından birbirini tamamlayacak şekilde sorumluluk üstlenilmesiyle kendiliğinden işleyen bir ağ yapısına bürünmüştür.
- Açık organizasyon ve esneklik: Ortaya çıkan ağlar, ayrıştırılan atığın değerlendirmesi noktasında, aktörler açısından esnekliği barındırmaktadır. Ayrıca ağlar, farklı kişilerin ağ içinde yer almasıyla açık bir organizasyon yapısını yansıtmaktadır.
- Ortak anlayış ve bundan hareketle kollektif eylem: Burada tarafların birlikteliğini sağlayan en önemli unsurun, dağıtılan ayrıştırma kovalarında yer verildiği üzere, “*ekmek nimettir lütfen çöpe atmayın*” yazısında karşılık bulunmaktadır. Anlaşılabacağı üzere, oluşan bu ağın işleminde büyük oranda inanın etkisi olmaktadır. Bu tarz oluşumların ortaya çıkmasında ve işleminde meselede tam da bu noktada yatmaktadır. Alan araştırmasında bir katılımcının belirttiği üzere, geleneksel kırsal yaşamda varlık bulan “*mandal ve hurda*” eşleştirmesinde olduğu gibi karşılıklı fayda açısından tarafları ikna eden bir durumun olması gerekmektedir. Böyle uzlaşılan ortak bir neden üzerinden kollektif eylemin gerçekleşmesi mümkün olabilmektedir.
- Gönüllülük esaslı: Taraflar ikna olmuş bir fayda çerçevesinde, tamamen gönüllülük esaslı bir araya gelmişlerdir. Zaten bilindiği gibi ambalaj atıkları konusunda bir yönetmelik ile düzenleme yapılmakla birlikte, bahsi geçen atık için böyle bir düzenleme yoktur. Aktörler nezdinde dikkat çeken bir husus ise, bayat ekmeklerin ayrıştırılması ve değerlendirilmesi bağlamında atık yönetiminin biçimsel ve biçimsel olmayan türleriyle sivil aktörler tarafından gerçekleştiriliyor olmasıdır.
- Kendi kendine kontrol edebilmesi: Ortaya çıkan ağlar, hiyerarşik herhangi bir yöneticinin dışında, kendi kendini yöneten bir durumu yansıtmaktadır. Yani atık ayrıştıktan sonra, gönüllülük esaslı belli bir noktada toplanmakta, toplama

noktasından diğ er bir taraf olan süt üreticileri atığı almakta. Atık ayrıştırma ve biriktirme işlemi günlük tekrarlanırken, atığın toplanması haftanın belli günlerinde gerçekleşmekte.

- Karşılıklılık ve tarafların birbirini tamamlaması: Karşılıklı fayda açısından, Giresun Belediyesi, bayat ekmeklerin kaynakta ayrıştırılması ile toplama ve taşıma maliyetlerini azaltmakta, haneler manevi düzeyde çıkar elde etmekte, süt üreticileri ise, hayvanları için yiyecek elde edilmektedir. İşleyişe bakıldığında; haneler atığı ayırmakta, atıklar, ya doğrudan ya da bina görevlileri aracılığıyla ayrıştırma kovaşına konulmakta ve süt üreticilere toplayarak hayvanları için yiyeceğe dönüştürmekte.

G r ld ğu gibi sınırlı düzeyde de olsa, belediye başat bir aktör olarak öne çıkmakta, gerçekleştirdiği faaliyet ile sürdürülebilir atık yönetimine katkı sağlamaktadır. Belediye örgütlerinin daha fazla aktif olduğu örnekler de görülmektedir. Bu bağlamda Kadıköy Belediyesi ayrı bir örgütlenme ile; ilköğretimdeki öğrencilere ve öğretmenlere yönelik eğitim çalışmaları, hanelere yerinde bilinçlendirme çabaları, bez torbanın kullanımın teşvik edilmesi gibi faaliyetler ile atığı yönetme çabası g stermektedir¹⁵⁷.

Atıkların,  ncesinde STK, kamu ve özel sektör işbirliği ile ortaya çıkan, sonrasında kendi kendine örgütlenen bir ağ oluşumu ile geri kazanımlarının sağlanmasına Türkiye’den en önemli örnek “*mavi kapak*” kampanyasında gözlemlenmektedir. Bu kampanyanın ortaya çıkışı incelendiğinde, ilk girişimin Ataşehir Belediyesi’nin  nc l ğunde Türkiye Sakatlar Derneği Anadolu Yakası şubesi (protokol imzalanmış), Ataşehir Engelliler Derneği ve Ataşehir İlçe Milli Eğitim M d rl ğu’n n desteğiyle başlatılmış, sonrasında ise ilk uygulama örneğinden hareketle daha çok perakende zincir mağazalarla yapılan işbirliği ile Ege Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi ve İzmir Konak Belediyesi kampanyayı y r tt ğu anlaşılmaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki, kampanyanın geniş kitlelere (yurt içi ve yurt dışı) ulaştırılması için ulusal medya kanallarının etkisinin çok büyük olduğu anlaşılmaktadır. Kampanya ifade edilen belediyeler ile sınırlı kalmamış, tüm Türkiye genelinde vatandaşların sokaklarda, hanelerde ve iş yerlerinde geri kazanım mekanizmaları oluşturularak mavi kapağın

¹⁵⁷ Bkz.: <http://www.atikyonetimi.kadikoy.bel.tr/default.aspx>.

toplanması sağlanmıştır. Burada bu denli motivasyonu sağlayan en önemli aracın ise, mavi kapakların geri kazanımı aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine tekerlekli sandalyelerin tedarik edilmek istenmesidir (Bat, 2015: 6; 9-11). Bu oluşumun farklı aktörlerin dahil olmasıyla sürdürüldüğü bilinmektedir.

Yukarıda aktarılmaya çalışılan bayat ekmek ayırıştırma ve değerlendirme ağıları deneyimleri ve mavi kapakların toplanması örneğinde olduğu gibi diğer deneyimler de göstermektedir ki, toplum içinde, bireysel veya örgütsel, biçimsel veya biçimsel olmayan özellikleri ile yer alan aktörler, belli bir konu üzerinde ikna olduğunda, o aktörlerin işbirliği içinde bulunması kolaylaşmaktadır. Bu bağlamda asıl önemli olan, aktörlerin işbirliği ile gerçekleştirecek faaliyetlerin, tarafları ikna edecek şekilde gerekçelendirilmesi gereğidir.

3.5.5. Araştırma Bulgularının Genel Değerlendirmesi

Giresun ili, nüfusunun büyük çoğunluğunu Doğu Karadeniz Bölgesi'nin kıyı şeridinde barındıran, sahip olduğu nüfus itibarıyla orta ölçekli bir yerleşim alanını temsil etmektedir. Giresun'un STK oluşumu açısından incelendiğinde, çeşitli faaliyet alanlarında dernekler bulunmakla birlikte, doğal çevrenin korunması bağlamında, ancak sekiz derneğin bulunduğu tespit edilmektedir. Diğer taraftan ulusal düzeyde çevre koruma konusunda faaliyet gösteren Vakıfların (ÇEKÜL ve TEMA) yerel temsilcilerinin bulunduğu ve ayrıca ortaya çıkan bazı çevre konuları özelinde platformların oluşturulduğu görülmektedir. Bilinmektedir ki, STK oluşumu sosyal sermayenin önemli bileşenidir. Bu anlamda çevreci oluşum açısından Giresun'un sosyal sermayesi düşük gözükmemektedir. Türkiye özelinde gerçekleştirilen sosyal sermaye endeksi araştırmasına göre Giresun, 2010 yılı verilerine göre, -0,05 puan ile yapılan beş bölge sınıflandırmasından dördüncü sınıflandırma içinde yer almaktadır (Tüysüz, 2011). Diğer taraftan bir de 2009 yılında kurulumu gerçekleştirilen Giresun Kent Konseyi bulunmaktadır.

Yerel bir gazetenin sayıları üzerinden gerçekleşen içerik analizi bulguları dikkate alındığında, haber ve yazıların daha çok *“alınan kararlar ve gerçekleştirilen faaliyetler”* başlığı altında ön plana çıktığı görülmektedir. Bahsi geçen içeriğin de, daha çok merkezi

idarenin temsilcilerinin ön plana çıkmasıyla, atık ayrıştırma ve bertaraf tesisi kapsamında olduğu anlaşılmaktadır. Ve özellikle 2011-2013 yılları arasından yoğunlaşmanın yaşandığı tespit edilmektedir. Diğer içerik analizi başlıklarına bakıldığında, soruna yönelik çözüm önerilerinin getirilmesinde STK'lar; sorunun giderilmesine yönelik alınan kararlar ve gerçekleştirilen faaliyetlerde Giresun Belediyesi ve Giresun Valisi; alınan kararlara ve gerçekleştirilen faaliyetlere tepkide vatandaşlar, STK'lar ve belediye başkanının (atık bertaraf tesisinin kurulmasına karar verilen belde) ön plana çıkmakta olduğu görülmektedir. STK'lar günümüz açısından hem politikaların üretimi hem de üretilen politikaların hayata geçmesi ve daha geniş ölçekte yerel demokrasinin işlevselliği açısından önemli bir tarafı oluşturmaktadır. Hindistan'ın Nagpur kentinde bir STK öncülüğünde (*Centre for Development Communication*) yürütülen atık yönetimi çalışmasında, farklı tarafların (belediye birliği, STK, gönüllüler ve vatandaşlar) işbirliğiyle; kapıdan kapıya atık toplama, atık ayrıştırma, atıkların taşınması, istihdam sağlama ve farkındalık çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Özellikle toplum işbirliği ile kapıdan kapıya [*Door-to-Door (D2D)*] atıkların toplanmasıyla, belediye atık yönetimi hizmetlerinde 1 milyon \$ tasarruf sağlandığı tespit edilmiştir. Nagpur kenti özelinde görüldüğü gibi sürdürülebilir atık yönetimi sürecinde STK'ların yer almasıyla önemli kazanımlar ortaya çıkmaktadır (Agrawal, 2005).

Türkiye, genel düzeyde ele alındığında, aşkın devlet geleneği ve merkeziyetçi yönetim anlayışının hakimiyeti (Heper, 2006), sivil toplum yapısının zayıflığı ve güçlü olmayan yerel demokrasi özellikleriyle (Tekeli, 2014: 76-82), kamusal meselelerde daha çok kamu sektörü aktörlerinin ön plana çıktığı ülkelerden birini temsil etmektedir. İfade edilen özellikleri taşıyan benzer ülkelerde de aynı durumun ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu çerçevede gelişmekte olan 22 farklı ülkeden 36 kent örneğinde, atık yönetimi sürecinde paydaşların eylemlerinin/davranışlarının nasıl bir role sahip olduğu üzerine gerçekleştirilen bir araştırmada da; birinci sırada, ulusal ve yerel yönetimler en önemli aktörler olarak ön plana çıkmış; ikinci sırada, diğer taraflar olarak, haneler, STK'lar, ticaret ve sanayi sektörü; üçüncü sırada, eğitim ve araştırma kurumları, siyasi partiler, çifçiler, medya, sağlık kurumları, ticaret ve sanayi odaları, geri dönüşüm şirketleri, polis ve dini liderler ön plana çıkmıştır (Guerrero, 2013: 223-224). Benzer şekilde Doğu Afrika Bölgesi'nde yer alan üç kent üzerinden yapılan araştırmada, katı atıkların

yönetilmesinde, yerel yönetimlerin temel aktör olarak ön plana çıktığı, özel sektörden ve toplumun farklı kesimlerinden tarafların dahil edilmediği tespit edilmiştir (Majale-Liyala, 2012). Gerçekleştirilen örnek olay araştırması sonuçlarına göre de, hem genel düzeyde gerçekleştirilen işbirliklerinde hem de atık özelinde gerçekleştirilen işbirliklerinde kamu sektörü aktörlerinin ön plana çıktığı tespit edilmektedir. Bu bağlamda belediyeler, daha çok kendi çabaları ile katı atıkları geleneksel yöntemler ile yönetmeye çalışmakta, atıklar, farklı tarafları dikkate alan kompleks bir durum olarak görülmemektedir.

Genel düzeyde aktörlerin işbirliğine yönelik tutumları ve uygulamaları ele alındığında; Giresun Kent Konseyi, Tirebolu Çevre, Kültür ve Turizm Derneği, Giresun Üniversitesi ve Görele Belediye'sinin çabaları dikkat çekmektedir. Giresun Kent Konseyi'nin, işbirliği için önemli görülen “*Giresunluluk*” ortak bilincinin oluşturulması noktasında çalışmaları ön plana çıkmaktadır. Tirebolu Çevre, Kültür ve Turizm Derneği'nin, Tirebolu'nun doğal ve kültürel yapısına zarar verme potansiyeli taşıyan kararlara yönelik verilen mücadelede ve İlçe'nin sakin şehir adaylık çalışmaları sürecinde, kent içinden ve dışından gerçekleştirdikleri işbirlikleri ile ön plana çıkmaktadır. Giresun Üniversitesi ise, *Kamu-Sanayi-Üniversite İşbirliği Projesi* bağlamında taraflar arasında işbirliği alışmalarına ağırlık verdiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan bu işbirlikleri içinde asıl dikkat çeken Görele Belediyesi'nin çalışmalarıdır. Bu çalışmalar, aktörler arasında ağ yaklaşımından hareketle kurulan bağlantıların ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Bu noktada “Kent Bilgi Sistemi Projesi” üzerinden ağ bağlantıları gerçekleştirilmiştir. Görele Belediyesi, KTÜ-Harita Mühendisliği Bölümü ve öğrencileri arasından kurulan ağ ile karırlıklı fayda sağlayarak, proje çok daha düşük bir maliyetle gerçekleştirilmiştir. Belediye, proje konusu bağlamında ihtiyaç duyduğu bilgiyi elde etmiş, üniversite açısından ise, öğrencilerin edindiği teorik bilginin pratiğe aktarılması için yeni bir stajyerlik alanı elde edilmiştir.

Yapılan bu araştırmada STK temsilcilerinin ve Belediye yöneticilerinin katı atıkların sürdürülebilir yönetilmesine yönelik algıları, tutumları yüksek olmakla birlikte, bir katılımcının belirttiği üzere, yeterince bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmakta, ayrıca fiili olarak gerçekleşen çalışmaların sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir. Benzer şekilde 2007 yılında yapılan araştırmada da, belediye yöneticilerinin; entegre katı atık yönetimi,

geri kazanım, geri dönüşüm, tarafların birlikteliği, sürdürülebilirlik vb. başlıklarda tutumları yüksek düzeyde yansımaktadır (Akdoğan ve Güleç, 2007: 59-60). Yine Türkiye’de Çevre Yönetimi için Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi (ÇEKAP) kapsamında yapılan Çevre Yönetimi araştırması sonuçlarına göre de; ilçe, büyükşehir ilçe, il merkezi ve büyükşehir ölçeğinde, atık yönetimi belediyelerin birinci öncelikleri olarak konumlandırılmaktadır (Doğru, 2016: 58). İfade edilenler bağlamında yine bir katılımcının da altını çizdiği üzere, kent düzleminden hukuki açıdan yetkili ve sorumlu bir birim olarak belediye yöneticileri ve çalışanları nezdinde, bilgi düzeyinin artırılması amacıyla çevre konusunda hizmet içi eğitimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Eğer atıklar konusunda yeterli bilgi sahibi değil ise, örneğin, kartonun ıslanmasıyla oluşan kaybın anlaşılmaması gibi, atıklar iyi yönetilemeyecektir.

Giresun ili genelinde, daha çok, atıkların kamusal alana çıkışıyla, vahşi depolama alanından düzenli depolamaya geçilmesi amacıyla katı atık yönetimine odaklanılmaktadır. Bu bağlamda, yapımı ve işletmeciliği Birlik tarafından gerçekleştirilen katı atık ayrıştırma ve bertaraf tesisi çok fazla önemsenmektedir. Burada dikkat çeken bir husus ise, atık konusu yerel bir sorun olmakla birlikte, Giresun İl Özel İdare’sinin birlik üyesi olması üzerinden birlik başkanlığını Vali’nin yürütmesidir. Gerçekleştirdiğimiz yerel gazete taramasından da anlaşıldığı üzere, özellikle tesisin yer seçimi ve finansman ihtiyacının karşılanmasında, Vali’nin aktif çabası olduğu anlaşılmaktadır. Bir belediye başkanı tesisin ortaya çıkış sürecini dikkate alarak; *birlik başkanı bir belediye başkanı olsaydı, atık tesisinin yapımı gerçekleştirilemezdi. Biz hala seçmeninden korkan yöneticileriz. Herkes bir sonraki seçimde gelecek faturayı merak ediyor. İyi ki de vali olmuş* ifadelerinde bulunmaktadır. Diğer bir belediye başkanı da, *merkezi idarenin yaptırımı olsun, sahip çıksın, tesisin işler hale gelmesi için Vali beyin olmasını istiyoruz. Fakat doğrusu bu işin belediye başkanları tarafından yürütülmesidir* ifadelerinde bulunmaktadır. Benzer biçimde başka bir belediye başkanı da; *merkezi yönetimin desteği altında vali beyin birlik başkanı olması süreci hızlandırmıştır* açıklamasını yapmaktadır. Diğer bir belediye başkanı ise, bir dönem birlik başkanının bir belediye başkanı tarafından yürütülmesini dikkate alarak; *belediye başkanlarının konum itibarıyla aynı konumda yer alması, alınan kararların hayata geçirilmesinde etkili olmamıştır* şeklinde belirtmektedir. Başka bir katılımcı da, belediye başkanlarının, özellikle tesisin yerinin belirlenmesi ve yapılması

sürecinde, arka bahçemde olmasın [*“Not In My Backyard (NIMBY)”*] tutumu kapsamında ortaya çıkan yöresel tepkileri almamak adına Vali bey’e görevi devir ettikleri ifadesinde bulunmaktadır. Ardından; *Vali, yerel düzeyde sunulan hizmetlerin koordinasyonunu, denetimini ve yaptırımını uygulayan kişidir. Yerel düzeyde ortaya çıkan bir sorun kapsamında oluşan Birliğin başkanı olmaması gerekir* ifadelerinde bulunmaktadır. Başka bir belediye başkanı da farklı bir açıdan bakarak, atıkların ayrıştırılarak bertaraf edilmesini sağlayacak katı atık birliğinin hızlı hareket etmemesinden yakınılmaktadır. Mevcut haliyle atığın döküldüğü vahşi depolama alanındaki mahallelerin rahatsızlığı önemli görülmektedir. Fakat Vali’nin birlik başkanı olması beklendiği gibi, tesisin yapım sürecinde yaşananlar dikkate alınarak, faaliyetlerin hızlı gerçekleşmesinde etkili olmamıştır. Bu durumdan hareketle bir belediye başkanı; *devlet oturur, ilgili kurumları ile görüşür ve aktarma merkezini yapar. Aksu mahallesi muhtarı şikayet ediyor diye aktarma merkezinin yapımı durdurulmaz* ifadesinde bulunmaktadır. Diğer taraftan belediye başkanları tarafından, atık tesisinin devreye girmesiyle, atıkları sokaklardan toplama maliyetinin yanında, tesisten kaynaklı da bir maliyetin ortaya çıkacağı ve bunun vatandaşa yansıtacağı belirtilmekte, bu hususta da bir takım endişeler taşınmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Giresun İl Özel İdaresi Genel Sekreteri ve Birlik Müdür vekilliğini yürüten katılımcıya göre; *“günümüz şartlarında atığın yönetilmesi, kaynakta ayrıştırma ile başlaması gerekir, bunun etkin ve ekonomik anlamda karşılığı olabilmesi için, Giresun gibi ayrı ayrı ele alındığında merkez ve ilçe nüfusu ile belli bir ölçeğin oluşmadığı yerleşim alanlarında, atığın yönetilmesine bir bütün olarak, il geneli kapsamında tek bir elden yönetilmesi ve bu anlamda da geri dönüşüm zincirinin işleminin cazip hale getirilmesi gerekliliğinin”* önerisi getirilmektedir. Buna paralel olarak, kaynakta ayrıştırmanın bizim kültürümüzde olduğu, daha çok kırsal alanda öne çıkan *“mandal ve hurda”* örneğinden hareketle vurgulanmakta, öncesinde var olan bu işleyişin, tekrardan aynı mantığın güne uyarlanmasıyla devam etmesi gerekliliğinin altı çizilmektedir.

Bu alan araştırmasında dikkat çeken önemli bir bulgu, bir önceki bölümde etraflıca değerlendirildiği üzere, bayat ekmek ayrıştırma ve değerlendirme amacıyla oluşturulan bağlantılardır. Giresun merkez ilçe düzeyinde ortaya çıkan bu oluşumda, Giresun Belediyesi ağın girişimcisi olarak konumlanmakta, siteler ise işbirliği içinde olunan

diğer tarafı temsil etmektedir. Siteler üzerinden, haneler, bina sorumluları ve süt üreticileri, ağı dahil olmaktadır. Oluşan bu ağlar, kendiliğinden işleyen konumuyla, yaklaşık iki yıldır işlevini sürdürmektedir.

Özel sektör temsilcileri, zorunluluklar kapsamında atık yönetimine katkı sağlamaktadır. Oysa ki özel sektör atık yönetiminde operasyonel düzeyde önemli katkılar sunabilmektedir. Bangkok özelinde yapılan bir başka araştırmada da, bulaşıcı etkisi olan tıbbi atıkların yönetimi sürecinde yer alan aktörler ve aktörler arası etkileşim (bilgi paylaşımı bağlamında) incelenmiş, devletin denetimi ve kontrolünde özel sektörün ön plana çıktığı, bunun yanında yerel toplulukların, medya ve STK'ların çok fazla konuya ilgi duymadıkları tespit edilmiştir (Caniato ve diğerleri, 2014: 946). Yine İrlanda özelinde 2007 yılında yapılan bir araştırmada da, evsel atıkların yönetiminden hareketle atık odaklı sivil toplum örgütlerinin rolü/faaliyetleri incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, atık odaklı STK'ların; sınırlı kaynaklara sahip olduğu, merkezi-yerel yönetimler ve toplumsal organizasyonlar ile düşük ilişkilerinin olduğu, geri dönüşüm faaliyetlerini büyük oranda özel işletmelerin yerine getirdiği ve kamu ve özel sektör aktörlerine kıyasla bir statüsünün bulunmadığı ifade edilmektedir (Davies, 2007: 58). Lindqvist (2013: 145; 147) tarafından, yaşanan gelişmeler çerçevesinde bugünkü belediyelerin, evsel atıkların yönetiminde, atık piyasasından aktörler arasında anlaşma ve işbirliği kombinasyonunun önemi vurgulamaktadır. İsveç'in Helsingborg kentinde yapılan araştırmada, evsel katı atıkların yönetilmesinde, daha çok belediyenin şirketi (NSR) üzerinden işbirliği geliştirilmektedir.

Diğer aktörler açısından bakıldığında Giresun Kent Konseyi'nin, kenttin katı atığının yönetilmesine katkı sağlayacak çok sınırlı düzeyde çalışma yürüttüğü ve dahil olduğu anlaşılmaktadır. Giresun Ticaret ve Sanayi Odası'nın atık yönetimine katkı sağlayacak bir faaliyeti olmadığı ifade edilmiştir.

Verilen bilgiler ve yapılan gözlemlere göre, Giresun ili genelinde, mevcut durumda atık yönetiminin daha çok, belediye aracılığıyla katı atıkların toplama noktalarından alınarak vahşi depolama alanına transfer edilmesinden oluşmaktadır.

İfade edilen aktörler arasındaki sınırlı düzeydeki ortaya çıkan ağ benzeri birliktelikler oluşum, biçim, kapsam ve süreklilik açısından incelenmesi yerinde olacaktır. Atık

yönetimi bağlamında gerçekleştirilen sınırlı düzeyde birliktelikler oluşum açısından incelendiğinde, birlikteliklerin ortaya çıkması açısından kamu sektörü aktörleri ön plana çıkmakta olsa da, farklı sektörlerden aktörlerin birlikteliklerin ortaya çıkmasına öncülük ettiği de görülmektedir. Birliktelik oluşumlarının; atıklara yönelik farkındalık yaratmak, atıkların geri kazanımı ve değerlendirmesi bağlamında gündeme gelmektedir. Ortaya çıkan birliktelikler yapısal olarak incelendiğinde, biçimsel olmayan haliyle tarafların bir araya geldiği ve daha çok bir defaya mahsus belli süreliğine bu birliktelik eylemlerinin gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun bir istisnası, bayat ekmeklerin ayrıştırılması ve değerlendirilmesidir. Belirtilen bayat ekmek üzerinden kurulan ağlar diğerlerine göre daha fazla aktörü kapsadığı gibi, diğer sitelere de yansıyacak şekilde yeni ağların ortaya çıkmasına katkı sağlamakta ve devamlılık arz ettiği tespit edilmektedir.

Sonuç olarak tüm örnek olay bulguları dikkate alındığında Giresun ili özelinde belediye sınırları içinde sürdürülebilir ve etkin bir katı atık yönetiminin gerçekleştirilmemesinin önemli bir sebebi de, sorunun çok taraflı karmaşık bir durum olarak görülmemesi ve bu kabulden hareketle ilişkili olan farklı taraflar arasında işlevsel düzeyde işbirliklerinin olmayışıdır. Bu nedenden dolayı kurumlar arası klasik işbirliğinin bir çıktısı olarak karşılık bulan katı atık ve bertaraf tesisi de işlemeyen bir konuma sahip olmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya, insanın odakta olduğu yaşam süreci içinde, kimi zaman doğal döngüsü içinde kendi kendine çözüm üreten sorunlarla karşılaşmakta, kimi zamanda ortaya çıkan sorunlara çözüm üretmeye yönelik, farklı tarafların aktif mücadelesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda; çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda gündeme gelen sorunlara, kapsayıcı bir tutumla karşılık vermek amacıyla sürdürülebilirlik kavramı gündeme gelmiştir. Kavramın modern anlamda ilk gündeme gelişi 19. yy.'ın başlarına kadar götürülmekle birlikte, sürdürülebilirlik kavramı, kalkınma ile ele alınarak 1972 yılında ilk uluslararası ifadesi bulmuştur. Sürdürülebilirlik kavramı ile gündeme gelen bir diğer husus ise, farklı tarafların birlikteliğinin olmasıdır. Çünkü sürdürülebilirlik yaklaşımı, tek bir kalıp içinde gerçekleştirilecek bir yapıyı barındırmamakta, aksine toplumun tüm kesimlerini içine alan geniş kapsamlı bir yaklaşım olarak farklı aktörlerin yer aldığı işbirliği yapılarını gerekli kılmaktadır.

İfade edilenler bağlamında bu araştırmaya konu olan tezin temel çıkış noktası; *sahip olduğu ayırıcı özellikleriyle işbirliğinin yeni bir türünü yansıtan ağ yönetişimi yaklaşımının, kentsel katı atıkların sürdürülebilir biçimde yönetilmesine ve bu sayede kentsel sürdürülebilir kalkınma sürecine katkı sağlayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Vurgulanan noktadan hareketle araştırma süreci dizayn edilmiştir.*

Araştırmanın ilk bölümünde, “*ağ yönetişimini ortaya çıkaran sebepler, diğer örgütlenme ve yönetim modellerinden ayıran özellikler nelerdir?*” sorusunun cevabı aranmıştır. Yapılan inceleme sonucunda görülmüştür ki, zaman için ortaya çıkan yeni şartlar (farklılıkların ön plana çıkması, belirsizliklerin artması, etkinlik ve verimlilik beklentisi, sorunların kompleksleşmesi gibi), bürokrasinin varlığını göz ardı etmeksizin, yeni kamu yönetimi yaklaşımlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Burada “yeni” ön ekiyle vurgulanmak istenen temel nokta, önceki yönetim anlayışının yetersizliğine, öncekinden farklı bakış açılarına, modellerine ihtiyaç duyulduğunu yansıtmaktadır. İfade edilen yeni yaklaşımlar, farklı bakış açıları ile; yeni kamu yönetimi, yeni kamu işletmeciliği, yeni kamu hizmeti, yönetişim, yeni kamu yönetişimi, ağ yönetişimi gibi farklı şekillerde kavramsallaştırılmıştır. Bu çalışmanın temel düzeyde üzerinde durduğu kavram, yönetişimin bir türü olarak ağ yönetişimi olmuştur.

Yönetişim kavramının ilk kullanım alanları incelendiğinde, 14. yy.'a kadar geri gittiği anlaşılmaktadır. Fakat modern anlamda 1990'lı yıllardan itibaren, yönetişim kavramı

farklı alanlarda ve farklı yaklaşımlarla daha yoğun olarak gündeme gelmeye başlamıştır. Yine yönetim kavramının da gündeme gelmesinde ve yayılmasında uluslararası örgütlerin etkisi olduğu görülmektedir. Yönetişimin iki şekilde ele alındığı bilinmektedir. Birincisi, bir sistemsel değişim aracı olarak; ikincisi ise, bir yönetim tekniği olarak. Bu çalışmada bir yönetim tekniği olarak yönetime odaklanılmıştır. Bu anlamda sürdürülebilir kalkınma ve yönetim bir arada ele alınmış, sürdürülebilirliğin tamamlayıcısı, en önemli parçası olarak yönetim yaklaşımı kabul edilmiştir.

Zaman içinde yaşanan gelişmelerle birlikte sürdürülebilir kalkınma ve yönetim yaklaşımları da, farklı biçimlerde gündeme gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda, toplumların birinci öncelikli yaşam ve iş yapma alanı olarak kentler, sürdürülebilirlik açısından ön plana çıkmaktadır. Yine sürdürülebilir kalkınma bağlamında da, ortaya çıkan sorunların daha kompleks hale gelmesi, bir yönetim tekniği olarak, yönetişimin yeni bir türünü, ağ yönetişimi modelini ortaya çıkarmıştır. İfade edilenler bağlamında, yönetim, kamu yönetimi perspektifinden, kamusal politikaların oluşturulması ve yerine getirilmesinde, biçimsel düzeyde farklı sektörlerdeki aktörlerin, çeşitli şekillerde (ortaklık, işbirliği, ağ gibi) bir araya gelmesini yansıtmaktadır. Ağ yönetişimi ise, karşılaşılan kompleks kamusal sorunlara karşılık vermek amacıyla, farklı ayırıcı özelliklere sahip, bu anlamda bir birine bağlı olan ve bir birini tamamlayan tarafların [devlet, piyasa ve STK (biçimsel ve biçimsel olmayan haliyle)] işbirliği biçiminde tanımlanmaktadır. Kamu yönetimi açısından ağlar, çeşitli belirsizlikler altında ortaya çıkan, yalnızca kamu bürokrasisi veya piyasa aktörleri kapsamında çözüme kavuşturulamayan, bu nedenle bir çok biçimsel ve biçimsel olmayan oluşumu gerekli kılan karmaşık sorunlar gündeme geldiğinde önem kazanmaktadır. Ortaya çıkan karmaşık sorun üzerinden etkilenen/etkileyen bir çok aktörün farklı bağlantılar ile bir araya gelmesinden ağ yönetişimi yapıları oluşmaktadır. Bu oluşumlar, belli bir karmaşık sorunun çözümüne bağlı olarak geçici olabileceği gibi, sürekli şekilde de kurgulanabilmektedir. Ağ yönetişimini ayıran özellikler ise; açık organizasyon, yatay yapı ve işleyiş, gönüllülük esaslı ve ayrılma imkanı, esneklik, kaynakların değişimi, tarafların bir birine bağlı olması, karşılıklı fayda vb. şeklinde sıralanmaktadır. Belirtilen ayırıcı özellikler kapsamında çeşitli kazanımlar ortaya çıkmaktadır. Bu özellikler çerçevesinde ağın yapı ve işleyişinde temel düzeyde şu unsurlar ön plana çıkmaktadır; güven, hesapverebilirlik, meşruiyet, diyalog ve müzakere, sosyal sermaye ve risklerin paylaşımı. Diğer taraftan, ağ yönetişimi modeli; karmaşık sorunların yapısından

kaynaklı, istikrarlı olmayışı, diğerine karşı oluşan bağılılığın yüksek olması, seçilmişlerin egemenlik alanının zayıflatılması, belli kesimlere daha fazla çıkar sağlaması, devletin içinin boşaltılması, güç dengesizliği ve gücün kötüye kullanımı gibi noktalardan ciddi eleştirilere maruz kalmaktadır.

Araştırmanın ikinci bölümünde, *“sürdürülebilirlik yaklaşımı kentsel katı atıkların yönetimine nasıl odaklanmakta ve sürdürülebilirlik yaklaşımıyla kentsel katı atıkların yönetilmesi nasıl karmaşık yapıyı oluşturmaktadır?”* sorusunun cevabı aranmıştır. Sürdürülebilir kentsel kalkınmanın önemli çevresel bileşenlerinden biri olan katı atıkların yönetiminin, atığın ortaya çıkmasıyla gündeme gelen, yalnızca mühendislik bilgisi ve tekniği ile çözüme kavuşturulamamaktadır. Sürdürülebilir bir bakış açısıyla atık yönetilmek istendiğinde, atığın ortaya çıkmasından önce başlayan ve doğaya en az zarar verecek şekilde işlenip, bertaraf edilmesine kadar gecen sürece odaklanılması önem arz etmektedir. Sürdürülebilir kentsel katı atık yönetimi, kentsel katı atıkların; atıktan kaçınma/minimize etme ve temiz teknoloji kullanımı, tekrar kullanma, geri dönüşüm, geri kazanım ve bertaraf etme aşamalarından oluşan hiyerarşik bir modelle yönetilmesidir. Burada önemli olan atığın ortaya çıkmaması, eğer atık ortaya çıkacaksa da, onun doğaya en az zarar verecek şekilde ve hatta tekrar ekonomik anlamda girdi sağlayacak biçimde yönetilmesidir. Sürdürülebilirlik yaklaşımı, atık yönetimini hiyerarşik bir modelle (atıktan kaçınma, tekrar kullanım, geri dönüşüm, geri kazanım ve bertaraf etme) ele alarak durumu kompleks bir boyuta taşımakta, bunun için kamu, özel ve STK sektörlerinden tarafların birlikteliğini gerekli kılmaktadır.

Atık konusu, büyüme temelli ekonomik bakış açısıyla gelişmişliğin bir sonucu olarak gündeme gelmektedir. Sahip olunan maddi imkanlar arttıkça daha fazla tüketim gerçekleşmekte, bunun sonucu olarak da daha fazla atıklar ortaya çıkmaktadır. Tamda bu noktada günümüzde fazlaca ortaya çıkan, etkin biçimde yönetilmediğinde çeşitli problemlere yol açan, ekonomik açıdan kayıplar barındıran atığın, etkin yönetilmesi için sürdürülebilirlik bakış açısı gündeme gelmektedir. Bu yaklaşımın hayata geçmesinde ise, vatandaşın bilgisi ve farkındalığı kadar, kent yöneticilerinin ve STK’larının da en az vatandaş kadar bilgisi ve farkındalığı önem arz etmektedir. Türkiye’deki kentlerin katı atık yönetimi bağlamında ele alındığında ise, sürdürülebilirlik bakış açısıyla düzenlemelerin yapıldığı, fakat uygulamaya aktarılmasında bir takım sorunların olduğu tespit edilmektedir. Bu noktada altı çizilmesi gereken önemli husus ise, bir kamusal

sorun olarak atıkların, klasik kamu yönetimi örgütlenmesinin yanında ve hatta üzerinde, ilişkili olan tarafların birlikteliğini yansıtan farklı oluşumlara ihtiyaç duyulmasıdır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise, temel düzeyde “*Türkiye’de kentsel katı atıkların yönetiminde sürdürülebilirlik yaklaşımı ve buna yönelik taraflar arasında ağlar ne düzeyde kullanılmaktadır?*” sorusunun cevabı, örnek olay araştırması yöntemi aracılığıyla aranmıştır. Örnek olay araştırması sürecinde, Türkiye’deki kentsel aktörlerin sürdürülebilirlik algılarının ne durumda olduğu, atık konusuna ne derece önem verildiği ve sürdürülebilirlik açısından daha çok karmaşık bir yapıyı barındıran katı atıkların yönetiminde ne derece ağ özelliklerini yansıtan işbirliği oluşumlarının varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. İfade edilenler çerçevesinde alan araştırması için, bir bütün olarak Giresun ili tercih edilmiştir. Örnek olay araştırmasının il geneli şeklinde tercih edilmesinin temel gerekçesi, nüfus yoğunluğu açısından belli bir ölçeği oluşturmayan kentlerin daha fazla işbirliğine ihtiyaç duymasına dayanmaktadır. Bu süreçte üç yöntemden yararlanılmıştır. İlk aşamada, katı atık konusunun kamuoyuna hangi açılardan yansıdığını tespit etmek ve hangi aktörlerin ön plana çıktığını tespit etmek amacıyla, yerel gazete taraması yapılmış, katı atık odaklı haber ve yazılara içerik analizi uygulanmıştır. Yapılan bu çalışma sonucunda görülmüştür ki, büyük oranda merkez ilçedeki durumun yarattığı olumsuzluk ile, katı atık konusu vahşi depolama alanı üzerinden gündeme gelmekte ve katı atıkların düzenli depolanmasına odaklanılmaktadır. Bu çerçevede bir aktör olarak ilin Vali’si ön plana çıkmaktadır. Alan araştırmasının ikinci aşamasında, Q-Metod yöntemi aracılığıyla STK ve Belediyelerin, kentlerin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlayacak hangi konulara önem verdiklerini ve bunlar içinde de katı atık sorununa ne derece önem verildiğini tespit edilmeye çalışılmıştır. Uygulanan bu yöntem sonucunda, belediyeler ve STK’ların en fazla; mevcut yaşayanlara ve kültürlerine zarar vermeyecek şekilde kentsel dönüşüm, yeşil kamusal alanlar, tarım ve su alanlarının korunması, farklı tarafların birlikteliği ve yatırım konularına önem verdikleri tespit edilmektedir. Belediyeler ve STK’ların en az önem verdikleri konular ise; yeni ürünlerin/hizmetlerin ortaya çıkmasını teşvik etmek, hırsızlık sorunuyla ilgilenmek ve uygun fiyatlı konutlardır. Aktörler, atığı, büyük oranda (bir aktör hariç) en önemli konu olarak görmemekle birlikte, 1 ile 4 aralığında önem verdikleri tespit edilmektedir. Ortaya çıkan bu sonuç belediye web sayfaları veya il geneline odaklanan diğer web sayfalarında basit düzeyde yapılan anketler ile benzerlik göstermektedir. Yani atık, birinci öncelikli sorun olarak görülmemekle birlikte, il

genelinde önem verilen bir konudur. Fakat fiili durum incelendiğinde, sınırlı düzeyde bazı uygulamalar olmakla birlikte, genellikle atık yönetiminin sokaklardan toplanarak, vahşi depo alanına dökülmekten ibaret olduğu; kaynakta ayrıştırma, geri dönüşüm, yeniden kullanım gibi sürdürülebilirlik bakış açısını yansıtacak, işbirliklerini de kapsayıcı katı atık yönetim uygulamalarının olmadığı tespit edilmektedir. Sınırlı düzeyde gerçekleşen aktörler arası işbirliklerine bakıldığında, bayat ekmek istisnası hariç, ağ özelliklerini yansıtan işbirlikleri bulunmadığı görülmektedir. Yine sınırlı düzeyde ortaya çıkan işbirliklerindeki aktörler incelendiğinde, il içindeki aktörlerin yoğunluk kazandığı, atıkların sürdürülebilir yönetimi konusunda il dışından aktörlerin yer almadığı tespit edilmektedir. Belirtmek gerekir ki, Giresun'da kişi başına düşen günlük atık miktarı, 1,19 kg ile Türkiye (1,12 kg) ve bölge (0,89 kg) ortalamasının üzerinde yer almaktadır.

Sınırlı düzeyde gerçekleşen faaliyetler incelendiğinde;

- Ambalaj atıklarının çevreye atılmamasına dikkat çekmek amacıyla, TEMA Vakfı İl Temsilciliği ile Giresun Kent Konseyi ve Espiye Belediyesi ile Giresun Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü arasında,
- Çöp poşetlerinin kullanılmasına yönelik bilincin oluşturulmasına katkı sağlamak amacıyla, Görele Çevre ve Turizm Derneği ile Görele Belediyesi arasında,
- Su ambalajını sağlayan pet şişelerin kapakların toplanarak geri dönüşümün sağlanması amacıyla bir özel sektör temsilcisi ile Giresun Anadolu Engelliler Derneği arasında
- Bayat ekmeklerin kaynakta ayrıştırılması ve değerlendirmesi amacıyla, Giresun Belediyesi'nin öncülüğünde, site yönetimlerinin aracı rolüyle; haneler, bina sorumluları ve süt üreticileri arasında işbirlikleri gerçekleştirilmiştir. Ortaya çıkan bu bağlantılara ve işleyişe, ağ yönetişimi modeli üzerinden incelendiğinde, özgün bir ağ oluşumunu yansıttığı tespit edilmektedir. Bu durum çalışmamızın en temel bulgularından birini teşkil etmektedir. Diğer taraftan Giresun Belediyesi'nin, çevre lisanslı bir geri dönüşüm işletmesi ile işbirliği yaparak kurumlardan ve sokaklardan, kâğıt ambalaj atıklarının ayrıştırılmasına katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu işletme vahşi depolama alanında da ayrıştırma işlemini gerçekleştirmektedir. Yine Giresun Belediyesi tarafından İl

Sağlık Müdürlüğü ve İl Milli Eğitim Müdürlükleri ile gerçekleştirilen işbirliği aracılığıyla eğitim faaliyetleri yürüttüğü görülmektedir.

Sonuç olarak, gündeme gelen kamusal sorunlar/politikalar daha fazla karmaşık hale geldikçe, kurumların tekil varlıklarının dışında, birlikteliği sağlayan yeni oluşumlara ihtiyaç doğurmaktadır. Bu bağlamda çalışma içinde ele alınan ağ yönetişimi bir yönetim modeli olarak, karmaşık sorunların üstesinden gelebilecek, bu anlamda önemsenmesi gereken, bir takım yeni vaatler sunmaktadır. Atığın minimize edilmesi ve bunu sağlayacak teknolojinin geliştirilmesi noktasında belediye, özel sektör ve işletmeler arasında; atığın tekrar kullanımı, ayrıştırılması ve geri dönüşümünün sağlanması noktasında belediye, STK, haneler ve işletmeler arasında; atığın bertaraf edilmesi noktasında da belediye ve işletmeler arasında gerçekleştirilen ağlar, mali kaynakların ve insan kaynağının sağlanmasında, farklı deneyimlerin elde edilmesinde ve yeni bilginin üretilmesinde önemli görülmektedir. Taraflar özelinde odaklanıldığında devlet, düzenleme yapma ve kolluk gücüyle; özel sektör, yenilikçi ekonomik ve finansal imkanlarıyla; üniversite, araştırma ve yenilik geliştirme rolüyle; sivil toplum ise kamusal farkındalık oluşturma, kamu sağlığı ve çevresel koruma fonksiyonuyla sürdürülebilir atık yönetimine katkı sunacaklardır.

Tüm bu ifade edilenler çerçevesinde, kentsel katı atıkların sürdürülebilir ve etkin yönetilmesi ve bu duruma katkı sağlayacak ağ yönetişim yapılarının ortaya çıkması ve daha iyi işlemesi için, aşağıda, mevzuata ve uygulamaya yönelik bir takım öneriler getirilmektedir.

- Kentsel düzlemde katı atıkların en önemli bileşenleri çeşitli malzemelerden oluşan ambalajlardır. Bu atıkların yönetimini *Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği* düzenlemektedir. Yönetmelik incelendiğinde; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na, il çevre ve şehircilik müdürlüklerine, belediyelere, ambalaj üreticilerine, piyasaya sürenlere, yetkilendirilmiş kuruluşlara ve satış noktalarını taraf kabul ederek çeşitli yükümlülük getirildiği anlaşılmaktadır (bkz. Ek 2). İfade edilen taraflar arasında da birinci derecede, belediyelere ve ambalaj atıklarını piyasaya sürenlere sorumluluk yüklendiği görülmektedir. Ayrıca Yönetmelik daha çok biçimsel düzeyde;

özel sektör, STK ve belediyeler arasında işbirliklerini düzenlediği görülmektedir. Atıkların ayrıştırılmasında ve geri dönüşümünde etkili olabilecek taraflar dikkate alınmamıştır. Oysaki bayat ekmeklerin ayrıştırılması ve değerlendirilmesi örneğinde görüldüğü gibi, adı geçen tarafların atık yönetim sürecine dahil edilmesi, gerçekleştirilen faaliyetlerin etkinliğini artıracaktır. Bu çerçevede kaynakta ayrıştırma noktasında etkin bir sistem kurulmadığında “sokak toplayıcısı” gibi biçimsel olmayan aktörler önemli olmaktadır. Bu durum farklı uygulama örnekleri üzerinden görülmektedir. Bunun için sokak toplayıcıları ile gerçekleştirilecek etkin işbirlikleri ambalaj atıklarının geri dönüşümü için hiç şüphesiz katkı sağlayacaktır.

- Kentlerin yapısına ve ayırıcı özelliklerine uygun katı atık yönetim planlarını gerçekleştirilmesi, sürdürülebilir bir katı atık yönetimi için önem arz etmektedir. Bu plan yapılırken kentlerin katı atık yönetimini etkileyen; siyasal, ekonomik, kurumsal, mali, sosyo-kültürel, çevresel ve teknik boyutlar dikkate alınması gerekecektir.
- Araştırma sürecinde bir STK temsilcisinin dikkat çektiği üzere ve bayat ekmek ayrıştırma ve değerlendirme ağlarının oluşma sürecinde görüldüğü üzere, kamusal bir bilincin sağlanması için iyi işleyen pilot uygulamalar önemlidir.
- Merkezi yönetim ve yerel yönetim birimleri tarafından hanelere ve işletmelere yönelik belirli teşviklerin sunulması sürdürülebilir katı atık yönetimine katkı sağlayacaktır.
- Belirli bir ölçek oluşturma ve geri dönüşüm işletmeleri için gerçekleştirilen faaliyetlerin maddi açıdan anlamlı olabilmesi için, Giresun ili gibi orta ölçekli ve daha küçük yerleşim alanlarında, belediyelerin ayrı ayrı atık yönetim yapısı oluşturmaktan ziyade, il geneli dikkate alınarak tek bir atık yönetim yapısının oluşturulması, özellikle kaynakta ayrıştırmayı ve geri dönüşümü daha etkin hale getirebilecektir.
- Piyasaya ambalaj atığı süren işletmelerin geri dönüşüm kotalarının genel düzeyden, daha dar bir yerleşim alanına, örneğin il bazına indirgenerek gerçekleştirilmesi, atık yönetimini daha etkin hale getirebilecektir.

- Sürdürülebilir bakış açısıyla atıkların yönetiminin en önemli unsurlarından birini, üreticilerin, kullanıcıların ve diğer aracı olanların belli bir bilinç düzeyine sahip olması çok önemli olmaktadır. Bu bağlamda eğitim çalışmaları ön plan çıkmaktadır. Bu noktada çevre üst başlığı altında faaliyet gösteren STK'ların, belli davranış kalıplarının oluşturulmasında önemli roller üstlenebilmektedir. Bu bilinçle STK'ları daha fazla sürece dahil etmek yerinde olacaktır. Ayrıca bahsi geçen STK'ların, eğitim ve belirli bilincin oluşturulması noktasında tekil olarak gerçekleştireceği faaliyetlerin de katkısı büyük olacaktır. Burada özellikle somut şekilde örnek teşkil edecek uygulamalar, davranışların yaygınlaşmasında etkili olacaktır.
- Başka bir husus ise, geri dönüşüme aracı olacak materyallerin; sokaklarda, parklarda, iş yerlerinde ve hanelerde olabildiğince yaygınlaşmasını sağlayarak, geri dönüşümü daha fazla teşvik edilebilecektir.
- Yeni nesil ambalaj teknolojilerinin kullanılması, ortaya çıkan atığın takibi ve geri dönüşümünün sağlanması için teknolojik imkanlardan yararlanmak çok önemli katkılar sunacaktır.
- Bir diğer husus ise, örnek olay araştırma bulgularından da görüldüğü üzere, sürdürülebilirlik bakış açısıyla atıkların yönetilmesi isteniyorsa, bu bakış açısının muhtevasına uygun, mantığına hakim ayrı bir örgütlenmeye ve ilgili alanda nitelikli insan kaynağına ihtiyaç duyulmaktadır. Büyükşehir belediyelerin bahsi geçen örgütlenmeye gidildiği görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi orta ve küçük ölçekli yerleşim alanlarında tek bir noktada birleşim sağlanarak böyle bir örgütlenmeye gidilebilir.
- STK'ların gönüllülük esaslı başlatacağı çalışmalara veya projelere (Tirebolu Çevre, Kültür ve Turizm Derneği örneğinde görüldüğü gibi) belediyelerin destek vermesi veya kolaylaştırıcı bir tutum içinde olması, toplumsal desteği güçlendirecektir. Böyle bir yaklaşım gösterilen çabaların sahiplilik düzeyini artıracak gibi, yeni projelerin ortaya çıkmasına da, hiç şühesiz katkı sağlayacaktır.
- İşbirliklerinin gerçekleşme süreçlerinde çeşitli engellerin (teknik bilginin çok fazla önemsenerek aktörlerin dışlayıcı bir tutum takınması, işbirliği konularında politik nedenler aranması ve siyaset üzerinden işbirliklerinin geliştirilmeye çalışılması, işbirliği süreciyle elde edilecek sonuçların

farkında olunmaması gibi) gündeme geldiği bilinmektedir. Belirtilen sınırlılıklardan hareketle işbirliği kültürünün yaygınlaştırılması ve sosyal sermaye düzeyini güçlendirmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmak, işbirliklerin ortaya çıkmasını artıracaktır. Bu durumun, aktör temsilcileri tarafından fark edilmesi, Görele Belediyesi kent bilgi sistemi projesi örneğinde görüldüğü gibi çok önemli olmaktadır. Taraflar arasında gerçekleştirilen işbirlikleri ile elde edilecek kazanımların ön plana çıkarılması ve iyi uygulama örneklerinin gündeme getirilmesi, işbirliklerinin yaygınlaşmasına katkı sağlayacaktır.

- Gerek katı atıkların sürdürülebilir şekilde yönetimi özelinde, gerekse de genel düzeyde olsun işbirliklerinin ortaya çıkması için ortak bilincin varlığının son derece önemli olduğu tespit edilmektedir. Bunun için Görele Belediyesi özelinde gerçekleşen halk meclisi uygulamasında olduğu gibi iyi işleyen, vatandaş katılımını sağlayan ve birlikte çözüm üretilen yapılara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yapılar için kent konseyi oluşumu önemli fırsatlar sunmaktadır.

Sonuç olarak, biçimsel veya biçimsel olmayan, geçici veya süreklilik arz eden yapısıyla ağların oluşturulması ile; belediyeler yasal yükümlülükleri altında katı atıkların toplanması ve taşınması noktasında, STK'lar tekrar kullanım, kaynaktan ayrıştırma, geri dönüşüm ve geri kazanım noktalarında bilincin oluşması ve alışkanlıkların kazanılması açısından, diğer taraftan özel sektör de sahip olduğu teknik alt yapı, yenilikçi yapısı ve elde edilen ürünlerin piyasada değerlendirme tecrübesi açısından kentsel katı atıkların sürdürülebilir şekilde yönetilmesine çok önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ACAR, Muhittin (2003), “Sektörlerarası İşbirliği, İttifak ve Ortaklıklar”, *Çağdaş Kamu Yönetimi –I* (Ed. Muhittin Acar ve Hüseyin Özgür), Birinci Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- AÇIKGÖZ; Mehmet, GÜVEN, Aslıhan, YENİGÜN, Ruhsar (2010), “Güneydoğu Anadolu Projesi”, *Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları* (Ed. Birol Akgül ve Nispet Uzun), Bursa: Ekin Yayınevi.
- AGRANOFF, Robert ve MCGUIRE (2003), *Collaborative Public Management: New Strategies for Local Governments*, Washington, DC.: Georgetown University Press.
- AGRANOFF, Robert (2007), *Managing Within Networks: Adding Value to Public Organizations*, Washington, DC.: Georgetown University Press.
- AGRANOFF, Robert (2012), *Collaborating to Manage: A Primer for the Public Sector*, Washington, DC.: Georgetown University Press.
- AGRANOFF, Robert (2014), “Bridging the Theoretical Gap and Uncovering the Missing Holes”, *Network Theory in the Public Sector Building New Theoretical Frameworks* (Ed. Robyn Keast, Myrna Mandell ve Robert Agranoff), New York ve London: Routledge.
- AKBULUT, Bengi ve CANDAN, Ayfer Batu (2014), “Bir-İki Ağacın ötesinde: İstanbul’a Politik Ekoloji Çerçevesinden Bakmak”, *Yeni İstanbul Çalışmalar: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (Ed. Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay), İstanbul: Metis Yayınları.
- AKBULUT, Ahmet Yılmaz ve DEMİRKIRAN, Senem (2010), “21. Yüzyılda Sınır Ötesi İşbirliği Girişimleri ve Kentsel Yönetimler: Balkanlar Örneği”, *21. Yüzyıl Kentleri* (Ed. Elif Karakurt Tosun), Bursa: Ekin Kitabevi.
- AL, Hamza (2007), *Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi*, İkinci Baskı, Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- ALFORD, John ve O’FLYNN, Janine (2012), *Rethinking Public Service Delivery: Managing With External Providers*, New York: Palgrave Macmillan.
- ALPTEKİN, M. Yavuz (2012), *Medeniyet Havzalarından Küresel Trendlere Şehir ve Toplum (Şehirlerin Toplum Biçimlendirme İşlevi)*, İkinci Baskı, İstanbul: Beta Basım A.Ş..
- ARMAĞAN, Bülent, DEMİR, İbrahim, DEMİR, Özlem ve GÖK, Nuray (2006), *Katı Atıkların Ekonomide Değerlendirilmesi*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları (No: 2006-23).

- ATEŞ, Hamza (2008), “ Yeni Kamu İşletmeciliği Bağlamında Hesapverebilirlik”, *Kamu Yönetiminde Yeni Vizyonlar* (Ed. Bekir Parlak), Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- AYDINLI, Halil İbrahim (2004), *Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Belediyeler*, Ankara: Nobel Yayınları.
- AYKAN, Sonay (2014), “İstanbul’da Kentsel Sürdürülebilirlik”, *Yeni İstanbul Çalışmalar: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (Ed. Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay, İstanbul: Metis Yayınları.
- GÜLER, Birgül Ayman (2001), *Çöp Hizmetleri Yönetimi*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- BAUD, Isa (2004), “Markets, Partnerships and Sustainable Development in Solid Waste Management Raising The Questions”, *Solid Waste Management and Recycling: Actors, Partnerships and Policies in Hyderabad, India and Nairobi, Kenya* (Ed. Isa Baud, Johan Post ve Christine Furedy), Amsterdam: Kluwer Academic Publishers.
- BANISTER, David (2005), *Unsustainable Transport: City Transport in The New Century*, Routledge.
- BEATLEY, Timothy (2000), *Green Urbanism Learning from European Cities*, Island Press.
- BEKDEMİR, Ünsal (2007), “*Karadeniz Kıyı Kentleri (Samsun-Hopa Arası)*”, Konya: Çizgi Kitabevi.
- BEKKERS, Victor (2011), “Linking Innovation to the Public Sector: Contexts, Concepts and Challenges”, *Innovation in the Public Sector Linking Capacity and Leadership* (Ed. Victor Bekkers, Jurian Edelenbos ve Bram Steijn), Palgrave Macmillan.
- BENKLER, Yochai (2012), “*Penguen ve Leviathan: İşbirliğinin Kişisel Çıkar Karşısındaki Zaferi*”, (Çev. E. Kantemir), İstanbul: Optimist Yayınları.
- BEVIR, Mark (2009), *Key Concepts in Governance*, California: Sage Publications.
- BEVIR, Mark ve RHODES, R. A. W. (2006), “*Decentred Theory, Change and Network Governance*”, UC Berkeley: UC Berkeley Previously Published Works.
- BEVIR, Mark (2010), *Democratic Governance*, UK.: Princeton Universty Press.
- BİKMEN, Filiz ve MEYDANOĞLU, Zeynep (2006), *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci*, İstanbul: TÜSEV Yayınları.
- BİLGİÇ, Veysel (2008), “Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı”, *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar* (Ed. Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Namık Kemal Öztürk ve Bayram Çoşkun), İkinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- BOGASON, Peter ve ZOLNER, Mette (2007), "Methods for Network Governance Research: an Introduction", *Methods in Democratic Network Governance* (Ed. Peter Bogason ve Mette Zolner), Palgrave Macmillan.
- BOUCKAERT, Geert (1994), "Governance Between Legitimacy and Efficiency: Citizen Participation in The Belgian Fire Services", *Modern Governance: New Government-Society Interactions* (Ed. Jan Kooiman), SAGE Publications.
- BOVAIRD, Tony ve LÖFFLER, Elke (2009a), "Understanding Public Management and Governance", *Public Management and Governance* (Ed. Tony Bovaird ve Elke Löffler), Second Edition, London ve Newyork: Routledge.
- BOVAIRD, Tony ve LÖFFLER, Elke (2009b), "The Changing Context of Public Policy", *Public Management and Governance* (Ed. Tony Bovaird ve Elke Löffler), London ve Newyork: Routledge.
- BÖRZEL, Tanja A. ve PANKE, Diana (2007), "Network Governance: Effective and Legitimate?", *Theories of Democratic Network Governance* (Ed. Eva Sorensen ve Jacob Torfing), Palgrave Macmillan.
- BREHENY, Michael (1996), "Centristis, Decentristis and Compromisers: Views on the Future of Urban Form", *The Compact City: A Sustainable Urban Form?* (Ed. Mike Jenks, Elizabeth Burton ve Katie Williams), Oxford: Oxford Brookes University.
- BUMİN, Kürşat (2010), *Demokrasi Arayışındaki Kent*, Konya: Çizgi Kitapevi.
- BURGESS, Rod (2000), "The Compact City Debate: A Global Perspective", *Compact Cities: Sustainable Urban Forms for Developing Countries* (Ed. Mike Jenks ve Rod Burgess), London ve New York: Spon Press.
- BURTON, Elizabeth (2000), "The Potential of the Compact City for Promoting Social Equity", *Achiving Sustainable Urban Form* (Ed. Katie Williams, Elizabeth Burton ve Mike Jenks), London: E&FN Spon.
- CASTELLS, Manuel (2008), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Birinci Cilt, Ağ Toplumunun Yükselişi*, (Çev. Ebru Kılıç), İkinci Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Can, Ergüder (2011), *Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü: İzmir Kalkınma Ajansı Örneği*, İzmir: Altın Nokta Yayınevi.
- CHANDRAPPA, Ramesha ve DAS, Diganta Bhusan (2012), *Solid Waste Management: Principles and Practice*, New York ve London: Springer.
- CHEEMA, G. Shabbir (2005), *Building Democratic Institutions: Governance Reform in Developing Countries*, USA: Kumarian Press.
- CHRISTENSEN, Thomas H. (2011), "Introduction to Waste Management", *Solid Waste Technology & Management*, United Kingdom: Wiley.

- CHRISTENSEN, Thomas H. (2011b), “Industrial Waste”, *Solid Waste Technology & Management*, United Kingdom: Wiley.
- CHRISTENSEN, Thomas H. (2011c), “Introduction to Waste Engineering”, *Solid Waste Technology & Management*, United Kingdom: Wiley.
- CHRISTENSEN, Thomas H. ve FRUERGAARD, Thilde (2011), “Commercial and Institutional Waste”, *Solid Waste Technology & Management*, United Kingdom: Wiley.
- CHRISTENSEN, Thomas H. ve ANDERSEN, Lizzi (2011), “Construction and Demolition Waste”, *Solid Waste Technology & Management* (Ed. Thomas H. Christensen), United Kingdom: Wiley.
- CHRISTENSEN, Thomas H., FRUERGAARD, Thilde ve MATSUFUJI, Yasushi (2011), “Residential Waste”, *Solid Waste Technology & Management* (Ed. Thomas H. Christensen), United Kingdom: Wiley.
- COENEN, Frans (2009), “Introduction”, *Public Participation and Better Environmental Decisions* (Ed. Frans H. J. M. Coenen), Springer.
- COENEN, Frans, HUITEM, Dave ve WOLTJER, Johan (2009), “Participatory Decision-Making for Sustainable Consumption”, *Public Participation and Better Environmental Decisions* (Ed. Frans H. J. M. Coenen), Springer.
- COHEN, Steven (2011), “*Sustainability Management: Lessons From and For New York City, Americ, and The Planet*”, Columbia University Press.
- CONSIDINE, Mark, LEWIS, Jenny M. ve ALEXANDER, Damon (2009), “*Networks, Innovation and Public Policy: Politicians, Bureaucrats and the Pathways to Change inside Government*”, New York: Palgrave Macmillan.
- ÇOŞKUN, Selim (2008), “Kamu Yönetiminde Yönetişim Yaklaşımı”, *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar* (Ed. Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Namık Kemal Öztürk ve Bayram Çoşkun), İkinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- CULLINAN, Cormac (2014), *Vahşi Hukuk: Bir Yeryüzü Adaleti Manifestosu*, (Çev. Meral Güneşdoğmuş), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Erbatur (2014), *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ÇEVİK, Hasan Hüseyin (2010), *Kamu Yönetimi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ÇEVİK, Hasan Hüseyin ve DEMİRCİ, Süleyman (2012), *Kamu Politikası*, İkinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- ÇUKURÇAYIR, M. Akif (2005), “Siyasal Katılım Olanakları Açısından Yerel Siyaset: Yönetişim ve Yerel Alanda Yararlanılabilecek Diğer Yöntemler”, *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar –I* (Ed. Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik), Birinci Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- ÇUKURÇAYIR, M. Akif (2011), *Yerel Yönetimler*, Konya: Çizgi Kitapevi.
- DEMİR, Fatih ve KUL, Mehmet (2011), *Modern Bir Araştırma Yöntemi Q Metodu*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- DEMİR, Fatih (2013), “Kamu Politikası Sürecinde Müzakerenin Rolü ve Sürecin Demokratikleştirilmesi”, *Kamu Politikası Süreci: Teorik Perspektifler, odeller ve Analiz Yöntemleri* (Ed. Alican Kaptı), İkinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- DEMİR, Ömer (2003), *Küresel Rekabette Etkin Devlet: Türkiye İçin Etkin Bir Devlet Oluşturma İmkânı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- DEMİRCİ, Süleyman (2013), “Kamu Politikasında İşbirlikçi Tarafgirlik (Koalisyon) Modeli”, *Kamu Politikası Süreci: Teorik Perspektifler, odeller ve Analiz Yöntemleri* (Ed. Alican Kaptı), İkinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- DENHARDT, Janet. V. ve DENHARDT, Robert B. (2007), *The New Public Service: Serving, Not Steering*, New York: M.E. Sharpe, Armonk.
- BRUIJN, L. A. ve HEUVELHOF, E. F. (1997), “Instruments for Network Management”, *Managing Complex Networks: Strategies for the Public Sector*, (Ed. W. J. M. Kickert, E. -H. Klijn ve J. F. M. Koppenjan), SAGE Publications.
- DİNLER, Zeynel (2014), *Bölgesel İktisat*, Onuncu Baskı, Bursa: Ekin Kitapevi.
- DONAHUE, John D. ve ZECKHAUSER, Richard J. (2011), *Collaborative Governance: Private Roles for Public Goals in Turbulent Times*, Princeton University Press.
- EDWARDS, Andres D. (2005), *The Sustainability Revolution Portrait of A Paradigm Shift*, New Society Publishers.
- EILSTRUP-SANGIOVANNI, Mette (2009), “Varieties of Cooperation: Government Networks in International Security”, *Networked Politics: Agency, Power and Governance* (Ed. Miles Kahler), Ithaca ve London: Cornell Universty Press.
- ELEY, Carlton C. (2008), “Absolutely Positively Wellington: A Model for Smart Growth”, *Local Sustainable Urban Development in a Globalized World* (Ed. Lauren C. Heberle ve Susan M. Opp), England: Ashgate Publishing Limited.
- ENGELMAN, Robert, (2013), Sürdürülebilirlik Sakızının Ötesi, *Dünyanın Durumu 2013: Sürdürülebilirlik Hâlâ Mümkün mü?* (Çev. Cana Ulutaş Ekiz ve Çağrı Ekiz), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ERDOĞAN, Mustafa (1998), *Liberal Toplum-Liberal Siyaset*, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- ERDOĞAN TOSUN, Gülgün (2003), “Sivil Toplum”, *Çağdaş Kamu Yönetimi –I* (Ed. Muhittin Acar ve Hüseyin Özgür), Birinci Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- EROĞLU, H. Tuğba (2010a), “Kamu Yönetiminde Hiyerarşi, Ağ, Piyasa ve Aktörler Düzleminde Yönetişim”, *Yönetişim* (Ed. M. Akif Çukurçayır, H. Tuğba Eroğlu ve Hülya Ekşi Oğuz), Birinci Baskı, Konya: Çizgi Kitapevi.
- ERYILMAZ, Bilal (2008), *Bürokrasi ve Siyaset*, Üçüncü Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- ERYILMAZ, Bilal (2009), *Kamu Yönetimi*, İkinci Baskı, Ankara: Okutman Yayıncılık.
- ERZAN, Refik, KADİRBEYOĞLU, Zeynep ve ÖZKAYNAK, Begüm (2014), “Yerel Kalkınma ve Sürdürülebilirlik: Türkiye’ye Genel Bir Bakış”, *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar* (Ed. Ahmet Faruk Aysan ve Devrim Dumludağ), Ankara: İmge Kitapevi.
- ESMARK, Anders (2007), “Democratic Accountability and Network Governance – Problems and Potentials”, *Theories of Democratic Network Governance* (Ed. Eva Sorensen ve Jacob Torfing, Palgrave Macmillan).
- EVANS, Bob, JOAS, Marko, SUNDBACK, Susan ve THEOBALD, Kate (2005), *Governing Sustainable Cities*, UK ve USA: Earthscan.
- FLEISHMAN, Rachel (2009), “To Participate or Not to Participate? Incentives and Obstacles for Collaboration”, *The Collaborative Public Manager* (Ed. O’Leary, Rosemary ve Bingham, Lisa Blomgren), Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- FOSTER, John Bellamy (2008), *Savunmasız Gezegen: Çevrenin Kısa Ekonomik Tarihi*, Ankara: Epos Yayınları.
- FREDERICKSEN, Patricia J. ve LOVRICH, Nicholas P. (2001), “Sustaining Community Through Collaboration: The Value of Conflict Management Training for Community Leaders”, *Creating Sustainable Community Programs: Examples of Collaborative Public Administration* (Ed. Mark R. Daniels, London: Praeger).
- FUKUYAMA, Francis (2008), *Devletin İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- GIANOLI, Alberto (2009), *Local Democratic Governance: The Management of Complexity*, Deutschland: VDM Verlag.
- GILCHRIST, Alison (2009), *The Well-Connected Community: A Networking Approach To Community Development*, Second Edition, UK: The Policy Press.
- GIDDINS, Anthony (2013), *İklim Değişikliği Siyaseti*, Ankara: Phoeix Yayınevi.
- GOLDSMITH, S. ve Eggers, W. D. (2004), *Government by Network*, Washingto D.C.: Brookings Institution Press.
- GORDON, Ian ve BUCK, Nick (2005), “Introduction: Cities, Competitiveness, Cohesion and Governance -A Sketch of ‘The New Conventional Wisdom’”, *Changing Cities: Reshaping Urban Competitiveness, Cohesion and*

Governance (Ed. Nick H. Buck, Ian Gordon, Alan Harding ve Ivan Turok), Basingstoke: Palgrave Macmillan.

GÖRKEMLİ, H. Nur (2011), *Üniversiteler ve Kent Ekonomisi: Selçuk Üniversitesi Örneği*, Konya: Çizgi Kitapevi.

GÖYMEN, K. (2010), *Türkiye’de Yerel Yönetişim ve Yerel Kalkınma*, İstanbul: Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş..

GRAADY, Elizabeth A. ve CHEN, Bin (2009), “Partner Selection and the Effectiveness of Interorganizational Collaborations”, *The Collaborative Public Manager* (Ed. Rosemary O’Leary ve Lisa Blomgren Bingham), Washington, D.C.: Georgetown University Press.

GREVE, Carsten ve HODGE, Graeme (2010), “Public-Private Partnerships and Public Governance Challenges”, *The New Public Governance ? : Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne), New York: Routledge.

GÜNDOĞAN, Ertuğrul (2010), “Yönetişim: Kavram, Kuram ve Boyutlar”, *Yönetişim: Kuram, Boyutlar, Uygulama* (Ed. M. Akif Çukurçayır, H. Tuğba Eroğlu ve Hülya Ekşi Uğuz), Birinci Baskı, Konya: Çizgi Kitapevi.

HAJER, Maarten ve WAGENAAR, Hendrik (2003), “Introduction”, *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society* (Ed. Maarten Hajer ve Hendrik Wagenaar), Cambridge University Press.

HAKYEMEZ, Yusuf Şevki (2011), “Anayasal Demokrasi Açısından Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları, Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları”, *Sivil Toplum ve Demokrasi* (Ed. Atilla Yayla ve Bican Şahin), Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Derneği Yayınları.

HANSEN, Allan Dryer (2007), “Governance Networks and Participation”, *Theories of Democratic Network Governance* (Ed. Eva Sorensen ve Jacob Torfing), Palgrave Macmillan.

HARMON, Katrina M. (2008), “Moving Toward Urban Sustainability: A Comparison of the Development of Sustainability Indicators in Seattle and Minneapolis”, *Local Sustainable Urban Development in a Globalized World* (Ed. Lauren C. Heberle ve Susan M. Opp), England: Ashgate Publishing Limited.

HAUSCHILD, Michael Z. ve BARLAZ, Morton A. (2011), “LCA in Waste Management: Introduction to Principle and Method”, *Solid Waste Technology & Management* (Ed. Thomas H. Christensen), United Kingdom: Wiley.

HEBERLE, Lauren C. (2008), “Sustainable Urban Development: Local Strategies as Global Solution”, *Local Sustainable Urban Development in a Globalized World* (Ed. Lauren C. Heberle ve Susan M. Opp), England: Ashgate Publishing Limited.

HEPER, Metin (2006), *Türkiye’de Devlet Geleneği*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları-18.

- HICKLIN, Alisa, O'TOOLE Jr., Laurence, MEIER, Kenneth J. ve ROBINSON, Scott E. (2009), "Calming the Storms: Collaborative Public Management, Hurricanes Katrina and Rita, and Disaster Reponse", *The Collaborative Public Manager* (Ed. Rosemary O'Leary ve Lisa Blomgren Bingham), Washington: D.C.Georgetown University Press.
- HILL, Michael ve HUPE, Peter (2009), *Implementing Public Policy: An Introduction to the Study of Operational Governance*, Second Edition, SAGE.
- HUXHAM, Chris ve VANGEN, Siv (2005), "Managing to Collaborate: The Theory and Practice of Collaborative Advantage", London and New York: Routledge.
- HUYS, M. ve KOPPENJAN, J. (2010), "Policy Networks in Practice: The Debate On The Future Of Amsterdam Airport Schiphol", *The New Public Governance?: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne), New York: Routledge.
- JENKS, Mike, BURTON, Elizabeth ve WILLIAMS, Katie (1996), "Compact Cities and Sustainability: An Introduction", *The Compact City: A Sustainable Urban Form ?* (Ed. Mike Jenks, Elizabeth Burton ve Katie Williams), Oxford: Oxford Brookes University.
- JORGENSEN, Torben Beck (1994), "Modes Of Governance and Administrative Change", *Modern Governance: New Government-Society Interactions* (Ed. Jan Kooiman), SAGE Publications.
- İLHAN, Akgün (2011), *Yeni Bir Su Politikasına Doğru Türkiye'de Su Yönetimi: Alternatifler ve Öneriler*, İstanbul: Sosyal Değişim Derneği Yayınları.
- KAHRAMAN, Yavuz, VURGUN, Levent ve ÖZTOP, Sezai (2012), "Yönetişim Anlayışı ve Değerlerinin Yönetim Kültürüne Etkileri", *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi* (Ed. Fatma Neval Genç), Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- KALAĞAN, Gökhan (2010), *Türkiye'de 1980 Sonrası Bürokratik Dönüşüm*, İstanbul: Beta Yayınları.
- KAHLER, Miles (2009), "Networked Politics: Agency, Power and Governance", *Networked Politics: Agency, Power and Governance* (Ed. Miles Kahler), Ithaca ve London: Cornell Universty Press.
- KAPLAN, Ayşegül (1999), *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*, Ankara: Mülkiye Birliği Vakfı Yayınları No: 9.
- KAPUCU, Naim (2012), "Sivil Toplumun Kamu Politikalarına Etkin Katılımı", *Yeni Kamu İşletmeciliğinden Yönetişime Geçiş ve Devlet-Birey İlişkileri* (Ed. Fatma Neval Genç), Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- KARABULUT, Tahsin (2007), "Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kurumsal Gelişmelerle İlgili Genel Bir Değerlendirme", *Yerel Yönetimler*

Üzerine Güncel Yazılar II (Ed. Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

KARPUZCU, Mehmet (2014), *Çevre Kirlenmesi ve Kontrolü*, 14. Baskı, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

KASEMIR, Bernd, JAEGER, Carlo C. ve JAGER, Jill (2003), "Citizen participation in sustainability Assessments", *Public Participation in Sustainability Science A Handbook* (Ed. Bernd Kasemir, Jill Jäger, Carlo C. Jaeger ve Matthew T. Gardner), UK ve USA: Cambridge University Press.

KEAST, Robyn ve MANDELL, Myrna P. (2014), "Process Catalyst and Strategic Leveraging Theory of Deliberate Action in Collaborative Networks", *Network Theory in the Public Sector Building New Theoretical Frameworks* (Ed. Robyn Keast, Myrna Mandell ve Robert Agranoff), New York ve London: Routledge.

KEAST, Robyn (2014), "Network Theory Tracks and Trajectories: Where from, Where to ?", *Network Theory in the Public Sector Building New Theoretical Frameworks* (Ed. Robyn Keast, Myrna Mandell ve Robert Agranoff), New York and London: Routledge.

KELEŞ, Ruşen ve HAMAMCI, Can (2005), *Çevre Politikası*, Beşinci Baskı, Ankara: İmge Kitapevi.

KELEŞ, Ruşen (2008), *Kentleşme Politikası*, Onuncu Baskı, Ankara: İmge Kitapevi.

KELEŞ, Ruşen (2010), "Yönetişim Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım", *Yönetişim: Kuram-Boyutlar-Uygulama* (Ed. M. Akif Çukurçayır, H. Tuğba Eroğlu ve Hülya Ekşi Oğuz), Birinci Baskı, Konya: Çizgi Kitapevi.

KELEŞ, Ruşen (2014), *100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu*, İstanbul: Cem Yayınevi.

KENNEY, M. (2009), "Turning to the "Dark Side": Coordination, Exchange and Learning In Criminal Networks", *Networked Politics: Agency, Power and Governance* (Ed. Miles Kahler), Ithaca ve London: Cornell Universty Press.

KETTL, Donald F. (2009), "The Key to Networked Government", *Unlocking The Power of Networks, Keys to High-Performance Government* (Ed. Stephen Goldsmith ve Donald F. Kettl), Washington D.C.: Brookings Institution Press.

KEYMAN, Fuat ve LORASDAĞI, Berrin Koyuncu (2010), *Kentler, Anadolu’nun Dönüşümü, Türkiye’nin Geleceği*, Birinci Baskı, İstanbul: Doğan Kitap.

KILINÇ, İsmail (2011), *Çöp Ekomisi ya da Atık "dedikleri"*, Ankara: Epos Yayınları.

KIŞLALILIOĞLU, Mine ve BERKES, Fikret (1993), *Çevre ve Ekoloji*, Dördüncü Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi.

KICKERT, Walter (1994), "Complexity, Governance and Dynamics: Conceptual Explorations of Public Network Management", *Modern Governance: New Government-Society Interactions* (Ed. Jan Kooiman), SAGE Publications.

- KICKERT, W. J. M. ve KOPPENJAN, J. F. M. (1997), "Public Management and Network Management: An Overview", *Managing Complex Networks: Strategies for the Public Sector*, (Ed. W. J. M. Kickert, E. -H. Klijn ve J. F. M. Koppenjan), SAGE Publications.
- KICKERT, W. J. M., KLIJN, E. H. ve KOPPENJAN, J. F. M. (1997), "Introduction: A Management Perspective on Policy Networks", *Managing Complex Networks : Strategies for the Public Sector* (Ed. W. J. M. Kickert, E. -H. Klijn, ve J. F. M. Koppenjan), SAGE Publications.
- KICKERT, Walter J. M. (2002), "Public Governance in The Netherlands: An Alternative to Anglo-American 'managerialism'", *Public Management: Critical Perspectives* (Ed. Stephen P. Osborne), London ve New York: Routledge.
- KJAER, Anne Mette (2004), *Governance*, First Published, USA ve UK: Polity Press.
- KLIJN, Erik-Hans (1997), "Policy Networks: An Overview", *Managing Complex Networks : Strategies for the Public Sector* (Ed. W. J. M. Kickert, E. -H. Klijn ve J. F. M. Koppenjan), SAGE Publications.
- KLIJN, Erik-Hans ve EDELENBOS, Jurian (2007), "Meta-Governance as Network Management", *Theories of Democratic Network Governance* (Ed. Eva Sorensen ve Jacob Torfing), Palgrave Macmillan.
- KLIJN, Erik-Hans (2010), "Trust in Governance Networks: Looking For Conditions For Innovative Solutions and Outcomes", *The New Public Governance?: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne, New York: Routledge.
- KOÇEL, Tamer (2007), *İşletme Yöneticiliği*, On Birinci Baskı, İstanbul: Arıkan Yayınları.
- KOOIMAN, Jan (1994), "Governance and Governability: Using Complexity, Dynamics and Diversity", *Modern Governance: New Government-Society Interactions* (Ed. Jan Kooiman), SAGE Publications.
- KOOIMAN, Jan (1994), "Findings, Speculations and Recommendations", *Modern Governance: New Government-Society Interactions* (Ed. Jan Kooiman), SAGE Publications.
- KOOIMAN, Jan (2010), "Governance and Governability", *The New Public Governance?: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne), New York: Routledge.
- KOOIMAN, Jan (2002), "Social-Political Governance: Overview, Reflections and Design", *Public Management: Critical Perspectives* (Ed. Stephen P. Osborne), London ve New York: Routledge.

- KOPPENJAN, Joop ve KLIJN, Erik-Hans (2004), *Managing Uncertainties in Networks: A Network Approach to Problem Solving and Decision Making*, New York: Routledge.
- KOPPENJAN, Joop ve KLIJN, Erik-Hans (2014), "What Can Governance Network Theory Learn from Complexity Theory? Mirroring Two Perspectives on Complexity", *Network Theory in the Public Sector Building New Theoretical Frameworks* (Ed. Robyn Keast, Myrna Mandell ve Robert Agranoff), New York ve London: Routledge.
- KOLIBA, Christopher, MEEK, Jack W. ve ZIA, Asım (2011), *Governance Networks in Public Administration and Public Policy*, U.S.A.: CRC Press.
- KOLIBA, Christopher (2014), "Governance Network Performance: A Complex Adaptive Systems Approach", *Network Theory in the Public Sector Building New Theoretical Frameworks* (Ed. Robyn Keast, Myrna Mandell ve Robert Agranoff), New York ve London: Routledge.
- LÆGREID, Per ve VERHOEST, Koen (2010), *Governance of Public Sector Organizations: Proliferation, Autonomy and Performance*, Palgrave Macmillan.
- LEACH, Robert ve PERCY-SMITH, Janie (2001), *Local Governance in Britain*, New York: Palgrave.
- LEACH, Melissa, SCOONES, Ian ve STIRLING, Andy (2010), *Dynamic Sustainabilities: Technology, Environment, Social Justice*, London and Washington, DC.: Earthscan.
- LE GRAND, Julian (2002), "Quasi-Markets and Social Policy", *Public Management: Critical Perspectives* (Ed. Stephen P. Osborne), London ve New York: Routledge.
- LEHMANN, Steffen (2012), "Optimizing Urban Material Flows and Waste Streams Urban Development through Principles of Zero Waste and Sustainable Consumption", *Sustainable Solid Waste Management* (Ed. Syeda Unnisa Azeem ve S. Bhupatthi Rav, Toronto ve New Jersey: Apple Academic Press.
- LEWIS, Jenny M., CONSIDINE, Mark ve ALEXANDER, Damon (2011), "Innovation Inside Government: The Importance of Networks", *Innovation in the Public Sector Linking Capacity and Leadership* (Ed. Victor Bekkers, Jurian Edelenbos ve Bram Steijn), Palgrave Macmillan.
- LINDEN, Russell M. (2002), *Working Across Boundaries Making Collaboration Work in Government and Nonprofit Organizations*, San Francisco: Jossey-Bass.
- LYNN, Laurence E. (2010), "What Endures? Public Governance and The Cycle of Reform", *The New Public Governance?: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne), New York: Routledge.

- MACZULAK, Anne (2010), *Sustainability: Building Eco-Friendly Communities (Green Technology)*, New York: Infobase Publishing.
- MANDELL, Myrna ve KEAST, Robyn L. (2009), "A New Look At Leadership in Collaborative Networks: Process Catalysts", *Public Sector Leadership: International Challenges and Perspectives* (Ed. Jeffery A. Raffel, Peter Leisink ve Anthony Edward) Cheltenham: Middlebrooks.
- MANDELL, Myrna (2014), "Understanding Theory, Network Theory in the Public Sector Building New Theoretical Frameworks" (Ed. Robyn Keast, Myrna Mandell ve Robert Agranoff), New York ve London: Routledge.
- MANZI, Tony, LUCAS, Karen, LLOYD-JONES, Tony ve ALLEN, Judith (2010), "Understanding Social Sustainability: Key Concepts and Developments in Theory and Practice", *Social Sustainability in Urban Area* (Ed. Tony Manzi, Karen Lucas, Tony Lloyd-Jones ve Judith Allen), Earthscan.
- MARTIN, Steve (2010), "From New Public Networked Community Governance ? Strategic Local Public Service Networks in England", *The New Public Governance?: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne), New York: Routledge.
- MEMON, M. A. (2012), "Integrated Solid Waste Management Based on 3R Approach", *Sustainable Solid Waste Management* (Ed. Syeda Azeem Unnisa ve S. Bhupatthi Rav), Toronto ve New Jersey: Apple Academic Press.
- MEULEMAN, Louis (2008), *Public Management and the Metagovernance of Hierarchies, Networks and Markets: The Feasibility of Designing and Managing Governance Style Combinations*, Netherlands: Physica-Verlag: A Springer Company.
- METCALFE, Les (1994), "Public Management: From Imitation To Innovation", *Modern Governance: New Government-Society Interactions* (Ed. Jan Kooiman), SAGE Publications.
- MCDUGALL, Forbes R., WHITE, Peter R., FRANKE, Marina ve HINDLE, Peter (2001), "Integrated Solid Waste Management: A Life Cycle Inventory", Second Edition, UK.: Blackwell Science.
- MIERZEJEWSKA, Lidia (2008), "Town Planning Models: A Look at Polish Cities and Sustainable Development", *Local Sustainable Urban Development in a Globalized World*, (Ed. Lauren C. Heberle ve Susan M. Opp), England: Ashgate Publishing Limited.
- MILVARD, H. Brinton ve PROVAN, Keith G. (2002), "Governing The Hollow State", *Public Management: Critical Perspectives* (Ed. Stephen P. Osborne), London ve New York: Routledge.
- MILWARD, H. Brinton ve RAAB, Jörg (2009), "Dark Networks and the Problem of Islamic Jihadist Terrorism", *Unlocking The Power Of Networks, Keys to High-*

- Performance Government* (Ed. Stephen Goldsmith ve Donald F. Kettl), Washington, D.C.: Brookings Institution Press.
- MOORE, Mark H. (2009), “Networked Government: Survey of Rationales, Forms, and Techniques”, *Unlocking The Power Of Networks, Keys to High-Performance Government* (Ed. Stephen Goldsmith ve Donald F. Kettl), Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- MORÇÖL, Göktaş (2012), *A Complexity Theory for Public Policy*, New York: Routledge.
- NAG, A. ve VIZAYAKUMAR, K. (2005), *Environmental Education and Solid Waste Management*, New Delhi: New Age International (P) Ltd.
- NEWMAN, Peter ve JENNINGS, Isabella (2008), *Cities as Sustainable Ecosystems: Principles and Practices*, Island Press,
- NEWMAN, Peter ve KENWORTHY, Jeff (2000), “Sustainable Urban Form: The Big Picture”, *Achieving Sustainable Urban Form* (Ed. Katie Williams, Elizabeth Burton ve Mike Jenks), London: E&FN Spon.
- NIJKAMP, Peter (2007), “The Role of Evaluation in Supporting a Human Sustainable Development: A Cosmonomic Perspective”, *Sustainable Urban Development, Volume 2: The Environmental Assessment Methods* (Ed. Mark Deakin, Gordon Mitchell, Peter Nijkamp ve Ron Vreeker), London ve New York: Routledge.
- OPP, Susan M. ve OSGOOD, Jeffery L. (2013), *Local Economic Development and The Environment*, New York: CRC Press.
- ORHAN, Gökhan ve YALÇIN, Lütfi (2015), “Ağlar, Yönetişim ve Ağ Yönetişi: Tarihsel ve Kavramsal Bir Değerlendirme”, *Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları: Yeni Kamu İşletmeciliği ve Ötesi* (Ed. Özer Köseoğlu ve Mehmet Zahid Sobacı), Bursa: Dora Basım-Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- OSBORNE, S. P. (2010), “The (New) Public Governance: A Suitable Case For Treatment?”, *The New Public Governance?: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne), New York: Routledge.
- OSBORNE, Stephen P. ve BROWN, Kerry (2005), *Managing Change and Innovation in Public Service Organizations*, Routledge.
- OSBORNE, David ve GAEBLER, Ted (1992), *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*, Addison-Wesley Publication.
- O’LEARY, Rosemary, GAZLEY, Beth, MCGUIRE, Michael ve BİNGHAM, Lisa Blomgren (2009), “Public Managers in Collaboration”, *The Collaborative Public Manager* (Ed. Rosemary O’Leary ve Lisa Blomgren Bingham, Washington, D.C.: Georgetown University Press.

- O'TOOLE, L. J., HANF, K. I. ve HUPE, P. L. (2002), "Managing Implementation Processes in Networks", *Public Management: Critical Perspectives* (Ed. Stephen P. Osborne), London ve New York: Routledge.
- O'TOOLE, Laurence J. ve MEIER, Kenneth (2011): *Public Management: Organizations, Governance and Performance*, UK.: Cambridge University Press.
- ÖKMEN, Mustafa (2008), "Kentsel Alanda Aktörler Arası İşbirliği ve Kalkınma Çabaları: Salihli Örneği", *Dönüşen Kentler ve Değişen Yerel Yönetimler* (Ed. Fatma Neval Genç, Abdullah Yılmaz ve Hüseyin Özgür), Ankara: Gazi Kitabevi.
- ÖKMEN, Mustafa ve PARLAK, Bekir (2010), *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler*, İkinci Baskı, Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- ÖKMEN, Mustafa ve GÖRMEZ, Kemal (2009), "Türkiye'de Yerel Gündem 21 ve Yerel Yönetişim Uygulamaları", *Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunları: Küresel, Bölgesel ve Yerel Perspektifler* (Ed. Kemal Görmez ve Mustafa Ökmen), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş..
- ÖZTAŞ, Nail ve ACAR, Muhittin (2004), "Ağbağ Analizine Giriş: Kavramlar Ve Yöntemler", *Çağdaş Kamu Yönetimi II* (Ed. Muhittin Acar ve Hüseyin Özgür), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ÖZGÜL, Can Giray (2015), "Avrupa Birliği'nin Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Politikaları", *Yerel Yönetim, Kent ve Ekoloji: Can Hamamcı'ya Armağan* (Ed. Aykut Çoban), Ankara: İmge Kitabevi.
- ÖZGÜR, Hüseyin (2003), "Yeni Kamu Yönetimi Hareketi", *Çağdaş Kamu Yönetimi I* (Ed. Muhittin Acar ve Hüseyin Özgür), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ÖZTÜRK, İzzet, ARIKAN, A. Osman, ALTINBAŞ, Mahmut, ALP, Kadir ve GÜVEN, Hüseyin (2015), "*Katı Atık Geri Dönüşüm ve Arıtma Teknolojileri (El Kitabı)*", Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği Yayınları, Korza Yayıncılık Basım San. Ve Tic. A.Ş.,
- PAL, Leslie A. (2012), *Frontiers of Governance: The OECD and Global Public Management*, Palgrave Macmillan.
- PETERS, B. G. (2010), *Meta-Governance and Public Management, The New Public Governance ? : Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne), New York: Routledge.
- PIERRE, Jon (2011), *The Politics of Urban Governance*, New York: Palgrave Macmillan.
- POPP, Janice K., MILWARD, H. Brinton, MACKEAN, Gail, CASEBEER, Ann ve Lindstrom, Ronald (2014), "*Inter-Organizational Networks: A Review of the Literature to Inform Practice*", IBM Center for Business of Government, Collaborating Across Boundaries Series.

- PORTNEY, Kent E. (2003), “*Taking Sustainable Cities Seriously Economic Development, the Environment and Quality of Life in American Cities*”, Massachusetts London: The MIT Press Cambridge.
- POST, Johan (2004), “Evolving Partnerships in The Collection Of Urban Solid Waste in The Developing World”, *Solid Waste Management and Recycling: Actors, Partnerships and Policies in Hyderabad, India and Nairobi, Kenya* (Ed. Isa Baud, Johan Post ve Christine Furedy), Kluwer Academic Publishers.
- PEROUSE, Jean-François (2014), “İstanbul’da Sürdürülebilir Kalkınma: Sektöre Uğramış, Kısmi ve Fırsatçı Bir Uygulama”, *Yeni İstanbul Çalışmalar: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (Ed. Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay), İstanbul: Metis Yayınları.
- PESTOFF, Victor ve BRANDSEN, Taco (2010), “Public Governance and The Third Sector: Opportunities For Co-Production and Innovation?”, *The New Public Governance?: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne), New York: Routledge.
- PETERS, Guy B. (2010), “Meta-Governance and Public Management”, *The New Public Governance?: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne), New York: Routledge.
- POSNER, Paul L. (2009), “A Public Administration Education for the Third-Party Governance Era: Reclaiming Leadership of the Field”, *The Collaborative Public Manager* (Ed. Rosemary O’Leary ve Lisa Blomgren Bingham), Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- PINDERHUGHES, Raquel (2008), “Alternative Urban Futures: Designing Urban Infrastructures that Prioritize Human Needs, are Less Damaging to the Natural Resource Base, and Produce Less Waste”, *Local Sustainable Urban Development in a Globalized World* (Ed. Lauren C. Heberle ve Susan M. Opp, England: Ashgate Publishing Limited.
- RAVETZ, Joe (2000), “Urban Forms and Sustainability of Urban Systems: Theory and Practice in a Northern Continuation”, *Achieving Sustainable Urban Form* Edt. (Katie Williams, Elizabeth Burton ve Mike Jenks), London: E&FN Spon.
- RIFKIN, Jeremy (2014), “Üçüncü Sanayi Devrimi: Yanal Güç, Enerjiyi, Ekonomiyi ve Dünyayı Nasıl Dönüştürüyor?”, (Çev. Pelin Sıral ve Murat Başekim), İstanbul: İletişim Yayınları.
- RICE, Deborah (2014), “Governing Through Networks: A Systemic Approach”, *Network Theory in the Public Sector Building New Theoretical Frameworks* (Ed. Robyn Keast, Myrna Mandell ve Robert Agranoff), New York ve London: Routledge.
- RITZER, George (2011), *Küresel Dünya*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- RHODES, R.A.W. (1997), *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*, USA: Open University Press.

- RHODES, R.A.W. (2006b), "Policy Network Analysis", *The Oxford Handbook Of Public Policy* (Ed. Michael Moran, Martin Rein ve Robert E. Goodin), Oxford University Press.
- RYDIN, Yvonne (2010), *Governing For Sustainable Urban Development*, London: Earthscan.
- SALHOFER, Stefan, UNGER, Nicole ve BILITEWSKI, Bernd (2011), "Waste Prevention and Minimization: Concepts, Strategies and Means", *Solid Waste Technology & Management* (Ed. Thomas H. Christensen), United Kingdom: Wiley.
- SARAIVA SCHOTT, Anna Bernstad, ASPEGREN, Henrik, BISSMONT, Mimmi ve JANSEN, Jes la Cour (2013), *Modern Solid Waste Management in Practice: The City of Malmö Experience*, Springer.
- SARIBAY, Ali Yaşar (2009), "Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum", *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* (Ed. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay), Dördüncü Baskı, Bursa: Dora Basım Yayım Dağıtım.
- SARGUT, A. Selami ve ÖZEN, Şükrü (2010), *Örgüt Kuramları*, İkinci Baskı, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- SARUHAN, Şadi Can ve YILDIZ, Müge Leyla (2009), *Çağdaş Yönetim Bilimi*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş..
- SARUHAN, Şadi Can ve ÖZDEMİRÇİ, Ata (2005), *Bilim, Felsefe ve Metodoloji*, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- SEYLE, D. Coner ve KING, Matthew Wilburn (2014), "Yönetişimi Anlamak", (Çev. Gülru Hotonli) *Dünyanın Durumu 2014 – Sürdürülebilirlik İçin Yönetişim* (Ed. Lisa Mastny), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- SCOULLOS, Michael J. (2010), "Education for Sustainable Development: The Concept and Its Connection to Tolerance and Democracy", *Education for Sustainable Development: Challenges, Strategies, and Practices in a Globalizing World* (Ed. Anastasia Nikolopoulou, Taisha Abraham ve Farid Mirbagheri), Sage Publications India Pvt. Ltd..
- SIKKINK, K. (2009), "The Power of Networks in International Politics", *Networked Politics: Agency, Power and Governance* (Ed. M. Kahler), Ithaca ve London: Cornell University Press.
- SKELCHER, Chris, SULLIVAN, Helen ve JEFFARES, Stephen (2013), *Hybrid Governance in European Cities: Neighbourhood, Migration and Democracy*, US.: Palgrave Macmillan,
- SORENSEN, Eva (2014), "The Democratic Potentials of Governance Networks in Intergovernmental Decision Making", *Network Theory in the Public Sector Building New Theoretical Frameworks* (Ed. Robyn Keast, Myrna Mandell ve Robert Agronoff) New York ve London: Routledge.

- SORENSEN, Eva. ve TORFING, Jacob (2007), “Introduction Governance Network Research: Towards a Second Generation”, *Theories of Democratic Network Governance* (Ed. Eva Sorensen ve Jacob Torfing), Palgrave Macmillan.
- SORENSEN, Eva ve TORFING, Jacob (2007b), “Theoretical Approaches to Democratic Network Governance”, *Theories of Democratic Network Governance* (Ed. Eva Sorensen ve Jacob Torfing), Palgrave Macmillan.
- SOBACI, Mehmet Zahid (2013), “Politika Ağları: Aktörler Arası İlişkiler Üzerinden Kamu Politikasını Anlamak”, *Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama* (Ed. Mete Yıldız ve Mehmet Zahid Sobacı, Ankara: Adres Yayınları.
- SOBACI, Mehmet Zahid ve KÖSEOĞLU, Özer (2015), “Yeni Kamu Yönetişimi: Birlikte Üretmenin ve İşbirliğinin Teorik Çerçevesi”, *Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları: Yeni Kamu İşletmeciliği ve Ötesi* (Ed. Özer Köseoğlu ve Mehmet zahid Sobacı), Bursa: Dora Basım-Yayım Dağıtım Ltd. Şti..
- SÖZEN, Elvan (2009), “Devletin Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Sermaye Örgütleri – Devlet İlişkisi: TÜSİAD Örneği”, *KAYFOR 2008: 18. Yüzyıldan 21.Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform* (Der. Necat Akyıldız vd.), Ankara: TODAİE Yayınları.
- SPIEKERMANN, Klaus ve WEGENER, Michael (2007), “The PROPOLIS Model for Assessing Urban Sustainability”, *Sustainable Urban Development, Volume 2: The Environmental Assessment Methods* (Ed. Mark Deakin, Gordon Mitchell, Peter Nijkamp ve Ron Vreeker), London ve New York: Routledge.
- STEINER, Martin ve WIEGEL, Martin (2009), *Katı Atık Yönetimi: Atık Yönetiminin Esaslarına Yönelik Rehber Kitap*, Ankara: Eflatun Yayınevi.
- SULLIVAN, Helen ve SKELCHER, Chris (2002), *Working Across Boundaries: Collaboration in Public Services*, New York: Palgrave Macmillan.
- ŞAHİN, Bahadır ve YILDIZ, Serdar (2013), “Kamu Politikasında Politik Ağlar”, *Kamu Politikası Süreci: Teorik Perspektifler, odeller ve Analiz Yöntemleri* (Ed. Alican Kaptı), İkinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ŞAHİN, Yusuf (2010), *Kentleşme Politikası*, Birinci Baskı, Trabzon: Murathan Yayınları.
- ŞAHİN, Yusuf (2014), *Yerel Yönetimler*, Birinci Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- ŞAYLAN, Gencay (2003), *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İkinci Baskı, Ankara: İmge Kitapevi.
- TALU, Nuran (2015), *Türkiye’de İklim Değişikliği Siyaseti*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- TAŞÇI, Hasan (2014), *Bir Hayat Tarzı Olarak Şehir, Mekan, Meydan*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- TEKELİ, İlhan (2009), *Akılcı Planlamadan, Bir Demokrasi Projesi Olarak Planlamaya*, İlhan Tekeli Toplu Eserleri 7, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- TEKELİ, İlhan (2011), *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*, İlhan Tekeli Toplu Eserleri-20, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TEKELİ, İlhan (2014), *Göç ve Ötesi*, İlhan Tekeli Toplu Eserleri-3, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TCHOBANOGLIOUS, George, KREITH, Frank ve WILLIAMS, Marcia E. (2002), "Introduction", *Handbook of Solid Waste Management* (Ed. George Tchobanoglous ve Frank Kreith), Second Edition, Mcgraw-Hill.
- TOPRAK, Zerrin (2012), *Çevre Yönetimi ve Politikası*, İzmir: Albi Yayınları.
- TOPRAK, Zerrin (2006), *Yerel Yönetimler*, 6. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- TORFING, Jacob, PETERS, B. Guy, PIERRE, Jon ve SORENSEN, Eva (2012), *Interactive Governance: Advancing the Paradigm*, First Published, New York: Oxford Universty Press.
- TORFING, Jacob (2007a), "A Comparative and Multi-level Analysis of Governance Networks: a Pilot Study of Employment Policy", *Methods in Democratic Network Governance* (Ed. Peter Bogason ve Mette Zolner), Palgrave Macmillan.
- TORFING, Jacob (2007b), "Introduction: Democratic Network Governance", *Democratic Network Governance in Europe* (Ed. Martin Marcussen ve Jacob Torfing), Palgrave Macmillan.
- TOSUN, Elif Kararkurt (2010), "Kentsel Ekolojinin Korunması Bağlamında Sürdürülebilir Kentleşme Yaklaşımı", *Yerel Yönetimler, Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar* (Ed. Bekir Parlak), Bursa: Dora Yayın Basım Ltd. Şti.
- TURAN, Menaf (2009), *Türkiye’de Kentsel Rant: Devlet Mülkiyetinden Özel Mülkiyete*, Ankara: Tan Kitapevi Yayınları.
- UÇKAN, Özgür (2003), *"E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye"*, Birinci Baskı, İstanbul: Literatür Yayınları.
- ULUSOY, Ahmet ve AKDEMİR, Tekin (2013), *Mahalli İdareler: Teori-Uygulama-Maliye*, Sekizinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- UNNISA, Syeda Azeem ve RAV, S. Bhupatthi (2012), "Introduction", *Sustainable Solid Waste Management* (Ed. Syeda Azeem Unnisa ve S. Bhupatthi Rav), Toronto ve New Jersey: Apple Academic Press.
- ÜSTÜNER, Yılmaz (2008), "Kamu Yönetimi ve Ağ Yaklaşımları", *Kamu Yönetiminde Yeni Vizyonlar* (Ed. Bekir Parlak), Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- VAN BUEREN, Ellen Maria (2009), *Greening Governance: An Evolutionary Approach to Policy Making For A Sustainable Built Environment*, Amsterdam: IOS Press.

- VAN DIJK, Jan ve WINTERS-VAN BEEK, Anneleen (2009), "The Perspective of Network Government: The Struggle Between Hierarchies, Markets and Networks as Modes of Governance in Contemporary Government", *ICTs, Citizens and Governance: After The Hype!* (Ed. Albert Meijer, Kees Boersma ve Pieter Wagenaar), Amsterdam, Berlin, Tokyo ve Washington, DC: IOS Press.
- VAN VLIET, Martijn (1994), "Environmental Regulation of Business: Options and Constraints For Communicative Governance", *Modern Governance: New Government-Society Interactions* (Ed. Jan Kooiman), SAGE Publications Ltd..
- VAN VLIET, David (2000), "Development/Demonstration: An Adaptive Strategy", *Achiving Sustainable Urban Form* (Ed. Katie Williams, Elizabeth Burton ve Mike Jenks), London: E&FN Spon.
- VANGEN, S. ve HUXHAM, C. (2010), "Introducing The Theory Of Collaborative Advantage", *The New Public Governance ? : Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (Ed. S. P. Osborne), New York: Routledge.
- VEGA, Carolina Armijo-de, OJEDA-BENITEZ, Sara, AGUILAR-VIRGE, Quetzalli ve TABOADA-GONZALEZ, Paul A. (2012), "Solid Waste Mangement in Mexican University Using a Community-based Social Marketing Approach", *Sustainable Solid Waste ManageMent* (Ed. Syeda Azeem Unnisa ve S. Bhupatthi Rav), Toronto ve New Jersey: Apple Academic Press.
- VENETOULIS, Jason (2001), Working Toward Sustainability: Successful Community-Based Efforts, *Creating Sustainable Community Programs: Examples of Collaborative Public Administratio* (Ed. Mark R. Daniels), London: Praeger.
- YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2008), *Sosyal Bilimlerde Nitel araştırma Yöntemleri*, Yedinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YIN, Robert K. (2003), "Case Study Resarch: Design and Methods", *Applied Social Research Methods Series, Volume 5*, California, London ve New Delhi: Sage Publications.
- ZAFİR, Ceran Zeynep (2014), "Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı", *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar* (Ed. Ahmet Faruk Aysan ve Devrim Dumludağ), Ankara: İmge Kitapevi.
- WAUGH Jr., William (2009), "Mechanisms for Collaboration in Emergency Management: ICS, NIMS, and the Problem with Command and Control", *The Collaborative Public Manager* (Ed. Rosemary O'Leary ve Lisa Blomgren Bingham), Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- WELP, Martin, KASEMİR, Bernd ve JAEGER, Carlo C. (2009), "Citizens' Voices in Environmental Policy: The Contribution of Integrated Assessment Focus Groups to Accountable Decision-Making", *Public Participation and Better Environmental Decisions* (Ed. Frans H. J. M. Coenen), Springer.

WASSERMAN, Stanley ve FAUST, Katherine (1995), *Social Network Analysis: Methods and Applications*, 2nd edition, United States: Cambridge University Press.

Süreli Yayınlar

AARS, J. ve FIMREITE, A. L. (2005), “Local Government And Governance İn Norway: Stretched Accountability in Network Politics”, *Scandinavian Political Studies*, 28, 3, s. 239-256.

AARSÆTHER, Nils, BJORNA, Hilde, FOTEL, Trine ve SORENSEN, Eva (2009), “Evaluating the Democratic Accountability of Governance Networks: Analysing Two Nordic Megaprojects”, *Local Government Studies*, 35, 5, s. 577-594.

AARSÆTHER, Nils, NYSETH, Torill ve BJORNA, Hilde (2011), “Two Networks, One City: Democracy and Governance Networks in Urban Transformation”, *European Urban and Regional Studies*, 18, 3, s. 306–320.

ABAS, Muhamad Azahar ve WEE, Seow Ta (2014), “The Issues of Policy Implementation on Solid Waste Management in Malaysia”, *International Journal of Conceptions on Management and Social Sciences*, Vol. 2, Issue. 3, ss: 12-17.

ADIGÜZEL, Şenol (2011), “Çevre Yönetiminin Bir Aracı Olarak Atık Yönetimi: Antakya Metropoliten Alanı Örneği”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 20, Sayı 4, s. 57-72.

AGRANOFF, Robert ve MCGUIRE, Michael (1998), “Multinetwork Management: Collaboration and the Hollow State in Local Economic Policy”, *J-PART*, 8, 1, s. 67-91.

AGRANOFF, Robert ve MCGUIRE, Michael (2001), “Big Questions in Public Network Management Research”, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 11-3, s. 295-326.

AKAY, Füsün (2015d), “Yeşil Nesil Restoran Hareketi Başladı”, *EKOIQ*, Sayı 50, ss. 80-83.

AKDOĞAN, Asuman ve GÜLEÇ, Sevcan (2005), “Belediyelerde Katı Atık Yönetimi ve İl Belediyelerinde Gerçekleştirilen Ampirik Bir Araştırma”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 14, Sayı 4, s. 51-78.

AKDOĞAN, Asuman ve GÜLEÇ, Sevcan (2007), Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi ve Belediyelerde Yöneticilerin Katı Atık Yönetimiyle İlgili Tutum ve Düşüncelerinin Analizine Yönelik Bir Arştırma, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 1, s. 39-69.

AKBULUT, Fatih ve BEREN, Fatih (2012), “Terörle Mücadelede Bütüncül Yaklaşımın Sosyal Politika Uygulamaları Bağlamından Algılanması: Sुरुç İlçesi Örneği”,

Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries), Cilt/Volume: 7, Sayı/Number: 2, s. 257-283.

AKKOYUNLU ERTAN, Kuvılcım (1999), “Kentsel Hareketlerden Yeni Toplumsal Hareketlere: Castells’in Sorgulanması ve Türkiye Örnekleri”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 32, Sayı 3, s. 115-128.

ANSELL, Chris (2000), “The Networked Polity: Regional Development in Western Europe, *Governance: An International Journal of Policy, Administration and Institutions*, Vol 13, No 3, s. 303-333.

ANSELL, Chris ve GASH, Alison (2007), “Collaborative Governance in Theory and Practice”, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18, s. 543–571.

AYDINLI, Halil İbrahim ve MEMİŞ, Levent (2014a), “Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma ve Katılımı Mesudiye İlçe Kurultayı Örneği Üzerinden Yeniden Sorgulamak”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1, s. 65-92.

AYDINLI, Halil İbrahim ve MEMİŞ, “Levent (2015), 1990’lardan Günümüze Türkiye’de Yönetişim (Governance): Literatüre Dayalı Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Economic Research)*, Yıl: 15, Sayı: 29, s. 116-143.

AYGÜL, Cenk (2006), “Şebeke Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Memleket Siyaset Yönetim*, 1, ss: 141-153.

BAŞARAN, İsmail ve ÇİFTÇİ, Salih (2011), “Yönetimlerarası İşbirliğinin Kentsel Yaşam Kalitesinin Geliştirilmesindeki Önemi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.XIII, S. II, s. 253-276.

BEVIR, Mark ve RICHARDS, David (2009a), “Decentring Policy Networks: A Theoretical Agenda”, *Public Administration*, Vol. 87, No. 1, s. 3–14.

BEVIR, Mark ve RICHARDS, David (2009b), “Decentring Policy Networks: Lessons and Prospects”, *Public Administration*, Vol. 87, No. 1, s. 132–141.

BARRY, John ve PROOPS, John (1999), “Seeking Sustainability Discourses with Q Methodology”, *Ecological Economics*, 28, s. 337-345.

BAT, Mikail (2015), “Plastik Kapak Toplamaya Yönelik Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kampanyalarının Karşılaştırmalı Analizi”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl 8, Sayı 15, s. 1-17.

BERRY, Frances S., BROWER, Ralph S., CHOI, Sang Ok, GOA, Wendy Xinfang, JANG, Heesun, KWON, Myungjung ve Word, Jessica (2004), “Three Traditions of Network Research: What the Public Management Research Agenda Can Learn from Other Research Communities”, *Public Administration Review*, Volume 64, Issue 5, s. 539–552.

- BEVIR, Mark ve RICHARDS, David (2009), “Decentring Policy Networks: A Theoretical Agenda”, *Public Administration*, 87, s. 3-14.
- BIÇKI, Doğan ve SOBACI, M. Zaid (2011), “Yerel Yönetimden Yerel Yönetişime: Post-Fordizm Bağlamında Yerel Yönetimleri Anlamak”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, ss: 215-233.
- BJERKLI, Camilla Louise (2013), “Governance on the Ground: A Study of Solid Waste Management in Addis Ababa, Ethiopia”, *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 37, Issue 4, s. 1273–1287.
- BODIN, Örjan ve CRONA, Beatrice I. (2009), “The Role of Social Networks in Natural Resource Governance: What Relational Patterns Make a Difference?”, *Global Environmental Change*, 19, s. 366–374.
- BOGASON, Peter ve TOONEN, Theo A. J. (1998), “Introduction: Networks In Public Administration”, *Public Administration*, Vol. 76, s. 205-227.
- BOGASON, Peter ve MUSSO, Juliet A. (2006), “The Democratic Prospects of Network Governance”, *American Review of Public Administration*, Volume 36, Number 1, s. 3-18.
- BORZEL, Tanja A. (2011), “Networks: Reified Metaphor Or Governance Panacea?”, *Public Administration*, Vol. 89, No. 1, ss: 49–63.
- BOVAIRD, Tony (2005), “Public Governance: Balancing Stakeholder Power in A Network Society”, *International Review of Administrative Sciences*, 71, s. 217-228.
- BÖRZEL, Tanja A. (1998), “Organizing Babylon - On The Different Conceptions of Policy Networks”, *Public Administration*, 76, s. 253-273.
- CANIATO, Marco, VACCARI, Mentore, VISVANATHAN, Chettiyappan, ZURBRUGG, Christian (2014), “Using Social Network and Stakeholder Analysis to Help Evaluate Infectious Waste Management: A Step Towards A Holistic Assessment”, *Waste Management*, 34, s. 938–951.
- ÇAKIR, Tuba (2015), “Bisikletine Sahip Çık!”, *EKOIQ*, Sayı 54, ss. 78-81.
- ÇETİN, Murat (2005):, “Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 24, s. 1-14.
- ÇETİN, Murat (2006), “Teori ve Uygulamada Bölgesel Sürdürülebilir Kalkınma”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, s. 1-20.
- ÇETİNKAYA, Çiğdem (2013), “Eko-Kentler: Kent ve Doğa İlişkisinde Yeni Bir Sistem Tasarımı”, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6, 1, s. 12-16.
- CHOI, Sang Ok ve KİM, Bok-Tae (2007), “Power and Cognitive Accuracy in Local Emergency Management Networks”, *Public Administration Review* (Special Issue), s. 198-209.

- COMMON, Richard ve ACEVEDO, Beatriz (2006), "Governance and The Management Of Networks in The Public Sector", *Public Management Review*, 8, 3, s. 395-414.
- CONSIDINE, Mark ve LEWIS, Jenny M. (2003a), "Bureaucracy, Network, or Enterprise? Comparing Models of Governance in Australia, Britain, the Netherlands, and New Zealand", *Public Administration Review*, Vol. 63, No. 2, s. 131-140.
- CONSIDINE, Mark ve LEWIS, Jenny M. (2003b), "Networks and interactivity: making sense of front-line governance in the United Kingdom, the Netherlands and Australia", *Journal of European Public Policy*, 10, 1, s. 46-58.
- CONTEH, Charles (2013), "Strategic Inter-Organizational Cooperation in Complex Environments", *Public Management Review*, 15, 4, s. 501-521.
- CONTRERAS, Francisco, ISHII, Satoshi, ARAMAKI, Toshiya, HANAKI, Keisuke, CONNORS, Stephen (2010), Drivers in Current and Future Municipal Solid Waste Management Systems: Cases in Yokohama and Boston, *Waste Management & Research*, 28, s. 76-93.
- CUPPEN, Eefje, BREUKERS, Sylvia, HISSCHEMÖLLER, Matthijs, BERGSMA, Emmy (2010), "Q Methodology to Select Participants For A Stakeholder Dialogue on Energy Options From Biomass in the Netherlands", *Ecological Economics*, 69, s. 579-591.
- DAVIES, Anna (2007), "A Wasted Opportunity? Civil Society and Waste Management in Ireland", *Environmental Politics*, Volume 16, Issue 1, s. 52-72.
- DEMİR, Aynur (2013), "Sürdürülebilir Gelişmede Yükselen Değer; Biyolojik Çeşitlilik Açısından Türkiye Değerlendirmesi", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 24 (Güz 2013), s. 67-74.
- DEMİRTAŞ, Gökhan (2010), "A Classification on The Concept of Governance", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, C: XII, S: II, s. 141-165.
- DENHARDT, R. B. ve DENHARDT, J. V. (2000), "The New Public Service: Serving Rather than Steering", *Public Administration Review*, 60, 6, s. 549-559.
- DOĞRU, Barış (2016), Sürdürülebilir Şehirler İçin Katılımcılık, Akılcılık, Liderlik, Ölçme ve Yaptır, *EkoIQ*, Sayı 62, s. 56-59.
- DOODY, D.G., KEARNEY, P., BARRY, J., MOLES, R. ve O'REGAN, B. (2009), "Evaluation of The Q-Method as A Method of Public Participation in The Selection of Sustainable Development Indicators", *Ecological Indicators*, 9, s. 1129-1137.
- EDELENBOS, Jurian ve KLIJN, Erik-Hans (2007), "Trust in Complex Decision-Making Networks: A Theoretical and Empirical Exploration", *Administration & Society*, Volume 39, Number 1, s. 25-50.

- EKİNCİ, Mehmet Behzat (2014), “The Cittaslow Philosophy in The Context of Sustainable Tourism Development: The Case of Turkey”, *Tourism Management*, 41, s. 178-189.
- EROĞLU, Yavuz (2015), “İşlevsel Atık Yönetimi Uygulamasına Geçilmeli”, *EKOİQ*, Sayı 49, s. 48-50.
- EVERINGHAM, Jo-Anne, WARBURTON, Jeni, CUTHILL, Michael ve BARTLETT, Helen (2012), “Collaborative Governance of Ageing: Challenges for Local Government in Partnering with the Seniors' Sector”, *Local Government Studies*, 38, 2, s. 161-181.
- FAWCETT, Paul ve DAUGBJERG, Carsten (2012), “Explaining Governance Outcomes: Epistemology, Network Governance and Policy Network Analysis”, *Political Studies Review*, Vol 10, s. 195–207.
- FERLIE, Ewan, FITZGERALD, Louise, McGIVERN, Gerry, DOPSON, Sue and BENNETT, Chris (2011), “Public Policy Networks and ‘Wicked Problems’: A Nascent Solution?”, *Public Administration*, Vol. 89, No. 2, s. 307–324.
- FIORINO, Daniel J. (2010), “Sustainability as a Conceptual Focus for Public Administration”, *Public Administration Review*, Volume 70, Issue Supplement 1, s. 78–88.
- FURUSETH, Owen J., LORD, J. Dennis ve BARCUS, Holly (1999), “Defining and Measuring Neighborhood Sustainability in Charlotte, North Carolina”, *Applied Geographic Studies*, Volume 3, Issue 1, s. 1–21.
- FOTEL, Trine ve HANSSEN, Gro Sandkjaer (2009), “Meta-Governance of Regional Governance Networks in Nordic Countries”, *Local Government Studies*, Vol. 35, No. 5, s. 557–576.
- FRANTZI, Sofia, CARTER, Neil T. ve LOVETT, Jon C. (2009), “Exploring Discourses on International Environmental Regime Effectiveness with Q Methodology: A Case Study of the Mediterranean Action Plan”, *Journal of Environmental Management*, 90, s. 177-186.
- GAZİBEY, Yavuz, KESER, Ahmet ve GÖKMEN, Yunus (2014), “Türkiye’de İllerin Sürdürülebilirlik Boyutları Açısından Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 69, No. 3, s. 511 – 544.
- GENÇ, Fatma Neval (2010), “Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımı”, *Türk İdare Dergisi*, 466, s. 145-159.
- GRASENICK, Karin, WAGNER, Gabriel ve ZUMBUSCH, Kristina (2008), “Trapped in A Net: Network Analysis for Network Governance”, *The Journal of Information and Knowledge Management Systems*, Vol. 38, No. 3, s. 296-314.
- GUERRERO, Lilliana Abarca, MAAS, Ger ve HOGLAND, William (2013), “Solid Waste Management Challenges For Cities in Developing Countries”, *Waste Management*, 33, s. 220–232.

- GUTBERLET, J. (2015), “Cooperative Urban Mining in Brazil: Collective Practices in Selective Household Waste Collection and Recycling”, *Waste Management*, 45, s. 22–31.
- GÜLER, Birgül Ayman (2003), “Yönetişim: Tüm İktidar Sermaye”, *Praksis*, 9, s. 93-116.
- GÜNEŞ, Ahmet M. (2010), “Aarhus Sözleşmesi Üzerine Bir İnceleme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIV, Y. 2010, S. 1, s. 299-333.
- GÜZELSARI, Selime (2003), “Neo-Liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 36, Sayı 2, s. 17-34.
- HALL, Patrik, KETTUNEN, Pekka, LÖFGREN, Karl ve RINGHOLM, Toril (2009), Is there a Nordic Approach to Questions of Democracy in Studies of Network Governance?, *Local Government Studies*, 35, 5, s. 515-538.
- HAUGHTON, Graham (1997), “Developing Sustainable Urban Development Models”, *Cities*, Vol. 14, No. 4, s. 189-195.
- HERNANDEZ-MORENO, Silverio ve DE HOYOS-MARTINEZ, Jesus (2010): “Indicators of Urban Sustainability in Mexico”, *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 7, 16, s. 46-60.
- HIREMATH, Rahul B., BALACHANDRA, P., KUMAR, Bimlesh, BANSODE, Sheelratan S. ve MURALI, J. (2013), “Indicator-Based Urban Sustainability A Review”, *Energy for Sustainable Development*, Volume 17, Issue 6, s. 555–563.
- HOOD, Christopher (1991), “A Public Management For All Seasons?”, *Public Administration*, Volume 69, Issue 1, s. 3–19.
- HOPPE, Thomas ve COENEN, Frans (2011), “Creating An Analytical Framework For Local Sustainability Performance: A Dutch Case Study”, *Local Environment*, 16, 3, s. 229-250.
- ISETT, Kimberley R., MERGEL, Ines A., LEROUX, Kelly, MISCHEN, Pamela A. ve RETHEMEYER, R. Karl (2011), “Networks in Public Administration Scholarship: Understanding Where We Are and Where We Need to Go”, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 21, s. i157–i173.
- JOSEPH, Kurian (2006), “Stakeholder Participation for Sustainable Waste Management”, *Habitat International*, 30, s. 863–871.
- JUHOLA, Sirkku ve WESTERHOFF, Lisa (2011), “Challenges of Adaptation to Climate Change Across Multiple Scales: A Case Study of Network Governance in Two European Countries”, *Environmental Science & Policy*, 14, s. 239-247.

- HAFNER-BURTON, Emilie M., KAHLER, Miles ve MONTGOMERY, Alexander H. (2009), "Network Analysis for International Relations", *International Organization*, Volume 63, Issue 03, s. 559-592.
- KAPUCU, Naim, HU, Qian ve KHOSA, Sana (2014), "The State of Network Research in Public Administration", *Administration & Society*, ??, s. 1-34.
- KAPUCU, Naim (2006), "Public-Nonprofit Partnerships For Collective Action in Dynamic Contexts of Emergencies", *Public Administration*, Vol. 84, No. 1, s. 205-220.
- KAPUCU, Naim, ARSLAN, Tolga ve COLLINS, Matthew Lloyd (2010), "Examining Intergovernmental and Interorganizational Response to Catastrophic Disasters: Toward a Network Centered Approach", *Administration & Society*, XX, X, s. 1-26.
- KAPUCU, Naim ve DEMİRÖZ, Fatih (2011), "Measuring Performance for Collaborative Public Management Using Network Analysis Methods and Tools", *Public Performance & Management Review*, 34, 4, s. 549-579.
- KAPUCU, Naim ve GARAYEV, Vener (2012), "Designing, Managing, and Sustaining Functionally Collaborative Emergency Management Networks", *The American Review of Public Administration*, XX, X, s. 1-19.
- KAPUCU, Naim, YULDASHEV, Farhod ve BAKIEV, Erlan (2009), " Collaborative Public Management and Collaborative Governance: Conceptual Similarities and Differences", *European Journal of Economic and Political Studies*, 2, 1, s. 39-60.
- KARA, Nurten (2006), "Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı", *Küresel İletişim Dergisi*, Sayı 1, s. 1-33.
- KARAKURT, E. (2008), "Sürdürülebilir Kentsel Yaşam Açısından Sosyal Sermayenin Rolü", *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10, 2, s. 76-100.
- KARATAŞ, Abdullah (2014), "Toplumda Çevre Bilincinin Yaygınlaştırılmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Türkiye Örneği", *Turkish Studies*, Volume 9/2, s. 855-867.
- LECY, Jesse D., ERGEL, Ines A. ve SCHMITZ, Hans Peter (2014), "Networks in Public Administration: Current Scholarship in Review", *Public Management Review*, 16, 5, s. 643-665.
- KEIVANI, Ramin (2010), "A Review of The Main Challenges to Urban Sustainability", *International Journal of Urban Sustainable Development*, 1, 1-2, s. 5-16.
- KEINER, Marco ve KIM, Arley (2007), "Transnational City Networks for Sustainability", *European Planning Studies*, 15, 10, s. 1369-1395.

- KLIJN, Erik-Hans (2008), "Governance and Governance Networks in Europe", *Public Management Review*, 10, 4, s. 505-525.
- KLIJN, Erik-Hans, STEIJN, Bram ve EDELENBOS, Jurian (2010), "The Impact of Network Management on Outcomes in Governance Networks", *Public Administration*, Vol. 88, No. 4, s. 1063-1082.
- KLIJN, Erik-Hans ve SKELCHER, Chris (2007), "Democracy and Governance Networks: Compatible Or Not?", *Public Administration*, Vol. 85, No. 3, s. 587-608.
- KLIJN, Erik-Hans ve KOPPENJAN, Joop F.M. (2000), "Public Management and Policy Networks Foundations of A Network Approach To Governance", *Public Management: An International Journal of Research and Theory*, 2, 2, s. 135-158.
- KLIJN, Erik-Hans, YSA, Tamyko, SIERRA, Vicenta, BERMAN, Evan, EDELENBOS, Jurian ve CHEN, Don Y. (2014), "The Influence of Network Management and Complexity on Network Performance in Taiwan, Spain and the Netherlands", *Public Management Review*, ??, s. 1-29.
- KIM, Junki (2006), "Networks, Network Governance, and Networked Networks", *International Review of Public Administration*, 11, 1, s. 19-34.
- KUBAN, Baha (2014), "Yerel Seçimler İçin Sürdürülebilir Kentler Şartı: Yeni Bir Şey Söylemek Mümkün mü?", *EkoIQ*, Mart, s. 28-36.
- LEWIS, Jenny M. (2011), "The Future of Network Governance Research: Strength in Diversity and Synthesis", *Public Administration*, Vol. 89, No. 4, s. 1221-1234.
- LINDQVIST, Katja (2013), "Hybird Governance: The Case Of Household Solid Waste Manegement in Sweden", *Public Organization Review*, Volume 1, Issue 2, s. 143-154.
- LOWNDES, Vivien ve SKELCHER, Chris (1998), "The Dynamics Of Multi-Organizational Partnerships: An Analysis Of Changing Modes Of Governance", *Public Administration*, Vol. 76, s. 313-333.
- LÖFGREN, Karl ve RINGHOLM, Toril (2009), "Introduction: New Network Modes of Nordic Local Governance", *Local Government Studies*, 35, 5, s. 505-514.
- LUBELL, Mark ve FULTON, Allan (2007), "Local Policy Networks and Agricultural Watershed Management", *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18, s. 673-696.
- MCGUIRE, Michael ve AGRANOFF, Robert (2011), "The Limitations of Public Management Networks", *Public Administration*, Vol. 89, No. 2, s. 265-284.
- MOĞOL, Tayfun ve ŞAHİN, Deniz (2010), "Kamu Kuruluşlarında Performans Esaslı Bütçeleme Uygulaması ve Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkisi: Bir Durum Çalışması", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, s. 1-26.

- MORÇÖL, Göktuğ ve AL, Hamza (2014), “Hizmet İyileştirme Bölgeleri: Türk Yerel Yönetim Sisteminde Uygulama Sorunları”, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 1, s. 269-296.
- MORI, Koichiro ve CHRISTODOULEU, Aris, (2012), “Review of Sustainability Indices and Indicators: Towards a New City Sustainability Index (CSI)”, *Environmental Impact Assessment Review*, 32, s. 94-106.
- NARA, Masud Parves (2009), “Sustainable city in the global North and South: goal or principle?”, *Management of Environmental Quality: An International Journal*, Vol. 20, No. 5, s. 506-521.
- NILSSON, Jan Henrik, SVARD, Ann-Charlotte, WİDARSSON, Asa ve WIRELL, Theres (2011), “‘Cittáslow’ Eco-Gastronomic Heritage as A Tool for Destination Development”, *Current Issues in Tourism*, 14, 4, s. 373-386.
- NORMANN, Roger Henning ve VASSTRÖM, Mikaela (2012), “Municipalities as Governance Network Actors in Rural Communities”, *European Planning Studies*, 20, 6, s. 941-960.
- NYHOLM, Inga ve HAVERI, Arto (2009), “Between Government and Governance – Local Solutions for Reconciling Representative Government and Network Governance”, *Local Government Studies*, 35, 1, s. 109-124.
- NYSETH, Torill (2008), “Network Governance in Contested Urban Landscapes”, *Planning Theory & Practice*, 9, 4, s. 497-514.
- OSBORNE, Stephen P. (2006), “The New Public Governance ?”, *Public Management Review*, 8, 3, s. 377-387.
- O'TOOLE, Laurence J. (1997), “Treating Networks Seriously: Practical and Research-Based Agendas in Public Administration”, *Public Administration Review*, Vol. 57, No. 1, s. 45-52.
- O'TOOLE, Laurence J., WALKER, Richard M., MEİER, Kenneth J. ve BOYNE, George A. (2007), “Networking in Comparative Context”, *Public Management Review*, 9, 3, s. 401-420.
- O'TOOLE, Laurence J. ve MEİER, Kenneth J. (2004), “Public Management in Intergovernmental Networks: Matching Structural Networks and Managerial Networking”, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 14, s. 469-494.
- ÖZKAYA, Bestamin (2013), “Ambalaj Atıklarının Yönetiminde Yaşam Döngü Analizi”, *ÇEVKO Dönüşüm*, Sayı 16, s. 42-43.
- ÖZSOY, Duygu (2012), “Yeni Kent Yoksulluğu, Atık Toplayıcıları ve Temsil Sorunsalı: Katık Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, II, 43, s. 105-121.

- ÖZTAŞ, Nail (2007), “Sosyal Sermayenin Ağbağ Kuramları: Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 40, Sayı 3, s. 79-98.
- POWELL, W. W. (1990), “Neither Market Nor Hierarchy: Network Forms of Organization”, *Research In Organizational Behavior*, 12, s. 295-336.
- POOCHAROEN, Ora-orn ve TING, Bernard (2013), “Collaboration, Coproduction, Networks: Convergence of theories”, *Public Management Review*, ?, s. 1-28.
- PORTNEY, Kent (2008), “Civic Engagement and Sustainable Cities in the United States”, *Public Administration Review*, Vol. 65, No. 5, s. 579-591.
- PORTNEY, Kent ve BERRY, Jeffrey M. (2010), “Participation and the Pursuit of Sustainability in U.S. Cities”, *Urban Affairs Review*, XX, X, s. 1-21.
- PROVAN, K. G. ve KENIS, P. (2007), “Modes of Network Governance: Structure, Management, and Effectiveness”, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18, s. 229–252.
- PROVAN, K. G., VEAZIE, Mark A., STATEN, Lisa K. ve TEUFEL-SHONE, Nicolette I. (2005), “The Use of Network Analysis to Strengthen Community Partnerships”, *Public Administration Review*, Vol. 65, No. 5, s. 603-613.
- PROVAN, Keith G. ve MILWARD, H. Brinton (2001), “Do Networks Really Work? A Framework for Evaluating Public-Sector Organizational Networks”, *Public Administration Review*, Vol. 61, No. 4, s. 414-423.
- PROVAN, Keith G., FİSH, Amy ve SYDOW, Joerg (2007), “Interorganizational Networks at the Network Level: A Review of the Empirical Literature on Whole Networks”, *Journal of Management*, Vol. 33, No. 3, s. 479-516.
- PROVAN, Keith G. ve LEMAIRE, Robin H. (2012), “Core Concepts and Key Ideas for Understanding Public Sector Organizational Networks: Using Research to Inform Scholarship and Practice”, *Public Administration Review*, Vol. 72, Iss. 5, s. 638–648.
- PROVAN, Keith G. ve KENIS, Patrick (2007), “Modes of Network Governance: Structure, Management, and Effectiveness”, *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18, s. 229–252.
- RAJE, Fiona (2007), “Using Q Methodology to Develop More Perceptive Insights on Transport and Social Inclusion”, *Transport Policy*, 14, s. 467–477.
- REID, Neil ve SMİTH, Bruce W. (2009), “Social Network Analysis”, *Economic Development Journal*, Volume 8, Number 3, s. 48-55.
- RHODES, R. A. W. (1996), “The New Governance: Governing without Government”, *Political Studies*, XLIV, s. 652—667.
- ROBINS, Garry, BATES, Lorraine ve PATTISON, Philippa (2011), “Network Governance and Environmental Management: Conflict and Cooperation”, *Public Administration*, Vol. 89, No. 4, s. 1293–1313.

- SAHA, Devashree ve PATERSON, Robert G. (2008), “Local Government Efforts to Promote the “Three Es” of Sustainable Development Survey in Medium to Large Cities in the United States”, *Journal of Planning Education and Research*, 28, s. 21-37.
- SCHALK, Jelmer (2013), “Interorganisational Relations and Goal Consensus: An Exploratory Study in Two Local Dutch Service Delivery Networks”, *Local Government Studies*, 39, 6, s. 853-877.
- SCERRI, Andy ve JAMES, Paul (2010), “Accounting For Sustainability: Combining Qualitative and Quantitative Research in Developing ‘Indicators’ of Sustainability”, *International Journal of Social Research Methodology*, 13, 1, s. 41-53.
- SCOONES, Ian (2007), “Sustainability”, *Development in Practice*, 17, 4-5, s. 589-596.
- SHIROMA, Eneida Oto (2014), “Networks in Action: New Actors and Practices in Education Policy in Brazil”, *Journal of Education Policy*, 29, 3, s. 323-348.
- SOLTANI, Atousa, HEWAGE, Kasun, REZA, Bahareh, SADIQ Rehan (2015), “Multiple stakeholders in multi-criteria decision-making in the context of Municipal Solid Waste Management: A review”, *Waste Management*, 35, s. 318–328.
- SORENSEN, E. ve TORFING, J. (2009), “Making Governance Networks Effective And Democratic Through Metagovernance”, *Public Administration*, 87, 2, s. 234–258.
- SORENSEN, Eva (2006), “Metagovernance: The Changing Role of Politicians in Processes of Democratic Governance”, *The American Review of Public Administration*, 36, s. 98-114.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk ve ERLER BAYIR, Özgün (2012), “Çevre Sorunlarına İlişkin Uluslararası Rejimler”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:47, s. 247-289.
- STEINER, Reto (2003), “The Causes, Spread And Effects Of Intermunicipal Cooperation And Municipal Mergers In Switzerland” *Public Management Review*, Vol. 5, Issue 4, s. 551–571.
- STEIN, C., ERNSTON, H. ve BARRON, J. (2011), “A Social Network Approach to Analyzing Water Governance: The Case of the Mkindo Catchment, Tanzania”, *Physics and Chemistry of the Earth*, 36, s. 1085–1092.
- STILWELL, Frank (200), “Towards Sustainable Cities”, *Urban Policy and Research*, 18, 2, s. 205-217.
- SWEETING, D. (2002), “Leadership in Urban Governance: The Mayor of London”, *Local Government Studies*, 28, 1, s. 3-20.

- ŞAHİN, Bican ve YILDIZ, Mete (2009), “Uluslararası Yandaşlık Ağbağları Perspektifinden Türkiye’de Demokratikleşme, İnsan Hakları ve Sivil Toplum Kuruluşları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 21, s. 41-65.
- ŞENKAL, Abdulkadir (2008), “Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi”, *“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt:10, Sayı:1, s. 118-143.
- TANGUAY, Georges A., RAJAONSON, Juste, LEFEBVRE, Jean-François ve LANOÏE, Paul (2010), “Measuring The Sustainability of Cities: An Analysis of The Use of Local Indicators”, *Ecological Indicators*, 10, s. 407–418.
- TAŞDÖVEN, Hidayet ve KAPUCU, Naim (2011), “Network Analysis Tools and Methods in Analyzing Coordinated Response Against Organized Crime”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt: 13, 4, s. 75-99.
- TEKELİ, İlhan (2003), “Siyasal Toplum ile Sivil Toplum Arasında Yerini Belirlemekte Olan Yerel Yönetimler”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 12, Sayı 2, s. 5-15.
- TEKELİ, İlhan (2014), “Türkiye’yi Anlamanın Yolu Kentleri ve Demokrasisini Tanımdan Geçiyor”, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Yıl 17, Sayı 67, s. 63-84.
- TIRADO-SOTO, Magda Martina ve ZAMBERLAN, Fabio Luiz (2013), “Networks Of Recyclable Material Waste-Picker’s Cooperatives: An Alternative For The Solid Waste Management in The City Of Rio de Janeiro”, *Waste Management*, 33, s. 1004–1012.
- TJANDRADEWI, Bernadia Irawati, MARCOTULLIO, Peter J., ve KIDOKORO, Tetsuo (2006): “Evaluating city-to-city cooperation: a case study of the Penang and Yokohama experience”, *Habitat International*, 30, s. 357–376.
- TJANDRADEWI, Bernadia Irawati ve MARCOTULLIO, Peter J. (2009), “City-to-City Networks: Asian Perspectives on Key Elements and Areas For Success”, *Habitat International*, 33, s. 165–172.
- TOLKKI, Helena, HAVERI, Arto, AIRAKSINEN, Jenni ve VALKONEN, Emilia (2011), “Governance in Regional Development—Between Regulation and Self-regulation”, *Public Organizing Review*, 11, s. 313–333.
- TOPRAK, Zerrin (2011), “Yerel Yönetimlerde Başkanın Politik Lider Rolü”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 69, S.1 - 2, s. 299-316.
- ÜSTÜNER, Yılmaz (2000), “Kamu Yönetimi Kuramı ve Kamu işletmeciliği Okulu”, *Amme İdaresi Dergisi*, 33, 3, s. 15-31.
- ÜSTÜNER, Yılmaz (2003), “Siyasa Oluşturma Sürecinde Ağ Yönetişimi Kuramı”, *Amme İdaresi Dergisi*, 36, 3, s. 49-65.
- VAROL, Çigdem, ERCOŞKUN, Özge Yalçiner ve GURER, Nilüfer (2011), “Local Participatory Mechanisms and Collective Actions For Sustainable Urban Development in Turkey”, *Habitat International*, 35, s. 9-16.

- VANGEN, Siv, HAYES, John Paul ve Cornforth, Chris (2014), “Governing Cross-Sector, InterOrganizational Collaborations”, *Public Management Review*, Volume 17, Issue 9, s. 1-24.
- MACLAREN, Virginia W. (1996), “Urban Sustainability Reporting”, *Journal of the American Planning Association*, 62, 2, s. 184-202.
- WEBER, Edward P. ve KHADEMIAN, Anne M. (2008), “Wicked Problems, Knowledge Challenges, and Collaborative Capacity Builders in Network Settings”, *Public Administration Review*, Volume 68, Issue 2, s. 334-349.
- WEISHAAR, Heide, AMOS, Amanda ve COLLIN, Jeff (2015), “Best of Enemies: Using Social Network Analysis to Explore A Policy Network in European Smoke-Free Policy”, *Social Science & Medicine*, 133, s. 85-92.
- WILSON, David C., VELIS, Costas A. ve RODIC, Ljiljana (2013), “Integrated sustainable waste management in developing countries”, *Proceedings of the Institution of Civil Engineers Waste and Resource Management*, 166, (Issue WR2), s. 52-68.
- YARAÇ, Nevra (2016), “Senin Atığın Benim Değerim Benim Atığın Senin Değerin”, *EKOIQ*, Sayı 50, s. 64-68.
- YSA, Tamyko, SIERRA, Vicenta ve ESTEVE, Marc (2014), “Determinants of Network Outcomes: The Impact of Management Strategies”, *Public Administration*, Vol. 92, No. 3, s. 636-655.
- YILMAZ, Abdullah ve BOZKURT, Yavuz (2010), “Türkiye’de Kentsel Katı Atık Yönetimi Uygulamaları ve Kütahya Katı Atık Birliği (KÜKAB) Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.15, S.1, s. 11-28.
- YUN, Sun-Jin, KU, Dowan ve HAN, Jin-Yi (2014), “Climate Policy Networks in South Korea: Alliances and Conflicts”, *Climate Policy*, 14, 2, s. 283-301.
- ZAVADSKAS, E. K., KAKLAUSKAS, A., VAINIŪNAS, P. ve SAPARAUSKAS, J. (2004), “A Model Of Sustainable Urban Development Formation”, *International Journal of Strategic Property Management*, 8, 4, s. 219-229.
- ZABCI, Filiz Çulha (2002), “Dünya Bankası'nın Küresel Pazar İçin Yeni Stratejisi: Yönetişim”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57-3, s. 151-179.
- ZEEMERING, Eric S. (2014), “International Connections For Local Government Sustainability Initiatives: Networks Linking Detroit and Windsor”, *Journal Of Urban Affairs*, Volume 36, Number 1, s. 119-140.
- ZEEMERING, Eric S. (2009), “What Does Sustainability Mean to City Officials?”, *Urban Affairs Review*, Volume 45, Number 2, s. 247-273.

ZEIJL-ROZEMA, Annemarie ve, CÖRVERS, Ron, KEMP, René ve Martens, Pim (2008), Governance for Sustainable Development: A Framework, *Sustainable Development*, 16, s. 410–421.

Bildiriler

ADELLE, Camilla ve JORDAN, Andrew (2008), “When Do Networks Lead to Effective Governance of LongTerm Cross-Cutting Policy Problems? Lessons From Coordinating The Impacts of EU Policies on Developing Countries”, *Berlin Conference of Human Dimensions of Environmental Change*, Berlin: 22-23 February.

AYDINLI, H. İbrahim ve MEMİŞ, Levent (2011), “Kentlerarası İşbirliği: İsveç-Türkiye Belediyeleri Arasında Gerçekleştirilen Belediye ortaklık Ağları (TUSENET) Deneyimi”, *KAYFOR IX*, Ankara: 19-21 Ekim.

AYDINLI, Halil İbrahim ve MEMİŞ, Levent (2014a), “Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma Bağlamında Oluşturulan Yerel Yönetişim Ağları: Giresun Kent Örneği”, *12. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*, Kazan: 30 Ağustos-06 Eylül.

AYDINLI, Halil İbrahim ve MEMİŞ, Levent (2014b), “Kurumlararası İşbirliği ve Bölgesel Kalkınma Ajansları: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA) Örneği”, *QUO Vadis: Sosyal Bilimler-Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı*, Hopa/Artvin: 15-17 Ekim.

ÇUKURÇAYIR, M. Akif ve EROĞLU, H. Tuğba (2008), “Kent Yönetiminde Demokratik Bir Açılım Olarak Kent Konseyleri”, *Birinci Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

ERAYDIN, Arda (2008), “Politikalardan Süreç Tasarımına: Yeni Bölgesel Politikalar ve Yönetişim Modelleri”, *İzmir: 2. Bölgesel Kalk Sempozyumu Bildiri Kitabı*.

EROĞLU, H. Tuğba (2009), “Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedeflerinin Uygulanmasında Belediyeler”, *4. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyum Bildirileri I*, Ankara: TODAİE Yayın No: 351.

KOÇ, Taylan (2009), “Sivil Toplum Kuruluşları, Katılım ve Yerel Demokrasi Üçgeninde Bir İktidar Sarmalı Olarak Yönetişim: Adana Örneği”, *KAYFOR 2008: 18. Yüzyıldan 21.Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform*, (Der. Necat Akyıldız vd.), Ankara: TODAİE Yayınları.

TUNÇER, Zeynep Bâlâ ve SARAY, Dilan (2015), “Çöpten Çıkan Muhalefet: Napoli Çöp Krizinde Kentsel Muhalefet Örgütlerinin Oluşumu, Rolü ve Geleceği Üzerine Bir İnceleme”, *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 38. Kolokyumu, “Kentlerin Geleceği” Bildiriler Kitabı Cilt II*, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara: Aydan Yayıncılık.

TOPRAK, Zerrin (2008), “Yerelde Yönetişim Olgusunda Demokratik Kazanımları Teorik ve Pratik Temelli Yaklaşımlar (Türkiye ve İzmir)”, *İzmir: 2. Bölgesel Kalk Sempozyumu Bildiri Kitabı*.

TOPRAK, Zerrin (2011), “Kent Konseyleri Kuruluş Felsefesi ve Uygulama Temelleri”, *Kent Konseyleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Bursa Kent Konseyi Bilimsel Yayınlar Dizisi 1*, Bursa.

Projeler

ERAYDIN, A., TÜREL, A., UZUN, N., KÖROĞLU, B. A., ATAÖV, A.- Erkus ve ÖZTÜRK, H. (2008), “Kentsel Bölgeler için Yeni Örgütlenme Modelleri ve Gelişme Stratejileri: Türkiye’de Yeni Dönemde Ortaya Çıkan Kentsel Bölgelerde Rekabetle Sosyal Bütünleşmeyi Uzlaştıran Çok Katmanlı Yönetişim Modellerinin Geliştirilmesi”, Ankara: TUBİTAK Proje No: SOBAG-COST 105K001.

ÖZDOĞU, Salim ve diğerleri (2004), “Kentleşme”, Sakarya’nın Rekabet Gücünün Belirlenmesi ve Geliştirilmesi (Ön Rapor) Projesi, Proje Koor. Recai Çoşkun, Sakarya Üniversitesi Sakarya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Sakarya.

Tezler

AKBAŞ, İsmet (2008), “Avrupa Birliğine Katılım Öncesi Mali Yardım Kapsamında Desteklenen Yerel Yönetim Projeleri: Seçilmiş Örnekler Üzerine Bir İnceleme” *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi SBE.

ARIKBOĞA, Erbay (2004), “Yönetimde Değişim Süreci Ve Yönetişim: İstanbul Konseyi Örneği”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

ATEŞ-ÖZALP, Sema (2015), “Turizm İdaresinde Ağ Yönetişim Modeli: Türkiye Örneği”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: ODTÜ SBE.

DURU, Bülent (1995), “Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye’de Gönüllü Çevre Kuruluşları”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

GÜNDOĞAN, Ertuğrul (2007), “Katılımcı Demokrasi Bağlamında Yönetişim ve Bağcılar Belediyesi Örneği”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

PALABIYIK, Hamit (2001), “Belediyelerde Kentsel Katı Atık Yönetimi: İzmir Büyükşehir Belediyesi Örneği”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.

ERKUŞ-ÖZTÜRK, Hilal (2008), “Yerel ve Küresel Ağların Turizm Firmalarında ve Kümelerindeki Rolü: Antalya Örneği”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: ODTÜ FBE.

- KURT, Ömür (2008), “Ağ Yönetişimi Yaklaşımı ve Konrad Adenauer Stiftung Derneği’nin Türkiye’deki Faaliyetleri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: ODTÜ SBE.
- ÖVGÜN, Barış (2010), “Bürokrasiden Yönetişime Yönetim Biçiminin Değişmesi”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- ÖZTUNÇ, Özgür (2006), “Uluslararası Çevre Politikalarında Birleşmiş Milletlerin Rolü”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı.
- SANDSTRÖM, Annice (2008), “Policy Networks: The Relation Between Structure and Performance”, *Doctoral Thesis*, İsveç: Luleå University of Technology Department of Business Administration and Social Sciences Division of Political Science.
- SERTESEN, Selçuk (2009), “Determinants of Economic Performance and Networking Patterns of Settlements in Antalya Region”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: ODTÜ SBE.
- TÜYSÜZ, Nurettin (2011), “Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması”, *Uzmanlık Tezi*, Ankara: Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
- YILDIRIM, M. Fatih (2011), “Mahalli İdarelerde Yönetişim ve Belediye Stratejik Planlarının İyi Yönetişim İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- ZURBRÜGG, Christian (2013), “Assessment Methods for Waste Management Decision-Support in Developing Countries”, *Ph.D. Thesis* - Università degli Studi di Brescia, Facoltà di Ingegneria, Dipartimento di Ingegneria Civile, Architettura, Territorio, Ambiente e Matematica.

Raporlar

- TOKSÖZ, Fikret (2007), “Önsöz”, *‘Kamuda İyi Yönetişim’ İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: DPT.
- HOLM-HELSEN, Jorn (2008), “Municipal Co-operation Between the Western Balkans and Norway”, *Norwegian Institute for Urban and Regional Research*, Report 29.

İnternet Kaynakları

- AGENDA 21 (1992), “United Nations Conference on Environment & Development”, Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (25.02.2015).

- AĞCA, Barçın (2002), “Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi(Johannesburg, 26 Ağustos - 4 Eylül 2002)”, http://www.mfa.gov.tr/dunya-surdurulebilir-kalkinma-zirvesi_johannesburg_-26-agustos---4-eylul-2002_.tr.mfa (01.09.2015).
- AGRAWAL, Vivek S. (2005), “Sustainable Waste Management; Case study of Nagpur INDIA”,
http://www.seas.columbia.edu/earth/wtert/sofos/Vivek_Sustainable%20Waste%20Management-%20Case%20study%20of%20Nagpur%20INDIA.pdf (11.11.2015)
- ALTUNTOP, Erkut, BOZLU, Hakan ve KARABIYIK, Esmanur (2014), “Evsel Atıkların Ekonomiye Kazandırılması: TR62 (Adana, Mersin) Bölgesi”,
http://www.cka.org.tr/dosyalar/evsel_atik_raporu.pdf (04.06.2015).
- AYGÜN, Banu ve ŞAKACI, Bilge Kağan (2011), “Türkiye’de Çevreye Doğrudan Odaklı Çevreci Hareketler Ve Çevresel Yaklaşımları Üzerine Bir Deneme”, ss: 139-162, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/%C3%87EVRE-KENTLE%C5%9EME-SORUNLARI-VE-%C3%87%C3%96Z%C3%9CMLER%C4%B0-1.-C%C4%B0LT.pdf> (04.06.2015).
- BAKAS, Ioannis ve MILIOS, Leonidas (2013), “Municipal Waste Management in Turkey, European Environment Agency”,
<http://www.eea.europa.eu/publications/managing-municipal-solid-waste> (10.03.2015).
- BALDE, C.P., WANG, F., KUEHR, R., HUISMAN, J. (2015), “The Global E-Waste Monitor – 2014”, <http://i.unu.edu/media/unu.edu/news/52624/UNU-1stGlobal-E-Waste-Monitor-2014-small.pdf> (06. 07. 2015).
- BARNES, M., SKELCHER, C., BEIRENS, H., DALZIEL, R., JEFFARES, S. ve WILSON, L. (2008). “Designing Citizen-Centred Governance”,
<http://www.jrf.org.uk/system/files/2205-governance-citizens-engagement.pdf> (15.08.2013).
- BİKMEN, Filiz ve MEYDANOĞLU, Zeynep (Edt.) (2006), “Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci: Uluslararası Sivil Tolum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu”, 2006,
<http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Uluslararası%20STEP%20Türkiye%20Ulke%20Raporu.pdf> (25.01.2016).
- CPS (2012a), “Atık Yönetimi Hakkında AB Müktesebat Rehberi”,
<http://www.mess.org.tr/content/MESS%20Atik%20Yonetimi%20AB%20Mevzuat%20Rehberi.pdf> (17.02.2015).
- CPS (2012b), “Çevre Hakkında Ab Müktesebat Rehberi”,
<http://www.mess.org.tr/content/MESS%20-%C3%87evre-Ocak-2012.pdf> (17.02.2015).

- COINTREAU, Sandra, “Declaration of Principles For Sustainable and Integrated Solid Waste Management (SISWM)”, <http://siteresources.worldbank.org/INTUSWM/Resources/siswm.pdf> (30.05.2015).
- DELİL, Selman (2013), “TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi Kurumlar Arası İşbirliği Ağ Analiz”, http://www.karacadag.org.tr/ContentDownload/80-%20TRC2%20Kurumlar%20Aras%C4%B1%20%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi%20A%C4%9F%20Analizi_10052013_2.pdf (06.03.2015).
- DEMİRER, Göksel N. (2011), “Yaşam Döngüsü Analizi”, http://www.rec.org.tr/dyn_files/20/5928-I-YASAM-DONGUSU-ANALIZI.pdf (08.03.2015).
- EkoIQ (2015b), “ÇEKAP ile Çevre Yönetim Kapasitemizi Geliştiriyoruz”, <http://ekoIQ.com/rec-turkiye-direktoru-rifat-unal-sayman-cekapla-cevre-yonetim-kapasitemizi-gelistiriyoruz/> (15.02.2015).
- EkoIQ (2016), “Çöpünüz Hayat Versin...”, <http://ekoIQ.com/copunuz-hayat-versin/> (15.04.2016).
- EMREALP, Sadun (2005), “Yerel Gündem 21: Uygulamaya Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler”, IULA-EMME (UCLG-MEWA) Yayını, İstanbul (<http://habitatkalkinma.org/dl/uploads/2014/03/YG21ElKitabi.pdf>; 12.07.2014).
- FRANKE, Sandra (2005), “Measurement of Social Capital Reference Document for Public Policy Research, Development and Evaluation”, *Policy Research Initiative*, <http://publications.gc.ca/collections/Collection/PH4-27-2005E.pdf> (18.05.2014).
- GUSTAVSSON, Jenny, CEDERBERG, Christel, SONESSON, Ulf, OTTERDİJK, Robert van, MEYBECK, Alexandre (2011), “Global Food Losses and Food Waste – Extent, Causes and Prevention”, <http://www.fao.org/docrep/014/mb060e/mb060e.pdf> (06.07.2015).
- GÜNERHAN, Sibel Ağı, ERDEM, Ümit ve GÜNERHAN, Hüseyin (2010), “Çevre ve Enerji Açısından Yavaş Şehir Hareketinin Gelişimi”, http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/92ea5eb97cbf51f_ek.pdf?dergi=1045. (20.04.2014).
- HALAÇ, Levent, “Türkiye elektronik atıkta Dünya 17’ncisi”, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/28794563.asp> (06.07.2015).
- HUPPE, Gabriel A. ve CREECH, Heather (2012), “Developing Social Capital in Networked Governance Initiatives: A lock-step approach, The International Institute for Sustainable Development”, http://www.iisd.org/pdf/2012/developing_social_capital_network_gov.pdf (18.05.2014).

- İLHAN, Akgün ve YÜCE, Nuran (2012), “İstanbul’da Kentsel Dönüşüm ve Su Kaynakları”, <http://www.suhakki.org/2012/11/istanbulda-kentsel-donusum-ve-su-kaynaklari/> (19.01.2015).
- İNCE, M. Yücel (2011), “Çevresel Değerler, Elektronik Atık Sorunu, Uygulamalar ve Çözüm Önerilerine Genel Bir Bakış”, <http://www.e-atik.com/wp-content/uploads/2011/03/%C3%87evresel-De%C4%9Ferler-Elektronik-At%C4%B1k-sorunu-Uygulamalar-Ve-%C3%87%C3%B6z%C3%BCm-%C3%96nerileri.pdf> (01.02.2015).
- KARAGÖZOĞLU, M. Bünyamin, ÖZYONAR, Fuat, YILMAZ, Ali ve ATMACA, Eyüp (2009), “Katık Atıkların Yeniden Kazanımı ve Önemi”, <http://ayilmaz.cumhuriyet.edu.tr/Bildiri&Posterler/ULUSAL%20ETKİNLİKLERDE%20SUNULAN%20SECİLMİŞ%20BİLDİRİ%20VE%20POSTERLER/4.PDF> (29.01.2015).
- KAPUCU, Naim (2012), “Networks & Network Theory Bibliography”, <http://pegasus.cc.ucf.edu/~nkapucu/documents/Network%20Theory%20Bibliography%20Categorized.pdf> (20.03.2015).
- KLIJN, E.H., YSA, T., SIERRA, V., BERMAN, E., EDELENBOS, J. ve CHEN, D.Y. (2014), “Governance networks and Trust: Exploring the Relation between Trust and Network Performance in Taiwan, Spain and The Netherlands”, *11th Public Management Research Conference*, Madison, Wisconsin, <http://www.union.wisc.edu/pmra2013/Paper%20Submissions/Renamed/The%20Influence%20of%20Conflict%20and%20Dynamics%20on%20Network%20Performance%20A%20Comparison%20of%20Taiwan,%20Spain%20and%20the%20Netherlands.pdf> (20.03.2015).
- LAKING, Rob (2005), “The Role of Network Governance in Local Government Strategic Decision-Making – A Note”, (web sayfasına erişim sağlanamadı).
- LYNCH, Amy J. (Lead Author), ANDREASON, Stuart, EISENMAN, Theodore, ROBINSON, John, STEIF, Kenneth ve BIRCH, Eugenie L. (2011), “Sustainable Urban Development Indicators For The United States”, Penn Iur White Paper Series On Sustainable Urban Development, <http://penniur.upenn.edu/uploads/media/sustainable-urban-development-indicators-for-the-united-states.pdf>.
- MAJELE-LIYALA, Christine (2012), “Governance and Non-State Actors in Municipal solid Waste Management”, http://edocs.fu-berlin.de/docs/servlets/MCRFileNodeServlet/FUDOCSS_derivate_000000001357/Majale-Governance_and_Non-State_Actors_in_Municipal_solid_Waste_Management-328.pdf?hosts= (26.11.2015).
- MARELLO, Marta ve HELWEGE, Ann (2014), “Solid Waste Management and Social Inclusion of Waste Pickers: Opportunities and Challenges”, *GEGI Working Paper 7*, pp.1-23. <http://www.bu.edu/pardee/files/2014/09/Social-Inclusion-Working-Paper.pdf> (09.03.2015).

- MILWARD, H. Brinton ve PROVAN, Keith G. (2006), “A Manager’s Guide to Choosing and Using Collaborative Networks”, *IBM Center for The Business of Government*,
<http://www.wales.nhs.uk/sitesplus/documents/829/A%20Manager%27s%20Guide%20to%20Choosing%20and%20Using%20Collaborative%20Networks%20Provan.pdf> (22.12.2014).
- MILWARD, H. Brinton ve PROVAN, Keith G. (2003), “Managing Networks Effectively”, <http://teep.tamu.edu/Npmrc/Milward.pdf> (10.03.2015).
- MODAK, Prasad (2011), “Waste: Investing in Energy and Resource Efficiency”, http://www.unep.org/greenconomy/Portals/88/documents/ger/GER_8_Waste.pdf (09.12.2015).
- MUTDOĞAN, Selin (2010), “Seferihisar Örneğinde Sakin Şehir Hareketi / Understanding the Cittaslow Movement Through a Seferihisar Case Study”, <https://surdurulebilirfikirler.files.wordpress.com/2012/05/seferihisar.pdf>. (13.12.2015).
- ÖNALAN, Filiz ve RYCHLY, Ludek (2007), “Avrupa’da Yerel Düzeyde Diyalog Karşılıştırmalı Durum Arastırması”, <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/dialogueconf/avr-rapor.pdf>. (03.03.2014).
- ÖZCAN, Ümit (2006), “Yerel Yönetimler Arası Ortaklıklar ve Kardeş Şehir El Kitabı”, www.dapaturk.com/docs/.../Kardes_Sehir_El_Kitabi_Son_Hali.pdf, (Erişim Tarihi: 25.08.2011).
- ÖZDOĞAN, Vedat (2012), “Hiyerarşi Mi, Yoksa Heterarşi Mi?”, <http://t24.com.tr/yazarlar/vedat-ozdan/hiyerarshi-mi-yoksa-heterarshi-mi,5156> (25.03.2015).
- ÖZTOK, Deniz ve TAPU, Deniz “Türkiye’nin Ekolojik Ayak İzi Raporu”, WWF-Türkiye, 2012, <http://www.wwf.org.tr/page.php?ID=520> (15.09.2012).
- ÖZTÜRK, İlkay Kıran (2011), “Sürdürülebilir Bir Topluma Abalajın Katkısı”, <http://www.ambalaj.org.tr/files/Ambalajbulteniicerik/cevre/kasim-aralik-2011-cevre.pdf> (06.09.2015).
- PEKCAN, Gülden, KÖKSAL, Eda, KÜÇÜKERDÖNMEZ, Özge, ÖZEL, Hülya (2006), “Household Food Wastage in Turkey”, Food and Agriculture Organization of the United Nations, <http://www.fao.org/docrep/013/am063e/am063e00.pdf> (06.07.2015).
- PETERSON, John (2003), ‘Policy Networks’, http://aei.pitt.edu/764/1/pw_90.pdf (12.04.2014).
- RHODES, R. A. W. (2013), “How To Manage Your Policy Network”, <http://www.raw-rhodes.co.uk/wp-content/uploads/2013/07/Com-Sec-2013-v2.pdf> (09. 06. 2015)

- RYDİN, Yvonne (), “Analysing the issue network of Zero Carbon Built Environments: Combining Quantitative and Qualitative Approaches”, <http://discovery.ucl.ac.uk/1356407/1/ZCBE%20networks.pdf> (19.05.2015).
- SCOOT, John (2011), “Social Network Analysis: Theory and Applications”, http://train.ed.psu.edu/WFED-543/SocNet_TheoryApp.pdf (09. 06. 2015).
- SHERİDAN, Paul (2013), “Waste Management in Central and Eastern Europe: 2020 Obligations, A Sector Under Severe Challenge”, <http://www.cms-cmck.com/Hubbard.FileSystem/files/Publication/06f2315d-88d6-4e74-9add-a0e2c57ac543/Presentation/PublicationAttachment/9172a666-e76f-408e-95ff-a62b69a429c7/Waste%20Management%20in%20Central%20and%20Eastern%20Europe.pdf> (04.02.2015).
- ŞAHİN, Zafer Savaş ve SÖYLEMEZ, Emrah (2014), “Türk Belediyelerinin Küresel Kardeş Kent Ağlarındaki Farklılaşmalar ve Benzerlikler”, 5. *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ss: 21-32, http://files.kbam.metu.edu.tr/sempozyum_kitaplari/KBAM%202014-Bildiri%20Kitab%C4%B1%20Web.pdf, (12.10.2015).
- ŞAHİN, Ümit (2014b), “Türkiye’nin İklim Politikalarında Aktör Haritası”, Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi, http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2014/12/AktorHaritasıRapor_25.11.14_web.pdf (16.07.2015).
- TAĞMAT, Tuğçe Selin, “Yerel Yönetim Modelleri ve Katılımcı Süreçler: Avrupa’da Güncel Belgeler”, <http://www.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=360&RecID=2014> (15.10.2012).
- TOPRAK, Zerrin (2013), “Türkiye’nin İdari Yapılanmasında Yerel Yönetimler ve Felsefesi”, [http://kisi.deu.edu.tr/zerrin.toprak/TURKIYE'DE%20YEREL%20YONETIMLER%20YAPILANMASI\(1\).pdf](http://kisi.deu.edu.tr/zerrin.toprak/TURKIYE'DE%20YEREL%20YONETIMLER%20YAPILANMASI(1).pdf). (23.05.2015).
- UN-HABITAT (2002), “The Global Campaign on Urban Governance” <http://ww2.unhabitat.org/cdrom/transparency/html/docs/y010.pdf> (11.11.2012).
- UN-HABITAT (2009), “Solid Waste Management in the World’s Cities: Water And Sanitation in The World’s Cities 2010”, <http://mirror.unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=2918> (10.03.2014).
- UNEP (2009), “Developing Integrated Solid Waste Management Plan”, http://www.unep.or.jp/ietc/Publications/spc/ISWMPlan_Vol3.pdf
- YANPENG, Cai, HUANG, Guohe, TAN, Qian ve Lİ, Gongchen (2008), “Development of A Community-Based Participatory Network For Integrated Solid Waste Management”, The “4” R (Reduce, Reuse, Recycle, Rethink) Conference, 5-8 Mayıs 2008, Regina/Saskatchewan <http://www.swananorthernlights.org/documents/2008conferenceproceedings/4R-conference.pdf> (08.03.2015).

WHEELER, Stephen (1996), “Sustainable Urban Development: A Literature Review and Analysis”, IURD Monograph Series, Institute of Urban and Regional Development, UC Berkeley, <http://escholarship.org/uc/item/6mx0n01x> (11.11.2014).

XIAO, Geng, XUE, Lan ve WOETZEL, Jonathan (2010), “The Urban Sustainability Index: A New Tool for Measuring China’s Cities”, <http://urbanchinainitiative.typepad.com/files/usi.pdf> (08.03.2015).

Diğerleri

Avrupa Birliği Sürecinde Çevre Faslı,
http://www.ab.gov.tr/files/pub/ab_surecinde_cevre_fasli.pdf (30.01.2016)

AB Sürecinde Çevre Faslı,
<http://www.abgs.gov.tr/files/SEPBYayinlarveraporlar/cevrekitap.pdf> (17.02.2015)

Targets and Issues of Concern for ISWM,
http://www.unep.or.jp/ietc/Publications/spc/ISWMPlan_Vol4.pdf (08.03.2015).

Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi ve Eylem Planı,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141230M1-12-1.pdf> (06.04.2015).

Promoting sustainable urban development in Europe Achievements And Opportunities, 2009

Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu (2014),
http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/cevre_sorun_2014.pdf (25.02.2015).

Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek, Sürdürülebilir Kalkınma En İyi Uygulama Örnekleri (2012):
<http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/2.En%20iyi%20Uygulama%20Ornekleri.pdf> (22.10.2012).

Türkiye’de Atık Yönetimi, III. Atık Yönetimi Sempozyumu, 14-18 Nisan 2013, Antalya, <http://www.cevreschirkutuphanesi.com/basili-yayinlar/detay/turkiye-de-atik-yonetimi> (26.02.2015).

Türkiye Akıllı Şehirler Değerlendirme Raporu,
<http://www.akillisehirenstitusu.com/tr/kaynaklar> (15.04.2016).

Çmp-Atık El Kitabı,
http://www.ekookullar.org.tr/ckfinder/userfiles/files/cop_atik_kitabi_net.pdf (06.02.2016).

KÜSİ Değerlendirme Raporu ve Strateji Belgesi,
http://www.nigde.edu.tr/ckfinder_portal/userfiles/files/K%C3%9CS%C4%B0

%20De%C4%9F%20%20Rap%20Str%20%20Belg%20%20Eylem%20Plan%
C4%B1%20Tasla%C4%9F%C4%B1.pdf (17.12.2015).

Enviromental Protection Department: A Policy Framework fort he Management of
Municipal Solid Waste (2005-2014),
http://www.epd.gov.hk/epd/msw/htm_en/content.htm (08.03.2015).

ABD-Çevresel Koruma Ajansı (2002), Solid Waste Management: A Local Challenge
With Global Impacts,
<http://www.epa.gov/osw/nonhaz/municipal/pubs/ghg/f02026.pdf> (08.03.2015).

European Environment Agency Report (2013), Managing municipal solid waste- a
review of achievements in 32 European countries,
<http://www.eea.europa.eu/publications/managing-municipal-solid-waste>
(10.03.2015).

Atık Sektörü Mevcut Durum Değerlendirme Raporu (2010),
http://iklim.cob.gov.tr/iklim/Files/Atik_Sektoru_Mevcut_Durum_Degerlendir_mesi_Raporu.pdf. (10.06.2015).

Mimarlar Odası (2009), Aalborg Şartı: Sürdürülebilir Avrupa Kentler ve Kasabalar,
<http://www.mimarlarodasi.org.tr/UIKDocs/aalborgsarti.pdf> (15.10.212)

Ambiente Italia Research Institute (2003): European Common Indicators: Towards a
Local Sustainability Profile,
http://www.cityindicators.org/Deliverables/eci_final_report_12-4-2007-1024955.pdf (15.05.2014).

Local Governments for Sustainability USA (2010): STAR Community Index:
Sustainability Goals and Guiding Principles,
http://www.icleiusa.org/library/documents/STAR_Sustainability_Goals.pdf
(15.05.2014).

Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, 2010,
http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/TR%202010%20MDG%20Report_TR.pdf (23.09.2012)

Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması, 2011
http://www.mastercard.com/tr/personal/tr/promotions/Turkiyenin_Illeri_Surdur_ulebilirlik_Arastirmasi.pdf.

EKLER

Ek 1: Farklı Alanlarda Ortaya Çıkan Ağ Araştırmaları

Yazarlar	Araştırmanın Odağı/Araştırma Soruları	Araştırmada Kullanılan Yöntemler	Ulaşılan Temel Sonuçlar
Considine, Lewis ve Alexander, 2009	Devlet içinde yeniliklerin ortaya çıkmasının bir aracı olarak belediye (Victoria/Avustralya) düzeyinde ağlara (<i>work-based social networks</i>) odaklanılmaktadır.	Sosyal ağ analizi	Aktörler olarak, bürokrat ve politikacıların kendi aralarında daha yoğun iletişim kurdukları, CEO'ların ağlardaki merkezi konumları dikkate alınarak, belediye başkanlarından daha fazla ağlara özen gösterdikleri belirlenmiştir. Ve elde edilen veriler çerçevesinde, devlet içinde yeniliğin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için ağların önemi vurgulanmıştır.
Everingham ve diğerleri, 2012	Sağlıklı yaşlanma (<i>aging well</i>) kapsamında Avusturalya'da yerel yönetimler ile toplum odaklı aktörler arasında gerçekleştirilen işbirliği yönetişimi içindeki yerel yönetimlerin rolüne odaklanılmakta.	Doküman analizi, görüşme, doğrudan katılım ve gözlem	Yerel işbirliklerin geliştirilmesinde (yerel) meclis üyelerinin anahtar bir rol oynadığı, işbirliği içinde en fazla kolaylaştırıcı role sahip olduğu gibi, ortaya çıkmasında da yerel yönetimlere yeni görevlerin düştüğü, işbirliği çalışmalarının toplumsal kalkınma için kapasite geliştirme ve aktörler arasında ilişkilerin geliştirilmesinde yeni, zengin fırsatlar sağladığı vurgulanmaktadır.
Schalk, 2013	Hollanda'da yerel düzeyde gerçekleştirilen iki hizmet sunma ağları içinde organizasyonlar (34) arasında ortaya çıkan amaç birliğinin derecesinin tespiti, ağ içinde herhangi iki örgüt arasında amaç birliğinin ikili ilişkileri farklı tiplerinin yoğunluğu ile nasıl ilişkili olduğunu tespit etmeye odaklanmakta.	Doküman incelemesi, görüşme ve sosyal ağ analizi	Her iki ağ oluşumunda amaç birliğinde eksiklik olduğu tespit edilmiş. Örgütler arası güçlü ilişkilerin ağ amaçlarında uyumlu tercihlere bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca özellikle önemli türbülans ve belirsizliklerin ortaya çıktığı durumlarda, amaç birliğinin sağlanmış olmasının öneminin büyük olduğu ifade edilmektedir.

Ek 1'in devamı...

Lubell ve Fulton, 2007	Çalışmada, Kaliforniya'da su kalitesi problemlerini azaltmak için tarımsal havza yönetimine yönelik yerel politika ağlarının rolünü analiz etmeye odaklanılmıştır.	Anket yöntemi	Yapılan araştırmanın genel sonuçlarına öre, başarılı tarımsal havza yönetiminin gerçekleşmesi için yerel politika ağlarının, uygulama süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. Gerçekleştirilen yerel ağlarla, sosyal sermaye ve kültürel değişim sağlandığı belirtilmektedir. Ayrıca yerel politika ağlarının aktif işbirliği olmaksızın, havza yönetiminde olduğu gibi diğer politikalarında başarılı olmasının güç olduğu ifade edilmektedir.
Klijn ve diğerleri, 2014	Tayvan, İspanya ve Hollanda'da (kamu yönetimi, sosyal politikalar ve altyapı) ağların performansı üzerine, ağ yönetim stratejilerinin, beklenmedik olayların, aktörler arasında algı farklılıklarının etkisinin ne olduğu temel sorusuna odaklanılmaktadır.	Nicel yöntem	Araştırmanın temel sonuçları arasında; ağ yönetiminin incelenen ülkelerde en temel sorun alanı olduğu, bu bağlamda ağ yönetimi stratejilerinin önemli görüldüğü, beklenmedik olayların ve algı farklılıklarının algılanan ağ performansını çok fazla etkilemediği gibi bulgular tespit edilmiştir.
Bodin ve Crona, 2009	Teorik düzeyde sosyal ağların doğal kaynak yönetişimine etkisine odaklanılmaktadır.	Teorik	Yapılan teorik inceleme sonucunda, yönetim süreçlerinin faydalı olması için bazı anahtar ağ karakteristik özelliklerin önemli olduğu, etkin ve verimli ağ yapıları için farklılıkların belli bir dengede tutulması gerektiği, sosyal ağ perspektifinden çok düzlemli etkileşimlerin analizi için önemli fırsatlar sunduğu vurgulanmaktadır.
Kapucu ve Garayev, 2012	Florida eyaletindeki dört metropoliten bölgede acil durumlarda ortaya çıkan ağların sürdürülebilirliğini, ağ içinde yer alan organizasyonlar arası ilişkilerin, ağın karmaşık durumunun ve bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımının nasıl etkilendiğine temel olarak odaklanılmıştır.	Nicel ve sosyal ağ analizi	Araştırmanın genel sonuçlarına göre, ağda yer alan aktörlerin ilişkileri ve bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımının, ağın sürdürülebilirliği için önemli katkı sağladığı görülmüştür. Diğer taraftan ağın karmaşık durumunun ağın sürdürülebilirliğine bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Ek 1'in devamı...

Tolkki ve diğerleri, 2011	İşbirliği faaliyetlerine öncülük eden İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya ülkelerinde bölgesel kalkınma odaklı ağlara (plan ve programlarda) odaklanılmıştır (Temmuz 2007- Ocak 2008). Şu soruların cevapları aranmıştır: İskandinav ülkeleri ağların avantajlarını nasıl elde etmektedirler?, Ulusal devlete ihtiyaç duyulmakta mıdır? Düzenleme (regulation) ve kendi kendine düzenleme (self-regulation) arasında ilişki var mıdır?	Nicel yöntem	Finlandiya'da ulusal kısıtlılıklar çerçevesinde ağlar vurgulanırken, Danimarka'da ve Norveç'te ağların kendi kendini düzenleme yeteneğine sahip olduğu ön plana çıkmaktadır. İsveç ve Danimarka'da ortaya çıkan ağların düzenleme ve kendi kendini düzenleme özelliklerine aynı düzeyde sahip olduğu belirtilmektedir. Düzenleme boyutunun, ağların yasal statüsü üzerine güçlü vurgu yaptığı ifade edilmektedir. Ayrıca İsveç'in aksine, Finlandiya, Norveç ve Danimarka'da devlet tarafından sağlanan teşviklerin ağların ortaya çıkmasında önemli olduğu tespit edilmektedir. Ağ üzerinde düzenleme sıkı ise, devletin güçlü ve eğitici bir role sahip olduğunun altı çizilmekte olup, bu durumun ağ içinde düşük yürütme gücüne yol açtığı tespit edilmektedir.
Stein, Ernstson ve Barron, 2011	Çalışmada, havza düzeyinde (Mkindo/Tanzanya) su kaynaklarının yönetişiminin yapısal karakteristiklerini analiz için sosyal ağ analizi yaklaşımının nasıl kullanılacağını göstermek amaçlanmıştır.	Nitel (yarı yapılandırılmış görüşme), nicel ve sosyal ağ analizi	Yürütülen alan araştırması çerçevesinde, sosyal ağ analizi ile, sadece biçimsel yapılara ve ilişkilere değil, aynı zamanda biçimsel olmayan aktörler ve onların kompleks ilişki yapısının nasıl olduğunu tespit etmek, haritalandırmak için yardımcı bir araç olduğu vurgulanmaktadır.
Rydin, ?	Araştırmada, İngiltere'de karbon emisyonu ile mücadele ve iklim değişiminin engellenmesi amacıyla ortaya çıkan sıfır karbonlu çevrenin sağlanması girişimi (bilgi üretimi) bir vaka ağı (issue network) olarak nitelendirilerek, ağ yapısı ve işleyişine odaklanılmıştır.	Niteliksel (görüşme ve sosyal ağ analizi) ve niceliksel yöntemler	Genel sonuçlara göre, yayılmacı bir ağ yapısını temsilen incelenen ağın potansiyel bir aktarma/aracı (hub-and-spoke) işlevi gördüğü, ilgili alanda politika tartışmalarını etkinleştirmek için önemli düzeyde bilgi üretimine katkı sağladığı, ağı yapısı, örgütlerin özellikleri ve ağı içindeki davranışları ve ağ üyelerinin ilgisinin ağın etkinliğini şekillendirmede etkili olduğu tespit edilmiştir.

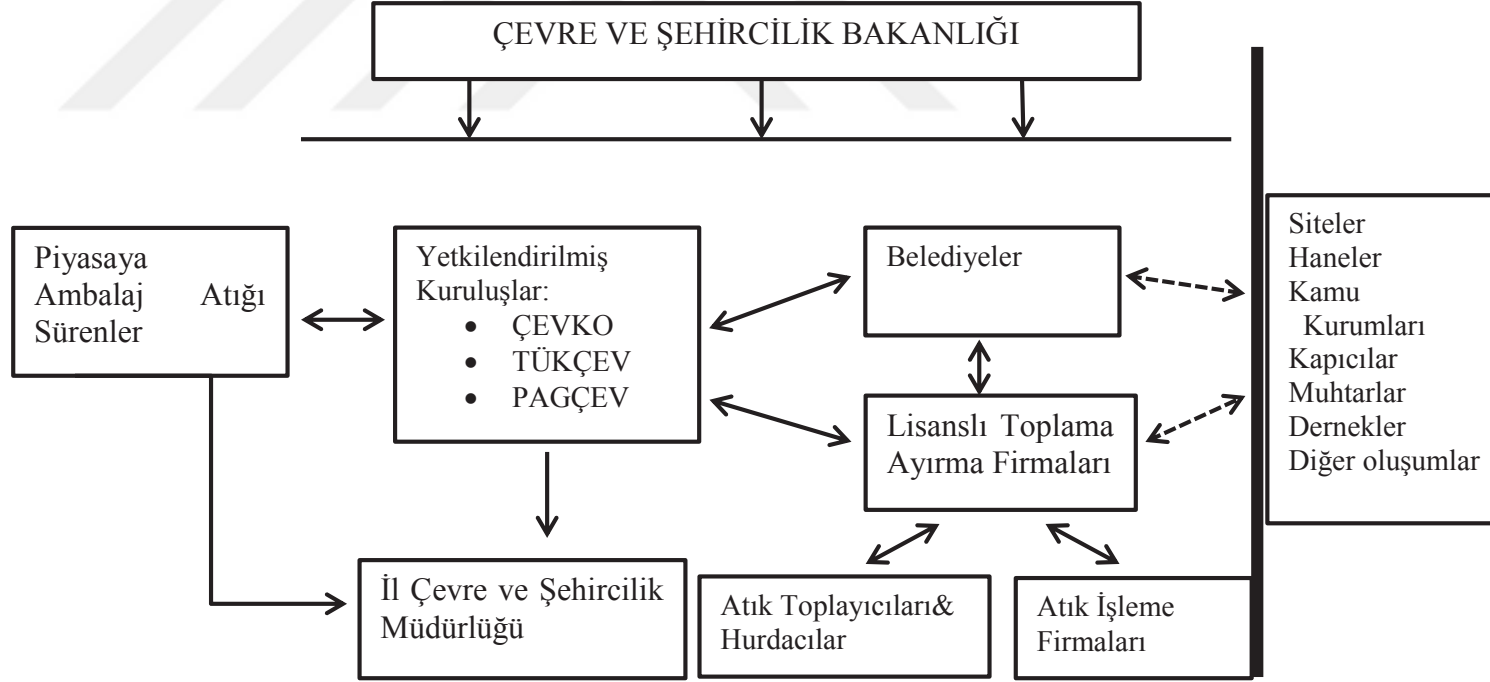
Ek 1'in devamı...

Choi ve Kim, 2007.	Araştırmada, Florida Delta Bölgesi acil yönetim (formal) ağı ile Californiya Alpha kenti acil yönetim (formal) ağı örnek olayları bağlamında, ağ içinde ortaya çıkan güç yapısı ile ağ katılımcılarının algısal doğrulukları (cognitive accuracy) arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır	Sosyal ağ analizi	Genel sonuçlara göre, her iki ağ oluşumu içindeki öncü kurumlar, yapısal ve kaynak odaklı güç açısından en yüksek etki gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Politik odaklı gücün çok yüksek düzeyde algılanan güç (<i>perceived power</i>) ile ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca bir öncü kurumun bilişsel odaklı güç ve aktör odaklı güce sahip olmasıyla, çevresel bilgiye erişim ve yüksek düzeyde kolektif bilişsel doğruluğa sahip olma arasında ilişki tespit edilememiştir.
Sandström, 2008	İsveç'te yüksek eğitim sektörü içindeki yeni bilgi alanlarının politika ağlarına, yerel ekonomik kalkınma ağlarına ve doğal kaynak (balık) yönetimi ağları üzerinden politika ağlarına odaklanılmıştır. Politika ağları bağlamında, temel olarak ağ yapısı ve organizasyon kapasitesi ve politika ağlarının performansı (etkinlik ve verimlilik) arasında ilişkiye odaklanılmıştır. Ayrıca yine ağın kapalılığı ve heterojenliği ile performansı arasındaki ilişki incelenmiştir. Diğer taraftan sosyal ağ analizinin, politika ağlarının analizi için uygun bir araç olup-olmadığı değerlendirilmiştir.	Niteliksel (görüşme ve sosyal ağ analizi) ve niceliksel yöntemler birlikte kullanılmış.	Ağ yapısının, organizasyon kapasitesini ve performansını etkilediği tespit edilmiştir. Kolektif eylemlerin verimliliği ve (ağın) kapalılık seviyesi arasında açık bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ağın heterojenliği ve etkinliği arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Heterojenlik arttıkça kaynak çeşitliliğine erişim de yükselmektedir. Ayrıca sosyal ağ analizinin, politika ağlarını geliştirmek için önemli potansiyellere sahip olduğu vurgulanmaktadır.
Weishaar, Amos ve Collin, 2015	Çalışmada, AB'nin bütün içimini kontrol altına almaya yönelik geliştirdiği politikalarda, farklı taraflar arasında ortaya çıkan ağlara ve bu ağların politikanın uygulanma sürecindeki etkilerine odaklanılmaktadır.	Anket ve görüşme yöntemi	Gerçekleştirilen analiz sonucunda, genel olarak, taraflar (kamu, özel ve STK) arasında gerçekleştirilen ağ oluşumları ile bütün kontrolünün daha etkin hale geldiği ve politika geliştiricilere fayda sağladığı tespit edilmiştir.

Ek 1'in devamı...

Agranoff ve McGuire, 1998	Çalışmada ağlar, yerel ekonomik kalkınmanın (politika belirleme ve uygulama) bir aracı olarak ele alınmakta ve yönetimler arası ağlar (kamusal ve kamusal olamayan aktörlerin yer almasıyla) şeklinde kavramsallaştırılarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda Illinois, Hindistan, Michigan, Ohio, Wisconsin içinde yer alan 237'i kent üzerinden ampirik araştırma yürütülmüştür. Alan araştırmasında, ağ oluşumlarının karakteristik özellikleri, çevresi, kompozisyonu ve genişliği gibi konulara odaklanılmıştır.	Görüşme ve anket yöntemi	Genel sonuçlara göre, ağlar ekonomik kalkınmanın önemli bir bileşeni olarak vurgulanmakta, özellikle “devletin içinin boşaltılması” (<i>hollow state</i>) durumunun ortaya çıkmasıyla daha fazla ihtiyaç duyulmakta olduğu, devlet ve şirketler arasında gerçekleştirilen ortaklıkların en aktif kaynak değişimini yansıttığı ve ağların yönetiminin tekil bir örgüt yönetiminden farklı olduğu, bu anlamda önemle üzerinde durulması gerektiği sonucu tespit edilmektedir.

Ek 2: Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği'ne Göre Aktörler Arası İşbirliği

ÖZGEÇMİŞ

Levent MEMİŞ, 1982 yılında Giresun'un Bulancak ilçesinde doğdu. MEMİŞ, Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü'nden 2006 yılında lisans eğitimini tamamladı. 2009 yılında, “*E-Devlet Bağlamında Bilgi Edinme Hakkının İşlevselliği: Giresun Belediyesi Örneği*” başlıklı tezi ile, Karadeniz Teknik Üniversitesi, SBE, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'ndan Yüksek Lisans derecesine sahip oldu. Aynı yıl, Sakarya Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine başladı. Aynı zamanda Aralık 2007'den itibaren Giresun Üniversitesi, Tirebolu Mehmet Bayrak Meslek Yüksekokulu'nda öğretim görevlisi olarak çalışmakta olan MEMİŞ; hizmet kalitesi, kentsel sürdürülebilirlik, sektörler arası işbirliği, yerel yönetimler, kamu politikalarına katılım, e-devlet, e-katılım, e-yönetişim, ağ yönetişimi, kamu sektöründe sosyal medya konularına akademik olarak ilgi duymakta, bu konularda makale ve bildirileri bulunmakta. MEMİŞ, evli ve bir çocuk babası olup, yabancı dil olarak İngilizce bilmekte.